

DE ALPHONSI

DE LIGORIO

— 3 —

HOMO

POSTOLICUS

I

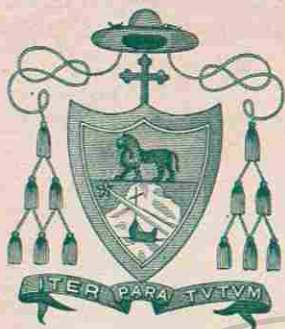
BX1757

L5

v. 1

1895

009336

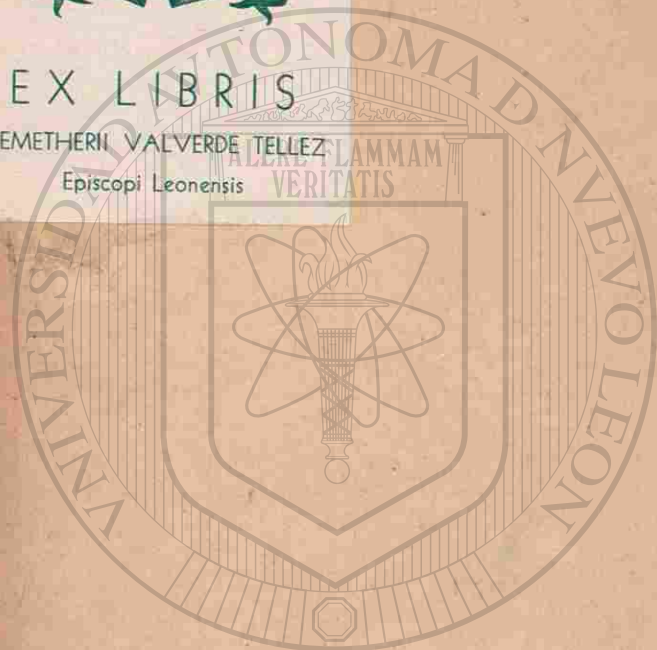

1080016023

EX LIBRIS

HEMETHERI VALVERDE TELLEZ

Episcopi Leonensis

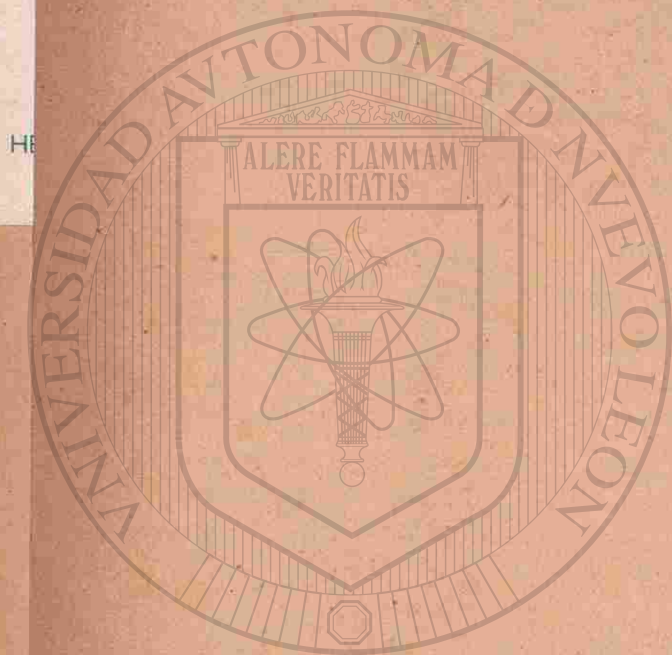

U A N L

UNIVERSIDAD AUTÓNOMA DE NUEVO LEÓN

DIRECCIÓN GENERAL DE BIBLIOTECAS

HOMO APOSTOLICUS

UANL

UNIVERSIDAD AUTÓNOMA DE NUEVO LEÓN

DIRECCIÓN GENERAL DE BIBLIOTECAS

HOMO APOSTOLICUS

INSTRUCTUS IN SUA VOCATIONE

AD AUDIENDAS CONFESSIONES

SIVE

PRAXIS ET INSTRUCTIO CONFESSARIORUM

AUCTORE

S. ALPHONSO DE LIGORIO

Doctore S. Ecclesiae

EDITIO NOVA

TOMUS PRIMUS

Capilla Alfonsina
Biblioteca Universitaria

UNIVERSIDAD DE NUEVO LEÓN
Biblioteca Valverde y Tellez

PARISIIS

APUD LUDOVICUM VIVÈS, BIBLIOPOLAM EDITOREM

13, VIA VULGO DICTA DELAMBRE, 13

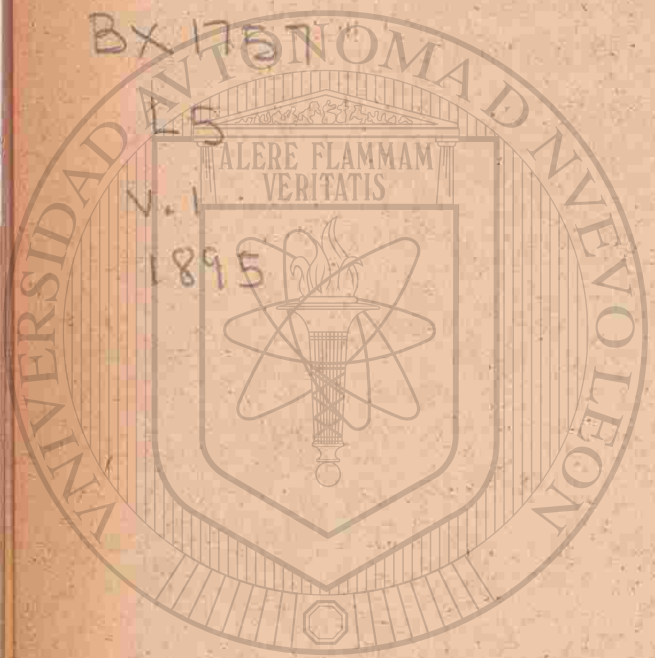
MDCCCXCV

45907

UNIVERSIDAD AUTÓNOMA DE NUEVO LEÓN

DIRECCIÓN GENERAL DE BIBLIOTECAS

UNIVERSIDAD AUTÓNOMA
DIRECCIÓN GENERAL DE

HOMO APOSTOLICUS

INTRODUCTIO

Non mediocri profecto in cœlis nonabuntur præmio, et certam sibi æternam. Nam operabuntur salutem confessarii partes suas bene gerentes, qui operam ad peccatorum salutem impendunt. Nos Jacobus apostolus his perspicuis verbis certos facit: *Qui converti fecerit peccatorem ab errore viæ suæ, salvabit animam ejus* (nempe suam ipsius convertentis, ut loquitur textus græcus) *a morte, et operiet multitudinem peccatorum.* Ep. cap. 5. v. 20. Sed ingemiscit Mater Ecclesia tot filiorum suorum perditionem malorum confessariorum culpa; in eorum enim bona aut mala agendi ratione potissimum populorum salus aut perniciēs sita sunt. *Dentur idonei confessarii* (aiebat s. Pius V.), *ecce omnium christianorum plena reformatio.* Pro certo igitur habendum est, quod si in omnibus confessariis ea scientia, et ea morum integritas reperiretur, quam tantum ministerium exposcit, non esset tot peccatorum sortibus mundus ita contaminatus, nec infernus adeo in dies mirabatur repletur. Pro bonitate autem non hic expostulatur illa habitualis tantum, qua simpliciter homo in statu gratiæ constituitur, sed positiva, nempe quæ per virtutum exercitium comparatur, sicut pœnitentiæ ministrum docet; qui duplicis alimenti opus habet; uno, ut vitam suam sustentet, altero, ut prolem nutriet. Etenim confessarius aliorum conscientias dirigere de-

bet, quin aut nimia indulgentia, aut immoderato rigore erret: tot vulnera sibi attrahenda sunt, quin se inquiet: cum mulieribus et adolescentulis versandum sibi erit, lapsus eorum in confessionibus maxime pendendos auscultando, quin nec minimum capiat sibi detrimenti: fortitudine cum hominibus præclaris utendum erit, quin cujusvis respectu moveatur. Denique totus caritatem mansuetudinem, et prudentiam redolere debet. Itaque, ut has omnes adimpleat partes, non vulgari opus est probitate, ad quam nemo attinget, si, quotidiana meditatione coadjuvante, in oratione versatus non sit: aliter carebit luce et gratiis huic muneris rite exercendo necessariis, quod (ut dici solet) humeris angelicis etiam formidandum esset.

Præter morum probitatem, confessarius, cum ipse sit conscientiarum iudex, tenetur etiam, ut supra attigimus, scientia ad recte judicandum esse præditus. Propterea non tantum ea ad meram praxin spectantia, sed etiam animadversiones notabiliores, et scitu magis necessarias super præcipuis Morali tractatibus, in hoc brevi opere colligenda duxi; definitiones, principia, textus tum civiles, tum canonicos, item sanctiones pontificum, et sacr. congreg. declarationes, ac insuper doctrinas magis necessarias magisque acceptas, adnotando; materias enim, quæ diligentiori indigent disceptatione, ad opus

000396

morale quod in duobus tomis distinctum in lucem edidi, recurat, ubi eos suis rationibus, et cum citatione locorum auctorum, qui de illis tractant, fuse discussas reperiet. Hic solummodo breviter et delibabimus, quantum satis erit ut lectoris diligentia excitetur ad eas librandas. Nonnullae sententiae, quas hic seculi sumus alicui forsitan aut nimis rigidae, aut nimis benignae videbuntur; sed obtestar hunc, ut antequam hac nota eas damnet, praefatum. Opus in tri-

bus tomis distributum grandioris molis (quod semel Neapoli, et pluries Venetiis (*) typis datum est) revolvat, cujus loci frequenter hic citantur, quia fuse rationes, et doctorum, qui eas defundunt, auctoritates ibi legendo, minime alienas, nec rationi temere innixas sibi visum iri, pro certo spero.

Quoties in praesenti opere adspiciuntur citationes, ullo allato auctore, ex nostra Theologia Morali lector sciat esse desumptas.

TRACTATUS I.

DE CONSCIENTIA

1. Regula remota et proxima bene agendi.

2. Variæ conscientiarum distinctiones

1. Prima regula bene agendi est ex divina, cui postea debet se uniformare conscientia: sed quia bonitas aut malitia actionis talis nobis apparet, qualem eam conscientia apprehendit; hinc fit, quod regula remota, sive materialis, nostrarum operationum, est lex divina; proxima vero et formalis est conscientia, ut docet s. Thomas (1) sic loquens: *Ratio humana est regula voluntatis humanae, ex qua ejus bonitas mensuratur.* Et apertius alibi (2). *Actus humanus indicatur virtuosus, vel vitiosus, secundum bonum apprehensum, in quod voluntas fertur, et non secundum materiale objectum actus.* Qua de re in hoc primo tractatu agemus de conscientia, in sequenti vero de lege.

2. Sermonem faciens de conscientia oportet plura distinguere. Oportet I. distinguere conscientiam a synderesi. Synderesis est *notio principiorum universalium*, nempe, Deus est honorandus; malum est fugiendum; quod tibi non vis, alteri ne feceris, etc. Conscientia vero est indicium

(*) Nunc autem typis meis illud edidi in quatuor tomis in 4° distributum, imo omnia s. Auctoris opera dogmatica, mo-

practicum, quod ab hujusmodi principii formatur circa praesentes operationes, quae hic et nunc agenda sunt, aut vitandae, secundum praesentes circumstantias; quapropter definitur conscientia. *Dictamen rationis, quo indicamus aliquid hic et nunc agendum, vel fugiendum.* 2. Distinguenda sunt varia conscientiarum genera, quae possunt accidere, nimirum conscientia *recta, erronea, perplexa, scrupulosa, dubia, et probabilis.* De singulis hic cum distinctione nobis erit loquendum.

CAPUT 1.

DE CONSCIENTIA RECTA, ERRONEA, PERPLEXA, ET SCRUPULOSA

3. De conscientia recta.

4. Erronea.

5. Si detur ignorantia praeceptorum naturalium.

6. Si quis estimat desiderium pravam non esse peccatum.

7. De conscientia perplexa.

8. ad II. De conscientia scrupulosa.

3. Conscientia *recta* est quae dictat rei veritatem, contra quam qui operatur, certe peccat.

4. *Erronea* est quae dictat falsitatem. Haec dividitur in invincibilem et

ralia et ascetica voluminibus VIII. in 42.

(1) I. 2. q. 19. a. 4. — (2) Quodlib. 3. a. 27.

vincibilem, sive culpabilem. *Invincibilis* est cum nulla erroris dubitatio in mentem occurrat, et juxta istam nos tenemur tunc ad operandum; (cum enim haec sit regula proxima sicut superius dictum est) nostrarum operationum, juxta illius dictamen nobis operandum. *Vincibilis* est cum in mentem occurrat erroris dubitatio, et obligatio errorem vincendi, ac insuper negligitur ordinaria (non autem maxima) quae debet adhiberi diligentia ad veritatem inquirendam. Qui cum hujusmodi conscientia operatur, semper peccat, sive juxta, sive contra conscientiam operetur.

5. Quæritur hic, an possit dari ignorantia invincibilis circa praecepta naturalia. Cum ignorantia est invincibilis, est etiam inculpabilis, sicut constat ex propos. 2. Michaelis Baii proscripta ab Alexandro VIII: *Tametsi detur ignorantia invincibilis juris naturae, haec in statu naturae lapsae non excusat a peccato formalis.* Idem quoque dixit M. Nicolius (*in diss. de prob. ad fin. epist. 5. Montalii apud Cont. Tournely tom. 1. pag. 12. in fin.*) sub nomine Wentrochii dicens, talem ignorantiam esse poenam peccati originalis. Sed hoc jam contra Baium proscriptum est. Restat igitur videndum an detur ignorantia invincibilis circa praecepta naturalia. Respondemus cum communi (contra Sinnichium, et alios pauciores), quam tueretur s. Antoninus, Sotus, Maldonatus, Suarez, Azorius, Sanchez, Gammachæus, Duvalius, Wigand, Gonet (qui merito vocat contrariam singularem, et improbabilem), et multi alii, inter quos numeratur doctissimus cardin. Gotti (1), adhibendam esse distinctionem inter prima principia, et conclusiones immediatas a conclusionibus mediatis. Hoc posito, dicimus cum allata sententia circa prima principia, seu cir-

(1) To. 2. q. 1. dub. 4. n. 17. ex. d. Th. 1. 2. q. 19. a. 6. Adde Tourn. mor. tom. 1. pag. 14., qui citat d. Thom. et d. Aug. Adde Mercorum lib. de praxi

ca praecepta principaliora legis naturalis, quae sunt ex se nota, et a synderesi dictata, ut superius diximus, *Deus est colendus; quod tibi non vis, etc.*, non potest dari ignorantia invincibilis. Circa vero conclusiones immediatas, seu proxime deductas a principiis, qualia sunt praecepta Decalogi, nec datur ignorantia invincibilis, nisi in rudibus, et ad breve tempus, vel nisi addita aliqua circumstantia apparenter coonestante. Circa autem conclusiones mediatas, sive remotas, discursu a praeceptis Decalogi deductas, ut sunt praecepta de non faciendis usuris, de scandalis vitandis, et alia id genus, circa has dicimus posse dari ignorantiam invincibilem, et inculpabilem, tunc cum adhibita communi, quam debet (ut diximus), diligentia, non potest dubium vincere. Vide in nostra Morali (2), ubi hoc multis auctoritatibus d. Thomae comprobatur est; et p. Lacroix (3) confirmat hoc idem auctoritatibus. s. Bonaventurae et Alberti Magni. Idque confirmatur ex eadem allata pro. 2. ex Baianis proscriptis, ubi animadvertitur, Ecclesiam aut sentire, aut valde probabile esse tenere, quod detur ignorantia invincibilis etiam circa legem naturalem; nam si teneret contrarium, non declarasset ignorantiam invincibilem excusare hominem a peccato, quia damnavit propositionem de impossibili eventu.

6. Non desunt inter dd. qui excusant a mortali eum, qui putaret, opera tantum esse peccatum, non autem peccandi desiderium; sed huic opinioni numquam potui acquiescere, cum intelligere non valeam, quomodo evenire possit, ut qui jam scit, aliquam actionem, v. g., fornicationem esse peccatum, possit non peccare deliberate desiderando illam deliberate exequi, impossibile mihi videtur,

opiu. Vincent. Baron. in post. p. ad mor. théol. d. 4. q. 5. §. ult.

(2) Lib. 1 n. 170. — (3) Num. 720.

morale quod in duobus tomis distinctum in lucem edidi, recurat, ubi eos suis rationibus, et cum citatione locorum auctorum, qui de illis tractant, fuse discussas reperiet. Hic solummodo breviter et delibabimus, quantum satis erit ut lectoris diligentia excitetur ad eas librandas. Nonnullae sententiae, quas hic seculi sumus alicui forsitan aut nimis rigidae, aut nimis benignae videbuntur; sed obtestar hunc, ut antequam hac nota eas damnet, praefatum. Opus in tri-

bus tomis distributum grandioris molis (quod semel Neapoli, et pluries Venetiis (*) typis datum est) revolvat, cujus loci frequenter hic citantur, quia fuse rationes, et doctorum, qui eas defundunt, auctoritates ibi legendo, minime alienas, nec rationi temere innixas sibi visum iri, pro certo spero.

Quoties in praesenti opere adspiciuntur citationes, ullo allato auctore, ex nostra Theologia Morali lector sciat esse desumptas.

TRACTATUS I.

DE CONSCIENTIA

1. Regula remota et proxima bene agendi.

2. Variæ conscientiarum distinctiones

1. Prima regula bene agendi est ex divina, cui postea debet se uniformare conscientia: sed quia bonitas aut malitia actionis talis nobis apparet, qualem eam conscientia apprehendit; hinc fit, quod regula remota, sive materialis, nostrarum operationum, est lex divina; proxima vero et formalis est conscientia, ut docet s. Thomas (1) sic loquens: *Ratio humana est regula voluntatis humanae, ex qua ejus bonitas mensuratur.* Et apertius alibi (2). *Actus humanus indicatur virtuosus, vel vitiosus, secundum bonum apprehensum, in quod voluntas fertur, et non secundum materiale objectum actus.* Qua de re in hoc primo tractatu agemus de conscientia, in sequenti vero de lege.

2. Sermone faciens de conscientia oportet plura distinguere. Oportet I. distinguere conscientiam a synderesi. Synderesis est *notio principiorum universalium*, nempe, Deus est honorandus; malum est fugiendum; quod tibi non vis, alteri ne feceris, etc. Conscientia vero est indicium

(*) Nunc autem typis meis illud edidi in quatuor tomis in 4° distributum, imo omnia s. Auctoris opera dogmatica, mo-

practicum, quod ab hujusmodi principii formatur circa praesentes operationes, quae hic et nunc agenda sunt, aut vitandae, secundum praesentes circumstantias; quapropter definitur conscientia. *Dictamen rationis, quo indicamus aliquid hic et nunc agendum, vel fugiendum.* 2. Distinguenda sunt varia conscientiarum genera, quae possunt accidere, nimirum conscientia *recta, erronea, perplexa, scrupulosa, dubia, et probabilis.* De singulis hic cum distinctione nobis erit loquendum.

CAPUT 1.

DE CONSCIENTIA RECTA, ERRONEA, PERPLEXA, ET SCRUPULOSA

3. De conscientia recta.

4. Erronea.

5. Si detur ignorantia praeceptorum naturalium.

6. Si quis estimat desiderium pravam non esse peccatum.

7. De conscientia perplexa.

8. ad II. De conscientia scrupulosa.

3. Conscientia *recta* est quae dictat rei veritatem, contra quam qui operatur, certe peccat.

4. *Erronea* est quae dictat falsitatem. Haec dividitur in invincibilem et

ralia et ascetica voluminibus VIII. in 42.

(1) I. 2. q. 19. a. 4. — (2) Quodlib. 3. a. 27.

vincibilem, sive culpabilem. *Invincibilis* est cum nulla erroris dubitatio in mentem occurrat, et juxta istam nos tenemur tunc ad operandum; (cum enim haec sit regula proxima sicut superius dictum est) nostrarum operationum, juxta illius dictamen nobis operandum. *Vincibilis* est cum in mentem occurrat erroris dubitatio, et obligatio errorem vincendi, ac insuper negligitur ordinaria (non autem maxima) quae debet adhiberi diligentia ad veritatem inquirendam. Qui cum hujusmodi conscientia operatur, semper peccat, sive juxta, sive contra conscientiam operetur.

5. Quæritur hic, an possit dari ignorantia invincibilis circa praecepta naturalia. Cum ignorantia est invincibilis, est etiam inculpabilis, sicut constat ex propos. 2. Michaelis Baii proscripta ab Alexandro VIII: *Tametsi detur ignorantia invincibilis juris naturae, haec in statu naturae lapsae non excusat a peccato formalis.* Idem quoque dixit M. Nicolius (*in diss. de prob. ad fin. epist. 5. Montalii apud Cont. Tournely tom. 1. pag. 12. in fin.*) sub nomine Wentrochii dicens, talem ignorantiam esse poenam peccati originalis. Sed hoc jam contra Baium proscriptum est. Restat igitur videndum an detur ignorantia invincibilis circa praecepta naturalia. Respondemus cum communi (contra Sinnichium, et alios pauciores), quam tuerentur s. Antoninus, Sotus, Maldonatus, Suarez, Azorius, Sanchez, Gammachæus, Duvalius, Wigand, Gonet (qui merito vocat contrariam singularem, et improbabilem), et multi alii, inter quos numeratur doctissimus cardin. Gotti (1), adhibendam esse distinctionem inter prima principia, et conclusiones immediatas a conclusionibus mediatis. Hoc posito, dicimus cum allata sententia circa prima principia, seu cir-

(1) To. 2. q. 1. dub. 4. n. 17. ex. d. Th. 1. 2. q. 19. a. 6. Adde Tourn. mor. tom. 1. pag. 14., qui citat d. Thom. et d. Aug. Adde Mercorum lib. de praxi

ca praecepta principaliora legis naturalis, quae sunt ex se nota, et a synderesi dictata, ut superius diximus, *Deus est colendus; quod tibi non vis, etc.*, non potest dari ignorantia invincibilis. Circa vero conclusiones immediatas, seu proxime deductas a principiis, qualia sunt praecepta Decalogi, nec datur ignorantia invincibilis, nisi in rudibus, et ad breve tempus, vel nisi addita aliqua circumstantia apparenter cohonestante. Circa autem conclusiones mediatas, sive remotas, discursu a praeceptis Decalogi deductas, ut sunt praecepta de non faciendis usuris, de scandalis vitandis, et alia id genus, circa has dicimus posse dari ignorantiam invincibilem, et inculpabilem, tunc cum adhibita communi, quam debet (ut diximus), diligentia, non potest dubium vincere. Vide in nostra Morali (2), ubi hoc multis auctoritatibus d. Thomae comprobatur est; et p. Lacroix (3) confirmat hoc idem auctoritatibus. s. Bonaventurae et Alberti Magni. Idque confirmatur ex eadem allata pro. 2. ex Baianis proscriptis, ubi animadvertitur, Ecclesiam aut sentire, aut valde probabile esse tenere, quod detur ignorantia invincibilis etiam circa legem naturalem; nam si teneret contrarium, non declarasset ignorantiam invincibilem excusare hominem a peccato, quia damnasset propositionem de impossibili eventu.

6. Non desunt inter dd. qui excusant a mortali eum, qui putaret, opera tantum esse peccatum, non autem peccandi desiderium; sed huic opinioni numquam potui acquiescere, cum intelligere non valeam, quomodo evenire possit, ut qui jam scit, aliquam actionem, v. g., fornicationem esse peccatum, possit non peccare deliberate desiderando illam deliberate exequi, impossibile mihi videtur,

opiu. Vincent. Baron. in post. p. ad mor. théol. d. 4. q. 5. §. ult.

(2) Lib. 1 n. 170. — (3) Num. 720.

quod quis credat non peccare, cum deliberate vult opere complere quod jam advertit esse Dei offensam (1).

7. Conscientia *perplexa* est, cum quis inter duo praecepta constituitur, v. g. servandi proximi vitam, et non pejerandi, et ipse nescit, quid deliberet. Quid tunc ei faciendum erit? 1. Sapientes consulere debet, si potest. 2. Si non potest, minus malum eligendum erit, evitando potius transgressionem praecepti naturalis, quam humani, aut divini positivi. 3. Si facile sibi non erit ad librandum quodnam eorum sit minus malum, tunc ad quodcumque se determinet, non peccat, quia tunc deest ei libertas necessaria ad peccatum.

8. Conscientia *scrupulosa* est ea, quae ex levi formidine dubitat de alicujus actionis honestate, adeoque saepe formidat peccatum esse ubi non est. Multas dd. assignant regulas pro scrupulosis; sed revera post orationem nullum his remedium efficacius (imo unicum, ut bene ait p. Segneri) restabit, nisi obedientiam omnimodam directori praestare. Hinc ante omnia confessarius suadeat hujusmodi poenitenti hoc duplex principium principale. Primum, quod coram Deo tuto incedit, si patri spirituali obtemperat, ubi evidenter peccatum non apparet: tunc enim non homini obedit, sed ipsimet Deo, qui dixit: *Qui vos audit, me audit*. Ita docent omnes doctores, et magistri spirituum cum s. Barnardo, s. Antonino, s. Francisco Salesio, s. Philippo Nerio, s. Theresia, b. Dionysio Carthusiano, b. Umberto, v. p. magistro Avila, magno Gersone, etc. Secundum, quod major scrupulus, qui debet eum angere, erit inobedientia, propter quam non tantum amittendi animi pacem, devotionem, et in virtutes progressum, sed etiam desipiendi, sanitatem consumendi, et quod deterius est, etiam animae faciendi jacturam, magno se exponit periculo: possent enim eo devenire scrupuli, ut vel ad tantam

(1) Lib. 1. n. 9.

eum redigerent desperationem, qua sibi met mortem inferret; sicuti non paucis accidit, vel ut praecipitem se ad omne vitiorum genus deflecteret. Item confessarius insinuet poenitenti scrupuloso, ut bene ait doctus Auctor *Instructionum confessoriorum tyronum* (2.) cum Deo non sunt calamo, ut dici solet, rationes colligendae: Deus enim, boni nostri causa vult, nos incertos vivere de nostra salute. Quia de re moralem diligentiam adhibendo, ne eum offendamus, in ejus misericordiam nostra cura jactanda est, et nostram non posse facere salutem sine ejus gratiae adiutorio confidentes, haec cum perseverantia, fiducia, et pace expostulanda nobis erit. Optimum est, aiebat s. Franciscus, *cæco ductu incedere sub divina providentia inter hujus vitae tenebras et perplexitates. Expediit quiescere, dum a patre spirituali intelligit, se bene progredi, quin ejus rei causam perquirat. Numquam perit obediens*. S. Philippus Nerius (3) asserbat, quod qui confessario obsequabatur, se certum faciebat, Deo non redditurum de suis operibus rationem. Contra vero, aiebat s. Joannes de Cruce (4); Non satisfieri de eo quod dicit confessarius, esse superbiam, et infidem peccatum.

9. Deinde curet confessarius, i. ut percerebros cum hujusmodi poenitente habeat sermones de nimia fiducia in Jesu Christo collocanda, qui pro nobis mortuus est: et in sanctissima ejus Matre, quae maxima potentia a Deo donata est in eos, qui ad se confugiunt: quare hortetur, ut vivat securus, semper ac Jesu et Mariae se committat patrocinio, qui procul dubio exaudiant se invocantes. 2. Prohibeat, quominus libros, quibus scrupuli excitantur, legat et cum scrupulosis versetur; et illi, qui valde his vexatur, interdicit ne ad conciones terrore plenas adeat, nec con-

(2) P. 1. n. 76. — (3) In Vita lib. 1. cap. 20. — (4) Tract. de spiritali Coll. 4. § 1, n. 8.

scientiam examinet in iis rebus, ubi scrupulos, sed immeritos, apprehendit. 3. Si consistit scrupulus in timore pravus cogitationibus (v. g. contra fidem, puritatem, aut caritatem) assentiendi, confessarius sit promptus atque intrepidus ad eos negligendos, et ad sincere ei affirmandum, hujusmodi cogitationes, potius poenas, quam consensus, et peccatum sibi esse. Et in hoc praecipue confessarius pra oculis habeat illam regulam, quam dd. (1) tradunt, eum, qui timorata est conscientia, nisi plusquam certus est de peccato mortali, immunem a peccato in eo judicandum esse; nam tale monstrum (prout aiebat p. Alvarez) impossibile est in animam ab eo abhorrentem ingredi, quin aperte dignoscatur. Hac de re juvat pariter imponere scrupulosis, ut de hujusmodi cogitationibus nihil penitus se accusent, nisi certo sciant, et jurare possint, consensisse. Et hic adverti debet, quod cum scrupulosis, non per regulas peculiare, sed generales, procedendum erit: per particulares enim scrupulosi nunquam erunt ad deliberandum idonei, dubitantes semper, num illa regula apta sit pro praesenti casu; qui semper ei videbitur differre a casu, quem a confessario audit.

10. Sit 4. pro illis, qui habent scrupulum circa praeteritas confessiones, sivi quia putant, non omnes circumstantias explanasse, sive ob defectum doctoris. Confessarius cum advertit, eos aut confessionem generalem jam peregrisse, aut per aliquod notabile tempus confessiones praeteritas repetisse, istis imponat, ne ex proposito ad eas animam adiciant, nec amplius verbum faciant de peccatis praeteritis, nisi cum jurare possunt, ea certe fuisse mortalia, et certo item de eis, nunquam fuisse confessos. Dum dd. docent (2), scrupulosos, quamvis per inadvertentiam aliquod

grave omiserint peccatum, non teneri (saltem, cum certi non sunt) cum tanto incommodo et periculo ad integritatem confessionis, a qua etiam hoc minus incommodum excusare potest (3). In hoc confessarius sit fortis, ut sibi obediri faciat, et si poenitens non obedit, eum obijuret, privet communione, et quantum potest ejus retundet duritiam. Humaniter cum scrupulosis agendum est; sed cum inobedientia delinquant, maximo cum rigore tractandi sunt: si enim hac obedientiae anchora illi destituuntur, pereunt utique; nam aut in phrænesim labuntur, aut in morum se dant depravationem.

11. Quinto loco veniunt illi scrupulosi, qui peccare formidant in omni opere; istis imponat, ut libere agant, et, ut scrupulos vincant, imo vincere tenentur, semper ac non vident illam actionem evidenter esse peccatum. Ita cum p. Segneri docent dd. (4). (p. Segneri *Poenit. Instr. c. ult.*). Et nihil refert, quod cum actuali timore operentur (non deposito dubio, quod pene desperandum a scrupulosis). Is enim timor non est verum conscientiae dictamen, quod alio nomine conscientia formata dicitur, uti bene distinguit Gerson (5), nec est verum dubium practicum, nec tollit iudicium antea factum, (quod virtualiter perseverat, licet ad illud propter timoris vehementiam tunc non advertatur) nempe, se non peccare in eo, quod non cognoscunt evidenter esse malum; siquidem tunc, non contra conscientiam agunt sed contra illum inanem timorem (6). Imponat igitur confessarius hujusmodi poenitentibus in virtute obedientiae, ut parvipendant et superent scrupulum, libere operando id, in quo scrupulus eis est impedimento: item eis injungat, ut deinde amplius de illo non confiteantur.

(3) Lib. 6, num. 476. — (4) Lib. 1, num. 17. — (5) Loc. cit. — (6) L. 1, n. 18, et 19,

(1) Lib. 6, n. 476. — (2) Lib. 1, n. 16.

CAPUT II.

DE CONSCIENTIA DUBIA.

12. *Dubium negativum et positivum.*13. et 14. *Speculativum et practicum.*15. et 16. *Si lex est dubia.*17. *Si votum est dubium.*18. *Si superior jubet fieri rem dubiam de peccato.*19. *In dubio quid fieri debeat in jejuniis, aut communione.*20. *De impedimento, et debito dubio.*

12. Conscientia dubia est, quae indeliberata manens, pro utraque parte assensum suspendit. Hic tamen distinguendum est dubium negativum a positivo. *Negativum* est, quando ex neutra parte apparent rationes, quibus possit intellectus assentiri alteri parti, et hoc debet in rigore appellari dubium, quod definitur *Suspensio assensus circa aliquod obiectum*. *Positivum* vero est quando pro utraque parte, aut saltem pro altera, adest grave motivum assentiendi, licet cum formidini de opposito; proinde dubium positivum idem est, ac opinio probabilis, de qua in sequenti puncto agemus.

13. Distinguendum est dubium speculativum a practico: *speculativum* est, quando dubitatur de rei veritate, ut si bellum sit justum, necne; si pingere die festo sit opus servile; si valeat baptismus cum aqua distillata etc.: *practicum* vero est, quando dubitatur de rei honestate, si v. g. licet in praxi depingere die festo; praeliari in bello dubie justo. Itaque semper distinguendum erit verum a licito. Etenim dubium speculativum respicit verum, practicum vero licitum. Hoc posito, dicimus cum dubio practico non licere operari, quia homo in operando debet esse moraliter certus de rei honestate; plius, quia se periculo peccandi exponit, peccat, juxta illud Eccl. 3. 27. *Qui amat periculum peribit in illo*. Et illa peccati noxa, cujus dubium habet, reus erit, quare, si dubitat esse furtum, furti peccat; si dubitat esse mortale, mortale committit. Qui

autem est certus, in tali actione peccatum inesse, sed incertus est, si sit mortale, an veniale; alii eum de mortali damnant; sed probabilius dicunt Navarr., Valent., Granado, et Lacroix, tantum peccare venialiter; modo ad graviter peccandi periculum, neque ad actionis expendendam obligationem non advertat; et dummodo actio illa de se non sit certe peccatum mortale, et illius malitia saltem in confuso non apprehendatur (1).

14. Contra vero cum dubio speculativo operari licet, cum operans aliis ductus rationibus practice judicat esse licitam eam actionem: nam aliae sunt rationes, ut judicetur de rei veritate, v. g. quod bellum sit justum, quod pingere in festo sit opus servile; aliae sunt rationes, ut judicetur actio esse honesta, nimirum licitum esse praeliari in bello dubie justo, pingere in festo, ex alio principio certo (ut est illud: *Melior est conditio possidentis*, aut aliud simile) dubium deponens. Qua de re in dubiis videndum est, cujus sit possessio, praeepti, an libertatis. Et ut hoc dignoscatur, videndum, pro quo stet praesumptio. Cum pro indubitato habeatur stare praesumptionem pro ea parte, quae alteri onus probandi factum transfert; factum enim non praesumitur, nisi probetur, ut habetur l. 2. de probation., et ex l. in bello, de captivis.

15. Ex quo inferitur primo, quod si possidet libertas, debet probari certo adesse praeeptum obligans, alias praeeptum dubium non potest onus certum imponere, et ligare libertatem, qua certo a Deo homo donatus est, ut quod sibi placuerit faciat, praeter ea quae sibi manifeste prohibita, aut imposita sunt, ut Ecclesiastici 15. 14. expressum habemus: *Deus ab initio constituit hominem, et reliquit illum in manu consilii sui. Adjecit mandata et praeepta sua. Si volueris mandata servare, conservabunt te*. Contra vero, si lex certe condita et promulgata est, et dubium oritur, sitne abrogata, aut revocata, aut ubi conservatur an sit dispensata, qua tunc lex manet in possessione.

(1) Lib. 1, n. 22, et 23.

16. Et ibidem dicendum, si dubitatur de legis acceptione; cum enim illa justa sit, praesumi debet, acceptatam esse, inspecto illo alio principio: *Ordinarie praesumitur factum, quod de jure faciendum erat*. Cui respondet illa alia moralis regula communiter a dd. recepta, quod cum dubitatur, sit neque positus actus, ille non praesumitur fuisse positus, nisi probetur, ut supra dictum est; cum autem certe actus positus est, et dumtaxat dubitatur de ejus validitate (v. g. illius matrimonii, confessionis, voti etc.) *semper standum pro valore actus*, l. Quoties, ff. de rebus dubiis; ubi habetur, quod leges dubiae actus validitati favent. Hujus generis est etiam illud axioma; *Nemo praesumitur malus, nisi probetur* (1).

17. Inferitur 2., quod quidquid de lege dictum est, idem de voto erit dicendum, quod est quadam particularis lex, quam sibi homo imponit. Quapropter, si quis dubitat, et non est certus de voto emisso, non tenetur ad votum, ut cum communi Cabassutius, Suarez, Rebello, Prado, Sanchez, Castropal., Analet., Salmant. et alii (2). Idemque dicitur, cum dubitatur, an in voto emisso, aut in lege promulgata, comprehendatur nec ne aliqua res; tunc enim pro ea parte, de qua dubitatur, votum, aut lex non possidet. Et hoc perspicue apparet ex cap. Ex parte 18. de censibus; ubi cum aliqui vovissent, et dubitarent, an tenerentur ad majus, an vero ad minus, juxta factam promissionem, fuit responsum, teneri tantum ad minus. Contra si votum fuisset certum, et dubitatur de satisfactione, debet persolvi, cum possessio tunc sit pro voto. Nihilominus

(1) Lib. 1, n. 26, et 27. -- (2) Num. 28.

communissime dicunt Lugo, Roncaglia, Laym., Salm., Carden., Lacroix, et alii, quod, si quis probabiliter judicat, votum persolvisse (sive poenitentiam confessionis, aut officium divinum) non teneri ad aliud, qua Deus contentus est de probabili suae legis satisfactione (3). Nec obstat, aiunt, quod voti obligatio sit in possessione; nam respiciunt quod possessio obligationis, posita probabili voti satisfactione, devenit dubia, et ideo vovens in sua libertate remanet. Sed haec ratio minime mihi probatur; casu enim quo dubitatur de remissione voti, pro certo habeo obligationem non adesse illud implendi, quia tunc possidet libertas; sed casu quo votum est certe emissum, intelligere nequeo, quomodo per probabilem voti satisfactionem vovens solvatur a voti obligatione, quae adhuc in sua possessione manet; sicut enim tunc certum est votum, ita pariter certa ejus impletio etiam esse debet. Eo solo casu opinio praefata admitti posset, quo probabilitatis illa talis esset, quo moralem certitudinem satisfactionis voti peracta fundare valeret. Et idem dicendum de obligatione recitandi Horas canonicas, et adimplendi poenitentiam sacramentalem. Si autem quis votum emisisset, et deinde immemor voti operam promissam impleveret, dicimus tunc non teneri iterum satisfacere, semper ac pro certo judicare potest, quod factus memor voti pro illo operam impletam applicasset, prout cum sententia communi dicitur *Tract. X. n. 120. in fin. vers.* Idem autem, etc.

18. Inferitur 3. quod cum superior jubet, subditus tenetur obedire, quoties res praeepta non est certe illicita; cum enim dubitatur tantum de rei inhonestate, possidet superioris auctoritas, quam habet praecipendi, qua non potest expoliari in dubio. Ita communiter s. Bonav., s. Antonin., Cajet., Sylvius, Cabass., Tournely, Azor., Sanch., Palaus, Salmant., etc.

(3) Ibid.

Et probatur ex *cap. Quid culpatur dist. 23. q. 1.*, ubi s. Augustinus dicit, subditum recte obedire principi militare præcipienti, si bellum non sit certe injustum. Limitationem hanc habet hæc doctrina obediendi præceptis dubie injustis, quoties periculum gravis damnispiritualis, aut temporalis, secum conjungeret; aut si res præcepta esset etiam probabiliter illicita, et una simul esset valde molesta et difficilis, ita Lessius, Sotus, Tournely, Prado, Sanch., Holzmann, Buzemb., Castropal., Salmant, et alii plures (1).

19. Inferitur 4., quod dubitans, an jam compleverit annum 21., non tenetur ad jejunium: si dubitat vero, an pervenerit ad annum 60., in qua ætate probabiliter deobligatur a jejunio ecclesiastico, ut dicemus Tractu XII., tunc tenetur ad jejunium, quia possidet jejunandi præceptum. Idem dicendum, si quis dubitat de ætate pro ordine sacro, aut pro beneficio requisita, quia tunc possidet præceptum Ecclesiæ (2). Pariter si erit feria V., et dubitatur an jam transierit media nox, potest facta diligentia vesci carnibus (3). Qui autem dubitat, an deglutiverit aliquid post mediam noctem, possit nec ne communicare, alii negant, sed alii plures, ut Lamy., Sa, Buzemb., Lacroix, Sporer etc., probabiliter affirmant, dicentes, legem jejunii esse prohibitivam potius, nempe, ne quis non jejunus communicet, ut colligitur ex canonibus relatis in opere (4). Propterea semper ac non sit factus casus, quo vigeat legis prohibitio, certæ nimirum, jejunii fractionis, homo est in possessione communicandi.

20. Inferitur 5., quod superveniente dubio de matrimonio, impedimento, bona fide contracti, post factam diligentiam, dubio perseverante, potest conjux tum reddere, tum petere de-

(1) Lib. 1, n. 31 et fusius 1, 4, n. 47, v. Limitant. — (2) Lib. 1, n. 32. — (3) Ibid. — (4) N. 38.

bitum conjugale (5). Inferitur 6., quod certus de debito, at dubius de solutione, tenetur solvere. Contra vero dubius de debito, si est possessor bonæ fidei, ad nihil tenetur, dum possessio (modo sit legitima) dat certum jus retinendi, quod possidet, adversus quod non potest prævalere, nisi jus certum proximi. Hinc s. August. (*can. Si virgo 34. q. 1.*), ait: *Possessor rectissime dicitur, quamdiu se possidere ignorat alienum.* Ita Castropal., Laym., Lugo, Roncag., Carden., Molin., Sanch., card. Sfondrat. Sporer, et alii plures (6). Secus autem dicendum, si possessio sit infirma, nempe dubia, aut dubia fide incepta: quia tunc debet fieri restitutio pro rata dubii (7). Et non secus faciendum puto (quidquid dicant alii) casu, quo possessor, superveniente dubio, tempore debito, neglexerit diligentiam facere, quia proximum defraudavit, saltem spe, quam habebat, fore ut verus creditor inveniri posset, et pro hujus spei rata tenetur restituere.

CAPUT III.

DE CONSCIENTIA PROBABILI.

21. De conscientia probabilis.

22. In materia fidei.

23. Medicinæ.

24. Justitiæ.

25. ad 27. Sacramentorum.

28. In damno alterius.

29. Gradus probabilitatis.

30. De tenui probabilitate, et de probabilitate.

31. ad 79. De probabili, et probabili.

21. Conscientia probabilis est illa, quæ propter aliquam probabilem opinionem dietat licitam esse aliquam actionem. Opinio probabilis est illa, quæ gravi aliquo innititur fundamento apto ad hominis prudentis assensum inclinandum. Sed in hoc primum omnium oportet scire, non licere operari cum opinione probabilis

(5) N. 33, et fusius 1. 6, n. 903, et 904. — (6) Lib. 1, n. 34, et 25. — (7) Num. 36, v. Præfatæ et 1. 3, n. 625.

cum periculo de facto damni proximi, cum proximus est in sui juris possessione; cum distinguendum sit cum p. Suarez, alium esse casum cum agitur de simplici jure, nempe utrum possimus licite aliquid agere; alium esse cum agitur de facto, et de rei veritate; si enim talis opinio vera non sit, proximus certe damnum patietur, adeoque tunc opinione probabilis uti fas non erit. Ponamus exemplum: si ego dubito, utrum ille sit homo an fera, non licebit eum ferire, nisi certus factus sum esse feram; licet probabilius, nedum probabiliter existimem, feram esse: nam si revera est homo, eum vulnerando ex mea opinione licet probabiliori, illius damnum non vito.

22. Hinc inferitur 1., quod in materia fidei et salutis æternæ non solum est illicitum sequi opinionem minus probabilem, ut dicebat proposit. 4. damnata ab Innoc. XI.; sed probabiliorum etiam, atque probabilissimarum; et teneri ad amplectendam tutam et consequenter religionem, quæ tutos homines efficit; prout est catholica; nam ceteræ religiones, cum falsæ sint, quamvis istarum aliqua forsitan videretur probabilior alicui, ille tamen destitutus sacramentis, et aliis mediis necessariis ad consequendam salutem æternam, non aufugeret utique suæ beatitudinis jacturam.

23. Inferitur 2., quod medicus tenetur adhibere remedia tutiora pro infirmi salute, neque illi fas est uti aliqua medicina, quam nescit, utrum ei profutura, an nocitura sit, ut periculum de illa faciat. Dubitant tantummodo dd. si infirmi salus jam sit desperata, an medico liceat ei dubium pharmacum præbere, ex quo potest infirmus convalescere, vel mors ejus accelerari. Alii id negant; sed plures alii, inter quos Sanch., Valent., Laym., Bonac., Buzemb., Filliuc. etc., id non improbabilius affirmant, dum etiam ipsa natura videtur dicere, vitæ modico periculo se ex-

ponere spe perfectæ valetudinis, prudentis esse viri (1).

24. Inferitur 3., quod judex debet judicare secundum probabiliorum sententiam, cum lege divina et humana teneatur unicuique jus suum tribuere pro causæ meritis. Quare jure merito proscripta fuit ab Innoc. IX. hæc 2. propositio. *Probabiliter existimo, judices posse judicare juxta opiniones etiam minus probabiles.* In quo nihilominus validiori innixi fundamento notant Cardenas Filguera, Lacroix, et alii, reum, qui in legitima est rei controversæ possessione, non posse a judice expoliari, nisi actor eas afferat rationes, quæ nedum sint probabiliores, veram etiam convincentes: dum, ut dictum est num. 20., legitima rei possessio jus certum confert cuicumque possidenti (donec non constet de alterius jure) rem retinendi. Idque multis argumentis atque dd. auctoritatibus, ac etiam perspicuis textibus, probat Carden (2).

25. Inferitur 4., quod in sacramentorum collatione non potest minister uti opinione probabilis, aut probabiliori, de sacramenti valore, sed tutiores sequendæ sunt, aut moraliter certæ. Propterea fuit proscripta hæc 1. propositio ab Innoc. XI.: *Non est illicitum in sacramentis conferendis uti opinione probabilis de valore sacramenti, relicta tutiore, nisi id vetet lex, conventio, aut periculum gravis damni incurrendi.* Hinc sententia probabilis tantum utendum non est in collatione baptismi, ordinis sacerdotatus, aut episcopatus. Sit tamen notandum, quod in duobus dumtaxat casibus licet uti opinione probabilis, etiam circa sacramentorum valorem, videlicet:

26. Primus casus est cum versatur in extrema necessitate; tunc enim licitum est uti quacumque opinione probabilis, etiam tenui, ut dicunt multi dd. (3). Semper tamen tunc adhibenda est conditio, si valet:

(1) L. 1, n. 46. — (2) L. 4, n. 210, v. q. — (3) Lib. 6, n. 403, ad 111, et 482, in fin.

quia conditio in illarum rerum angustis removet injuriam a sacramentis, si forte invalide conficiatur; et necessitas contra justam præbet causam sacramentum conditionatum ministrandi.

27. Secundus est casus, cum præsumitur Ecclesia aliunde supplere, ut sacramentum validum reddatur prout accidit cum contrahitur matrimonium probabiliter validum quia tunc præsumitur, Ecclesiam impedimentum, si unquam foret, abstulisse, ut redderet matrimonium certe validum, juxta communem d.d. cum Suar., Less., Coninch., Cardenas, Sporer, et aliis cum Lugo, qui testatur, hanc esse totius Ecclesiæ praxim (1). Idem fit in sacramento poenitentiae, cum agitur de confessarii jurisdictione; etenim cum adest opinio vere probabilis de jurisdictione, Ecclesia etiam supplet eam conferendo, si forte confessarius ea caret, et hoc ex universali confessariorum consuetudine absolventi cum probabilis jurisdictione, et communiter testantur Suarez, Lugo, Carden., Sánchez, Bonae., Less., Coninch., Moldero, Castropal., Salmant., Lacroix etc. Hanc tamen sententiam non admittit, nisi adsit gravis necessitas, aut saltem magna utilitas, ut bene limitant Wigandt, Holzmann, Marchant., Sporer, Elbel, etc. cum ipso Suarez; alias non debent præsumi Ecclesia sacerdotum libertati favere velle.

28. Itaque, ut dictum est n. 21. non licet uti opinione probabilis cum alterius damno. Hoc tamen (ut supra annuimus) valet, cum proximus certe possidet suum jus; si secus esset, opinio poterit esse practice probabilis de jure, sive probabilis proxima; ut dicunt d.d., v. g., opinio asserens, quod quoties aliquis alicui est jam infamia notatus, nulla ei gravis injuria infertur, si quis ejus crimen, licet occultum, alibi promulgaret. Vide alia hujus generis

(1) Lib. I. n. 50, et I. 6, n. 90.

exempla in opere (2). Ratio, quia in omnibus istis casibus proximus consideratur non habere jus certum, aut saltem certam possessionem illius.

29. Quod hic dictum est locum habet cum agitur de puro facto; secus autem erit cum agitur de mero jure, et de sola rei honestate; tunc enim non licet operari cum opinione probabilis. Sed hic videndum, quænam, et qualis esse oporteat opinio, ut censeatur probabilis, et licite ea uti possimus. Agitur distinguenda sunt opinio tenuiter probabilis, probabilis, probabilior, probabilissima, et moraliter certa. Opinio tenuiter probabilis est quæ innititur fundamento quod non valet ad se viri prudentis assensum pertrahere. Probabilis est quæ innititur fundamento gravi, tam intrinseco rationis quam extrinseco, nempe auctoritatis d.d., ita ut capax sit flectere assensum viri prudentis, licet cum formidine de opposito. Probabilior est, quæ innititur fundamento graviori, sed etiam cum prudenti formidine de opposito, dum opinio contraria potest aliquando esse vera, quamvis minus verisimilis appareat. Probabilissima innititur fundamento adeo gravi, sive gravissimo, ut opinio opposita non appareat graviter probabilis; sed quoniam probabilissima non excedit fines probabilitatis, licet principem locum teneat inter probabiles, idcirco non excludit omnem prudentem formidinem, quod veritas etiam pro opposito possit stare. Opinio denique, vel, ut melius dicam, sententia moraliter certa, ita excludit omnem prudentem formidinem, ut opposita censeatur omnino improbabilis.

30. His positis dicemus I. cum opinione tenuiter probabilis non licere operari, ut compertum est ex prop. 3. ex proscriptis ab Innoc. XI., quæ sic dicebat: *Generatim dum probabilitate sive intrinseca sive extrinseca quantumvis tenui, modo a probabilitatis finibus non exeat, confisi*

(2) Lib. I, n. 53, et seq.

aliquid agimus; semper prudenter agimus. Et ratio est, quia tenuis probabilitas non potest dici vera probabilitas, sicuti tenuis fortitudo et tenuis peritia, non possunt dici vera fortitudo et vera peritia, sed potius dicenda sunt debilitas et imperitia. Dicimus 2. pro indubitato licere operari cum opinione probabilissima, ut habetur ex prop. 3. ex proscriptis ab Alexandro VIII., quæ dicebat: *Non licet sequi vel inter probabiles probabilissimam.*

31. Utrum autem liceat cum opinione probabilis operari, tres adsunt sententiæ; prima quarum est, ut possit quis licite sequi opinionem etiam minus probabilem pro libertate, licet opinio pro lege sit certe probabilior. Hanc sententiam elapsi sæculi auctores quasi communiter tenuere, sed nos dicimus eam esse laxam, et licite amplecti non posse. Ratio est, quia quando opinio pro lege est certe probabilior, tunc lex non est amplius dubio stricto dubia, uti accidit (quemadmodum postea explicamus) cum opiniones tam pro lege, quam pro libertate sunt æque probabiles; sed est moraliter certa, quum habeat pro se fundamentum certum quod vera sit; ubi e contrario opinio minus probabilis, quæ favet libertati, tale habet fundamentum ut vera non sit, ut remaneat tenuiter, sive saltem dubie probabilis præ opinione tutiore; ideoque non est prudentia, sed imprudentia eam velle sequi. Quum enim intellectui certe appareat, quod veritas stet magis pro lege quam pro libertate, tunc voluntas nequit prudenter et sine culpa partem minus tutam sequi; tunc enim non operaretur ex proprio judicio seu propria credulitate, sed quodam ex conatu quem sua voluntate faciet intellectus, removendo illum ab ea parte, quæ ei verior videtur, eumque deflectendo ad illam partem, quæ non solum videtur ei non vera, sed ne demonstrat quidem certum habere fundamentum quod possit esse vera. Est

et alia ratio, quod nos observare debemus præceptum illud, quod sufficienter fuisse nobis propositum possumus judicare, et prudenter credendum est sufficienter fuisse propositum, quum præ legis existentia argumenta adsint graviora: ad rem facit quod dicit Apostolus: *Omne autem, quod non est ex fide, peccatum est, Rom. 14, 23.* ex quo deducitur, quod nos, ut recte operemur, debemus esse de actionis honestate moraliter certi. Hinc falsum illud probabilistarum principium, *Qui probabiliter agit, prudenter agit*, penitus reprobamus: ut enim bene operemur sola non sufficit probabilitas, sed certitudo moralis requiritur, quod actio nostra honesta sit.

32. Secunda sententia, quam hodie nunc quidam moderni tenent scriptores, vult ut tunc aliquam quandam opinionem, quæ libertati favet, sequi possimus, quum ipsa sit moraliter certa. Sententiam hanc existimamus nimis rigidam, et quæ illequeat conscientias, tale illis onus imponendo, ut nullas alias opiniones sequi possint, nisi quæ moraliter certæ sint, et in hoc opusculo demonstrabimus usum opinionum æque probabilium procul dubio licere. Lectorem meum rogo, ne propositionem hanc meam contemnat priusquam legat totum id, quod pro hac sententia afferam in medium. Contemnere quod quilibet auctor dicit, quin quod dicit intelligatur, non est neque charitas neque prudentia. Legatur: et postea contemnatur.

33. Tertia igitur, quæ nostra est sententia, dicit, quod quum opinio, quæ libertati favet, est æque probabilis, atque opinio illa quæ legi favet, sine dubio, et licite sequi potest, excipe in materia fidei, in qua tutiorem sequi debemus, uti habetur ex propositione 4. proscripta ab Innocentio XI., uti quoque in materia valoris Sacramentorum, uti habetur ex propositione I. ab eodem Innocentio proscripta. Idem locum habet

in materia medicinae, in qua medicus tutiora remedia adhibere tenetur (prout communiter docent Doctores). Ita pariter non possumus uti opinione probabilis cum periculo spirituali aut temporali damni proximi, semper ac (intelligitur) proximus est in certa sui juris possessione. Ratio qui inter duas opiniones aequae probabiles non tenemur sequi tutam, quia lex dubia nequit certam inducere obligationem, quippe quia lex dubia non est sufficienter promulgata, ita ut possit ad suam observantiam nos obligare, quemadmodum demonstrabimus sexcentis auctoritatibus d. Thomae omniumque Theologorum. Auctores illi qui tenent non licere sequi ne opinionem quidem probabilissimam vocantur tutioristae rigidi; auctores autem probabilioristae moderni qui existimant licitum usum probabilissimae favore libertatis, et non requirunt quod opinio pro libertate omnino certa esse debeat, uti volunt rigidi tutioristae, ita ut opinio contraria pro lege sit penitus improbabilis, vocantur quoque tutioristae, sed tutioristae mites; dicunt enim quod, ut quis licite opinione minus tuta uti possit, moraliter certa esse debeat, sed large, ita ut contraria magis tuta probabilis non sit. Ego tamen §. II. num. 66. evidenter demonstrabo sententiam hanc, quae probabilissimam tantum pro libertate permittit, difficilem a praedictis auctoribus in praxi adhiberi posse, quin in rigorismum labantur. Ardua ista haec videtur assertio, et forsitan aliquis credit, ne ad extremum usque vellem rem protrahere, ut vanam eorum sententiam reddam; lectorem tamen meum rogo, ut totum hoc opusculum legat, quia agnoscat quod loquendo secundum horum militum tutioristarum effata, negari haud poterit quod dicam.

34. P. Eusebius Amort, vir undequaque perspectus pro variis et doctis operibus quae his temporibus in lucem edidit, in sua theologia mo-

rali et scholastica cypis commissio anno 1733. Bononiae, postquam eam emendare fecerat auctor Romae a Benedicto XIV., quemadmodum eum rogaverat, uti in ejus praefatione legitur, scribit, quod si opinio quae legi favet, notabiliter probabilior non apparet (advertendum, quod cum opinio est non dubie, sed certe probabilior, tunc quoque est notabiliter probabilior), moraliter certum est, quod huiusmodi lex non obligat, dicens, quod Deus juxta suam divinam providentiam, quando vult, ut aliqua sua lex obliget, tenetur eam notabiliter reddere probabiliorē: *Quandocumque existentia legis non redditur credibilior non ipsa, moraliter certum est non dari legem; quia ex natura providentiae divinae Deus, sicut tenetur suam religionem reddere evidenter credibiliorē non ipsa, ita etiam tenetur suam legem reddere notabiliter credibiliorē non ipsa.* Theolog. tom. 1. disp. 2. §. 4. qu. 10. Illud, non ipsa, intelligitur, quod Deus, ut nos obliget ad legis observantiam, debet facere nobis cognoscere legem illam probabiliorē non ex ea ipsa, sed ex aliis argumentis. Unde idem auctor ibid. loc. cit. et fusius in qu. disp. quæst. 3. scribit, quod quando adsunt duae opiniones aequae probabiles, si in hoc casu non datur lex directe prohibens, quia in hoc casu non datur sufficiens promulgatio legis, quae est character inseparabilis, et essentialis legis; si quidem sola legis promulgatio est illa, quae lex fit credibilior non ipsa. Promulgatio itaque illa est, quae reddit legem credibiliorē. Et subdit in hunc modum sensisse patres, qui in dubio stricto, an adsit vel ne lex, hominem ad sequendam opinionem magis tutam non obligaverit.

35. Et revera S. Gregorius Nazianzenus (orat. 39.) loquendo de quodam Novatiano dicit: *Anne juvenibus quidem viduis propter aetatis labricum mundi matrimonii praestatem facies? At Paulus hoc facere minime*

dubitavit ejus te scilicet magistrum profiteris. At haec minime post baptismum, inquis. Quo argumento id confirmas? aut remita se habere proba, aut si id nequis, ne condemnes. Quod si res dubia est (nota), vincat humanitas tua. Scribit amplius S. Leo (ep. 9. ad Rustic. Narbon. in praefat. 12. c. Sicut quaedam, fin. dist. 14.) : Sicut quaedam sunt, quae nulla possunt ratione convelli, ita multa sunt, quae aut pro consideratione temporum, aut pro consideratione aetatum oporteat temperari: illa consideratione semper servata, ut in iis, quae vel dubia fuerint, aut obscura, id noverimus sequendum, quod nec praecipis evangelicis contrarium, nec decretis SS. Patrum invenitur adversum. Dicit secundum, quia Superiores debent rigorem temperare, et non obligare subditos ad rigidiores opiniones sequendas, quando opiniones benignae non sunt contrariae praecipis Evangelii, aut decretis SS. Patrum. Ad rem quoque facit quod dicit D. Augustinus: *Quod enim neque contra Fidem, neque contra bonos mores esse convincitur, indifferenter esse habendum.* Dicit convincitur, quapropter non est prohibenda quaecumque actio, nisi certi simus, quod illa sit contra fidem aut contra bonos mores. Non aliter scripsit D. Bernardus: *Sane ibi unusquisque in suo sensu securus abundat, ubi aut certa ratio; aut non condemnae auctoritati quod sentitur, non obviat.* Epist. ad Hugon. de S. Victor. cap. 5. n. 18. vol. 1. Oper. edit. Mairin. Paris. col. 634.

36. Joannes Gerson scripsit, *necesse est dari manifestationem ordinationis, et voluntatis Dei; nam per solam ordinationem, aut per solam suam voluntatem non potest Deus absolute creaturam imponere obligationem.* De vit. spir. lect. 2. col. 176. Idem scripsit Joseph Rocasull praepositus Valentiae: *Casu quo, facta diligentia, non constat, an lex sit*

imposita, sed res dubia manet, non obligat, sive sit lex, vel praecipium naturale. Lib. 1. de leg. in comm. c. 4. n. 65. Idem scripsit Melchior Canus contra Scholasticum obligantem peccatores ad contritionis actum singulis diebus festis: *Jus humanum nullum est, aut evangelicum, quo hoc praecipium asseratur; proferant et tacebimus.* Relect. de poenit. p. 4. post resolut. quæst. concl. 3. et postea in fine vers. ad ultimum subjungit: *Quoniam ignoro, unde ad hanc opinionem doctores illi venerint, libere possunt, quod non satis explorate praecipium est, negare.* Canus itaque sentiebat nos non teneri ad illa, quae non satis explorata praecipia sunt. Hinc scripsit Dominicus Sotus: *Quando sunt opiniones probabiles inter graves doctores utramque sequaris, in tuto habes conscientiam.* De just. et jure lib. 6. quæst. 1. art. 6. circa fin. Amplius D. Antonius aperte scribit quod inter duas aequae probabiles opiniones, licite possumus sequi benigniorem: *Secundum Conciliarium non plus nocet homini errare in articulo Fidei, qui non est declaratus ab Ecclesia, quod sit articulus de necessitate credendus; quam nocere posset actus moralis contra aliquid agibile perpetratus, qui actus non dicitur certus ex Scriptura, aut determinatione Ecclesiae, quod sit illicitus.* Sed constat quod in materia Fidei licitum est ante determinationem Ecclesiae, tenere unam vel alteram partem sine periculo peccati; etc. Ergo a simili licet unam opinionem in moralibus tenere juxta limitata superius, ubi saltem magis sapiens non sentit contrarium. (Idem sentit Du-Hamel auctor modernus.) Theol. spec. et pract. tom. IV. tr. de act. human. lib. II. dissert. IV. cap. 3. n. IV. in fine vers. Hoc argument. scribens: *Hoc argumentum (scilicet de usu opinionis probabilis) magna prudentia temperatum nuper tractavit P. Gisbertus, primo enim postulat, ut opinio ex utraque parte*

veram habeat probabilitatem non futu-
catam: secundo ne altera pene certa,
aut multo sit probabilior cum mi-
nore comparata; tunc enim mentem
multo probabiliori rationi cedere ne-
cesse est. Et item dicunt innumera-
biles alii docti auctores, prout Epis-
copus Abelly, Episc. Tapia, Episc.
Alvarez, Episc. Ledesma, Episc. An-
gles, Episc. Zerale, Episc. Maldero,
Episc. Tudescio, Archiepiscopus Pa-
normi, Episc. Medina, et antistes Bar-
bosa, Ampliss. Cardinalis Sfondrati,
Card. Toledo, Card. de Lugo. Præ-
terea Christianus Lupus, et plures
doctores citati in meo opere de usu
moderato opinionis probabilis in mul-
tis locis, uti potest videri in dicto
opere pag. 263.

37. Præfata igitur nostræ senten-
tiæ ratio non est quædam simplex
ratio, sed certum quoddam princi-
pium quod receperunt, et docuerunt
theologi omnes, et præcipue d. Tho-
mas (uti videbimus), scilicet quod
lex dubia vim obligandi non habet
quia non sufficienter promulgata.
Tunc enim promulgatum erit tan-
tummodo dubium sive quæstio, non
vero lex; quæ, ut sit sufficienter pro-
mulgata, opus est, ut sit proposita et
manifestata ut certa, quemadmodum
superius diximus, et quemadmodum
dicit S. Thomas cum omnibus theolo-
gis, prout videbimus.

38. Evidentes tandem afferamus
probationes, quas a D. Thomæ doc-
trina depromamus. Docet D. Tho-
mas, quod *lex quædam regula est, et
mensura actuum, secundum quam in-
ducitur aliquis ad agendum, vel ab
agendo retrahitur. Dicitur enim lex
a ligando, quia obligat ad agendum.*
I. 2. qu. 90. art. 1. Docet inde
S. Doctor regulam hanc sive legis
mensuram, ut eam observare teneamur,
debere nobis promulgatione
manifestari: ideoque eadem ipsa qu. 90. art. 4. proponit dubium: *Utrum
promulgatio sit de ratione legis?* et
respondet: *Lex imponitur aliis per
modum regulæ et mensuræ; regula*

*autem et mensura imponitur per
hoc quod applicatur his, quæ regu-
lantur et mesurantur. Unde ad hoc
quod lex virtutem obligandi obtineat,
quod est proprium legis, oportet
quod applicetur hominibus, qui se-
cundum eam regulari debent. Talis
autem applicatio fit per hoc, quod in
notitiam eorum deducitur ex ipsa pro-
mulgatione. Unde promulgatio ipsa
necessaria est ad hoc, quod lex habeat
suam virtutem. Lex itaque, antequam
promulgatione manifestetur, vim
obligandi non habet. Hinc a D. Tho-
ma definitur: *Quædam rationis or-
dinatio ad bonum commune promul-
gata* I. 2. qu. 90. art. 4. Ergo pro-
mulgatio est adeo legi essentialis, ut
virtutem obligandi habeat, ut ipsa
deficiente, lex non erit obligans,
quemadmodum scribit doctus P. Pe-
trus Collet continuator Tournely, et
rationem affert: *Lex enim, ut obli-
get, debet dari ut regula, ac proinde
innotescere: atqui lex non innotescit
nisi per promulgationem, cum per
eam solum eo intimetur modo, qui
obediendi necessitatem inducit, etc.*
Et consequenter dicit, legem in
legislatoris mente existentem virtu-
tem obligandi habere tantum in actu
primo, scilicet pro tempore quæ fue-
rit promulgata, sed, ut actu obliget,
opus est ut applicetur et manifestetur
subditis (debet innotescere) ut ipsi
possint se illa regulare.*

39. Promulgatio isthæ necessa-
ria est tam in humanis, quam in na-
turalibus et divinis legibus, que-
madmodum docet idem sanctus doc-
tor, qui eodem art. ad I. sibi objicit:
*Sed lex naturalis non indiget pro-
mulgatione: ergo non est de ratione
legis quod promulgetur: et respon-
det: Dicendum quod promulgatio
legis naturalis est ex hoc ipso, quod
Deus eam mentibus hominum inse-
ruit naturaliter cognoscendam.* Dicit
naturalis legis promulgationem non
fieri humano modo, signis externis
v. g. per edicta, aut per præconis
vocem: sed naturali lumine, quod

Deus hominum mentibus inserit.
Quod clarius explicat Sylvius scri-
bens, quod *actualiter tunc* (lex na-
turalis) *unicuique promulgatur, quan-
do cognitionem a Deo accipit dictan-
tem, quid juxta rectam rationem sit
amplectendum, quid fugiendum, in I.*
2. q. 9. art. 4. in fin. Idem scribit
Cardinalis Gotti (Theolog. tom. 2.
tract. de leg. q. 1. dub. 3. §. 3. n.
18.) et n. 21. ibidem scribit: *ad hoc
ut lex in actu secundo obliget, re-
quiritur quidem indispensabiliter, ut
subditis promulgatione proponatur.*
Immediate subdens quod *sicut men-
sura in actu secundo non mensurat
visi mensurabili applicetur: quem-
admodum mensura nequit actu men-
surare, nisi rei quæ mensuranda est
applicetur, ita lex non potest esse
mensura, et regula hominis, nisi ei
promulgatione proponatur.* Idem scri-
bit Dominicus Sotus: *Nulla lex ut-
lum habet vigorem legis ante pro-
mulgationem, sed tum instituitur,
cum promulgatur: et asserit: ita-
que nullam exceptionem conclusio
hæc permittit* Quod confirmat P.
Gonet in Cyp. theol. tom. 3. disp.
I. art. 3. n. 57, ubi probare volens
dari posse ignorantiam invincibilem
præceptorum naturalium, quæ a pri-
mis principiis mediate deducuntur,
hoc facit argumentum. *Lex enim
vim obligandi non habet, nisi ap-
plicetur hominibus per promulga-
tionem; sed lex naturalis promul-
gatur omnibus hominibus quantum
ad omnia præcepta quæ sunt re-
motissima a primis principiis; ergo
non obligat omnes quantum ad illa
præcepta. Subindeque potest dari de
illis ignorantia invincibilis, et excu-
sans a peccato.*

40. Esto igitur, quod quando duæ
æque probabiles adsunt opiniones,
lex ex dubia, et uti dubia nequit
obligare, quia tunc lex sufficienter
promulgata non est, sed promulga-
tum tantum sufficienter est dubium,
sive quæstio, an vel ne lex adsit,
ecce principium certum non direc-

tum, sed reflexum, in quo senten-
tiæ nostræ fautores collocant cer-
titudinem moralem, præ qua licite
opinionem æque probabilem sequi
possumus.

41. Quod autem certa securitate
agitur, quum judicium certo licet
reflexo principio adharreat, constat
ex Canonibus, et ex communi theo-
logorum consensu. In cap. Dominus
2. de secund. nupt. dicitur, quod si
secundus vir dubitet de morte pri-
mi viri suæ uxoris, conjugale de-
bitum petere non potest, sed requi-
situs tenetur illum reddere uxori
bona fide petenti: *Debitum non de-
neget postulanti; quod a se tamen
noverit nullatenus exigendum, verba
sunt textus.* Qua tamen ratione po-
test vir conjugalem actum adhibere
de primi viri morte dubitans, et
consequenter an illa sit vel ne sua
uxor? Potest, respondetur, ob prin-
cipium certum reflexum, quia quum
et uxor sit in bona fide de secundi
matrimonii valore ipsa possidet, et
jus certum petendi debitum habet,
cujus juris privari non potest præ
viri dubio. Probatur præterea ex
Can. 4. Quid culpatur eius. 23. qu.
I. ubi D. Augustinus ita docet: *Viri
justus, si forte sub rege hominu-
etiam sacrilego militet, recte potest
illo jubente bellare, si vice (alias
civica) pacis ordinem servans, quæ
sibi jubetur, vel non esse contra Dei
præceptum certum est, vel utrum sit
certum non est; ita ut fortasse reum
faciat regem iniquitas imperandi,
innocentem autem militem ostendat
ordo serviendi.* In dubio igitur an
bellum justum sit, licite subditus
principe jubente bellare potest, et
quomodo? judicio innixo principio
certo reflexo, quod in dubio princeps
jus, ut sibi pareatur, habet: ideo-
que subditus, quotiescumque certus
non est quod bellum sit injustum,
obedire debet: *vel utrum sit* (con-
tra Dei præceptum) *certum non est,*
verba sunt textus.

42. De hoc non dubitant ne ipsi

quidem nostri adversarii. P. Joannes Laurentius Berti asserit non licere sequi opinionem aequae probabilis minus tutam. Videamus tamen quomodo id probet. Probat duo principia probabilistarum, quae et ego pro falsis habui, confutando. Dicunt probabilistae quidem quod ob duo principia potest quis licite probabilis opinionem minus tutam sequi, et quod ob illa iudicium speculativum dubium redditur in praxi certum. Primum eorum principium hoc est: *Qui probabiliter agit, prudenter agit.* Hoc tamen principium, dicit P. Berti, et nos quoque dicimus, non potest probabilis opinionis usum licitum reddere, quia quum opinio contraria tutior sit aequae probabilis, tunc nos in dubio remanemus, et moralem honestatis certitudinem necessariam ad bene operandum non habemus: unde operans tunc haud operatur prudenter, sed imprudentissime, quum principio nihil certo utatur. Secundum principium est, quod quum opiniones sunt ambae probabiles, tunc homo potest iudicium cohibere ab opinione rigidioris, et uti opinione benigniore illius probabilitati inhaerens. Hoc tamen, quemadmodum sapienter dicit Berti, ne nos quidem certos moraliter reddere potest de actionis honestate; talis enim voluntaria cohibitio iudicii cum ignorantia invincibili imo affectata convincitur, quia homo practicae dubium non deponeret, sed affectate in eodemmet dubio de actionis honestate remaneret. Recte igitur concludit Berti, quod quotiescumque nullum aliud de probabilitate opinionis minus tute suppetit fundamentum, illa uti non possumus; et ego dico, horum duorum principiorum falsitas a probabilistis adoptatorum, plures modernos scriptores induxit ut sententiam nostram reprobarent, et plurimos acquirerent sequaces, penitus non animadvertendo, quod nos praefata falsa principia refellimus, atque indubitato

principio, quod lex dubia obligare non potest, utimur. Secus esset, uti subiungit Berti, quum praeter opinionis probabilitatem aliquod certum adesset reflexum principium, quod in praxi nos de actionis honestate certos redderet; quia tunc iudicium nostrum praeter principii reflexi certitudine, cui inniteretur, redderetur certum. Adducit exemplum religiosi, qui in dubio an vel ne possit jejuniū frangere ut studio vacet, licite potest illud frangere praepcepto Superioris, quo certus redditur posse vesci cibis sine peccato. Adducit et exemplum possessoris, qui in dubio an iuste fundum aliquem possideat, licite potest in illius possessione perseverare, quando vir doctus ei praestabit, quod aliquam rationem illum possidendi habet, possessor enim (juxta D. Augustini auctoritatem, quam idem Berti refert) non tenetur expoliare se re legitime possessa, nisi illam suam non esse certo sciat; hoc enim jus dat legitima possessio. Hinc P. Berti generaliter concludit his verbis: *Proculdubio potest hoc pacto ex reflexione mentis antea perplexae fieri iudicium practicum moraliter certum.* Non dubitat itaque Berti quod in praxi recte efformari potest ultimum dictamen moraliter certum in opinionibus dubiis non solum praeter principia directis, sed etiam praeter indirectis et reflexis. Quod certam reddit sententiam nostram, quae principio evidenter certo innititur, uti probavimus, et uti magis magisque demonstrabimus, legem nempe dubiam, quia non sufficienter promulgata, obligationem certam inducere non posse.

43. Idem effatum quod tenuit Berti, sequuntur domini Ballerini in libro inscripto *Moral. action. regulae, etc. seu, Quaestio de opinion. prob.* qui quamvis moderati sint rigidae sententiae sectatores, laudatam tamen doctrinam confirmant dicentes: *Quod in praxi ex directis*

principiis minime certis incertum est, ex certo re, lexo principio sit omnino certum; et probant peculiariter exemplo quod nos adduximus n. 41. in cap. Dominus, uxoris bona fide debitum petentis; et sequentia verba subnectunt: In his omnibus exemplis observandum est, reflexa principia particularem questionem non solve- re, sed incertum relinquere, sola praxis certa est, eo quod principia reflexa praxis in eo dubio dirigenda, certam regulam figant. Et idem scribit P. Gonet pro certo; *Manual. tom. 3. tract. 3. c. 16. circa fin.*

44. Videamus tandem quid aliud docet D. Thomas qui nostrae sententiae fidem accrescit. Ipse in *opuscul. de veritate, qu. 17. art. 3.* docet quod, *nullus ligatur per praepceptum, nisi mediante scientia illius praepcepti.* Scitur quod scientia importat certam alicujus rei cognitionem. Et ut intelligatur quod D. Thomas nomine scientiae certam intelligit cognitionem, animadvertere oportet quassitum quod eodem in loco proponit: *Utrum conscientia liget?* et hoc modo ratiocinatur: *Ita se habet imperium gubernantis ad ligandum in rebus voluntariis illo modo ligationis, qui voluntati accidere potest, sicut se habet actio corporalis ad ligandum res corporales. Actio autem corporalis agentis nunquam inducit necessitatem in rem aliam, nisi per contactum coactionis ipsius ad rem in qua agit. Unde nec ex imperio alicujus domini ligatur aliquis, nisi imperium attingat ipsum, cui imperatur. Attingit autem ipsum per scientiam. Unde nullus ligatur per praepceptum aliquod, nisi mediante scientia illius praepcepti: sicut antea in corporalibus agens corporale non agit nisi per contactum; ita in spiritualibus, nisi per scientiam. Similitudo haec D. Thomae non potest esse neque clarior, neque convincentior, ut principium nostrum, quod lex incerta certam nequit inducere obligationem, comprobetur.*

Dicit Sanctus, quod scientia praepcepti est ad instar cujusdam funis, quae voluntatem ligat, et quemadmodum ut res materialis ligetur, oportet ut actu ei applicetur funis, quae eam liget, et cogat, ita ut voluntas hominis ligetur ut illam faciat actionem, aut ab ea actione abstineat, oportet, ut praepcepti scientiam habeat, alias homo liber remanet. Itaque quando homo remanet in dubio utrum adsit vel ne praepceptum, uti evenit, quum adsint duae opiniones aequae probabiles, tunc utique non habet scientiam praepcepti; ideoque illam, quum mavult, opinionem sequi potest.

45. Idem alibi declarat D. Thomas, scilicet *I. 2. q. 19. art. 10.* ubi quaerit: *Utrum necessarium sit voluntatem humanam conformari voluntati divinae in volito, ad hoc ut sit bona?* Inde eodem articulo 10. ad 1. sibi objicit: *Videtur quod voluntas hominis non debeat semper conformari divinae voluntati in volito; non enim possumus velle quod ignoramus... Sed quid Deus velit ignoramus in pluribus: ergo non potest humana voluntas divinae voluntati conformari in volito.* Et respondet: *Ad primum dicendum, quod volitum divinum secundum rationem communem, quale sit, scire possumus; sci- mus enim quod Deus quidquid vult, vult ad rationem boni. Et ideo quicumque vult aliquid sub quacumque ratione boni, habet voluntatem conformem voluntati divinae quantum ad rationem voliti.* Itaque homo quotiescumque vult aliquid sub aliqua ratione boni conformat se divinae voluntati. Subdit postea D. Thomas id quod pro nobis maxime facit: *Sed in particulari nescimus quid Deus velit; et in quantum ad hoc non tenemur conformare voluntatem divinae voluntati.* Ergo non tenemur conformare nos voluntati divinae in particulari, et peculiariter quoad praepcepta, quotiescumque isthaec divina voluntas nobis non innotescit,

quemadmodum distinctius declaratur a P. Gonet in hæc verba: *Homo non tenetur conformari voluntati divinæ in volito materiali, nisi quando voluntas divina nobis præcepto, vel prohibitione manifestatur.* Gonet in *Clyp. t. 3. tr. 3. D. 6. art. 2. n. 37. in fin.* In dubio itaque aliqujus præcepti, quo Deus nobis præcipiat, an prohibeat aliquam actionem in particulari, non tenemur divinæ voluntati conformari, nisi postquam voluntas divina nobis sit manifestata, alias, ut dicit Gerson, quando Deus nobis suam non manifestat voluntatem, non potest nos obligare. *Necesse est dari manifestationem ordinationis, ac voluntatis Dei, nam per solam suam voluntatem nondum potest Deus absolute creature imponere obligationem.* Gerson de vit. spir. animæ, tom. III. lect. 2.

43. Idem docet D. Thomas 2. 2. q. 104. art. 4. ubi quærit: *Utrum in omnibus Deo sit obediendum?* Respondet affirmative, sed ad 3. sibi obijci: *Quicumque obedit Deo, uniformat voluntatem suam voluntati divinæ etiam in volito; sed non quantum ad omnia tenemur conformare voluntatem nostram voluntati divinæ ut supra habitum est (1. 2. q. 19. art. 10. qui locus ille est quem adduximus superius), ergo non in omnibus tenetur homo Deo obedire.* Et respondet: *Ad tertium (qu. 104. supra cit.) dicendum, quod etsi non semper teneatur homo velle quod Deus vult; semper tamen tenetur velle quod Deus vult eum velle, et hoc homini præcipue innoscitur per præcepta divina.* Homo itaque tenetur obedire Deo, et conformare se divinæ voluntati circa præcepta, non in omnibus quæ Deus vult, sed tantum in illis, quæ Deus vult nos velle. Quo tamen pactoscimus quod Deus non solum vult, verum etiam vult nos velle? Sciemus, inquit D. Thomas, quando nobis innoscitur per præcepta divina. Non satis est igi-

tur dubia præcepti notitia, ut obliget nos ad observandum illud tamquam voluntatem Dei, sed necessaria est cognitio certa et manifesta, quod procul dubio significat verbum illud *innoscitur*.

47. Hinc perspicitur quod Sanctus Thomas semper fuit uniformis docendo legem debere esse certam, ut ad suam nos obliget observantiam. Dixit promulgationem legis naturalis tunc fieri, quando Deus eam mentibus hominum inseruit naturaliter cognoscendam. S. Thom. 1. 2. q. 90. art. 4. ad 1. dixit *cognoscendam*; ergo homo tunc tenetur legi obedire, cum eam lumine cognoscit naturali, non vero cum de illa dubitat. Præterea dixit, hanc legis cognitionem (quam vocavit *mensuram*, quia cum illa debet homo suas actiones mensurare) debere esse certissimam, ut hominem ad legis obliget observantiam: *Mensura debet esse certissima.* 1. 2. q. 19. art. 4. ad 3. Dixit amplius quod quemadmodum funis non ligat nisi contactu applicetur, ita nullus ligatur per præcepta, nisi mediante scientia illius præcepti. Opusc. de verit. qu. 17. art. 3. Dixit hominem tunc tantum teneri obedire voluntati divinæ, cum hæc divina voluntas ei per præcepta manifestatur: *Et homini (quod Deus vult) præcipue innoscitur per præcepta divina;* 2. 2. q. 104. a. 4. ad 3. Significationes istæ itaque D. Thomæ scilicet quod lex ut obliget, debet esse cognita, quod nullus ligatur per præceptum, nisi mediante scientia illius præcepti; quod lex debet esse certissima ut obliget quod non tenemur conformare nos voluntati divinæ, nisi quando illa nobis per præcepta innoscitur: nil aliud denotare possunt, quam quod lex non obligat nisi quando cognoscitur, nisi quando est certissima, nisi quando habetur scientia illius, et nisi quando promulgatur.

Hoc quod docet D. Thomas comprobatur a pluribus Sanctis et docto-

ribus. D. Isidorus dicit: *Erit autem lex manifesta. In Can. Erit autem dist. 4. S. Raymundus scripsit: Non sit pronus judicare mortalia peccata, ubi non tibi constat per certam scripturam, lib. 3. de pen. §. 21. D. Antoninus asserit: Quæstio in qua agitur utrum sit peccatum mortale, nisi ad hoc habetur auctoritas expressa Scripturæ, aut Canonis Ecclesiæ, vel evidens ratio, periculosissime determinatur. S. Ant. p. 2. tit. 1. cap. 11. D. 28. Et rationem adducit dicens, quod qui in dubio determinat esse mortalem quamdam actionem, de qua prudenter dubitat, an sit mortalis, ædificat ad gehennam, scilicet exponit periculo damnationis illum qui eam faceret actionem. Idem scripsit Joannes Nyder citando quoque Bernardum de Claromonte. Ex quo enim opiniones sunt inter magistros, et Ecclesia non determinavit alteram partem, teneat quam voluerit. Nyder in Consol. Av. par. 3. cap. 20. Sic quoque scripsit Gabriel Briel anno 1480. dicens: Nihil debet damnari tamquam mortale peccatum, de quo non habetur evidens ratio, vel manifesta auctoritas Scripturæ. In 4. sent. D. 16. 4. concl. 3. scripsit Lactantius: Stultissimi hominis est præceptis eorum velle parere, quam utrum vera aut falsa sint dubitatur. Lib. 5. instit. quæ cap. 21. In cap. 13. Cum jure de offic. et pot. jud. de legib. dicitur: Nisi de mandato certus existeris, exequi non cogis quod mandatur. Dominicus Sotus loquens de lege, dicit, quod ut ipsa obliget, quam debet esse regula nostrarum actionum, necesse est, ut homo intueatur eam, scilicet ut clare eam cognoscat; Qui regula utitur, eam intueri necesse est. De just. lib. 1. qu. 1. art. 4. Ita demum scripsit Benedictus XIV., in suis notificationibus (notif. 13). Non debent imponi vincula, cum non adest manifesta lex, quæ illa imponat.*

§. II. Respondetur ad objecta adversariorum, et ex responsionibus magis sententia nostra elucebit

49. Nolo quædam non diluere objecta adversariorum: immo diluere lubet; ex responsionibus enim sententiæ nostræ certitudo magis magisque elucebit. Incipientes ab oppositione illa quæ responsionem requirit prolixior.

50. Obijciunt 1. minime dubium esse etiam leges divinas ac naturales opus habere promulgatione ut obligent; dicunt tamen naturales leges fuisse ab æterno promulgatas, et usque ab æterno vim perfectam obtinuisse obligandi hominem, vel antequam existeret, quippe quia lex naturalis participatio quædam est legis æternæ, quod quidam auctor deducere autumat a quibusdam D. Thomæ verbis, quibus ipse D. Thomas pro nobis respondet, uti postea videbimus. Angelicus (1. 2. qu. 91. a. 1. ad 2.) dicit, quod lex æterna æternam habet promulgationem ex parte Dei promulgantis. Ego tamen quæro: Quænam promulgatio divinæ legis illa est, quæ obligat homines, promulgatio ex parte Dei, an promulgatio ex parte creaturæ? D. Thomas ubi superius diximus §. 1. n. 39. docet, quod lex non habet vim obligandi, nisi promulgatione hominibus applicetur: *Ad hoc quod lex virtutem obligandi obtineat, oportet quod applicetur hominibus, qui secundum eam regulari debent; talis autem applicatio fit per hoc, quod in notitiam eorum deducitur ex ipsa promulgatione S. Thom. 1. 2. q. 90. art. 4.* Et oppositioni (ad primum) dicit, quod lex quoque naturalis opus habet promulgatione, hæcque fit cogitatione legis, quam Deus mentibus hominum inseruit lumine naturali: *Dicendum quod promulgatio legis naturæ est ex hoc ipso, quod Deus eam mentibus hominum inseruit naturaliter cognoscendum.* Et idem docet S. Doctor in loco ante citato ab adversario, ubi

postquam dixit, quod lex æterna æternam habet promulgationem ex parte Dei promulgantis, immediate subdit: sed ex parte creature audientis aut inspicientis non potest esse promulgatio æterna. *Cil. a. 1. ad 2.* Promulgatio itaque quæ obligat, fit quando creatura cognoscit præceptum lumine rationis, aut illud audit ab Ecclesia, vel a sapientibus, qui eam docent.

51. Id clarius explicat D. Thomas in alio loco (*1. 2. qu. 91. a. 2.*) ubi dicit: *Lex, cum sit regula et mensura, dupliciter potest esse in aliquo: uno modo sicut in regulante et mensurante, alio modo sicut in regulato, et mensurato: quia in quantum participat aliquid de regula sic regulatur. Et talis participatio legis æternæ in rationali creatura lex naturalis dicitur.* Angelicus igitur asserit quod cum lex quædam regula sit, qua debet se homo regulare, alio modo consideratur in legislatore regulante, alio in homine regulato. Itaque dicit D. Thomas, quod quemadmodum aliquid homo participat de lege naturali, quæ est unica ejus regula, ita actiones suas regulare debet. Antequam igitur hoc lumen præ lege naturali recipiat, ad nihilum obligari potest, quia nondum recepit regulam qua se regulare possit. Itaque lex æterna regula est pro Deo regulante, sed pro homine qui regulandus est, regula est lex naturalis, lumen scilicet illud, quod naturali ratione ei manifestatur.

52. Hinc theologi communiter, et jure dicunt, legem æternam non esse proprie, legem sed esse instar legis, et, ut ita dicam, est lex et regula pro ipso Deo, et si vult vocari promulgata, est quædam lex a Deo sibi ipsi promulgata. Hoc modo loquitur Du Vallius, qui scribit, legem æternam, tunc proprie habere rationem legis, cum hominibus manifestatur; inde subdit: *Si tamen ab æterno spectetur, dicendum est eam non esse vere et proprie legem, sed tantum aliquid*

quod se habeat instar legis: tum quia de ratione legis est, ut promulgetur subditis: nulli autem fuerunt subditi ab æterno; tum quia lex essentialiter est regula quædam practica, hæc autem regula non potuit imponi Verbo et Spiritui Sancto, quia ipsimet sunt regula et rectitudo ipsa. Du Vallius *1. 2. S. Thom. de leg. q. 2. p. 293.* Et ita quoque dicunt Montesinus, ei Jodochus Lorichius doctor Lovanii Montesinus dicit legem æternam non esse legem nec regulam pro nobis, sed tantum pro Deo ipso sibi promulgatam: *Respondeo hujusmodi legem æternam promulgatam esse ab æterno ipsimet Deo, Deus sibi est lex et regula: et ita intelligimus Deum sibi promulgare legem.* Montesin. *D. 20. de leg. q. 4. n. 83.* Lorichius Thes. novus utr. *Th. verb. lex, n. 6.* de eadem æterna lege edisserens scribit: *Hæc lege Deus omnia ordinat ad seipsum, et est promulgata apud ipsum ab æterno; hominibus autem promulgata, quando eis innotescit.*

53. Quando igitur quaeritur, an obliget homines lex ista? Respondet Du Vallius, quod tunc obligat, cum homo ad discretionis annos pervenit, quia tunc lumine naturali lex illi promulgatur: *tunc autem sufficienter (legem) promulgari, quando quisque annos discretionis incipit.* *1. 2. de leg. q. 3. a. 3.* Et pag. 296, subdit, quod lex æterna nobis manifestatur per legem naturalem, quæ est illius participatio: *Dico eam per alias leges nobis innotescere, cum leges illæ sint illius participationes.* Non secus scribit prælaudatus Montesinus *disp. 20. de leg. q. 4. n. 83.* *Lex naturalis promulgatur in unoquoque, dum primo venit ad usum rationis; et quamvis pro tunc solum promulgetur ista lex quantum ad principia communissima juris naturæ, tamen postea paulatim per discursum promulgatur eadem lex quantum ad alia.* Non dissentit Petrus de Lorca Cisterciensis, immo subjungit, cognitionem legis essentialem esse atque intrinsecam,

tam legibus humanis, quam naturalibus. *Lorca in 1. 2. S. Thomæ D. 6. de leg. Item scripsit Joannes Major: Cum primum aliquis habet rationem, legem naturalem habet.* In 3. dist. 27. q. 2. Ita quoque scripsit Conradus Ketlin e divi Dominici familia. *Cum venerit (homo) ad usum rationis, tenetur ad ea, quæ sunt legis naturæ.* In 1. 2. q. 96. art. 4. Idem scripsit P. Manstrius *theol. moral. D. 2. de leg. q. 2. a. 2. n. 34.* Hoc autem jus (naturæ) hominibus intimatur, et obligare incipit ab eo tempore, quo rationis usum accipiunt; et per talem legem sibi intimatam inter bonum et malum discernere incipiunt; hic enim rationis usus est veluti ipsius legis naturalis notificatio et manifestatio. Et hoc intendit Paulus (*Rom. 7. 9.*) illis verbis, *Ego autem vivebam sine lege aliquando, sed cum venisset mandatum peccatum revixit.* Sic quoque sensit Joannes Granado (ignoscat quilegit si tot theologorum textus idem dicentium in medium afferro, hoc enim mihi est perquam necessarium, ut adversarii mei atque alii sibi persuadeant, theologos omnes uniformiter locutos fuisse contra id quod mihi mei objecerunt adversarii); scribit Granado: *Dicendum est legem naturæ consistere in illo dictamine rationis; ... Nec deest promulgatio, eo enim ipso quod homo perveniat ad usum rationis, potens est discernere honestum et malum.* *Contr. 6. de leg. trac. 2. D. 4. n. 7.* Idem scripsit Blasius de Benjumea: *Cum lex naturæ debeat voluntati proponi, ad hoc ut habeat vim obligandi, et rationis dictamine possit præcognizative promulgari; ipsa præcognizatio intellectus notifica obligationem faciendi sive omittendi aliquam actionem, etc.* *De leg. q. 2. art. 2. n. 220.*

54. Hinc concludunt reliqui omnes theologi legem æternam, licet in actu primo habuit virtutem obligandi, nihilominus neminem obligasse antiquam promulgata fuit atque appli-

cata. Ad rem facit quod scribit Cardinalis Gotti: *Sequitur, quod lex æterna ab æterno in actu secundo neminem obligaret.* Et subjungit, quod quamvis illam virtutem obligandi habeat, atamen nondum ligat, quia nondum applicata et promulgata. *Theol. tr. de legibus q. 2. dub. 1 n. 13.* Hanc nimis claram rationem adducens, quod mensura in actu secundo non mensurat, nisi mensurabili applicetur. Idem scribit Franciscus de Aravio: *Cum lex æterna non obliget creaturas, nisi mediante lege naturali, vel positiva divina, ad istarum promulgationem illa quoque sufficienter promulgatur.* In 1. 2. q. 96. D. 1. sect. 5. pag. 525. Ita quoque tenet Honoratus Tournely, dicens: *Quia tamen lex ante creaturarum existentiam vere obligans non fuit, cum nihil esset ad extra, quod ea obligaretur, palam est rationem completam legis tunc tantum ei competere potuisse, cum existerent creature, quibus fuit lex promulgata.* *Prælect. theol. tr. de leg. c. 2. concl. 5.* Eodem modo scripsit P. Collet: *Quia tamen lex æterna ante creaturarum existentiam obligans non fuit, palam est rationem plenam legis tunc tantum ei competere potuisse, cum existerent creature, quibus intimata fuit.* *Thom. 2. de leg. c. 2. pag. 17.* Hinc scripsit Joseph Rocafol. præpositus Valentia: *Quamdiu (lex æterna) non promulgatur per modum legis, semper se habet per modum propositi ferendi legem, non autem per modum legis factæ.* *Præcis. et 1. 2. c. 1. P.* Berti scripsit legem æternam non fuisse legem obligantem, sed paratam obligare in tempore, quo hominibus promulgaretur: *Nos per promulgationem nihil aliud intelligimus nisi paratam jam legis promulgationem æternam legem institutam dicimus ante tempora secularia promulgatam vero in temporum conditione.* Quod explicavit verbis illis dicens quod lex æterna fuit ab æterno solum vim habitura in rerum creatura.

rum conditione; ita ut tunc vim obligandi habere deberet, cum fuisset creaturis promulgata.

55. Denique theologi omnes sentiunt, legem æternam non fuisse legem obligantem, nisi postquam fuit promulgata: ut scribit Franc. Sylvius: *Lex æterna fuit ab æterno lex materialiter, non formaliter, seu sub ratione legis actualiter obligantis, quia tunc non fuit actualis et perfecta promulgatio. In 1. 2. q. 91. a. 1. ad 2.*

Convenit quoque P. Genet. *Legem æternam defectu promulgationis non potuisse obligare creaturas ab æterno. In Chyp. tom. 3. tract. 6. de leg. D. 2. art. 2. n. 49.* Facit quod scribit Loricus: *Hominibus autem (lex æterna) promulgatur, quando eis innotescit. Thesaur. Verb. lex. n. 6.* et lubet hic repetere quod scripsit Dominicus Sotus: *Nulla lex ullum habet vigorem legis ante promulgationem; nullam exceptionem conclusionem hæc permittit.* Dicit enim legem, quum sit nostrarum actionum regula, regulam nobis esse nequire, nisi nobis applicetur et manifestetur: *Applacari autem nequit (lex) nisi per ejus notitiam, nam qui regula utilitur, eam intueri necesse habet. Solus de just. lib. 1. q. 1. a. 4. q. 3. a. 2.* Colligamus ergo. Theologi, omnes, ductore D. Thoma, sentiunt, legem æternam, quamvis in actu primo vim in se habuerit homines obligandi actualiter tamen in actu secundo obligare non potuisse, nisi postquam hominibus lumine rationis naturalis fuerit promulgata. Hinc repetere opus est doctrinam Joannis Gerson dicentis, *Necesse est dari manifestationem ordinationis, ac voluntatis Dei, nam per solam suam ordinationem, aut per solam suam voluntatem nondum potest Deus absolute creature imponere obligationem. De vita spir. tom. III. lect. 2.* Et Franciscus Henno scribit legem naturalem non distinguere a lege æterna, sibi ipsi tamen obijcit. Promulgatio est essentialis legi, sed lex naturalis fuit tantum in

tempore promulgata, ergo solum in tempore incepit esse proprie lex, et consequenter ab æterna lege distinguitur: respondet vero: *Fuit ab æterno lex nature potens obligare, licet non obligaverit antequam promulgaretur in tempore per dictamen rationis. Et idem est de lege æterna; unde sicut non fuit lex æterna obligans ab æterno, sed in tempore (scilicet quando fuit manifestata); ita et lex nature. Henno de lege; sed sermone progrediamur.*

56. Obijcitur 2. Ergo homo nascitur liber? non subditus et dependens a Deo? Non equidem. Homo nascitur subditus et dependens, et devinctus parere præceptis omnibus, quæ ei Deus imponit: ut vero hujusmodi præcepta eum ligent, debent ei applicari actuali præcepti promulgatione, quæ fit cum ei præceptum rationis lumine manifestatur; usque dum vero præceptum ei non manifestatur, homo possidet libertatem et a Deo datam, quæ quum certa sit, non remanet, nisi a certo præcepto ligata.

37. Si unquam homo nasceretur legi æternæ devinctus (quemadmodum quidam meus adversarius credit) antequam ei illa manifestaretur, ita ut nullas alias actiones facere posset, nisi illas, quas ei lex æterna permetteret, necessarium non fuisset, quod Deus homini præcepta sua denunciasset impressione luminis naturalis et lege scripta: sed ei declarare debuisset tantum illa, quæ ei permittebat. Poterat, haud infirior, Dominus jubere, quod homo nil aliud facere posset, nisi illud, quod ei expresse permisisset: sed non ita fecit: *Deus ab initio constituit hominem, et reliquit illum in manu consilii sui; adjecit mandata et præcepta sua: si volueris mandata servare, conservabunt te, Eccli. 15. 14. et seqq.* Ergo antea Deus creavit hominem liberum, donando ei libertatem juxta id, quod scripsit Apostolus... *potestatem habens sue voluntatis. 1. Cor. 7. 37.*

Postea adjecit mandata quæ observare debet, et ex observantia hujusmodi præceptorum Dominus salutem hominis constituit. Ut vero quis ab hujusmodi ligetur præceptis, dicit D. Thomas, quemadmodum superius inuimus, quod debet habere scientiam, id est, certum eorum cognitionem: *Nullus ligatur per præcepta nisi mediante scientia illius præcepti. De verit. qu. 47. art. 2.* Quum, enim lex sit quædam mensura, quæ se homo regulare debet, dicit si Doctor, eam debere esse certissimam: *Mensura debet esse certissima. 1. 2. q. 19. a. 4. ad 3.* secus si mensura esset dubia, nemo bene se regulare posset. Quod pluribus aliis in locis D. Thomas comprobavit dicens, *illum, cui divina voluntas non innotescit, non teneri eam sequi: Sed in particulari nescimus quid Deus velit: et quantum ad hoc non tenemur conformare voluntatem divinæ voluntati. 1. 2. q. 19. art. 10. ad 1.* Et loquens præceps Sanctus de obedientia quam divinis debemus præceptis, dicit, *quod nos non tenemur eis parere, nisi postquam nobis manifesta fuerit, prout demonstratum est n. 47.*

38. Obijcitur 3. hominem non posse licite exponere se periculo legem violandi: cum adsunt duæ probabiliores opinioniones, tunc jam dubitatur an lex adsit. Quapropter si tunc homo opinionem minus tutam sequitur, jam se conijcit in periculum legis violandæ. Respondetur, distinguendum esse inter casum, in quo lex certa est, et casum, in quo lex est dubia: haud infirior peccare illum qui se exponit periculo legem violandi: id vero intelligitur cum lex est certa, et tunc locum habet textus ille: *Qui amat periculum, in illo peribit. Eccli. 3. 27.* Tali enim casu lex non solum ad suam observantiam obligat, verum etiam ne nos probabili periculo eam violandi exponamus. Secus est quando periculum est tantum violandi legem dubiam, quia tunc, etiamsi ante Deum lex existe-

ret, violaretur lex non obligans; et lex non obligans non potest vocari lex; nam dicit D. Thomas (1. 2. q. 90. a. 4.) quemadmodum diximus §. 1. n. 39. quod lex ut mensura actionum hominis, debet ei promulgatione applicari, et postea subdit: *Unde ad hoc quod lex virtutem obligandi obtineat, quod est proprium legis oportet quod (promulgatione) applicetur.* Notetur illud, quod est proprium legis. Ergo lex quæ virtutem obligandi non habet, neque est, neque dici potest proprie lex: et ideo qui violat legem aliquam nondum manifestatam, uti evenit in casu duarum æque probabilium opinionum, nunquam dici potest illum peccare, quia quamvis lex adesset, contra legem operatur non obligantem ideoque non potest ei id ad culpam imputari.

59. Obijcitur 4. quædam s. Thomæ doctrina dicentis, ignorantia illius qui potest et debet scire legem, quum sit voluntaria, non excusatur a culpa: *Dicitur ignorantia voluntaria ejus, quod quis potest scire et debet s. Thom. 1. 2. q. 6. a. 8.* Hinc deducunt adversarii, quod quotiescunque homo potest et debet scire præceptum, quamvis nunquam, ne in confuso quidem, præceptum consideraverit, ejus ignorantia est vincibilis et culpabilis; in hunc modum loquitur anenitus modernus libri inscripti *Regula bonorum morum.* Sed quo modo, ego sciscitor, potest scire præceptum ille, cui nunquam venit in mentem hujusmodi præceptum existere posse? Quid hoc? dicunt adversarii: homo enim, quotiescunque est cum mente non infirma, nisi moralem; physicam saltem potentiam habet ut possit præcepta considerare, ideoque semper est in culpa. Non tamen ita alloquitur d. Thomas, qui una cum d. Augustino et theologis omnibus probabilistis atque antiprobabilistis docet, quod quotiescunque ignorantia est involuntaria, a peccato excusat. Sanctus doctor sexcentis in locis hoc probat. Dicit pri-

mo bifariam ignorantiam involuntariam esse posse et culpabilem, vel directe, sicut cum aliquis studiose vult, nescire aliqua, ut liberior peccet: vel indirecte, cum aliquis negligit addiscere id per quod a peccato retraheretur: talis enim negligentia scilicet ignorantiam esse voluntariam, et peccatum. Et immediate subdit: Si vero ignorantia sit involuntaria, sive quia est invincibilis, sive quia est ejus quod quis scire non tenetur, talis ignorantia omnino excusat a peccato. s. Thom. 1. 2. q. 76. art. 3. Dicendo igitur Sanctus (oportet eadem verba repetere) Si vero ignorantia sit involuntaria, sive quia est invincibilis, sive quia est ejus quod quis scire non tenetur, talis ignorantia omnino excusat a peccato. Sat superque declarat, ignorantiam, licet illarum rerum quas scire tenemur, quando est invincibilis, ita ut nullum veniat dubium in mentem, penitus excusare a peccato. Idem Angelicus clarius hoc docet Quodlib. 8. art. 15. scribens: Error autem conscientie quandoque habet vim excusandi, quando scilicet procedit ex ignorantia ejus, quod quis scire non potest, vel scire non tenetur; et tali casu dicit, quod quamvis factum sit de se mortale, tamen intendens peccare venialiter, peccaret venialiter; et consequenter si intenderet penitus non peccare, certe non peccabit. Adnotetur illud: Scire non potest; vel scire non tenetur. Ergo etiam in casu quo quis praeceptum scire tenetur; si illud scire nequit, ignorantia ejus erit invincibilis, eumque excusabit a peccato. Et hic sapienter P. Joannes de s. Thoma Dominicanus inter priscos theologos celeberrimus animadvertit quod illud potest scire intelligitur non jam remote sed proxime et expedite, ita ut omissio diligentiae debita in veritate quaerenda sit proprie voluntaria: Illud axioma: Qui potest et tenetur et non facit, peccat: intellige de eo qui potest proxime, et expedite, non remote tantum et impedite, quia (ut

supra diximus) omissio, ut sit voluntaria, debet procedere ab ipsa voluntate, etc. Sanctus Thomas 1. 2. quest. 5. disput. 3. dist. 1.

60. Hinc scripsit D. Antoninus (p. 2. tit. 1. c. 11. §. 28.) recte dari ignorantiam invincibilem juris naturae in illis, quae per multa media, et non clare probantur esse contra praecepta. Sic quoque sentiunt Habert Theol. tom. 5. de act. hum. c. 1. n. 3. circa fin. Jo. Bapt. Duhamel Th. tom. IV. tr. de act. hum. l. 2. dissert. 3. c. 5. n. V. vers. ad legem P. Joannes Laurentius Berti de Theol. disc. 1. 2. l. 21. c. 10. ubi scribit, quod hujusmodi opinionem tenent omnes fere Egidiani, ac Thomistae, et Sylvius Herminier, aliique communitate. Quod probat e D. Thoma (1. 2. q. 100. a. 1.) dicente: Quaedam vero sunt, quae subtiliori consideratione indigent disciplinae. Idem tenet P. Gonet (Clyp. Theol. t. 3. D. 1. a. 4. §. 1. n. 55. et alibi. (tract. de probabil. circa fin.) dicit, quod opinio contraria est singularis paucorum, et improbabilis. Idem quoque tenet P. Collet (Comp. mor. tom. 1. cap. 1. art. 1. sect. 2. concl. 4. pag. 23.) et P. Antoine (Theol. mor. part. 1. tr. de pecc. cap. 4. q. 6. resp. 2. in fine.), qui refert Romae anno 1685. die 8. aug. proscriptum fuisse hunc articulum: Nullam admittimus ignorantiam invincibilem juris naturae in ullo homine, dum hic et nunc contra jus naturale agit. Sexcenta alia libenter omitto, quia fusius de hoc edisserui c. II. Libri quem edidi, *Usus moderati opinionis probabilis*.

61. Ad alios D. Thomae textus transeamus, in quibus docet ignorantiam, quando est invincibilis excusare a peccato. In uno loco dicit: Ignorantia, quae est omnino involuntaria, non est peccatum. Et hoc est quod Augustinus dicit: Non tibi imputatur ad culpam, si invitus ignoras, sed si scire neglexeris (tom. 1. lib. 3. de lib. arbit. c. 19. n.

53. Per hoc autem quod ait, sed si scire neglexeris, dat intelligere, quod ignorantia habet quod si peccatum ex negligentia procedenti quae nihil est aliud, quam non applicare animum (intelligitur voluntarie) ad sciendum ea quae quis scire debet. S. Thom. de verit. q. 3. ad 7. Et idem repetit paulo post (ad 8.) dicens, peccare tantummodo illum, qui, ne impediatur a peccato, quod diligit, scientiam recusat, et sic ignorantia est a voluntate quodammodo imperata. Idem Angelicus 1. 2. q. 19. a. 6. dicit: Si igitur ratio, vel conscientia erret errore voluntario, vel directe, vel propter negligentiam, quia est error circa id, quod quis scire tenetur, tunc talis error non excusat. Itaque e contrario, quando error non est volutus neque directe, neque indirecte per negligentiam, excusat procul dubio a peccato. Ergo semper requiritur negligentia, ut error voluntarius reddatur. Amplius idem s. Doctor Opusc. de verit. qu. 17. art. 3. postquam dixit: Nec aliquis ignorans praeceptum Dei tenetur ad praeceptum faciendum, nisi quatenus tenetur scire praeceptum, explicat quomodo intelligendum sit illud, nisi quatenus tenetur scire praeceptum, dicens (ib. ad 4.): Tunc conscientia erronea non sufficit ad absolvendum, quando in ipso errore peccat. Quid sibi vult illud, in ipso errore peccat? nisi quod tunc peccet cum error est culpabilis. nempe cum homo animadvertit saltem obligationem sciendi praeceptum, et illud scire negligit. Idem Sanctus repetit Quodlib. 8. n. 15. quandoque vero error conscientiae non habet vim excusandi, quando scilicet ipse peccatum est. Quando igitur error non est culpabilis, quia involuntarius, excusat a peccato, remanet enim tunc actio tantum materialiter mala, quae ante Deum peccatum non est, quemadmodum scribit P. Collet: Porro peccatum, quod ex ignorantia invinci-

bili committitur, non est peccatum, nisi materialiter; nec impedit quominus aeterna salus obtineri possit.

62. Imo scribit P. Concina in sua theol. morali tom. 2. lib. 2. de consc. diss. 1. cap. 5. n. 36. Potest enim quis, dum exercet opus materialiter malum, habere intentionem bonam Deo placendi, hos bonos actus et meritorios dicimus, etc. Opus materialiter malum, cum non sit voluntarium, refundere in istos actus malitiam non valet. Quod autem dixit s. Joannes Chrysostomus his verbis: Ex proposito bono, etiam quod videtur malum, bonum est, quia propositum bonum excusat malum opus. Est commune axioma apud omnes: Cuique facere libet, nisi id a jure prohibeatur, ut legitur in textu Insult. de jure person. §. 1. et uti etiam docet pro indubitato principio Angelicus etiam circa res legis naturae, dicens: Illud dicitur licitum, quod nulla lege prohibetur s. Thom. in 4. sent. D. 15. q. 1. art. 4. ad 2.

63. Objicitur 5. ignorantiam tunc solum esse invincibilem, quando nos nullum habemus rationem de actionis honestate dubitandi: quomodo tamen hujusmodi ignorantia invincibilis dici potest, quando, quum adsit opinio aequae probabilis legi favens, jam adsunt graves rationes dubitandi, quod actio illa sit illicita? Respondetur tamen, et perspicue. Nos non dicimus, operantem cum opinione benigna aequae probabilis ad est rigida non peccare, quia legem invincibiliter ignorat, sed quia tali casu ignorat invincibiliter certitudinem legis existentiae; et posito pro certo principio, uti superius evidenter demonstravimus, legem debere esse certam et manifestam ut obliget, quotiescumque nec certa nec manifesta est, licite agit qui agit benigna utens opinione. En quam ad rem respondet P. Gonet ad tutoristam Fagnanum: Eum, qui facta sufficienti diligentia ad inquirendam veritatem, agit ex opinione proba-

bili, quando alia probabilior ei non occurrit, non agere ex conscientia practice dubia, subindeque nulli peccandi periculo se exponere: quia tunc certificatur moraliter per iudicium reflexum quod habet, dicens: Qui facit totum quod in se est ad inquirendam veritatem, et illam consequi non valet, excusatur ratione ignorantie invincibilis. Quod principium est omnino certum, et unanimi fere theologorum omnium consensu firmatum. *Gonet, Manual. tom. 3. tr. 3. cap. 16. circa fin.* Itaque P. Gonet huiusmodi verbis ponit pro principio certo, et communi inter theologos, quod cum certa legis existentia ignoratur, quum violandi eam periculum adsit, recte possumus opinionem minus tuta uti, quia huiusmodi dubia lex non obligat.

64. In hoc igitur cardo rei vertitur, an principium, quod lex dubia obligare nequit, sit vel ne certum. Esto enim quod sit certum, prout superius evidenter demonstravimus, et probavimus auctoritate D. Thomae quem communiter secuti sunt theologi; et esto quod adsit ignorantia invincibilis certitudinis legis, procul dubio agens non peccat. At inquit: D. Thomas scribit: *Qui aliquid committit aut omittit, in quo dubitat esse peccatum mortale, discrimini se committit; ideoque mortaliter peccat. In 4. sent. dist. 21. q. 2. a. 3. ad 3.* Ergo, respondens tunc dicit D. Thomas, hominem peccare mortaliter, cum committit aut omittit aliquid cum dubio pratico peccandi, in quo dubitat esse peccatum. Sed hoc locum non habet, cum quis agit adversus legem dubiam quæ non obligat, quemadmodum docet idem doctor Angelicus: *Nul- lus ligatur per præceptum, nisi mediante scientia illius præcepti*, quia tunc agit cum dictamine certo licite operandi.

65. Obijcitur 6. nos non posse uti opinione benigna, nisi sit probabilissima, et moraliter certa (large

loquendo); nam secus (inquiunt moderni nostri probabilioristæ) honestatis actionis certitudo haberi nequit. Respondeo: Qui opinione æque probabili pro libertate utitur in nixu principio quod lex dubia non obligat, certitudinem non habebit directam; habebit tamen indirectam et reflexam, quod actio sit honesta, et hoc modo licite operatur. Quod autem licite quis operatur cum principio certo, reflexo, non est dubitandum, uti demonstrabimus *seq. n. 70.* Istis tamen modernis probabilioristis obijcio, quod ipsi cum opinione probabilissima (juxta eorum effatum) nequeant, aut difficulter possint tuta conscientia uti opinione benigna, sed semper debent opinionem sequi tutiorem; aut sententiam stricte certam, prout stricti tute riste volebant: et hoc facio argumentum. Moderni nostri probabilioristæ dicunt, quemadmodum superius innuimus, quod nos non possumus nosmetipsos conjicere in periculum violandi legem: opus est tamen intelligere, quod opinio probabilissima, quia inter fines probabilitatis est, non excludit omnem prudentem formidinem quod sit falsa, quemadmodum omnem prudentem formidinem excludit sententia moraliter absolute certa, quam tenent rigoristæ, qui probabilissimam quoque excludunt sed isthæ eorum propositio proscripta fuit ab Alexandro VIII. *Non licet sequi opinionem vel inter probabiles probabilissimam.* Si opinio igitur probabilissima omnem prudentem non excludit formidinem, opinio contraria probabilissima non est jam tenuiter probabilis; quia tenuis probabilitas non est vera probabilitas, sed est tantum quædam falsa, seu vana probabilitatis species, quæ nequit producere aliquem prudentem timorem, seu tantum timorem aliquem imprudentem. Et timor imprudens non est timor, qui possit secum ferre aliquod peccati periculum. Idem rigidiores tutioristæ communiter dicunt sper-

nendos esse huiusmodi imprudentes timores: nimis magna dementia esset cogitare quod Deus nobis iubeat, ut nos imprudentes omnes vanosque vitemus timores. Itaque nisi velimus opinionem probabilissimam cum opinione absolute certa confundere, opus est dicere, quod opinio contraria probabilissima non est tenuiter probabilis, sed dubie probabilis, quam nemo sequi potest: sed si ea non est probabilis, habet tantum prudentem aliquam rationem quod vera sit, uti probabilissime (prout diximus) aliquam prudentem formidinem habet quod sit falsa. His positis dico: Esto, quod opinio quæ legi favet, contraria probabilissima quæ favet libertati, est dubie probabilis, et aliquam prudentem rationem, licet non omnino stabilem, habet, quod sit probabilis: quo modo sciscitor, qui tenet non licere conjicere se in periculum violandi legem probabilissimam pro libertate sequi volens, possit in praxi suam inducere in animum tuta conscientia, ut firmiter credat opinionem pro lege vere probabilem non esse, et uti posse probabilissimam, quin timeat exponere se in discrimen legem violandi? Ubi inveniet talem libram qua tutus efficiatur, quod opinio illa, quæ legi favet, certe non habeat tot probabilitatis notas, uti ad veram perveniat probabilitatem? et hoc modo possit tute operari, et sine periculo legem violandi? Ideo repetito quod a principio dixi, quod credens non posse sequi quancumque minus tutam opinionem, nisi sit probabilissima; quum sit jam in dubio, an opinio legi favens sit vel ne probabilis, non sine magna difficultate poterit tuta conscientia operari, nisi strictum amplectatur tutiorismum, qui tantummodo a quocumque timore, et præsertim a periculo legem violandi est immunis.

66. Obijcitur 7. Unusquisque scit quod si in nemore aliquod adest obiectum, quod probabiliter iudicetur

homo, qui illud in hoc dubio sagitta ferit, procul dubio peccat: itaque si peccat, qui exponit ad periculum vitam corporis proximi sui, quo modo excusabitur a peccato, qui in periculum exponit vitam animæ suæ, conjiciendo se in probabile peccandi periculum? Respondemus: sed antea dicimus mirum esse quod ab adversariis semper trivialis isthæ obiectio repetatur, vel postquam toties nostri ad illam responderunt. Iterum tamen respondemus quod si vibretur sagitta in probabili dubio an obiectum illud sit homo, vel fera, non agitur contra legem dubiam; sed contra certam: tali enim casu certa lex est, ne in probabile conjiciatur periculum vita proximi, qui certum jus habet ne lædatur. In casu tamen nostro non solum nulla certa lex adest ne exponamus nosmetipsos in periculum violandi legem, sed quoque certum est (quemadmodum innuimus) quod, quum lex sit dubia, et consequenter nec promulgata, nec manifestata, virtutem obligandi non habet; ideoque si illa unquam ante Deum existeret, qui illam violat, non peccat, quia legem violat non obligantem.

67. Obijcitur 8. Ut dicatur quod lex quædam dubia sit, dubitandum esset, an vel ne huiusmodi lex existeret: sed hoc (dicunt) accidere nequit, quia leges tam divinæ, quam humanæ, quas observare debemus, omnes certe existunt, et promulgatæ sunt. Dubium igitur (inquiunt) non est de legis existentia, sed de casibus particularibus, id est, an casus ille peculiaris comprehendatur in illa lege universali: unde in concursu duarum æque probabilium opinionum, dicere non possumus, quod lex est dubia, sed quod certa lex ad casum illum non extenditur; quis tamen hoc asserere audebit, quum quoque opinio pro lege sit probabilis? Ita scribit P. Daniel Concina in sua theologia christiana.

68 Respondemus, imo pro nobis

respondet illud quod ipsemet P. Concina scripsit in compendio dictæ theologiæ (tom. 2. de legib. cap. 2. n. 10.) ubi dixit, quod quamvis lex certa sit, circumstantiæ tamen quæ occurrunt diversæ efficiunt, quod lex modo obliget, modo non; præcepta divina sunt immutabilia, sed quandoque aliqua data circumstantia non obligant. Hinc nos concludimus frustra dicitur, quod leges omnes certæ sunt, quia mutatis casuum, circumstantiis, in huiusmodi casibus leges illæ locum non habent, aut redduntur dubiæ et tamquam dubiæ non obligant. Ergo, repetit prælaudatus auctor, juxta vestrum principium, quod lex dubia non obligat, concluditis, quod in dubio an lex extendatur vel ne ad illum casum, certe non extenditur? Respondemus nos non dicere, quod lex in illo dubio certe non extenditur, sed quod cum duæ adsunt æque probabiles opiniones, tunc, quum certum non sit quod lex ad casum illum extendatur, respectu illius casus lex erit dubia, et uti dubia non obligabit. Exemplum pro faciliori ponamus intelligentiæ. Lex prohibet usuram, sed cum utrinque æqualis adest probabilitas quod quidam contractus sit et non sit usurarius, tunc nulla est lex certa, quæ illum prohibeat; ideoque circa huiusmodi contractum dubia lex remanet: quoad usuram certa est lex quæ illam prohibet, quoad tamen contractum illum dubia est lex. Esto igitur vere probabile esse, casum illum particularem in lege non comprehendere, idem est dicere dubium esse an ad casum illum lex extendatur, quam dicere quod respectu casus illius lex est dubia: et si lex est dubia quoad illum casum, consequenter respectu illius non obligat.

69. Objicitur 9. Effatum seu regula Canonum: *In dubiis tutior pars eligenda est.* Quod est adversariorum fundamentum; responsum tamen est meridiana luce clarius. Respondemus

itaque præfatam regulam habere locum in solis dubiis practicis, quæ remanent in conscientia, quin deponi possint, non vero in dubiis speculativis, quæ ibique mediante principio certo deponuntur, quia tunc agens non remanet in dubio, sed exit a dubio, et certitudinem habet moralem. Ideo dicunt communiter doctores cum d. Antonino, Nyder, Tabiena, Isamberto, p. Joanne Idelphonso, Vasquez (quamvis hic contra nos laudetur), Tannero, Navarro (doctrinæ quorum habentur in citato libro *Usus moder.*, etc. pag. 227. n. 7. et seq.) Soto, Medina, Sa, Valenza, Enriquez, Lorca, Vidal, Angases, Bardi, Sal, p. Joanne a s. Thoma, Merolla, aliisque innumeris, præfatam regulam quæ tantum habere in casibus dubiis practicis, quemadmodum deducitur ab iisdem textibus, in quibus eadem regula præscribitur, et quemadmodum ego omnes et singulos dictos casus ad trutinam revocavi in prælaudato libro *Usus moderati.* etc. pag. 234. a n. 11. Quoad vero ad speculativa dubia dicta regula consilii est, non præcepti. En quam opportune occurrit d. Antoninus, qui de quodam contractu loquens, qui erat probabiliter licitus, probabiliterque illicitus præ contrariis sapientum opinionibus, scribit: *Inducunt illud: In dubiis tutior via eligenda est. Respondetur hoc esse verum de honestate, et meriti majoritate, et non de salutis necessitate quoad omnia dubia: brevitate gratia prætereo hic totum id quod super hoc puncto scripsi in libro Usus moder. cap. 5. n. 2. p. 221 et rem ipsam aggredior.* Dicit igitur d. Antoninus, quod in dubiis speculativis, quæ occurrunt in casu duarum æque probabilium opinionum, præfata regula est consilii, non præcepti: *Hoc esse verum de meriti majoritate, non de salutis necessitate quod omnia dubia.* Opinio itaque dicentis, prælaudatam regulam locum habere in dubiis om-

nibus etiam speculativis, mihi videtur, juxta id quod superius ostendi, omnino esse improbabile atque insub-sistens; ea enim adversatur rationi, et communi theologorum sententiæ.

70. Utamen extremam manum huic controversiæ imponamus, illud proferamus responsum quod omnibus os claudit. Sciscitor, quid dicat præfata Canonum regula? Dicit: *In dubiis tutior pars eligenda est*; ergo quotiescumque conscientia est in dubio (in duobus) non potest operari sine stimulo et sine peccato. Quid vero obstat dicta Canonum regula, quando homo aliquo cum principio certo reflexo dictamen practicum moraliter certum sibi efformat? Tunc foras a dubietate prodit, et a terminis de quibus loquitur textus, et amplius dicinequit quod sit in dubiis.

71. Verissima et justissima est Canonum regula, sed non illa est, quam moderni volunt tutioristæ, ut eam velut injuria trahunt; at dico quod illi volunt, quod juxta suos terminos regula ipsa non dicit. Repetit tamen quidam meus adversarius, quod hocce meum argumentum subsisteret, si a me adoptatum principium esset certum, sed quia est falsum, non subsistit. Ergo, ego repeto, si non demonstrant mei adversarii principium a me adoptatum evidenterque demonstratum esse falsum, scilicet quod lex dubia certam non potest inducere obligationem, quia ei deficit sufficiens seu certa promulgatio, quemadmodum dicunt d. Thomas, et theologi omnes, singulæ eorum oppositiones evanescent. Mihi tamen moraliter impossibile videtur, quod ipsi unquam refellere poterunt hoc meum principium adeo perspicue probatum, et assero quod nunquam huiusmodi principium refellent, nisi d. Thomæ doctrinæ a me relatas confutent. Dixi nisi confutent, quia velle pro libitu illas interpretari, et ad alium sensum detorquere, uti faciunt, idem est ac solis lucem obfuscare.

72. Objiciunt demum Decretum S. C. Inquisitionis romanæ habitum anno 1761, ex quo contendunt quemlibet probabilis usum fuisse proscriptum. Sed scire opus est anno 1760. quemdam parochum terræ Avisi diocesis Tridenti edidisse folium plures continens propositiones, quæ omnes probabilissimo favebant, quarum quædam erant quæ justos ex-cesserant fines. Huiusmodi folium cum omnibus ejus propositionibus transcripsi in dicto meo libro *Usus moder. etc.*, cap. 5. pag. 282. Proscriptum utique fuit folium, sed non proscriptæ fuere omnes propositiones ejusdem, earum enim aliquæ justæ erant et innocentes: ideoque in Decreto dictum fuit: S. C. folium prædictum, et theses in illo expositas damnat, tanquam continentia propositiones, quarum aliquæ sunt respective falsæ temerariæ et piarum aurium offensivæ etc. Itaque damnatæ fuerunt propositiones omnes in particulari, et divisim una ab aliis; dictum enim fuit: *Quarum aliquæ sunt respective falsæ etc.* Et revera quum de hoc scripserim duobus primariis consultoribus ejusdem S. C., nempe reverendissimo P. magistro Thomæ Augustino Richino sacri palatii magistro, et reverendissimo P. magistro Pio Thomæ Schiara a Secretis S. C. Indicis, mihi rescripserunt, a S. C. damnatum fuisse prædictum folium et theses, non vero propositionem aliquam particularem in dictis thesibus contentam, ideoque damnatum non fuisse probabilissimum, neque quoad æque probabilem neque quoad minus probabilem libertati faventem. Scripsi amplius eminentissimo domino Cardinali Galli tunc penitentiario majori, eumque rogavi, ut meo nomine responsum requireret a proprio Summi Pontificis ore. Dictus eminentissimus Dominus, postquam fuit Pontificem allocutus, respondit mihi, non fuisse damnatas omnes propositiones, sed aliquas tan-

tum in illo contentas, et non damnatam fuisse aliquam propositionem illarum, quæ disceptantur in scholis catholicis, et a multis catholice propugnantur. Præfata epistolæ tam consultorum, quam Cardinalis Galli leguntur in dicto meo libro *Usus moder.* pag. 233. His positis, non credo aliud opus esse respondere ad hanc ultimam oppositionem Decreti romani Inquisitionis.

73. Ut denique opusculum hocce meum concludam, habet hic transcribere id quod hisce nostris temporibus scripsit Episcopus S. Pontii doctus antistes Gallie in quodam suo libro dicens, quod hodie nunc adeo exclamatur adversus theologiam moralem relaxatam, quando potius exclamandum esset contra rigorismum excessivum, et pag. 61. subdit hæc memoranda verba: *Ecclesia consolata fuit videndo impositum fuisse finem regno relaxationis in theologia morali, sed postea doluit vidende successisse in ejus locum immoderatum rigorismum. Hic secundus error ille est qui hodie circumfertur.* Et revera transacto sæculo plurimi abusi fuerunt in opinando ad probandas pro probabilibus multas laxas opiniones; ideoque plures Ecclesia proscripsit opiniones, quia immerito vocabantur probabiles, quemadmodum sunt propositiones 27. et 40. proscriptæ ab Alexandro VII. et 1. 3. 6. 35. 44. et 57. proscriptæ ab Innocentio XI. Hæc omnes damnata fuere, quia in ipsis dicebatur, *probabile est, etc.*

74. Hodie tamen, prout scribit præfatus antistes, hic opinandi relaxatio terminavit, unde idem antistes subdit: *Desiere magistri theologiæ morales relaxatæ, sed eis succedere novi magistri, quorum effata sunt intolerantiora, homines ad desperationem adducunt. Nihil aliud efficere poterunt, quam morum corruptelam introducere. Longe plures sunt qui prave mores suos nimio excusant rigore, qui hodie nunc cir-*

cumfertur, et moralem evertit, quam qui relaxatæ morales subterfugio se excusare contendunt.

75. Unusquisque tamen scit, et cognoscere potest ex eo quod scripsi in meo postremo libro theologiæ morales, quantum relaxatam moralem reprobavi. Quod meum systema æque probabilis opinionis, evidenter demonstrasse mihi suadeo, quemadmodum credunt plures antistites, Abbates, religionum Superiores et alii doctissimi viri, qui mihi scriperunt, sententiæ quam certos intra fines propugnavi, neminem adversari posse; principium enim, super quo præfata est mea sententia stabilita, nempe quod lex dubia non obligat, quia non sufficienter promulgata, dicunt esse evidens, atque certum. Et rogo lectorem meum, ut legat epistolas hujusmodi virorum, quas in fine mei libri *Usus moderati, etc.*

76. Scio multos ut dictum meum librum legerunt rigidam deseruisse sententiam. Inter alios Abbas de Prosperis de Aquila congregationis Montis Virginis, qui multa erudita opera edidit, in hunc modum mihi scripsit: — Libellum tuum de opinionis probabilis usu moderato legi, et adeo mihi placuit, ut eum relegi. Tam prudenter Dominatio Tua illustrissima argumenti demonstrationem tractavit, ut ego cum omnibus aliis, qui idem tractant argumentum, præposui, et nescirem quid amplius in eo possit desiderari. Principia super quibus tuam stabilisti sententiam, certa sunt, et tam a probabilistis, quam a probabilioristis omnibus admissa. Cum lex certa non est, non potest certam inducere obligationem. Quod tam recte præ auctoritate Canonum, Patrum, et primi ordinis theologorum demonstrasti, ut nil melius demonstratum fuit. Quum igitur de dubiis æque probabilibus opinionibus agatur, vel ego in sententiam tuam descendam, quod quis licite illam sequi possit, quæ libertati fa-

vet, licet minus tutam. Nullum finem facio tibi gratias agendi de ejusmodi dono, ac de notionibus quas e tui libri lectione acquisivi, quem debitis extollam laudibus in probabilis opinionis articulo, quem præmanibus habeo in 3. tomo Dictionarii theologiæ, ubi tuæ dissertationis lectionem unice proponam. — Et revera in folio dicti Dictionarii impresso, verbo *probabile* (quod postea in lucem non prodit, revisor enim pro rigido systemate informatus, noluit quod in lucem prodiret) propriis oculis hæc sequentia verba impressa legi: — Doclam dissertationem Episcopi s. Agathæ Gothorum D. Alphonsi de Ligorio de usu moderato opinionis probabilis legendam propono. Duo ille perpendit. Primum, an liceat sequi opinionem minus probabilem. Secundum, an, quum duæ contrariæ opiniones sint æque aut quasi æque probabiles, minus tutam sequi liceat. Primo casu negat, secundo affirmat: quod omnibus argumentorum generibus confirmat, atque demonstrat hanc esse sententiam magis probatam tam a priscis quam a modernis Doctoribus. Usque a principiis suis revocat questionem adeo clamorant in scholis, et postquam eam suo splendore restituit præ auctoritate Patrum honoratiorum nostræ Ecclesiæ, doctorem theologorum decisione confirmat. Mirus hujus dissertationis est ordo doctrinæ, ex quo se aperit perspicuitas: et variis cabalis atque moralistarum caliditatibus non obstantibus, propter quas quæstio videtur intricata, eam nihilominus tanta nitiditate tractat, ut nihil unquam clarius in hac materia legerim, ejusque decisio definitiva mihi videtur. Ita alloqui existimavi, quia id mihi maxime cordi est, quod omnes homines ca utantur dissertatione, quam mihi caput operæ videatur in hoc genere, in quo alii theologi tam magna, et tam multa scripsere volumina, et quilibet illa accurate legere exanimetur. —

Et sciendum quod præfatus Abbas, uti in pluribus aliis operibus ego legi erat omnino rigide sententiæ sectator.

77. Hic opus est ut ego quid circa meum systema moneam, quod est omnino monendum, et est, quod cum dubitatur an opinio legi favens sit æque probabilis, aut parum probabilior, tunc locum habet idem principium, quod lex dubia non obligat, tali enim casu ipsa lex non desinit esse stricte dubia: nam tunc quamvis aliqua pro lege major adesset probabilitas, cum dubitatur an hæc major probabilitas, adsit vel ne, præponderantia erit tam levis et minima, ut nihili faciendæ sit præ illo effato communiter ab ipsis adversariis admissio, quod *parum pro nihilo reputatur*. Secus autem esset, quando excessus esset evidens atque certus, quia tunc opinio legi favens erit certe et multum probabilior; et statuatur quod cum opinio legi favens est certe probabilior, tunc est quoque multum probabilior; ideoque tunc, ut a principio dictum fuit, lex est jam moraliter promulgata, ideoque obligat, et est procul dubio observanda.

78. Quoad tamen ad peculiare sententias meas, verum est, in primis meæ theologiæ morales impressionibus plurimum auctorum auctoritate ductus pro probabilibus multas non satis firmas opiniones admisi; melius tamen re perpensa, eas revocavi, aut reformavi, quemadmodum patet ex indice hujusmodi opinionum impresso in principio meæ theologiæ morales nuper typis consignatæ; in quo quilibet observare potest quot propositiones et Busembaum, et aliorum probabilistarum reprobavi; quæ de re quamplurimi existimaverant me potius rigidarum, quam benigarum sententiarum esse fautorem.

79. Cæterum non minus mihi religionis fuit sufficienter probabile opinionem adprobare ex eo quod dicit d. Antoninus, quod illi qui obli-

gaut alios opiniones plus nimio rigidas sequi *edificant ad gehennam*, id est, sunt causa quod multae animae damnentur, quae huiusmodi opiniones sequi debere sibi persuadent, quas postea non sequendo miserandum in modum damnantur. Finem huic opusculo impono. Ego pluribus abhinc mensibus delinco lecto quadam praefirmitate, quae verisimiliter me brevi luce privabit. Communiter aiunt, quod omnes homines alio modo loquantur in vita, alio in morte, quia in morte sentiuntur illi conscientiae stimuli, qui non perci-

piuntur, seu, ut melius dicam, non volunt percipi in vita. Ego tamen nullis prorsus conscientiae stimulis exagitor praefirmitate meo, quod propugnavi circa probabile, systemate; immo religioni mihi esset contrariam tenere sententiam quoad aliorum instructionem. Dixi quoad aliorum instructionem. Juxta consilium s. Joannis Chrysostomi: *Circa vitam tuam esto austerus, circa alienam benignus. In Can. Alligant. 26. qu. 7.*

TRACTATUS II. DE LEGIBUS

CAPUT I.

DE NATURA LEGIS.

1. 2. *Divisio legis.*
3. *Conditiones.*
4. ad 8. *Promulgatio.*
9. 10. *Acceptatio.*
11. *Si lex per decennium non esset acceptata.*
12. et 13. *Si major pars non acceptet, etc.*

1. Definitur lex: recta agendorum ratio. Lex non differt a praefirmitate, nisi in eo, quod lex datur communitati, praefirmitatem particularibus dividitur. Lex in aeternam, naturalem, et positivam. Lex aeterna est ratio divinae sapientiae, quae praefirmitatibus hominibus regulas operandi ad illius observantiam. *Naturalis* est eadem ac aeterna: dicitur enim aeterna, in quantum tradita est a Deo; in quantum vero consideratur ut hominibus manifestata lumine naturae, naturalis appellatur, ad quam pertinent omnia decalogi praefirmitates. Lex *positiva* est illa, quae non dictatur a natura, sed legi naturae est conformis, et in hoc praefirmitatibus ab illa discrepat, quod prohibita a naturali, ideo prohibita, quia mala; prohibita vero a positiva, ideo mala, quia prohibita.

Positiva praefirmitate dividitur in divinam et humanam. Ad positivam divinam pertinent omnia veteris testamenti praefirmitates caeremonialia et iudicialia, quae postea morte Jesu Christi cessarunt, remanentibus firmis tantummodo moralibus, quae praefirmitates decalogi nominantur. Ad eam quoque pertinent omnia praefirmitates novi testamenti circa sacramenta. Positiva autem humana subdividitur in legem gentium (quae ius gentium nuncupatur) in ecclesiasticam, et civilem.

2. Lex gentium est illa, quae cum consensu omnium gentium condita et recepta est, ut sunt, v. g. lex ut bellum sit justum, lex ut bona directum dominum non habentia sint primi occupantis, et his similes. Lex ecclesiastica est illa, quae ordinata est ab Ecclesia propter gubernationem spiritualem reipublicae christianae, et illa complexa est in decretalibus et sexto decretalium, in clementinis, et extravagantibus, et in omnibus aliis bullis pontificiis quae obligant absolute omnes fideles. Canones vero in Gratiani decreto collecti aliam obligationem non inducunt, quam quae ipsismet insita est. Lex civilis deni-

que, quae a principibus sancita est ob bonam populi temporalem gubernationem, et haec diversa est pro diversitate locorum. Lex civilis complectitur digesta, instituta, codicem, authenticam, sive novellas.

3. Conditiones legis, ut obliget, haec sunt: 1. ut sit *honestas*, nempe ut sit religioni conformis; 3. *justa*, ut non laeda: subditorum jura: 3. *possibilis moraliter*, nempe ut non sit nimis observatu difficilis, locorum et temporum ratione inspecta; 4. *utilis* bono publico, et ut bonum sit notabile; 5. *necessaria* ad prospiciendum malo, quod frequenter accedit; *manifesta*, nempe clara, ut habetur *cap. Abbate, de verb. signif., ne per obscuritatem captionem contineat*, et ut loquitur s. Isidorus *can. 2. dist. 4.* Secus cum lex esset obscura, posset dissimiliter exponi, et cum possit erroris esse causa, potius officeret, quam prodesset.

4. Demum ut lex obliget debet esse *promulgata*, ut communiter omnes dd. cum s. Thoma (1), et Scoto (2), ex *can. In istis, distinct. 4.*, ubi legitur, *Leges tunc constitui, cum promulgantur*. Propterea jure merito Doctor Angelicus dicit *loco cit.* quod lex nihil aliud sit, quam *ordinatio promulgata*. Ratio est, quod eum lex sit regula communis secundum quam toti communitati vivendum est, non potest illa communiter observari, nisi saltem in majoris communitatis partis venerit notitiam (3).

5. Hinc est quod leges caesareae, et principum (saltem in aliquibus imperatori subjectorum) licet supremorum, debent promulgari in qualibet provincia, seu civitate metropolitana. Et haec leges non obligant, nisi post duos menses a promulgatione, ut habetur in *authenticis, Ut factae novae. Coll. 5.*

6. Dubitatur hic 1. An leges pontificiae, et aliorum principum ab im-

(1) l. 2. q. 90. a. 4. — (2) Scoto dist. 3. q. 4. a. 2. — (3) Vide l. 1. n. 96. —

peratore independentium, ut obligent, debeant in qualibet provincia promulgari *Prima sententia* affirmat, et hanc tenent plures auctores graves, ut Becanus, Natalis Alexander, P. Collet, Continuator Tournely, Cabassutius; et eam probabilem vocant Sylvius, Anacletus, Roncaglia, et alii cum Angelo, et Medina. Citatur pro hac sententia quoque Cajetanus, sed Cajetanus aliud non dicit, quam leges canonicas non obstringere ignorantes. Citatur etiam Lessius, sed Lessius loquitur de legibus contractus irritantibus. Citatur etiam Sotus, sed Sotus loquitur potius de legibus inhabilitantibus, aut revocatoriis privilegiorum (4). Fautores huius primae sententiae, praefirmitate fundantur super *authenticam* mox supra allatam. *Ut factae novae*, dicentes quod ubi specialis dispositio legis canonicae non adest, servanda est civilis, prout deducitur ex *cap. 2. de nov. op. nunc.* in quo sic habetur; *Sacrorum statuta Canonum principum constitutionibus adjuvantur*. Dicunt praefirmitate nimis durum esse, obligare totius christiani orbis fideles ad leges tantum Romae publicatas. Sed adhuc juxta hanc primam sententiam excipiendae sunt Bullae insertae in Bullario, istae enim sunt in corpore legum et in hoc omnes conveniunt, prout testatur Cardinalis Petra (5). *Secunda* vero sententia valde communior, et probabilior negat, docetque leges pontificias, et principum imperatori non subjacentium, obligare per solam promulgationem, quae solet fieri Romae, vel in principis metropoli; ita Suarez, Bonac. Layman, Azorius, Castropal. Cardenas, Ferraris, et Salmanticenses, Valentia, Navar. Me-

(4) Becan. de leg. qu. 5. n. 5. Natal. Alex. theol. 1. 4. a. 3. reg. 25. Collet. 1. 2. de leg. sect. 4. p. 14. Cabass. Theor. jure l. 1. c. 4. n. 4. Sylv. 2. in l. 2. qu. 96. ar. 4. quer. 11. concl. 4. Less. 1. 2. c. 22 n. 98. Sot. de inst. l. 1. q. 4. a. 4. et vide l. 1. n. 96. v. 11. Not. — (5) Card. Petra in praemia §. 4. n. 50 et 54.

gaut alios opiniones plus nimio rigidas sequi *edificant ad gehennam*, id est, sunt causa quod multae animae damnentur, quae huiusmodi opiniones sequi debere sibi persuadent, quas postea non sequendo miserandum in modum damnantur. Finem huic opusculo impono. Ego pluribus abhinc mensibus delinco lecto quadam praefirmitate, quae verisimiliter me brevi luce privabit. Communiter aiunt, quod omnes homines alio modo loquantur in vita, alio in morte, quia in morte sentiuntur illi conscientiae stimuli, qui non perci-

piuntur, seu, ut melius dicam, non volunt percipi in vita. Ego tamen nullis prorsus conscientiae stimulis exagitor praefirmitate meo, quod propugnavi circa probabile, systemate; immo religioni mihi esset contrariam tenere sententiam quoad aliorum instructionem rigidum amplectendo systema quorundam modernorum auctorum. Dixi quoad aliorum instructionem iuxta consilium s. Joannis Chrysostomi: *Circa vitam tuam esto austerus, circa alienam benignus. In Can. Alligant. 26. qu. 7.*

TRACTATUS II. DE LEGIBUS

CAPUT I.

DE NATURA LEGIS.

1. 2. *Divisio legis.*
3. *Conditiones.*
4. ad 8. *Promulgatio.*
9. 10. *Acceptatio.*
11. *Si lex per decennium non esset acceptata.*
12. et 13. *Si major pars non acceptet, etc.*

1. Definitur lex: recta agendorum ratio. Lex non differt a praefirmitate, nisi in eo, quod lex datur communitati, praefirmitatem particularibus dividitur lex in aeternam, naturalem, et positivam. Lex aeterna est ratio divinae sapientiae, quae praefirmitatibus hominibus regulas operandi ad illius observantiam. *Naturalis* est eadem ac aeterna: dicitur enim aeterna, in quantum tradita est a Deo; in quantum vero consideratur ut hominibus manifestata lumine naturae, naturalis appellatur, ad quam pertinent omnia decalogi praefirmitates. Lex *positiva* est illa, quae non dicitur a natura, sed legi naturae est conformis, et in hoc praefirmitatibus ab illa discrepat, quod prohibita a naturali, ideo prohibita, quia mala; prohibita vero a positiva, ideo mala, quia prohibita.

Positiva praefirmitate dividitur in divinam et humanam. Ad positivam divinam pertinent omnia veteris testamenti praefirmitates caeremonialia et iudicialia, quae postea morte Jesu Christi cessarunt, remanentibus firmis tantummodo moralibus, quae praefirmitates decalogi nominantur. Ad eam quoque pertinent omnia praefirmitates novi testamenti circa sacramenta. Positiva autem humana subdividitur in legem gentium (quae ius gentium nuncupatur) in ecclesiasticam, et civilem.

2. Lex gentium est illa, quae cum consensu omnium gentium condita et recepta est, ut sunt, v. g. lex ut bellum sit justum, lex ut bona directum dominum non habentia sint primi occupantis, et his similes. Lex ecclesiastica est illa, quae ordinata est ab Ecclesia propter gubernationem spiritualem reipublicae christianae, et illa complexa est in decretalibus et sexto decretalium, in clementinis, et extravagantibus, et in omnibus aliis bullis pontificiis quae obligant absolute omnes fideles. Canones vero in Gratiani decreto collecti aliam obligationem non inducunt, quam quae ipsismet insita est. Lex civilis deni-

que, quae a principibus sancita est ob bonam populi temporalem gubernationem, et haec diversa est pro diversitate locorum. Lex civilis complectitur digesta, instituta, codicem, authenticam, sive novellas.

3. Conditiones legis, ut obliget, haec sunt: 1. ut sit *honestas*, nempe ut sit religioni conformis; 3. *iusta*, ut non laeda: subditorum iura; 3. *possibilis moraliter*, nempe ut non sit nimis observatu difficilis, locorum et temporum ratione inspecta; 4. *utilis* bono publico, et ut bonum sit notabile; 5. *necessaria* ad prospiciendum malo, quod frequenter accedit; *manifesta*, nempe clara, ut habetur *cap. Abbate, de verb. signif., ne per obscuritatem captionem contineat*, et ut loquitur s. Isidorus *can. 2. dist. 4.* Secus cum lex esset obscura, posset dissimiliter exponi, et cum possit erroris esse causa, potius officeret, quam prodesset.

4. Demum ut lex obliget debet esse *promulgata*, ut communiter omnes dd. cum s. Thoma (1), et Scoto (2), ex *can. In istis, distinct. 4.*, ubi legitur, *Leges tunc constitui, cum promulgantur*. Propterea jure merito Doctor Angelicus dicit *loco cit.* quod lex nihil aliud sit, quam *ordinatio promulgata*. Ratio est, quod eum lex sit regula communis secundum quam toti communitati vivendum est, non potest illa communiter observari, nisi saltem in majoris communitatis partis venerit notitiam (3).

5. Hinc est quod leges caesareae, et principum (saltem in aliquibus imperatori subjectorum) licet supremorum, debent promulgari in qualibet provincia, seu civitate metropolitana. Et haec leges non obligant, nisi post duos menses a promulgatione, ut habetur in *authenticis, Ut factae novae. Coll. 5.*

6. Dubitatur hic 1. An leges pontificiae, et aliorum principum ab im-

(1) l. 2. q. 90. a. 4. — (2) Scoto dist. 3. q. 4. a. 2. — (3) Vide l. 1. n. 96. —

peratore independentium, ut obligent, debeant in qualibet provincia promulgari *Prima sententia* affirmat, et hanc tenent plures auctores graves, ut Becanus, Natalis Alexander, P. Collet, Continuator Tournely, Cabassutius; et eam probabilem vocant Sylvius, Anacletus, Roncaglia, et alii cum Angelo, et Medina. Citatur pro hac sententia quoque Cajetanus, sed Cajetanus aliud non dicit, quam leges canonicas non obstringere ignorantes. Citatur etiam Lessius, sed Lessius loquitur de legibus contractus irritantibus. Citatur etiam Sotus, sed Sotus loquitur potius de legibus inhabilitantibus, aut revocatoriis privilegiorum (4). Fautores huius primae sententiae, praefirmitate fundantur super *authenticam* mox supra allatam. *Ut factae novae*, dicentes quod ubi specialis dispositio legis canonicae non adest, servanda est civilis, prout deducitur ex *cap. 2. de nov. op. nunc.* in quo sic habetur; *Sacrorum statuta Canonum principum constitutionibus adjuvantur*. Dicunt praefirmitate nimis durum esse, obligare totius christiani orbis fideles ad leges tantum Romae publicatas. Sed adhuc iuxta hanc primam sententiam excipiendae sunt Bullae insertae in Bullario, istae enim sunt in corpore legum et in hoc omnes conveniunt, prout testatur Cardinalis Petra (5). *Secunda* vero sententia valde communior, et probabilior negat, docetque leges pontificias, et principum imperatori non subjacentium, obligare per solam promulgationem, quae solet fieri Romae, vel in principis metropoli; ita Suarez, Bonac. Layman, Azorius, Castropal. Cardenas, Ferraris, et Salmanticenses, Valentia, Navar. Me-

(4) Becan. de leg. qu. 5. n. 5. Natal. Alex. theol. 1. 4. a. 3. reg. 25. Collet. 1. 2. de leg. sect. 4. p. 14. Cabass. Theor. jure l. 1. c. 4. n. 4. Sylv. 2. in l. 2. qu. 96. ar. 4. quer. 11. concl. 4. Less. 1. 2. c. 22 n. 98. Sot. de inst. l. 1. q. 4. a. 4. et vide l. 1. n. 96. v. 11. Not. — (5) Card. Petra in praemia §. 4. n. 50 et 54.

noch. Vasqu. Pontius, Salas, etc. (1) Ratio, quam adducunt, hæc est: Non dubitatur quin lex ut vim habeat obligandi debeat esse promulgata, ut per promulgationem possit ad notitiam subditorum pervenire; sed circa modum promulgationis, hic modus ab arbitrio, et attentione legislatoris pendet. Hinc observavi quod inter omnes doctores etiam opposita sententia, nullus est qui neget (prout testantur pro certo Salmanticenses) non esse opus de sua natura, quod lex, ut obliget in qualibet provincia publicetur, sed satis est, quod in legislatoris curia promulgetur; et in effectu scribunt Salmanticenses, quod in Hispaniarum regnis regis leges, eo quod tenetur rex leges cæsareas servare, tantum Matrili promulgantur. Sicque similiter plurimæ Bullæ pontificiæ, juxta receptum usum, tantum Romæ locis ibi destinatis promulgantur, atque juxta hujusmodi constitutiones deinde omnes ecclesiasticæ causæ judicantur. Contra vero apostolica Sedes, casu quo nolit aliquam legem obligare, nisi post publicationem in provinciis peractam, id expresse declarat, prout declaravit in interdicto ab Ecclesia imposito a Concilio Lateranensi IV. adversus medicos, qui infirmis assistunt, priusquam illis Sacramentum Pœnitentiæ susceperint, ut habetur in cap. Cum infirmitas, de pœnit. et remiss. Et sic pariter id expressum fuit in Concilio Tridentino Sess. 24. cap. I. circa matrimonii clandestini invaliditatem.

Hoc posito, cum papa determinat Bullas tantum Romæ promulgari, minime verisimile est, quod ipse non intelligat alias provincias, sed solam romanam obligare; cum enim Ponti-

fex solos Romanos obstringere velit, condere particularia solet edicta (et hæc italico idiomate conficit); sed generalia condens statuta pro tota Ecclesia, eaque solemniter promulgans clausulis obligatoriis, procul dubio præsumendum est velle omnes obligare fideles, statim ac ipsis Bullarum pervenerit notitia; quæ facile est, ut e Roma ad alia regna perveniat; nam omnes fere nationes Romæ conveniunt, omnesque Prælati (præsertim remotiores) ibi suos agentes habent, qui ordinarie de constitutionibus recenter promulgatis eos certiores faciunt. Præterea, quod leges pontificiæ obligant statim ac solemniter promulgantur, id clare eruitur ex cap. I. Ad hæc, de postul. prælat. Ubi dicitur: Non sit necessarium, cum constitutio solemniter edicitur, aut publice promulgatur, ipsius notitiam singulorum auribus per speciale mandatum inculcare; sed solum sufficit, ut ad ejus observantiam tenentur, qui noverit eam solemniter editam, aut publice promulgatam. Notentur verba, solemniter editam aut publice promulgatam. Qui igitur certam habet notitiam alicujus Bullæ jam solemniter Romæ promulgatæ, illam equidem observare tenetur. Idem deducitur ex cap. Quia cunctis I. §. Nec obstaret, de concess. præbend. in 6. ubi habetur: Lex seu constitutio, vel mandatum nullos adstringunt, nisi postquam ad notitiam pervenerint eorumdem, aut nisi post tempus, infra quod ignorare minime debuissent. Quisque ergo illas servare debet leges, quorum notitiam habuit, cum promulgatæ jam fuerint, modo quo legislator eas promulgare valet. Certumque est posse Papam ad suas Bullas observandas omnes fideles adstringere per solam promulgationem Romæ factam, prout quivis princeps (juxta id quod supra vidimus ab omnibus admitti) per solam publicationem in sua curia peractam cuncta sua regna ad ipsius leges obligare potest.

7. Illud vero quod magis nostram sententiam confirmat, sunt due clausulæ, quæ apponi solent in his Bullis, quæ Romæ promulgantur, et locis consuetis affiguntur. Una ex clausulis ita dicit: *Ut autem præsentis litteræ ad omnium notitiam facilius deveniant, et nemo illarum ignorantiam allegare valeat; volumus illas ad valvas, etc. affigi et publicari, sicque publicatas omnes et singulos, quos illæ concernunt, perinde arcere, et afficere ac si unicuique eorum personaliter intimatæ fuissent.* Altera clausula dicit: *Volumus autem, ut præsentium litterarum transumptis, etiam impressis, manu alicujus notarii publici subscriptis, et sigillo personæ in dignitate ecclesiastica constitutæ munitis, eadem prorsus tam in judicio, quam extra illud, ubique adhibeantur observantia, ac si unicuique forent exhibitæ, vel ostensæ.* Hæc autem clausulæ ostendunt quidem pro certo mentem Pontificis esse, velle omnes fideles adstringere ad hujusmodi statuta servanda, independentem ab eorum publicatione in particularibus provinciis. Et Sylvius, ac Roncaglia locis supra citatis, et si primam sententiam ut probabilem admittunt, attamen habent pro certo, omnes Bullas Romæ cum prædictis clausulis publicatas obligare per se sine alia publicatione. Ceterum recte ait Roncaglia, quod ex relatis verbis talium clausularum firmum argumentum adduci potest pro primæ sententiæ probabilitate respectu ad Bullas, in quibus præfata clausulæ desunt: nihil etenim in legibus frustra appositum supponi debet; illæ autem clausulæ prorsus superflue essent, si omnes Bullæ Romæ publicatæ etiam sine prædictis clausulis ante quamecumque publicationem in provinciis obligarent; dummodo (excipit) in aliquo loco non adesset consuetudo recipiendi indifferenter Bullas Romæ quocumque modo publicatas. Quærit autem, Sylvius, loco supra

citato litt. d. vers. Petes, an Episcopi teneantur promulgare, aut operam dare ut omnes leges pontificiæ observentur, quæ jam Romæ promulgatæ fuerint? Et sic respondet: *Teneri curare, ut observentur, quando Pontifex significat se velle, quod sua lex ubique obliget etiam absque alia promulgatione ibi facta. Non tenentur tamen curare, ut promulgentur, nisi vel mandatum pontificium adeos dirigatur, vel rationabiliter judicent promulgationem in suis diocesisibus esse necessariam. Nihilominus qui legis notitiam habent, ad ea obligari videntur, nisi illa recepta non fuerint, vel per non usum ejus obligatio desierit. Ceterum si Pontifex non significet, non esse opus alia promulgatione, neque mandatum dirigat ad Ordinarios, probabile est quod ipsi non tenentur legem promulgare, vel curare ut observetur, nisi fructum notabilem ex talis legis promulgatione in suis diocesisibus expectent. Possunt enim tunc interpretari mentem Pontificis esse, quod lex in diversis provinciis tunc observari, vel promulgari curetur, quando Ordinarii existimaverint ita esse pro suis locis expediens et utile.*

Præterea probabiliter censent Suarez, et Layman (1) cum Molina, et Soto, quod leges pontificiæ, quæ aliquem infirmant contractum de sua natura validum, sicut fuit Bulla s. Pii V. circa contractus censuales, aut quæ auferunt jurisdictionem, v. gr. in Sacramento pœnitentiæ; circa has potest benigne interpretari, mens Pontificis esse, nolle eas effectum habere, nisi postquam in diocesisibus promulgatæ fuerint; alioquin ipsæ in damnum redundarent plurimorum, qui illas invincibiliter ignorarent. Oppositum autem tenendum est quoad pœnas inflictas contra clericos male ordinatos, et Episcopos male ordinantes, prout Sixtus IV. declaravit. Sic etiam oppositum te-

(1) Suar. de leg. l. 5. c. 33. n. 8. Laym. cod. ill. c. 2. n. 7. cum Molina et Soto.

nendum quoad leges irritantes aliquem actum ex defectu solemnitatis; quia leges postquam vim obligandi habuerunt, valent etiam respectu ignorantium, ut inquit Sanchez, et Layman cum Navarr. et aliis (1).

8. Dubitatur 2. An tempus duorum mensium requisitum ut leges caesareae post earum promulgationem obligent (sicut supra dictum est num. 5.) etiam quoad leges pontificias, et aliorum principum requiratur. Alii negant; sed probabilissime affirmant alii plures graves dd., ut Sotus Valentia, Sa., Silvester Bonac., Tapia, Menoch., Reginald., Granado cum Salmant., et aliis. Ratio est, quia iam requiritur, ut ad communis notitiam leges perveniant, ut exprimitur in cap. 1. de concess. prob. in 6., ubi haec leguntur: *Lex et mandatum nullos adstringunt . . . nisi post tempus intra quod ignorari minime debuissent.* Quare, cum in lege non praefigitur tempus, taxandum est prudentum determinatione, quae est jam facta in praefata authentica, *Ut facte novae*, ne quis dictum tempus temere pro arbitrio suo protrahat (2).

9. Dubitatur 3. An ut lex obliget, debeat esse a populo acceptata. Nulli dubium est quin peccent illi, qui non acceptant leges tam ecclesiasticas, quam civiles, si sunt justae, ut habetur ex 28. ex proscriptis ab Alexandro VII. *Populus non peccat, etiamsi absque ulla causa non recipiat legem a principe promulgatam.* Sed dubium fit, an obliget lex nondum acceptata. In hoc discernenda sunt leges civiles ab ecclesiasticis. Quoad civiles, dicunt nonnulli, illas non obligare, nisi sint acceptatae, quia principes a populo potestatem leges condendi recipiunt; ita Valentia, Becan., Navarr., Azor., Bonac., et hanc probabilem vocant

(1) Sanchez de matr. 1. 3. D. 17. n. 9. D. 42. n. 2. Laym. loco mox supra cit. — (2) Ibid. v. Quaest. 2. et Salm. tr. 44. de leg. c. 4 n. 94 et 92.

Salmant (3), et Croix (4); sed oppositum probabilius defendunt plures alii, ut Suarez, Pontius, Laym., Sylv., Dian. et alii (5), dicentes, legem superioris, si justa est, ex semetipsa obligare. Quoad vero leges ecclesiasticas nemo est qui dubitet, quin pontifex possit obligare fideles independentem ab eorum acceptatione, cum certum sit, papam legislativam potestatem non a populo accepisse, sed a Jesu Christo, qui ei dixit in persona s. Petri: *Pasce oves meas etc.* Quodcumque ligaveris super terram etc.; idem procedit pro legibus quas statuunt episcopi in suis diocesis, qui etiam a Jesu Christo vel mediate, vel immediate (ut dicitur n. 33. circa finem), talem receperunt potestatem.

10. Hoc non obstante dicunt dd., ut Valent., Filliuc., Covar., Bonac. et alii, cum Cabass. spectare ad suave regimen ecclesiae, ut non obligent fideles ea leges quae ab ipsis non sunt receptae; sed nos libentius adheremus oppositae sententiae Suar.; Laym., Castrop., Salmant. etc., ratione superioris tradita, nempe quod subditi obedire tenentur, cum praecceptum est justum; nec tunc praesumi debet superior, ne populus perturbetur, velle eum a praeccepti obligatione eximere.

11. Nihilominus praedicta sententia limitatur 1., si lex per decennium non fuerit acceptata, ut dicunt dd. communiter, imo etiam si aliquando fuerit acceptata, deinde vero per decennium continuum in desuetudinem abierit, probabile est amplius eam non obligare, ut tradunt Lessius, Azor., Nav., Castrop., Sa etc., et non improbabilem eam vocat Bened. XIV. de syn. 1. 13. c. 5. n. 4. (contra alios, qui volunt desuetudinem per 40. annos.) Nam ita de legibus civilibus jam dispositum est, nec pro ecclesiasticis contraria in-

(3) Salm. de leg. c. 1. n. 401. — (4) Lib. 1. n. 594. — (5) Ap. Salm. de leg. c. 4 n. 402.

CAPUT II.

DE OBLIGATIONE QUAM INDUCIT LEX.

venitur dispositio; et canones, qui contra afferuntur, requirentes praescriptionem 40. annorum, loquuntur de bonis immobilibus, et de juribus realibus ecclesiae, sed non jam de legibus. Secus quippe (ait cit. Bened. pro sententia Suarez) *lex lata a romano pontifice non posset abrogari, nisi per consuetudinem 100 annorum; tantum enim temporis requiritur ad praescribendum contra bona et jura ecclesiae romanae: ita ratiocinantur Less., Lugo, Panorm., alique ab his citati.*

12. Limitant 2. Suar., Lessius, Castrop., Tapia, Salmant., Busemb. etc., si major et sana pars populi non receperit legem, quia tunc licet desuetudo non adhuc sit praescripta, et primi legem non acceptando peccaverint, nihilominus alii non tenentur ad legem observandam praesumendo, principem non instando pro observantia, nec transgressores puniendo, nolle obligare quemlibet ad observandum praecceptum, quod a majori parte non observatur (1). Dictum est alii: quia quamdiu lex non est praescripta, non ita judicatur de illis, qui contra legem usum introduxerunt, ut bene advertit Castrop. (2).

13. Limitant 3. Salas, Castrop., et Suarez (contra alios), si lex sit contraria consuetudini quae viget, vel sit difficilis observantia. Sed Salmanticenses rationabiliter admittunt dictam opinionem in solo casu quo essent ea circumstantiae, quae si a principe praecognita essent, legem non tulisset (3). Si vero populus supplicasset pro revocatione, et princeps non instaret pro observantia, probabiliter praesumitur, non velle tunc legem obligare, ut dicunt plures auctores (4).

(1) Vide lib. 1. n. 439. v. Lim 3. — (2) Tract. 3. D. 3 p. 2. §. 1 in fin. — (3) Lib. 1. n. 439. v. Limitant. — (4) N. 439. v. Quær. hic.

14. 15. et 16. *Obligatio legum praecceptorum.*
17. *An lex possit praecipere actus internos.*
18. *An cum gravi incommodo.*
19. *An lex possit naturalem obligationem tollere.*
20. et 21. *An teneamur remove impedimenta.*
22. et 23. *Dubia circa leges.*
24. et 25. *De legibus poenalibus, spiritualibus, privativis, et inhabilitantibus.*
26. *De fundatis in falsa praesumptione.*
27. *De conventionalibus.*
28. *An necessaria charitas.*
29. *An intentio.*
30. et 31. *An satisfieri possit pluribus praecceptis pluribus actibus, vel unico actu.*
32. *An possint esse plura praeccepta super eadem materia.*

14. Oportet discernere leges praecipientes a poenalibus. Poenales sunt illae, quae non obligant ad culpam, sed solum ad poenam adjunctam. Praecipientes autem obligant ad culpam, et in conscientia, sive illae sint ecclesiasticae, sive civiles, modo istae non fuerint correptae a jure canonico, ut in opere probatum est (5). Leges mixtae autem sunt illae quae obligant tam ad culpam, quam ad poenam, sed istae enumerantur inter praecipientes; quare hic loquimur, 1. de praecipientibus; 2. de poenalibus; 3. de modo quo observandae sunt leges. Et 1., loquendo de lege praecipientiva, illa obligat ratione materiae gravis, aut levis. Potest nihilominus legislator, secundum sententiam probabiliorum, etiam in materia gravi sub levi obligare (6); sed non potest in materia levi sub gravi obligare, nisi gravis esset finis intentus, aut transgressio ob scandalum, aut ob communedammum, aut ob contemptum redderetur gravis. Contemptus

(5) L. 4. n. 406. v. Quæritur 3. — (6) Lib. 1. n. 443.

autem, ut sit gravis, debet esse formalis; qui tunc est, cum aliquis ideo transgreditur legem, in quantum illi non vult se subicere, non autem cum eam violaret ob incuriam, iram, aut aliam animi affectionem, *etiamsi frequenter peccatum iteret*, ut docet s. Th. 2. 2. q. 186. art. 9. ad 3.

15. Signa, quibus discerni potest, an lex obliget sub gravi, sunt: 1. Si materia est gravis in seipsa. 2. Si consuetudo ita interpretata est. 3. Si ita verba significant; v. g. *præcipimus sub gravi*, aut in virtute sanctæ obedientiæ, omnino, inviolabiliter, et similia. Ceterum, verba simpliciter imperativa, *volumus, præcipimus, facite, abstinete*, et alia id genus, sunt ambigua; propterea ex circumstantiis arguendum erit, an sint præceptiva, an hortatoria. 4. Si præcepto addatur poena gravis, v. g. exilii perpetui, excommunicationis, irregularitatis, interdicti ad omnem usum, suspensionis totalis, aut ab officio, et beneficio ad tempus notabile. Hoc tamen intelligitur si censura *sunt late sententiæ*; secus si *ferenda*, juxta opinionem probabilem (1).

16. Dubitatur 1. An in casu, quo lex assignat poenam, et una simul præcipit, obliget ad culpam. Nonnulli id negant, si non exprimitur. Ita dicunt Cajet., Gomez, et alii cum Navarr. (2), qui ait: *Leges humane etiam præcipientes, quæ poenam temporalem constituunt, in dubio ad æternam non obligant, quatenus sunt leges ejus, qui poenam statuit*. Idque putant satis probabile Valent., Bonac., Tapia, et alii cum p. Mazzotta, qui citat etiam pro hoc Filiucium. Ratio, quam adducunt, prima, quia non presumitur, quod princeps velit ad culpam obligare, cum sufficiens sit poena ad frænum subditis imponendum; secunda, quia dicunt, sic consuetudine has leges mixtas interpretari. Sed alii probabilius affirmant, quia in hoc differt (ut dictum jam est)

(1). L. 1. n. 144. — (2). Navar. Man. c. 23. n. 55. et 60.

lex pure poenalis a mixta, quia illa obligat ad solam poenam, hæc ad utrumque, alias legislator frustra poenæ adjecisset præceptum. Ita Valent., Bon., Tap., Diana, Salm. etc. (3). Observa dicenda tract. X. n. 81.

17. Dubitatur 2. An leges humane possint præcipere actus internos? Directe non possunt, quia solus Deus potest judicare de internis. Possunt tamen indirecte, cum actus internus necessariam habet connexionem cum externo; v. g. ecclesia, præcipiendo annualem confessionem, præcipit quoque dolorem et propositum, sine quibus non consistit confessio; præcipiendo fieri matrimonium, præcipit consensum: conferendo parochiam clerico, præcipit, ut eam ipse acceptet animo infra annum ascendendi ad sacerdotium. Quoad autem actus externos, licet oculos, nulli dubium est, quin lex possit eos universaliter præcipere, aut prohibere, prout imposuit excommunicationem hæresi occulta externata et homicidio occulto irregularitatem (4).

18. Dubitatur 3. An cum gravi damno aut incommodo teneatur quis ad observandam legem humanam. Communiter dd. negant, præter duos casus. 1. Si legis observatio sit moraliter necessaria bono publico quod semper bono temporali privato præferendum est. 2. Si transgressio legis redundaret in fidei aut ecclesiæ contemptum. Ita communiter dd.

19. Dubitatur 4. An lex humana possit tollere naturalem obligationem, ut est lex irritans testamenta, aut contractus initos sine solemnitatibus; aut lex deobligans filium familias a solvendo mutuo. Et affirmamus cum probabili Sanch., Castrop., Salmant. etc., quia lex humana ob commune bonum a Deo obtinuit potestatem rerum dominium transferendi: licet contraria etiam sit probabilis (5).

20. Queritur 5. An teneamur (3) L. 1. n. 147. (4) L. 1. n. 400. — (5) Lib. 3. n. 744. 757. et 927.

auferre impedimenta proxima, quæ obstant legis executioni. Hic sermo est de lege humana (aliter procedit de lege naturali), et distinguendum est. Apponere aliquam causam, qua quis subtrahitur legis obligatione, est licitum: quare si hodie est festum, licite potes alio peragere, ubi dies festus non agitur. et ab audiendo sacro te eximere. Apponere autem causam non extrahentem, sed tantum deobligantem aliquem a lege, non licet. Hinc qui sine justa causa aliquem laborem assumit, quo impotens sit ad jejunandum, peccat, et quidem non solum si ideo laborat ut eximatur a jejuniis, sed etiam si laborat prævidendo exemptionem: quia omnis lex exposcit, ne sine justa causa impedimentum suæ observantiæ ponatur. Hæc est sententia s. Thomæ (1), quam nos cum Laym., Sanch., Mazzotta, et Castropalao (qui eam communem appellat), contra Salmant. et alios, sequimur. (2)

21. An autem excommunicati et in carcere detenti teneantur curare, ut absolvantur, aut e vinculis liberentur, quo possint adesse sacro: communiter negant, quia hujusmodi impedimenta sunt remota. Sed isti etiam peccant, si ideo non curant liberari, ne teneantur sacrificio adesse. Imo probabiliter dicunt Bonac. et Trullenç., quod si ipsi facile possunt liberari, nec excusantur, quia cum levi incommodo tenemur impedimentum remove, ut præcepto gravi, etiam si humano, satisfaciamus (3). Proculdubio autem supradicti tenentur procurare ut liberentur, ut præceptum paschale, quod quidem divinum est, adimpleant (4).

22. Dubitatur 6. An sit obligatio observandi legem, si hæc, aut ejus obligatio dubia est. Respondetur negative. 1. Quando dubitatur ad sit nec ne lex, et facta diligentia, dubium perseverat (ut dictum est de

(1) 1. 2. q. 71. a 5. — (2) Vid. lib. 3. n. 4045, et 4046. — (3) L. 3. n. 325. Excommunicatus. — (4) Vid. lib. 7. n. 461.

conscientia tract. I. n. 15. et 33.)

2. Quando dubitatur, an aliquid comprehendatur nec ne in lege, aut si inceperit nec ne ejus obligatio, ut dicunt Suar., Sanch., Castrop., et Salmant. cum Tapia, Villalob. (5). Et idem dicunt dd. citati, cum dubitatur, an lex promulgata sit nec ne (6).

23. Contra vero debet observari lex, i. cum dubitatur an recepta sit, quia cum constet de lege, pro ea stat possessio, cum enim etiam pro lege stet præsumptio quod sit, ut debebat, acceptata; hæc est sententia probabilior cum Sanchez, Castrop., et Salmant., contra alios (7). 2. Cum dubitatur, an legislator sit legitimus superior, qui tamen est in possessione suæ jurisdictionis. Exciunt Sotus, Sanch., Tapia, Salas, Lopez etc., casum, quo esset nociva aut valde molesta res præcepta (8). Cum dubitatur, an lex sit injusta, quia in dubio superior est in possessione juris præcipiendi (9). Sed id pariter communiter limitant dd., si præceptum esset subtilis damno, aut gravi oneri (10). In dubio autem, an lex contineat præceptum aut monitionem, aut an liget ad poenam, an etiam ad culpam, an ad culpam gravem vel ad levem, in his dubiis pro mitiori parte standum est (11). Secus vero in dubio, an res præcepta sit, vel ne, licita, certe tunc parendum superiori, ut dictum est tract. I. n. 18.

24. Deveniamus II. ad leges pure poenales, quæ obligant (ut diximus) non ad culpam, sed ad solam poenam, prout sunt leges prohibentes, ne arbores incidenter, ne arbor abstrahatur, et alia id genus. In hoc notandum est, quod poenæ spirituales sub poena censuræ, irregularitatis, inhabilitatis, impedimenti matrimonii, etc. cum sunt late sen-

(5) Salm. de leg. c. 2. n. 410. — (6) Vide Op. morale. l. 4. n. 47. — (7) Ib. in 6. n. — (8) N. 9. — (9) N. 99. — (10) Vid. lib. 4. n. 47. v. Limitant. — (11) Vide Salm. de lege c. 2. n. 42.

tentia, et non exigunt externam executionem, statim atque patratum est delictum, incurruntur in conscientia, ante omnem iudicis sententiam, ut constat ex cap. *Non dubium, de sent. excom. et cap. Significasti, de hom.* Idem procedit de poenis inhabilitantibus, ac de poenis privativis aliquo jure acquirendo; dummodo reus non teneretur ad poenam exequendam cum sua infamia (1).

25. Aliud est autem si poena privativa est alicujus acquisiti juris, v. g. beneficii, electionis, etc., quia tunc semper requiritur sententia, saltem criminis declaratoria, licet in lege dicatur quod ipso facto incurratur, ut deducitur ex cap. *Secundum de Haeret.* in 6. Et hoc tanto magis procedit si poena est positiva, nimirum reipsa restituendi, aut renuntiandi, aut a ud patiendi juxta leges, quae (v. g. ob simoniam, aut alienationem honorum beneficii) privant personas etiam beneficiis antea obtentis: nimis enim durum est, quod quis teneatur contra seipsum poenas exequi. Excipitur solum, si poena sit inhabilitans, sive conditionalis sine qua non, ut est poena a Tridentino parochis, et canonicis non residentibus suos non faciendi fructus; vel ut est poena imposita beneficiatis simplicibus Horas canonicas non persolventibus de non lucrando redditus (2). Hujus generis est poena, ut privatus existat beneficio curato, qui intra annum sacerdotio initiari negligit, ut habetur, cap. *Licet de elect.* in 6.

26. Quaritur hic 1. An leges poenales fundatae in falsa praesumptione obligent in conscientia? Oportet distinguere praesumptionem dictam praesuppositionis, quae est praesuppositum facti, a praesumptione definitionis, quae est praesumptio juris, quod judicet secundum praesuppositum factum. Igitur si facti pra-

(1) Lib. 4 n. 448 et 449. — (2) L. 3. n. 663. et 14. n. 426.

suppositio est falsa, lex non obligat; v. g. si in iudicio false probatur fuerit tuum animal intulisse damnum, tunc non teneris solvere poenam, et lata sententia, ut solvas, licet externe, ut vitetur scandalum, teneris solvere, tamen potes occulte tibi compensationem facere. Idem valet pro haeredibus, qui ob neglectum inventarium, debita defuncti solvendo muletantur ultra bona hereditaria, cum reapse credita excedunt hereditatem. Secus vero dicendum, si falsa praesumptio solum esset falsa juris: v. g. si tuum animal certe fuerit causa damni; sed falsa est praesumptio quod id acciderit tua culpa, quia tunc teneris solvere poenam (hoc intelligitur post sententiam), quia legis finis non solum est ut puniat, sed et ut reddat homines diligentiores ad evitanda damna aliorum (3).

27. Quaritur an poenae conventionales appositae in contractibus debeant solvi ante sententiam? Alii affirmant: alii negant, ut Nav. Lessius, Sanchez, Castrop, Vasq., etc., et Salm. vocant hanc sententiam aequae probabilem, ex eo quia quicumque se obligat, intendit se obligare juxta legum dispositiones, quae non obligant ad poenas nisi post sententiam (4).

28. Veniamus III. ad modum quo observandae sunt leges. In quo notandum 1. quod licet necesse sit, hominem esse in gratia, ut ejus opera sint meritoria, nihilominus necesse non est habere charitatem, ut satisfaciatur praepcepto v. gr. jejunii, Horarum canonicarum, Sacri, etc. quemadmodum pro adimplendo voto, poenitentia sacramentali: etenim ut docet s. Thomas (5), cum aliis communiter, finis praepcepti non cadit sub praepcepto: *Non enim* (sunt verba Angelici) *idem est finis praepcepti, et id de quo praepceptum datur.* Quare potest quis satisfacere praepcepto jejunii, etiam ductus fine non recto,

(3) L. 4. n. 400 in fin. v. Quaro. — (4) N. 450. (5) 4. 2. q. 400. a. 9. et 40.

puta avaritiae, aut inanis gloriae (1).

29. Notandum 2., ad praepcepti satisfactionem esse quidem necessariam intentionem rem praepceptam ponendi: ideo qui adest sacro sine animo assistendi, non satisfacit (2); sed dum opus praepceptum ponitur, opus non est, ut velit satisfacere praepcepto. Itaque si quis in die festo adest sacro, satisfacit quidem, licet ignoraret, esse festum (3); imo, etiam si sciret esse festum, et non intendere satisfacere, aut satisfaceret solo timore a patre vel a domino incusso; ipse enim quamvis peccaret ob suum pravam animam, satisfaceret tamen praepcepto, illud reipsa adimplendo, dum talis satisfactio non pendet a propria, sed a superioris voluntate: quapropter dum satisfacit, non potest nolle satisfacere, et sibi debitum imponere, cui jam persolvit, uti sapienter dicunt Suarez, Lessius, Tournely, Pontius, Sanch., Castrop, Corninch., Busemb., Salmant., et La-Croix communissime cum aliis (4). Aliud contra esset, si quis habens votum, aut juramentum, aut poenitentiam adimplendam, opus exequens non intenderet satisfacere suo debito. Hoc tamen intelligitur quoties conscius voti etc., opus suum alteri fini destinasset, alias etiam satisfaceret: nam quilibet ex generali intentione prius intendit debito satisfacere, quam iis quae sibi libera voluntate imponit; ita Suarez, Azor., Less., Laym., Busemb., Roncaglia etc. (5).

30. Notandum 3., bene quidem posse satisfieri eodem tempore pluribus praepceptis diversis actibus compossibilibus: et sic in audiendo sacro de praepcepto, potest recitare horas canonicas, aut alias orationes, quibus tenetur ex voto aut poenitentia (6).

(1) Lib. 4. n. 162. et L. 3. n. 264. — (2) Lib. 4. n. 163. et 1. 3. n. 264. — (3) Lib. 1. n. 163. — (4) N. 464. et fusiuss 4. 4. n. 176. — (5) L. 1. n. 163. et 1. 3. n. 172. v. Quer. 11 adde Salm. de leg. c. 2 n. 139. (6) L. 4 n. 166. et 1. 4 n. 176. v. Circa

31. Notandum 4. unico solo actu posse satisfieri pluribus praepceptis in eadem materia ob eundem finem cadentibus (modo non sit in materia justitiae). Quare in festis, diebus dominicis occurrentibus, satis est semel sacro adesse. Sic etiam subdiaconus beneficiatus unica horarum recitatione satisfacit oneri beneficii et ordinis (7). Et tunc qui duo praepcepta violat, unicum committit peccatum. Secus vero, si praepcepta habent diversa motiva, quare qui tenetur jejunare ex voto, aut ex poenitentia a confesario injuncta, non satisfacit jejunando in vigilia (8), nisi poenitentia statuta esset per mensem, in quo incidit vigilia (9).

32. Notandum 5., transgredientem unico actu diversa praepcepta a diversis legislatoribus edita super eadem materia, unum solum peccatum committere, si legislatores idem habuerunt motivum; qui committeret homicidium sub excommunicationis poena prohibitum etiam ab episcopo, unum peccatum committeret, quia tam Deus, quam episcopus habuerunt unum tantum motivum justitiae; sic pariter sacerdos beneficiatus omittens officium (quoties vellet restituere fructus), unum peccatum committeret contra religionem; secus vero si motiva sunt diversa: hinc frangens jejunium in vigilia promissum etiam voto, duplex peccatum committit; ita etiam qui occiderit clericum peccat expliciter contra justitiam ex praepcepto divino, et contra religionem ex praepcepto ecclesiae, quae ex religionis motivo prohibuit quominus in suos ministros injuria inferretur ob reverentiam eis debitam (10); cum regula generalis sit, quod cum Ecclesia aliquid statuit, sub illius virtutis specie collocat, ob cujus motivum rem praecipit (11).

in fin. — (7) L. 1 n. 166 cum Sal. c. 2 n. 109. — (8) L. 4. n. 167. ad 2. cum Salm. de leg. c. 2. n. 151. — (9) Vide Salm. loc. cit. — (10) L. 4. n. 467. et fusiuss 4. 5. n. 33. (11) Lib. 5. n. 33. v. Ad agnosc.

CAPUT III.

DE IIS QUI POSSUNT LEGES FERRE.

33. *Quis possit ferre leges civiles, et quis ecclesiasticas.*
 34. et 35. *De decretalibus, sive responsis pontificis, et de declarationibus SS. Congregationum, ac decisionibus Rotæ romanæ.*

33. Leges civiles tantum possunt fieri ab illis qui habent dominium supremum, ut sunt reges, republi-
 cæ, et ceteri principes superiores non cognocentes. Reliquæ universi-
 tates subditæ possunt dumtaxat sta-
 tuta conficere, quibus se obligant ci-
 ves ex contractu: sed etiam aliqua
 præcepta ad tempus revocabilia a
 principe. Hæc leges civiles, quæ
 bonos mores respiciunt (ut dixi-
 mus), jam obligant in conscientia,
 ut ostensum est in opere morali, quo-
 ties non correptæ sunt expresse a
 jure canonico, quod vult ut obser-
 ventur, c. 1. de nov. op. et c. Super,
 de priv. 1. Vide dicta n. 16. circa
 leges mixtas. Leges autem eccle-
 siasticæ possunt fieri a papa pro-
 orbe; 2. a s. conciliis generalibus,
 modo congregata jussu pontificis,
 ipsiusque auctoritate confirmata sint
 (in nostro opere morali prolixam
 dissertationem lucubravit, qua
 ostendimus, omnes definitiones a
 papa ex cathedra loquente, sive
 Ecclesia circa fidem et mores docente,
 esse infallibiles; et ejus potesta-
 tem esse supra concilia, quæ to-
 tam vim et infallibilitatem non
 aliunde nisi ab ejus confirmatione
 desumunt; vide lib. 1. ex n. 110);
 3. a conciliis nationalibus, aut pro-
 vincialibus, nimirum constantibus ex
 episcopis cum suis archiepiscopis, aut
 ex synodis episcopi cum suis paró-
 chis; 4. ab episcopis pro sua ejus-
 que diocesi; cap. 2. de major. etc.
 et c. 2. de constitut. in. 6., sed ac-
 cedente concilio suæ diocesis, ut
 ex cap. Quanto, de iis quæ fiunt a
 præl. A quo autem episcopi habeant,
 (4) lib. 1. n. 106. v. Dicendum 3.

immediate hujusmodi facultatem; alii
 dicunt a papa; alii a Deo cum sub-
 ordinatione ad papam (2). Plures
 alii, ut Sotus, Panorm., Abulens.,
 Cabassut., Sanch., Pontius, Covarr.,
 Hurt., Perez., Henriq. etc. tenent,
 episcopos tanta frui potestate in sua
 diocesi, quanta pontifex in tota Ec-
 clesia, modo non sint de iis, quæ
 spectant ad Ecclesiam universalem,
 ut sunt definitiones circa fidem, aut
 res magni momenti, v. g. impedi-
 menta matrimonii, et his similia (3).
 Capitula autem cathedralium ne-
 queunt ferre leges (nisi circa propria
 capitula) vivente episcopo; possunt
 vero sede vacante (4).

34. Dubitatur hic I. An epistolæ
 pontificiæ, responsa sive declaratio-
 nes non insertæ in corpore juris,
 habeant vim obligandi. Respondetur
 affirmative, semper ac authenticæ
 sint, prout declaratum habetur ex
 cap. Si Romanorum, l. dist. 19.,
 dummodo sufficienter sint promulga-
 tæ, ut dicit Bonacina (5) inquiriens,
 interpretationem legis factam aucto-
 ritative non habere vim legis, nisi
 promulgetur; quia de ratione legis
 promulgatio est; citatque Salas, et
 alios; ac deinde n. 12. sic subdit:
*Ex quo licet inferre, epistolas pon-
 tificias non habere vim legis, nisi
 publicentur eo modo, quo publicari
 solent leges. Idem ait Castropal. (6).
 dicens: Debet autem hæc declara-
 tio (pontificia) publicari ea solemnitate
 qua lex, alias non erit authenti-
 ca, quæ legis obligationem non
 habebit, sed solum erit declaratio
 doctrinalis. Idem docet p. Suarez;
 nam, licet prius in opere de legi-
 bus (7) dicat: Ordinarie epistolæ,
 sive responsa pontificia sunt potius,
 non constitutiva, sed declarativa; et
 habent vim legis obligantis ad illam.*

(2) Lib. 1. n. 404. — (3) Lib. 6. n. 980.
 v. Sed dubit. 4. — (4) Lib. 1. n. 106. v. Ca-
 pitula. — (5) Bon. t. 2. de leg. D. 1. q. 1.
 p. 4. n. 11. et 12. — (6) Castrop. tr. 3. de
 leg. D. 4. p. 3. §. 1. n. 2. — (7) Suar. de
 leg. 1. 4. c. 44. n. 6.

*interpretationem tenendam, vel ad
 servandum antiquum jus secundum
 illam interpretationem: deinde tamen
 (1) sic addit: Ut authentica sit in-
 terpretatio oportet, ut habeat legis
 conditiones, ut sit justa, (nota) suf-
 ficienter promulgata etc. Unde conse-
 quenter fit, ut hæc lex interpreta-
 tiva alterius exposita sit dubiis, ita
 ut alie interpretationes necessariae
 sint. Idque satis confirmatur (nempe
 has declarationes pontificias sive res-
 ponsa) indigere promulgatione, ut
 obligent ex eodem citato can. Si Ro-
 manorum, ubi refertur et confir-
 matur decretum s. Leonis papæ, et
 sic dicitur: Ne quid vero sit, ut
 quid a nobis prætermisum forte cre-
 datur, omnia decretalia constituta tum
 beatæ recordationis Innocentii, quam
 omnium prædecessorum nostrorum,
 quæ de ecclesiasticis ordinibus, et ca-
 nonum, promulgata sunt disciplinis,
 ita a vestra dilectione custodiri man-
 damus. Nota illud, quæ promulgata
 sunt. Verumtamen hic bene advertit
 Roncaglia (2), quod non solum con-
 stitutiones pontificiæ, quæ solem-
 niter promulgatæ sunt, obligatio-
 nem legis inducunt, sed etiam om-
 nes aliæ quæ ex usu et consensu
 ecclesiæ universalis jam a pluribus
 seculis habentur pro sufficienter pro-
 mulgatis et authenticis. Dubitatur
 II. An declarationes sacrarum con-
 gregationum habeant vim legis. Prius
 ut certum habendum, quod decreta
 s. congregationis rituum putanda sunt
 ut oracula pontificis, ut ex bulla 74 Si-
 xti V., qui voluit, etiam capellam pon-
 tificiam subijci mandatis hujus con-
 gregationis: ejus vero declarationes,
 ait Turrinus apud Merati (3), licet
 habendæ sint tantum ut responsa
 sapientissimorum virorum, attamen
 præferendæ esse aliorum dd. opinio-
 nibus. Et merito, quia cum ex Tri-
 dentino non possint induci novi ri-
 tus nisi approbati ab Ecclesia, utique*

(1) Suar. de leg. 1. 6. c. 4. n. 3. —
 (2) Ronc. de leg. qu. 2 c. 2 q. 9 resp. 2.
 (3) Mer. t. 1 p. 3. tit. 11. ad 3 v. hujus.

sententia eorum præferenda est qui,
 maxime sunt versati circa ritus, et
 in quorum potestate est antiquos in-
 terpretari, mutare, et novos constitue-
 re, iis qui nec ullam potestatem circa
 hos habent, nec tanta peritia pollent.
 Quoad declarationes aliarum congre-
 gationum non est dubium quin in ca-
 sibus particularibus, pro quibus fiunt
 obligent uti leges. In similibus au-
 tem, multi dd. probabiliter affirmant,
 modo sint munitæ sigillo et subscrip-
 tione cardinalis præfecti, et consulto
 pontifice, ut præscripsi Sixtus V. in
 bulla 74. Multi alii tamen etiam pro-
 babiliter dicunt: declarationes, licet
 sint maximæ auctoritatis, nihilominus
 non obligant, nisi sint emanatæ de
 mandato pontificis, et editæ sint pro
 tota Ecclesia, ita ut papa declaret,
 velle observandas esse ab omnibus
 fidelibus: ita Sanch., Tournely, Bo-
 nac., Vasq., Cardenas, Terillo, Vega,
 Villalob., Tapia, Lezana, Salmant., et
 Mazzotta. Ratio est (ut dicemus de
 interpretatione n. 73. et 74.), quoties
 sunt factæ declarationes ab aliis quam
 a proprio legislatore, sunt novæ le-
 ges, quæ indigent nova et solempni
 promulgatione, juxta id quod dictum
 est tract. II. n. 3., quæ promulga-
 tio non advenit declarationibus ss.
 congregationum (4).

35. Decisiones rotæ romanæ tanto
 minore robore sunt donatæ, ut leges
 universales habeantur. Si vero regu-
 laræ cancellariæ ubique obligent, ne-
 gant Lessius, Valerius, Diana, et alii,
 eadem ratione, quia non sunt publi-
 catæ; unde dicunt, valere tantum ad
 directionem curiæ romanæ. Sed La-
 croix, Gomez, Azorius, et alii affir-
 mant propter contrariam praxim, sal-
 tem quoad illas regulas, quarum ma-
 teria est communis, aut non addicta
 soli curiæ romanæ (5).

(4) Lib. 1. n. 106. v. Secunda. (5) Vid.
 Lacroix l. 1. n. 575.

CAPUT IV.

DE HIS QUI TENENTUR LEGIBUS.

36. *Quis tenetur legibus.*
 37. *An pueri.*
 38. *An legislatores.*
 39. *et 40. An peregrini.*
 41. *Si peregrini morentur per breve tempus.*
 42. *An Episcopus possit dispensare cum peregrinis in votis, jejuniis, etc.*

36. Advertendum, quod alii non tenentur legibus humanis, de quibus hic est sermo, et isti sunt infideles, pueri, et mente capti. Alii vero sunt excusati a legibus, ut sunt ebrii, dormientes et ignorantes. Qua de re non licet secundos inducere ad legem transgrediendam, primos bene quidem. Sed semper peccatum est inducere quemquam ad violandam legem naturalem (1).

37. Dicunt s. Antoninus, et alii, pueros non statim post usum rationis teneri legibus ecclesiasticis, sed saltem post decennium. Hæc opinio jure merito ab aliis rejicitur. Imo si quis parvulus in aliquo casu raro, etiam ante septennium, perfecto rationis usu polletet, iste quoque valde probabiliter teneretur, ut multi censent, licet contrariam opinionem non puto improbabilem, ex eo quod dicit s. Thomas (2), quod leges non respiciunt casus raros, sed communiter contingentes: *Legislator attendit ad id quod communiter et in pluribus accidit.* Præcepto tamen annuæ confessionis hujusmodi parvulus, si mortaliter peccasset, procul dubio teneretur; quia in cap. *Omnis utriusque sexus, de pœnit. et rem.*, expresse obligat quemlibet, qui ad annos discretionis pervenerit. In dubio vero an quis parvulus ad usum rationis perfectum pervenerit, nec ne, ante septennium non præsumitur pervenisse post illud præsumitur utique (3).

38. Legislatores etiam tenentur ad leges, saltem sub levi, ob exemplum cui debent esse subditi. Et sub gravi

(1) Lib. i. n. 453. — (2) 2. 2. q. 147. a. 4.
 (3) Vide lib. 3. n. 270.

si res agitur de taxatione pretii, aut de valore contractus (4).

39. Quoad peregrinos plura notanda sunt: 1. Peregrinus tenetur quidem legi communi pro quolibet loco, modo illa regio sit catholicorum, et ibi non adsit contraria consuetudo (5) sed non legibus localibus suæ patriæ quamdiu ab ea abest, quamvis eo animo discederet, ut ab illis eximeretur. Hoc idem efficeret, si in locum exemplum, et si ipsiusmet diocesis, se conferret. Et hæc ratione probabiliter sunt ab episcopi jurisdictione exempta monasteria, et ecclesiæ regularium, ubi competens numerus manet, ut dicunt Sayrus, Avila, Henriquez, et Salmant. cum Candido, et Diana, Nav., Conc. Trid. sess. 14. cap. 5. de ref. in fine, vocat exemptas tam personas, quam loca regularium (6).

40. Nota 2., quod peregrinus tenetur legibus loci, ubi moratur, licet ibi contraxisset tantum quasi domicilium, juxta communem sententiam quidquid dicant nonnulli auctores, qui requirunt verum domicilium. Hic advertendum, quod ille dicitur contrahere verum domicilium, qui habet animum perpetuo permanendi alicubi, et hic animus præsumitur cum ille eo majorem partem suorum bonorum transfert, aut ibi construit, aut emit domum: aut expresse declarat, hunc animum habere: aut ibi moratus est decem annos, nullum præbens indicium, quod velit illinc amplius discedere. Quasi domicilium contrahitur cum majore anni parte aut per notabile tempus anni incolit aliquod oppidum (7).

41. Dubitatur I. inter dd., an teneatur legibus loci peregrinus, qui breve tempus ibi moratur. Prima sententia affirmat cum Pontio, Covar., Salas, Tapia, et vocant eam probabilem Sanchi. et Salmant.; quia (juxta quod ipsi dicunt) expedit publicæ paci, et ad vitanda scandala, ut omnes observent leges loci ubi repe-

(4) L. 1. n. 454. — (5) L. 1. n. 456. —
 (6) N. 457. — (7) Cit. n. 456.

CAPUT V.

QUE CAUSE EXCUSENT A PRÆCEPTI
TRANSGRESSIONE

43. *Excusat ignorantia.*
 44. *Timor.*
 45. *Impotentia,*

43. Excusat 1. Ignorantia, si est invincibilis etiam in materia præceptorum naturalium, quoad conclusiones tamen solas mediatas, ut explicatum est superius de conscientia, tract. 1. n. 5. Secus vero si est vincibilis, nempe quando homo potest et debet scire veritatem et præterea advertit ad obligationem dubium superandi, et negligit eam; ita communiter s. Antonin., Suar., Sylvius, Gerson, Nav., Sanchi., Castropal., etc. ex s. Thom. de verit. qu. 15. a. 4. ad 10. et 1. 2. q. 76. a. 3. (3).

44. Excusat 2. Timor; sed distinguenda sunt præcepta positiva a naturalibus. A positivis etiam divinis excusat timor gravis mali, si præcepti observantia non esset necessaria ad evitandum commune scandalum, aut ad conservandum erga Ecclesiam obsequium: puta si quis cogeretur ad violandum jejunium in religionis catholice contemptum; quia tunc tenemur præcepto obtemperare, etiam cum vite jactura. Præcepta vero naturalia si sunt affirmativa, non semper tenemur ea observare: quare cum vite dispendio non tenemur depositum reddere, nec votum persolvere, etc. At a negativis, puta a non fornicando, a non pejerando, nullus timor unquam excusat, etsi ab aliquo præcepto negativo, puta a non occidendo, non furando, excusat aliquando timor (cum liceat occidere injustum aggressorem pro tuenda vita, et alterius bona surripere, si alia via non patet, qua liberari possit ab aliqua gravi infamia) tunc dicimus, quod cessat in tali casu præceptum. Et idem melius dicendum de præceptis affirmativis, quia fiat illa

riuntur. Sed plures dd. dicunt, non sufficere simplicem illac transitum, ut quis teneatur legibus illius loci. Alii dicunt sufficere unum diem moræ, alii requirunt majorem partem diei. Sed magis probe disserit pater Suarez, qui sic distinguit. Si peregrinus ille illuc advenit tamquam in terminum itineris sui, tunc tenetur ille ad omnes leges illius loci; si vero illac tantum proficiscitur, non obligatur præceptis positivis, v. gr., jejunii, et missæ, quia præcepta positiva tantum obligant incolas non vero illac transeuntes; sed tenetur ad præcepta negativa, quæ obligant pro semper, cum habeant tractum successivum perillum totum diem. Hæc prima sententia est satis probabilis; sed communior et probabilior est, non teneri legibus loci peregrinum, qui ibi quasi domicilium non contrahit, per moram (ut diximus) majoris aut notabilis partis anni, quia lex non obligat nisi subditos, quales non judicantur, qui parum temporis alicubi morantur. Dummodo (limitatur) non sit lex de jure communi, aut versaretur circa validitatem contractuum (1).

42. Dubitatur II. an episcopus loci possit dispensare cum peregrinis vota, juramenta, jejunia, et festa circa opera servilia. Affirmat prima sententia cum Pontio, Tannero, de Januarii (et probabilem vocat Castropal.), ratione qua supra, nempe quod peregrinus pro quolibet mansionem etiam brevi alicubi facta (modo eo adveniat tamquam ad terminum sui itineris) fit subditus episcopi loci, et si est probabilis hæc ratio, ut diximus, probabilis quoque est sententia hæc. Sed juxta id quod dictum est, communior ac probabilior est sententia negans posse episcopum dispensare vota, nisi cum iis peregrinis, qui quasi domicilium contraxerunt (2).

(1) Lib. 3. n. 332. v. An autem. et 4. 1. n. 456. dubit. 2. (2) L. 1. n. 458.

(3) N. 7. ad 11. et n. 468.

distinctio, quam nonnulli assignant, nempe quod praecepta naturalia et affirmativa obligant semper, sed non ad semper, negativa vero semper, et ad semper (1).

45. Excusat 3. Impotentia. An autem cum non possit observari totum praeceptum debeat observari pars possibilis. Hac distinctione utendum: si praeceptum commode divisionem patitur ita, ut in qualibet ejus parte etiam salvetur finis praecepti, tunc, licet non possit servari totum praeceptum, debet adimpleri pro parte possibili, v. g. si non potes recitare omnes horas canonicas, debes recitare partem quam potes et opposita propositio jam proscripta fuit ab Innoc. XI., et est 54. Ita etiam tempore jejuniorum si dispensatus es ad carnes, teneris tamen servare unicam comestionem, ut declaravit Bened. XIV. in constitutione, *Ambigimus* (2). Secus procedit, si in parte non salvatur ratio praecepti; quare si ex voto teneris Roman proficisci, et illuc non potes pervenire, non est obligatio partem itineris aggredi (3). Excusant etiam a lege dispensatio, epikela, et consuetudo contraria; sed de his seorsim in sequentibus capitulis.

CAPUT VI.

DE DISPENSATIONE.

46. An ad dispensationem requiratur semper causa justa.
47. Si est obreptitia, etc.
48. Potest exposulari etiam a tertio.
49. Dispensatio tacita.
50. Causa dispensationis.
51. In dubio an indigeatur dispensatione.
52. An Superior teneatur dispensare.
53. Dispensatio concessa cum bona, aut mala fide, sed sine causa.
54. Concessa ob timorem.

46. Dispensatio legislatoris, aut illius qui ei similem habet potestatem pariter excusata a lege; dummodo ius (4) L. 1. n. 176. — (2) Vide l. 3. n. 1013. — (3) Lib. 4. n. 477

ta adsit causa; alias peccat qui dispensat; sed non nisi venialiter (si ipse est primarius superior), ut probabiliter dicunt Sanch., Castropal., Laym., Salmant., Pontius, etc. Et in dubio an causa sit justa nec ne, ab omni culpa est immunis, ut recte dicunt Sanch. et Salmant., cum Granada et Diana (quidquid dicat Bonac). Qui vero hujusmodi dispensationem, nempe sine causa, a superiore impetrat, probabiliter non peccat, dum ipsa utitur, Suar., Salmant., Castropal., Pontius etc.

47. Notandum 1., quod cum illud quod exponitur pro dispensatione est subreptitium, vel obreptitium (nempe cum falsum exponitur, vel veritas tacetur) dispensatio est nulla quoties tacetur quod de *stilo curiae* erat exprimendum: seu cum causa finalis, sive motiva (non autem impulsiva), quae exponitur, est falsa. In dubio vero an causa falsa allegata sit finalis, aut impulsiva, dicunt Sanch., Pontius, Castrop., Salmant., etc., dispensationem esse validam, etenim leges in dubio favent actus validitati. L. Quoties ff. de reb. dub. Et idem dicunt dd. citati, si multae causae fuerint expositae, quarum aliae verae, aliae falsae, sed quaelibet earum erat causa sufficiens ad dispensationem impetrandam (4).

48. Notandum 2., quod dispensatio pro uno, licet inscio, atque invito, potest impetrari ab aliis. Advertendum tamen est, quod quae a poenitentiaria impetrantur, debent exposulari vel a poenitente, vel a confessario, aut saltem a consanguineis usque ad 4. gradum. Cap. De motu, de prebend. in 6. Semper tamen dispensatio debet acceptari a principali ut habeat suum effectum (5).

49. Notandum 3., quod potest aliquis uti dispensatione tacita, modo possit juste praesumi consensus de *presenti* superioris. Hinc fit, quod si superior videt legem negligi, et (4) Lib. 1. n. 185. v. Quæritur. — (5) Lib. 1. n. 486. ad 40.

tacet, cum posset faciliter, et sine incommodo corrigere, juste praesumitur, quod velit tunc dispensare; Suar., Sanch., Castrop., Salm. etc. (1). Dictum est de *presenti*, quia a *dd.* dumtaxat admittitur licentia praesumpta, non autem dispensatio; etsi, hoc non obstante, dicit Elbel citans Suarez, Silvestrum, Filliuc, etc., quod urgente necessitate, in qua non possit adiri superior pro dispensatione, bene potest operari cum dispensatione praesumpta (2).

50. Notandum 4., alias esse causas quae ex se excusant a praecepto, et his stantibus non requiritur dispensatio, quoties sunt saltem probabiliter justae: alias esse sufficientes ad dispensationem, sed ea opus habent: hujusmodi sunt aut dignitas postulantis, aut superioris, v. g., ut habeatur benignus utilitas communis, et etiam privata, et aliae id genus (3).

51. Notandum 5., quod in dubio sive negativo, sive positivo, an casus indigeat nec ne dispensatione, potest subditus uti sua libertate; licet satius esset adire superiorem, ut de claret, aut dispenset; cum in casibus dubiis praelatus, etiam si inferior, possit dispensare, licet nihil specialiter circa hoc sibi commissum fuerit a superiore, ut dicunt Laym., Castropal., Sa, Diana, et Salm. (4). Excipiuntur tamen dispensationes matrimoniales, in his enim non solum agitur de valore contractus, sed etiam sacramenti, ideoque non possumus operari cum dubio, imo nec cum opinione probabilis circa factum (si tamen circa factum potest dari opinio probabilis), quia in dubiis de facto non praesumitur Ecclesia dispensare circa impedimenta, et praesumitur in probabilibus de jure, nec sponsi possunt exponi periculo nuptias celebrandi sine gratia sacramentali, nec hujusmodi possunt cedere. Prop-

(4) Lib. 4. n. 487. — (2) N. 495. v. Notandum. — (3) Elb. de 3. praecepto 444. — (4) Lib. 4. n. 492.

terea in casibus dubiis debent recurrere ad episcopum, qui bene potest dispensare in impedimentis dubiis, ut communiter dicunt Merbesius, Cabassut., Cont. Tournely, Sa, Pichler, Castrop., Salm., Roncaglia, Holzmann, etc. (5).

52. Quæritur 1. An justa existente causa superior teneatur dispensare. Distinguendum: si causa ea est, ut tantum reddat convenientem dispensationem, non tenetur: contra vero, si reddit necessariam ad evitandum aliquod grave damnum, aut ad procurandum aliquod magnum commune bonum, imo etiam privatum, ut dicunt Coninch., Sanch., Salmant., etc., cum s. Thoma (6). Sed cum dispensatio negatur, licet injuste negetur, subditus nihilominus legi obligatus remanet, nisi causa esset talis, ut omnino eum a lege subtraheret, ut si urgeret necessitas contrahendi matrimonium, omissis denunciationibus, et episcopus injuste negaret dispensationem, ut dicunt Sotus, Sanch., Coninch., Salmant., Castrop., et alii (7).

53. Quæritur 2. An valeat dispensatio, cum superior eam concedit a mala fide, putans, causam non adesse, quae revera adest. Resp. si dispensat legislator utique valet. Si autem dispensat praelatus inferior; alii dicunt nullam fore; inferior enim data est facultas dispensandi tantum ex causa; sed opposita sententia est communior, et probabilior, quia valor dispensationis non ex causa cognitione, sed ab existentia pendet; prout valet electio capacis ad beneficium, licet ab electore iudicetur incapax, ut ex Cap. Nihil de elect. (8). Secus dicendum cum Castrop., Pontio, Suarez, Laym., Salas, Soto, et Navar. (contra Sanchez, Busemib., Salm. etc.), si dispensatio obtenta fuerit bona fide, sed sine causa, quia, hac cessante, inferior nullam habet facultatem

(5) Lib. 6. n. 902. Quæritur 2 et 3. — (6) 1. 2. qu. 97. a. 4. — (7) L. 4. n. 479. — (8) Num. 481.

dispensandi in lege superioris. Hoc tamen intelligitur, cum patet causam certe sufficientem non fuisse. Ceterum in dubio possessio stat pro dispensationis valore, ut advertunt iidem auctores (1).

54. Queritur 3. An valeat dispensatio timore incusso obtenta. Resp. Semper ac justa adsit causa dispensandi, modo non constet (dam non satis est dubium), superiorem non habuisse animum dispensandi, valida est dispensatio, quia timor non aufert voluntarium. Et est etiam licitum huiusmodi dispensationem timore incusso obtinere, modo timor iuste fuerit incussus, v. gr. superiorem ad eundem, si inferior eam deneget (2).

PUNCTUM I.

DE HIS QUI POSSUNT DISPENSARE.

55. et 56. De potestate ordinaria in quo possit dispensare Papa.
57. et 58. In quo Episcopi.
59. Parochi.
60. Prælati regularis.
61. De potestate delegata, quicumque eam habet ab Ordinario. Si delegatus moritur.
62. Clausula, donec dispensetur.
63. Subdelegatus.
64. Cum seipso.

55. Secernenda est in hoc potestas ordinaria a delegata. De potestate ordinaria potest papa dispensare in omnibus legibus canonicis, etiam ab apostolis emanatis, uti præsulibus particularibus ecclesiarum. Cujusmodi sunt jejunium quadragesimale, observatio festorum in dominicis, irregularitas bigamiae, etc., juxta quod docet s. Thomas (3), posse papam dispensare in omnibus iis quæ spectant ad determinationem divini cultus, non autem in legibus quas apostoli tradiderunt uti receptas a Jesu Christo, prout sunt leges circa materias et formas sacramentorum, et circa oblationem sacrificii.

(1) N. 182. et fusius l. 3. n. 251. — (2) Lib. 4. n. 184. — (3) Quolib. 4. a. 13.

56. An autem papa etiam possit dispensare in aliquibus præceptis divinis. Resp., quod in iis, in quibus jus divinum oritur a voluntate humana, uti sunt vota, et juramenta, certum est apud omnes (justa modo existente causa), posse dispensare. Nam tunc papa non tollit jus divinum, sed aufert fundamentum talis obligationis, seu, ut ait s. Thomas (4) *Determinat quid sit Deo acceptum*. Dubium igitur versatur, an possit dispensare in iis quæ absolute a Dei voluntate pendent. Tres adsunt sententiæ. Prima est Abbatis cum paucioribus, affirmativa universaliter. Secunda, quæ est Navarri, Cani, Sanchez etc., affirmat, tantum in casibus particularibus, prout in matrimonio rato, in residentia episcoporum, in dando facultatem simplici sacerdoti conferendi ordines minores, et sacramentum confirmationis et in similibus sed negat in aliis rebus, in quarum quolibet casu debet evitari indecentia, uti in præcepto de non fornicando, de non mutandis materiis sacramentorum (saltem quoad substantiam) et aliis id genus. Tertia communior et probabilior, est Suar., Sylvest., Castropal., Covar., cum s. Thomas (5), negat universaliter, quia inferior nihil potest in lege superioris. Nihilominus valde probabiliter dicunt Sotus, Suar., Navar., Coninch., Durandus, etc., quod papa in aliquo casu particulari bene potest non jam dispensare, sed declarare, legem divinam in illo casu particulari non obligare: nam talis potestas in papa videtur necessaria adesse pro bono communi Ecclesiæ, propter tot varias circumstantias, quæ contingere possunt (6).

57. Episcopi etiam de potestate ordinaria possunt dispensare in omnibus statutis episcopalibus et synodalibus suæ diocesis. Eademque potestate gaudet capitulum, sede vacante, non autem vicarius episcopi, ut dicunt Salmant., et Sanch., cum

(4) 2. 2. q. 88 a. 12. — (5) 4. 2. q. 97. a. 4. — (6) Lib. 6. n. 1119.

aliis communiter (1), quia in generali commissione non includitur facultas dispensandi, nisi specialiter committatur. Possunt quoque episcopi dispensare cum suis subditis in statutis concilii provincialis, non reservatis (2). Item in legibus pontificiis communibus, ut sunt irregularitates, impedimenta matrimonii, vota reservata, et his similia; quoties tamen imminens est periculum, et non patet facilis accessus ad papam, ut dicitur *Tr. XX. de privilegiis*. n. 29. et seq. Item in iis legibus pontificiis, quæ late sunt præcipue pro illa diocesi (3). Item in iis casibus, in quibus justum dubium versatur utrum indigeant dispensatione, necne (4). Item in omnibus iis, quæ regulariter accidunt, ut in votis (modo reservata non sint), in jejuniis, in observantia festorum, in abstinencia a carnibus, etsimilibus. Et in his omnibus possunt delegare dispensationem etiam aliis; talis enim facultas competit episcopis de jure ordinario, cum sit perpetuo connexa suæ dignitati (5).

58. Possunt etiam episcopi dispensare in omnibus canonicis statutis, in quibus adesset clausula, *donec dispensetur*, propter quam intelligitur facultas data (6). An autem episcopi possint dispensare in omnibus legibus canonicis, ubi reservata non est dispensatio expresse. Multi dd. hoc admittunt, prout Sotus, Covar., Sporer, s. Antonii, (qui hanc vocat communem), et Elbel (qui vocat communissimam, et pro ea adducit s. Bonav. et Scotum), et Castropal. appellat probabilem cum Glossa in *cap. Nuper de sent. excomm.*, ubi Pontifex sic fassus fuit: *Quia tamen conditor canonis absolutionem sibi specialiter non retinuit, eo ipso concessisse videtur aliis facultatem relaxandi*. Et

(1) Salm. de leg. c. 5. n. 332. et Sanch. de Matr. l. 2. d. 40. n. 12. — (2) Lib. 4. n. 490. — (3) Ibid. v. Item in legibus. — (4) N. 492. et l. 6. n. 902 v. ceterum. — (5) L. 4. n. 490. v. Possunt, et v. Et in his. — (6) Salmant. de leg. c. 6.

Glossa subdit: *Est hic argumentum, episcopos posse dispensare ubi specialiter dispensatio non est inhibita, ex l. Nec non ff. Ex quibus caus.* Contra vero negant Suar., Bon., Salmant. etc. *cap. Dilectus, de temp. ord.*, ubi quidam episcopus, cum contulisset uni plures ordines eodem die, suspensus fuit ob hanc rationem: *Cum illi huiusmodi dispensatio a Canone minime sit permessa*. Et respondent ad textum primo allatum, quod illa dispensatio fuit facta tantum pro absolutione a censuris. Sed hoc non obstante prima sententia est satis probabilis, quia possumus uti eadem responsione pro textu secundo, quod valet tantum in materia ordinationis. Tanto magis quod in primo textu videntur verba generaliter loqui, in secundo autem specialiter de ordinatione, cum adhibeatur verbum *illud huiusmodi*. Ad id quod opponitur, quod inferior nihil potest in lege Superioris, responderi potest id procedere de inferiore, qui totam suam potestatem habet a principe, non autem de Episcopis, qui probabiliter suam potestatem immediate habent a Deo (licet Papæ subordinatam) uti tenent Sotus, Vasq., Victor. Tournely, Natal. ab Alexand., etc. Hinc dicunt multi dd. quod Episcopus potest in diocesi id, quod potest Papa in tota Ecclesia, præter ea, quæ sibi Papa reservavit, aut pertinent ad universalem statum Ecclesiæ, ut dictum est n. 33. circa finem (7).

59. Parochi similiter de jure ordinario propter consuetudinem videntur posse dispensare cum suis parochianis, etiam præsentem Episcopum, in necessitatibus frequentibus; sed solum in iis in quibus adest usus dispensandi, utpote jejunio, et in abstinencia a labore in diebus festivis; ita Suarez, Silvester, San-

n. 37. cum Suar. Cajet. Bonac. Castrop., etc. — (7) Lib. 4 n. 191. et l. 3. n. 397 in fin. v. Quod ad.

chez, Salmanticenses, Viva et alii communiter (1).

60. Praelati regulares etiam de potestate ordinaria sibi a jure concessa, possunt dispensare in regulis particularibus, dummodo hoc eis non sit expresse vetitum in aliqua materia. Et ex privilegio etiam Praelati inferiores possunt dispensare in omnibus parvi momenti rebus, aut propriis pro illo conventu, aut frequenter contingentibus: Peirin, Castropal. et alii (2).

61. Quoad autem potestatem delegatam dispensandi, notanda sunt: 1. Quod quicumque ordinariam habet potestatem, potest eam aliis delegare, ut communiter Suarez, Castropal. Pontius, Salmant. et alii (3). Potestas ordinaria ea est, quae officio, sive dignitati annexa est, ut dicitur *Tract. 20.* dum agitur de privilegiis n. 34. An autem exspirat nec ne morte delegantis; affirmatur si facta sit per modum commissionis in casu particulari, et communes etiam integra est; et tunc dispensatio stricte est interpretanda, quia tunc uti odiosa habetur, ex cap. 1. §. 1. *De filiis presbyt. dummodo* non sit concessa ex motu proprio Superioris, aut in corpore juris non inserta sit, ut in *Decretali*, etc. aut dummodo non concedatur ob commune bonum, aut in favorem aliqujus communitatis. Si autem dispensatio concessa sit per modum gratiae, tunc non expirat morte delegantis; et tunc large interpretanda est (4): tunc igitur in dubio an adsit causa sufficiens, an non pro dispensatione, bene potest delegatus dispensare, ut dicunt Cajetanus, Sylvester, Sanchez, Salmaç. Tapia, Granado, etc. (5).

62. Notandum 2., quod in iis legibus, ubi apposita est clausula, *Donec dispensetur*, possunt praelati inferiores

(1) Lib. 4. n. 490. v. Item potest, et lib. 3. n. 288. — (2) L. 4. n. 494. — (3) n. 490. v. Et in his, et 493. — (4) n. 493. — (5) n. 492.

res semper dispensare, ut dicunt Cajetanus, Suar., Bonac., Salmant. Castropal. etc. (6).

63. Notandum 3., quod delegatus non potest subdelegare nisi cum expresse sibi concessum est, aut sit delegatus a principe, aut a pontifice, cap. fin. §. 1. *De offic. et potest. deleg.*, aut cum est delegatus ab ordinario praelato ad universitatem causarum. L. 1. §. 4. *ab eo, ff. Quis et a quo* (7).

64. Notandum 4., quod habens facultatem universalem dispensandi cum aliis, potest dispensare etiam cum seipso: ita communiter Cajetanus, Laym, Castropal, Salmant., Bonac. etc. cum s. Thom. 2. 2. q. 185. a. 8. in fine (8).

PUNCTUM II.

Quot modis potest cessare dispensatio.

65. et 66. Cessat I. Causa cessatione.

67. II. Revocatione.

68. III. Renuntiatione.

65. Dispensatio tribus modis cessat. I. Causa cessatione II. Revocatione dispensantis. III. Renuntiatione dispensantis.

66. Et I. Cessat dispensatio cessatione causa. Hoc tamen intelligitur 1., si cessat causa motiva, seu finalis, si cessat totaliter; si enim cessat sola causa impulsiva, aut si motiva non cessat omnimode etiam durat dispensatio. Intelligitur 2., dummodo dispensatio non sit sortita effectum suum, et dummodo dispensationi non sit addita aliqua commutatio gravaminis. In dubio autem an cessaverit omnimode, valet dispensatio quia in possessione reperitur (9). Intelligitur 3. Si dispensatio concessa sit sub conditione, saltem subintellecta, si perseverat causa: prout praesumitur ita concessa quoties causa non esset perpetua. Etenim si dispensatio est

(6) n. 490. v. Notand. — (7) L. 4. n. 493. — (8) Vide lib. 3. n. 249. v. Ultimo et n. 256. in fin. — (9) Lib. 4. n. 495. v. Quer. et n. 496.

data absolute cum conceditur ex causa pro perpetua habita (v. g. propter morum honestatem, ob ministrorum paucitatem, propter parentum paupertatem, etc.), tunc probabile est, quod etiam cessante causa finali non cesset dispensatio, quia semel per dispensationem sublata legis obligatione, haec non redit, nisi iterum a superiore imponatur; ita Suarez, Pontius, Castropal., Sa, Salmant., Laym., Perez, etc. contra Bonac., Trullench. etc. (1). Et quoties dispensatio absolute concessa est, illa ne cessat quidem, quia semel jam ea quis usus fuerit, v. g. qui dispensatus fuit a voto castitatis ad contrahendum matrimonium, mortua conjuge etiam durat dispensatio, ut ad secundas nuptias transeat, modo illa non data sit oro illo solo casu (2).

67. Cessat II. dispensatio revocatione dispensantis, qui (nota hic) peccaret si eam non revocaret, cum jam cessaverit totaliter causa finalis. Contra etiam peccaret (licet tantum venialiter), si eam sine causa revocaret; sed valida esset revocatio (3). Hic queritur, an cesset dispensatio morte dispensantis? Respondetur: si dispensatio absolute concessa est, aut cum clausula, *donec revocetur*, aut ad arbitrium sedis apostolicae, vel episcopi, tunc non cessat. Cessat contra, si apposita est clausula, *donec nobis placuerit*, aut ad nostrum arbitrium, dummodo res executioni non incepta fuerit mandari (4).

68. Cessat III. Renuntiatione dispensantis, dummodo sit acceptata a superiore, alias subditus semper poterit ea uti, licet numquam ea usus fuerit (5).

CAPUT VII.

DE LEGIS CESSATIONE, INTERPRETATIONE, ET EPIKEIA.

69. An cesset finis legis.

70. De libris prohibitis.

(1) Lib. 4. n. 496. — (2) Ibid. v. ult. — (3) N. 497. — (4) Ib. v. Notand. — (5) n. 498.

71. De legibus municipalibus.

72. De interpretatione.

73. et 74. An declarationes indigeant promulgatione.

75. De interpretatione doctrinali.

76. Regulae interpretationis.

77. De epikeia.

78. Quando lex extenditur a casu ad casum.

69. Circa cessationem legis magna exagitur quaestio; an, cessante fine legis adaequato (nempe totali) in particulari, cesset lex. Certum est, quod si cesset in communi finis totalis, cessat lex; cum enim haec inutilis reddita sit, amplius non obligat. Ita s. Thomas (6). Et tunc sufficit cuiusque, si sciat probabiliter, quod lex in communi cessaverit (7). Si autem cessat finis adaequatus tantum in casu particulari, tunc oportet distinguere: si cesset contrarie, nimirum si lex redderetur nociva in eo casu, aut saltem valde difficilis, tunc etiam communis est sententia, eam non obligare. Dubium igitur restat ad videndum, an cessante fine adaequato in particulari, et privative, nempe si lex pro illo casu particulari, aut pro illa persona esset inutilis. Sententia communior est, quod etiam obliget; quia quamvis cesset damnum particulare, non cessat tamen periculum in communi hallucinationis, quod quisque in casu proprio decipi potest. Ita s. Thomas (8). Sed oppositum tenent plures graves dd., nimirum Cajet., Sylvester, Panorm., Angel., Valent., Sa, Cardenas, Ledesma., Granado, Henriquez, Hurtad., et Tamb., cum Na., Abb., et Comit., et Salm. ac Viva vocant etiam satis probabilem, dicentes, quod sicuti cessante fine in communi cessat lex pro omnibus; ita cessante fine in particulari, cessat lex in particulari, cum aequae in ambobus casibus lex reddatur inutilis. Et quemadmodum cessante fine in uno tempore, cessat lex pro illo, licet non cesset pro alio

(6) 4. 2. q. 403. a. 4. ad 3. cum aliis communiter. — (7) Vide Salm. de leg. c. 4. n. 4. — (8) 2. 2. q. 154. a. 2.

chez, Salmanticenses, Viva et alii communiter (1).

60. Praelati regulares etiam de potestate ordinaria sibi a jure concessa, possunt dispensare in regulis particularibus, dummodo hoc eis non sit expresse vetitum in aliqua materia. Et ex privilegio etiam Praelati inferiores possunt dispensare in omnibus parvi momenti rebus, aut propriis pro illo conventu, aut frequenter contingentibus: Peirin, Castropal. et alii (2).

61. Quoad autem potestatem delegatam dispensandi, notanda sunt: 1. Quod quicumque ordinariam habet potestatem, potest eam aliis delegare, ut communiter Suarez, Castropal. Pontius, Salmant. et alii (3). Potestas ordinaria ea est, quae officio, sive dignitati annexa est, ut dicitur *Tract. 20.* dum agitur de privilegiis n. 34. An autem exspirat nec ne morte delegantis; affirmatur si facta sit per modum commissionis in casu particulari, et communes etiam integra est; et tunc dispensatio stricte est interpretanda, quia tunc uti odiosa habetur, ex cap. 1. §. 1. *De filiis presbyt. dummodo* non sit concessa ex motu proprio Superioris, aut in corpore juris non inserta sit, ut in *Decretali*, etc. aut dummodo non concedatur ob commune bonum, aut in favorem aliquus communitatis. Si autem dispensatio concessa sit per modum gratiae, tunc non expirat morte delegantis; et tunc large interpretanda est (4): tunc igitur in dubio an adsit causa sufficiens, an non pro dispensatione, bene potest delegatus dispensare, ut dicunt Cajetanus, Sylvester, Sanchez, Salmaç. Tapia, Granado, etc. (5).

62. Notandum 2., quod in iis legibus, ubi apposita est clausula, *Donec dispensetur*, possunt praelati inferiores

(1) Lib. 4. n. 490. v. Item potest, et lib. 3. n. 288. — (2) L. 4. n. 494. — (3) n. 490. v. Et in his, et 493. — (4) n. 493. — (5) n. 492.

res semper dispensare, ut dicunt Cajetanus, Suar., Bonac., Salmant. Castropal. etc. (6).

63. Notandum 3., quod delegatus non potest subdelegare nisi cum expresse sibi concessum est, aut sit delegatus a principe, aut a pontifice, cap. fin. §. 1. *De offic. et potest. deleg.*, aut cum est delegatus ab ordinario praelato ad universitatem causarum. L. 1. §. 4. *ab eo, ff. Quis et a quo* (7).

64. Notandum 4., quod habens facultatem universalem dispensandi cum aliis, potest dispensare etiam cum seipso: ita communiter Cajetanus, Laym, Castropal, Salmant., Bonac. etc. cum s. Thom. 2. 2. q. 185. a. 8. in fine (8).

PUNCTUM II.

Quot modis potest cessare dispensatio.

65. et 66. Cessat I. Causa cessatione.

67. II. Revocatione.

68. III. Renuntiatione.

65. Dispensatio tribus modis cessat. I. Causa cessatione II. Revocatione dispensantis. III. Renuntiatione dispensantis.

66. Et I. Cessat dispensatio cessatione causa. Hoc tamen intelligitur 1., si cessat causa motiva, seu finalis, si cessat totaliter; si enim cessat sola causa impulsiva, aut si motiva non cessat omnimode etiam durat dispensatio. Intelligitur 2., dummodo dispensatio non sit sortita effectum suum, et dummodo dispensationi non sit addita aliqua commutatio gravaminis. In dubio autem an cessaverit omnimode, valet dispensatio quia in possessione reperitur (9). Intelligitur 3. Si dispensatio concessa sit sub conditione, saltem subintellecta, si perseverat causa: prout praesumitur ita concessa quoties causa non esset perpetua. Etenim si dispensatio est

(6) n. 490. v. Notand. — (7) L. 4. n. 493. — (8) Vide lib. 3. n. 249. v. Ultimo et n. 256. in fin. — (9) Lib. 4. n. 495. v. Quer. et n. 496.

data absolute cum conceditur ex causa pro perpetua habita (v. g. propter morum honestatem, ob ministrorum paucitatem, propter parentum paupertatem, etc.), tunc probabile est, quod etiam cessante causa finali non cesset dispensatio, quia semel per dispensationem sublata legis obligatione, haec non redit, nisi iterum a superiore imponatur; ita Suarez, Pontius, Castropal., Sa, Salmant., Laym., Perez, etc. contra Bonac., Trullench. etc. (1). Et quoties dispensatio absolute concessa est, illa ne cessat quidem, quia semel jam ea quis usus fuerit, v. g. qui dispensatus fuit a voto castitatis ad contrahendum matrimonium, mortua conjuge etiam durat dispensatio, ut ad secundas nuptias transeat, modo illa non data sit oro illo solo casu (2).

67. Cessat II. dispensatio revocatione dispensantis, qui (nota hic) peccaret si eam non revocaret, cum jam cessaverit totaliter causa finalis. Contra etiam peccaret (licet tantum venialiter), si eam sine causa revocaret; sed valida esset revocatio (3). Hic queritur, an cesset dispensatio morte dispensantis? Respondetur: si dispensatio absolute concessa est, aut cum clausula, *donec revocetur*, aut ad arbitrium sedis apostolicae, vel episcopi, tunc non cessat. Cessat contra, si apposita est clausula, *donec nobis placuerit*, aut ad nostrum arbitrium, dummodo res executioni non incepta fuerit mandari (4).

68. Cessat III. Renuntiatione dispensantis, dummodo sit acceptata a superiore, alias subditus semper poterit ea uti, licet numquam ea usus fuerit (5).

CAPUT VII.

DE LEGIS CESSATIONE, INTERPRETATIONE, ET EPIKEIA.

69. An cesset finis legis.

70. De libris prohibitis.

(1) Lib. 4. n. 496. — (2) Ibid. v. ult. — (3) N. 497. — (4) Ib. v. Notand. — (5) n. 498.

71. De legibus municipalibus.

72. De interpretatione.

73. et 74. An declarationes indigeant promulgatione.

75. De interpretatione doctrinali.

76. Regulae interpretationis.

77. De epikeia.

78. Quando lex extenditur a casu ad casum.

69. Circa cessationem legis magna exagitur quaestio; an, cessante fine legis adaequato (nempe totali) in particulari, cesset lex. Certum est, quod si cesset in communi finis totalis, cessat lex; cum enim haec inutilis reddita sit, amplius non obligat. Ita s. Thomas (6). Et tunc sufficit cuiusque, si sciat probabiliter, quod lex in communi cessaverit (7). Si autem cessat finis adaequatus tantum in casu particulari, tunc oportet distinguere: si cesset contrarie, nimirum si lex redderetur nociva in eo casu, aut saltem valde difficilis, tunc etiam communis est sententia, eam non obligare. Dubium igitur restat ad videndum, an cessante fine adaequato in particulari, et privative, nempe si lex pro illo casu particulari, aut pro illa persona esset inutilis. Sententia communior est, quod etiam obliget; quia quamvis cesset damnum particulare, non cessat tamen periculum in communi hallucinationis, quod quisque in casu proprio decipi potest. Ita s. Thomas (8). Sed oppositum tenent plures graves dd., nimirum Cajet., Sylvester, Panorm., Angel., Valent., Sa, Cardenas, Ledesma., Granado, Henriquez, Hurtad., et Tamb., cum Na., Abb., et Comit., et Salm. ac Viva vocant etiam satis probabilem, dicentes, quod sicuti cessante fine in communi cessat lex pro omnibus; ita cessante fine in particulari, cessat lex in particulari, cum aequae in ambobus casibus lex reddatur inutilis. Et quemadmodum cessante fine in uno tempore, cessat lex pro illo, licet non cesset pro alio

(6) 4. 2. q. 403. a. 4. ad 3. cum aliis communiter. — (7) Vide Salm. de leg. c. 4. n. 4. — (8) 2. 2. q. 154. a. 2.

tempore; ita cessante fine in uno casu, cessat lex pro eo, licet non pro aliis. Et ideo dicunt communiter admitti legem fraternæ correctionis non obligare ubi non speratur fructus. Et ut hæc sententia locum habeat, semper sic intelligenda est, dummodo certe in illo casu nullum subsit periculum hallucinationis, quod quidem semper inest in casu allato a s. Thoma, fornicationis nempe, de qua dumtaxat loquitur loco citato.

70. An possint legi libri prohibiti, cessante privativa fine legis in particulari, et præciso scandalo. Nonnulli admittunt, sed penitus dico negandum cum Suar., Castr., Sanch., etc., quia in hoc nunquam cessat adæquate finis legis, ne in particulari quidem; cum finis prohibitionis sit non solum ut vitetur damnum quod a lectione timetur, sed præstetur Ecclesie obedientia in rebus tam perniciosas. Ad hæc accedit præcipuus finis, ne detur causa petulantiae ac pravo ingenio scriptoribus obnoxias doctrinas et novitates disseminandi (1).

71. Denique notandum, quod leges peculiare alicujus loci non cessant propter legem generalem, nisi in ista expresse eis derogetur, vel saltem per clausulam, *Non obstante quacumque lege particulari*.

72. II. Quoad interpretationem sciendum est, aliam dici authenticam, aliam doctrinalem, aliam usua-lem. Authentica fieri potest vel ab ipso legislatore, aut ab ejus successore, aut a superiore. Doctrinalis est qua mens legislatoris manifestatur, et potest fieri a quocumque doctore. Usualis est illa quam usus recepit.

73. Hic dubitatur, an declaratio, quæ fit a papa circa aliquam legem indigeat promulgatione, ut obliget. In hoc distinguendum. Declaratio altera est *pure talis*, altera *non pure talis*, et potius dicenda est interpretatio. Declaratio *pure talis* est ea, cujus sensus a principio est imbibitusclare in lege, v. g. si dubitatur an sub no-

(1) Lib. 4. n. 499. v. ult.

mine filii veniat filius naturalis tantum, an etiam adoptivus, et legislator declarat intelligi tantum naturalem, tunc declaratio est de sensu clare imbibito in lege. Declaratio *non pure talis*, seu interpretatio, est illa, cujus sensus non est imbibitus clare in lege sed circa illum plures adsunt opiniones, et solum percipitur ex argumentis: v. gr. an sub nomine *patris* comprehendatur avus, et an sub nomine *mortis* intelligenda sit mors civilis, perpetuus carcer, etc., cum recurratur ad impropria significationem.

74. Hoc posito, dicimus cum Suarez, Castropal., Vasq., Salas, Salm., Holz., Lacroix, Suppletor., Sporer, declarationem *pure talem* non opus habere promulgatione, sed obligare omnes ad quos illius pervenerit notitia, cum non sit lex nova. Declaratio non pure talis indiget promulgatione, ut obliget, quemadmodum quælibet alia lex quia hæc habetur tamquam nova lex, sicut dictum est n. 4. *hujus Tract.* Hinc infert Suarez, et Palaus (qui citat Roncag., Salas, et Lorea) (2), quod si declaratio quæ fit a legislatore sit de sensu clare imbibito in lege (juxta exemplum allatum de filio naturali, et adoptivo) non indiget promulgatione. Contra vero declaratio sensus obscure imbibiti in lege (juxta exemplum de avo, si veniat nomine patris), indiget promulgatione, ut obliget, quia illa statuit aliquid novi, quod de se non erat imbibitum in lege. Et idem dicunt Suarez, et Palaus (3) de declaratione, quæ fit non ab eodem legislatore, sed a successore, quia mens primi legislatoris non potest esse clare illi conscia, prout ipsimet legem ferrent; quapropter ad illam declarandam (licet sit de sensu in lege imbibito) debet recurrere ad argumenta et interpretationes, quæ uti leges novæ putantur, ac proinde opus habent promulgatione, alias declaratio

(2) Suarez de leg. l. 6. c. 1. n. 3. Palaus eodem tit. dist. 5. p. 3. §. 1. n. 5. — (3) Suarez loc. cit. et Palaus ibid. n. 2.

non habebitur uti authentica, sed solum uti doctrinalis (1).

75. Interpretari autem leges cumque permissum est, modo fiat juxta regulas et sensum a dd. magis receptum; cum enim occurrunt dubia, et non possit commode adiri legislator, necesse fuit, hanc sapientibus tribuere potestatem leges interpretandi, ut habetur ex c. 25. *De privileg.* in 6. Id commune est (2). An autem liceat legem interpretari, cum in illa prohibetur quælibet interpretatio: Castrop. (3), cum Salas et Sa, putat, talem prohibitionem valere tunc, si interpretatio fuerit frivola et inutilis; sed merito contradicunt Salmanticenses (4), quia futilis et frivola interpretationes ex seipsis sunt reellen-dæ, atque prohibita: quare tunc omnes interpretationes doctrinales sunt illicitæ, prout prohibita sunt a Pio IV. interpretationes super Tridentinum: ac propterea cum (ut refert Bened. XIV. *de synodo l. 13. c. 24. n. 2.*) sub Clemente VIII. compilatus esset septimus decretalium, ideo vulgatus non fuit, qui cum in eo inserta fuissent multa decreta Tridentini, additus daretur violandi constitutionem Pii IV, quia vetantur privati homines (sunt verba Bened. XIV loc. cit. S. Concilium Tridentinum commentari, atque interpretari, cum id s. cardinalium c. ejusdem concilii *privative sit reservatum*; ea concilii decreta interpretando, quod impediri non posset, si liber ille in lucem emissus fuisset, siquidem sicut ceteræ decretales sunt canonistarum interpretationes arbitrio expositæ, ita Tridentini decretis tunc evenisset. Dicunt tamen complures doctores, hæc prohibitionem Pii IV, non esse vetitas omnes interpretationes incidenter factas, aut ore tenus, aut manuscriptis: sed tantum ex professo per glossas,

(1) Vide opus nostrum l. 3. n. 1027. v. Hic notandum, ubi agitur. An in cœnula liceat sumere parum casei. — (2) Lib. 4. n. 200. et Palaus loc. cit. §. 2. n. 4. — (3) Loc. cit. n. 6. — (4) De leg.

scholia, et commentaria typis data; sic enim usus talem prohibitionem interpretatus est. Et concordet in hoc sunt Castropal. cum Salas, et Barbosa, et Salmant. cum Rodriguez, Reginaldo, et Henriquez (5) Hujusmodi sunt etiam quæ statuta fuerunt ab Innoc. XIII in bulla *Apostolici ministerii*, pro reformatione cleri hispanici edita, et confirmata a Bened. XIII. in bulla *In supremo* pro toto orbe terrarum; nam præfata bulla, ejusque decretorum privative commisit interpretationem explanationem, et declarationem, *quatenus dubietas aliqua aut difficultas emergerit*, præfata cong. conc.

76. In interpretandis legibus sequentes traduntur regulæ. 1. Attendenda est mens, et finis legislatoris, et ratio legis. 2. In dubio interpretari debet pro valore actus. 3. Lex strictè interpretanda in odiosis, large in favorabilibus. 4. Verba legis accipienda sunt in sensu proprio, nisi aliquid absurdum, vel iniquitas in legislatore sequeretur. Sensus proprius est ille, quem naturaliter ex communi hominum acceptione et usu verba præferunt. Analoga (quæ plura significant) accipienda sunt pro principali analogato, ut advertunt Palaus, et Lacroix (6). Ita pariter in legibus penalibus, et præceptivis: sed in favorabilibus solet attendi etiam proprietas civilis verborum, v. g. sub nomine *legitimi* veniunt etiam legitimati, et hujusmodi alia. Ad dignoscendum an lex sit odiosa, an favorabilis, attendendum est motivum propter quod lex lata est (7).

77. III. Quoad epikeiam (quæ est præsumptio saltem probabilis, quod legislator in aliqua rerum circumstantia noluerit obligare), illa locum habet, quoties lex redderetur nociva,

c. 4. n. 23. — (5) Palaus ib. n. 2. Salm. dict. n. 23. — (6) Palaus tr. 3. d. 5 p. 3. §. 1. n. 7. et Lacroix l. 4. n. 524. — (7) Pal. l. c. §. per tot. 3.

aut valde onerosa, et observatu difficilis (1).

78. Restat demum ad inquirendum an lex debeat extendi a casu ad casum, ubi eadem currit ratio. Divisa est in duas partes sententia, quæ inter se quidem discrepare videntur, sed revera unum dicunt: si quidem ambæ conveniunt in hoc, quod licet lex se extendat de casu ad casum, in quo eadem ratio ita adest, ut si illa non extenderetur, posset culpari legislator aut injustitiæ, aut imprudentiæ, et in eo casu locum habet illud axioma: *ubi eadem est ratio adequata, ibi eadem currit legis dispositio*. Et hoc evenit I. in correlativis, v. g. sicut sponsa potest ab obligatione sponsalium liberari, si sponsus longe proficiscatur. *Cap. de illis, de spons.* ita etiam potest sponsus. II. In equiparatis, ut sunt electio, et presentatio ad beneficium. III. In connexis, ut sunt diaconus et subdiaconus. IV. In contentis: v. g. cui conceditur testari, conceditur posse codicillos conficere: cui prohibentur, ova, prohibentur etiam lacticia. In præmissis igitur casibus currit extensio, et currit etiam si lex esset poenalis, aut correctoria, quia reg. 49. de Reg. jur. in 6. *Odia restringi, favores convenit ampliari*. Sapienter Suarez, Bonac. et alii dicunt, regulam illam valere, quoties legis dispositio extenditur ex interpretatione congruentiæ, non autem cum debet sic interpretari ex necessitate: tunc enim potius dici debet casum illum comprehensum esse in lege, quam legem extendi ad casum. Cæterum (regulariter loquendo) leges poenales non extenduntur præter casum expressum v. g. excommunicatio lata in cogentes mulieres ingredi monasteria, non procedit in eos qui cogunt viros, et idem dicendum in casibus in quibus

(1) L. 4. n. 201. et vide Salm. c. 4. a. 44. et 45. et Pal. lib. c. 3. 2. n. 3. qui cum Suarez vocat commune.

non currit eadem adequata ratio, prout superius dictum est (2).

CAPUT VIII.

DE CONSUETUDINE.

79. *Conditiones ad consuetudinem requisitæ.*

80. *Ad desuetudinem.*

81. *An lex reprobat omnem consuetudinem futuram.*

82. *Usus est legis interpret.*

83. *An lex revocet omnem consuetudinem factam.*

79. Oportet discernere consuetudinem quæ legem inducit, a consuetudine quæ legem abrogat, quæ potius desuetudo dicenda est. Sed de prima hic prius loquendo dicimus: ad hoc, ut vim legis habeat consuetudo, tria exposcit: introductionem nempe a communitate factam, tacitum principis consensum, et legitimam præscriptionem. I. Igitur oportet, ut consuetudo non sit a particularibus, sed saltem a majori parte alicujus communitatis legem statuere potens, licet actu talem potestatem non habentis, sit introducta; quia tunc consuetudo vim legis ex tacito principis consensu suscipit, ut docent Salmant. cum s. Thoma (3). II. Requiritur tacitus consensus principis, qui adesse præsumitur, quoties ille cum posset eam vetare, diu eam tolerat; ita Angelicus (4). III. Ut adsit debita præscriptio; pro qua requiruntur 1. tempus *diuturnum*, saltem (ut dictum est *num.* 11.) decem annorum: 2. tempus *continuum*, quia si intra tempus præscriptionis interrumpatur consuetudo a majori parte communitatis aut si princeps animadvertit in eos, qui eam introduxerunt, tunc etiam interrumpitur consuetudo: 3. requiruntur actus multoties repetiti, ac libere, non ex timore, nec ex ignorantia, puta si populus falsa crederet adesse legem, quæ revera non adesset: dum ait Laym. (5) cum Suar. Abbat. et Mo-

(2) Vide l. 1. n. 200. v. Queritur hic. — (3) Vide Salm. de leg. c. 6. n. 6. — (4) 1. 2. q. 97. a. 3. ad 3. — (5) l. 1. tr. 4. de leg. c. 24. n. 2. ad 4.

lin. non posse populum adstrictum esse novæ obligationi, nisi certe intendat illam voluisse sibi imponere. Quare in dubio utrum consuetudo introducta sit ex obligatione an lex devotione, et an sub gravi, vel sub levi, hoc inferri licet ex circumstantiis: v. g. si consuetudo onus grave afferat; et per tempus diuturnum fuerit constanter observata; tunc præsumendum est introductam, et continuatam animo se illi sub gravi voluisse obligare (1). Et ita dicimus tenendam esse consuetudinem abstinendi a lacticiis diebus vigiliarum (2); et consuetudinem Regularium, et monialium recitandi divinum officium (3).

80. Hæc dicta sunt de consuetudine, sed ad desuetudinem legem abrogantem, duæ requiruntur conditiones: 1. ut sit rationalis, nimirum ut non sit contra jus divinum; 2. ut sit legitime præscripta, uti habetur ex *cap. Licet, de consuet.* (4). Sed in hoc notandum 1. quod ut desuetudo legi deroget, non sufficit intentio legem transgrediendi, sed expresse intentio requiritur legem delendi; itaque etiam cum mala fide lex præscribitur ut dicunt Castrop. Bonac. Laym. Salmant., etc. (5). In quo advertit Layman eos, qui introducunt consuetudinem adversus legem, semper peccare usque dum lex non sit perfecte præscripta; reliquos autem interim non peccare, si introducta consuetudine utantur, ita Layman (6). Notandum 2. quod quamvis ut aliqua positiva prohibitio (ut dictum est) et novum jus introducatur, requiritur intentio abrogandi legem, nihilominus, si lex diu bona fide, nempe ex legis ignorantia, non observetur; ait Laym. (7) cum Suarez, Azor, Glossa, etc. decennio etiam

(1) V. Opus nostrum l. 4. n. 107. ad IV. — (2) Lib. 3. n. 4009. v. Dubit. III. — (3) Lib. 4. n. 444. — (4) Laym. c. 24. de leg. cum. 4. — (5) L. 4. n. 107. ad IV. — (6) Loc. cit. n. 4. — (7) Dict. c. 24. n. 11.

præscribitur, etiam ignorante principe; præsumitur enim princeps tacite approbare quamlibet consuetudinem, quæ legitime præscripta est (8). Hoc tamen intelligendum, nisi princeps positive resistat cuilibet consuetudini legem adversanti (9).

81. Effectus igitur desuetudinis est legi derogare, etiam si in lege appositæ sit clausula, *non obstante quacunque consuetudine*; etenim talis clausula præteritis respicit consuetudines, non autem futuras. Imo probabile est, ut dicunt Suarez, Pontius, Bonac., Salmant., etc. consuetudinem abrogare etiam leges futuram consuetudinem contra ipsas reprobantia (10). Si tamen in lege reproberetur qualibet futura consuetudo, tunc distinguendum. Si reprobat uti contraria legi naturali, aut divinæ positivæ, tunc consuetudo nunquam valere potest. Secus autem si reprobat uti irrationalis respectu temporis, in quo lex humana constituitur, quia suboriente aliqua nova causa potest consuetudo fieri rationalis, et valere, uti docent DD. communiter (11).

82. Consuetudo potest etiam legem interpretari; et propterea hujusmodi consuetudo dicitur *usualis*, ut superius dictum est *num.* 72. Et huiusmodi satis est minus temporis spatium, quam præscriptioni. Et regulariter loquendo, omnes leges debent interpretari secundum loci consuetudinem (12).

83. Denique advertendum hic, per leges generales nunquam derogari particularibus loci consuetudinibus jam præscriptis, nisi de ipsis specialis mentio fiat; aut nisi in illis expresse revocetur qualibet consuetudo.

(8) Laym. loc. cit. n. 11. et Salm. de leg. c. 6. n. 15. cum Suar. Sanch. Bonac. et communiter. — (9) V. Opus nostrum l. 4. n. 107. ad V. — (10) L. 4. n. 408. v. Sed quid. — (11) Sanch. de matr. l. 7. d. 4. n. 14. Roncaglia de leg. p. 58. q. III. v. secundo, et Salm. eod. tit. c. 6. cum Suar. Pont. Tapia, etc. — (12) L. 4. n. 408. v. Potest.

do, uti habetur ex cap. 1. de Consuet. in 6. Hoc tamen non procedit in legibus, quæ sancuntur ab Episcopis; præsumitur enim Episcopi omnium consuetudinum contrariarum

habere notitiam (2). Item advertendum consuetudinem immemorabilem non putari revocatam, nisi fuerit nominatim revocata a lege, prout pluries declaravit S. C. (3).

TRACTATUS III.

DE ACTIBUS HUMANIS, ET PECCATIS

CAPUT I.

DE ACTIBUS HUMANIS.

1. et 2. Actus hominis, et actus humani.
3. De voluntario, et ejus conditionibus.
4. ad 6. Quotuplex est voluntarium.
7. ad 11. De libero et ejus speciebus.
12. Impedimenta actus humani.
13. I. De ignorantia.
14. II. De violentia.
15. III. De concupiscentia.
16. 17. et 18. IV. De timore, et quotuplex sit.
19. Unde desument bonitatem et malitiam actus humani.
20. An actus externus addat malitiam actui interno.
21. An dentur actus indifferentes.

1. Actum est in prioribus tractatibus de duabus regulis actuum humanorum, de conscientia nempe, et de lege: nunc de ipsismet actibus humanis agemus, prius in genere, deinde in specie, de peccatis nimirum.

2. S. Thomas (1) docet, quod actus qui ab homine procedunt, bifariam considerari possunt; in genere naturæ, et in genere morum. Primo modo considerati actus hominis appellantur, hujusmodi sunt omnes actus quocumque modo fiunt ab hominibus. Secundo modo dicuntur actus humani, et sunt illi qui procedunt ex libera humanæ voluntatis electione. Hinc omnes actus qui præveniunt rationis usum, sunt actus hominis, sed non humani. Duo requiruntur ad constituendum actum humanum, ut capax sit boni, aut mali meriti, ut nempe sit voluntarius, et liber.

(1) 1. 2. q. 1. a. 4.

3. Et prius agendo de voluntario, dicimus quod sit illud, quod procedit a principio intrinseco (nempe non a vi extrinseca) cum cognitione finis, ex ejus deficientia homicidium non esset voluntarium illi, qui putans esse feram hominem occidit.

4. Multiplex est voluntarium: 1. Formale, virtuale, habituale et interpretativum. 2. Elicitum et imperatum. 3. Directum et indirectum. Et 1. Formale est illud quod exercite elicitur aut imperatur a voluntate. Virtuale est quod procedit, et in effectum prodit ex voluntate præhabita. Habituale est actus voluntatis semel habitus, et numquam retractatus. Interpretativum dicitur actus ille, qui fit sine advertentia, sed etiam fieret a voluntate, si agens in talibus circumstantiis positus sibi deliberandum esset.

5. Item 2. Voluntarium elicitum est omnis actus voluntatis proxime a voluntate productus, ut amare, vel odio habere, eligere aut refellere aliquid, cupere, etc. Imperatum est omnis actus, qui ex voluntatis imperio exercetur ab aliis potentiis sive externis, sive internis, ut meditari, ambulare, videre, etc. Hic advertendum cum s. Thomas (4) quod quilibet actus sive elicitus, sive imperatus a voluntate specificatur a fine propter quem exercetur; quare illi actus qui eundem finem habent quamvis materialiter sint diversi, tamen eandem induunt speciem, v. g. si quis jejunat, orat, concionatur ob Deigloriam,

(2) N. 409. v. Sed quæritur 4. — (3) ibid. Quæritur 2. — (4) 1. 2. q. 1. a. 3

omnes isti sunt actus charitatis. Contra si unus idemque sit materialis actus, si a voluntate elicitur ob diversos fines, ipse diversas induit species.

6. Item 3. Voluntarium directum est quod est volitum, et intentum ex se ipso: Indirectum est volitum in causa voluntarie posita, jam præviso effectu, licet non intento. Ut igitur voluntarium indirectum impetatur ad culpam, primo requiritur; at prævideatur effectus: secundo, ut agens teneatur impedire talem effectum; nam cum non tenetur impedire illum et non intenditur, non peccat causam honestam apponendo, licet prævideat effectum de se illicitum ut, pluribus casibus progressu Operis explicabitur.

7. Præterea (ut dictum est) actus humanus, ut sit capax boni, aut mali meriti, necesse habet, ut sit liber. De fide est, contra Calvinum, adesse in homine etiam post Adæ peccatum, liberum arbitrium, ut definitum est a Tridentino sess. 6. can. 5. Hic distinguendæ sunt plures species libertatis: 1. Libertas a coactione et a necessitate. 2. Libertas contradictionis et contrarietatis.

8. Et primo alia est libertas a coactione, quæ dicitur spontaneitatis, alia est a necessitate, quæ dicitur indifferentiæ. Prima importat, ut actus sit spontaneus, id est violentiæ expers, quamvis sit necessarius, ut est amor Beatorum, qui necessario amant Deum, sed sponte, quin vim patiantur, etenim docet s. Thomas (1) cum s. Augustino, nos erga ultimum finem habere quidem libertatem voluntatis, quæ non repugnat cum necessitate naturalis inclinationis: sed non habere libertatem arbitrii, sive contradictionis, quæ importat velle, et nolle, ut mox explicabitur. Libertas a necessitate, seu indifferentiæ, importat non solum immunitatem a vi, sed etiam a necessitate; ita ut homo possit non ponere actum, qui dicitur contradictio-

nis, aut ponere actum contrarium, quæ dicitur libertas contrarietatis, ut paulo post subjungetur.

9. Secundo sciendum est, quod esse libertatem contradictionis, quæ dicitur exercitiu, nempe posse operari, et non operari: aliam esse libertatem contrarietatis etiam specificatiōnis dictam, nimirum duos contrarios actus ponendi, ut amandi, aut odio habendi.

10. His positis, dicimus, ut hominis voluntas possit cum bono, aut malo merito operari, debet esse libera libertate indifferentiæ, quæ sola verum libertatis nomen meretur, nempe non solum ut a vi, sed etiam a necessitate sit immunis. Hoc probatur ex Tridentino sess. 6. can. 4. ubi dicitur liberum esse homini gratiæ assentiri, aut dissentiri. Item probatur ex propositionibus Baii, et Jansenii proscriptis: Baius prop. 39, ex damnatis a S. Pio V. et aliis Pontificibus, dixit: Quod voluntarie fit, etiamsi necessitate fiat, libere tamen fit. Prop. 66. Sola violentia repugnat libertati hominis naturali. Et prop. 67. Homo peccat etiam damnabiliter in eo quod necessario facit. Et cum dixit Baius damnabiliter, loqui intendebat de actibus deliberatis, etiamsi necessariis, dum ipse jam admittebat (uti legitur in prop. 75.) actus indeliberatos, nempe sine voluntatis consensu, non reputatos peccata. Jansenius in prop. 3. ex 5. damnatis ab Innoc. XI. dixit: Ad merendum, et demerendum in statu naturæ lapsæ, non requiritur in homine libertas a necessitate, sed sufficit, immunitas a coactione.

11. Notandum hic quod radix libertatis indifferentiæ oritur ab indifferentia iudicii, quæ nihil aliud est quam deliberatio boni, aut mali quod in actione consideratur. Hæc iudicii indifferentia non jam constituit libertatem, sed ut dictum est, est radix libertatis, ut postea possit libere et indifferenter voluntas eligere.

(1) Quæritur de verb. n. 4.

do, uti habetur ex cap. 1. de Consuet. in 6. Hoc tamen non procedit in legibus, quæ sancuntur ab Episcopis; præsumitur enim Episcopi omnium consuetudinum contrariarum

habere notitiam (2). Item advertendum consuetudinem immemorabilem non putari revocatam, nisi fuerit nominatim revocata a lege, prout pluries declaravit S. C. (3).

TRACTATUS III.

DE ACTIBUS HUMANIS, ET PECCATIS

CAPUT I.

DE ACTIBUS HUMANIS.

1. et 2. Actus hominis, et actus humani.
3. De voluntario, et ejus conditionibus.
4. ad 6. Quotuplex est voluntarium.
7. ad 11. De libero et ejus speciebus.
12. Impedimenta actus humani.
13. I. De ignorantia.
14. II. De violentia.
15. III. De concupiscentia.
16. 17. et 18. IV. De timore, et quotuplex sit.
19. Unde desument bonitatem et malitiam actus humani.
20. An actus externus addat malitiam actui interno.
21. An dentur actus indifferentes.

1. Actum est in prioribus tractatibus de duabus regulis actuum humanorum, de conscientia nempe, et de lege: nunc de ipsismet actibus humanis agemus, prius in genere, deinde in specie, de peccatis nimirum.

2. S. Thomas (1) docet, quod actus qui ab homine procedunt, bifariam considerari possunt; in genere naturæ, et in genere morum. Primo modo considerati actus hominis appellantur, hujusmodi sunt omnes actus quocumque modo fiunt ab hominibus. Secundo modo dicuntur actus humani, et sunt illi qui procedunt ex libera humanæ voluntatis electione. Hinc omnes actus qui præveniunt rationis usum, sunt actus hominis, sed non humani. Duo requiruntur ad constituendum actum humanum, ut capax sit boni, aut mali meriti, ut nempe sit voluntarius, et liber.

(1) 1. 2. q. 1. a. 4.

3. Et prius agendo de voluntario, dicimus quod sit illud, quod procedit a principio intrinseco (nempe non a vi extrinseca) cum cognitione finis, ex ejus deficientia homicidium non esset voluntarium illi, qui putans esse feram hominem occidit.

4. Multiplex est voluntarium: 1. Formale, virtuale, habituale et interpretativum. 2. Elicitum et imperatum. 3. Directum et indirectum. Et 1. Formale est illud quod exercite elicitur aut imperatur a voluntate. Virtuale est quod procedit, et in effectum prodit ex voluntate præhabita. Habituale est actus voluntatis semel habitus, et numquam retractatus. Interpretativum dicitur actus ille, qui fit sine advertentia, sed etiam fieret a voluntate, si agens in talibus circumstantiis positus sibi deliberandum esset.

5. Item 2. Voluntarium elicitum est omnis actus voluntatis proxime a voluntate productus, ut amare, vel odio habere, eligere aut refellere aliquid, cupere, etc. Imperatum est omnis actus, qui ex voluntatis imperio exercetur ab aliis potentiis sive externis, sive internis, ut meditari, ambulare, videre, etc. Hic advertendum cum s. Thomas (4) quod quilibet actus sive elicitus, sive imperatus a voluntate specificatur a fine propter quem exercetur; quare illi actus qui eundem finem habent quamvis materialiter sint diversi, tamen eandem induunt speciem, v. g. si quis jejunat, orat, concionatur ob Deigloriam,

(2) N. 409. v. Sed quaeritur 4. — (3) ibid. Quaer. 2. — (4) 1. 2. q. 1. a. 3

omnes isti sunt actus charitatis. Contra si unus idemque sit materialis actus, si a voluntate elicitur ob diversos fines, ipse diversas induit species.

6. Item 3. Voluntarium directum est quod est volitum, et intentum ex se ipso: Indirectum est volitum in causa voluntarie posita, jam præviso effectu, licet non intento. Ut igitur voluntarium indirectum impetatur ad culpam, primo requiritur; at prævideatur effectus: secundo, ut agens teneatur impedire talem effectum; nam cum non tenetur impedire illum et non intenditur, non peccat causam honestam apponendo, licet prævideat effectum de se illicitum ut, pluribus casibus progressu Operis explicabitur.

7. Præterea (ut dictum est) actus humanus, ut sit capax boni, aut mali meriti, necesse habet, ut sit liber. De fide est, contra Calvinum, adesse in homine etiam post Adæ peccatum, liberum arbitrium, ut definitum est a Tridentino sess. 6. can. 5. Hic distinguendæ sunt plures species libertatis: 1. Libertas a coactione et a necessitate. 2. Libertas contradictionis et contrarietatis.

8. Et primo alia est libertas a coactione, quæ dicitur spontaneitatis, alia est a necessitate, quæ dicitur indifferentiæ. Prima importat, ut actus sit spontaneus, id est violentiæ expertus, quamvis sit necessarius, ut est amor Beatorum, qui necessario amant Deum, sed sponte, quin vim patiantur, etenim docet s. Thomas (1) cum s. Augustino, nos erga ultimum finem habere quidem libertatem voluntatis, quæ non repugnat cum necessitate naturalis inclinationis: sed non habere libertatem arbitrii, sive contradictionis, quæ importat velle, et nolle, ut mox explicabitur. Libertas a necessitate, seu indifferentiæ, importat non solum immunitatem a vi, sed etiam a necessitate; ita ut homo possit non ponere actum, qui dicitur contradictio-

nis, aut ponere actum contrarium, quæ dicitur libertas contrarietatis, ut paulo post subjungetur.

9. Secundo sciendum est, quod esse libertatem contradictionis, quæ dicitur exercitiu, nempe posse operari, et non operari: aliam esse libertatem contrarietatis etiam specificatiōnis dictam, nimirum duos contrarios actus ponendi, ut amandi, aut odio habendi.

10. His positis, dicimus, ut hominis voluntas possit cum bono, aut malo merito operari, debet esse libera libertate indifferentiæ, quæ sola verum libertatis nomen meretur, nempe non solum ut a vi, sed etiam a necessitate sit immunis. Hoc probatur ex Tridentino sess. 6. can. 4. ubi dicitur liberum esse homini gratiæ assentiri, aut dissentiri. Item probatur ex propositionibus Baii, et Jansenii proscriptis: Baius prop. 39, ex damnatis a S. Pio V. et aliis Pontificibus, dixit: Quod voluntarie fit, etiamsi necessitate fiat, libere tamen fit. Prop. 66. Sola violentia repugnat libertati hominis naturali. Et prop. 67. Homo peccat etiam damnabiliter in eo quod necessario facit. Et cum dixit Baius damnabiliter, loqui intendebat de actibus deliberatis, etiamsi necessariis, dum ipse jam admittebat (uti legitur in prop. 75.) actus indeliberatos, nempe sine voluntatis consensu, non reputatos peccata. Jansenius in prop. 3. ex 5. damnatis ab Innoc. XI. dixit: Ad merendum, et demerendum in statu naturæ lapsæ, non requiritur in homine libertas a necessitate, sed sufficit, immunitas a coactione.

11. Notandum hic quod radix libertatis indifferentiæ oritur ab indifferentia iudicii, quæ nihil aliud est quam deliberatio boni, aut mali quod in actione consideratur. Hæc iudicii indifferentia non jam constituit libertatem, sed ut dictum est, est radix libertatis, ut postea possit libere et indifferenter voluntas eligere.

(1) Quæst. de verb. n. 4.

gere quod sibi placuerit.

12. Obstacle autem quæ impediunt actum humanum, seu quominus actus sit voluntarius, sunt ignorantia, vis, concupiscentia, et timor, quo alioquin non aufert, sed minuit voluntarium. De singulis sigillatim agemus.

13. I. Circa ignorantiam plura sunt distinguenda: 1. Ignorantia alia est *negativa*, quæ est carentia scientiæ in subiecto non apto; alia est *privativa*, quæ est privatio scientiæ in subiecto apto; alia est *positiva*, quæ est deceptio seu error voluntarius. 2. Ignorantia alia est *iuris*, seu præcepti; alia est *facti*, seu rei præceptæ. 3. Ignorantia alia est *antecedens*, seu *invincibilis*, quæ præcedit omnem rationis advertentiam; alia *consequens*, seu *vincibilis*, quæ saltem virtualiter aut in confuso est cognita; alia est *concomitans*, quæ concomitatur actum, sed non est illius causa, nec in illum influit; actus enim etiam poneretur eodem modo, etiamsi non adesset ignorantia; huiusmodi est ignorantia illius qui occidit inimicum, putans esse feram, sed ita est dispositus, ut si cognovisset esse inimicum etiam occidisset. 4. Ignorantia *consequens*, seu *vincibilis* dividitur in *crassam* seu *supinam*, et *affectatam*. *Crassa* est quando homo negligit scire quod potest, et tenetur scire: *affectata* est quando negligit veritatem inquirere, ut liberior peccet. Hinc concluditur, quod ignorantia *antecedens*, quæ dicitur *invincibilis* impedit et penitus aufert voluntarium. *Consequens* (quæ dicitur *vincibilis*), non aufert, sed minuit voluntarium. *Concomitans* nec aufert, nec minuit voluntarium, nam ut superius dictum est, nihil influit in voluntarium.

14. II. Vis quoque penitus impedit actum humanum, unde quæ fiunt vi, nihil nec boni, nec mali merentur. Violentum tamen differt a necessario, quia hoc potest esse voluntarium, ut est amor beatificus, et dif-

fert etiam ab involuntario, quod potest causari ab ignorantia.

15. III. *Concupiscentia* (quæ est motus appetitus sensitivi) quando est antecedens impedit actum humanum, seu voluntarium in partem, et quandoque in totum, si omnino rationem præveniat; unde fit quod motus sensuales, si omnis absit voluntatis consensus, ad peccata nobis non imputantur nec mortalia, nec venialia (1). Cum vero concupiscentia est consequens, et est illa quæ excitatur aut imperatur a voluntate, tunc nihil impedit actum humanum, imo auget voluntarium et culpam.

16. IV. *Timor*, vel est *levis*, vel *gravis*, qui etiam dicitur *cadens in virum constantem*. Ut sit *gravis* requiritur, ut malum comminatum sit: 1. probabiliter imminens; 2. ut non possit vitari; 3. ut sit magni momenti saltem respective ad personas, uti ad feminas, filios familias, pupillos, subditos etc. in quibus datur etiam timor *reverentialis*; sed hic advertendum, timorem reverentialem tunc esse *gravem*, cum præter pudorem, quo afficitur filius, pupillus, subditus in patri, aut tutore, aut domino adversando, timet amplius aliquam diuturnam indignationem, aut vexationem (2).

17. Oportet 2. distinguere metum *ab intrinseco* qui provenit ab ipsis facti circumstantiis: puta timor mortis quo mercator in procella projicit merces in mare, et timor *ab extrinseco* qui provenit a causa libera extrinseca, nempe ab homine. Et timor *ab extrinseco* potest esse *justus*, et *injustus*: quod dignoscitur a considerando an timorem incutiens habeat nec ne jus ad illum incutiendum. Item hic timor potest esse incussus ad extorquendum certum aliquem actum, aut alio fine, præter actum timoris causa positum.

(1) Vide lib. 5. De actibus humanis. n. 23. ad 25.

(2) Lib. 3. n. 747. v. Idem autem.

18. Hoc posito; timor dicitur non impedire actum humanum, illum nempe absolute voluntarium, sed solum *secundum quid*, quod idem valet, quod minuit voluntarium. Quando autem metus excuset, vel non, a lege, jam dictum est *Tract. II. n. 44*. Et quando metus invalidet vel non actum, id, dum loquimur de voto, de contractibus et de matrimonio, egetur.

19. Queritur 1. Unde actus humanus desumant suam bonitatem et malitiam? Respondemus (quicquid dicant alii) quoad materiale desumunt ab objectis, et ab eorum circumstantiis. Quoad formale, sive quoad moralem bonitatem, aut malitiam a virtutibus, quibus conformantur, aut adversantur. Et hactenus de eo, quod spectat ad speculativam questionem, nam quod ad praxim spectat, agemus in sequenti capite, *punct. III. n. 55*. agendo de distinctione specifica peccatorum.

20. Queritur 2. An actus externus addat distinctam bonitatem, aut malitiam actui interno quoad præmium aut penam essentialem, (nam quoad accidentalem certum est apud omnes). In hac questione Thomistæ cum communiori tenent negativam sententiam, Scotistæ affirmant. Sed quicquid sit de speculativa questione, in praxi etiam Thomistæ (ut declarat Estius) dicunt, quod cum voluntas operis mali executione vehementius adhæret objecto concupito, aut magis oblectatur illo, tunc sine dubio opus externum addit aliquam malitiam voluntati. Et regulariter sic accidit: ideoque bene ait Habert, quod ille, qui externe operatur peccatum, semper dicendus est majus malum committere, quam qui tantum illud concupiscit (1).

21. Queritur 3. An detur actus humanus indifferens in individuo? Concordes sunt Thomistæ Scotistis dari actum indifferentem in specie, sive ex *objecto*, ut est deambulare,

(1) Lib. 5. De actibus humanis. n. 40.

campum respicere etc. Questio est an detur in individuo? Scotistæ affirmant: sed probabilius negant Thomistæ, quia cum homo sit rationalis, tenetur quicquid operatur ordinare alicui fini honesto; quod omitendo, culpæ ei verti hoc debet, et actus non est amplius indifferens, nisi forte posset esse, quod ex ignorantia aliquando sine advertentia operetur. Hæc satis de his tribus celeberrimis questionibus, quæ magis pertinent ad scholasticam, quam ad moralem. Progrediamur ad loquendum de peccatis, quæ sunt actus humani in specie.

CAPUT II.

DE PECCATIS.

PUNCTUM I. De peccatis in genere.

22. et 23. De peccato mortali, et veniali.

24. ad 39. De advertentia.

40. ad 45. De consensu.

46. De peccato philosophico.

22. Peccatum definitur a s. Augustino, et a s. Thoma (2) *Dictum, factum, vel concupitum contra legem æternam*. Dicitur *contra legem æternam*; quia in hoc consistit tota formalis malitia peccati; ideoque hæc definitio comprehendit tum peccata commissionis, tum omissionis, etenim omnia divinam legem offendunt; et comprehendit etiam transgressionem legis humanæ; cui etiam ipsa lex divina jubet, ut obediatur, *Qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit. Rom. 13. 2.*

23. Quodlibet peccatum, grave est Dei offensam non effective, quia ut loquitur Angelicus (3), Deus incapax est nocimenti; sed affective, et est vera injuria, et contemptus in divinam Majestatem, quæ postponitur creaturæ. An autem peccatum veniale debeat etiam dici divinæ legis transgressio, affirmamus cum Estio, Soto, Azorio, et aliis, quia licet s. Thomas (4) dicat, quod veniale non est contra, sed præter legem nisi

(2) 4. 2. q. 74. a. 6. — (3) 4. 2. q. 73. a. 8. ad 2. — (4) 4. 2. q. 88. a. 4. ad 1.

gere quod sibi placuerit.

12. Obstacle autem quæ impediunt actum humanum, seu quominus actus sit voluntarius, sunt ignorantia, vis, concupiscentia, et timor, quo alioquin non aufert, sed minuit voluntarium. De singulis sigillatim agemus.

13. I. Circa ignorantiam plura sunt distinguenda: 1. Ignorantia alia est *negativa*, quæ est carentia scientiæ in subiecto non apto; alia est *privativa*, quæ est privatio scientiæ in subiecto apto; alia est *positiva*, quæ est deceptio seu error voluntarius. 2. Ignorantia alia est *iuris*, seu præcepti; alia est *facti*, seu rei præceptæ. 3. Ignorantia alia est *antecedens*, seu *invincibilis*, quæ præcedit omnem rationis advertentiam; alia *consequens*, seu *vincibilis*, quæ saltem virtualiter aut in confuso est cognita; alia est *concomitans*, quæ concomitatur actum, sed non est illius causa, nec in illum influit; actus enim etiam poneretur eodem modo, etiamsi non adesset ignorantia; huiusmodi est ignorantia illius qui occidit inimicum, putans esse feram, sed ita est dispositus, ut si cognovisset esse inimicum etiam occidisset. 4. Ignorantia *consequens*, seu *vincibilis* dividitur in *crassam* seu *supinam*, et *affectatam*. *Crassa* est quando homo negligit scire quod potest, et tenetur scire: *affectata* est quando negligit veritatem inquirere, ut liberior peccet. Hinc concluditur, quod ignorantia *antecedens*, quæ dicitur *invincibilis* impedit et penitus aufert voluntarium. *Consequens* (quæ dicitur *vincibilis*), non aufert, sed minuit voluntarium. *Concomitans* nec aufert, nec minuit voluntarium, nam ut superius dictum est, nihil influit in voluntarium.

14. II. Vis quoque penitus impedit actum humanum, unde quæ fiunt vi, nihil nec boni, nec mali merentur. Violentum tamen differt a necessario, quia hoc potest esse voluntarium, ut est amor beatificus, et dif-

fert etiam ab involuntario, quod potest causari ab ignorantia.

15. III. *Concupiscentia* (quæ est motus appetitus sensitivi) quando est antecedens impedit actum humanum, seu voluntarium in partem, et quandoque in totum, si omnino rationem præveniat; unde fit quod motus sensuales, si omnis absit voluntatis consensus, ad peccata nobis non imputantur nec mortalia, nec venialia (1). Cum vero concupiscentia est consequens, et est illa quæ excitatur aut imperatur a voluntate, tunc nihil impedit actum humanum, imo auget voluntarium et culpam.

16. IV. *Timor*, vel est *levis*, vel *gravis*, qui etiam dicitur *cadens in virum constantem*. Ut sit *gravis* requiritur, ut malum comminatum sit: 1. probabiliter imminens; 2. ut non possit vitari; 3. ut sit magni momenti saltem respective ad personas, ut ad feminas, filios familias, pupillos, subditos etc. in quibus datur etiam timor *reverentialis*; sed hic advertendum, timorem reverentialem tunc esse *gravem*, cum præter pudorem, quo afficitur filius, pupillus, subditus in patri, aut tutori, aut domino adversando, timet amplius aliquam diuturnam indignationem, aut vexationem (2).

17. Oportet 2. distinguere metum *ab intrinseco* qui provenit ab ipsis facti circumstantiis: puta timor mortis quo mercator in procella projicit merces in mare, et timor *ab extrinseco* qui provenit a causa libera extrinseca, nempe ab homine. Et timor *ab extrinseco* potest esse *justus*, et *injustus*: quod dignoscitur a considerando an timorem incutiens habeat nec ne jus ad illum incutiendum. Item hic timor potest esse incussus ad extorquendum certum aliquem actum, aut alio fine, præter actum timoris causa positum.

(1) Vide lib. 5. De actibus humanis. n. 23. ad 25.

(2) Lib. 3. n. 747. v. Idem autem.

18. Hoc posito; timor dicitur non impedire actum humanum, illum nempe absolute voluntarium, sed solum *secundum quid*, quod idem valet, quod minuit voluntarium. Quando autem metus excuset, vel non, a lege, jam dictum est *Tract. II. n. 44*. Et quando metus invalidet vel non actum, id, dum loquimur de voto, de contractibus et de matrimonio, egetur.

19. Queritur 1. Unde actus humanus desumant suam bonitatem et malitiam? Respondemus (quicquid dicant alii) quoad materiale desumunt ab objectis, et ab eorum circumstantiis. Quoad formale, sive quoad moralem bonitatem, aut malitiam a virtutibus, quibus conformantur, aut adversantur. Et hactenus de eo, quod spectat ad speculativam questionem, nam quod ad praxim spectat, agemus in sequenti capite, *punct. III. n. 55*. agendo de distinctione specifica peccatorum.

20. Queritur 2. An actus externus addat distinctam bonitatem, aut malitiam actui interno quoad præmium aut penam essentialem, (nam quoad accidentalem certum est apud omnes). In hac questione Thomistæ cum communiori tenent negativam sententiam, Scotistæ affirmant. Sed quicquid sit de speculativa questione, in praxi etiam Thomistæ (ut declarat Estius) dicunt, quod cum voluntas operis mali executione vehementius adhæret objecto concupito, aut magis oblectatur illo, tunc sine dubio opus externum addit aliquam malitiam voluntati. Et regulariter sic accidit: ideoque bene ait Habert, quod ille, qui externe operatur peccatum, semper dicendus est majus malum committere, quam qui tantum illud concupiscit (1).

21. Queritur 3. An detur actus humanus indifferens in individuo? Concordes sunt Thomistæ Scotistis dari actum indifferentem in specie, sive ex *objecto*, ut est deambulare,

(1) Lib. 5. De actibus humanis. n. 40.

campum respicere etc. Questio est an detur in individuo? Scotistæ affirmant: sed probabilius negant Thomistæ, quia cum homo sit rationalis, tenetur quicquid operatur ordinare alicui fini honesto; quod omitendo, culpæ ei verti hoc debet, et actus non est amplius indifferens, nisi forte posset esse, quod ex ignorantia aliquando sine advertentia operetur. Hæc satis de his tribus celeberrimis questionibus, quæ magis pertinent ad scholasticam, quam ad moralem. Progrediamur ad loquendum de peccatis, quæ sunt actus humani in specie.

CAPUT II.

DE PECCATIS.

PUNCTUM I. De peccatis in genere.

22. et 23. De peccato mortali, et veniali.

24. ad 39. De advertentia.

40. ad 45. De consensu.

46. De peccato philosophico.

22. Peccatum definitur a s. Augustino, et a s. Thoma (2) *Dictum, factum, vel concupitum contra legem æternam*. Dicitur *contra legem æternam*; quia in hoc consistit tota formalis malitia peccati; ideoque hæc definitio comprehendit tum peccata commissionis, tum omissionis, etenim omnia divinam legem offendunt; et comprehendit etiam transgressionem legis humanæ; cui etiam ipsa lex divina jubet, ut obediatur, *Qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit. Rom. 13. 2.*

23. Quodlibet peccatum grave est Dei offensam non effective, quia ut loquitur Angelicus (3), Deus incapax est nocimenti; sed affective, et est vera injuria, et contemptus in divinam Majestatem, quæ postponitur creaturæ. An autem peccatum veniale debeat etiam dici divinæ legis transgressio, affirmamus cum Estio, Soto, Azorio, et aliis, quia licet s. Thomas (4) dicat, quod veniale non est contra, sed præter legem nisi

(2) 4. 2. q. 74. a. 6. — (3) 4. 2. q. 73. a. 8. ad 2. — (4) 4. 2. q. 88. a. 4. ad 1.

hilominus hoc est intelligendum in quantum sit tantum contra ordinem, non contra finem legis, qui est charitas. Sed hic ordo legis observanda est etiam præceptum: *Noli velle mentiri, Eccli. 7. 14. Non jurare omnino, Matth. 5. 34.* Igitur veniale etiam est contra legem, cum sit expresse a lege vetitum.

24. Pro certo habendum, ut dictum est n. 2., peccatum, ut sit imputabile, debere esse voluntarium, et ut voluntarium sit peccatum mortale debet esse pleno consensu patratum. Itaque 1. requiritur plena et perfecta advertentia ad malitiam objecti, ideoque motus concupiscentiæ primo primi dicti, qui penitus rationem præveniunt, carent culpa. Motus secundo primi, qui cum semiadvertentia fiunt a semidormientibus, aut alio distractis, ad summum præsumunt esse venialia. Motus vero deliberati, quorum plene aut saltem in confuso intellectus advertit malitiam, et voluntas eis consentit, hi sunt mortalia, ita communiter theologi cum s. Thoma (1), qui dicit quod peccatum mortale ex suo objecto potest evadere veniale ob imperfectionem actus moralis, cum non sit deliberatus, sed subitus (2). Unde alio loco sic ait: *Sic quis subito ex aliqua passione in verba imaginata prorumpat, quorum significationem non considerat, et tunc est peccatum veniale, et non habet propriam rationem blasphemie* (3). Præterea alibi dicit: *Qui ex lapsu lingue jurat, siquidem advertat se jurare, et falsum esse quod jurat non excusatur a mortali. Si autem hoc non advertat, a crimine perjurii excusatur* (4). Hinc concluditur, cum sententia communi, ad peccatum mortale non sufficere semiplenam advertentiam, sed requiri plenam et perfectam. Et ratio est (rec-

(1) Q. 7. de malo a. 6. per tot. et 1. 2. q. 88. a. 6. — (2) S. Th. 1. 2. q. 88. a. 6. — (3) id. 2. 2. q. 13. a. 2. ad 3. — (4) Idem 2. 2. q. 98. a. 3. ad 2.

te inquit cardinalis Gotti), quia peccatum mortale debet esse plene voluntarium et liberum, et consequenter cum plena advertentia committi (5).

25. Sed magna quæstio est; an ad peccatum mortale requiratur advertentia actualis et expressa malitiæ actus, vel sufficiat virtualis, et interpretativa? Prima sententia, quam olim tenuere Cajetanus, (6) ac Medina, Lopez, Serra, Prado, et alii apud Salm. (7), atque enixe tuentur Concina, Continuator Tournely, Angelus Franzoia, Antoine, et alii recentiores (8), dicit minime requiri advertentiam actualem: sed satis esse virtualem et interpretativam, quæ in hoc consistit, quod homo teneatur, et possit malitiam actionis cognoscere, quamvis actualiter non advertat: alias (ut aiunt) reputandi essent immunes a culpa omnes scelesti homines, qui a suis passionibus, aut pravis consuetudinibus obcæcati plura mala patrant ad nihil advertentes.

26. Secunda vero sententia communior affirmat requiri actualem advertentiam malitiæ, aut periculi illius, aut saltem obligationis illam advertendi. Et hanc tenent Sylvius, Suarez, Tapia, Sanchez, Sayrus, Palaus, Salas, Bonac. Salmant. tam scholastici, quam morales, Gamachæus, Isambert, Du-Val, item Vasquez cum Lyrano, Tostato, Adriano VI. Cariel, Victoria, Corduba, et aliis (9). Item s.

(5) Gotti tr. de vitiis q. 4. dub. 4. §. 3. 1. 10. — (6) Cai. 2. 2. q. 88. a. 1. dub. 3. — (7) Salm. tr. 20. c. 13. n. 5. — (8) Conc. in Comp. theol. 1. 8. D. 3. c. 2. n. 14. Cont. Tourn. tr. de pec. c. 4. a. 1. Franzoia in Busemb. 1. 5. c. 3. de peccat. Anim. P. Antoine. — (9) Sylvius in 1. 2. q. 76. a. 3. q. 3. concl. 2. Suar. tom. 5. in 3. p. D. 4. sect. 8. ex n. 14. Tapia 1. 3. q. 9. a. 5. et 11. Sauch. De præc. Dec. 1. 4. c. 16. n. 21. Sayr. Thes. 1. 2. c. 9. n. 11. Pal. tr. 2. D. 1. p. 15. n. 5. Salas tr. 13. D. 8. sect. 11. n. 87. Bon. de censur. in communi. D. 1. q. 2. punct. 1. Salm. Schol. tr. 13. D. 13. dub. 1. et Mor. tr. 20. c. 14. n. 8. Gam. 1. 2. p. 194. Isam. p. 233. Vasq. 1. 2. q. 123. c. 2. n. 6. Du Val D. 4. 178.

Antoninus, Wigandt, Sainte Beuve, et card. Gotti, quorum loca et verba infra afferentur. Hi dicunt ad omne peccatum mortale requiri aliqualem advertentiam, sive suspicionem malitiæ actus, vel in se, vel in sua causa, saltem in confuso. Ratio eorum est, quia nihil volitum, nisi præcognitum; unde nequit ignorantia imputari ad culpam, nisi de malitia objecti habeatur saltem aliqua confusa apprehensio; ille enim qui nullo modo advertit malitiam suæ actionis, vel obligationem advertendi, nullo modo peccat adversus illam agendo.

27. His positis, meum proferam sensum, et dico quod sistendo intra limites justis, præfatæ sententiæ facile conciliari possunt. Nam si dicatur ad omnia peccata mortalia necessario exposci actualem et expressam advertentiam, hoc utique falsum est, quia multipliciter evenire potest, quod plura mala, quamvis actualiter et expresse non advertantur, bene tamen imputantur ad culpam ea patrantibus, si ipsorum ignorantia sit aliquo modo voluntaria, vel ob negligentiam, vel ob passionem, aut pravam habitum, vel ob voluntariam inconsiderationem in operando.

28. Primo igitur modo ignorantia fit voluntaria ob negligentiam, ut docet s. Thomas (1. 2. q. 76. a. 3.) qui regulam ibi præmittit dicens: *Ignorantia quæ est causa actus, quia causat involuntarium, de se habet quod excuset a peccato, eo quod voluntarium est de ratione peccati.* Deinde subdit ignorantiam posse esse voluntariam duobus modis, vel directe, sicut cum aliquis studiose vult nescire, ut liberior peccet, vel indirecte, sicut cum aliquis propter laborem, vel alias occupationes negligit addiscere id per quod a peccato retraheretur. Talis enim negligentia facit ignorantiam ipsam esse voluntariam, et peccatum, dummodo sit eorum, quæ quis scire tenetur et potest. Et ideo talis ignorantia non

totaliter excusat a peccato. Si vero sit talis ignorantia, quæ omnino sit involuntaria, sive quia est invincibilis, sive quia est ejus quod quis scire non tenetur, talis ignorantia omnino excusat a peccato. Nota talis enim negligentia facit ignorantiam ipsam esse voluntariam. Præterea notum hic Angelicum ultimis verbis relatis non dubitare, quod bene possit dari invincibilis ignorantia etiam eorum, quæ quis scire tenetur. Idem scribit alibi (de malo q. 3. a. 7. ad 7.): *Ignorantia, quæ est omnino involuntaria, non est peccatum. Et hoc est quod Augustinus dicit: Non tibi imputatur ad culpam, si invitus ignoras, sed si scire neglexeris. Per hoc autem quod addit, sed si scire neglexeris, dat intelligere, quod ignorantia habet quod sit peccatum est negligentia præcedente, quæ nihil est aliud, quam non applicare animum ad sciendum ea quæ quis debet scire.* Eodemque loco addit s. Thomas, quod tum ignorantia reputatur voluntaria, cum homo propter laborem addiscendi, vel ne impediatur a peccato quod diligit, scientiam recusat; et sic ignorantia est a voluntate quodammodo imperata. Hisce igitur locis s. Doctor minime quippe culpabilem reputat ignorantiam ejus, qui non advertit, sed ejus qui negligit, sive recusat actu quodammodo a voluntate imperato animum applicare ad ea addiscenda, quæ scire tenetur circa præceptum quod urget, ut expressius declarat in corpore prædicti articuli 3. inquit: *Causa ignorantie est animum ad sciendum non applicare, et hoc ipsum non applicare animum ad sciendum id quod quis debet scire, est peccatum omissionis.*

29. Secundo modo ignorantia fit voluntaria ob passionem, quam quis vult deliberate sequi; illi enim, qui secundum suam passionem operatur bene imputabitur omnis pravus effectus tali passioni connexus, licet in particulari non agnoscat, quia

cum homo passionem aliquam amplectatur, consequenter ipse amplectitur omnes effectus communiter ex illa passione provenientes, qui etsi in particulari non praevidentur, praevidentur saltem in confuso; volens enim aliquam explere passionem, puta vindictam, admittit consequenter saltem in confuso quaecumque perversa media, quae ad explendam passionem illam conducunt. Unde effectus provenientes, quamvis non sint voluntarii in se, sunt tamen voluntarii in sua causa, nimirum in adhaerendo in passionem. Ita etiam docet s. Thomas (1. 2. q. 6. a. 8.) ubi ignorantiam huius operantis per passionem vocat ignorantiam malae electionis, dicens: *Alio modo dicitur ignorantia voluntaria ejus quod quis potest scire et debet; sic enim non agere, et non velle, voluntarium dicitur. Hoc igitur modo dicitur ignorantia, sive cum aliquis actu non considerat, quod considerare potest et debet, quae est ignorantia malae electionis, sive ex passione vel ex habitu proveniens. Idem repetit in Opusc. de malo q. 3. a. 10. ubi ait: Ligatio rationis per passionem non imputatur ad culpam, nisi forte quoad principium talis passionis; quod si voluntarium, poterat enim voluntas a principio impedire ne passio in tantum procederet. Praeterea alibi (1. 2. q. 77. a. 7.) dicit: Quando vero passio non est tanta, quod totaliter intercipiat usum rationis, et tunc ratio potest passionem excludere, divertendo ad alias cogitationes, vel impedire ne suum consequatur effectum.*

30. Tertio modo ignorantia fit voluntaria ratione pravi habitus, ut etiam habetur ex s. Thoma loco supra citato (1. 2. q. 6. a. 8.); et tunc actu mali qui ex malo habitu proveniunt, sunt pariter voluntarii, vel in sua causa, scilicet cum in principio prava consuetudo voluntarie contrahitur, vel potius quia, ut sentio cum Antoine, et auctore libri cui

titulus, *Instruz. de novelli confessori*, huiusmodi peccatores male habituati, quamvis habeant cognitionem minus expeditam quam alii, semper tamen habent cognitionem aliquam actua-lem suorum criminum sufficientem ad reddendos actus deliberatos et mortales; cum enim ipsi parvipendant peccatum, non fit in eorum animis illa sensibilis et memorabilis impressio, quae fit in alio habente conscientiam minus depravatam, et hinc evenit, quod in eorum memoria non remanet vestigium actualis illius cognitionis, quam satis habuerunt antea de peccato, aut vestigium est adeo leve, ut interrogati de facili respondeant, quod non advertent; sed cautus confessorius non debet ipsi fidem praestare. Et idem videtur dici etiam posse de operantibus secundum suas pravas passionem, quibus non jam deficit omnis cognitio materiae suarum culpae, sed cognitio est in eis tam obscura, ut vix discerni possit.

31. Quarto demum modo ignorantia fit voluntaria et culpabilis, ut dicunt Tannerus, et Antoine (1) cum s. Antonino, si homo in agendo advertenter negligit adhibere considerationem, quam res agenda meretur; illi enim qui jam advertit (ut recte ait Antoine) aliquid amplius considerandum, et tamen vult precipitantet operari, merito imputantur omnes errores, quos committit.

32. Contra vero mihi omnino tenendum videtur, si ignorantia nullo ex praedictis modis fuerit voluntaria, et homo nullam habuerit actualem advertentiam malitiae, vel periculi, nec directe, nec indirecte, neque in se, neque in sua causa, tunc nullo modo imputantur ei errores quos non advertit. Ratio, quia ut imputentur alicui effectus cujusdam causae, debet necessario praecedere (saltem in principio) advertentia actualis et expressa malitiae objecti; ad

(1) Tanner. t. 2. d. 4. q. 5. l. 5. n. 103. Antoine p. 4. tr. de pecc. c. 4. q. 7. in fin.

vertentia enim interpretativa, ut recte loquuntur Salmanticenses (1), fundatur super aliquam advertentiam expressam, sicut voluntarium indirectum fundatur super directum. Praeterquam quod advertentia interpretativa supponit obligationem, et potentiam advertendi; sed deficiente omni advertentia expressa, non est potentia adversandi, et ideo nec obligatio, cum nulla obligatio liget, nisi prius quodammodo agnoscat.

33. Dices: Omnis ignorantia in eo, qui tenetur et potest suam obligationem advertere, est vincibilis, et propterea culpabilis. Sed recte respondent Sylvius et Suarez, quod ille qui omnino ignorat malitiam objecti, et adhuc obligationem advertendi, habet quidem potentiam remotam, sive physicam ad advertendum, sed caret potentia proxima et expedita, quae homini necessaria est ad cognoscendam deformitatem suarum actionum. Quis nesciat non esse in hominis potestate, quod sciat? ait s. Augustinus, lib. de spir. et lit. c. 33. n. 63. in fin. Unde nequit ipse naturaliter, ac humano modo suam vincere ignorantiam. Agnoscat quidem suam actionem qua actio est, sed ignorabit eam qua mala est; sola enim cognitio objecti in esse physico non est sufficiens principium ad discernendum, nec ad inquirendum objectum in esse morali, quod equidem prorsus differt a physico. Quando nulla (sapienter ait p. Suarez) talis cogitatio in mentem subit, quae possit voluntas excitari ad querendam scientiam, non est in potestate hominis se ad illam movere, et consequenter non potest talis ignorantia homini imputari (2). Et hoc est quod docet s. Thomas (1. 2. q. 76. a. 2.) dicens: *Unde propter negligentiam ignorantia eorum, quae aliquis scire tenetur, est peccatum. Non autem imputatur homini ad negligentiam, si nesciat ea quae scire non potest.*

(1) Salm. tr. 20. c. 43. n. 7. — (2) Suar. in 3. p. to. 5. D. 4. sect. 8. n. 18.

test: unde horum ignorantia invincibilis dicitur, quia studio superari non potest. Studium autem hoc sive diligentia adhibenda ad expellendam ignorantiam, ut recte advertit Sylvius cum Medina, et Richardo (3), non debet esse summa, sed sufficit si sit moralis, et talis quam prudentes communiter adhibere solent in re gravi; superveniente enim dubio indoctus debet consulere peritos: doctus vero consulere libros, vel cum aliis doctis rem conferre.

34. Hanc denique sententiam observo communiter teneri ab auctoribus, non solum probabilistis (qui eam non jam ut probabilem, sed tanquam certissimam apud omnes agnoscunt, sicut scribit Suarez), at etiam antiprobabilistis; etenim de Sainte Beuve doctor sorbonicus sic ait: *Si advertatur tantum in actum materialiter sive physice consideratum et non formaliter seu moraliter, erit tantum volutus actus, ut est quid physicum, et non ut est quid morale, ergo non ut malum; et in hoc non erit malitia (4). Cardinalis Gotti scribit: Dico secundo, ad peccatum mortale sufficere advertentiam implicitam seu virtutem malitiae actionis vel ejus periculi. Etenim eo ipso quo quis dubitat aut suspicatur de malitia suae actionis, vel malitiae periculo, et tamen rei veritatem inquirere negligens actionem ponit, censetur interpretative et ipsam malitiam velle (5). Wigandt pariter inquit: Dico 1. Deliberatio, seu advertentia est duplex: una est plena et perfecta, quae adest quando homo advertit, non solum ad operationem quoad entitatem naturalem ejus, v. g. ad esum carni, sed etiam ad ejus malitiam, aut periculum transgressionis legis: alia est imperfecta, etc. Dico 2. Ut aliquid in individuo*

(3) Sylvius in 1. 2. q. 76. a. 3. concl. 1. et deinde q. 3. concl. 1. — (4) Sainte Beuve de pecc. D. 5. sect. 1. a. 3. — (5) Gotti tr. de vijis. q. 4. dub. 4. §. 3. n. 11.

imputetur ad culpam mortalem, debet adfuisse plena et perfecta deliberatio (1). Consentit his s. Antoninus, qui ad peccandum mortaliter in delectatione morosa requirit, non solum deliberationem, sed etiam animadversionem periculi, his verbis: *Aut ergo manet talis complacentia post sufficientem deliberationem, et animadversionem periculi, et tunc est mortale* (2). Alio loco inquit: *Defectus recti iudicii ad considerationis vitium pertinet, prout scilicet aliquis in recte iudicando deficit, ex eo quod contemnit vel negligit attendere ea ex quibus rectum iudicium procedit* (3). Consentit etiam continuator Tournely, qui sic concludit: *Itaque, ut intra veri limitis gradum sistamus, existimamus eum, qui ita non advertit ad peccati malitiam, ut vel naturali raptus distractione, vel ob similem causam advertere non possit, peccato non teneri. Sic excusabitur poenitens, qui injunctam poenitentiam oblivione non implet. Verum aliter dicendum de actionibus, quas eliciunt aut omittunt viri terrentis rebus absorpti, passionibus suis servientes, assueti ut nequidem cogitent se non cogitare* (4). Sed idem jam nos admittimus supra n. 28 ad 31. Consentit etiam Antoine, qui agens de ignorantia dicit, inadvertentiam sive inconsiderationem esse culpabilem in eo, qui precipitanter agit jam advertens rem indigere majore consideratione, vel qui actu positivo vult sequi passionem quae advertentiam impedit. *E contra* (dicit) *si inadvertentia sit invincibilis in homine habente cognitionem habituales debilem, est prorsus inculpabilis, et excusatur a peccato ea quae ex illa sunt contra legem; quia malitia actus tunc nullatenus ne interpretative quidem est voluntaria; nam sine potestate cognoscendi non potest esse volitio* (5).

(1) Wig. tr. 4. Ex. 2. de pecc. n. 50.

(2) S. Ant. p. 2. tit. 5. c. 5. in fin. —

(3) Idem ibid. c. 14. sub finit. — (4) Cont. Tour. tr. de pecc. c. 4. a. 4. part. 1. —

35. Hinc concludendum, quod opinio eorum (si forte adsunt) qui dicunt operanti adversus legem imputandos esse omnes errores quos committit, etiamsi nulla unquam intercesserit actualis advertentia, nec directa, nec indirecta, in se, vel in causa, saltem in confuso, sed tantum adfuerit advertentia interpretativa, in hoc dumtaxat consistens, quod ipse debuit et potuit sola potentia physica et remota malitiam advertere: haec opinio nullo modo sustineri potest; alias sequeretur, quod plurimi homines multis mortalibus culpis gravatos se invenirent, quin circa illas ullam cognitionem unquam haberint. Dicent quod homines illi in poenam aliarum culparum, puta ob cupiditates suas non repressas, obligationes proprii status non impletas, ceterasque negligentias merentur subtractionem lucis, qua alioquin bene advertissent operationum suarum malitiam, et ideo omnes sui errores imputantur ad culpam. Sed ut illatio haec valere posset, prius probanda esset supposita propositio, quae nobis minime probatur: nam ratione aliorum defectuum Deus privabit aliquem sua ulteriore luce, qua tentationibus et passionibus propriis restitisset, nisi defecisset in aliis, itaque subtractio illa efficiet quod talis homo incidat in culpas, quas satis advertit ut culpas; sed non efficiet quod ei imputentur errores, quos nullo modo, neque expresse, neque in confuso ut culpas agnoscat: quia ubi non est cognitio, non est libertas; et ubi non est libertas, non est peccatum. Instabunt. Sed s. Thomas (Lect. 7. in cap. 1. epist. ad Rom.) dicit: *Si ignorantia causatur a culpa, non potest subsequentem culpam excusare*. At hoc dicimus sane intelligendum de ignorantia voluntaria aliquo ex modis, ut supra ab eodem Angelico explicatis. Praeterquam

(5) Antoine part. 1. tr. de peccat. cap. 4. q. 7. y. Quare.

quod s. Doctor loquitur ibi de infidelibus, quibus errantibus in fide, ob eorum certe culpabilem ignorantiam, merito imputantur ad culpam omnia mala quae patrunt.

36. Praeterea si absque ulla advertentia imputantur homini omnes sui errores, quamvis ipse, debita diligentia jam adhibita, recte operari judicet, sequeretur quod ad honeste operandum non sufficeret sequi sententias (si sint minus tute) nec probabiliores, nec probabilissimas, nec etiam moraliter certas. Sed hoc dici nequit, cum ab Alexandro VIII, damnata sit prop. 3. quae dicebat: *Non licet sequi opinionem vel inter probabiles probabilissimam*.

37. Remanet objectionibus prolixis adversariorum satisfacere, sed nos brevi expediemur. Opponent 1. illud in reg. 13. juris in 6. ubi dicitur: *Ignorantia facti, non juris excusat*. Sed huic bene respondet Sylvius (1) id intelligi de statutis forensibus, ut jam explicat Glossa ibidem, in foro enim judiciali post legis promulgationem ignorantia transgressorum ordinarie praesumitur vincibilis; nisi adsit aliqua ratio, quae contrarium praesumere faciat, ut habetur in cap. In tua tit. Qui maritum accus., etc.

38. Opponent II. quod si ad omnia peccata requireretur actualis advertentia, inculpabiles reputandi essent Judaei crucifigentes Dominum, Pagani occidentes martyres, et Haeretici innumera crimina perpetrantes. Sed uno verbo his omnibus respondetur, nempe quod horum omnium ignorantia fuit et est omnino crassa. Loquens enim Christus Dominus de Judaeis, dixit: *Si opera non fecissem in eis, quae nemo alius fecit, peccatum non haberent*. Joan. 15. 24. Idem quippe dicendum de Infidelibus, et Haeticis, quibus ob suam malitiam vel supinam negligentiam omnes sui errores juste imputantur ad culpam.

(1) Sylvius 1. 2. q. 76. a. 3. q. 1. concl. 7.

39. Opponent III. quod sententia requirens aliquam advertentiam actuale non differt ab ea, quae peccatum philosophicum tuebatur a culpa theologica immune. Sed respondetur, quod ideo praefata opinio proscripta fuit ab Alexandro VIII., quia ille qui operatur contra rectam rationem, ut supponitur in peccato philosophico, etiamsi non reputet laedere Deum, reipsa jam laedit, offendendo enim naturam rationabilem, offendit simul ipsius naturae Auctorem. Sed in tali peccato semper requiritur, ut homo advertat suam actionem rectae rationi adversari. Quid ergo commune est inter peccatum philosophicum, et actionem illam, qua quis nullo modo, ne in confuso quidem advertit esse malam, et forte aliquando bonam reputat?

40. Praeterea ad hoc, ut peccatum sit mortale, requiritur plenus consensus voluntatis, ut communiter omnes dd. catholici docent. Contensonius, Tournely, Gonet, Wigand, Gotti, Concina, Sanch. Salmant. Cardenas, etc. ex s. Thom. 1. 2. q. 88. a. 6. Ratio est, quia ad peccatum consummatum requiritur perfectum voluntarium, quod idem est, ac plenus consensus (2). Potest tamen voluntas assentiri gravi culpa cum consensu indirecto, nempe cum vult causam praevidens effectum, ut superius dictum est; sed hoc intelligitur cum adest obligatio impediendi effectum, nam si in aliquo casu non adest talis obligatio, excusabitur quidem (causam ponendo) a malitia effectus, cum positive non vult, licet illum praevideat (3).

41. Notandum I. post intellectus advertentiam, tribus modis posse voluntatem ferri circa objectum peccaminosum sibi propositum, 1. positive in illo consentiendo, 2. positive resistendo, 3. negative se habendo, nec consentiendo, nec resistendo. Hinc fit quaestio, an graviter peccet, qui negative se habet, et

(2) Lib. 5. n. 5. — (3) Ib. v. Prænot. II.

positive non resistit appetitus sensitivi motibus circa objectum graviter malum? Generaliter loquendo juxta sententiam valiozem Gerson. Sanch., Castrop., Salmant. cum s. Thoma et aliis, iste leviter peccat, non vero graviter; nam periculum consensus, quod potest esse in non resistendo, non est proximum, sed tantum remotum (1).

42. Sed secus procedit in delectatione carnali, cui (juxta sententiam communem DD.) tenemur sub gravi positive resistere, quia ista, cum sunt vehementes, de facili possunt sibi trahere voluntatis consensum, si ipsa positive non resistit (2).

43. Quomodo autem hujusmodi carnis tentationibus resistendum sit, auctor quidam modernus quoad frmandam externam et sensualem commotionem dicit, multum prodesse, vestibus tegere, et comprimere partes commotas. Quoad praeservandam animam a consensu, juvant devota cogitationes super Jesu Christi morte, super inferno, aut morte: et valde quoque proderit animo revolvere conscientiae remorsus, quos anima, patrato peccato, sensitura erit cum advertet Deum amisisse. Sed maxime quoque juvat, imo necesse est in hujusmodi tentationibus ad orationem confugere; nam (teste Sapiente) castitas obtineri non potest, nisi a Deo, et per orationem: *Et ut scivi, quod aliter non possem esse continens, nisi Deus del, adii Dominum, et deprecatus sum.* Sap. 8. 21. Invigilet confessarius ad insinuandas poenitentibus praecipue recidivis, istas considerationes, ne eorum sequatur exemplum, quibus satis est ab ore poenitentis audivisse, se amplius nolle peccare; et nullo alio interposito sermone, eos absolvunt. Praeter ceteris eos moneat, ut in turpibus tentationibus, ne cum eis mente sermocinentur, sed propositum renovent se mori potius esse paratos, quam as-

(1) Lib. 5. n. 6. — (2) n. 7.

sentiri Dei offensae, et ut inde statim invocent pluries cum fiducia SS. Nomina Jesu, et Mariae, hac invocatione intendentes eorum auxilium exposcere. Dixi, *ne mente cum tentationibus sermocinentur*; omnes enim spiritus magistri advertunt quod in hujusmodi sensus tentationibus, sicut etiam in illis contra fidem, satius esset mentem alio divertere, quam manu cum eis (ut dici solet) conflari; contrariis voluntatis actibus assistendo, et rationes exquirendo, quibus sibi suadeat, cur consentire non debeat. Cum vero motus sunt leves, melius erit, quin resistat, si eos contemnat (3).

44. Et insuper advertatur non esse obligationem resistendi tentationibus, et motibus carnalibus, cum adest iusta causa positive non resistendi, puta si quis expertus esset, resistendo magis augeri motus, et contra contemnendo cessari: aut sit motus proveniant ex aliqua necessaria, aut utili actione, sicut est ab audiendis confessionibus, aut a legendis libris, ut discatur disciplina moralis, aut medica, aut a tactibus necessariis in medendo, et similibus. Nam tunc (ut docent DD.) non tenemur opus omittere propter hujusmodi involuntarios motus, nec resistere positive, si illi motus durarent, et magna esset molestiae debere semper eos positive repellere. Satis tunc erit dare operam, ne consentiat: dum hac ipsa diligentia erit sibi sufficiens reluctatio. Ita Tolet, Cajet, Laym. Tournely, Azor, Sanch. Lacroix, etc. (4).

45. Notandum II. peccata omissionis requirere actum positivum, et deliberatum voluntatis in consentiendo omissioni operis praeepti, ut bene docent Gonet, Filliuc. et Salm. quidquid dicant alii (5). Insuper advertendum omissiones, quae proveniunt a causa prius posita, non imputari ad peccatum tunc, cum omittitur praeeptum, sed cum ponitur

(3) Vide ibi. 5. n. 8. — (4) Lib. 5. n. 9. — (5) Vide Salm. tr. 20 c. 10. n. 41.

causa, ut recte dicunt Sanch. Becan. Filliuc. contra alios. Hinc qui causam ponit praevidens effectum, exemp. gr. qui ebriatur praevidens se omissurum Sacrum, etsi accideret, ut postea Sacro adesset, etiam ei confitendum esset peccatum omissionis, quia praestitit consensum, cum causam posuit, nempe ebrietatem (1). Nihilominus si peccato consummato annexa sit censura, et quis, antequam effectus sequatur, se retractaret, tunc esset reus effectus praecogniti, sed non incurreret censuram; quia censura requirit contumaciam eodem temporis momento, quo peccatum consummatur (2). Si quis omitteret Sacrum, ut iret venatum, aut ut ludo vacaret, sat erit si tantum confiteatur Missae omissionem; quia ideo ludus, et venatio sunt illi peccatum mortale, quia sunt causa omissionis Sacri (3).

46. Notandum III. propositionem, quae dicebat non esse mortale, nec mereri poenam aeternam peccatum philosophicum, nempe illam culpam, quae dignoscitur esse contra rationem, sed non contra legem divinam, quae his verbis adnotatur: *Quod in eo, qui vel Deum ignorat, vel de Deo actu non cogitat, sit grave peccatum, sed non offensae Dei, neque peccatum mortale dissolvens amicitiam Dei; neque aeterna poena dignum, merito fuisse damnatum ab Alexandro VIII, quia qui advertit opus suum essentura rationabili adversum, advertit saltem in confuso injuriam, quae irrogatur naturae auctori, qui est ipse Deus.*

PUNCTUM II.

DE PECCATIS IN PARTICULARI, DE DESIDERIO, COMPLACENTIA, ET DELECTATIONE MOROSA.

47. *Desiderium, gaudium, et delectatio.* Au in delectatione explicanda sit species.

49. *Delectatio de opere malo, et de mala cogitatione.*

50. *Desiderium mali, si esset licitum.* (1) Lib. 5 n. 40. v. Notandum III. — (2) Ib. in fin. — (3) n. 9. v. Hic denum.

51. *Delectatio et desiderium inter sponsos etc. et inter conjuges.*

52. *Delectatio de causa mala ob bonum effectum.*

53. *De damno alterius ob bonum finem*

54. *De rebus prohibitis lege positiva*

47. Inter cogitationes peccaminosas distinguenda sunt inter se desiderium, gaudium, (sive complacentia), et delectatio morosa. *Desiderium* respicit tempus futurum, et est cum homo deliberate cupit opus malum opere complere. Hoc desiderium dicitur efficax, cum quis proponit illud exequi, inefficax cum consentit in voluntate exequendi, si posset: v. g. si diceret, vellem surripere thesaurum ab ecclesia, si possem. *Gaudium* respicit tempus praeteritum; et est quando homo complacet sibi de malo patrato. *Delectatio morosa* denique respicit tempus praesens, et est cum quis praesentem sibi imaginatur actum peccati, et de illo oblectatur, ac si tunc illum exequeretur. Et dicitur *morosa*, non quia opus sit longa mora, ut fiat peccatum; quia illa potest momento compleri; sed ob moram deliberatam, quam voluntas facit (4).

48. Hoc posito, notandum I. tam desiderium, quam complacentiam comprehendere totam malitiam, et omnes species, quibus objectum induitur; unde si quis v. g. cupit cum aliqua coire, vel sibi complacet de copula habita cum illa, debet explicare qualitatem mulieris, an sit conjugata, an habeat votum castitatis. Ideoque bene docent Salm. (5) cum Lugo, Castrop., etc. quod si quis se jactat de peccato patrato, debet explicare in confessione omnes species illius, quia in se jactando regulariter adjungitur ad jactantiae malitiam etiam complacentia de peccato commisso (6). Au autem idem dicendum de delectatione morosa, quaestio est. Alii affirmant, ut Cajet. Less. Sanch., etc.; alii negant, ut Azor. Lugo, Bo-

(4) Vide Opus nostrum I. 5. n. 45. — (5) Tr. 20. c. 3. n. 66 et 67. — (6) L. 5. n. 26.

nac. Laym. Coninch. Castropal, etc. qui dicunt, quod si quis delectatur de copula conjugata, non ut conjugata, sed tantum ut pulchra, non committit adulterium, siquidem adulterii circumstantia non intrat in delectationem, prout intrat in desiderium, et in complacentiam, quæ (ut dictum est) totum objectum, ut in se est, exhaustiunt, nec possunt præcingere ab illius circumstantia. Hæc opinio speculative loquendo est valde probabilis, sed in praxi dico cum Holzman, sine dubio esse explicandas in delectatione omnes objecti circumstantias, quia in illa adest periculum proximum desiderii pravi peccandi cum huiusmodi persona (1).

49. Notandum 2. aliam esse delectationem de malo, cum opus malum est objectum delectationis: et hæc delectatio sine dubio est graviter peccaminosa, si opus est culpa gravis. Aliam esse delectationem de cogitatione operis mali, cum non delectatur de opere malo, sed tantum de cogitatione illius: v. g. aliquis legit materias turpes, et non delectatur de illis, sed tantum de illarum lectione. Hæc delectatio etiam potest esse gravis, cum adest proximum periculum consensus: sed cum non adest tale periculum, erit tantum venialiter mala; imo omni culpa carebit, cum iustam habet causam legendi, aut cogitandi de huiusmodi materiis, causa v. g. studendi, medendi aut confessiones auscultandi, etc. Ita s. Thom. 1. 2. q. 74. a. 8. et s. Anton. Sanch. Less. Bonac. Salm. alique communiter (2).

50. Quæritur 1. An peccet graviter, qui concupiscit objectum graviter malum, sed sub conditione si esset licitum? in rebus prohibitis lege positiva, certo negandum. Dubium restat in prohibitis lege naturali. Et tunc ita distinguendum: si conditio abstrahit totam malitiam peccati, v. g. si quis diceret, si Deus mihi permetteret, vellem equum Titii mihi

(1) Lib. 5. n. 45. in fine. — (2) n. 47.

accipere, hic non peccaret, vel saltem non graviter: secus autem si conditio non auferat malitiam, v. g. peccarem si non adesset infernus; occiderem si non essem sacerdos, et huiusmodi alia. Et idem rationabiliter dicunt Sanch. Laym. Azor de eo, qui diceret: si non esset peccatum ulcisceretur, blasphemarem, etc. nam cum hæc sint intrinsece mala, nunquam abstrahi possunt a sua malitia. Quamvis probabiliter dicant Sanch. Bonac. Castropal. Vasq. Sa. Valent. et Salm. cum Cajet. et aliis, quod cum quis cupit aliquid malum, nunquam concupiscit malum revera, sed tantum ostendit inclinationem ad illud, quod ad mortalem non attingit. Qui vero optaret absolute, ne esset prohibitum, quod est intrinsece malum, non potest excusari a mortali, dum ex se malum est velle invertere ordinem et legem naturæ, ut recte dicunt Salm. (3).

51. Quæritur 2. An sponsus possit delectari de congressu cum sponsa sub conditione, si esset sibi uxor, aut cogitando ad tempus, quo erit uxor? Alii absolute admittunt: alii admittunt, modo delectatio sit de solo appetitu sensitivi, nimirum sine spiritu commotione. Sed nos cum Sanchez. Suar. Layman. Azor. Salmant. Holzman, Roncaglia, Croix etc. dicimus, neutrum esse admittendum, quia delectatio facit objectum sibi præsens, et cum sic tunc præsens objectum a conditione eo honestante præcisum, tunc objectum certe est malum, et quamvis consensus sit conditionatus erga objectum, est tamen absolutus erga delectationem (4). Aliud est tamen, ait Roncaglia, si sponsus desiderat simpliciter copulam futuram cum sponsa quando sibi erit uxor: quia tunc optat rem ad tempus, quo revera illa sibi licita erit. Sed hoc non obstante ego subjungo, quod per huiusmodi

(3) L. 5. n. 43. v. Quær. — (4) n. 47 et 24.

desideria, cum quis moratur in iis cogitationibus, magnum subest periculum delectationis præsentis: ideoque debet confessarius omnino prohibere ne sponsi in huiusmodi desideriis morentur. Contra valde probabile est, per se non esse mortale se delectare de copula habita, vel habenda cum sua uxore absente (quid quid dicant Salmant. et Roncaglia, qui affirmant, si delectatio habeatur cum commotione spirituum), dum semper ac periculum pollutionis abest, matrimonium ipsum licitos reddit tactus impudicos inter conjuges (qui sine dubio nequeunt esse sine commotione aut saltem sine proximo periculo commissionis, et tamen eos ipsi Salmanticenses et Roncaglia non damnant de mortali), ita reddit per se licitam ipsam delectationem copulæ; huius sententiæ sunt s. Anton. Cajet. Coninch. Vasq. et Croix cum Suar. Gers. Laym. etc. (1), et expresse eam docet etiam s. Thomas (2).

52. Quæritur 3. An liceat oblectari de aliquo opere intrinsece malo quod accidit ob bonum effectum inde secutum? Distinguendum: si opus est formaliter malum, nempe cum peccato patratum, pro certo est apud omnes non licere delectari de illo. Si autem accidit sine peccato, non desunt qui admittunt posse delectari de illo, uti de causa boni effectus; nos vero cum Sanchez. Laym. Croix, Salmant. Roncaglia, etc. dicimus talem delectationem semper esse illicitam: quia licet opus non fuerit peccaminosum, nihilominus semper fuit objective malum. Et hoc videtur non posse amplius revocari in dubium post proposit. 15. damnatam ab Innoc. XI. quæ dicebat: *Licitum est fitio gaudere de periculis parentis a se in ebrietate perpetrato, propter ingentes divitias inde ex hereditate consecutas*. Nec obstat quod dicit s. Thomas (3). Si autem placet (nempe

(1) Lib. 5. n. 25. — (2) qu. 45. de malo a. 2. ad. 17. — (3) In 4. dist. 9. q. a. 4. q. 4. ad 5.

nocturna pollutio) ut natura exoneratio peccatum non creditur. Dum hoc intelligendum de pollutione pure naturali, quæ provenit a natura se exonerante, ideoque cum non sit objective mala, licet delectari de exoneratione ob eam obtenta. Contra (per se loquendo) licet delectari non de causa peccaminosa, sed de effectu inde secuto ut de exoneratione ob pollutionem habita aut de acquisitione hæreditatis orta ex homicidio. Dictum est per se loquendo, quia etiam delectatio solius effectus, ut dicunt Salm. et Ronc., non caret aliquo periculo (4).

53. Quæritur 4. An licitum sit delectari, aut optare damnum proximo propter aliquem bonum finem? Prænotandæ hic sunt duæ propositiones damnatæ ab Innoc. XI. nempe 13. quæ dicebat: *Si cum debita moderatione facias, potes absque peccato mortali de vita alicujus tristari, et de illius morte naturali gaudere, illam inefficaci affectu petere et desiderare: non quidem ex displicentia personæ, sed ob aliquod temporale emolumentum*. Et prop. 14. *Licitum est absoluto desiderio cupere mortem patris non quidem ut malum patris, sed ut bonum cupientis, quia nimirum ei obventura est pinguis hæreditas*. Hæ fuerunt merito damnatæ, quia secundum ordinem charitatis vitæ proximi præferenda est cuicumque nostro temporali emolumento bonorum, aut honorum. Contra licet gaudere, et cupere damnum temporale proximi, ob bonum commune aut innocentis, aut proximi: ita docent Toletus, Nav. Bonac. Salm. Ronc., etc. cum s. Thoma (5), qui sic loquitur.

Potest aliquis, salva charitate, optare malum temporale alicui, et gaudere, in quantum est impedimentum malorum alterius, vel communitalis, vel Ecclesiæ. Item scribit s. Gregorius: *Evenire plerumque potest, ut non amissa charitate, et inimici nostri rui-*

(4) Lib. 5. n. 20. — (5) In 3. Sent. dist. 30. q. 4. a. 4. ad 4.

na lætificet, et rursusejus gloria sine invidia culpa contristet; cum et, ruente eo, quosdam bene erigi credimus, et proficiente illo, plerosque injuste opprimi formidamus. Mor. lib. 22. c. 22. Quare licet (semper tamen servato ordine charitatis) optare aut sibi complacere de infirmitate aut morte impii, ad exemplum aliorum, et ut cesset ille a præbendis scandalis, aut ruina esse alio modo animabus. Ita etiam gaudere licet de dano temporali privatio vilandum, danum commune. Ita etiam dicunt Salmanticenses, et Roncaglia, posse patrem cupere mortem filio, si juste timet ne ille dedecori futurus esset familie (1). Ita etiam Sotus, Castrop. Turlench. Granad. Viva, Felix Potestas (contra Nav. Salmant., etc.) permittunt sibi posse mortem optare, si minus durum putaret esse sibi mortem quam vitam adeo molestam ob infirmitatem, paupertatem, aut aliam molestiam, qua afficitur. Et hoc mihi non videtur improbabile; ut contra videtur improbabile mihi cum Roncaglia, et Salmant. opinio Azorii, et Bonac. licitum esse mater mortem filii optare, quia eam in matrimonium collocare nequit ob ejus deformitatem aut paupertatem familie, aut quia ipsa mater vexatur a viro illius causa (2).

54. Oblectari autem de rebus solum a lege positiva vetitis, uti est in diebus jejunii oblectari de carnibus, etc. hoc semper licitum est, aut saltem non est culpabilis. Sed contra, ei qui ex inadvertentia in die jejunii carnem comedit, non licet de hoc delectari (3).

PUNCTUM III.

DE PECCATORUM DISTINCTIONE I. QUOAD SPECIEM, 2. QUOAD NUMERUM.

55. et 56. De distinctione specifica.

57. De numerica et de I. radice a multiplicitate actuum.

58. ad 61. Circa actus internos.

62. et 63. Circa actus externos.

(1) L. 5. n. 21. v. Licitum. — (2) n. 22. — (3) n. 27.

64. et 65. De II. radice a diversitate objectorum totalium.

55. Et I. Quoad speciem quaritur primo a doctoribus a quibus radicibus desumenda sit distinctio specifica peccatorum? s. Thomas docet desumendam ab objectis vitiis specie diversis: Scotus contra ab oppositione ad diversas virtutes, quibus opponuntur peccata. Utraque sententia est probabilis: secunda tamen, ut fatetur etiam Tapia Thomista, est facilius ad distinguendas species peccatorum. Quare dicimus distinctionem specierum desumi a duabus radicibus, prima ab oppositione ad diversas virtutes, ut dictum est. Sed quia aliqua peccata opponuntur eadem virtuti, ut blasphemia et perjurium, ambo opponuntur religioni, ideo dicimus secundam radicem desumendam a diversa deformitate eadem virtuti opposita. Hoc tamen valet, ut distinguantur peccata commissionis; peccata enim omissionis quoad speciem distinguuntur tantummodo ab objectis, quæ omittuntur, v. g. omisio Sacri et jejunii ambo adversantur Ecclesiae obedientiae, et in tantum sunt diversae speciei, in quantum Sacrum et jejunium sunt objecta diversae speciei (4).

56. Quaritur secundo, an peccatum ex objecto leve possit propter aliquam circumstantiam devenire ad gravitatem speciei superioris? Vasq. et Durandus negant; sed affirmat sententia communis quam tenent Suar. Castrop. Salmant. et alii cum s. Thomas (5), cum non accidat physice, sed moraliter. Quare ait s. Doctor (6) esse graviolem bestialitatem perjurio (7). Et ideo regula prædicta metiendi gravitatem peccati ex expositione ad superiorem virtutem currit tantum, quando peccata sunt maxima adversus aliquam virtutem, non autem cum comparatur maximum peccatum ad-

(1) Lib. 5. n. 30. 31. et 32. — (5) 2. 2. qu. 10. a. 3. ad 4. — (6) 2. 2. q. 134. a. 42. — (7) Lib. 5. n. 34.

versans uni virtuti cum minimo adversante alii virtuti (1).

57. II. Quoad numericam distinctionem, dicimus pariter ex duabus radicibus desumendam, 1. Ex multiplicitate actuum moraliter interruptorum. 2. Ex diversitate objectorum totalium (De hac secunda dubitant DD., sed nos juxta nostram sententiam, de qua in fine hujus puncti num. 64. agemus). Et loquendo de prima radice, ut dignoscatur quando actus voluntatis moraliter interruptantur, plures oportet facere distinctiones.

58. Primo oportet distinguere actus internos ab externis. Et quoad internos, distinguendum, cum hi possint esse aut circa peccata interna (cordis dicta) quæ interiorius consummantur, ut sunt odium, hæresis, prava desideria, delectatio morosa, et hujusmodi: aut circa peccata externa (oris et operis dicta) quæ externe perficiuntur, ut sunt blasphemiae, furta, etc. Hoc posito dicimus actus internos circa peccata cordis, odia, desideria, etc. statim ac multiplicatur, interruptantur; itaque tot sunt peccata, quot sunt actus consensus voluntatis: ut communiter var. Azor. Vasq. Castrop. Bonac. Salm. Tourn. Conc. et alii contra Canum, et Lugo, qui tenent per somnum, aut per distractiones non interrupti, sed solum per contrariam voluntatem. Sed hæc opinio non est mihi satis probabilis; unde dico teneri prænitentem ad explicandum, si potest, numerum actuum interiorum, quibus præstitit consensus; si non potest, saltem tempus in quo in tali pravo animo perseveravit, explicando saltem in genere, si eæ interruptiones (præter ordinarias somni, etc.) fuerint raræ, an frequentes. Si enim prædicti actus procederent ab uno, et eodem impetu passionis, dicunt Lugo, Viva et Tamb. (et id videtur probabile) tunc eos, quamvis intercederet aliquod intervallum, sed bre-

(1) Lib. 5. n. 34

ve, constituere unum peccatum (1).

59. Quoad actus internos circa peccata externa oris et operis, ut detractionis, homicidii, etc. hæc bifariam moraliter interruptantur: 1. voluntatis retractione; 2. voluntaria cessatione, nempe si voluntarie a pravo proposito cessat; nam si post cessationem voluntariam a proposito iterum illud reassumit, tunc novum committit peccatum (2).

60. Certum igitur est, apud omnes tam per retractionem, quam per voluntariam cessationem interrupti actus internos circa peccata externa. Sed quæstio est, an per ordinarias interruptiones interruptatur pravam propositum circa peccata externa. Alii affirmant, ut Vasq. Henno et Diana, et hæc opinio est satis probabilis. Sed probabilior est altera Salmanticensium, Viva, Roncag. et Concina; quod si perseveret propositum per breve tempus, actus replicati non interruptantur; interruptantur autem si tempus est diuturnum; et opinio aliorum, quod quantumlibet temporis pravam propositum duret, actus non interruptantur, est contra communem sententiam, quare id mihi non videtur probabile. Quodnam autem tempus judicandum sit longum in hac materia, p. Concina putat unum diem; Roncaglia duos, aliquoties, aut quinque; ego autem sentio posse idem pravam propositum duos, aut tres dies perdurare, sed non amplius; dum existimo concupiscentiæ sive passionis vehementiam (regulariter loquendo) difficulter ultra duos, aut tres dies posse persistere. Quare dico, quod si pravam propositum præcedat actum duobus aut tribus diebus, potest accipi pro uno peccato una cum actu externo consummato. Sed si quis perseverat diutius tribus diebus, ille debet explicare tempus; et tunc confarius accipiet in confuso numerum actuum eo tempore interruptorum per quamlibet morulam somni, cœnæ distractionum, etc. prout sunt coram

(1) Vide lib. 5. n. 37. — (2) Lib. 5. n. 38.

Deo, tunc utendo prima opinione Vasq. etc., nempe actus internos per quamcumque morulam semper interrompi (1).

61. Advertendum nihilominus, hoc non procedere cum actus voluntatis qui proficiscuntur a primo pravo proposito, perdurant in aliquo effectu, qui conducit ad perficiendum unum duntaxat peccatum externum; quia tunc quantumcumque temporis perduret prava voluntas, illi actus unum constituunt peccatum. Hinc qui proponit occidere inimicum suum, et ideo parat arma, insidias struit, et postea eum occidit: licet tunc plures et plures dies reiteret actus suae pravae voluntatis, unum peccatum committit: ita omnes dd. cum s. Thoma (2). Ita etiam fur unum peccatum committit, si ipse semper perseverat (licet diutius) in sibi proposita a principio voluntate furandi, vel non reslituendi; quia in illa voluntaria et nunquam retractata retentione virtualiter durat in effectu prima voluntas, ut valde probabiliter docent Nav., Lugo, Sairus, Trull., p. Nav., Roncaglia, Diana, Malder, et Salmant. (contra Suar. Bonac., etc.) Recte tamen advertit Diana, quod si fur aliquando sit impotens resstituendo, et postea iterum fieret potens et non restitueret, tunc novum committeret peccatum; tunc enim tempore impotentiae non perseveravit in effectu voluntas non restituendi (3).

62. Hoc quoad actus internos peccatorum, quae externe perficiuntur. Quoad autem ipsos actus externos, isti tunc moraliter interrumpuntur, cum non respiciunt aliquem actum completum, v. gr. si quis pluries percutit inimicum, non habens animum eum occidendi, tunc omnes illae percussiones sunt distincta peccata, quia quilibet actus habet suam distinctam malitiam. Idem dicendum de tactibus turpibus, sine intentione caecundi adhibitis. Contra advertendum, quod bif-

(1) n. 39. — (2) In 2. dist. 42. q. 4. m. 1. — (3) Lib. 5. n. 40.

riam actus externi uniuntur, et unum constituunt peccatum: 1. si procedunt ab ipso impetu, cum quiseodem iracundiae tempore pluries blasphemant, injuriis aliquem afficit, percutit, aut detrahit, sive eadem concupiscentiae vehementia pluries turpiter tangit; ita communiter Nav., Less., Castropal., Bonac., Concina, Viva, Salmant., etc. 2. Si actus externi moraliter ordinentur ad idem peccatum consummandum, prout qui accipit arma, inquit inimicum, et postea eum occidit. Item si quis ad copulam consummandam, praemittit verba, oscula, etc. Itaque tunc sufficit tantum explicare commississe homicidium, aut copulam. An autem explicandi sint tactus statim copulam subsequentes? Respondetur probabiliter negative; semper ac tactus (et idem est de complacentia, quae habetur de copula) statim post copulam habeantur, et non dirigantur ad novam copulam; quia tunc vero similiter tactus illi adhibentur ad primae copulae complementum (4). Sed hic notandum cum p. Viva, et communi (ut ipseasserit) omnia media externa adhibita ad exequendum peccatum, prout sunt tactus et verba obscena, ac etiam iter susceptum, ascensus in domum meretricis, parare arma ad vindictam, et huiusmodi, omnia haec explicanda sunt in confessione tamquam peccata distincta numero; quando peccatum intentum executioni non mandatur; quia illae actiones jam externatae omnes informantur a malitia pravi finis (5).

63. Queritur, si quis habens animum suscipiendi 100 aureos, centum vicibus suscipere, quot peccata committit? Lacroix putat centum peccata committere, quodlibet enim furtum suam propriam habet malitiam. Sed probabiliter Holzman sentit, satis esse confiteri furtum 100 aureorum, tamquam unum peccatum dum caeteri actus tendunt ad complendum furtum intentum. Si autem non est intentum ad centum, certe

(4) Lib. 5. n. 41. — (5) n. 42.

distincte explicanda sunt omnia furtiva gravia (1).

64. Hactenus de prima radice: loquamur de secunda, nempe de diversitate obsectorum totalium. Quaestio est tamen inter dd. an per hanc radicem multiplicentur peccata, v. gr. si quis unico ictu sclopeli plures occidit, an committat plura peccata? Alii negant, ut Suar. Lugo Laym. Anacl. Viva, etc. sed nos cum Azor. Tournely Concina Salmant. Diana Croix, etc. et communi affirmamus, quia idem actus, sicuti potest continere plures malitias specie distinctas, ita pariter potest habere plures distinctas numero: et hoc etiam contra eandem virtutem; puta si conjugatus committit adulterium cum conjugata. Hinc dicimus plura committere peccata 1. Qui uno ictu sclopeli plures occidit homines; aut unica detractio multos unius familiae infamat: aut unico sermone pluribus est scandalo. 2. Qui unica vice furatur a pluribus, sed hoc non intelligitur, si furaretur bona monasterii, aut capituli, quia ea bona pertinent ad communiatem, non vero ad particulares. 3. Qui unico actu voluntatis proponit plures dies omittere officium, aut jejunium; aut malum optat pluribus, vel cupit ad plures foeminas accedere, aut pluries ad eandem, fortius si pluries successive cum aliqua rem habet (2).

65. Si autem aliquis negat plures Fidei articulos, unum committit peccatum; nam cum unum sit objectum Fidei, nempe veritas Dei revelantis; aequae infidelis est, qui unum articulum negat, ac qui omnes. Ita pariter qui coram pluribus alicui detrahit, probabile est cum Azorio Molina Lugo, etc. (contra Lacroix) unum peccatum committere dum unum est apud omnes jus ad famam. Item qui plura mala exoptat inimico, v. gr. infamiam, mortem, etc. sed sub una mali ratione ea apprehendit, nempe ut media ad illius perniciem, (1) n. 44. — (2) Lib. 5. n. 46.

probabiliter cum Cajet. Lugo Valent. Bonac. Croix, etc. committit unum tantum peccatum, et ei satis est confiteri: *Exoptavi grave malum proximo*: sed qui efficaciter optasset in suum inimicum diversa mala inferre, aut optasset specificae et in particulari ut praedicta mala illi acciderent, tunc debet omnia illa distincte confiteri, quia illa sunt diversa peccata (3). Dicunt Salmant. Viva et Lugo. cum aliis confessarium, qui est in peccato mortali, plures successive absolventem, unum committere sacrilegium. Sed nos dicimus cum Bonac. Escobar, Concina Tournely Croix, etc. tot sacrilegia, quot sunt personae, quas absolvit, quia quaelibet absolutio est distinctum Sacramentum. Secus autem et non improbabiler dicunt Filiuc. Viva Busemb. et alii de sacerdote in peccato existente, qui pluribus ministrat Eucharistiam, cum una sit tunc administratio, et unum convivium (4). Quot autem peccata committat, qui celebrat Missam in peccato, vide *append.* 3. n. II.

PUNCTUM IV.

DE PECCATO MORTALI ET VENIALI

66. *Effectus mortalis et venialis.*
67. *Quot modis mortale fit veniale.*
68. *Quot modis veniale fit mortale.*
69. *Quid si in periculum probabile de mortali quis se exponat.*

66. Peccatum mortale est illud, quod privat hominem divina gratia, quae est animae vita, et ideo dicitur mortale. Veniale est, quod non privat gratia, sed minuit charitatem, non quidem Dei erga nos, sed nostram erga Deum. Admonet confessarios s. Antoninus, ne damnent aliquem peccati mortalis, nisi habeatur auctoritas expressa sacrae Scripturae, aut canonis, aut determinationis Ecclesiae, vel evidens ratio. Quare ait Sanctus ex d. Thoma, in grave periculum peccandi se conjiciunt, qui sine

(3) Lib. 2. n. 30. v. 4. In confess. et 4. 5. n. 50. v. Quaes. 5. — (4) Lib. 5. n. 50. v. Quaes. 6.

certitudine facilius actiones damnant de peccato mortali in talem conscientiam ponendo poenitentes (1).

67. Queritur 1. quot modis peccatum, ex genere suo mortale, fieri potest veniale? Tria requiruntur ad peccatum mortale: gravitas materiae, plena advertentia intellectus, et perfectus consensus voluntatis; et ob aliquem horum defectum mortale fieri potest veniale. Et 1. quoad materiam, ejus gravitas consideranda est non solum in se, sed etiam ex circumstantiis ex toto, et ex fine intento. Quapropter non datur parvitas materiae, ubi parvitas non minuit offensam, uti accidit in infidelitate, simonia, perjurio, vitio turpi, etc. Præterea advertendum, materias parvas reiteratas tunc constituere materiam gravem, cum ex se, aut saltem moraliter in se coalescunt, ut sunt furtula, parvae omissiones in officio, in missa, aut comestiones modicae in jejunio eodem die repetitæ. 2. Quoad advertentiam, potest excusari a mortali semidormiens, aut semidistractus, aut qui subita et vehementiurbatione ita corripitur, ut nesciat quid agat. 3. Quoad consensum, notetur quod hic non est supponendus perfectus ad peccatum mortale in his, qui spirituales agunt vitam, et meticulousae sunt conscientiae, semper ac certi non sint de consensu (2).

68. Queritur 2. quot modis contra veniale possit transire in mortale? Respondetur quinque: 1. Ratione *finis adjuncti*, qui ex se sit mortalis, v. gr. si quis dicat verbum leviter inhonestum, sed fine proximum trahendi ad culpam gravem. 2. Ratione *finis ultimi*, et est, cum quis agit aliquid ex se non mortale, sed ea animi adhaesione, ut potius sit paratus ad præceptum grave transgrediendum, quam illud omittere: v. g. si quis die festivo sit paratus potius ad omittendum Sacrum, quam ludum.

(1) Lib. 5. n. 52. circa fin. v. Bene hic. — (2) Lib. 6. n. 476. v. Item, et 4. 5. n. 58. ad 58.

Sat tamen tunc erit, si confiteatur tantum voluntatem omittendi Sacrum.

3. Ratione *contemptus formalis* legis, aut legislatoris, ut docet s. Thomas (3), cum aliquis ex proposito legem (etiamsi humanam) transgreditur, quia non vult ei se subicere: aut ideo superiori non obedit, quia illi non vult subicere; si autem nolle superiori obsequi, aut ex passione; aut quia res est parvi momenti, tunc ait s. Doctor non peccat ex contemptu, etiamsi peccatum reiteret. 4. Ratione *scandali* respectu pusillorum, ut in *Tractatu sequenti* n. 28. 5. Ratione *periculi proximi* in culpam gravem labendi (4).

69. Nonnulli A.A. dicunt, quod si quis se exponit periculo tantum probabili labendi in mortale non peccat graviter semper ac sit etiam probabile quod non cadat. Sed hæc opinio rejicitur a Carden., Busemb., Croix, etc. quia si nobis nefas est uti opinione probabili cum periculo facti de damno alterius, ut dictum est *Tract. 1. n. 21.* quanto minus possumus ea uti cum periculo propriae animæ? Tunc lapsus licet sit incertus, certum tamen est periculum. Hoc intelligitur quod peccat graviter, qui se exponit periculo sine justa causa; hoc enim non currit juxta communem Nav., Roncag., Hurtad., Salmant., Elbel, etc. de eo qui ex necessitate se exponit (ut dicitur de chirurgo et parrocho *Tract. 9. n. 34. de sexto præcepto*); quandoquidem tunc periculum ex proximo fit remotum, tum propter necessitatem, tum propter media præservativa quæ debet adhibere in hujusmodi occasionibus: nam licet nemo excusetur, etiamsi velit eadem media adhibere, qui præcisa necessitate se exponit periculo, attamen bene excusabitur, qui illi ex justa causa se exponit, dum huic, non autem illi in occasione auxiliaturus erit Deus, qui indigentibus, non temere agentibus opitulatur (5).

(3) 2. 2. q. 486. a. 9. ad 3. — (4) Lib. 5. n. 59. ad 63. — (5) Lib. 5. n. 63. Quer hic.

TRACTATUS IV. DE PRIMO PRÆCEPTO DECALOGI

CAPUT I.

DE VIRTUTIBUS THEOLOGALIBUS.

1. ad 5. De Fide.

6. ad 8. De Spe.

9. ad 42. De Charitate.

43. Actus exercendi circa virtutes theologales.

1. Ad primum præceptum primo spectant virtutes theologales, quæ sunt Fides, Spes, et Charitas. De singulis seorsim. Et I. Fides definitur: *Est virtus theologica a Deo infusa, inclinans nos ad firmiter assentiendum ob divinam veracitatem omnibus, quæ Deus revelavit, et per Ecclesiam nobis credenda proposuit.* Dicitur 1. *Virtus theologica*, id est, Deum respiciens, quia Fides, sicut etiam Spes et Charitas directe respiciunt Deum ad differentiam virtutum moralium, quæ illum indirecte respiciunt. 2. *A Deo infusa*, quia Fides est donum Dei supernaturale. 3. *Inclinans nos ad firmiter credendum*, nam assensus Fidei non potest esse cum formidine, ut volebat prop. 4. ex damnatis ab Innoc. XI, sed debet esse firmus. 4. *Ob divinam veracitatem*, cum infallibilis veritas (quæ est ipse Deus) sit objectum formale Fidei. 5. *Omnibus, quæ Deus revelavit*, cum omnia a Deo revelata sint objectum materiale Fidei. 6. *Et per Ecclesiam nobis credenda proposuit*, quia divina revelatio nobis non manifestatur, nisi per Ecclesiam, quæ eam proponit; est enim evidens per signa credibilitatis (quæ sunt prophetiæ, miracula, martyrum constantia, etc.) Ecclesiam non posse falli, nec fallere. Quare aiebat. s. Augustinus: *Evangelio non crederem nisi me Ecclesia catholica commoveret auctoritas.*

2. Itaque objectum materiale Fidei (nimirum id quod credere debemus) præcipuum est Deus, et inde cætera omnia a Deo revelata, ut dicitur Tho-

mas: *Fides quæ hominem divinæ cognitioni conjungit per assensum, insum Deum habet sicut principale objectum, alio vero sicut consequenter adjuncta.* Objectum autem formale (sive motivum quo debemus credere) est Dei veritas. Quæstio tamen est inter scholasticos, an revelatio etiam sit objectum formale Fidei? Juvenin, et alii dicunt Dei veracitatem esse objectum formale quod, sive rationem præcipuam, in qua fundatur Fides. Revelationem autem esse objectum formale quo, nempe medium, quo nos credimus, sed communior sententia, quam tenent Habert, Gotti et Holzman cum Scoto, etc. vult objectum formale Fidei esse veracitatem Dei, et revelationem esse tantum conditionem, qua nobis applicetur notitia eorum, quæ credimus.

3. Sed deveniamus ad ea, quæ nostri instituti laboris intersunt. Altera sunt præcepta explicite credenda de necessitate mediæ, altera de necessitate præcepti. Nulli dubium est, quin explicite de necessitate mediæ credenda sint, Deum esse, et remuneratorem esse boni, et justum vindicem mali. Quoad autem mysteria sanctissimæ Trinitatis, et Incarnationis, et mortis Jesu Christi, licet adsit sententia probabilis pro utraque parte, an debeant credi est necessitate mediæ, an præcepti; attamen certum est ex propos. 64. ex damnatis ab Innoc. XI. non esse absolutionis capacem, qui ignorat ea mysteria, aut quia agitur de valore Sacramenti, aut quia agitur de mysteriis longe maximis, et momenti valde gravis, ut credantur, ad salutem æternam consequendam, ac edoctu ita facilibus, ut sine magna difficultate ea addiscere possit poenitens, antequam absolutione sacramentali donetur. Sed ratio potior est, quia poenitens Sacramentum Po-

certitudine facilius actiones damnant de peccato mortali in talem conscientiam ponendo poenitentes (1).

67. Queritur 1. quot modis peccatum, ex genere suo mortale, fieri potest veniale? Tria requiruntur ad peccatum mortale: gravitas materiae, plena advertentia intellectus, et perfectus consensus voluntatis; et ob aliquem horum defectum mortale fieri potest veniale. Et 1. quoad materiam, ejus gravitas consideranda est non solum in se, sed etiam ex circumstantiis ex toto, et ex fine intento. Quapropter non datur parvitas materiae, ubi parvitas non minuit offensam, uti accidit in infidelitate, simonia, perjurio, vitio turpi, etc. Præterea advertendum, materias parvas reiteratas tunc constituere materiam gravem, cum ex se, aut saltem moraliter in se coalescunt, ut sunt furtula, parvae omissiones in officio, in missa, aut comestiones modicae in jejunio eodem die repetitæ. 2. Quoad advertentiam, potest excusari a mortali semidormiens, aut semidistractus, aut qui subita et vehementiurbatione ita corripitur, ut nesciat quid agat. 3. Quoad consensum, notetur quod hic non est supponendus perfectus ad peccatum mortale in his, qui spirituales agunt vitam, et meticulousae sunt conscientiae, semper ac certi non sint de consensu (2).

68. Queritur 2. quot modis contra veniale possit transire in mortale? Respondetur quinque: 1. Ratione *finis adjuncti*, qui ex se sit mortalis, v. gr. si quis dicat verbum leviter inhonestum, sed fine proximum trahendi ad culpam gravem. 2. Ratione *finis ultimi*, et est, cum quis agit aliquid ex se non mortale, sed ea animi adhaesione, ut potius sit paratus ad præceptum grave transgrediendum, quam illud omittere: v. g. si quis die festivo sit paratus potius ad omittendum Sacrum, quam ludum.

(1) Lib. 5. n. 52. circa fin. v. Bene hic. — (2) Lib. 6. n. 476. v. Item, et 4. 5. n. 58. ad 58.

Sat tamen tunc erit, si confiteatur tantum voluntatem omittendi Sacrum.

3. Ratione *contemptus formalis* legis, aut legislatoris, ut docet s. Thomas (3), cum aliquis ex proposito legem (etiamsi humanam) transgreditur, quia non vult ei se subicere: aut ideo superiori non obedit, quia illi non vult subicere; si autem nolle superiori obsequi, aut ex passione; aut quia res est parvi momenti, tunc ait s. Doctor non peccat ex contemptu, etiamsi peccatum reiteret. 4. Ratione *scandali* respectu pusillorum, ut in *Tractatu sequenti* n. 28. 5. Ratione *periculi proximi* in culpam gravem labendi (4).

69. Nonnulli A.A. dicunt, quod si quis se exponit periculo tantum probabili labendi in mortale non peccat graviter semper ac sit etiam probabile quod non cadat. Sed hæc opinio rejicitur a Carden., Busemb., Croix, etc. quia si nobis nefas est uti opinione probabili cum periculo facti de damno alterius, ut dictum est *Tract. 1. n. 21.* quanto minus possumus ea uti cum periculo propriae animæ? Tunc lapsus licet sit incertus, certum tamen est periculum. Hoc intelligitur quod peccat graviter, qui se exponit periculo sine justa causa; hoc enim non currit juxta communem Nav., Roncag., Hurtad., Salmant., Elbel, etc. de eo qui ex necessitate se exponit (ut dicitur de chirurgo et parrocho *Tract. 9. n. 34. de sexto præcepto*); quandoquidem tunc periculum ex proximo fit remotum, tum propter necessitatem, tum propter media præservativa quæ debet adhibere in hujusmodi occasionibus: nam licet nemo excusetur, etiamsi velit eadem media adhibere, qui præcisa necessitate se exponit periculo, attamen bene excusabitur, qui illi ex justa causa se exponit, dum huic, non autem illi in occasione auxiliaturus erit Deus, qui indigentibus, non temere agentibus opitulatur (5).

(3) 2. 2. q. 486. a. 9. ad 3. — (4) Lib. 5. n. 59. ad 63. — (5) Lib. 5. n. 63. Quæ hic.

TRACTATUS IV. DE PRIMO PRÆCEPTO DECALOGI

CAPUT I.

DE VIRTUTIBUS THEOLOGALIBUS.

1. ad 5. De Fide.

6. ad 8. De Spe.

9. ad 42. De Charitate.

43. Actus exercendi circa virtutes theologales.

1. Ad primum præceptum primo spectant virtutes theologales, quæ sunt Fides, Spes, et Charitas. De singulis seorsim. Et 1. Fides definitur: *Est virtus theologica a Deo infusa, inclinans nos ad firmiter assentiendum ob divinam veracitatem omnibus, quæ Deus revelavit, et per Ecclesiam nobis credenda proposuit.* Dicitur 1. *Virtus theologica*, id est, Deum respiciens, quia Fides, sicut etiam Spes et Charitas directe respiciunt Deum ad differentiam virtutum moralium, quæ illum indirecte respiciunt. 2. *A Deo infusa*, quia Fides est donum Dei supernaturale. 3. *Inclinans nos ad firmiter credendum*, nam assensus Fidei non potest esse cum formidine, ut volebat prop. 4. ex damnatis ab Innoc. XI, sed debet esse firmus. 4. *Ob divinam veracitatem*, cum infallibilis veritas (quæ est ipse Deus) sit objectum formale Fidei. 5. *Omnibus, quæ Deus revelavit*, cum omnia a Deo revelata sint objectum materiale Fidei. 6. *Et per Ecclesiam nobis credenda proposuit*, quia divina revelatio nobis non manifestatur, nisi per Ecclesiam, quæ eam proponit; est enim evidens per signa credibilitatis (quæ sunt prophetiæ, miracula, martyrum constantia, etc.) Ecclesiam non posse falli, nec fallere. Quare aiebat s. Augustinus: *Evangelio non crederem nisi me Ecclesia catholica commoveret auctoritas.*

2. Itaque objectum materiale Fidei (nimirum id quod credere debemus) præcipuum est Deus, et inde cætera omnia a Deo revelata, ut dicitur Tho-

mas: *Fides quæ hominem divinæ cognitioni conjungit per assensum, insum Deum habet sicut principale objectum, alio vero sicut consequenter adjuncta.* Objectum autem formale (sive motivum quo debemus credere) est Dei veritas. Quæstio tamen est inter scholasticos, an revelatio etiam sit objectum formale Fidei? Juvenin, et alii dicunt Dei veracitatem esse objectum formale quod, sive rationem præcipuam, in qua fundatur Fides. Revelationem autem esse objectum formale quo, nempe medium, quo nos credimus, sed communior sententia, quam tenent Habert, Gotti et Holzman cum Scoto, etc. vult objectum formale Fidei esse veracitatem Dei, et revelationem esse tantum conditionem, qua nobis applicetur notitia eorum, quæ credimus.

3. Sed deveniamus ad ea, quæ nostri instituti laboris intersunt. Altera sunt præcepta explicite credenda de necessitate mediæ, altera de necessitate præcepti. Nulli dubium est, quin explicite de necessitate mediæ credenda sint, Deum esse, et remuneratorem esse boni, et justum vindicem mali. Quoad autem mysteria sanctissimæ Trinitatis, et Incarnationis, et mortis Jesu Christi, licet adsit sententia probabilis pro utraque parte, an debeant credi est necessitate mediæ, an præcepti; attamen certum est ex propos. 64. ex damnatis ab Innoc. XI. non esse absolutionis capacem, qui ignorat ea mysteria, aut quia agitur de valore Sacramenti, aut quia agitur de mysteriis longe maximis, et momenti valde gravis, ut credantur, ad salutem æternam consequendam, ac edoctu ita facilibus, ut sine magna difficultate ea addiscere possit poenitens, antequam absolutione sacramentali donetur. Sed ratio potior est, quia poenitens Sacramentum Po-

nitentiae recipiendo, quod est meritum Salvatoris communicatio, tenetur illis explicite credere, sive tenetur exercere fidem circa illa mysteria SS. Trinitatis et Incarnationis. Explicite vero de necessitate præcepti debent sciri et credi, saltem in substantia, ut docet s. Carolus Borromeus in sua *Instructione ad confessorios* 1. Symbolum apostolorum 2. Oratio dominicalis et salutatio angelica 3. Præcepta Decalogi et Ecclesiae, 4. Sacramenta, quae cuilibet sunt necessaria, ut Baptismus, Eucharistia, et Pœnitentia; ceterorum enim sufficit habere fidem implicitam, cum explicita sit tantum necessaria illis, qui ea suscipiunt.

4. Peccata, quæ Fidei adversantur, sunt infidelitas, et hæresis: infidelitas quæ triplex est: *Negativa*, eorum nempe, qui nihil audierunt de Fide. *Positiva*, eorum est, qui sua culpa ignorant veritatem Fidei. *Contraria*, est eorum, qui Fidei sufficienter eis propositæ repugnant, aut eam contemnant. In hac infidelitate contraria, sunt paganismus, judaismus, et hæresis (1).

5. Ad hæresim duo requiruntur, iudicium erroneum intellectus, et pertinacia voluntatis. Quare non est hæreticus, qui tantum externe detestatur fidem, aut qui tantum negative dubitat de ea, credulitatem suspendendo circa aliquem articulum, quia istenon format iudicium: contra vero est hæreticus, qui affirmative iudicat aliquod dogma esse dubium: aut qui ideo suspendit iudicium, in quantum virtualiter iudicat dubium esse illud dogma, licet sciat Ecclesiam illud docere. Nec est hæreticus qui est dispositus se iudicio Ecclesiae submittere: quia tunc deest pertinacia (2). Ad hæresim deducitur apostasia, quæ est error Fidei ex toto contrarius, ab ea nempe discendo.

6. II. Spes definitur: *Est virtus, per quam certa cum fiducia futuram beatitudinem, et media illius asse-*

(1) Lib. 2. n. 47. — (2) N. 49.

quendæ expectamus per Dei auxilium. Objectum materiale primum Spei, illud nempe quod sperare debemus, est beatitudo æterna, quæ est Deus ipse fruendus; secundarium sunt divina gratia et bona nostra opera Dei auxilio exequentia. Objectum vero formale, seu motivum, quo nos sperare debemus, alii dicunt esse Dei misericordiam; alii divinam omnipotentiam, ut communiter Thomistæ; alii divinam promissionem. Ut tenet Juvenin; alii denique volunt esse divinam bonitatem, illam intellige bonitatem, qua nobis auxilia ad consequendam salutem communicat, quæ eadem est ac misericordia; quod si quis vellet objectum formale spei esse bonitatem Dei, in quantum est respectata, bene ait Continuator Tourneley (3), erraret utique.

7. Hinc puto concludendum omnia illa tria prima motiva, quæ innuimus, objectum formale Spei constituere, nimirum Dei misericordiam et omnipotentiam, qua nobis Deus opitulatur ad vincendos inimicos salutis hæc duo motiva expresse docentur a s. Thoma (4), qui sic ait: *Ita objectum formale Spei est auxilium divinæ pietatis, et potestatis, propter quod tendit motus Spei in bona sperata, quæ sunt materiale objectum Spei.* Et putohis duobus debere addi tertium, quod est divina promissio, ut ait Juvenin, sive sit fidelitas Dei in promissis, quibus pollicetur est se ob merita Christi ad gloriam nos adducturum; nam, hac promissione præcisa, nos certa fiducia non possumus nostram salutem sperare.

8. Vitia Spei opposita sunt desperatio et præsumptio: peccat præsumptionis ille, qui meritis ipsius solius innixus, aut solius Jesu Christi meritis, ipso non cooperante, confusus, sperat salutem consequi. Præsumptionis pariter peccat, qui reiterat peccata, sperans Deum æque duo

(3) Tract. de Decal. c. 1. p. 2. de spe concl. 2. — (4) In quæst. disp. qu. unice de spe.

peccata quam unum esse remissurum; aut qui ex facilitate remissionis, quam sperat, inducitur ad peccandum: non autem qui ex passione peccaret, sperans eodem tempore sibi parcendum fore. Qui autem vellet diutius in peccatis perseverare, sperans postea fore ut respiceret, hic non peccaret quidem contra spem, sed contra charitatem erga seipsum, æternæ damnationis periculo se exponendo (1).

9. II. Charitas definitur: *Est virtus, qua diligimus Deum propter seipsum, ac nos et proximum propter Deum.* Itaque objectum materiale primum charitatis (nempe id quod amare tenemur) est Deus quem super omnia diligere tenemur, tanquam nostrum ultimum finem. Secundarium sumus nos ipsi, et proximus, quem sicut nosmetipsos diligere debemus, quia hoc nobis præcipit Deus. Objectum autem formale charitatis (nempe motivum, quo tenemur diligere Deum) est quia ipse est bonitas infinita, fons et aggregatio omnium perfectionum.

10. Dubitatur 1. An desiderium fruendi Deo sit objectum charitatis? Et respondemus affirmative: Charitas enim ut diximus tendit ad Deum, ut ad ultimum finem, ideoque desiderium eo fruendi, qui est ultimus finis noster, est actus proprius charitatis, ino perfectissimus, quia fructio est charitas consummata: quare Apostoli desiderium moriendi, et esse cum Jesu Christo, fuit actus perfectus charitatis. Et hoc expresse dicit s. Augustinus: *Charitatem voco motum animi ad fruendum Deum propter seipsum.* Nec obstat dicere, quod objectum Charitatis esset idem cum objecto Spei, quod est etiam frui Deo cupito; nam recte respondet Habert (2) dicens, Spem tendere ad Dei fruitionem, uti nostrum bonum; charitatem vero ad ipsius fruitionem ob gloriam ipsius Dei; dum (ut ait s. Bernardus,) cum homo Deo fruatur, sui ipsius obli-

(1) Lib. 2. n. 20. et 21. v. Hinc recte. — (2) Tom. 3. de Spec. c. 2. q. 2.

viscitur, et totis viribus eum diligit.

11. Dubitatur 2. An sit actus charitatis diligere bonitatem divinam, ut nobis convenientem, cum hic actus videatur potius amor concupiscentiæ quam amicitiae? Respondetur cum Habert, Gotti, et Juvenin, quod si in hoc respicimus nostrum bonum, ut terminum dilectionis, utique ille est amor concupiscentiæ ad spem spectans; si vero respicimus gloriam Dei, uti terminum, ejus bonitatem diligentes tanquam nobis convenientem, quia nos adjuvat ad ejus voluntatem exequentiam, et ad ultimum finem, qui est eum diligere, et ob quem nos creavit, assequendum, hic est verus actus charitatis. Quare s. Augustinus aiebat: *Sic amare debes, ut ipsum (Deum) pro mercede desiderare non desinas qui solum te satiet.* In Ps. 134 n. II.

12. Deum vero diligere propter beneficia quæ in nos contulit, est actus gratitudinis, sed non charitatis, ut dicit Habert et Lacroix (3). Sed bene ait Habert, quod si quis divina beneficia respiceret tanquam Dei bonitatis communicationem, verumelicet actum charitatis, in illis diligens non jam bonum ipsius recipientis, sed bonitatem Dei dispensantis.

13. Tenemur autem tam circa charitatem erga Deum, quam circa fidem et spem, actus elicere, uti constat ex propositionibus proscriptis 1. et 7. ex illis Alexandri VII. et 6. 16. et 17. Innoc. XI.; nam sublati actibus, illas virtutes exercere non possumus. Igitur hi actus aliquando obligant ex se, aliquando per accidens. Obligant per accidens, cum urget necessitas eos eliciendi ad superandum aliquam tentationem, aut ad alicujus præcepti adimplentionem, v. gr. confessionis, communionis, etc. Obligant per se (uti docent dd.) in pluribus vitæ temporibus: nimirum cum pervenitur ad rationis usum; in exitu vitæ, et pluries in vita, saltem semel quolibet anno;

(3) Lacroix, 1. 2. n. 447. Habert. 1. 3. de Charit. c. 2. q. 4.

ut dicunt AA.; sed circa actum charitatis magis mihi arridet sententia eorum, qui eum requirunt semel in mense, dum difficiliter observare poterit legem divinam, qui frequenter suum erga Deum amorem actibus positivis non exercet. Attamen opus non est, ut hi actus reflexe et explicite fiant, cum intentione præcepto satisfaciendi: sed satis est, si exercite fiant inempe ut actu fiant; licet ex alio fine, nempe ad abijciendam tentationem, ad eliciendam contritionem, si confiteri velit. Ita etiam actus charitatis sunt omnes unformitatis actus divinæ voluntati, et omnes virtutes exercitæ ad Dei complacentiam. Ita pariter sunt actus fidei orare, Crucifixum adorare, signare se signo crucis, etc. quare bene ait Card. de Lugo, quod ille, qui semel amplexus est fidem christianam (aut vixerit, ego addo, christiane, saltem præcepto paschali satisfaciendo non debet dubitari, quin satisfecerit præcepto fidei; et idem intelligendum de præcepto spei (1).

CAPUT II.

DE CHARITATE ERGA PROXIMUM.

14. Ordo charitatis.
15. Ordo personarum, quæ præferri debent.
16. Punct. I. Signa communia adhibenda cum inimicis.
17. Remissio injuriæ.
18. et 19. Punct. II. Obligatio elemosynæ.
20. Punct. III. De correctione fraterna.
21. Quando quis excusatur.
22. Superiorum in hoc obligatio.
23. et 24. Punct. IV. De scandalo, et quot modis datur.
25. An scandalum sit peccatum tam contra caritatem quam contra virtutem quæ læduntur.
26. et 27. Quid si proximus sit jam paratus ad peccandum.
28. An vestitus alicui scandalo tenemur relinquere nostra bona, ac etiam omittere præcepta positiva.
29. De scandalo, quod præbent mulieres; et de comediis.
30. An possit suaderi minus malum.
- (1) Lib. 2. n. 6. ad 8.

31 et 32. Punct. V. Quando erit licita cooperatio materialis.

14. Charitas est ordinata; unde fit quod tenemur præferre omnibus Deum, et ejus gratiam; contra vero non tenemur præferre bonum proximi nostro bono, nisi quoties proximi bonum sit ordinis superioris. Ordo bonorum hic est. Præ omnibus est vita spiritualis, post hanc vita temporalis, inde fama, et postremo sunt bona. Itaque vita proximi temporalis non est nostræ præferenda, bene vero spiritualis. Hoc tamen intelligendum, quoties proximus est in extrema illius necessitate; et etiam in gravi respectu episcoporum et parochorum juxta communem sententiam (2). Cum autem necessitas proximi est extrema, tunc tenemur succurrere, licet adsit aliquod probabile periculum labendi in aliquod peccatum, modo lapsus non sit moraliter certus, dum in illo casu debemus jure merito sperare Deum fore nobis auxiliatorem; ita d. Thom., Suar., Sol., Sylv., Tourn., Pal., Salm., etc. (3). Hoc tamen intelligendum, quoties æqualis afforet spes adjuvandi, et nemo alius esset qui opitularetur; et præterea proximus certe esset damnandus, hoc enim importat extrema necessitas. Sed tempore pestis, merito ait Laym., quod in aliorum defectu sacerdotes tenentur infirmis assistere, quia in tanta multitudine moraliter certum est multos adesse, qui in peccatis versantes, suæ salutis æternæ prospicere non poterunt, ob ignorantiam eliciendi actum contritionis perfectæ (4).

15. Ordo autem personarum, quas præferre debemus in officiis charitatis, hic est: In extrema necessitate vita, omnibus præferendi sunt parentes, cum enim ab ipsis nos vitam acceperimus, justum est, ut cæteris nos eos præferamus. Sed in gravi necessitate i. succurrendum est conjugi, 2. filiis, 3. parentibus, sed pa-

(2) Lib. 2. n. 27. — (3) L. 6. n. 453. — (4) L. 2. n. 27 v. An autem.

tri præ matre, 4. fratribus et sororibus, 5. consanguineis, 6. domesticis (1).

PUNCTUM I.

DE DILECTIONE INIMICORUM.

16. Certum est nos teneri inimicos diligere tam actu interno, quam actu externo eis ostendendo saltem signa communia consueti ostendi aliis amicis, aut consanguineis: v. gr. eos salutando, aut resalutando, litteris respondendo, eorum consortium non evitando, communibus elemosynis non privando, etc. Diximus saltem resalutando sed si inimicus esset Superior aut contra adesset scandalum, aut si absque gravi incommodo posset suum inimicum salutare, et hoc modo eum liberare a peccato gravi odii, quo ipse ab illo habetur; tunc (ut recte ait Tournely) tenetur salutationem prævenire. Nonnulli autem auctores excusant a peccato gravi offensum, si nec resalutaret inimicum, si de recenti ab eo injuria esset affectus, ita Roncaglia, Tamb., Mazzot. (2).

17. Hic memorare juvat illud dubium quod fit a dd. an teneatur offensus injuriam remittere offensori? Salvo (3) dicunt teneri quidem injuriam remittere, sed non publicam poenam, quia hæc refertur ad bonum reipublicæ. Speculative loquendo sententia vera est, sed in praxi ego nunquam ausus sum absolvere aliquem istorum qui dicebant se inimicis pepercisse, sed voluisse ut justitia suum haberet locum, animadvertendo in scelestos; nam nunquam mihi suadere potui, quod hujusmodi, qui aliquando veniunt peccatis onerati, ita bonum commune et justitiam diligant (non quidem in alios delinquentes; sed dumtaxat in suum offensorem), ut omnis vindicta tabe sint defæcati; unde in ipsis dicunt dd. (4) facillimum est, ut eorum erga justi-

(1) L. 2. n. 27. ad res. 1. — (2) L. 2. n. 28. — (3) Tr. 21. c. 6. n. 45. — (4) Lib. 2. n. 29. v. Licet.

tiam amor sit coloratus prætextus ad tegendam propriæ vindictæ cupiditatem. Nihil minus judico bene posse absolvi offensum, 1. si jam vellet remittere, sed juste prætenderet prius sibi satisfieri de damnis passis, modo offensorem non esset adeo pauper ut nullo modo par esset satisfaciendo. 2. Si condonaret injuriam sub conditione, ut offensorem in longinquam regionem proficisceretur, aut quia habet fratres, aut filios, qui facile iracundia abripiuntur, aut quia offensorem est ita discolorus, et ad rixas proclivus, ut juste timeret suam expertus imbecillitatem, ne perlaturus esset ejus insolentias.

PUNCTUM II.

DE ELEMOSYNA.

18. Ut videamus quando urgeat obligatio elemosynæ, oportet 1. distinguere necessitatem extremam a gravi et communi. *Extrema* est cum proximus est in periculo vitæ. *Gravis* est cum imminet periculum gravis mali, ut infamiæ, dedecoris, aut a proprio statu juste acquisito decidendi. *Communis* denique est illa quam patiuntur mendicis. Oportet 2. distinguere bona superflua vitæ, a bonis superfluis statui.

19. In gravi necessitate proximi tenemur ei subvenire ex bonis superfluis statui; sed in extrema etiam ex bonis superfluis vitæ; imo in extrema possumus succurrere pauperi etiam de bonis alienis, cum nostris caremus (5). In communi autem dicimus cum. *Thoma, Tournely, Sanch.* etc. (contra alios) divites teneri sub gravi mendicis elemosynas dare de superfluis statui, stante præcepto Evangelii: *Quod superest, date elemosynam, Luc. II. 41.* Non tamen adest obligatio præstandi totum superfluum, sed sufficit, si detur quinquagesima pars annuorum proventuum, qui supersunt, seu duo in centena, ut probabiliter dicunt multi dd. ita Roncaglia, Viva, Tambur.

(5) n. 33.

Mazzota, etc. et si reditus sunt pinguiore, admittunt minus quinquagesima parte. Imo Layman permittit diviti, quod pauperibus huiusmodi elargiendum esset, posse totum in aliquem pium usum impendi (1). Hoc tamen non potest intelligi de beneficiatis, isti enim tenentur totum superfluum pauperibus, aut piis locis distribuere, ut dicitur *Tract. X. n. 7.*

PUNCTUM III.

DE FRATERNÆ CORRECTIONE.

20. Materia correctionis est quodlibet peccatum mortale, in quod proximus aut lapsus est, aut jam incidit, et non adhuc emendatus est, ut recte dicunt Suar., Less., Salm., Tourn. etc. Advertendum, quod sub gravi adest obligatio proximum corripiendi, licet ille ex ignorantia inculpabili legem transgrediatur, modo speretur fructus; et hoc ex probabiliori sententia Castrop., Coninch., Sanch., Croix et Tournely, non solum currit cum peccatur contra legem naturalem, sed etiam contra positivam; nam posita lege talem actionem prohibente, jam illa actio redditur intrinsece mala (2).

21. Multis tamen de causis potest quis ab ea correctione faciendâ excusari: 1. Si peccatum proximi non est certum, dum in dubio non est obligatio correctionis, nisi in casu damni communis et gravissimi, ut homicidii, et similibus. 2. Si non effulgeat spes fructus, et correctio magis nocitura quam profutura sit; tunc enim omittenda est, modo delinquens non versetur in mortis periculo, aut jam sit in mala fide, aut modo alii non sint in periculo perversionis (3). 3. Si non desit alius æque idoneus, qui eum correpturus sit. 4. Si iudicatur prudenter quod reus ex se respiciat (4). 5. Si occasio, et tempus id non ferat, propterea dicunt

(1) Lib. 2. n. 32. v. Dicunt autem. — (2) n. 34. et 36. — (3) Cont. Tourn. tr. de Decal. c. 4. part. 3. de char. art. 6. s. 3. ex concl. 2. cum Hab. et Antoine. — (4) Tourn. loc. cit. eum Iisd. et s. Th.

dd. quandoquo posse expectari delicti reiterationem, ut correctio fructuosior sit (5). 6. Si correctio non potest fieri, nisi cum gravi incommodo, cum hæc obligatio sit charitatis. Item docet s. Thomas (6) tantum venialiter peccare eum, qui ex aliquo timore, aut cupiditate omittet correctionem, dummodo non putaret sua correctione certo proximum a peccato aversum iri; tunc enim eam omittendo non excusaretur a mortali (7).

22. Hoc præcepto ligantur omnes, etiam subditi: sed strictius Superiores, ut Episcopi, Prælati, parochi, confessarii, parentes, viri, curatores, domini, et magistri, quia isti tenentur suos subditos corripere, non tantum ex charitate, sed etiam ex sui officii munere. Et tenentur etiam ad inquirenda eorum crimina, cum probabilia subsunt indicia. Et Prælati regulares aliquando sub gravi tenentur non solum ad arguenda peccata gravia, sed etiam venialia suorum subditorum, cum huiusmodi sunt ut gravi sint damno communi observantiae; ita Laym., Busemb., Tourn., etc. (8). An autem præfati Superiores ad correctionem teneantur etiam cum periculo vite, negatur. Excipiuntur tamen pastores, isti enim non solum vi officii, sed etiam ex iustitia (ratione stipendii quod percipiunt) tenentur ad correctionem, et suis subditis in bonis spiritualibus consulere; et non solum in extrema necessitate sed etiam in gravi, ut communiter dd. (9). Et hic notetur etiam quod concionatores vi sui muneris debent emendare peccata publica, etiamsi nulla effulgeat spes emendationis. Et tenentur ad hanc publicam correctionem etiam cum periculo proprii damni, prout aiunt Salmanticenses. Sed hoc currit semper ac ex reprehensione speratur fructus, nec timeatur damnum commune fore majus (10).

(5) L. 2. n. 38. et 39. — (6) 2. 2. q. 33. a. 2. — (7) Lib. 2. n. 37. — (8) n. 35. et 14. n. 43. — (9) L. 2. n. 40. v. Strictius et ex S. Th. 2. 2. q. 185. a. 5. — (10) Ibid.

PUNCTUM IV.

DE SCANDALO.

23. Dividitur scandalum in activum et passivum: *activum* definitur: *Est dictum, vel factum minus rectum, præbens alteri occasionem ruinæ.* Hoc autem scandalum activum potest esse directum et indirectum: *directum* dicitur, cum directe inducitur proximus ad peccandum; *indirectum* cum profertur aliquod verbum, aut aliquid mali fit, quod sit aptum ad inducendum alium in peccatum. Adest etiam scandalum *dæmoniacum*, quod committitur cum non solum inducitur proximus ad peccandum, sed etiam ideo inducitur, ut ille animam perdat, quod proprium dæmonis est.

24. *Passivum* est ipsa ruina, sive peccatum, in quod proximus labitur. Et hoc dividitur in scandalum *datum*, quod dicitur pusillorum, eorum nempe, qui propria imbecillitate cadunt; et in acceptum, quod *pharisaicum* dicitur, eorum nempe, qui propria malitia labuntur.

25. Hic quaeritur 1. An scandalum sit peccatum contra charitatem et contra virtutem, adversus quam inducitur proximus ad peccandum. Tres adsunt sententiæ. *Prima* dicit quod, cum directe intenditur ruina spiritualis proximi (quod proprie est scandalum dæmoniacum supra explicatum), tunc peccatur contra charitatem, alias tantummodo peccatur adversus illam virtutem, quæ læditur a proximo in scandalum inducto. *Secunda* sententia ait, quod, quando peccatur cum scandalo directo, id est, cum inducitur positive proximus ad peccandum, tunc peccatur tum contra charitatem, tum contra virtutem; sed si peccatur tantum scandalo indirecto, prævidendo tantum proximi peccatum, quin ad peccatum inducatur, tunc peccatur tantum contra charitatem. *Tertia* sententia, quam nos tuemur cum Suar., Sot., Lugo, Salmant., Roncag., Tamb., et aliis, quamque expresse tenet s. Tho-

mas (1), dicit quod tam scandalo directo, quam indirecto peccatur tam contra charitatem, quam contra eam virtutem. Contra charitatem quidem, quia si nos ex charitate tenemur, cum possimus impedire proximi peccatum, multo magis tenemur non esse proximo occasionem illud patrandi. Contra virtutem vero, quia qualibet virtus cuius prohibet, ne sit causa, aut occasio aliis eam lædendi (2).

26. Quaeritur 2. An peccet scandalum, qui a proximo rem pravam exquirat, ad quam tamen proximus est jam paratus (v. g. si quis petat copulam a meretrice)? Nos contra aliorum sententiam affirmamus cum Sanch. Cajet. Nav. Bonac. Rone. Tamb. Sporer etc. Ratio est, quia (ut dictum est *Tr. III. n. 20.*) etiamsi certa sit sententia quod actus externus speculative loquendo nihil malitiæ addat actui interno, tamen in praxi semper actu externe consummato augetur malitia voluntatis, ob maiorem complacentiam, quæ regulariter actum externum concomitatur, aut ob maiorem diuturnitatem illius complacentiæ: quare qui externo peccat, maiorem suæ animæ affert perniciem. Ideoque qui in hoc cooperatur, semper peccat graviter contra charitatem. Unde probabiliter inferitur cum cardinale de Lugo, et aliis, non opus esse in peccatis, quæ habent complicem, explicare quisnam fuerit primus ad tentandum; quia tam inducens, quam consentiens in peccato operis semper graviter peccat contra charitatem: itaque inductio nihil aliud est, quam circumstantia aggravans in eadem specie, quam juxta probabilior sententiam cum s. Thoma non teneris explicare in confessione, ut dicemus de Sacramento Pœnitentiæ (3).

27. Hoc procedit cum expetitur res intrinsece mala; sed si res petita esset indifferens, ut a proximo sine peccato præstari possit, ut esset pe-

(1) 2. 2. q. 43. a. 3. — (2) L. 2. n. 43. v. Tertia sententia. — (3) Lib. 2. n. 46.

tere mutuum ab usurario aut aliquod Sacramentum a sacerdote in peccato existente, tunc dicimus quod cum adest causa necessitatis, aut notabilis utilitatis, licet illam petere; præcisa autem hac causa, postulans etiam peccat graviter, tam contra charitatem, quam contra virtutem; ita Sanch., Molin., Busemb., Roncag., Tambur., Salmant., etc. (1).

28. Aliquando cum grave incommodum non adest, tenemur derelinquere nostra bona temporalia, et etiam spiritualia, modo ad salutem non sint necessaria, ut evitemus grave scandalum pusillorum. Sed hic bene advertit s. Thomas (2) quod, admonito proximo, ejus scandalum evadit pharisaicum, ita ut non teneamur amplius illud evitare (3). An autem, ut evitetur scandalum pusillorum, adsit obligatio omittendi præcepta positiva, ut auditionem Missæ, jejunium, etc. Dicimus probabiliter affirmandum; quia præceptum naturale impediendi scandalum, nempe alterius peccatum (advertendum tamen aliud esse impedire peccatum, aliud impedire admirationem), præferendum est præcepto positivo. Hoc tamen non intelligitur quoad semper (etiamsi actio non esset de præcepto, sed ex simplici devotione, aut indifferens), sed tantum semel atque iterum; alias esset illi gravi incommodo, ad quod non obligat charitas; ita Cajet., Nav., Sanch., Azor., Less., Salm., etc. (4).

29. Peccant graviter scandali mulieres, quæ pectore immoderate denudato se ostendant, aut saltem usum, ubi non adest, introducant, licet ea denudatio non sit immoderata; ita s. Antonin., Nav., Less., Laym., et alii communiter (5). Etiam graviter peccant scandali illi, qui elocubrant aut agunt comedias notabiliter obscenas. Et idem dicendum de picto-

(1) n. 47. v. Si autem res. — (2) 2. 2. q. 43. a. 7. — (3) Lib. 2. n. 50. et 52. — (4) Lib. 2. n. 51. et 53. v. Si ergo. — (5) n. 55. v. Quær.

ribus, qui pingunt, aut in publico exponunt imagines positive turpes (6).

30. Dicimus contra cum Sanch., Soto, Navar., Molin., Cajetan., Silvest., Salmantic., etc. confirmati s. Augustini auctoritate (contra alios) licere minus malum suadere, ut majus evitetur, quod proximus paratus est exequi; quia tunc qui suadet, non procurat malum, sed bonum, suadens minus malum, licet alterius sit speciei (7). Ita etiam licet domino, aut parenti non auferre occasionem furandi servis, aut filiis, qui jam parati sunt ad furandum, ut in delicto comprehensi, melius emendari possint. Ob id permittunt dd. multi posse etiam offerri occasiones furandi, permittendo ut furentur, ut evitentur delicta futura (8), ducit s. Thomas, qui sic ait: *Inducere ad peccandum nullo modo licet: uti tamen peccato alterius ad bonum licitum est* (9).

PUNCTUM V.

DE COOPERATIONE MATERIALI.

31. Cooperatio materialis communiter admittitur uti licita a dd. cum justa adest causa. Sciatur hic quod alia est cooperatio formalis, quæ evenit cum directe cooperatur ad peccatum (ut est in eo, qui fornicatur); aut cum influit in pravam voluntatem proximi volentis peccare, ut esset servare terga latroni, aut sicario, ut securius foretur, aut occidat: scribere litteras amatorias vice concubinari aut afferre dona concubinae; accipere dona ab eo, qui tuæ honestati insidiatur. Hæc et his similes cooperationes sunt intrinsece malæ, quia ipsis daturansa proximo ad peccatum exequendum, aut saltem istius prava voluntas fovetur, ideoque nulla ex causa, ne mortis quidem, excusari possunt a mortali. Alia vero est cooperatio materialis, quæ est cum actio est indifferens, et proximus potest ea uti sine peccato, sed ille sua

(6) n. 56. — (7) n. 57. — (8) n. 58. — (9) 2. 2. q. 78. a. 4.

malitia ea abutitur ad peccandum, ut esset mutuari pecuniam ab aliquo, qui eam non vult dare sine fœnore: ministrare vinum ei, qui eo abutitur ad ebrietatem; dare claves illi, qui eis utitur ad furandum.

32. Itaque hæc materiales cooperationes possunt esse licitæ, si tres condiciones concurrunt: 1. Ut actus tuæ cooperationis (ut jam dictum est) sit ex se indifferens. 2. Ut ex officio non tenearis impedire alterius peccatum. 3. Ut causam justam et proportionatam habeas sic operandi, nam tunc proximi peccatum non provenit ex tua cooperatione, sed ex malitia illius, qui abutitur tuo opere ad peccandum: itaque tunc non est actio tua, quæ conjungitur prævæ voluntati proximi, sed ille conjungit suam pravam voluntatem tuæ actioni; unde fit, quod actio tua non est causa illius peccati; sed est tantum occasio, quam tu non teneris auferre, quando habes justam causam eam ponendi; et sic licitum est ea poni dare vinum ebriaturo semper ac alias grave metueret damnum; ita Sanch., Tourn., Bonac., Busemb., et alii communiter. Dictum est, *causam justam et proportionatam*, quia quanto proximior est tua actio proximi peccato, eo major debet esse causa, quæ te excuset. Ad judicandum, quando causa sit justa et proportionata, ante omnia pro regula sit observare quod dicunt dd., quia cum hoc pendeat prudentum æstimatione, sententia in hac materia communior erit etiam probabilior. ut dicemus etiam loquendo de gravi materia furti, *Tract. X. n. 22*. Præterea cum agitur de præjudicio proximi, tenenda est hæc regula, quod non possumus cooperari damno alterius, nisi quando damnum quod timemus bonis nostris, sit ordinis superioris, v. g. cum aliquis tibi minatur mortem, nisi tu coopereris morti sui inimici, præbendo v. g. ense; tu non potes eum illi dare, quia non potes positive concurrere

morti alterius, ut liberes te a morte. Ita etiam cum fur minatur tibi auferre bona tua, nisi coopereris, ut ille surripiat bona alterius, nec potes quidem cooperari. Secus esset, nisi coopereris, ut ille surripiat illa bona, tu subiturus esses vitæ, aut famæ dispendium, quia tunc cum in extrema sis constitutus necessitate, tenetur proximus ad permittendam tibi illam cooperationem in suorum bonorum jacturam, ne tu vita, aut fama pericliteris (1). Observa etiam super hoc quod dicitur *Tract. X. num. 56*.

CAPUT. III.

DE RELIGIONE, ET VITIIS EI OPPOSITIS.

33. De religione.

34. Punct. I. De superstitione, et præcipue de astrologia, somniis, ensalmis, et sortibus.

35. De virga divinatoria.

36. De vana observantia.

37. De pulvere sympathico.

38. Punct. II. De tentatione

39. De sacrilegio

40. ad 49. De simonia, et ejus divisione.

50. ad 53. De penis simoniæ et absolutiõne.

33. Virtus religionis princeps est inter virtutes morales et definitur: *Est virtus debitum cultum Deo exhibens*. Duo vitia huic virtuti adversantur. Superstitio nempe per excessum, et irreligiositas per defectum. Superstitio tres continet species, idolatriam, divinationem, et vanam observantiam. Irreligiositas quatuor alias continet species, tentationem Dei, sacrilegium, simoniam, et perjurium.

PUNCTUM I.

DE SUPERSTITIONE.

34. Superstitio definitur: *Est vana, seu falsa religio, indebitum Deo cultum exhibens*. Propterea superstitionis duplex est, cultus indebiti, et rei cultus. Cultus indebiti est cum Deo exhibemus cultum falsum, ut si laicus vellet Missam celebrare, aut si exponerentur reliquie falsæ, aut si

(1) Lib. 2. n. 59. et 1. 3. n. 571.

tere mutuum ab usurario aut aliquod Sacramentum a sacerdote in peccato existente, tunc dicimus quod cum adest causa necessitatis, aut notabilis utilitatis, licet illam petere; præcisa autem hac causa, postulans etiam peccat graviter, tam contra charitatem, quam contra virtutem; ita Sanch., Molin., Busemb., Roncag., Tambur., Salmant., etc. (1).

28. Aliquando cum grave incommodum non adest, tenemur derelinquere nostra bona temporalia, et etiam spiritualia, modo ad salutem non sint necessaria, ut evitemus grave scandalum pusillorum. Sed hic bene advertit s. Thomas (2) quod, admonito proximo, ejus scandalum evadit pharisaicum, ita ut non teneamur amplius illud evitare (3). An autem, ut evitetur scandalum pusillorum, adsit obligatio omittendi præcepta positiva, ut auditionem Missæ, jejunium, etc. Dicimus probabiliter affirmandum; quia præceptum naturale impediendi scandalum, nempe alterius peccatum (advertendum tamen aliud esse impedire peccatum, aliud impedire admirationem), præferendum est præcepto positivo. Hoc tamen non intelligitur quoad semper (etiamsi actio non esset de præcepto, sed ex simplici devotione, aut indifferens), sed tantum semel atque iterum; alias esset illi gravi incommodo, ad quod non obligat charitas; ita Cajet., Nav., Sanch., Azor., Less., Salm., etc. (4).

29. Peccant graviter scandali mulieres, quæ pectore immoderate denudato se ostendant, aut saltem usum, ubi non adest, introducant, licet ea denudatio non sit immoderata; ita s. Antonin., Nav., Less., Laym., et alii communiter (5). Etiam graviter peccant scandali illi, qui elocubrant aut agunt comedias notabiliter obscenas. Et idem dicendum de picto-

(1) n. 47. v. Si autem res. — (2) 2. 2. q. 43. a. 7. — (3) Lib. 2. n. 50. et 52. — (4) Lib. 2. n. 51. et 53. v. Si ergo. — (5) n. 55. v. Quær.

ribus, qui pingunt, aut in publico exponunt imagines positive turpes (6).

30. Dicimus contra cum Sanch., Soto, Navar., Molin., Cajetan., Silvest., Salmantic., etc. confirmati s. Augustini auctoritate (contra alios) licere minus malum suadere, ut majus evitetur, quod proximus paratus est exequi; quia tunc qui suadet, non procurat malum, sed bonum, suadens minus malum, licet alterius sit speciei (7). Ita etiam licet domino, aut parenti non auferre occasionem furandi servis, aut filiis, qui jam parati sunt ad furandum, ut in delicto comprehensi, melius emendari possint. Ob id permittunt dd. multi posse etiam offerri occasiones furandi, permittendo ut furentur, ut evitentur delicta futura (8), ducit s. Thomas, qui sic ait: *Inducere ad peccandum nullo modo licet: uti tamen peccato alterius ad bonum licitum est* (9).

PUNCTUM V.

DE COOPERATIONE MATERIALI.

31. Cooperatio materialis communiter admittitur uti licita a dd. cum justa adest causa. Sciatur hic quod alia est cooperatio formalis, quæ evenit cum directe cooperatur ad peccatum (ut est in eo, qui fornicatur); aut cum influit in pravam voluntatem proximi volentis peccare, ut esset servare terga latroni, aut sicario, ut securius foretur, aut occidat: scribere litteras amatorias vice concubinari aut afferre dona concubinae; accipere dona ab eo, qui tuæ honestati insidiatur. Hæ et his similes cooperationes sunt intrinsece malæ, quia ipsis daturansa proximo ad peccatum exequendum, aut saltem istius prava voluntas fovetur, ideoque nulla ex causa, ne mortis quidem, excusari possunt a mortali. Alia vero est cooperatio materialis, quæ est cum actio est indifferens, et proximus potest ea uti sine peccato, sed ille sua

(6) n. 56. — (7) n. 57. — (8) n. 58. — (9) 2. 2. q. 78. a. 4.

malitia ea abutitur ad peccandum, ut esset mutuari pecuniam ab aliquo, qui eam non vult dare sine fœnore: ministrare vinum ei, qui eo abutitur ad ebrietatem; dare claves illi, qui eis utitur ad furandum.

32. Itaque hæ materiales cooperationes possunt esse licitæ, si tres condiciones concurrunt: 1. Ut actus tuæ cooperationis (ut jam dictum est) sit ex se indifferens. 2. Ut ex officio non tenearis impedire alterius peccatum. 3. Ut causam justam et proportionatam habeas sic operandi, nam tunc proximi peccatum non provenit ex tua cooperatione, sed ex malitia illius, qui abutitur tuo opere ad peccandum: itaque tunc non est actio tua, quæ conjungitur prævæ voluntati proximi, sed ille conjungit suam pravam voluntatem tuæ actioni; unde fit, quod actio tua non est causa illius peccati; sed est tantum occasio, quam tu non teneris auferre, quando habes justam causam eam ponendi; et sic licitum est ea porri dare vinum ebriaturo semper ac alias grave metueret damnum; ita Sanch., Tourn., Bonac., Busemb., et alii commun. Dictum est, *causam justam et proportionatam*, quia quanto proximior est tua actio proximi peccato, eo major debet esse causa, quæ te excuset. Ad judicandum, quando causa sit justa et proportionata, ante omnia pro regula sit observare quod dicunt dd., quia cum hoc pendeat prudentum æstimatione, sententia in hac materia communior erit etiam probabilior. ut dicemus etiam loquendo de gravi materia furti, *Tract. X. n. 22*. Præterea cum agitur de præjudicio proximi, tenenda est hæc regula, quod non possumus cooperari damno alterius, nisi quando damnum quod timemus bonis nostris, sit ordinis superioris, v. g. cum aliquis tibi minatur mortem, nisi tu coopereris morti sui inimici, præbendo v. g. ense; tu non potes eum illi dare, quia non potes positive concurrere

morti alterius, ut liberes te a morte. Ita etiam cum fur minatur tibi auferre bona tua, nisi coopereris, ut ille surripiat bona alterius, nec potes quidem cooperari. Secus esset, nisi coopereris, ut ille surripiat illa bona, tu subiturus esses vitæ, aut famæ dispendium, quia tunc cum in extrema sis constitutus necessitate, tenetur proximus ad permittendam tibi illam cooperationem in suorum honorum jacturam, ne tu vita, aut fama pericliteris (1). Observa etiam super hoc quod dicitur *Tract. X. num. 56*.

CAPUT. III.

DE RELIGIONE, ET VITIIS EI OPPOSITIS.

33. De religione.

34. Punct. I. De superstitione, et præcipue de astrologia, somniis, ensalmis, et sortibus.

35. De virga divinatoria.

36. De vana observantia.

37. De pulvere sympathico.

38. Punct. II. De tentatione

39. De sacrilegio

40. ad 49. De simonia, et ejus divisione.

50. ad 53. De panti simonia et absolutio.

33. Virtus religionis princeps est inter virtutes morales et definitur: *Est virtus debitum cultum Deo exhibens*. Duo vitia huic virtuti adversantur. Superstitio nempe per excessum, et irreligiositas per defectum. Superstitio tres continet species, idolatriam, divinationem, et vanam observantiam. Irreligiositas quatuor alias continet species, tentationem Dei, sacrilegium, simoniam, et perjurium.

PUNCTUM I.

DE SUPERSTITIONE.

34. Superstitio definitur: *Est vana, seu falsa religio, indebitum Deo cultum exhibens*. Propterea superstitionis duplex est, cultus indebiti, et rei cultus. Cultus indebiti est cum Deo exhibemus cultum falsum, ut si laicus vellet Missam celebrare, aut si exponerentur reliquie falsæ, aut si

(1) Lib. 2. n. 59. et 1. 3. n. 571.

fingerentur falsæ visiones, revelationes, aut miracula, aut alia adinventata, ut augeretur devotio: quæ omnia ex genere suo sunt peccata mortalia. Aut cum Deo cultum supervacaneum exhibemus, ut esset audire Missam a sacerdote talis nominis, aut vultu converso ad Orientem (1). Superstitio autem rei cultæ est, cum cultum, qui Deo debetur, exhibemus creaturis. Hinc prohibita est *idololatRIA*, qualis est illa gentium, qui pro diis homines venerantur, pecudes, herbas, statuas, etc. *Divinatio*, quæ est prædictio eventuum futurorum, ope dæmonis facta cum pacto expresso, aut tacito: unde illicita est 1. *astrologia judiciaria*, quæ prædicat futura a libera hominum voluntate dependentia. Ad differentiam *naturalis*, quæ ex motu planetarum auguratur pluvias, aut sterilitates, aut ex momento natiuitatis auspiciatur inclinationes, aut temperamenta personarum, hæc cæteroquin licita est, sed sæpe sæpius est vana et inutilis (2). 2. Ita etiam est graviter illicitum constanter credere *somniis*, ut quis proprias actiones dirigat, ut futuros eventus prædicat, nisi moralis certitudo habeatur quod talia somnia sint a Deo (3). 3. Ita etiam est illicitus *ensalmus constitutus*, qui est quedam oratio certis et determinatis verbis constans, ad morbos sanandos ordinata. Et hoc est peccatum mortale, cum effectus creditur infallibilis, præcipue si verba sint vana, aut falsa, aut scripta certo peculiari modo. Contra est licitus *ensalmus invocativus*, quo a Deo postulatur sanitas, quin credatur effectus infallibilis (4). 4. Illicitum quoque est *sortilegium*, seu *sors divinatoria*, nempe cum exposcitur a dæmone expresse, aut tacite revelatio occultorum aut futurorum, sorte aliquem numerum, aut signum accipiendo. Contra vero est licita *sors divisoria*, quæ adhibetur ad bono-

(1) Lib. 3. n. 4. et seqq. — (2) n. 10. v. Quær. inde. — (3) n. 9. = (4) n. 24.

rum divisionem, aut ad lites præcendendas, aut ad distribuenda officia sæcularia, inter æqualiter dignos, Sed non licet ea uti in beneficiis, aut officiis ecclesiasticis (5).

35. Hic adverte omnino illicitum esse usum virgæ bidentis, quam vocant *virgam divinatoriam*, ex cuius declinatione inveniuntur thesauri absconditi, metalla, aquarum venæ, aut prædiorum termini translati. Nonnulli admiserunt hoc, ut effectum naturalem; sed quomodo (nos inquirimus) hæc virga potest naturaliter moveri ad intentionem ea utentis, quandoquidem si aquam quærit, virga inveniens thesaurum non movetur? præterquam quod observatum est, quod si quis præmiserit protestationem non consentiendi concursui diabolico, etsi res conquisita ibi esset, virga immota stetit (6).

36. *Vana observantia* est usus alicujus mediæ improporionati ad obtinendum aliquem effectum, ut est uti inspectione certarum figurarum, aut cæremoniarum, aut signorum, aut certarum orationum tali situ recitatarum, aut cum verbis sacris, aut vanis mixtarum, aut cum fiducia certa prolatarum, ut aliquam scientiam acquirat sine studio, aut ut liberetur ab aliqua infirmitate, aut vulnere. Omnes istæ sunt vana observantia, quæ sunt graviter illicitæ. Et de istis præcipue interrogandi sunt milites, nutrices, veterinarii, seu jumentorum medici, pastores, et rustici (7).

37. Advertatur nihilominus hoc, quod dicit s. Thomas (8), quod ubi non adsunt manifesta indicia malitiæ alicujus effectus, in dubio præsumi debet, quod proveniat ex causa naturali; unde est valde probabile licere usum pulveris *sympathici* ad moti super sanguinem effluxum, ut hunc inhibeat amplius ex vulnere

(5) n. 44. = (6) Cont. Tournely tr. de rel. p. 3. c. 2. cum alijs. = (7) Lib. 3. n. 44. = (8) 2. 2. q. 60. a. 4.

profluere, modo statim, et in distantia proportionata applicetur. Ita nec videtur esse prohibitus usus corallorum, et quorundam animalium unguicularum, ut naturalis effacatio evitetur certorum, qui ea noxia qualitate scatent, ut aspectu suo aliis nocere soleant. Ceterum in hujusmodi remedium genere, quæ innoxia videntur, satis erit, ut omnis scrupulus auferatur, si protestatio præcedat cuilibet diabolico operi nolle consentire (1).

PUNCTUM II.

DE IRRELIGIOSITATE.

38. Irreligiositas tendit contra reverentiam Deo debitam. Prima species hujus vitii est *tentatio Dei*: hæc potest esse vel formalis, vel interpretativa. *Formalis* est quando aliquis expresse dubitat de aliqua divina perfectione, et de ea vult periculum facere. Hæc est peccatum mortale; et quando accedit dubitatio positiva, est etiam hæresis. *Interpretativa* est, quando aliquis omittit media naturalia, et vult quod Deus per miraculum eum liberet ab omni malo; v. gr. si cupit spretis medicinis ab infirmitate curari a Deo, aut si velit, dum ipse in aliquod vitæ discrimen se conjicit, ut Deus ab omni damno eum liberet. Et hæc per se etiam est mortale, nisi quis excusaretur, aut quia aliquo divino impulsu, aut ab ignorantia ductus illud faceret, aut materiæ levitate, puta si neglectis remediis a levi infirmitate sanitatem a Deo expectaret (2).

39. Secunda species est *sacrilegium*, quod triplex est, personale, locale, et reale. *Personale* cum percutitur clericus, aut monachus, aut turpiter agitur cum persona voto castitatis obstricta. *Locale*, cum aliquid committitur, per quod polluitur ecclesia, nimirum si in ipsa effunditur semen humanum, aut sanguis in ali-

qua copia. Dubitatur autem an per occultam seminis effusionem polluitur ecclesia? Alii negant, et non improbabili; sed alii probabilius affirmant (3). Et idem dicimus de usu matrimonii, ideoque omnes hæ actiones sunt sacrilegia. Ita etiam probabilius sacrilegia sunt omnes tactus, aspectus, sermones impudici in ecclesia habiti (4); observetur quod dicitur supra hoc puncto in *Tract. IX n. 22, et 23*. Hic obiter advertatur nemini quacumque prædicto dignitate modo non regali, licere indigere, ut sibi ad ecclesiam deferatur stratus, secus statim cessandum a Divinis, et ministri ecclesiæ ipso facto excommunicationem incurrunt, et ecclesia tamquam interdicta habenda est. Hoc decretum fuit a S. C. Cærem. quæ ait: «Proposito in S. C. Cærem. quodam abusu inter alios, qui de recenti in Urbe irrepserunt, eadem S. C. ad eum omnino tollendum die 30. augusti 1701, decrevit: «Non licere cuicumque, etc. (personis regalibus tantum exceptis) ad ecclesias strata sibi deferri facere, secus cessandum immediate a Divinis: quod nisi servetur, rectores, cæterosque ministros ipso facto excommunicationem incurrere, eamque ecclesiam esse pro interdicta (ita adnotatum reperitur in Bullario Clementis XI. part. 3. Decr. 1. Cære). Deinde subjungitur: *Et facta relatione Sanctitas sua* (i. e. præfatus Clemens) *Decretum approbavit, nec non promulgari, atque executioni tradi, et in omnibus Urbis sacris affigi mandavit die 3. octob. 1701.* Hoc omne refertur a Ferraris in sua *Bibliotheca* (5), qui etiam refert (ibid.) vetari pluribus ex Decretis S. R. C. dare intra Missam laicis (etsi præsidibus) Evangelium osculandum, uti etiam dare illis usum baldachini, et illos admittere ut assistant in presbyterio. Ad nostra au-

(3) n. 36. et 458. — (4) n. 458. 459. 461. — (5) Ferrar. biblioth. tom. 3. verbo Ecclesia, art. V. n. 28. et 29.

tem redeuntis dicimus furtum rei ecclesiæ commodatæ, aut in eisrepositæ, ut custodiatur, procul dubio esse sacrilegium. Probabile autem est furtum cuiuslibet rei profanæ, quæ ad ecclesiam non pertinet, non esse sacrilegium, sed nobis probabilius videtur esse quidem (1). *Pro loco sacro* intelligitur quilibet locus ab Episcopo ad divina officia, aut mortuos tumulandos destinatus a recto ad solum (2). *Sacrilegium reale* est illicita administratio, aut receptio Sacramenti, aut reliquiarum, aut imaginum, aut vasium aut vestium sacrarum, aut alterius rei, quæ consecratur, aut benedicitur, profanatio. *Sacrilegium quoque* est sacræ Scripturæ verborum abusus, ad turpia, aut defractiones ea detorquendo. *Sacrilegium pariter* est reliquiarum Sanctorum surreptio, cum dominus est graviter iniustus (3).

40. Tertia species est *simonia*, quæ definitur: *Studiosa voluntas emendi pretio temporali aliquid spirituale vel spirituali annexum*. Et ut clarius explicetur, est malitiosa voluntas, quæ intenditur pretio emi aliquid spirituale, aut spirituali annexum, ut sunt redditus beneficiorum vestes sacræ, et etiam labor intrinsecus in administratione Sacramentorum (4). *Simonia quadruplex* est, mentalis, conventionalis, realis, et confidentialis. *Mentalis* est, cum aliquis dat temporale animo obligandi aliquem ad reddendum spirituale, aut contra, sine ulla conventionē. *Conventionalis* est, cum intercedit pactum, sed a neutra parte executioni mandatum. *Realis* est, cum pactum effectu completum est (5). *Confidentialis* denique est, cum aliquis renuntiat alteri beneficium cum pacto, ut in posterum sibi ipsi, aut alteri illud cedat, aut renuntiet, aut cum onere, ut sibi partem proventuum reddat (6).

41. Dona, quæ habent rationem

(1) Lib. 3. n. 39. — (2) n. 460. — (3) n. 40. — (4) n. 49. — (5) n. 67. — (6) n. 85.

pretii in emendo spirituale, nuncupantur *munus a manu*, *munus ab obsequio*, et *munus a lingua*. *Munus a manu* comprehendit quodlibet temporale pretio æstimabile, ut pactio vendendi, aut mutuandi, etc. debiti remissio, aut solutio (7). *Munus ab obsequio* est quodlibet servitutem præse ferens. *Munus a lingua* est quælibet intercessio, etiamsi sit mediata, quæ pretio digna est. Dare autem aliquid mediatori ob laborem, aut damnum subeundum, non est ex se illicitum, est tamen periculosum (8).

42. *Simonia altera* est juris divini, juris humani altera. *Juris divini* est Sacramentorum ceterarumque rerum sacrarum venditio. *Juris humani* est venditio officiorum ad res sacras institutorum, ut sunt officia sacristæ, æconomi, thesaurarii, præfecti domus, vicedomini, et advocati ecclesiæ. Et hic notandum posse dari simoniam juris humani, quin sit juris divini (9).

43. Est etiam simonia juris divini admissio alicujus in religionem ob bona temporalia: nisi dentur dumtaxat ad conciliandam benevolentiam, aut quia monasterium esset pauper, aut postulans esset senex, aut infirmus, ita ut ille esset oneri monasterio. Et propterea dicimus, quod si monasterium esset opulentum, non licet his præcis conditionibus aliquid accipi ab ingredi volentibus, ob sui sustentationem, exceptis monasteriis Monialium, quæ semper possunt acceptare dotes prout declaravit Clemens VIII. (10).

44. Dubitatur 1. An semper sit simonia dare temporale pro spirituali? Juxta communioem et veriorum sententiam negatur, quando temporale datur non jam ad obligandum, sed ad conciliandam benevolentiam. Nihilominus advertendum est, ut habetur ex propos. 46. ab Innoc. XI. proscripta, certe esse simoniam dare temporale (præcipue cum datur in

(7) n. 46. et 5. — (8) n. 64 et 65. — (9) n. 68 et 69. — (10) n. 91 et 92.

aliqua notabili quantitate) ob principalem finem oblinendi spirituale (1). Communissime autem dicunt Salm. cum Cajet. Suar. Less. Laym. Tolet. etc. contra Azor. et alios paucos, quod liceat dare aliquid temporale, v. gr. Episcopo, primario ad captivandam suam benevolentiam, secundario ad obtinendum beneficium. Ceterum recte advertunt Ronc. et ipsi Salmant. cum Sanch. et Bonac. quod cum datur temporale solo intuitu rei spiritualis, vel contra, tunc facile præsumenda est intentio saltem virtualiter simoniaca, ut eruitur ex cap. *Tua nos, de simon*. Excepto, ut aiunt, nisi constet de opposito, vel aliter colligatur ex circumstantiis, nempe ex parvitate muneris, vel ex pietate, aut opulentiâ dantis (2).

45. Dubitatur 2. An liceat aliquid recipi ob Sacramentorum administrationem? Nulli dubium est non licere accipere tanquam pretium rei sacræ, aut laboris intrinseci ipsiusmet administrationis; secus vero extrinseci, v. gr. si sacerdos celebratum iturus esset in locum longinquum, aut in hora, aut tempore incommodo. Et quamvis non esset labor extrinsecus, licet accipere temporale, non tanquam pretium, sed tanquam stipendium sustentationis ministri, qui occupatur in alterius gratiam, quamvis minister non esset pauper. Id est commune cum s. Thoma (3). An autem sit lethale administrare Sacramenta, concionari, assistere in choro principaliter ob temporale emolumentum. Alii affirmant; sed alii, ut Sotus, Suar. Silvest. Sanch. Salmant., etc. communius et probabilius negant, eadem ratione superius allata, quia stipendium non recipitur, uti pretium rei sacræ, sed tanquam stipendium debitum personæ, quæ in proximi gratiam occupatur. Ceterum videtur non posse excusari saltem a veniali, qui spiritualia munia ad bo-

(1) n. 54. — (2) Lib. 3. n. 54. v. Cæterum. — (3) n. 55. — (4) Lib. 3. n. 55. v. Quær. VI.

norum temporalium acquisitionem ordinat (4).

46. Dubitatur 3. An beneficiorum venditio sit prohibita etiam de jure divino? Probabilius s. Thomas et alii affirmant. Nihilominus Papa potest a spirituali beneficii separare temporale, ut sunt fructus, et ita ex suo assensu potest efficere, ut aliquis, soluto aliquo pretio temporali possit assequi beneficium (5).

47. Dubitatur 4. An sit licitum permutare res sacræ? Si ambæ sunt mere spirituales, puta Missam cum rosario, etc., utique licitum est eas permutare. Si sunt mixtæ, oportet distinguere cum s. Thoma, et communiter. Si temporale subsequitur spirituale, ut fructus subsequuntur beneficium, tunc illicita est permutatio sine Pontificis permissu, aut saltem Episcopi, ut aliqui asserunt. Secus vero si temporale sit annexum antecederet spirituale, ut argentum vasis sacræ, pannus vestibus sacræ, et alia hujusmodi. Hæc bene possunt vendi, et permutari, modo habeatur ratio tantum pretii intrinseci rei (6).

48. Dubitatur 5. An sit simonia dare aliquid, ut alter omittat rem spiritualement? Distinguendum, et affirmandum, si ommissio est de re directe a potestate spirituali, et adest obligatio eam ponendi, uti esset ommissio absolvendi, dispensandi, eligendi etc., ita ex cap. *Presbyter, de simon*, ubi prohibetur negare propter aliquod lucrum temporale absolutionem poenitentibus, modo illa non esset injusta, aut sacrilega. Negandum vero esse simoniam, si ommissio esset alicujus actus spiritualis pendens a libertate, ut esset ommissio orandi, celebrandi, largiendi elemosynam; dummodo omittens non teneatur ex justitia ad id præstandum (7).

49. Dubitatur 6. An liceat dare aliquid, ut se redimat a vexatione, ut beneficium, aut aliquid aliud spirituale? (5) n. 70. — (6) n. 72. — (7) n. 97.

rituale assequatur? Duas affert Doctor angelicus regulas. *Prima* est, quod si acquisiverit jus *in re*, et jus est certum, bene potest redimi vexatio dando aliquid temporale (non tamen spirituale) (1). Et hoc procedit etiam de vexatione circa possessionem beneficii pro eo, qui jam acquisiverit jus, nam actio possessionis est mere temporalis (2). *Secunda regula* est, quod si jus est *ad rem*, vexatio nullo potest redimi pretio etiam si elector injuste negaret suum suffragium, ut communiter dd. et habetur ex cap. *Matthæus*, de *simon.* Nihilominus excipitur cum Suar. Castrop. Anaclet. et Elbel, si tu pecuniam tradidisses alicui, qui tantum posset obesse, et non prodesse, ut absterneat tibi nocere, etiam si ille nullis malis artibus hoc faceret, sed precibus, aut donis ob livorem in te conceptum impedire vellet electores, quominus tibi beneficium conferrent ut recte dicunt Suar. Anaclet. et Salm., etc. quia cum sit temporalis talis iniqua vexatio, bene potest eam redimere pretio temporali. Et propterea paucis abhinc annis, cum delatus fuisset ad summum Pontificem Benedict. XIV. casus, quo cum quidam sacerdos diocesis Nusci nominatus fuisset ad canonicatum in una insigni illius diocesis collegiata insurrexit quidam laicus, qui potentia valebat in curia episcopali, et poposcit a præfato sacerdote certam summam non immodicam, alias multa crimina ei affigeret, quibus pro canonicatus honore decorando, reus in curia sisteret. Sacerdos hoc timore incussus, cum omnium eorum, quæ ab illo opponi sibi intendebantur, culpa vacaret, promisit se daturum quidquid ille turpiter postulabat, et præstitit; et ita a canonicatus consecutione non impeditus fuit. Post multos annos re Romam ab Episcopo successore delata, Pontifex dixit, si forsitan indigeret talis provisio convalidatione, se convali-

(1) L. 3. n. 98. — (2) n. 99.

dare eam, et decrevit talem canonici cum permansurum in eodem gradu; unde apparet quod Papa non habuit pro certe invalida illam collationem, sed voluit ad securitatem sic agere, quia sic fuit postulatus, ut ageret. Secus tamen dicendum cum Suar. Anaclet. Salmant., etc. si ipse esset elector, qui non solum posset obesse, sed etiam prodesse (quidquid dicat Castropal. qui tenet posse dari pecuniam tantum ad removendum illius pravum animum); quia illa pecunia de facto semper efficeret, ut deflecteretur erga te illius animus, et consequenter gratiam illius sollicitat ad beneficii consecutionem. Casu autem, quo elector fraudibus, et vi moliretur alios electores subornare, ut ei suum suffragium negarent, tunc communiter dicunt Less. Soto, Suar. Fill. Sanch. Salm. Croix, Bus., etc. posse pecuniam redimi talem injustam vexationem. Et hoc mihi videtur satis probabile, cum (ut ait p. Mazzotta) daretur ei pecunia cum expressa protestatione, quod nihil ab ipso petitur, nisi ut a vexatione desistat (3). Illicitum est autem pecuniam dare competitori, ne concurrat, si ille iuste potest concurrere (4). Contra licet pecuniam dare, ne eligatur indignus, aut minus dignus (5). Et ita pariter licitum est pecuniam illi offerre, qui injuste renuit sacramenta ministrare, accedente tamen causa gravi ea suscipiendi, nam hoc etiam est redimi ab injusta vexatione (6). Gerson, Cajet. Suar. Less. et Spor. cum s. Bonav. Vasq. Pont. et aliis communiter.

30. Pœnæ vero a sacris Canonibus in simoniacos inflictæ, sunt sequentes: 1. Propter simoniam pro ingressu in religionem, communitas incurrit suspensionem, et particulares *id presumunt*, ut loquitur textus (7), excommunicationem papalem. Sed hæc probabiliter tantum incur-

(3) n. 400. et 402. — (4) n. 403. — (5) ibid. — (6) L. 3. n. 403. v. Quær. 5. — (7) C. r. Extr. de simon.

ritur in professione; imo multi dd. dicunt illam in desuetudinem abiisse (1). Et hic advertatur, quod omnes electiones simoniacæ ad generalatum, rectoratum, et ad quodlibet officium spirituale in religione sunt irritæ; ut habetur ex textu (2).

31. II. Propter simoniam in collatione Ordinum (non tamen primæ tonsuræ) Episcopus ordinans, et mediatores incurrunt excommunicationem, et suspensionem Papæ reservatas, ac interdictum ab ecclesiæ ingressu. Ordinatio vero præter excommunicationem, et suspensionem Ordinum (sed probabiliter eorum tantum simoniacæ susceptorum) prohibitum est eis ascendere ad superiores Ordines. Hoc tamen non procedit cum simonia ab aliis, ordinato incio, commissæ est (3).

32. III. Propter simoniam realem in beneficiis irritæ sunt omnes præsentationes, electiones, etc. Quare simoniacus nequit retinere beneficium, neque fructus ab illo perceptos (4). Et hoc etiam si beneficiatus invincibiliter prædictam pœnam, et simoniam commissam ignoraret, si v. g. patrata fuerit a quodam tertio, ut habetur ex cap. *Nobis de simon.* Excipiuntur tamen, 1. Si beneficiatus contradixerit, et postea simoniam ignorando acceptaverit beneficium. 2. Si ille tertius commiserit simoniam hoc dolo, ut illum redderet inhabilem ad beneficium. 3. Si pacifice tres annos in beneficii possessione fuisset, ut communiter dd. Exceptis dictis casibus, recipiens simoniacæ beneficium, præter excommunicationem papalem per Bullam s. Pii V. *Cum primum* an. 1566. *qui beneficium ecclesiasticum simoniacæ adeptus fuerit perpetuo sit inhabilis ad ea, et ad quæcumque alia* (ita ut etiam per *Extrav. Pii IV. In sublimi*, si nollet omittere beneficium, non posset absolvi); et præterea pri-

(1) L. 3. n. 408. v. Certum. — (2) Extrav. 2. de simon. — (3) Lib. 3. n. 409 et 410. — (4) Extr. 2. de simon.

vatus existit etiam illis beneficiis, quæ antea obtinuerat. Attamen juxta communiorem et probabilior sententiam, quam tenent Navar., Suarez, Less., Sanch., Laym., Anaclet., Ronc., Croix, etc. dictæ pœnæ non incurruntur, nisi simonia sit ab utraque parte completa; et hic est stilus curiæ, ut testantur Nav. et alii (5), excepta tamen confidentiali, in qua sufficit, ut tantum temporale sit præstitum juxta Bullam s. Pii V. (6). Et quamvis simonia sit completa, illæ duæ pœnæ privationis et inhabilitatis non incurruntur, nisi post sententiam condemnatoriam, ut communissime Bonac., Castropal., Sanch., Laym., Filiuc., etc. (7). Nec obstat Bulla Pii V. quia (ut dicunt præfati dd.) illa intelligitur valere pro foro externo, cum ibi dicatur *Quicumque convictus fuerit*; saltem in eo sensu recepta est.

33. IV. Propter simoniam confidentialem, præter pœnas impositas adversus realem, incurritur etiam privatio aliorum beneficiorum etiam antea obtentorum; sed probabiliter non quidem ante sententiam delicti declaratoriam. Advertatur tamen quod per Tridentinum Sess. 24. c. 18. cum statutum sit examinatores synodales qui ratione examinis aliquid accipiunt ab eis qui ad beneficia curata concurrunt, tam examinatores accipientes, quam dantes fieri inhabiles ad beneficia obtinenda, ac non posse absolvi a simonia, nisi *dimissis beneficiis*, deducitur quod præfati ipso facto, et quidem ante omnem sententiam, omnibus beneficiis, quæ etiam ante collationem simoniacam obtinuissent, privati existunt.

Denique notandum hic 1. quod præfata pœnæ incurruntur tantum propter simoniam in materiis descriptis, nempe in materia religionis ingressus Ordinum, et beneficiorum, non vero in venditione rerum sacrarum, aut ecclesiasticæ jurisdictionis.

(5) Lib. 3. n. 406. — (6) Ibid. v. Not. 3. — (7) n. 412. v. Quær. 3. et Quoad autem.

nis, aut capellaniarum non collationem (1). Notandum 2. quod pretium acceptum pro simoniaca collatione beneficiorum, aut Ordinum, aut Sacramentorum, si excedit quod poterat a ministro exigere (loquendo de Sacramentorum administratione, ut dictum est *præc. n. 45.*) pro sua sustentatione, restituendum est illi, qui illud tradidit ante traditionem rei spiritualis; si autem postea traditum fuisset, tunc, licet probabile sit posse restitui eidem, nihilominus probabilius est cum s. Thoma restituendum esse Ecclesie, aut pauperibus. Quoad autem fructus beneficii simoniace acquisiti, isti restituendi sunt Ecclesie, et probabile est posse dari pauperibus, aut successori in beneficium, et potest etiam obtineri compositio a Papa. Quod autem acceptum est pro admissione in religionem, non est restituendum, nisi post sententiam, et interim potest retineri pro alimentatione communitatis (2). Notandum 3. quod ab excommunicatione et suspensione ob collationem Ordinum, vel beneficiorum, aut ob admissionem in religionem incursis, si publicæ sint, solus Papa potest absolvere; sed si occultæ, possunt etiam Episcopi juxta communem sententiam per *Trident. cap. Liceat. 6. sess. 24.* Et Salmant. cum Less., Sa, et Castropal. dicunt posse etiam mendicantes, ad dentes quod Bulla Pii V. quæ quoad hoc revocavit omnia privilegia Regularium, non est recepta; sed hic

nequeo intelligere, quomodo revocatio privilegiorum opus habeat acceptatione, cum in tantum Regulares prius poterant, quia Pontificibus sic placuit; ergo si eis ablata fuit ab eodem jurisdictione, qua potestate possunt sibi talem jurisdictionem vindicare? Vide dicenda *Tractatu 20. num. 17. circa fin.* Sed quicquid sit de hoc, certum est per Clementem VIII. ablatam fuisse Regularibus extra Urbem, et intra Italiam facultatem absolendi seculares a simonia reali, et confidentiali. Vide *Tract. 20. de privilegiis num. 99.* Quoad inhabilitatem ad alia beneficia Episcopus potest dispensare, dummodo crimen simoniæ non sit deductum ad forum contentiosum, et modo non sit confidentialis (3). An autem possit Episcopus dispensare cum simoniaco ad obtinendum idem beneficium? Respondetur quod si beneficium (sive sit curatum, sive simplex) scienter fuerit receptum simoniace, non potest Episcopus dispensare; si autem simonia commissæ fuerit a tertio, et beneficiatus receperit beneficium inscius simoniæ, tunc potest Episcopus dispensare, sed non tamen ante renuntiationem beneficii; Navar., Sanch., Salmant., etc. Si autem beneficium est curatum, non potest Episcopus dispensare in illa vacatione, potest vero in alia. Panorm., Pal., Salm., etc. (4).

De perjurio autem, quod est quarta species irreligiositatis, fiet sermo in *Tract. seq. Capit. 2.*

TRACTATUS V.

DE SECUNDO PRÆCEPTO DECALOGI

CAPUT I.

DE BLASPHEMIA.

1. Quando committitur blasphemia.
2. De maledictione creaturarum.
3. ad n. De maledictione in mortuos.

1. Blasphemia committitur aut attribuendo creaturæ aliquod attributum

(1) Lib. 3. n. 442. — (2) n. 444. ad 446.

tum divinum, ut si vocaretur *dæmon sanctus*, etc. aut aliquod convitium in Deum, vel Sanctos, vel in res sanctas, aut in dies sanctos proferendo, ut si quis malediceret alicui Sancto, dicendo: *Male habeat sanctus N. Male eveniat Ecclesie.*

(3) L. 3. n. 417. — (4) n. 418

Maledictum sit Pascha, sabbatum sanctum, etc. quam quidem execrationem vulgo rudes exprimunt per verbum, *Mannaggia*. Etiam Blasphemia est dicere: *Deo invito hoc fiet; O sanguis Christi!* (ira excandescens in Dominum): *Deus non juste operatur*. Et hoc postremum esset etiam blasphemia hæreticalis; itaque si serio prolata esset, qui eam audiret, infra mensem teneretur ad denunciandum. Blasphematur etiam factio v. gr. spuendo versus cælum, conculcando imagines, coronas, etc.

2. Dicere autem *Atta sancti N.* non est blasphemia, nec etiam *Potta*; nam hoc verbum tantum significat in nostro idiomate interjectionem indignantis. Nec esset blasphemia dicere *Mannaggia santagala. Male habeat Santagala Sanctusermus, Sanctusmenna*, etc. quando intelligitur locus, et non Sanctus. Nec item erit blasphemia maledicere creaturis, nimirum igni, vento, pluvie, etc. nisi addatur verbum *Dei*, aut nisi essent eæ creaturæ, quæ speciali relatione referuntur ad Deum, aut in quibus peculiari modo relucet divina potentia, prout sunt anima, cælum, etc. Item dicendum puto de maledictione mundi, modo non intelligatur mundus pravus, quomodo accipiebatur a Jesu Christo, cum dixit: *Si odit vos mundus: Ego vici mundum*, etc.

3. Maledicere *Fidei* alicujus, ex se non est blasphemia, nisi exprimeretur *Fides Christi*, aut *Fides sancta*: quia cæterum nomine fidei potest etiam accipi fides humana. Nec est blasphemia maledicere *mortuis*, nisi mens specificè ferretur ad animas purgatorii, aut nisi malediceret mortuis sanctis aut Christi. De hoc puncto jam egi in opere morali (1): sed quoniam de hoc puncto usque adhuc ab aliis auctoribus minime actum est, lubet hic majore qua possum claritate de hoc tractare, præcipue ut satisfaciam cuidam auctori

anonymo, qui quadam sua epistola nonnulla objicit.

4. Itaque affirmo maledicere mortuis natura sua non esse blasphemiam neque ex se, neque relative ad eos, qui ea verba effutunt. Primo non est blasphemia ex se, dum hoc verbum *mortui* proprie est terminus privativus, qui significat homines vita privatos, qui amplius non existunt in præsentia, et in hac suppositione vox *mortui* non denotat nec animam, nec corpus. Qua de re philosophico rigore loquendo qui maledicit mortuis, nemini injuriam irrogat, dum maledicit illi qui existentiam non habet.

5. Dicit aliquis: Sed hic vox *mortui* accipitur non tanquam terminus privativus, sed tanquam *analogus*, nempe quod possit referri tam ad corpus, quam ad animam defuncti. Respondeo primo quod qui sic loquitur, jam loquitur de relatione, quam mens ad aliquod fertur; sed ego loquor de eo, quod importat ex se vox *mortui*. Sed dato quod accipienda sit talis vox tanquam terminus analogus, respondeo secundo, quod sub hac voce *mortui* principaliter, et in recto, ut aiunt philosophi, venit solum corpus; quod dumtaxat potest dici mortuum, non autem anima, quæ non moritur. Anima enim potest tantum in obliquo intelligi, dicendo v. g. anima mortui, ex eo quia aliquando fuit forma corporis illius, cui dedit vitam. Sed supposito quod vox *mortui* principaliter respiciat corpus, et minus principaliter, et ut melius dicam, improprie denotet animam; cum aliquis nominat mortuos, ex se loquendo non intelliguntur animæ illorum, sed corpora. Ut intelligantur animæ, opus est ut ipse aut mente intendat de animabus loqui, aut animas denotent cetera verba sermonis, ut est illud, quod scriptum habetur in libro 2. Machabæorum 12. 46.: *Sancta, et salubris est cogitatio pro defunctis orare*. Hoc

(1) Lib. 3. n. 430.

nis, aut capellaniarum non collationem (1). Notandum 2. quod pretium acceptum pro simoniaca collatione beneficiorum, aut Ordinum, aut Sacramentorum, si excedit quod poterat a ministro exigere (loquendo de Sacramentorum administratione, ut dictum est *præc. n. 45.*) pro sua sustentatione, restituendum est illi, qui illud tradidit ante traditionem rei spiritualis; si autem postea traditum fuisset, tunc, licet probabile sit posse restitui eidem, nihilominus probabilius est cum s. Thoma restituendum esse Ecclesie, aut pauperibus. Quoad autem fructus beneficii simoniace acquisiti, isti restituendi sunt Ecclesie, et probabile est posse dari pauperibus, aut successori in beneficium, et potest etiam obtineri compositio a Papa. Quod autem acceptum est pro admissione in religionem, non est restituendum, nisi post sententiam, et interim potest retineri pro alimentatione communitatis (2). Notandum 3. quod ab excommunicatione et suspensione ob collationem Ordinum, vel beneficiorum, aut ob admissionem in religionem incursis, si publicæ sint, solus Papa potest absolvere; sed si occultæ, possunt etiam Episcopi juxta communem sententiam per *Trident. cap. Liceat. 6. sess. 24.* Et Salmant. cum Less., Sa, et Castropal. dicunt posse etiam mendicantes, ad dentes quod Bulla Pii V. quæ quoad hoc revocavit omnia privilegia Regularium, non est recepta; sed hic

nequeo intelligere, quomodo revocatio privilegiorum opus habeat acceptatione, cum in tantum Regulares prius poterant, quia Pontificibus sic placuit; ergo si eis ablata fuit ab eodem jurisdictione, qua potestate possunt sibi talem jurisdictionem vindicare? Vide dicenda *Tractatu 20. num. 17. circa fin.* Sed quicquid sit de hoc, certum est per Clementem VIII. ablatam fuisse Regularibus extra Urbem, et intra Italiam facultatem absolendi seculares a simonia reali, et confidentiali. Vide *Tract. 20. de privilegiis num. 99.* Quoad inhabilitatem ad alia beneficia Episcopus potest dispensare, dummodo crimen simoniæ non sit deductum ad forum contentiosum, et modo non sit confidentialis (3). An autem possit Episcopus dispensare cum simoniaco ad obtinendum idem beneficium? Respondetur quod si beneficium (sive sit curatum, sive simplex) scienter fuerit receptum simoniace, non potest Episcopus dispensare; si autem simonia commissæ fuerit a tertio, et beneficiatus receperit beneficium inscius simoniæ, tunc potest Episcopus dispensare, sed non tamen ante renuntiationem beneficii; Navar., Sanch., Salmant., etc. Si autem beneficium est curatum, non potest Episcopus dispensare in illa vacatione, potest vero in alia. Panorm., Pal., Salm., etc. (4).

De perjurio autem, quod est quarta species irreligiositatis, fiet sermo in *Tract. seq. Capit. 2.*

TRACTATUS V.

DE SECUNDO PRÆCEPTO DECALOGI

CAPUT I.

DE BLASPHEMIA.

1. Quando committitur blasphemia.
2. De maledictione creaturarum.
3. ad n. De maledictione in mortuos.

1. Blasphemia committitur aut attribuendo creaturæ aliquod attributum

(1) Lib. 3. n. 442. — (2) n. 444. ad 446.

tum divinum, ut si vocaretur *dæmon sanctus*, etc. aut aliquod convicium in Deum, vel Sanctos, vel in res sanctas, aut in dies sanctos proferendo, ut si quis malediceret alicui Sancto, dicendo: *Male habeat sanctus N. Male eveniat Ecclesie.*

(3) L. 3. n. 417. — (4) n. 418

Maledictum sit Pascha, sabbatum sanctum, etc. quam quidem execrationem vulgo rudes exprimunt per verbum, *Mannaggia*. Etiam Blasphemia est dicere: *Deo invito hoc fiet; O sanguis Christi!* (ira excandescens in Dominum): *Deus non juste operatur*. Et hoc postremum esset etiam blasphemia hæreticalis; itaque si serio prolata esset, qui eam audiret, infra mensem teneretur ad denunciandum. Blasphematur etiam factio v. gr. spuendo versus cælum, conculcando imagines, coronas, etc.

2. Dicere autem *Atta sancti N.* non est blasphemia, nec etiam *Potta*; nam hoc verbum tantum significat in nostro idiomate interjectionem indignantis. Nec esset blasphemia dicere *Mannaggia santagata. Male habeat Santagata Sanctusermus, Sanctusmenna*, etc. quando intelligitur locus, et non Sanctus. Nec item erit blasphemia maledicere creaturis, nimirum igni, vento, pluvie, etc. nisi addatur verbum *Dei*, aut nisi essent eæ creaturæ, quæ speciali relatione referuntur ad Deum, aut in quibus peculiari modo relucet divina potentia, prout sunt anima, cælum, etc. Item dicendum puto de maledictione mundi, modo non intelligatur mundus pravus, quomodo accipiebatur a Jesu Christo, cum dixit: *Si odit vos mundus: Ego vici mundum*, etc.

3. Maledicere *Fidei* alicujus, ex se non est blasphemia, nisi exprimeretur *Fides Christi*, aut *Fides sancta*: quia cæterum nomine fidei potest etiam accipi fides humana. Nec est blasphemia maledicere *mortuis*, nisi mens specificè ferretur ad animas purgatorii, aut nisi malediceret mortuis sanctis aut Christi. De hoc puncto jam egi in opere morali (1): sed quoniam de hoc puncto usque adhuc ab aliis auctoribus minime actum est, lubet hic majore qua possum claritate de hoc tractare, præcipue ut satisfaciam cuidam auctori

anonymo, qui quadam sua epistola nonnulla objicit.

4. Itaque affirmo maledicere mortuis natura sua non esse blasphemiam neque ex se, neque relative ad eos, qui ea verba effutunt. Primo non est blasphemia ex se, dum hoc verbum *mortui* proprie est terminus privativus, qui significat homines vita privatos, qui amplius non existunt in præsentia, et in hac suppositione vox *mortui* non denotat nec animam, nec corpus. Qua de re philosophico rigore loquendo qui maledicit mortuis, nemini injuriam irrogat, dum maledicit illi qui existentiam non habet.

5. Dicit aliquis: Sed hic vox *mortui* accipitur non tanquam terminus privativus, sed tanquam *analogus*, nempe quod possit referri tam ad corpus, quam ad animam defuncti. Respondeo primo quod qui sic loquitur, jam loquitur de relatione, quam mens ad aliquod fertur; sed ego loquor de eo, quod importat ex se vox *mortui*. Sed dato quod accipienda sit talis vox tanquam terminus analogus, respondeo secundo, quod sub hac voce *mortui* principaliter, et in recto, ut aiunt philosophi, venit solum corpus; quod dumtaxat potest dici mortuum, non autem anima, quæ non moritur. Anima enim potest tantum in obliquo intelligi, dicendo v. g. anima mortui, ex eo quia aliquando fuit forma corporis illius, cui dedit vitam. Sed supposito quod vox *mortui* principaliter respiciat corpus, et minus principaliter, et ut melius dicam, improprie denotet animam; cum aliquis nominat *mortuos*, ex se loquendo non intelliguntur animæ illorum, sed corpora. Ut intelligantur animæ, opus est ut ipse aut mente intendat de animabus loqui, aut animas denotent cetera verba sermonis, ut est illud, quod scriptum habetur in libro 2. Machabæorum 12. 46.: *Sancta, et salubris est cogitatio pro defunctis orare*. Hoc

(1) Lib. 3. n. 430.

loco verbum *exorare* jam significat sermonem ad animas dirigi.

6. Igitur ex se loquendo maledictio mortuorum non est blasphemia, quia non refertur ad animam. Videamus nunc, an sit blasphemia saltem ex relatione mentali eorum, qui eam proferunt. Et hoc etiam negamus: quia illi, qui maledicunt mortuis, ordinarie a consideratione animarum ipsorum præscindunt. Hic autem auctor epistolæ conviciis me onerat ac improprieat quod nesciam terminum abstractum a concreto discernere. *Abstractus*, sic ille me instruit, est qui formam significat a subjecto præcisam, prout est pulchritudo, albedo, etc. *Concretus* vero significat subjectum cum forma conjunctum, v. g. homo pulcher, charta alba, etc. Hinc dicit vocem *mortuos* significare hominem, qui olim anima et corpore constabat, sed nunc importare corpus, et animam disjunctas. Et ex hoc concludit quod *mortuis* maledicens non tantum eorum corporibus, sed animabus etiam maledicit.

7. Respondeo: Ego non dico quod, qui *mortuis* maledicit, eos tanquam abstracta considerat, nempe uti formas sine subjecto: sed dico quod præscindit a considerando in mortuo animam quam olim habuit. Aliud est abstrahere, quod est considerare formam sine subjecto: aliud est præscindere, quod est considerare subjectum præcisum ab aliqua ejus qualitate aut circumstantia, cum qua potest illud conspici. Certum est quod homines mortui in præsentem non sunt illi ipsi qui prius existebant in vita. Tunc erant tot personæ quæ anima et corpore conjunctis constabant sed nunc quidem existunt eorum animæ et corpora, sed sunt substantiæ separata. Adeo ut maledicendo in præsentem hominibus mortuis, non proinde necessario maledicatur eorum animabus, nisi cum illæ specialiter exprimuntur, aut subintelliguntur.

8. Sed esto concedatur auctori

epistolæ, quod ipse sustinere contendit, nempe quod maledicere *mortuis*, idem sit ac maledicere vivis. Quæro ab ipso: ergo qui viventi maledicit, semper peccat mortaliter? Omnes dd. Cajetanus, Sotus, Molina, Prado, Azor, de Lugo, et alii apud Salmanticensis (1) cum sancto Thoma (2) dicunt tunc maledictionem in proximum esse peccatum mortale, cum illa est formalis, nempe (ut explicat Cajetan.) cum quis animo pravo proximo optat malum (et grave quidem), quod illi imprecat. Secus vero cum maledictio est materialis tantum, nempe sine pravo animo prolata: et tamen in vivente certe adsunt anima et corpus. Et cur non est mortale? quia qui maledicit non semper intendit maledicere proximi animæ, et injuriam inferre illi substantiæ, in qua Dei imago elucet, sed præscindit a respicienda anima, et ita non peccat lethaliter. Qui maledicit creaturis rationis expertibus (docet idem s. Thomas in loco citato a 2. et omnes illi), si eas respicit ut Dei creaturas, graviter peccat, et veram blasphemiam committit, secus vero si præscindit a considerando eas uti tales, et eis maledicit dumtaxat uti creaturis in se consideratis, et tamen omnes illæ sunt creaturæ Dei. En vide quod s. Thomas jam admittit hanc præcisionem. Ita pariter qui maledicit *mortuis*, si ipsis maledicit respiciendo eorum animas, peccat mortaliter: secus autem si præscindit, ipsis maledicendo, quin specialem ad eorum animas habeat respectum.

9. Dicere autem quod omnes qui mortuis maledicunt, intendunt etiam in animas irrevocare, ego et tot alii confessarii experientia docti pœnitentes de hoc interrogando oppositum experti sumus. Tanto magis quod qui mortuis maledicunt, eis animus non est mortuos ledere, sed viventes, quibus eas maledictiones diri-

(1) De rest. c. 4. n. 27 et 28. — (2) Part. 2. q. 76. a. 3.

gunt ad injuriarum modum. Sed hæc est materia facti; confessarius de hoc potest se certum facere, et a dubio se liberare, sedulo interrogando pœnitentes.

10. Dicere autem quod, licet quis intelligat maledicere solis corporibus mortuorum, nec potest excusari a mortali, propter respectum quem Ecclesia erga defunctorum corpora adhibet, ea thure suffiundo, aqua benedicta aspergendo, ac in sœra sepultura tumulando. Nescio utrum hac ratione possit aliquis ubi persuadere, quod maledicere mortuis sit mortale. Brevibus respondeo, et dico quod præfatæ functiones non sunt cultus religiosi honor erga cadavera defunctorum, sed sunt quædam cæremoniae quas Ecclesia etiam erga viventes adhibet. Igitur si honor, qui defunctis præstatur, præstantior non est eo qui vivis exhibetur, nec injuria erit major. Sed cur (subjungit auctor epistolæ) leges severius puniunt in cadavera sævientes? Respondeo: puniunt nun ratione injuriæ majoris, sed animi pravi, qui in eo actu manifestatur, quod quidem crimen puniunt etiam in necantibus infideles, et hæreticos. Secus, si id esset ex se in defunctorum corpora contumelia gravis, ejusdem criminis rei essent qui ea incidunt, et frustatim dividunt ad medicas observationes. Ceterum quod ego concludo est, quod maledictio in mortuos non est blasphemia, nec peccatum mortale. Et tres auctores (in opere allati) qui tantummodo de hac rescripserunt, idem senserunt. Adde quod ego, ut cautius agerem, scripsi Neapolim ad plures viros doctos, ubi flos extat doctorum, et ad tres congregationes missionariorum, nempe ad illam p. Pavone, archiepiscopus, et s. Georgii, et omnes uno exemplo mihi rescripserunt, meæ sententiæ assentientes. Accedit; pater Sabbatinus tunc pius operarius, nunc digniss. Aquilæ prælatus mihi respondit, cunctos pios operarios, tam

præsentem, quam antiquos, idem uniformiter sensisse. Insuper tamquam certum accepi, quod nuntius Neapolis, postquam typis editæ fuisset, tam mea epistola circa hanc rem, quam epistola mei adversarii, utramque ad Pontificem Bened. XIV. transmisit, qui R. D. Thomæ Sergio pio operario, consultori s. Officii qui jam suum obiit diem controversiam discutiendam demandavit, et quod ipse Pontifici suam sententiam significavit hanc esse, nempe maledictionem in mortuos non esse veram blasphemiam. Et ab alio pio operario, qui nunc Romæ degit, mihi affirmatum deinde fuit, quod Papa cognita p. Sergii sententia, et perpensis difficultatis puncto, ostendit se etiam id ipsum sentire.

11. Itaque hoc posito, intelligere nequeo, quomodo fieri potest, ut quidam possint non dubitare saltem, et pro certo habere, et etiam ex pergamis sine scrupulo prædicare, mortuis maledicere generaliter loquendo ex se esse mortale, atque veram blasphemiam, quando omnes dd. et etiam illi qui rigidiores profitentur sententiam, ut p. Concina, et alii doceant non esse damnandum de peccato mortali, quod aliquis perspicuus textus Scripturæ, aut evidens non suadeat ratio. S. Raymundus scripsit (1): *Unum tamen consulto, quod non sis pronus judicare mortalia peccata, ubi tibi non constat per certam Scripturam.* Et s. Antoninus (2) dixit: *Nisi habeatur auctoritas expressa sacre Scripturæ, aut Canonis, seu determinationis Ecclesiæ, vel evidens ratio, non misit periculose determinatur; nam si determinatur quod sit ibi mortale, et non sit, mortaliter peccabit contra faciendum, quia omne quod est contra conscientiam, edificat ad gehennam, etc.*

(1) lib. 3. tit. de pœnit. §. 21. — (2) Part. 2. l. 1. c. 11. §. 28.

EPISTOLA RESPONSIVA

ADVERSUS EPISTOLAM APOLOGETICAM
SCRIPTAM IN PROPUGNATIONEM DIS-
SERTATIONIS, QUÆ SUPER ABUSU MOR-
TUIS MALEDICENDI PRODIT.

Præ omnibus indicandum esse aucti, quod cum adversus ea quæ super hoc puncto scripserunt, quædam dissertatio, eâ brevibus respondi, prius prodisset, pollicitus fui, cum semel atque iterum iis quæ mihi opponerentur satisfacerem, non amplius circa hoc verbum me fore facturum; tum ne in infinitum daretur progressus, tum ne eadem, quæ jam a me scripta erant, repeterem; sed dixi quod dumtaxat respondere volebam (prout feci) ad duas s. Thomæ doctrinas, quas mihi de novo obiciebat. Et una simul significavi in animo mihi statutum esse doctores nihil amplius super hac controversia scripturum (quia mihi satis in propalato res collocata esse videbatur) nisi cum ab adversario meo de veritate prorsus fuisset persuasus: tunc enim nihil mihi difficultatis esset a sententiâ desciscere et id in omnibus per publicam scripturam significare non erubescere, prout assensus meus ab hoc faciendo non abhorruit in aliquibus aliis meis opinionibus, quas ubi eas rationi non consentaneas cognovi, libenter revocavi.

Nihilominus post responsionem a me datam, vulgata est altera epistola apologetica in propugnationem præfate dissertationis, in qua contendebat auctor probare mortuis maledicere per se esse mortale: cui epistolæ, non obstante consilio, quod de non amplius respondendo ceperam, alia epistola nunc respondere sum coactus. Et hanc dumtaxat hic subiungo, in qua summam continetur tum responsio quam ad dissertationem dederam, tum responsio ad dissertationis propugnationem.

Reverendissimo Abbati

D. Bartholomæo de Marco Basiliano.

*Reverendissime pater,
et domine colendissime.*

Cum dissertatio quædam super mortuorum maledictione, ac cum adversus eam brevis responsio mea prodisset, novissime typis edita est altera epistola apologetica pluribus scripta in præfate dissertationis propugnationem. Ubi ad manus meas illa epistola pervenit, et accurate illa a me lecta, diu animi pependi, rescriberem nec ne. Ex una enim parte consilium de non amplius respondendo susceptum, sartum tectum habere voluissim, ne in infinitum progredierem. Ex alia parte expediens videretur nunc denovo respondere sicut amici mei ad id faciendum me adigunt; tum quia in priori responsione error quidam a quo me retractare intendo, fortuito excidit, licet ille ad rem nostram nihil referat, sicut ex hac altera responsione animadvertes. Tum quia in laudata epistola apologetica adversarius alias novas exponit animadversiones, quibus ut ambiguitates aliæ de medio tollantur, altera responsione satisfacere opus esse duxi. Quapropter ad te hanc alteram responsionem afferendam curavi, et abs te duo hæc peto: primum, ut omni qua potes animi attentione eam perlegas, detrahendo, addendo, corrigendo quicquid tibi visum fuerit: secundum, ut mihi consilium tuum candide aperias, utrum expellere tibi videatur ut hanc typis excudendam curem, dum ex una parte mihi contendere displicet cum viro et aliis ejus sociis ordinis, quem ego maxime facio, atque mirum in modum veneror (tametsi mihi compertum est non deesse aliquos inter illius ordinis, forte eis minime indoctiores, qui meæ adherent sententiæ). Ex altera parte a fidelium cordibus hanc deducere opinionem, nimirum quod præfata maledictio sit mortale, cum

tale non sit, ad gloriam Dei, qui sibi animarum salutem gloriæ habet, non parum conferre censeo.

Parcas mihi, quæso, si non pauca, quæ in priori responsione jam notata erant, hic repetita observas. Hoc non aliter faciendum esse censui, ut lectoris arte oculos omnia simul exponantur, dum legit illas animadversiones, quas mihi adversarius de novo objicit. In dissertatione probare aggressus est maledictionem in mortuos esse peccatum lethale, et veram blasphemiam duabus ex rationibus: 1. Quia corpora fidelium defunctorum sunt sacra: 2. quia præfata maledictio præscindere non potest, quin ad animas referatur. In responsione ad dissertationem data, dixi quod jam illis objectionibus his responderam, propterea ne eadem semper canerem, nolui ad omnia quæ opponerentur respondere. Nihilominus duabus s. Thomæ auctoritatibus, quæ de novo afferbantur, dixi me facere non posse quin responderem. Primus textus desumptus est ex 3. p. qu. 8. art. 2. ubi S. Doctor dicit Christum in fidelium corpora influere jus resurgendi propter Spiritus sancti inhabitationem. Et hoc idem jus auctor dissertationis probare intendit aliunde, nempe ex ratione sacramentalis communionis, qua fideles, dum vivunt, reficiuntur, hincque ex hisce duabus rationibus infert mortuorum corpora inter sacra annumeranda esse, adeo ut sacro cultu ex religionis virtute emanato, veneranda sint. Alæ hæc rationes (respondendo ego) probarent quod corpora quorumlibet defunctorum pro sacris habenda sunt, probarent etiam quod necessario corpora fidelium damnatorum inter sacra annumeranda essent: in iis enim etiam aliquando habitavit Spiritus sanctus, et cum Jesu Christo per Eucharistiam incorporata fuerunt. Dicit quod illæ qualitates per peccatum postea amittuntur. Igitur subsumo, quoties Ecclesiæ authentico testimonio mihi non

constat, animam illius gloriæ æternæ frui, ac etiam quoties Ecclesiæ honorem qui ei debetur ad cultus sacri rationem non elevat, ut infra explicabimus, mihi fas non est illud corpus pro sacro habere. Præterquam quod, si corpora defunctorum sacra sunt propter Eucharistiam quam receperunt, et propter Spiritus sancti inhabitationem, necessario dicendum erit etiam corpora viventium fidelium tanquam sacra colenda esse, ita ut quælibet injuria, aut maledictio in fidelis viventis corpus irrogata, peccatum grave religioni adversans dicendum sit. Sed hoc est contra expressam s. Thomæ doctrinam, ut mox videbimus. Dicere autem sacra corpora defunctorum propter ritus, quibus erga illa utilis Ecclesiæ, quia nempe sacra sepultura beneficio donat, processionibus et benedictionibus ea decorat, thure sufficit, et etiam ob antiquum ritum (ut adversarius dicit) dudum adhiberi consuetum sacram Eucharistiam super defunctorum pectore collocandi: nescio cur hi ritus actus sacri cultus dici habeant; cum compertum sit, sæculis superioribus etiam tempore quo ab infidelium persecutionibus paco Ecclesiæ fruebatur, defunctorum fidelium corpora sepeliri in campis, et viis, prout testatur Thomassinus, et Calmet: imo plura Concilia prohibuerunt quominus in ecclesiis cadavera sepultura darentur. Quod si posterioribus temporibus usus invecutus est ut in loco sacro sepelirentur (hoc affirmante sancto Gregorio), inde processit, ut proximi ex sepulchrorum conspectu recordarentur defunctorum animas sæpius suis precibus coadjuvare: *Hoc prodesse mortuis* (sunt verba Sancti), *si in ecclesia sepeliuntur, quod eorum proximi, ipso tumulorum conspectu admoniti, pro illis frequentius exorent; lib. 3. Dial. cap. 30. 32. et 53.* Et idem dicit sanctus Augustinus lib. de cura pro mortuis. Benedictiones autem cum aqua lustrali, dicunt Ga-

vantus, et Durandus, erga cadavera ideo adhiberi, ut a dæmonum infestatione illa liberentur. Et hac eadem de causa illa thurificantur; ut scribit Innoc. III. lib. 2. de myst. Missæ, c. 17. et ob idem SS. Eucharistia in defuncti pectore apponebatur, ut idem s. Gregorius asserit lib. 2. Dial. 2. 24. Quamvis hoc denique reprobatur fuerit a conciliis in 4. 6. et 7. sæculo, ut refert p. Vestrioi in suis litteris theologicis Tr. 3. epist. 53. sicut etiam vetitum fuit sacram Eucharistiam in ecclesiarum fundamentalibus lapidibus collocare, aut ad energumenos, aut ad infirmorum vulnera admove, sicut pariter sanguine consecrato frōtem, oculos, etc. linire, qui apud antiquos fideles mos receptus habebatur, referentibus s. Cyrillo, et s. Joanne Chrysost. Hæc perspicuum dilucidumque faciunt hos pios actus (qui a simplicitate potius quam a religione derivant) non indicare sacra esse ea, circa quæ illi adhibebantur, sed quod solum ad bonos assequendos effectus, quos ex eorum usu sperabant fideles, adhibebantur.

Sed loquendo de ritibus, quibus nodie utitur Ecclesia communiter in tumulandis cadaveribus, hæc sunt quæ scribit Spondanus (lib. 1. p. 2. cap. 15. sect. 8. De sacr. cæmet.): Quanta namque sit dis crucis qua signantur et ornantur, et aquæ benedictæ qua asperguntur, et thuris quo suffiuntur, tum ad alia plura arcenda mala, tum maxime ad fugandos dæmones, eorumdemque ac magorum præstigiæ dissolvenda, primum mihi esset quamplurimis Patrum testimoniis et exemplis testatissimum reddere. Et in cap. 2. Sect. 1. Fit suffitus ad corpora fidelium defunctorum, quoniam, qui pie moriuntur sunt Christi bonus odor, et ut insuper significetur, defunctos reliquisse odorem bonorum operum, etc. Per incensum et judicetur eosdem credidisse se per mortem ire ad immortalitatem. insuper Stephanus Du-

randus (lib. 1. cap. 9. n. 9.): Porro, thurificatio fit ad reverentiam loci, et divini officii, etc. Item Joannes Beletto (in explicat. divin. offic. cap. 161.): Cadaver ponitur in sepulchrum, et aqua apponitur benedicta, ne ad corpus dæmones accedant. Thus propter corporis fetorem removendum. Præterea Guillelmus Durandus (in rationali lib. 7. cap. 35.): Aqua benedicta ponitur, ne dæmones ad corpus accedant. Thus propter fetorem removendum, seu ut defunctus Creatori suo acceptabilem bonorum operum odorem indicetur obtulisse, seu ad ostendendum quod defunctis prosit auxilium orationis. Ex quo patet omnes præfatos ritus quos erga defunctos adhibet Ecclesia, non esse cultum sacrum quo honorare intendit cadavera, sed mysticas cæremonias. Nota præterea quod eos denegat Ecclesia iis, qui excommunicationis aut interdicti vinculo ligati ex hac vita decesserunt, quamvis antequam animam efflarent certa poenitentia ac suæ salutis signa dedissent. Igitur non ideo cum defunctis eos ritus adhibet Ecclesia, quia supponit eos esse templum Spiritus sancti, sed quia communionem inter vivos et defunctos cupit conservari.

Alter locus s. Thomæ qui mihi objicitur excerptus est ex eadem 3. p. q. 25. art. 6. ubi dicit Angelicus quod Sanctorum reliquiæ venerandæ sunt, quia fuerunt templum et organa Spiritus sanctus, qui in ipsis inhabitavit et operatus est: et etiam quia aliquando illa per gloriosam Resurrectionem Jesu Christi configuranda sunt corpori. Ex hoc infert adversarius maledictionem in defunctorum corpora veram esse blasphemiam, ex eo quia illa jam dudum etiam templum et organa fuerunt Spiritus sancti. Sed si hæc ratio valeat pro defunctis (iterum pariter dico) tanto magis valere deberet pro

vivis; imo quam longe fortius: viventes enim sunt acti (si in charitate vivunt, prout pie præsumendum est) templa viva et organa Spiritus sancti. Sed s. Thomas 2. 2. q. 76. a. 3. tum communi theologorum, qui eum sequuntur, Cajet. Sol. Azor. Prad. Serra, Mol. Lugo, Laym. Trullen. et omnes dicunt quod maledictio sive imprecatio in homines prolata, veniale non excedit, quoties maledictio non est formalis, sed tantum materialis, nempe sine pravo affectu. Referamus integrum textum Angelici, ne mihi imponatur quod truncum retulerim: Maledictio est, per quam pronuntiatur malum contra aliquem (nota) vel imperando, vel optando. Velle autem, vel imperio movere ad malum alterius, secundum se repugnat charitati, qua diligimus proximum volentes bonum ipsius. Et ita secundum suum genus est peccatum mortale et tanto gravius, quanto personam, cui maledicimus, magis amare et revererit nemus. Unde dicitur (Lev. 24. 9.) Qui maledixerit Patri suo, aut Matri, morte moriatur. Constat tamen verbum maledictionis prolatum esse veniale vel propter parvitatem mali quod quis alteri maledicendo, imprecatur, vel etiam propter affectum proferentis, dum ex levi motu, vel ex ludo, aut ex subreptione aliqua talia verba profert; quia peccata verborum maxime ex affectu pensantur. Hinc in me adversarius invehendo, et verba Angelici cum emphasi mihi repetendo, secundum genus suum est peccatum mortale, si me alloquens excandescit: Intende, o non intende! Ego tamen mihi videor hæc intelligere, et quidem ita, ut nemo aliter, quam ego intelligo, textum s. Thomæ intelligere debeat, nimirum quod hominibus maledicere tunc est peccatum mortale, cum maledictio est formalis, quæ tunc dicitur esse talis, cum quis animo pravo optat, ut illis eveniat malum quod imprecatur, aut tum alios inducit ad illis malum fe-

rendum, sicut se explicat. Angelicus in loc. cit. a. 1. exemplo iudicis qui ministros justitiæ ad poenam injustam exequendam in reum injuste movet. Et hoc dicit Sanctus ex se esse peccatum mortale, quia hoc secundum se ut (ipse loquitur) repugnat charitati, qua diligimus proximum, volentes bonum ipsius. Nam sicut charitas nobis imponit, ut proximi bonum velimus, ita velat ne illi malum optemus, et ne alios ad illi malum inferendum inducamus. Loquendo vero s. Thomas de maledictione verbali (de qua dumtaxat nos in præsentī casu loquimur) dicit illam non excedere veniale, aut cum malum quod quis imprecatur est leve, aut deest pravi affectus (quæ materialis maledictio nuncupatur) proferendo nempe maledictionem aut joco, aut sine plena deliberatione. Et hoc denique hac ratione confirmat: Quia peccata verborum maxime ex affectu pensantur. Hoc idem docet Cajetanus super cit. q. 76. a. 1. dicens: Nota ex 1. art. quid sit proprie maledictio, scilicet dicere malum, in quantum malum, alicui ex intentione. Et ex hoc oritur quod maledictio distinguitur in maledictionem formaliter et materialiter; et quod quandoque est peccatum mortale, quandoque veniale; nam maledictio formaliter et ex suo genere mortale, ut patet, materialiter autem si fiat optative non est mortale; si vero fieret imperative, posset esse mortale. Et ratio diversitatis est, quia præter intentionem optative maledicens neminem lædit, quia nec ex intentione nec ex opere ministri obsequentis, quamvis non ex propria intentione. Dixi autem ex suo genere, quia propter imperfectionem actus, sive ex parte objecti ut si pareat malum optet vel imperet, sive ex parte operantis, ut si ex ira (vel ex ludo, addit s. Th.) maledicat, quamvis affectu tendat in malum, quia non ex consensu rationis in malum tendit, deficit a perfecta ratione peccati, et per hoc non est

mortale. In sequela igitur doctrinæ s. Thomæ Cajetanus ex una parte ait quod maledictio formalis, nempe *ex intentione*, est de genere suo mortalis, et fit venialis vel propter imperfectionem actus, scilicet consensus rationis, vel propter parvitatem mali quod optatur; ex alia dicit, esse non nisi venialem maledictionem materialem, nimirum *præter intentionem* pronuntiatam *optative*, id est modo optativo, sive per verba desiderium exprimentia, sumendo illud *optative* adverbialiter, ad differentiam *Tō imperative*; scilicet imperativo modo. Et idem quippe, etsi diverso modo, docet d. Thom. loco citato: ibi enim distinguit maledictionem formalem a materiali; nam primo loco loquitur de formali, nempe cum intentione volendi malum, quod pronuntiatur, dum ait: *Velle autem, vel imperio movere ad malum alterius secundum se repugnat charitati, qua diligimus proximum volentes bonum ipsius. Et ita secundum suum genus est peccatum mortale.* Illud igitur quod s. doctor repugnare intelligit charitati, et esse mortale secundum suum genus, non est simpliciter pronuntiare maledictionem; sed illud *velle, vel imperio movere ad malum alterius*. Ergo s. Thomas tantum in volendo malum quod pronuntiatur, vel in movendo alios ad malum inferendum, gravitatem culpæ recognoscit. Deinde ad explicandam procedit maledictionem materialem dicens illam esse venialem si ex levi motu, vel ex ludo profertur, rationem tradens: *Quia peccata verborum maxime ex affectu pensantur*, ut supra dictum est q. 76. a. 3. et in q. 72. a. 2. sic prius dixerat: *Verba, in quantum sunt soni quidam, non sunt in documentum aliorum, sed in quantum significant aliquid; quæ quidem significatio ex interiori affectu procedit; et ideo in peccatis verborum maxime considerandum est ex quo affectu aliquis verba profert.* Aliud itaque est maledicere *optative*, ut lo-

quitur Cajetanus; aliud maledicere *optando*, ut loquitur s. Thomas; *optative* enim denotat maledicere per verba optiva præter intentionem: *optando* autem intelligit s. doctor maledicere ex vera intentione, sicut perspicue deinde se explicat, dicendo: *Velle autem, etc.*, secundum se repugnat charitati, etc. Et hoc quidem est maledictio formalis, ac ideo graviter culpabilis; et tantum evadit venialis, ut subdit Angelicus vel ob parvitatem mali quod optatur, vel ob surreptionem, sive levi motu, quo maledictio profertur.

Cæterum quæstio hæc me inter et meum contradictorem de mero nomine est, nam dato quod s. Thomas generaliter diceret quæcumque maledictionem de genere suo esse mortalem, attamen s. doctor pro certo equidem habet, quod maledicere homini sine pravo affectu, non est nisi veniale. Et non aliud quam hoc ipse probare quero. Itaque tam d. Thomas, quam Cajetanus, et omnes alii doctores, cum s. Augustino apud eundem Angelicum (1), non reputant esse blasphemiam maledicere homini, ex eo quod homo sit templum Spiritus Sancti; nam si hoc tenerent, nequirent dicere maledictionem sine pravo animo esse venialem; maledicere enim Sanctis aut rebus sacris, licet absit malus animus semper est mortale. Ex hoc evidenter inferitur quod juxta Angelicum, et communem d. sententiam recte considerari potest fidelis persona præcisè ab eo quod sit templum Spiritus Sancti. Et deducitur præterea (adversus id quod etiam innuit meus adversarius) quod scilicet non est culpa gravis contra charitatem, et pietatem, maledicere corpori fidelis viventis, si abest pravi affectus, ita non est gravis contra charitatem, et pietatem, sine pravo animo corpori fidelis defuncti maledicere; quandoquidem juxta ipsum s. Thomam, charitas qua morui, qui-

(1) 2. 2. q. 76. art. 4. object. 1.

in gratia decesserunt, prosequendi sunt, non est aliud quam extensio charitatis quam vivis præstare debemus: *Charitas* (ait Sanctus) *quæ est vinculum Ecclesiæ membra uniens, non solum ad vivos se extendit, sed etiam ad mortuos qui in charitate decesserunt.*

Sed adversarius meus dicit, quod maximum est discrimen inter vivorum, et defunctorum maledictionem, quia in vivo regnat fomes, ac proinde ipso in peccandi periculo versatur, a quo qui decessit in gratia immunis est: unde fit (ait) quod maledictio in vivos potest esse venialis: cum enim sit peccatum contra charitatem, remoto pravo affectu, potest esse non grave; sed maledictio in defunctos, cum sit peccatum contra religionem, etiam remoto pravo affectu semper est grave peccatum, ratione injuriæ, quæ religioni irrogatur, cum corpori sacro maledicitur. Sed ut respondeam iterum, principium ejus perquiramus, unde ille fidelium defunctorum corpora sacra esse autumat. Ipse dixit juxta s. Thomam doctrinam mortuis maledicere esse grave, quia eorum corpora fuerunt organa Spiritus sancti, et quia Communionem sacramentalem receperunt. Respondeo igitur: quoad illud quod defuncti corpus propter Communionem, et quia templum fuit Spiritus sancti, pro sacro habendum sit, jam superius dixi, quod hæc ratio probat tam defuncti quam vivi corpori pro sacris habenda esse, quia etiam vivus est templum Spiritus sancti: *Membra vestra templum sunt Spiritus sancti.* 1. Cor. 6. 19. Sed in vivos (replicabit) quod fomes adest, qui hominem redigit sub potestatem peccandi. Respondeo: Ergo corpus Adæ ante peccatum erat sacrum? Præterea, potentia ad peccandum non efficit, ut mutetur species sanctitatis corporis. Item nec fomes, hoc periculum peccandi efficit, ut hic et nunc vivens non sit templum Spiritus sancti: tanto magis quod fomes iste nullum reatum aut maculam in animam inducit, iam gratia Redemptoris baptizatis omnes peccati maculas extergit, et cumulatissime omnia ejus damna reparat. *Copiosa apud eum redemptio.* Ps. 129. 7. *Ubi autem abundavit delictum, superabundavit gratia.* Rom. 5. 20. *Ego veni, ut vitam habeant et abundantius habeant.* Joan. 10. 10. Unde definivit Trident. (Sess. 5. in decr. de pecc. orig. can. 5.) per Baptismum animas immaculatas reddi, et fomitem nihil nocere, imo prodesse ad majorem mercedem recipiendam non consentienti: *In renatis enim nihil odit Deus... innocentes, immaculati, puri ac Deo dilecti effecti sunt, etc.* Manere autem in baptizatis concupiscentiam, vel fomitem hæc sancta Synodus fatetur et sentit: *quæ cum ad agonem retecta sit, nocere non consenti utibus non valet, quinimo, qui legitime certaverit, coronabitur.* Itaque ratio, quod sunt Spiritus sancti organa, non efficit ut corpus fidelis vivi vel defuncti sacrum habeatur; alias vivis, etiam sine pravo animo, maledicere semper esset peccatum grave; et oppositum certum est, ut ipse adversarius admittit. Unde ad aliam rationem (si forte adversarius eam reperiatur) confugere opus est, ut probet defunctorum corpora sacra esse. Nec valet dicere quod maledicendo vivum potest præscindi, cum non considerando ut templum Spiritus sancti, sed mentem ad alia motiva peculiariter applicando, v. g. ad injurias quibus ab eo affectus est. Et ego subsumo: et cur hæc præcisio effici non potest etiam respectu defunctorum, iis maledicentibus ratione habita alienius molestiæ, quæ ab eo affectus sit, sed sine pravo animo? Præterquam quod (ut scripsimus in prima epistola) plerumque hæc maledictiones potius in vivorum contumeliam, quam in defunctorum effutuntur. Sed (dicit) hoc neutiquam effici potest, quia defunctorum cor-

pore sunt sacra; sed hic redit quaestio, quid hoc est quod controvertitur; nos enim dicimus nullum defunctorum corpus pro sacro habendum esse, nisi cum Ecclesia sanctum illud esse declarat, atque præcipit illud uti sacrum venerandum esse, elevando venerationem ab ordine humano ad supernaturalem et divinum ut mox cum s. Thomæ auctoritate videbimus.

Sed replicabit auctor, quod juxta eundem s. Thom. 3. p. q. 26. a. 6. reliquiae Sanctorum veneratione dignæ sunt, quia hujusmodi corporum animæ Deo actu fruuntur; et quod propterea defunctorum corpora (ait), licet cultu dulci venerari nequeant, non possunt tamen sperni, cum sint sacra: pie enim credendum est eorum animas salvas esse. Igitur, respondeo, defunctorum corpora, cum sint sacra, eis sacer cultus exhibendus est? Sed vellem scire quinam sacerorum cultum eis exhibendus sit? Adversarius fatetur non deberi cultum dulci, sed ego nullum alium reperio qui ab Ecclesia aut a dd. assignetur, nec capere possum quod alia cultus sacri species assignari possit, præter patriæ, hyperdulciæ, et dulciæ. Sed (insurgit) ad quem cultum reducitur altarium, vestium, et vasorum veneratio? Respondeo quod reducitur ad cultum patriæ, nam hæc res per se nullum cultum merentur: dumcum execrantur, non amplius sacro cultu venerantur, sed *relative sive reductive*; unde eorum cultus reducitur ad cultum patriæ ratione sacrificii ad quod ordinantur. Ideoque dico quod cum defunctorum corpora cultu patriæ, vel alio sacro venerari non possint, inter sacra numerari non debent. P. Suar. (opusc. defens. fidei cath. adv. Ang. sect. errores, lib. 2. c. 10. n. 14. circa fin.) loquendo de veneratione debita Sanctorum, et cæterorum defunctorum reliquiis, dicit: Imo insuper addo, hanc ipsam consuetudinem (nempe venerandi uti sacras reliquias Sanc-

torum) ostendere, longe altiori modo Ecclesiam de Sanctorum reliquiis sentire, quam vulgare hominum ortua corpora soleant reputari. Occurrit mihi quod etiam s. Gregorius Nyssenus, loquendo de corporibus Sanctorum et cæterorum fidelium vulgari morte defunctorum, dicit nullam paritatem esse inter honorem qui illis exhibendus est, et illum, qui aliis; nam subjungit quod corpora aliorum defunctorum omnes horrent, et ab illis fugiunt; sed ad corpora Sanctorum qui sacra sunt quilibet se appropinquare optat, et tactu se credit sanctificari. Afferamus ejus verba, quæ de corpore sancti Theodori asserti in orat. de s. Theod.: Corpus s. Theodori ad alia corpora quæ communi et vulgari morte dissoluta sunt, nec comparandum quidem est... nam cætera quidem reliquiae abominabiles pierisque sunt, ac nemo libenter sepulchrum præterit, aut si ex inopinato apertum offendit, prætercurrit. At si venerit in aliquem locum similem huic, ubi hodie noster conventus habetur, ubi memoria justis, sanctæque reliquiae sunt, primum quidem earum rerum quas videt magnificentia oblectatur... cupit deinceps ipsi conditorio appropinquare, sanctificationem ac benedictionem contrectationem ejus esse credens. Hinc notandum quam alia sit veneratio quam Ecclesia, et fideles Sanctorum corporibus exhibent, et alia qua aliorum defunctorum corpora honorantur.

Quoad venerationem autem debitam corporibus quorum animæ Deo fruuntur; respondemus quod ratio s. Thomæ non potest valere, nisi pro solis Sanctis ab Ecclesia declaratis, de quibus tantum Angelicus loquitur: S. enim Thomas ex ratione quod animæ Sanctorum Deo fruuntur, procedit ad demonstrandum quod eorum corpora veneranda sunt. Ad percipiendum igitur quid sanctus Doctor sentiat, et quæ sit rei veritas, distinguendæ sunt duæ species cogni-

tionis, qua nos scimus, et credimus animam alicujus Deo frui; humana una, superhumana, et divina altera ex Ecclesiæ declaratione. Nunc certum est venerationem illam corporibus Sanctorum, de quibus loquitur sanctus Thomas, debitam non posse applicari nisi ad illa corpora, quorum animas beatas esse scimus cognitione revelata nobis per Ecclesiam, quæ elevat honorem qui eis debetur ex ordine humano ad superhumanum.

Hinc fit non sufficere nobis pro sacro habere aliquem defunctum, etiam morali certitudine, ut debeat aut possit ejus corpus sacro cultu venerari, sed requiritur ut Ecclesia authentice nos certos faciat certitudine ipsi divino lumine communicata, animam illius defuncti jam cum Deo in cælis regnare. Audiamus verba s. Thomæ Quodlib. 9. art. 16. ad. 1. Ibi ad objectionem quam præmittit quod non possint venerari Sancti, quia de ipsorum beatitudine moralis certitudo haberi non potest, Sanctus (ad primum) ita respondet: Dicendum quod Pontifex, cujus est Sanctos canonizare, potest certificari de statu alicujus per inquisitionem vitæ, et attestationem miraculorum; et præcipue (nota) per instinctum Spiritus sancti, qui omnia scrutatur profunda Dei. Itaque propter quamcumque moralem certitudinem, sed humanam, et naturalem, nos non debemus nec possumus pro sacris habere fidelium defunctorum corpora, nec eis exhibere cultum sacrum, nisi post eorum canonizationem; tunc enim Ecclesia ex illa notitia supernaturali, quam ex Spiritus sancti instinctu habet, sicut dicit Angelicus, transfert venerationem erga illud corpus ab ordine humano ad ordinem superhumanum, et divinum. Idem apparet expressum in Decretis Urbani VIII. spectantibus ad cultum servorum Dei, non adhuc canonizatorum aut beatificatorum (vide apud Benedictum XIV. de canoniz. ss. lib.

2. cap. XI.); in quibus præcipue statutum fuit ut in scribendis vitis, aut gestis talium Dei servorum sequens protestatio auctoris præmitteretur: *Profitetur me haud alio sensu, quiddam in hoc libro refero, accipere, aut accipi ab ullo velle, quam quo ea solent quæ humana dumtaxat auctoritate, non autem divina catholice romanæ Ecclesiæ, aut sanctæ Sedis apostolicæ nituntur: notentur hæc verba, quæ humana auctoritate, non divina Ecclesiæ, etc.* Itaque servorum Dei gesta aliam non habent fidem, et venerationem, quam humanam: sed cum eos Ecclesia sanctos declarat, tunc veneratio ex humana ad divinam extollitur propter Ecclesiæ divinam auctoritatem. Hinc est quod ut alicui defuncto cultus aliquis præstetur sacer, qui superhumanus sit, necesse est, ut principium aliquod, et cognitio superhumana habeatur de sanctitate objecti, media illustratione divina nobis per Ecclesiam communicata. Et propterea cum sancti jam ab Ecclesia declarati sunt, sacra evadunt non tantum eorum ossa, sed etiam vestes, litteræ, et cætera quibus ii uti sunt; et irreverentia gravis, et sacrilegium esset iis præcisa necessitate ad profana uti. Quod quidem contra de rebus mortuorum non adhuc canonizatorum, licet qualemcumque de eorum cælesti beatitudine haberemus notitiam, id efficere veritum non est.

Quamquam concedimus quod cum veneratione possumus reliquias alicujus defuncti cum sanctitatis opinione apud nos habere, eum invocare, effigiem depingendam curare, et alia id genus efficere, quia hæc cultus sacri rationem non habent, sed sunt dumtaxat religionis actus (non autem civiles) qui, ut dicit p. Ioan. a s. Thoma, auctoritatem ejus mihi adversarius objicit, et ut etiam docet Bellarminus (Contr. 4. l. 1. c. 10 n. 4. et 7.) et Bened. XIV. de canon ss. l. 2. c. 7. n. 4.

et 7. adhiberi possunt aequae erga defunctos, ac erga vivos. Imo ex hoc infert Bellarminus licitum esse eos actus erga defunctos adhibere, quia vivis licite praestari possunt: *Si licet* (sic ille concludit) *honorare vivos, quos credimus sanctos, cur non mortuos?* Et cum nonnulli hanc Bellarmini doctrinam carpsissent, nempe quod venerari concedebat sanctos non canonizatos, sic eam vindicavit dicendo, quod ipse alium non concedebat non canonizatis cultum, nisi illum qui vivis exhiberi solebat, apud Bened. loc. cit. cap. 9. n. 4. Dixi actus religionis, quia alius est actus religionis, alius est cultus sacer: deosculari manus servo Dei, se ejus precibus commendare, pedes ei lavare, et caetera, hi sunt quidem religionis actus, quia a religione manant; non sunt autem cultus sacri, cum erga res sacras non exerceantur. Et ita pariter mortuos in loco sacro sepelire, thure suffire, pedes deosculari, reliquias eorum venerari, sunt quidem caeremoniae sacrae ac religionis actus, non sunt autem cultus sacri.

Profecto caeremoniae sacrae dicuntur, et vere sunt, quia illae seipsas respiciunt, quae sacrae sunt prout ab Ecclesia praecipitur; sed cultus sacer dici nequeunt, quia cultus objectum erga quod adhibetur respicit; ideoque nunquam dici potest cultus sacer cum objectum sacrum esse non constat. Praeterea sunt utique actus religionis, et hic fateor quod in mea prima responsione (nescio quomodo) error exiit; nam cum dicere deberem purificationes, et benedictiones, et alias caeremonias, quas erga defunctos adhibere solemus, non esse cultum sacrum, dixi non esse actus religionis. Affirmo quidem, nec dubito quin actus religionis sint, sed non proinde sunt cultus sacri, et per consequens non est quod propter praefatos actus, qui adhibentur erga defunctos corpora eorum tamquam sacra habenda

sint, aequae adeo possint an cultu sacro venerari. Propterea Alexander III. cap. 1. de reliq. et ss. venerat. absolute prohibuit venerari pro Sancto aliquem nisi Ecclesiae auctoritas accedat: *Cum etiam si per eum miracula fierent, non liceret vobis ipsum pro Sancto absque auctoritate Ecclesiae romanae venerari.* Et quamvis olim pro Sanctis sine Ecclesiae declaratione, sed populorum consuetudine aliqui venerabantur; nihilominus respondet Bellarm. loco cit. (cap. 8. in fin.) quod hoc ex tacita Papae approbatione licebat: *Sicut consuetudines aliae vim habent legis ex tacito consensu principis; ita Sancti alius cultus ex consuetudine introductus, vim habent ex approbatione tacita, vel expressa Pontificis.*

Repono igitur: ego non dubito quin ritus quos adhibet Ecclesia erga defunctos sint caeremoniae sacrae et religionis actus, non autem cultus sacri; prout revera Rituale romanum loquendo de exequiis, ritus qui adhibentur in sepelitione mortuorum, non jam vocat cultum sacrum, sed tantum *mysteria religionis, et signa christianae pietatis*, sic dicens: *Sacras caeremonias ac ritus quibus Mater Ecclesia in filiorum suorum exequiis uti solet, tamquam vera religionis mysteria, christianaeque pietatis signa, et fidelium mortuorum saluberrima suffragia, parochi summo studio servare debent.* Adde duas alias animadversiones, ex quibus hoc fit clarius. Primo si talis cultus esset sacer, etiam esset cultus publicus, siquidem ille a publico ministro Ecclesiae adhibetur; et hoc certum est quod fieri non potest, dum ipsa Ecclesia prohibet ne cultus publicus cuius ab ea pro Sancto aut Beato non declarato exhibeatur. Praeterea, dicit s. Franciscus Salesius, quod cultus sacer defunctis non praestatur nisi in protestationem eorum virtutis excellentis; et cognitio huius excellentiae certa esse debet. Quomodo autem dici poterit quod ritus,

qui erga defunctos exercentur, sint cultus sacer, cum de defunctis (communiter loquendo) non habetur haec eorum excellentis virtutis cognitio? Imo pro comperto habetur, quod inter fideles defunctos non pauci sunt, qui aeterno igne cremantur, et interim hi ritus indifferenter erga omnes practantur. Igitur dicendum est Ecclesiam tales ritus pro sacro cultu non habere.

Argumentum quoddam praevengo, quod mihi obijci posset; si ergo conceditur quod mortuos venerari sit actus religionis, eis maledicere procul dubio erit religioni actus oppositus. Respondetur prius per instantiam: si hoc argumentum valeret pro defunctis, valeret etiam pro vivis, nam venerari servos Dei viventes actibus superius descriptis, ut ostendimus, etiam est actus religionis sive cultus religiosus, unde maledicere huic tali servo Dei, etiam praeciso animo pravo, esset pariter grave sacrilegium; sed nemo hoc dicit. Sed responsio directa affertur. Distinguendum atque videndum est ex quo motivo talis actus religionis proveniat; si provenit ex motivo ipsius objecti, quia objectum sacrum est, contumelia in illud tunc est peccatum religioni adversans, et est sacrilegium; sed si actus honoris procedit a pietate religiosa fidelis, tunc utique erit actus religiosus, quia a motivo religionis procedit; sed maledictio in objectum non erit actus contra religionem, quia non est actus, qui ad objectum sacrum refertur.

Adversarius in dissertatione admiratur, et imprudens (ne dicam temerarios) sincera fronte appellat eos, qui in confessionario aut in suggestu dicunt non esse ex se grave mortuis maledicere. Sed ego, et alii mecum admirantur eos qui sibi scrupulum non faciunt absolute praedicare hanc maledictionem esse peccatum mortale, atque blasphemiam. Ad hoc ut dicatur quod actio aliqua non sit peccatum grave, sufficit ut vera proba-

bilitas labeatur, quod tale non sit, quemadmodum omnes fatentur, intelligi illam, quae fundamento non tenet iunitur, sed tali, ut tuto (juxta sententiam communem, seposita quaestione de probabili, et minus probabili) possit teneri et doceri. Et parvi aut nihili faciunt ad nostram rem duae illae doctri. a, quas mihi adversarius opponit, s. Augustini unam: *Graviter peccaret in rebus ad salutem animae pertinentibus, vel eo solo quod certis incerta praepo-neret.* Lib. 1. de Bapt. cap. 3. n. 4. in fine, et cap. 5. n. 6. *Si incertum esse peccatum quis dubitat certum est esse peccatum?* Nam ibi s. doctor loquitur de eo, qui operatur in dubio circa res ad salutis aeternae necessitatem spectantes, in qua re quilibet tenetur certum sequi. Praeterea quod ibi Sanctus sermonem habet de quodam Donatista, qui cum certus esset in catholica Ecclesia rite et recte Baptismum conferri; contra dubius erat an recte in sua secta eum reciperet; integrum textum exhibebo (dicto c. 3.): *Si dubium haberet non illic recte accipi quod in Ecclesia catholica recte accipi certum haberet, graviter peccaret in rebus ad salutem animae pertinentibus, vel eo solo quod certis incerta praepo-neret.* Et deinde (dicto c. 3.) *Accipere itaque in parte Donati, si incertum est esse peccatum, quis dubitat certum esse peccatum, non ibi potius accipere, ubi certum est non esse peccatum?* Quis dubitat quin iste Donatista certe peccaret? Sed non dicebat, s. Augustinus, quod qui ex vera et solida probabilitate operatur, cum dubium non versatur circa ea quae ad salutis necessitatem pertinent, prout est Baptismus, et cum actio non est certe illicita lex enim dubia non imponit certam obligationem, juxta id quod docet Angelicus *Quodlib. 14. de verit. art. 3. Nullus ligatur per praepceptum aliquod nisi mediante scientia illius praepcepti.* Et idem probatur ex cap. Cum jure 31. de offic. et pot. judicis deleg. Nisi de

mandato certus extiteris, exequi non cogaris quod mandatur. Idem in can. Sicut quedam, distinct. 13. ubi s. Leo hæc scribit: *In his quæ, vel dubia fuerint, vel obscura, id noverimus sequendum, quod nec præceptis evangelicis contrarium, nec decretis ss. Patrum invenitur adversum.* Hoc locum habet in quantum asseri potest, quod aliqua actio non sit graviter illicita. Sed ut affirmetur absolute aliquam actionem esse peccatum mortale, non sufficit opinio probabilis, nec etiam probabilior: nam probabilior non excludit rationabilem timorem errandi: unde non efficit quod lex non remaneat dubia, et quod opinio opposita non possit esse vera, si vere probabilis est: quapropter cum agatur de Sacramentis, non est licitum sequi probabiliorum cum opposita est probabilis, licet minus probabilis. Ad hoc igitur ut actio aliqua sit graviter illicita, requiritur certitudo, prout docent omnes cum s. Raymundo, qui (lib. 3. de pœnit. § 21. scripsit: *Non sis nimis pronus judicare mortalia peccata, ubi tibi non constat per certam scripturam.* Itaque Sanctus monet ne judicetur aliqua actio esse peccatum mortale ubi non constat tale esse, et cum dicat Sanctus *ubi non constat*, semper reprobare intelligit tamquam excessum asserere aliquod esse peccatum grave, quoties de illius gravitate non constat. S. Antoninus pariter dixit (P. 2. tit. 1. cap. 11. § 28.): *Quod sine periculo peccandi determinari non possit aliquam actionem esse peccatum grave, nisi aperta scriptura, aut Ecclesiæ determinatio, aut ratio evidens non habeatur.* Questio in qua agitur (sunt verba Sancti) *de aliquo actu, utrum sit peccatum mortale vel non, nisi ad hoc habeatur auctoritas expressa Scripturæ aut Canonis Ecclesiæ, vel evidens ratio, periculosissime determinatur.* Quia (ut subiungit) *qui determinat sine aliquo ex prædictis momenti ædificat ad gehennam, conjicit animas in periculum damnationis.* Hinc

sapientissime Bened. XIV. in suo opere de Synodo, in plerisque capitulis nihil aliud Episcopos monet, quam ne unquam peccati gravis eas damnent opiniones, quæ uti probabiles dd. utriusque partis defendunt.

Adversarius meus cæteroquin usque eo progressus est, ut conclusionem theologice suam opinionem appellet. Ego nolo me ingerere ad decidendum, utrum ejus opinio pondere, et quo pondere probabilitatis fulciatur, sed nescio an conclusio theologica dici possit, cum nullus Scripturæ textus pro illa habeatur, nec Ecclesiæ definitio extet, nec ratio evidens, nec dd. communis auctoritas, imo nec unius, qui juxta ejus opinionem scripserit, reperitur. Adducit ille textum s. Isidori Pelusiot. (lib. 5. Epistolarum. epist. 491): *Vivi incessum etiam mortuos; et hostes fœdus eunt! Cur igitur et naturæ leges, et inimicitiarum superas terminos, vita functos maledicens? Videris enim in cinerem ac favillam linguam acuere; sed primo violas sanctimoniam, cui omnes mortales studeant oportet. Deinde immortalem habet animam, cujus vindex est oculus Dei pervigil.* Sed in libro, qui apud me est, typis edito Romæ anno 1629. reperio non ita, sed aliis verbis textum præfatum esse conceptum (pag. 370.): sic enim ibi legitur: *Vivi solent calumniis incessi, cum jam defunctis etiam hostes conciliantur, et fœdus ineunt. Cur igitur ipse, et naturæ et inimicitiarum terminos transgredieris, dum vita jam functum calumniaris, et læcessis? num putas quidem te solum adversus cinerem, et pulverem linguam stringere, sed heus! primum ipsum sacrosanctum sepulturæ jus violas, quod tamen nemo non ambit, et habere studet: deinde habet is animam immortalem, cujus oculus ille pervigil, et semper excubans vindex est.* Judicent nunc alii, si hæc auctoritas quid momenti opinioni conferat adversarii mei, qui defunctorum fidelium corpora omnia tamquam sacra veneranda esse con-

tendit. S. Isidorus sacrum appellat jus sepulchri, non autem corpus defuncti. Sed præterea adversarius sibi assentator omnia sibi favere, Scripturas, Ecclesiæ definitiones, dd. communem auctoritatem, et evidentes rationes. Scripturæ sunt... *Neque maledicti regnum Dei possidebunt. 1. Cor. 6. 10.* (maledicti, explicat Calmet, qui convicium in faciem proferunt, vel de absente obtrectant). Ecclesiæ definitionem dicit esse disciplinam qua ipsa utitur in sepeliendis fidelibus. Pro se etiam habet communem dd. auctoritatem, dicendo quod moralistæ ideo de hac sententia non dissenserunt, quia juxta eorum regulas apud ipsos pro certa habita est. Tandem habet pro se rationes evidentes quæ illæ utique sunt quas ipse in sua dissertatione exposuit. An hæc suadeant, nolo meo judicio questionem decidere, sed sapientes omnem controversiam exhauriant.

Cæterum loquendo de mea sententia, ut superioribus paginis retuli, præter tres auctores ibi citatos, qui de hac re scripserunt, curavi rem hanc a multis examinandam, et præsertim ab omnibus congregationibus missionariorum civitatis Neapolis, in quibus, quia missionariorum theologiam moralem præcipue omnes profitentur, et ibi (ut omnibus comperitum est) selectiores cleri Neapolitani coadunantur viri. Hic adversarius meus Socratis quemdam textum in medio afferens, innuit quod non omnes ea sunt solertia præditi, ut sint magistri idonei ad similes enucleandas questiones. Concedo quod non omnes sunt magistri; sed cum mihi præfate congregationes totius corporis nomine responsum dedissent, supponendum est, resolutiones non a minus sapientibus, sed a sapientioribus datas fuisse. Præfata questio, ut jam prius scripsi, fuit etiam Romæ ex mandato Benedicti XIV. discussa, et juxta mentem ipsius Pontificis (quam cæteroquin numquam animo intendi hanc fuisse definitio-

nem ex cathedra) questio resoluta fuit, quod peccati mortalis reatu careret. Sed ille scribit quod non teneatur fidem præstare, nec huic examini adhibito, nec resolutioni Romæ data. Nec eo unquam meus appulit animus, ut cogere eum ad id credendum: sed id ego scripsi, quia vehementia mihi adsunt momenta, ne in dubium id revocem; dum mihi testatus est tamquam testis ex propria scientia, et de visu (ille enim propriis oculis aspexit Pontificis schedulam) quidam sacerdos religiosus, doctus et in hac controversia minime affectus; proptereaque existimavi alios qui ad utramque sententiæ partem indifferentes sunt, prudenter et non abs ratione id credere etiam posse. Cæteroquin, quantum ad me, tanto certius hoc mihi visum est, ut non dubitaverim hoc idem in eodem opere morali a me congesto, quod eundem pontifici dedicavi et præsentandum curavi scribere, et rem uti mihi ille testatus fuit exponere. Quod reliquum est, si meus adversarius bono fine deductus id scripsit, ego etiam pro certo habeo non inductum fuisse ad id scribendum aliqua animi adhesionem, aut contendendi lubentiam (esset quidem optimum, ut postquam ex sæculi laqueis me expedissem, ut in æternæ salutis tuto animam meam collocarem, id aggredi contentiderem, quod ad damnationem meam obduceret, et cur? ut inanem gloriam, melius dicam, ut perpetuum dedecus in defendenda opinione falsa aucuparer!) sed fine recto et bono, ut ex toto peccati liberarem tam multos, qui habitum contraxerunt ad mortuis maledicendum, et qui, non obstante quod credant (erronee, meo judicio) esse peccatum grave, prout eis assertum erat, prosequerentur nihilominus ad eas maledictiones effutendas. Quod autem meus adversarius voluerit me appellare obstinatum et falso zelo impulsam; hoc omissem facio, sciens quoniam qui judicat me, Dominus est. 1. Corinth. 4. 4.

Ad hæc subjunco epistolam responsivam ad me rescriptam a reverendiss. abbate d. Bartholomæo de Marco Basiliano (cui hanc epistolam meam perpendendam misi), viro quidem maximi pro ejus doctrina habito, tum apud ipsius religionem, quæ præstantissimis muneribus eum decoravit, tum etiam quoquoersum Neapoli et Romæ etc. magistro in sacra theologia, quam ipse per plures a. nos cum omnium plausu docuit, et 30. aut 40. annos in excipiendis confessionibus exercitavit. Ego animi pendebar idrum huc asserere deberem nec ne sequentem illius epistolam; sed mihi consilium datum est, ut duobus ex motivis id efficerem, 1. ut omnibus notum fiat me, ut cautius agerem, et ne proprii sensus aquisitione deciperer, prout jam me deceptum autumat meus adversarius, semper solitum fuisse aliorum doctorum consilium exposcere: 2. ut palefaciam quam tum de mea, tum de opposita sententia, ceteri præstantes viri existimationem habeant. Epistola est sequens:

Reverendiss. Padre, Sig. e Pad. Col.

Da molto tempo fa ebbi la consolazione di leggere la sua erudita dissertazione sopra l'imprecazione dei morti, sostenendo che non sia colpa grave il maledirli, siccome tal è il sentimento mio e delle persone più sagge, colle quali su di ciò ne ho tenuto spesso discorso. Ora per sua bontà mi manda la risposta fatta ad un suo contraddittore, nella quale ho ammirata la sua dottrina, e aggiungendo ragioni a ragioni l'ha resa quasi dimostrativa, nè saprei con qual fondamento il suo contraddittore difenda che sia colpa grave, sembrandomi i motivi addotti da lui di niun momento, conforme li lessi in un libretto mandato dal medesimo alle stampe, e che V. S. Reverendiss. gli ha sodamente confutati, e presentemente li confuta. Certamente io non comprendo come possa esser peccato

mortale il maledire i morti. Lodo poi la sua moderatezza in chi non è probabile questa sentenza, che cioè non esser colpa grave la bestemmia de morti; dovea più tosto chiamarla moralmente certa, e per conseguenza l'opposta, che si difende dal suo contraddittore, moralmente falsa, e di debolo e tenue probabilità.

Io dunque non ho avuto nè che togliere, nè che aggiungere, nè che mutare della sua dotta scrittura: e prego il Signore, che illumini la mente del suo contraddittore, e di alcuni pochi compagni, che fan pompa di trovar la colpa in ogni piccola azione. V. S. Reverendiss. intanto non si arretri di mandar alla luce l'accennata apologetica risposta, che ne sarà applaudita, come ne fu in tutte l'altre sue opere. Mi raccomando alle sue orazioni, e facendole riverenza con ogni rispetto le bacio le mani.

Di V. S. Reverendissima

Mater Domini 14. giugno 1758.

Umiliss. servitore, obligat. e devotiss.

Barolomeo di Marco Abbate.

Subjunco hæc pauca. Præfatus Abbas reverendissimus, ut scribit, videtur supponere a me opinionem meam dumtaxat uti probabilem haberi. Hoc a me dictum non est: dixi tantum quod ad hoc ut affirmari possit, culpa gravi actionem aliquam carere, sufficiens esse quod probabile sit non esse grave. Carterum nolui judicium fere, utrum mea sententia sit nec ne moraliter certa; cum hoc sapientium judicio committam; sed ceteroquin ego illam plus quam probabilem esse duxi et duco.

Nuper alia prodiit epistola a tversarii, cui respondere opus esse minime censemus; sufficiunt quæ jam respondimus. Si autem forte putat adversarius in controversiis eos remanere victores, qui ultimo loco scribunt, hujusmodi victoriam valde libenter illi concedimus.

CAPUT II.

DE JURAMENTO.

42. Quid est juramentum, et quantum sint formidanda juramenta.
43. Quotuplex est juramentum.
44. Conditiones juramenti liciti.
45. et 46. An liceat jurare cum æquivocatione.
47. Qui jurat sine animo jurandi.
48. Juramentum non obligat ad illicita.
49. Quot modis tollitur obligatio juramenti.
50. De adjuratione et exorcismis.

42. Juramentum definitur: *Invocatio nominis divini in veritatis testimonium*. Jurat igitur qui dicit: *Per Deum; per Sanctos; per res sacras; per creaturas*, in quibus modo speciali relucet bonitas, aut potentia Dei, nimirum per Ecclesiam, Crucem, Sacramentum, Evangelium, animam, celum, terram, etc. Sed juramentum non facit qui jurat per conscientiam, per fidem suam (non intelligendo fidem divinam), aut qui dicit: *Vivit Deus; Deus hoc videt; Est verum tamquam Evangelium*. Sed hoc de verbis illis *vivit Deus, Deus hoc videt*, intelligendum est, si verba tantum enunciative proferantur, ut aiunt Cajet., Ledesma, etc. apud Salmant. Tract. 17. cap. 2. num. 25. Alioquin, si dicantur invocative, sunt vera juramenta; notantque ibi Salmant. cum Azor., Facund., Soto, et Trullench. hujusmodi effata ex communi usu accipi ut invocative dicta, ideoque vera juramenta censeri. Si quis autem diceret: *Juro hoc ita esse*, non reputatur verum juramentum, nisi ille qui exposcit juramentum, petat expresse jurari per Deum, Evangelium, Sanctos, rem sacram aut per animam; et aliter post hujusmodi expositionem sibi factam jurat ita esse.

13. Jusjurandum quadruplex est: *Assertorium*, cum asseritur aliquid: *promissorium*, cum aliquid juramento promittitur: *execratorium*, sive *imprecatorium*, cum v. g. dicitur: *Deus in me animadvertat, nisi hoc faciam*: *comminatorium*, cum v. g. dicitur: *Nisi mihi obedias, per Deum efficiam*

ut te percutiat; deus in te visitetur, etc. Hinc advertatur, quod in juramento assertorio præstari oportet iussu fidei, sed in promissorio jurat sine animo standi promissis. Dico *sine animo* quia si habet animum servandi promissa, sed postea non servat, et res est parvi momenti; tunc valde probabile est cum Soto, Suarez, Azor., Sanch., Salm., non peccare mortaliter (1); quia in juramento invocatur Deus ut testis voluntatis presentis, non autem future executionis promissa. Sed hic dubium fit: Certum est, quod si promissio est gravis materia gravis etiam est culpa eam non implere propter juramentum emissum; cur autem ratione ejusdem juramenti non committatur gravis culpa, si non impleatur promissio materia levis, quandoquidem in perjurio parvas materia non admittitur? Sed recte respondetur a Salm. (2) cum Soto, Suar., Castropal, etc., quod, cum quis promissionem juramento firmatam non implet, non jam committit perjurium, sed peccat ob infidelitatem, quam erga Deum operatur, despiciendo in materia gravi divinam auctoritatem, quæ adducta est ad promissionem firmandam; at cum promissio est levis materia non reputatur gravis defectio fidelitatis, et contemptus qui fit divine auctoritatis. Id firmatur doctrina s. Thomæ, qui sic docet: *Qui aliquid promittit, si habet animum faciendi, non mentitur; si vero non faciat, tunc videtur infideliter agere* (3). Si quis autem juramento promitteret, sed sine animo jurandi, aut se obligandi, graviter peccaret. Nihilominus probabiliter non teneretur promissis, saltem non sub gravi; Sanch., Castropal., Ronc., s. Anton., Salmant., etc. (4). Juramentum vero execratorium, cum in eo non invocatus est Deus, probabile est

(1) Lib. 3. n. 472. — (2) Salm. tr. 47. c. 3. n. 53. et 54. — (3) S. Th. 2. 2. q. 410. art. 2. ad 5. — (4) Lib. 3. n. 472. v. An autem.

Ad hæc subjungo epistolam responsivam ad me rescriptam a reverendiss. abbate d. Bartholomæo de Marco Basiliano (cui hanc epistolam meam perpendendam misi), viro quidem maximi pro ejus doctrina habito, tum apud ipsius religionem, quæ præstantissimis muneribus eum decoravit, tum etiam quoquoersum Neapoli et Romæ etc. magistro in sacra theologia, quam ipse per plures a. nos cum omnium plausu docuit, et 30. aut 40. annos in excipiendis confessionibus exercitavit. Ego animi pendebar idrum huc asserere deberem nec ne sequentem illius epistolam; sed mihi consilium datum est, ut duobus ex motivis id efficerem, i. ut omnibus notum fiat me, ut cautius agerem, et ne proprii sensus aquisitione deciperer, prout jam me deceptum autumat meus adversarius, semper solitum fuisse aliorum doctorum consilium exposcere: 2. ut palefaciam quam tum de mea, tum de opposita sententia, ceteri præstantes viri existimationem habeant. Epistola est sequens:

Reverendiss. Padre, Sig. e Pad. Col.

Da molto tempo fa ebbi la consolazione di leggere la sua erudita dissertazione sopra l'imprecazione dei morti, sostenendo che non sia colpa grave il maledirli, siccome tal è il sentimento mio e delle persone più sagge, colle quali su di ciò ne ho tenuto spesso discorso. Ora per sua bontà mi manda la risposta fatta ad un suo contraddittore, nella quale ho ammirata la sua dottrina, e aggiungendo ragioni a ragioni l'ha resa quasi dimostrativa, nè saprei con qual fondamento il suo contraddittore difenda che sia colpa grave, sembrandomi i motivi addotti da lui di niun momento, conforme li lessi in un libretto mandato dal medesimo alle stampe, e che V. S. Reverendiss. gli ha sodamente confutati, e presentemente li confuta. Certamente io non comprendo come possa esser peccato

mortale il maledire i morti. Lodo poi la sua moderatezza in chi non è probabile questa sentenza, che cioè non esser colpa grave la bestemmia de morti; dovea più tosto chiamarla moralmente certa, e per conseguenza l'opposta, che si difende dal suo contraddittore, moralmente falsa, e di debolo e tenue probabilità.

Io dunque non ho avuto nè che togliere, nè che aggiungere, nè che mutare della sua dotta scrittura: e prego il Signore, che illumini la mente del suo contraddittore, e di alcuni pochi compagni, che fan pompa di trovar la colpa in ogni piccola azione. V. S. Reverendiss. intanto non si arretri di mandar alla luce l'accennata apologetica risposta, che ne sarà applaudita, come ne fu in tutte l'altre sue opere. Mi raccomando alle sue orazioni, e facendole riverenza con ogni rispetto le bacio le mani.

Di V. S. Reverendissima

Mater Domini 14. giugno 1758.

Umiliss. servitore, obligat. e devotiss.

Barolomeo di Marco Abbate.

Subjungo hæc pauca. Præfatus Abbas reverendissimus, ut scribit, videtur supponere a me opinionem meam dumtaxat uti probabilem haberi. Hoc a me dictum non est: dixi tantum quod ad hoc ut affirmari possit, culpa gravi actionem aliquam parere, sufficiens esse quod probabile sit non esse grave. Carterum nolui iudicium fere, utrum mea sententia sit nec ne moraliter certa; cum hoc sapientium iudicio committam; sed ceteroquin ego illam plus quam probabilem esse duxi et duco.

Nuper alia prodiit epistola a tversarii, cui respondere opus esse minime censemus; sufficiunt quæ jam respondimus. Si autem forte putat adversarius in controversiis eos remanere victores, qui ultimo loco scribunt, hujusmodi victoriam valde libenter illi concedimus.

CAPUT II.

DE JURAMENTO.

42. Quid est juramentum, et quantum sint formæ jurandi.
43. Quotuplex est juramentum.
44. Conditiones juramenti liciti.
45. et 46. An liceat jurare cum æquivocatione.
47. Qui jurat sine animo jurandi.
48. Juramentum non obligat ad illicita.
49. Quot modis tollitur obligatio juramenti.
50. De adjuratione et exorcismis.

42. Juramentum definitur: *Invocatio nominis divini in veritatis testimonium*. Jurat igitur qui dicit: *Per Deum*; *per Sanctos*; *per res sacras*; *per creaturas*, in quibus modo speciali relucet bonitas, aut potentia Dei, nimirum *per Ecclesiam*, *Crucem*, *Sacramentum*, *Evangelium*, *animam*, *cælum*, *terram*, etc. Sed juramentum non facit qui jurat per conscientiam, per fidem suam (non intelligendo fidem divinam), aut qui dicit: *Vivit Deus*; *Deus hoc videt*; *Est verum tamquam Evangelium*. Sed hoc de verbis illis *vivit Deus*, *Deus hoc videt*, intelligendum est, si verba tantum enunciative proferantur, ut aiunt Cajet., Ledesma, etc. apud Salmant. *Tract. 17. cap. 2. num. 25*. Alioquin, si dicantur invocative, sunt vera juramenta; notantque ibi Salmant. cum Azor., Facund., Soto, et Trullench. hujusmodi effata ex communi usu accipi ut invocative dicta, ideoque vera juramenta censeri. Si quis autem diceret: *Juro hoc ita esse*, non reputatur verum juramentum, nisi ille qui exposcit juramentum, petat expresse jurari per Deum, Evangelium, Sanctos, rem sacram aut per animam; et aliter post hujusmodi exquisitionem sibi factam jurat ita esse.

13. Jusjurandum quadruplex est: *Assertorium*, cum asseritur aliquid: *promissorium*, cum aliquid juramento promittitur: *execratorium*, sive *imprecatatorium*, cum v. g. dicitur: *Deus in me animadvertat, nisi hoc faciam*: *comminatorium*, cum v. g. dicitur: *Nisi mihi obedias, per Deum efficiam*

ut te percutiat; deus in te visitet, etc. Hinc advertatur, quod si juramento assertorio præstetur peccatum, i. asserat falsum. Peccatum est etiam, qui in promissorio jurat sine animo standi promissis. Dico *sine animo* quia si habet animum servandi promissa, sed postea non servat, et res est parvi momenti; tunc valde probabile est cum Soto, Suarez, Azor., Sanch., Salm., non peccare mortaliter (1); quia in juramento invocatur Deus ut testis voluntatis presentis, non autem future executionis promissa. Sed hic dubium fit: Certum est, quod si promissio est gravis materia gravis etiam est culpa eam non implere propter juramentum emissum; cur autem ratione ejusdem juramenti non committatur gravis culpa, si non impleatur promissio materia levis, quandoquidem in perjurio parvas materia non admittitur? Sed recte respondetur a Salm. (2) cum Soto, Suar., Castropal, etc., quod, cum quis promissionem juramento firmatam non implet, non jam committit perjurium, sed peccat ob infidelitatem, quam erga Deum operatur, despiciendo in materia gravi divinam auctoritatem, quæ adducta est ad promissionem firmandam; at cum promissio est levis materia non reputatur gravis defectio fidelitatis, et contemptus qui fit divine auctoritatis. Id firmatur doctrina s. Thomæ, qui sic docet: *Qui aliquid promittit, si habet animum faciendi, non mentitur; si vero non faciat, tunc videtur infideliter agere* (3). Si quis autem juramento promitteret, sed sine animo jurandi, aut se obligandi, graviter peccaret. Nihilominus probabiliter non teneretur promissis, saltem non sub gravi; Sanch., Castropal., Ronc., s. Anton., Salmant., etc. (4). Juramentum vero *execratorium*, cum in eo non invocatus est Deus, probabile est

(1) Lib. 3. n. 472. — (2) Salm. tr. 47. c. 3. n. 53. et 54. — (3) S. Th. 2. 2. q. 410. art. 2. ad 5. — (4) Lib. 3. n. 472. v. An autem.

non obligare sub gravi. Et idem dicendum de comminatorio, imo si poena comminata fuerit injusta, juramentum nullo modo obligabit (1). Ideoque juramenta parentum puniendi filios, sæpe sæpius non obligant; quia fiunt aut ob res inutiles, aut calore iracundiæ (2).

14. Juramentum ut sit licitum, tres requirantur conditiones, nempe iudicium, justitia et veritas. *Judicium* significat, ne ex vanitate juretur, sed ex rationabili causa. Defectus autem iudicii non excedit culpam venialem. *Justitia*, ut res jurata sit justa; quare graviter peccat qui jurat facere rem injustam, licet sit leviter injusta. *Veritas*, ut res, quæ juramento asseritur, sit moraliter certa, saltem aliquo modo (3).

15. Hic queritur an liceat jurare cum æquivocatione? Aliud est mendacium, aliud est æquivocum. *Æquivocum* potest esse pluribus modis, aut cum sermo, aut verbum habet unum sensum litteralem, et alterum spirituale, aut mysticum. *Æquivocum* dicitur etiam restrictio non pure mentalis, quia pure mentalis est omnino prohibita, uti habetur ex propos. 26. damnata ab Innoc. XI. 1. qua generaliter dicebatur licere negare se fecisse aliquid quod revera fecit, dum modo negans intra se intelligat aliquid aliud quod revera non fecit. Pure mentalis est cum nullo modo proximus potest animadvertere æquivocum. Non pure mentalis est cum ex circumstantiis potest proximus arguere quod tu loqueris, intelligens intus aliud, quam propositio ex se significat; v. g. si aliquid sub sigillo scias, potes dicere: *Nescio*; nimirum nescio eo modo, quo possim illud detegere: prout dixit Jesus Christus, nescire tempus novissimi iudicii: *De die autem illo vel hora nemo scit... neque Filius. Mare 13. 32.* intelligendo, quod nesciebat uti homo; aut, ut me-

(1) L. 3. n. 134. ad 6. et 143. — (2) n. 146. v. Parentes. et 187. — (3) L. 3. n. 144. ad 150.

lius dicunt Gotti, Tourn. (4), quod nesciebat, ut revelaret. Sic etiam sentit s. Thomas (5): *Dicitur nescire diem, quia non facit scire.* Idem est ac si dixisset, nescio ad manifestandum aliis. Et idem sentiunt s. Joan. Chrysost., s. August., s. Hieron., s. Ambros., s. Athanas., s. Basil. s. Hilar., etc. ut testatur Suarez (6). Pariter illud Christi... *Non ascendo ad diem festum, Joan. 7. 8.* intelligendo manifeste, dum ipse jam occulte se contulit ad templum. Cum ergo justa adest causa, bene possumus licite respondere, imo jurare cum æquivocatione, sive restrictione non pure mentali, ut communiter dicunt Soto, Gonet., Palud., Wig., Laim., Carden., Holzman., Salmant., Tournely, Croix, Viva, etc. (7). Adde Adrianum, Cajet., Riccard., Armil., Tabien., Silvest., Soto, et Navarr. (8); quia tunc non intenditur decipere proximum (quod semper est illicitum), sed permittitur ut ipse decipiatur, cum nec semper teneamur respondere ad mentem interrogantis. Nihilominus hoc non licet in iudicio quia quisquis a iudice interrogatus legitime tenetur veritatem dicere; quare qui jurat cum æquivocatione, peccat contra justitiam legalem (9).

16. Sed extra iudicium dicunt dd. multi, quod si quis jam confessus sit peccatum uni confessario, interrogatus postea ab alio potest dicere se illud peccatum non admisisse, intelligendo non admisisse, ita ut denuo teneatur illud confiteri. Advertatur tamen hic quod quilibet tenetur patefacere peccandi consuetu-

(4) Tourn. de iocarn. quest. 11. art. 2. v. Quo autem. — (5) S. Th. 3. p. q. 10. a. 2. ad 1. — (6) Suarez t. 1. in 3. p. q. 10. a. 2. — (7) L. 3. ex n. 151. — (8) Adrian. 4. Sent. q. de sig. conf. Cajet. Opusc. 16. resp. q. 5. Riccard. in 4. Dist. 18. Armil. v. Juramentum n. 46. Tabien. v. Jurare §. 13. n. 14. Silvest. v. Mendacium q. 6. §. 4. et v. Juramentum q. 3. §. Licet. Soto de just. l. 5. q. 6. a. 2. Navarr. Man. c. 12. ex n. 8. et c. 18. n. 61. et c. 25. a. 94. — (9) Lib. 3. n. 155.

diem cum interrogatur a confessario, ut constat ex propos. 58. damnata ab Innoc. XI. Ita etiam si quis pauper habet unum panem, requisitus ad mutuandum panem, potest dicere se non habere (1), quia ex circumstantia paupertatis bene possunt alii arguere, quod ille loquitur in alio sensu, nempe quod non habeat tantum ut possit alii dare. In his et similibus tutius erit respondere: *Utinam et haberem!* aut *Et quis hoc habet? Et ubi reperitur panis?* (2).

17. Si quis jurat sine animo jurandi, et sine animo standi promissis, procul dubio peccat graviter. Si contra jurat cum animo standi promissis, sed sine animo jurandi, probabile est quod tantum venialiter peccat, quia tunc nulla alia adest culpa, quam in vanum Deum nominare. Et idem est, si jurat sine animo se obligandi, quia talis promissorium, nec vera promissio, sed potius jurat se nunc habere voluntatem dandi. Si autem jurat sine animo adimplendi, sed vero animo jurandi, tunc peccat graviter, et tenetur ad promissa, licet non habuisset animum se obligandi, quia tunc obligatio oritur ex ipso juramento, quod ob divini nominis reverentiam obligat ad verificandum quod juratur, modo ille sciat obligationem juramenti, quod revera non obligat præter intentionem jurantis, ut dicit s. Thomas (3).

18. Juramentum nunquam potest obligare ad faciendum illicitum; et ita nec ad implendum inutile, aut quod impedit majus bonum, ut si res esset contra consilia evangelica. Advertendum tamen quod, cum juramentum est factum in favorem tertii, tunc adimplendum est semper ac potest sine peccato. Hinc qui jurat solvere usuras, aut dare bona sua laicis, tenetur ea præstare, licet postea possit compensationem facere (4).

(1) n. 163. — (2) n. 153. et seq. — (3) Vid. lib. 3. n. 172. v. Queritur. — (4) n. 177.

Et est probabile etiam cum Sanch. et Lacroix, quod tunc potest jurasse daturum fore, subaudita conditione, nisi obtineat a prælato relaxationem juramenti; itaque ea obtenta, non amplius tenetur (5). Quod si promissio irrita facta fuisset a jure ob bonum commune, ut esset promissio facta concubinae a clerico, aut renunciatio fori ecclesiastici, aut juramentum timore extortum pro religiosa professione, aut pro matrimonio, aut sponsalibus; tunc plane juramentum est nullum (6). Caterum omne juramentum intelligitur factum sub sequentibus conditionibus: 1. Si ille cui promissio facta est, eam acceptet, aut non eam remittat. 2. Nisi status rerum notabiliter mutetur; aut nisi adsit aliqua circumstantia, quæ si prævisa fuisset, juramentum præstitum non esset. 3. Si non cessat causa finalis, ob quam promissio facta est. 4. Si altera pars observat, quod pollicita est. 5. Nisi Superiores prohibeant quominus promissio executioni detur (7). 6. Si promissio adimpleri potest sine gravi damno (8). Hinc si promittis secretum, non teneris ad illud non aperiendum cum gravi tuo damno. Si autem promittes secretum servare etiam cum periculo vitæ, probabile est te non teneri (9). Item etiamsi promittis te secretum non proditurum in medendis morbis, non teneris illud celare cum ceteroquin aliquis esset in gravi periculo mortis (10).

19. Quomodo tollitur obligatio juramenti? 1. *Irritatione*, quæ potest fieri a quolibet, cui est potestas dominativa, ut est pater, Prælati, Abbatissa, tutor, etc. et hoc etiam, licet sit in præjudicium tertii, in illis contractibus qui ab ipsis Superioribus irritari possunt (11). 2. *Dispensatione*, aut *commutatione*, quæ potest concedi ab illis in quibus resi-

(5) n. 172. in fin. — (6) n. 177. v. Aliter. — (7) Lib. 3. n. 180. 187. et 188. — (8) n. 183. — (9) n. 971. v. Hoc quoad — (10) n. 183. v. Juramenta. — (11) n. 48.

det talis potestas dispensandi aut commutandi vota (1). 3. *Relaxatione*, quæ potest fieri a Prælati ecclesiasticis cum suis subditis, et etiam a delegatis, qui possunt dispensare vota (2). Hic notetur 1. quod jusjurandum datum in tertii beneficium potest relaxari ab eodem tertio, ut docet s. Thomas (3) cum commun. Et hoc (ut dicunt multi dd.) etiam si jusjurandum sit exhibitum in honorem Dei, cum tota promissio vergitur in tertii utilitatem, v. g. monasterii, ecclesie, aut pauperis (4). Notetur 2. quod ad irritationem nulla requiritur causa, bene vero pro dispensatione, commutatione, et relaxatione (5). Notetur 3. quod cum promissio iurejurando firmata est, et a tertio acceptata, non potest ab alio relaxari, nisi ab eodem tertio, cum intercedit contractus. Unde fit quod jusjurandum, sive votum perseverantiae, quod præstatur in aliquibus congregationibus, ut in venerabili congregatione patrum missionis s. Vincentii a Paula, in nostra minima SS. Redemptoris, non potest ab aliis relaxari, nisi a Papa, aut Superiore majore congregationis; tale enim jusjurandum (sive votum) assumit naturam contractus, qui intercedit inter subjectum, et congregationem, dum congregatio se obligat ad sustentandum, et ab instruendum illum, et contra subjectum se obligat ad inserviendum congregationi: et ita declaravit N. SS. Pontifex Benedictus XIV. in Bulla *Convocatis*, §. 32. sub die 25 novembris 1748, et idem confirmavit in alia Bulla *Inter præteritos*, §. 5. n. 66. die 3. decembris 1749. (6) Denique notetur quod promissio jurata, etiam si sit acceptata a tertio, potest relaxari a Superiore, cum illa esset in præjudicium sui juris, aut in damnum commune, aut eum jusjurandum timore extortum esset (7).

(1) n. 490. — (2) n. 492. — (3) 2. 2. q. 89. a. 9. ad 2. — (4) n. 493. — (5) n. 492. — (6) L. 3. n. 255. v. Notandum. — (7) n. 492.

20. Hic etiam theologi loquuntur de *adjuratione*, quæ fit, cum aliquis adjuratur sive obsecratur Dei nomine, ut respondeat; aut ejus nomine imperatur, ut sit in exorcismis cum energumenis, sive a demone vexatis, qui exorcismi bene possunt in privato fieri a quolibet, sed solemniter dumtaxat ab Ecclesie ministris ex licentia Ordinarii. Et qui unquam tali fungitur officio, caveat ne exquirat vana et curiosa, sed utatur præfatis exorcismis tantum ad evitanda damna, et ab liberandum energumenum a demonis vexatione (8).

CAPUT III.

DE VOTO.

21. 22. et 23. De animo se obligandi.
24. De materia possibili, et meliori.
25. De voto emisso ob pravam finem.
26. De voto non impetrandi dispensationem.
27. Nubendi.
28. De non vivendo.
29. Nonnulla digna notata.
30. De voto conditionato.
31. De voto disjunctivo; et de eo qui immemor voti satisfacit.
32. Si tempus elabatur.
33. De culpa in differendo.
34. De voto religionis.
35. De materia mutatione.
36. et 37. De irritatione.
38. De commutatione.
39. et 40. De dispensatione, et ejus causis.
41. Si votum fuerit emissum in tertii utilitatem.
42. ad 44. Quinam dispensare possunt.
45. ad 49. De votis reservatis.
50. An Papa possit dispensare in votis solemnibus.

21. *Votum* definitur: *Promissio facta Deo deliberata de bono possibili et meliori*. Explicatur definitio. Dicitur 1. *promissio*: intelligitur promissio facta cum animo se obligandi, et quidem obligatione gravi, ad differentiam meri propositi, quod ex se loquendo ne obligat quidem sub levi. Quare votum emissum sine animo promittendi, nec se obligandi est omnino nullum. Contra tenetur quidem ad votum qui vult promittere

(8) post. n. 493. Append. de Adjurat.

et se obligare, licet nolit illud adimplere, aut vult promittere et satisfacere, conscius voti obligationis quamvis reflexe ad eam non advertat: nam qui vult antecedens, vult etiam consequens (1). Si quis autem vellet promittere, et non se obligare dicimus istum peccare, sed juxta probabiliorem non teneretur ad votum, licet conscius esset voti obligationis, quia cum debitum oritur a propria voluntate, nemo ligatur, nisi habeat voluntatem se ligandi. Et tale peccatum (subjungimus) regulariter loquendo non esset nisi veniale; nisi hoc contingeret in profitendo religionem aut susceptione Ordinum sacrorum: nam tunc utique esset mortale; Less. Sanch. Suar. Salm., etc. (2). In eo si quis ordinaretur sine animo se obligandi ad castitatem, iste remaneret ad illam obligatus, saltem ex præcepto Ecclesie (3). In dubio enim de voluntate se obligandi præsumitur ordinarie illam adfuisse in quolibet voto quod emittitur. Et idem procedit si dubitatur an advertit ad obligationem voti, ex regula generali quod quilibet actus præsumitur rite factus. In dubio vero, an promissio fuerit votum, an propositum, dicimus quod tunc præsumitur fuisse votum, quando ille recordatur credidisse se peccaturum, nisi adimpleret quod promisit (4).

22. Dicitur 2. *Deliberata*, dum ad voti obligationem primo requiritur perfectus usus rationis. Quare votum pueri, si illud fuerit emissum ante septennium, non obligat, nisi constet de usu rationis: sed si emissum fuit post septennium, in dubio obligat, quia tunc bene præsumitur adfuisse perfectus usus rationis, juxta id quod communiter contingit. Et idem dicendum in dubio an votum fuerit emissum ante, an vero post septennium, ex regula max. transita, quod omnis actus præsumitur rite factus (5).

(1) L. 3. n. 201. — (2) n. 201. Quær. II. — (3) Lib. 6. n. 809. Dubit. 2. — (4) L. 3. n. 201. Quær. III. — (5) n. 196.

23. Item requiritur plena et libera deliberatio, qua velit se obligare voto; ideoque votum emissum ex metu injuste ab aliis incusso ad votum extorquendum, illud est nullum, et non solum si votum est solemne (quod certum est) sed etiam si est simplex, juxta probabiliorem (6). Ita etiam nullum est votum, si emissum est ex errore (licet supino), cum error fuit circa substantiam, aut circa aliquam circumstantiam substantialem. Imo probabiliter dicunt Suar. et Sanch. cum s. Thoma (7), quod quilibet error circa circumstantias accidentales liberat a voto, semper ac votum emissum non esset, si a principio cognitus esset error: *Id liberare* (sunt verba Angelici) *a voti vel juramenti obligatione, quod si a principio notum fuisset ea fieri impediret* (8).

24. Dicitur 3. de bono possibili et meliori. Dicitur *possibili*, quia alias non tenet votum. Si autem esset possibile tantum in parte, et materia esset divisibilis, esset validum tantum quoad partem possibilem. Et ita etiam deberet adimpleri principale votum, si accessorio non potest satisfieri, sed contra, si principale non est possibile, non est obligatio adimplendi accessorium (9). Item dicitur de bono meliori, dum etiam nullum est votum, cum materia est de bono inferiori, aut indifferenti, nisi accederet quod ex circumstantiis redderetur melius (10).

25. Quæritur hic 1. An sit irritum votum ob malum finem emissum? Distinguat: Si finis est pravius ex parte vovens, v. gr. si quis voveret jejunare, ut ex ipso actu voti humanam laudem assequeretur, tunc est validum. Nullum vero erit, si finis est pravius ex parte rei votæ, ut si quis promitteret jejunium, ut laudaretur in jejunium, aut ut jejunando expensis parceret. Si autem iste voveret, ut a Deo aliquid tem-

(6) L. 3. n. 197. — (7) In. 4. sent. dist. 38. q. 1. a. 3. ad 1. — (8) L. 3. n. 198. et 226. — (9) n. 202. — (10) n. 204.

porale obtineret, aut si finis est positus sub conditione (v. gr. si occideret inimicum), votum est certe validum (1). Item notetur, quod si quis voveret peccatum, licet venialiter, graviter peccaret; quia vellet ut in Dei honorem converteretur quod est illi contumelia (2). Et idem dicunt de iurejurando aliquod peccatum committendi; ita Marchant. Turrian. et Elbel. (3); licet persæpe ignorantia excuset rusticos.

26. Quæritur 2. An valeat votum non impetrandi dispensationem? Respondetur affirmative, dummodo non observetur quod dispensatio sit utilior profectui spirituali voventis (4).

27. An valeat votum uxorem ducendi? Ordinarie non valet, licet votum esset ducendi mulierem pauperem, vel meretricem, nisi matrimonium iniretur ad tollendum scandalum, aut ut occurratur honori ablato; aut esto quod homo vellet ducere uxorem aut nollet adhibere alia remedia, ut continens fiat, postquam expertus fuerit suam incontinentiam (5).

28. Quæritur 3. An valeat votum non amplius vovendi? Valet si quis est nimis pronus ad vovendum cum periculo vota postea non observandi. Unde si postea ipse emittit aliquod votum, peccat, sed votum postea emissum remanet firmum: modo intentionem non habuerit ut omnia futura vota sint invalida, et hanc intentionem non revocaverit, prout revocata judicaretur, si ipse memor primi voti emisit secundum (6). Si quis autem emisit plura vota incompossibilia, teneretur ad dignius; et si essent æqualia, ad anterius juxta communiorum (7).

29. Deveniendū ad voti obligationem, plura advertenda sunt, et 4. Si materia est gravis, votum obligat sub gravi; sed si quis vellet ad illud se

(1) n. 206. — (2) n. 205. — (3) Lib. 3. n. 146. v. 3. Venialiter. — (4) num. 208. — (5) n. 209. — (6) n. 210. v. Quæritur hic. — (7) Ibid. v. Notandum.

obligare sub levi, probabilius est remanere obligatum sub levi (8). Si vero materia est levis, nemo, licet velit, se potest obligare ad illam voto sub gravi. Quod si quis voveret quolibet die unius anni aliquod leve opus ponere eo casu, cum votum est emissum per modum unius, ad sollicitandam obligationem (ut existimatur regulariter in votis realibus), tunc omittendo opus pro tempore, aut in materia notabili, graviter peccaret. Contra si votum sit emissum in honorem diei ad finiendam obligationem (prout existimantur vota personalia, v. g. recitandi salutatio-nem Angelicam quotidie) tunc omissiones sunt tantum venialia (9). II. Hæres ex iustitia satisfacere tenetur omnibus votis realibus sui testatoris; et hæc sunt solvenda prius quam legata, sed post debita iustitiæ (10). III. Licetum est patrifamilias emitte vota realia, licet aliqua ex parte (moderate tamen) laederetur legitima filiorum. Hoc tamen nequit facere in morte, quia tunc debet disponere de bonis juxta legum dispositiones (11). IV. non potest pater obligare filios ad vota emissæ eorum nomine; neque communitas potest obligare subjectos futuros (12). V. Vota personalia debent satisfieri ab ipsomet qui ea emisit; sed realia possunt satisfieri etiam ab aliis (13).

30. VI. Circa conditiones votorum advertendum, quod si sola conditio est turpis aut impossibilis, votum non tenet (14). Si filius voveret, v. gr. jejunare sub conditione consensus patris, ille non peccat, si exorat eum ne consentiat. Peccaret contra, si dolo obtineret ejus dissensum; sed tunc probabilius liber remaneret a voto, quia jam non adimpleretur conditio apposita (15). VII. Qui vovet castitatem sub hac conditione, v. gr. sit Deus per annum eum liberat a culpa gravi, et interim labitur: si scienter

(8) num. 213. — (9) n. 212. — (10) L. 3. n. 214. — (11) n. 215. — (12) n. 216. — (13) n. 217. — (14) n. 219. — (15) n. 218.

labitur ut liberetur a voto, peccat iste etiam contra votum, secus si peccat ex fragilitate (1). VIII. Qui vovet, si ludat, se aliquam penam subiturum, sufficit ut prima vice se illi subiciat; sed si voveat non ludere sub tali pena, tunc quoties ludat, toties dabit penam: excipe tamen si ludendo penitus sit immemor voti. (2).

31. IX. Qui facit votum disjunctivum, et postea eligit satisfactionem alterutrius partis, ad illam tenetur, licet post electionem altera pars redderetur impossibilis. Secus si altera pars redderetur impossibilis ante electionem; nam tunc ad nihil tenetur, dummodo illi mora non eligendi non fuisset culpabilis. Facta nihilominus electione, probabile est quod semper possit eligere partem quam malit (3). X. Qui vovet audire Missam quotidie, probabiliter die festivo non tenetur audire duas. Qui vovet recitare rosarium, sufficit ut recitet tertiam partem: et utique satisfacit si cum socio recitet. Qui vovet jejunare quolibet sabbato, probabiliter non tenetur si eo die accidat Natalis Domini; modo expresse hoc etiam non promissum (4). XI. Si quis satisfacit operibus voti, quin voti recordetur, non tenetur ad aliud; quia quilibet habet voluntatem generalem prius satisfaciendi operibus debitis, et postea illis ex devotione: ita communissime Lessius, Sanch., Laym., etc. (5). Et generaliter loquendo qui habet rationes probabiles satisfacisse voto, non tenetur ad aliud, ut dicunt Lugo Laym. Rone. Bossius, Viva et Salm. Card. Bardi, etc. (6). Sed dicet, ille est certe ligatus voto, et dubie solutus. At hic distinguendum dubium facti a dubio juris. Si quis emisit votum, et deinde dubitat an facto illud impleverit, tenetur equidem implere; sicut certus de debito et dubius de solutione, tenetur solu-

(1) lb. v. At, si. — (2) N. 223. — (3) N. 224. Not. 3. — (4) Lib. 3. n. 224. v. Qui hic. — (5) N. 224 in fin. v. Si quis. — (6) N. 224. in fine et l. 4. n. 76.

vere, quia dubia solutio non æquivalet debito certe contracto. Sed hic sermo est de jure circa factum, nam sicut constat votum fuisse emissum, sic etiam constat jam impletum fuisse opus promissum. Restat igitur dubium juris, an opere impleto de facto, et extante probabili satisfactione de jure, adsit obligatio satisfaciendi voto? Et hic dicimus, quod facta probabili satisfactione, obligatio juris evasit dubia, et consequenter dubia etiam possessio illius; obligatio autem dubia, quæ adhuc dubie possidet, nequit inducere onus præstandi rem certam.

32. Quæritur 1. Si quis vovens jejunare in aliquo die determinato, transacto eo die, an postea teneatur ad votum? Non tenetur si dies est appositus ad finiendam obligationem, quod præsumitur ita esse in votis personalibus, ut supra dictum est. Aliter dicendum si dies est appositus ad sollicitandam obligationem, quod præsumitur in votis realibus (7).

33. Quæritur 2. Quanta temporis dilatio requiritur ut differens voti satisfactionem peccet lethaliter? Si votum est perpetuum, ut est votum religionis, peccat graviter (ut dicunt dd.) si differt sine causa ultra sex menses; nam si adolescentulus est, potest ex aliqua justa causa licite differre etiam ad tres aut quatuor menses. Si vero votum sit ad tempus, ut sunt vota peregrinationis, rosariorum, etc. dicunt Castrop., Salm., Trull., Garcia et Croix, peccare graviter, si differt ad duos, aut tres annos (8). Votum indeterminatum (v. g. quotidie recitandi rosarium) intelligitur etiam perpetuum (9). In dubio autem an votum fuerit ad annum, ad mensem, sufficit satisfacere minus ut ex cap. Ex parte de censibus.

34. Quæritur 3. Ad quid tenetur qui vovet religionem? Si simpliciter voveat religionem, tenetur eam in-

(7) N. 220. — (8) N. 221. — (9) Lib. 3. n. 221. v. Votum. — (10) Ibid.

gredi, et ad permanendum etiam in ea; aliter si egrediatur sine justa causa graviter peccaret: nisi intellexisset tantum de ea periculum facere. Ceterum esset justa causa egrediendi, si ibi inveniret talem vivendi modum, cui suae vires pares non essent; aut ibi gravem et longum mororem experiretur. Si vero etiam vovisset profiteri, tenetur etiam cum gravi suo incommodo id exequi; modo status religionis illi penitus intolerabilis non succedat. Advertatur etiam hic, quod quid vovisset religionem, si admissus non fuerit in monasteria provinciae, non tenetur extra eam proficisci. Et si est mulier, non tenetur egredi patriam, si in ea adsint Monialium monasteria (1).

35. Voti obligatio primo tollitur ex se, ob *materie mutationem*, prout si eveniret aliqua nova, aut non praevisa circumstantia, quae si praecognita fuisset, votum non fuisset emissum (vide n. 23.), aut si materia redderetur inutilis, aut impossibilis. Quod si votum potest adimpleri ex parte et commode, debet illi satisfieri (2). Secundo tollitur *Superiorum auctoritate*, irritatione iurum, communitatione, aut dispensatione.

36. *Irritatio* potest fieri ab omnibus qui habent potestatem dominativam, ut sunt parentes, tutores, praelati, mariti, et alii, ut dictum est n. 19.; et hoc etiam si vota essent futura, nempe nondum emissam a filio, pupillo etc., et licet non adesset causa sufficiens irritationis, saltem talis irritatio sine causa non est culpa gravis (3). Itaque pater, et avus paternus in patris deficientia, et etiam mater (modo non contradicat pater) possunt irritare omnia vota, tam impuberum (etiam in dubio an votum sit emissum ante vel post pubertatem), quam puberum, cum votum est reale, et si pater sit in aetate minori, modo tunc aetatis non ha-

(1) L. 4. ex n. 72. — (2) L. 3. n. 225. — (3) N. 227.

beat bona propria; quod si votum esset personale, etiam possunt illud irritare, cum illud esset in praedictum domesticæ gubernationis. Idem dicitur de tutore, et curatore (4). Notandum quod, quando votum est emissum tempore impubertatis potest pater illud irritare, licet filius sit factus puer, modo filius non ratificaverit, sciens votum fuisse infirmum (5). Imo praelati religionum etiam si locales, dummodo a praelato superiore approbatum non fuerit votum, possunt irritare omnia vota (praeter votum transeundi ad religionem strictiorem) suorum subditorum professorum; vota enim novitiorum possunt solummodo suspendi. Hoc etiam conceditur Abbatissis (sed non dispensatio) a multis id. uti sunt Suar., Bon., Fill., Salm., etc. (6). Advertendum tamen quod vota emissam ante professionem, omnia per illam extinguuntur (7). Item viri possunt irritare omnia vota uxorum, licet incommodo non essent familiae, aut matrimonio, ut valde probabiliter dicunt Sot., Sanch., Prado, Sal., etc. et etiam vota exequenda post mortem virorum, v. g. religionis, aut castitatis, ut dicunt Sanch., Soto, Salm. contra Nav. et Cajet. (8). Vota tamen facta ante matrimonium, non possunt irritari a viro; sed tantum suspendi in quantum illi essent incommodo (9). Vota autem virorum non possunt irritari ab uxoribus, nisi in quantum illi afferrent nocuum, ut esset votum longae peregrinationis, et etiam votum non petendi debitum, quod ceteroquin respectu viri est irritum ex se, uti de materia inepta (10).

37. Notandum hic 1. quod vota subditorum probabiliter cum s. Thoma non sunt irrita ex se, sed valida, donec fiant irrita a Superioribus, quia subditi, licet debeant habere

(4) Lib. 3. n. 229 et 230. — (5) N. 238. — (6) N. 233. et lib. 4. n. 54. — (7) L. 3. n. 236. v. Non potest. — (8) N. 234. — (9) N. 236. — 10 N. 235.

voluntatem Superioribus subjectam, non tamen sunt illa privati (1). Notandum 2. Superiorem (ut pater, praelatus, aut maritus) posse valide irritare vota subditi, licet aliquando ea approbassent; etenim illenon potest, licet vellet, a se abdicam potestatem quam sibi concedit lex etiam naturalis. Dictum est *valide*, quia irritando illa sine causa justa, non excusaretur saltem a culpa veniali; sed non peccaret graviter: uti dicunt Soto, Suar., Bonac., Valent., Sporer, Peyrin. et alii (2).

38. *Commutatio* autem votorum potest fieri Ecclesiae auctoritate saltem cum commutatio fit in opus aliquanto minus, aut dubie aequale; quia et esset evidenter aequale dicunt patres aa. ut Less., Bonacina, Sa, Salm., etc. probabile esse, quod possit fieri commutatio ab eadem persona, quae votum emisit. Sed multo magis mihi arridet opposita sententia negativa, quam tenent Cajetan., Sanch., Soto, Suarez, Azorius, Laym. et alii cum s. Thoma, qui ait: *Quia commutatio est quidam contractus, qui perfici nequit absque consensu eius, qui vicem Dei gerit in terris, scilicet praelati*. Praeterea quia, posita promissione, magis gratum censetur esse Deo, ut vovens fidelis sit ei praestando rem promissam, quam aliam aequalem. Contra vero communiter admittunt dd. licite posse fieri commutationem ab eadem persona, si fiat in melius quia minus in meliori continetur (3). Et notandum hic 1. quod si commutatio fiat in opus melius, non requiritur causa, secus vero si in aequale. Ceterum pro justa causa sufficit minoratio periculi transgressionis, et etiam sufficit major propositio subjecti; et si opus est dubie aequale, sufficit notabilis molestia in eo adimplendo. Si autem opus commutatur in minus, est probabile cum Sanch., Tamb., Candido, (4) N. 234. — (2) n. 239. — (3) Lib. 3. n. 244.

etc. quod valide et licite adimpletur minus, si postea suppletur per aliud opus adjunctum (4). Notandum 2. quod qui habet facultatem commutandi vota, non potest commutare, nisi in aequale, ita ut non appareat excessus notabilis et manifestus, iuxta communem sententiam (5). Probabiliter est vota realia posse commutari in personalia, et personalia in realia, ut dicunt Suar., Less., Laym., Castropal., Salm., etc. (6). Notandum 3. quod facta commutatione voti, semper licet reassumere primum opus, licet commutatio sit facta in melius, dummodo secundum votum non acceptetur tamquam novum, ut recte dicunt Castrop. Prado, etc. (7). Sed si unquam opus commutatum redderetur impossibile, quaeritur an debeat reassumi primum votum? Affirmandum, si commutatio fuerit facta propria electione; secus si auctoritate Ecclesiae: et id etiam si opus evasit impossibile propria culpa (8). Notandum 4. quod qui habet facultatem commutandi pro aliis (idem dicendum de dispensatione) habet etiam pro seipso, ut docent Suar., Azor., Sanch., Salmant., Prado, et alii ex s. Thoma, qui (9) expresse docet Praelatum posse secum dispensare in voto emisso (10).

39. Pro *dispensatione* requiritur major causa quam pro commutatione. Cause sufficientes dispensationis sunt 1. Bonum communitatis, aut Ecclesiae aut familiae, aut ipsius subjecti, exemp. g. si dispensatio iudicaretur esse illi majori profectui, ut habetur ex cap. *Magna*, de voto; aut si ille esset in periculo gravi votum transgrediendi, aut si scrupulis vexaretur. 2. Difficultas notabilis pro adimplendo voto. 3. Imperfecta libertas et deliberatio. v. g. si quis vovisset cum erat impuber, aut impulsu iracundiae, aut timore

(4) Lib. et n. 245. — (5) N. 247. — (6) Lib. Not hic. — (7) N. 248. — (8) N. 249. — (9) 2. 2. q. 185. a 3. — (10) L. 3. n. 249. v. ult.

intrinseco incussus, puta incendii, naufragii, etc. aut timore extrinseco, sed levi. 4. Si cessat causa impulsiva voti (1).

40. Notandum 1. quod si revera adfuit causa justa, sed Prælati dispensavit mala fide credendo eam injustam, dispensatio probabiliter est valida, etiamsi concessa sit a delegato, ut dicunt Suar. Pontius Sanch., etc. (2). Contra si Prælati dispensavit bona fide, sed causa certe non erat sufficiens, dispensatio est nulla juxta verior sententiam; observandum quod dictum est *Tract. II. n. 53.* Dictum est certe, nam in dubio possessio stat pro valore dispensationis (3). Si autem causa non esset sufficiens pro dispensatione, potest illa concedi, adjuncta aliqua commutatione (4).

41. Notandum 2. quod si votum fuerit emissum in tertii utilitatem, et iste tertius est determinatus, nempe talis pauper, talis ecclesia, votum non potest dispensari, quoties a paupere, aut a rectore illius ecclesie acceptatum est. Sed si votum emissum est pro paupere indeterminato, potest dispensari, licet ab aliquo paupere jam acceptatum fuisset. Et idem dicunt probabiliter multi dd. ut Cajet. Nav. Viva, Trullench. Henric. etc. (contra Suar. Sanch. etc. 9 de voto facto principaliter in Dei honorem, et secundario in tertii beneficium, habita particulari ratione, v. g. ipsius paupertatis, bonitatis etc., quia tunc pauper non acquirit verum jus ad rem promissam; aut si acquirit, illud acquirit dependenter a Dei voluntate, cui præcipue promissio facta est (5). Sed advertendum quod hoc intelligitur de promissis omnino gratuitis, non autem de mutuis, ut advenit in votis, et jurejurando perseverantiae, quæ fiunt in aliquibus congregationibus; nam illa tunc assumunt rationem

(1) N. 252. et 253. — (2) Lib. 1. n. 181. — (3) L. 3. n. 251. — (4) N. 254. — (5) L. 3. n. 255.

contractus, sicut superius dictum est n. 19 cum auctoritate Pontificis (6) Benedicti XIV.

42. Notandum 3. facultatem dispensandi votum residere apud omnes Prælatos habentes jurisdictionem ordinariam in foro externo, ut sunt 1. Papa respectu omnium fidelium. 2. Episcopi respectu subditorum: sed non vicarii eorum, nec parochi, nec penitentiarii. Prælati regulares tam quoad processos, quam quoad novitios; licet votum emissum esset in sæculo (uti dicunt Lessius, Sanch. et Busemb.), saltem possunt suspendere illa, quatenus præjudicant novitatu statui (7). 4. Confessarii mendicantes, qui ex licentia suorum Superiorum possunt dispensare vota cum secularibus etiam extra confessionem, juxta communem Lessii, Nav. Pal. Salm., etc. (8) possunt etiam ipsi votum ad strictiorem religionem transeundi dispensare; quod concessum est etiam Episcopis, qui cum subditis qui habent votum ingrediendi in aliquam religionem, in qua viget observantia, possunt dispensare, ut ad aliam minoris observantiae se recipiant; Soto, Less. Sanch. Ledesm. Salm., etc. (9).

43. Omnes Superiores qui ordinaria potestate gaudent, possunt certe eam delegare cuilibet clerico, qui saltem sit prima tonsura initiatus. Et qui possunt dispensare cum aliis, possunt etiam eo modo cum seipsis; Suar. Sanch. Less. Bonac. Laym. Caj. Pontas, Castropal., etc. cum s. Thoma 2. 2. qu. 185. a 8. in fine (10). Quæritur autem hic, an qui delegatam facultatem habet dispensandi in votis, possit dispensare in juramento? Prima sententia negat quia vinculum voti differt a vinculo juramenti; et ideo ex stylo Curie facultas quod juramenta specialiter conceditur; ita Lessius et Salmant. cum Azor. Sanch. Bonac. et Ledes-

(6) Ib. v. Notandum. — (7) N. 237. v. Quæritur in fine, et 256. — (8) N. 257. v. lmo. (9) N. 257. — (10) N. 256. v. Quæ-

ma (1). Secunda vero sententia affirmat, quia juramenta, licet sint vincula diversa a votis, in ordine tamen ad dispensationem, ut vota reputantur, argumento *L. tantum ff. de servo corrupto*, ubi: *Dispositum in uno equiparaturum censetur dispositum in altero*. Illa autem specialis concessio ex stylo Curie fit ad majorem cautelam; ita Cajetanus, Suarez, Pontius, Castr. Prado, Aragon. Trullench., etc. apud Salmant. cap. 3. n. 4. Quamvis autem hæc secunda sententia sit satis probabilis, tamen omnino prima est tenenda, quæ est æque probabilis; namque, cum obligatio juramenti jam contracta sit certa, et possideat, auferri non valet per dispensationem tantum probabiliter validam.

44. An autem possit Episcopus dispensare vota peregrinorum, qui brevi morantur in diocesi, probabilior sententia est quod non possit, nisi per majorem anni partem illic moram faciat. Sed contraria non est improbabilis, ut dicunt Suar. Pontius, Castropal. Sanch. Salas, Salmant., etc. quia (ut dicunt) peregrini etiam brevi morando, subditi fiunt Episcopis loci, ita ut teneantur legibus illius loci, ubi reperiuntur. Vide quod dictum est *Tract. 2 n. 41 et 42.*

45. Notandum 4. dispensationem quinque votorum, nempe religionis, castitatis perpetuæ, trium peregrinationum ad terram sanctam, Romam ad limina apostolorum ss. Petri et Pauli, et Compostellam ad s. Jacobi templum, esse Papæ reservatam. In casu tamen urgentis necessitatis, et quando non est facilis recursus ad Papam, si in mora sit periculum gravis damni, vel spiritualis, v. g. violationis voti, scandalis, rixarum, vel alterius peccati; vel damni temporalis proprii, aut alieni nimium gravis infamiae mulieris, etc. tunc cum ipsis possunt

(1) Lessius l. 2. c. 42 n. 60. Salm. de juram. c. 3. n. 3.

dispensare iuxta communem, etiam Prælati inferiores prælaudati (1).

46. In pluribus vero casibus præfata vota non sunt reservata, et 1. Si sunt facta sub levi. 2. Si facta sunt ex timore extrinseco, licet levi, quia tunc jam non cum plena libertate sunt emissæ. 3. Si votum non est perfectum juxta materiam reservatam, ut in voto castitatis, esset votum non nubendi, non fornicandi, non petendi debitum conjugale; et etiam votum servandi virginitatem, quando vovens non intendit promittere ab continentiam ab actu venereo, sed solum virginitatis præstantiam servare. Ita nec etiam est reservatum votum castitatis ad tempus, nec votum castitatem aut religionem vovendi, nec votum suscipiendi Ordines sacros, quia hoc non est votum castitatis jam emissum, sed emittendum. Ita nec votum proficiscendi Romam, nisi sit emissum causa devotionis, et præcipue ad visitanda ss. Apostolorum limina. Neque sunt reservata voti circumstantiæ, ut iter facere pedestre, vel mendicando, aut intra mensem (2). Nec est reservatum votum disjunctivum, v. g. aut religionis, aut jejunandi, et hoc etiam si sit electa pars reservata, uti probabiliter dicunt Salm. cum multis aliis, quia etiam post factam electionem semper integrum est vovens iterum eligere alteram voti partem (3). In voto autem castitatis post contractum matrimonium, possunt utique dispensare tam Episcopi, quam Mendicantes, licet votum sit emissum ante matrimonium (4).

47. Dubitatur 1. An sicut est reservatum votum, ita etiam sit reservatum juramentum castitatis? Alii dd. affirmant, quia promissio jurata includit votum, quod nihil aliud est quam promissio. Sed ab aliis melius respondetur, quod, cum quis in-

(1) L. 3. n. 258. v. Notand. 4. et 2. (2) L. 3. n. 258. Notand. 3. — (3) N. 224. v. Quæritur. — (4) L. 6. n. 1428.

tendit se duobus vinculis obstringi, nempe voto et juramento, utique remanet ligatus voto reservato; secus vero dicendum si quis voluerit se tantum vinculo juramenti obligare, volens ut suum propositum, seu promissio non obligatoria, per juramentum fieret irrevocabilis, non quidem voti obligatione, sed juramenti; quod ceteroquin inducit minorem obligationem quam votum, ut dicit s. Thom. (1); ita Sanchez, Valent. et Lopez. Et in dubio an iste voluerit se obligare necne ambobus vinculis voti et juramenti, non intelligitur voto adstrictus, ex regula communiter accepta a dd. quod votum dubium non obligat (2).

48. Dubitatur 2. An cum commutetur votum reservatum, remaneat reservata etiam materia commutata? Alii affirmant; sed est communis sententia opposita, quia licet materia commutata secum afferat eandem obligationem primi voti, nihilominus cum non sit ipsa ex se reservata, neque inducit reservationem, quæ est addicta dumtaxat primæ materiæ (3).

49. Dubitatur 3. An votum personale, aut conditionatum in futurum castitatis, religionis, aut trium pere-

grinationum sit reservatum? Respondetur cum sententia probabiliori Tolet. Castropal. Prad. Salmant. Sanc., etc. negative, quia hujusmodi vota non procedunt ab affectu absoluto erga virtutem. Secus tamen dicendum, si votum fuerit factum ob merum affectum ad virtutem, et conditio tantum apponitur, ut votum valeat eo tempore, quo judicatur sublatum fuisse impedimentum, quominus possit observari, v. g. cum aliquis voveret religionem sub conditione *si mater obierit*: nam ille tunc revera movetur jam ad vovendum a desiderio perfectionis; sed quia non potest illud exequi, ne matrem derelinquat, ideo apponit conditionem, quæ in rigore non est conjunctio conditionalis, sed potius adverbium temporis significans *quando* (4).

50. Dubitatur 4. An Papa possit dispensare in votis clericorum in Sacris, et Religiosorum? Quoad clericos probabilius est cum s. Thoma et communiori, quod possit; modo adsit causa urgentissima (5). Dictum est clericorum, sed non jam sacerdotum, ut vult communis sententia (6). Et sicut potest cum clericis, ita etiam probabilius est posse cum Religiosis (7).

TRACTATUS VI.

DE TERTIO PRÆCEPTO DECALOGI

CAPUT I.

DE OBLIGATIONE TERTII PRÆCEPTI MEMENTO ETC.

1. An hoc præceptum hodie sit ecclesiasticum, an divinum, et an obliget infideles.
2. Qui peccat die festo, etc.
3. Quis potest instituere festa.
4. Obligatio concionem auscultandi.
5. Obligatio concionandi.
6. Quinam pueri, etc.

1. Antequam progrediamur ad videndas obligationes particulares, quas hoc tertium præceptum inducit, plura

prænotanda sunt. Et 1. quod tertium præceptum, quoad debitum honorandi Deum in aliquo vitæ tempore per aliquem cultum, illud erat, et est divinum, et naturale. Sed quoad tempus præscriptum die sabbati in veteri Lege, et dominica in nova, erat caremendum, et nunc est ecclesiasticum, juxta communem s. Antonini, Navar. Azor. Suar. Cajet. Sanchez, Salmant. Carden. et aliorum cum s. Thoma (8), et Catechis.

(4) N. 261. — (5) L. 6. n. 1059. — (6) Ibid. (7) — L. 3. n. 256. v. Quaritur. — (8) 2. 2. qu. 422. a. 4. ad 4. et 4.

rom. (1). Stante hoc inferitur, quod quamvis Ecclesia non possit generaliter dispensare huic obligationi exhibendi Deo aliquem cultum, potest nihilominus mutare, et etiam dispensare observantiam dominicæ, et aliorum festorum assignatorum, ut patet ex cap. *Licet de feriis* (2). Ex hoc inferitur etiam probabile esse, vetitum non esse imponere opera servilia infidelibus, qui sunt extra, ideoque non subditi Ecclesiæ.

2. Notandum 2. Quod juxta sententiam etiam communem s. Thomæ (3), s. Antonini, Soti, Coninch., Sanchez, Salmant., Covar., Bonac., Fillic., etc. in hoc tertio præcepto consideratur, sed non imponitur cultus internus per actus charitatis et contritionis, ut volunt aliqui. Tantummodo præcipitur cultus externus audiendi Missarum, et abstinendi ab opere servili in diebus festis: etenim licet sanctificatio animæ sit finis præcepti, attamen finis præcepti non cadit sub præcepto, ut docet communis sententia cum s. Thoma (4), qui ait: *Non enim idem est finis præcepti, et id de quo, receptum datur*. Et id confirmat Catechismus rom. (5) dicens: *Hoc legis præcepto externus ille cultus, qui Deo a nobis debetur, præscribitur*. Et hac ratione cum laudato s. Thoma (6) et communi Nav., Soto, Silvest., Cajet., Suar., dicimus verum non esse (uti volunt aliqui) die festo peccantem duplex committere peccatum (7).

3. Notandum 3. Episcopos posse festos in honorem alicujus Sancti (non vero Beati) statuere, ut habetur ex cap. *Conquestus de fer.* modo sint consentientes clerus et populus (8).

4. Notandum 4. In diebus festis (ex se loquendo) non adesse obligationem concioni interesse, nam in cap. 3a-

(1) 3. p. in 3. præcept. dec. n. 6. et 19. — (2) L. 3. n. 263 et 265. — (3) 2. 2. q. 422. a. 4. — (4) 1. 2. qu. 400. a. 9. ad 2. — (5) Part. 3. de tertio præcepto n. 4. — (6) In 3. sent. dist. 37. q. 1. a. 5. q. 2. ad 4. — (7) L. 3. n. 273. — (8) N. 266.

cerdotes, dist. 1. de consecr. aliud non præcipitur, nisi ut episcopi et parochi in dominicis et solemnioribus festis sermocinentur per se, vel per alios idoneos et ut in quadragesima saltem ter in hebdomada habeant concionem, cum ibi subjungitur: si ita oportere duxerint. Dictum est, *ex se loquendo*, cæterum rudes, qui Mystéria principalia, aut res necessarias salutis ignorant, utique ipsi tenentur concioni interesse, aut potius catechismo (9).

5. Hic advertere juvat a Tridentino sess. 3. c. 2. de ref. imponi episcopis, ut concionentur diebus dominicis et solemnioribus per se, vel per alios, si ipsi impediti fuerint. Hanc ipsam obligationem (quæ procul dubio est gravis, pariter imponi parochis legimus his verbis: *Ut plebes sibi commissas pro sua et earum capacitate pascant salutaribus verbis, docendo ea, quæ scire omnibus necessarium est ad salutem, annuntiandoque cum brevitate, et facilitate sermonis vitia quæ eos declinare et virtutes quas sectari oportet*. Ex quo rationabiliter dicuntur parochi, Salmant. et Rone. graviter peccare parochum, qui per integrum mensem, aut per tres interruptos, omittit concionari (10). Hoc tamen procedit de parochis, non autem de episcopis, qui ex consuetudine communi legis interprete, non tenentur tam frequenter prædicare, ob tot negotiorum genera quæ expedire debent, et aliis facile committere nequeunt, ut committi potest manus concionandi: cui jam episcopis posse per alios, si ipsi impediti fuerint, a Concilio permittitur satisfieri (11).

6. Notandum 5. Huic tertio præcepto teneri omnes fideles usu rationis pollentes, qui quidem ordinarie septennio adipiscitur. An autem pueri qui ante septennium pervenerint ad discretionis ætatem, teneantur? Vide quidquid dictum est Tr. 2. n. 37.

(9) N. 378. — (10) n. 269. — (11) L. 4. n. 427. dubit. 3. v. Hinc.

tendit se duobus vinculis obstringi, nempe voto et juramento, utique remanet ligatus voto reservato; secus vero dicendum si quis voluerit se tantum vinculo juramenti obligare, volens ut suum propositum, seu promissio non obligatoria, per juramentum fieret irrevocabilis, non quidem voti obligatione, sed juramenti; quod ceteroquin inducit minorem obligationem quam votum, ut dicit s. Thom. (1); ita Sanchez, Valent. et Lopez. Et in dubio an iste voluerit se obligare necne ambobus vinculis voti et juramenti, non intelligitur voto adstrictus, ex regula communiter accepta a dd. quod votum dubium non obligat (2).

48. Dubitatur 2. An cum commutetur votum reservatum, remaneat reservata etiam materia commutata? Alii affirmant; sed est communis sententia opposita, quia licet materia commutata secum afferat eandem obligationem primi voti, nihilominus cum non sit ipsa ex se reservata, neque inducit reservationem, quæ est addicta dumtaxat primæ materiæ (3).

49. Dubitatur 3. An votum personale, aut conditionatum in futurum castitatis, religionis, aut trium pere-

grinationum sit reservatum? Respondetur cum sententia probabiliori Tolet. Castropal. Prad. Salmant. Sanc., etc. negative, quia hujusmodi vota non procedunt ab affectu absoluto erga virtutem. Secus tamen dicendum, si votum fuerit factum ob merum affectum ad virtutem, et conditio tantum apponitur, ut votum valeat eo tempore, quo judicatur sublatum fuisse impedimentum, quominus possit observari, v. g. cum aliquis voveret religionem sub conditione *si mater obierit*: nam ille tunc revera movetur jam ad vovendum a desiderio perfectionis; sed quia non potest illud exequi, ne matrem derelinquat, ideo apponit conditionem, quæ in rigore non est conjunctio conditionalis, sed potius adverbium temporis significans *quando* (4).

50. Dubitatur 4. An Papa possit dispensare in votis clericorum in Sacris, et Religiosorum? Quoad clericos probabilius est cum s. Thoma et communiori, quod possit; modo adsit causa urgentissima (5). Dictum est clericorum, sed non jam sacerdotum, ut vult communis sententia (6). Et sicut potest cum clericis, ita etiam probabilius est posse cum Religiosis (7).

TRACTATUS VI.

DE TERTIO PRÆCEPTO DECALOGI

CAPUT I.

DE OBLIGATIONE TERTII PRÆCEPTI MEMENTO ETC.

1. An hoc præceptum hodie sit ecclesiasticum, an divinum, et an obliget infideles.
2. Qui peccat die festo, etc.
3. Quis potest instituere festa.
4. Obligatio concionem auscultandi.
5. Obligatio concionandi.
6. Quinam pueri, etc.

1. Antequam progrediamur ad videndas obligationes particulares, quas hoc tertium præceptum inducit, plura

prænotanda sunt. Et 1. quod tertium præceptum, quoad debitum honorandi Deum in aliquo vitæ tempore per aliquem cultum, illud erat, et est divinum, et naturale. Sed quoad tempus præscriptum die sabbati in veteri Lege, et dominica in nova, erat caremendum, et nunc est ecclesiasticum, juxta communem s. Antonini, Navar. Azor. Suar. Cajet. Sanchez, Salmant. Carden. et aliorum cum s. Thoma (8), et Catechis.

(4) N. 261. — (5) L. 6. n. 1059. — (6) Ibid. (7) — L. 3. n. 256. v. Quaritur. — (8) 2. 2. qu. 422. a. 4. ad 4. et 4.

rom. (1). Stante hoc inferitur, quod quamvis Ecclesia non possit generaliter dispensare huic obligationi exhibendi Deo aliquem cultum, potest nihilominus mutare, et etiam dispensare observantiam dominicæ, et aliorum festorum assignatorum, ut patet ex cap. *Licet de feriis* (2). Ex hoc inferitur etiam probabile esse, vetitum non esse imponere opera servilia infidelibus, qui sunt extra, ideoque non subditi Ecclesiæ.

2. Notandum 2. Quod juxta sententiam etiam communem s. Thomæ (3), s. Antonini, Soti, Coninch., Sanchez, Salmant., Covar., Bonac., Fillic., etc. in hoc tertio præcepto consideratur, sed non imponitur cultus internus per actus charitatis et contritionis, ut volunt aliqui. Tantummodo præcipitur cultus externus audiendi Missam, et abstinendi ab opere servili in diebus festis: etenim licet sanctificatio animæ sit finis præcepti, attamen finis præcepti non cadit sub præcepto, ut docet communis sententia cum s. Thoma (4), qui ait: *Non enim idem est finis præcepti, et id de quo, receptum datur*. Et id confirmat Catechismus rom. (5) dicens: *Hoc legis præcepto externus ille cultus, qui Deo a nobis debetur, præscribitur*. Et hac ratione cum laudato s. Thoma (6) et communi Nav., Soto, Silvest., Cajet., Suar., dicimus verum non esse (uti volunt aliqui) die festo peccantem duplex committere peccatum (7).

3. Notandum 3. Episcopos posse festos in honorem alicujus Sancti (non vero Beati) statuere, ut habetur ex cap. *Conquestus de fer.* modo sint consentientes clerus et populus (8).

4. Notandum 4. In diebus festis (ex se loquendo) non adesse obligationem concioni interesse, nam in cap. 3a-

(1) 3. p. in 3. præcept. dec. n. 6. et 19. — (2) L. 3. n. 263 et 265. — (3) 2. 2. q. 422. a. 4. — (4) 1. 2. qu. 400. a. 9. ad 2. — (5) Part. 3. de tertio præcepto n. 4. — (6) In 3. sent. dist. 37. q. 1. a. 5. q. 2. ad 4. — (7) L. 3. n. 273. — (8) N. 266.

cerdotes, dist. 1. de consecr. aliud non præcipitur, nisi ut episcopi et parochi in dominicis et solemnioribus festis sermocinentur per se, vel per alios idoneos et ut in quadragesima saltem ter in hebdomada habeant concionem, cum ibi subjungitur: si ita oportere duxerint. Dictum est, *ex se loquendo*, cæterum rudes, qui Mystéria principalia, aut res necessarias salutis ignorant, utique ipsi tenentur concioni interesse, aut potius catechismo (9).

5. Hic advertere juvat a Tridentino sess. 3. c. 2. de ref. imponi episcopis, ut concionentur diebus dominicis et solemnioribus per se, vel per alios, si ipsi impediti fuerint. Hanc ipsam obligationem (quæ procul dubio est gravis, pariter imponi parochis legimus his verbis: *Ut plebes sibi commissas pro sua et earum capacitate pascant salutaribus verbis, docendo ea, quæ scire omnibus necessarium est ad salutem, annuntiandoque cum brevitate, et facilitate sermonis vitia quæ eos declinare et virtutes quas sectari oportet*. Ex quo rationabiliter dicuntur parochi, Salmant. et Rone. graviter peccare parochum, qui per integrum mensem, aut per tres interruptos, omittit concionari (10). Hoc tamen procedit de parochis, non autem de episcopis, qui ex consuetudine communi legis interprete, non tenentur tam frequenter prædicare, ob tot negotiorum genera quæ expedire debent, et aliis facile committere nequeunt, ut committi potest manus concionandi: cui jam episcopis posse per alios, si ipsi impediti fuerint, a Concilio permittitur satisfieri (11).

6. Notandum 5. Huic tertio præcepto teneri omnes fideles usu rationis pollentes, qui quidem ordinarie septennio adipiscitur. An autem pueri qui ante septennium pervenerint ad discretionis ætatem, teneantur? Vide quidquid dictum est Tr. 2. n. 37.

(9) N. 378. — (10) n. 269. — (11) L. 4. n. 427. dubit. 3. v. Hinc.

CAPUT II.

DE ABSTINENTIA AB OPERIBUS SERVILIBUS
PUNCTUM I.*De operibus prohibitis in die festo.*

7. Opera servilia, liberalia, et communia.
8. Liberalia facia ob lucrum.
9. Transcribere.
10. Pingere.
11. Venatum et piscatum ira.
12. Opera forensia.
13. Nundina, venditiones et contractus.

7. Tria genera operum ab auctoribus distinguuntur. Opera corporis, quæ a corpore exercentur, et ad corporis utilitatem ordinantur, ut sunt fodere, suere, et similia; et hæc dicuntur servilia, quia a servis dumtaxat exercentur. Opera animæ, quæ ab anima principaliter procedunt, et ad mentis culturam spectant, ut legere, studere, sonare, etc. et hæc liberalia dicuntur, quia a liberis solent fieri. Denique opera communia, seu media sunt, quæ promiscue tum a servis, tum a liberis exercentur, ut iter facere, venari, etc. Itaque festis tantum opera servilia sunt prohibita, non vero liberalia et communia (1).

8. Quare permissum est studere, docere, scribere, canere, sonare, et huiusmodi; et hoc etiam lucrica causa, ut dicunt Soto, Navar., Suar., Salmant. (contra alios) ex s. Thoma (2) qui sic docet: Nullius spiritualis actus exercitium est contra observantiam sabbati, puta si quis doceat verbo, vel scripto. Nam intentio agentis non potest operis naturam ex liberali in servile mutare (3).

9. Ita pariter probabilius permissum est transcribere scripturas: Suar. Bonac., Salm., Sa., Castropal., etc. communissime, quia tam scribere, quam transcribere ordinatur ad mentis instructionem; Ideoque plures dd. admittunt etiam notas musicales, et computationes exscribere, et etiam characteres typographicos ordinare, non autem folia imprimere (4).

(1) L. 3. n. 272. — (2) 2. 2. q. 122. a. 4. ad 3. — (3) L. 3. n. 278. v. Quæst. 4. — (4) N. 279.

10. Pingere communius volunt dd. esse opus servile, hoc enim requirit actionem materiale. Sed opposita sententia non est improbabilis, uti dicunt Laym., Sa., Castrop., Ronc., Anacl., Holzman, etc. dum pingere (modo non sit labor notabilis in præparandis coloribus et tabulis edolandis) videtur etiam potius opus liberale quam servile, cum magis in eo mens operetur, quam manus. Saltem est dubium sitne liberale an servile; et si non est liberale, saltem est opus commune, cum id exercitium tam a liberis quam a servis faciliatur. Sculptere autem nemo dubitavit quin sit ars servilis (5).

11. Venari autem sclopeto, vel reti, alii tenent esse servilia; sed communior et probabilior sententia negat licet lucrica gratia id ageretur. Servile potius videtur piscari, cum magna defatigatio adesset; alias non opus fuisset Pontificis dispensatione in hac lectione piscatione; ut habetur cap. 3. de feriis. Piscatio autem, si moderato labore fiat, probabilius excusatur ex consuetudine, ut dicunt Castrop., Filline., Sanch., Holzman, etc. (6).

12. Præter opera servilia in festis sunt prohibita etiam forensia; sub horum nomine intelliguntur primo citatio partium, compilatio processus, examen testium, sententiam proferre, aut eam executioni mandare. Huiusmodi igitur opera prohibentur in festis; modo necessitas aut pietas aliter non exoptulet, ut præscribitur cap. ult. de feriis. At vero non est prohibitum excommunicare, dispensare, aut aliud jurisdictionis exercitium, quod iudiciali strepitu non indiget (7).

13. Sub nomine forensium intelliguntur 2. prohibita nundinae modo non fiant de rebus necessariis usui quotidiano, ut sunt cibi, et potationes; et etiam candelæ, calceamenta, et similia, quorum pretium est de-

(5) N. 280. — (6) N. 283. — (7) L. 3. a. 284. et 287.

terminatum. Cæterum hodie ex consuetudine permittuntur nundinae universales (et alicubi etiam particulares), et ita etiam aliarum rerum venditiones, exceptis iis quæ in publicis officinis venduntur, ut dicunt Nav., Sanch., Castrop., Salmant., La-Croix, etc., nam hæc tantum prohibita sunt a lege canonica ratione scandalii (1). Item permittuntur dd. etiam mercatoribus vendere aliquid clausis januis, cum emptores pro tunc iis valde indigerent (2). Ita etiam ex consuetudine pluribus in locis permittuntur (saltem ex licentia generali Ordinarii) contractus locationum, permutationum, negotiationum et huiusmodi, quæ strepitum iudiciale non requirunt (3).

PUNCTUM II.

De casibus quibus permittuntur opera servilia die festo.

44. I. Excusant dispensatio Papæ, aut Episcopi, aut parochi.
45. II. Consuetudo.
46. 47. III. Pietas.
IV. Charitas.
48. ad 21. V. Necessitas.
22. An propter magnum lucrum, etc.
23. Ut evitetur otium.
24. VI. Utilitas.
25. VII. Parvitas materia.
26. Qui imponit opus decem servis, etc.

44. Hæc causæ sunt I. Dispensatio Papæ pro tota Ecclesia aut Episcopi pro sua diocesi, aut vicarii capitularis, sede vacante (non autem vicarii Episcopi); modo adsit iusta causa, loquendo de festis communibus; aut prælati regularis respectu suorum religiosorum, aut domesticorum. Parochi possunt etiam dispensare (etiam præsentem Episcopum) in casu particulari, sed tantum ad tempus, et in iis in quibus consuevit permitti eis dispensare, nempe in jejuniis et laborando die festo, ut communiter testantur Suar., Sanch., Viva, Salm., Spor., etc. (4).

45. II. Consuetudo. Propterea ex-

(1) N. 285. et 286. — (2) N. 303. v. 44. — (3) N. 286. v. An autem. — (4) L. 3. n. 238.

cusantur qui vehuntur sella gestatoria ab hominibus conducti (5). Ducere vehicula, vel animalia rebus onusta. Roncagl., Viva, Salm., Mazzotta (6). Irrigare olera, vertere aut separare segetes (7). Ita etiam ex consuetudine permissum est die festo animalia occidere, et ea excoriare, cum die præcedenti id fieri nequit, ut accidit in frequentioribus civitatibus, non autem in oppidis, nisi esset tempore æstivo, aut plura festa concurrerent. Ita etiam ex consuetudine permittitur molere frumentum (8). Et ita pariter licitum est cibos parare, et coquere, licet superflui sint: Azor., Castrop., Viva et Mazzotta, etc. (9). Ita etiam calceamentis novis aliquem calceare, et barbam tondere; ita circa barbam tondendam aliqui dd. dicunt adesse consuetudinem ubique; alii dubitant. Cæterum probabiliter dicunt alii universaliter permitti rusticis tonderi in festo; quia hic dies tantum illis, ut tonderi possint, vacat; et dicunt etiam posse excusari tonsores, si eis renuentibus tondere diebus festis, notabilis lucra jactura facienda esset (10). Plures auctores dicunt dubiam consuetudinem non posse excusare, bene vero probabilem, prout si attestaretur ab aliquo doctore eximio; ita Salm., Salas, Granado, Viva, Mazzotta, etc. (11). His positus mihi lubet hic afferre quid s. Carolus Borromæus in 1. et 3. conciliis mediolanensibus pro venditoribus rerum victui necessariorum, et pontifex Bened. XIV. cum esset Archiepiscopus Bononiensis. (12) tam pro dictis venditoribus, quam barbitonsoribus statuerint; ut præscriberetur hora, qua claudenda essent huiusmodi tabernæ, propterea præfatus Pontifex jussit affigi tabellam horarum, quibus pro temporum varietate ad signum campanæ majoris statim illæ claudi deberent. O utinam hoc ubique ab Episcopis fieret! utique non videren-

(5) N. 275. — (6) N. 276. — (7) N. 290. — (8) N. 277. — (9) N. 298. — (10) N. 290. — (11) Ibid. v. Notandum. (12) Notificat. 43.

tur homines penitus suae salutis tam immemores, ut vix semel in anno, et quasi inviti ad Sacramenta accedant, numquam verbo Dei, quod est Christi ovium alimentum, ab eis audito.

16. III. *Pietas*. Qua de re permittuntur opera quae proxime spectant ad cultum divinum, ut campanarum pulsatio, statuarum delatio in processionibus, et etiam (scilicet ex consuetudine) altaria, et ecclesias ornare, hostias coquere, templa verrere, moleri funerarium, vel ad sanctissimi Sacramenti expositionem erigere. Conficere autem tabulata ad invisendas processiones non licet in festo, nisi quando nullum aliud tempus suppetet (1).

17. Hic dubitatur an liceat laborare in festo ad solam pietatem, ut pauperum vestes suere, ecclesiae agros colere, aut eas aedificare, aut lapides pro illius aedificio adferre. Alii hoc permittunt, quia in cap. *Conquestus de fer*, jam permittuntur opera forensia, si necessitas, vel pietas suadeat; propterea idem putant posse dici de operibus servilibus, in aequiparatis enim, ubi cum sit eadem ratio, eadem est legis dispositio. Alii tamen probabilius id negant, nisi adsit actualis et gravis necessitas, aut nisi adsit licentia Episcopi: quia opera praedicta tantum remote concurrunt ad cultum divinum. Ceterum dicunt Salmantic. cum Suar., Soto, Cajet., Castropal., Sanch., Bonac., Trullench., etc. quod nostra hac tempestate cum loca pia quasi omnia egeant, bene posse exerceri praedicta opera, ut eis succurratur (2). IV. *Charitas*, ideoque permittuntur agi causae pauperum, eis opitulari etc. (3).

18. V. *Necessitas* propria vel aliena animae vel corporis: si nimirum sine gravi incommodo aut detrimento aliquid omitti non possit. Ideoque possunt excusari servi et famuli etc. si coacti a dominis laborare metu gravis incommodi, v. gr. ne dimittantur,

(1) L. 3. n. 294. et 292. — (2) N. 293. — (3) N. 294.

sine spe faciliter et brevi inveniendi cui serviant. Idem die de uxoris, et filiis coactis a patre ad laborandum. Suar., Azor., Palud., Salmant., etc. (4). Ita etiam excusantur pauperes, quibus die festo laborandum est pro seipsis ad sui et familiae alimentationem, ac pariter ut resarciant vestes proprias aut consanguineorum (5).

19. Ratione etiam necessitatis permittitur laborare pharmacopolis, viti, et ferri conflatoribus, laterum et calcis coctoribus, et quibuscumque quorum opus semel ceptum non potest interrumpi sine damno (6). Ideoque etiam permittitur equos calcare itinerantium, reficere vomeres eorum quibus aliter die sequi cessandum esset a labore, reficere vias et pontes, fontes etc. (7). Ita pariter licitum est sartoribus (si aliud non suppetat tempus) veste suere pro nuptiis aut funeribus, et similibus; puta si exterius indigeret vestibus juxta loci ubi reperitur decentiam, aut si alii expectarent vestes promissas, quas si non exhiberent, ipsi magnum detrimentum subituri essent. Idem valet pro calcamentariis (8).

20. Permittitur etiam pistoribus publicis panem conficere diebus festis, tam ob consuetudinem, quam ob populi necessitatem; dum semper adest periculum, ne ob quamlibet panis penuriam populus commoveatur. An consuetudo permittat omnibus indiscriminatim hisce diebus panem conficere, merito Tamburinus dubitat, nisi accideret concursus plurium festorum, et panis antea coctus edendo minus aptus redderetur; aut si panis esset necessarius pro illo die. Et idem dicimus de *pastillis*, sive artolaganis (9).

21. Ita pariter, ut evitetur damnum, permittitur colligere fruges, aut fenum, et (saltem ex consuetudine) etiam fructus, quamvis non necessarios usui illius diei, ut melius serventur, praecipue si est periculum pluviae

(4) N. 296. — (5) N. 297. — (6) L. 3. n. 300. — (7) Ibid. — (8) N. 303. — (9) N. 299.

imminentis, ideoque in multis regionibus solent colligere quibuscumque diebus olivae, castaneae, aut alii fructus silvestres. Communitur licet quaelibet opera, quae sunt necessaria usui quotidiano familiae, ut verere domum, lectos sternere, utensilia culinaria lavare, etc. (1).

22. Dubitatur 1. An factura magni lucri possit excusare laborantem die festo? Multi negant, ut Salmanticens., Roncaglia, etc., quia dicunt aliud esse damnum pati, aliud lucrum non facere. Sed multi alii id etiam graves, ut Suar., Castrop., Cajet., Sanch., Navar., Armilla, Holz., Bonac., Viva, Elbel., Mazzotta, etc. probabiliter excusant, quia ex L. *ubi c. de Senterit*. lucrum non facere magnum equiparatur gravi damno. Saltem hac in circumstantia dici potest praecipuum festorum, quod est humanum, cum tanto incommodo haud obligare (2). Eademque ratione multi d. excusant etiam Saero; ita Suar., Castrop., Mazzotta, etc. Contra tamen nescio approbare opinionem nonnullorum dicentium, posse sabbato proficisci aliquo venatum, licet praevideat Dominica omissum Missam. Aliter tamen dicunt multi a. de eo qui proficisceretur die Jovis: et aliter de iis qui ex officio iter agunt, aut merces vehunt (3).

23. Dubitatur 2. An liceat laborare in festo ad evitandum otium? Alii id negant; alii affirmant ut Laym., Silv., Sa., Mazzotta, etc. quando quis alias esset in periculo peccandi: nam (dicunt) si excusatur necessitas, quae corporis commodum respicit, tanto magis debet excusare necessitas, quae animae bono conducit. Hanc sententiam puto probabilem in solo casu quo tentatio non possit alio modo superari, nisi se labori applicando; sed hic casus nescio

(4) N. 298. v. Permittant. — (2) L. 3. n. 304. cum Castrop. tr. 3. de leg. d. 5. p. 3. §. 2. n. 3. et Suar. eod. tit. l. 6. c. 7. ex n. 9. (3) L. 3. n. 304. v. Ob eandem. —

an moraliter possit accidere, saltem erit rarissimus (4).

24. VI. *Excusat utilitas* publicae laetitiae, aut splendoris; quapropter licet in victoriis, natalitiis, vel adventibus principum theatra constituere, vestes conficere, ignes accendere, etc. modo haec praeveneri non potuissent; dum consuetudo permittit hujusmodi res, cum sint signa laetitiae moraliter necessaria ad populi pacem (5).

25. VII. *Parvitas materiae* excusat saltem a mortali. Sed hic quaeritur 1. quanam in hoc sit gravitas materiae, alii ponunt tres horas, sed haec opinio est nimis laxa. Alii unam horam, et haec est nimis rigida, alii communius duas horas, et multi alii aliquid amplius, nempe duas cum dimidia, ut Valentia, Granada, Henricus Bas. La-Croix, etc. cum Viva, qui asserit hanc esse communior; imo Viva et Mazzotta dicunt excusare etiam longius hoc temporis spatium, si intercedat aliqua necessitas, quae alioquin non sufficeret ad excusandum (6).

26. Qu. 2. An peccet graviter dominus qui imponit decem servis laborem mediae horae? Si labor impositus eodem tempore exercetur, ex communis sententia non peccat graviter. Dubium restat an si successive? Alii volunt peccare mortaliter, nihilominus communior est opposita cum Sanch., Bonac., Salmant., Roncag., Trullench., Viva, etc. quod non excedit veniale, et est satis probabilis, nam hujusmodi dominus non potest amplius peccare quam ipse servi, quorum nemo pro eo labore peccat graviter. Secus esset si dominus eidem servo praeciperet pluries intra eundem diem laborare, quia illae plures vices coalescunt ad constituendam materiam gravem (7). Advertatur hic denique quod in operibus forensibus gravitas materiae non tam desumitur a quantitate temporis quam a quantitate operis.

(4) N. 302. — (5) N. 304. — (6) N. 305. — (7) Lib. 3. n. 305.

CAPUT III.

DE OBLIGATIONE AUDIENDI SACRUM

PUNCTUM I.

Quomodo huic obligationi satisfaciendum est.

27. De intentione.
28. De attentione.
29. *Qui, dum audit Missam recitat officium, etc.*
30. *Qui celebrat.*
31. *Qui confitetur.*
32. *Qui dormitat, aut colligit elemosynas.*
33. *De materia parvitate.*
34. *Qui audit duas dimidias Missas.*
35. *De loco unde audiri potest Missa.*
36. et 37. *De oratoriis, et ubi potest Episcopus celebrare.*
38. *Utrum Episcopus possit dispensare ad celebrandum in domibus privatis.*

27. Hoc præceptum audiendi Missam omnibus festis habetur ex *can. Omnes fideles, et can. Missas, de consec. dist. 1.*; et obligat omnes fideles usu rationis utentes. Ad satisfactionem hujus præcepti duo requiruntur: *intentio et attentio*. Requiritur 1. *intentio*, nempe ut quis intendat Missam audire; nam non satisfaceret præcepto, qui assisteret solo fine ecclesiam visendi, amico præstolandi, etc. aut vi detineretur; dico *vi*, quia si quis interesset Sacro timore a patre, vel magistro in eum incusso, jam satisfaceret debito suo, quamvis peccaret ob pravam voluntatem Missam omittendi si posset. Præterea sufficit intentio adimplendi opus præceptum, et nihil refert quod non habeatur intentio satisfaciendi præcepto; quare qui jam adfuisse Sacro, utique præcepto satisfecit, licet fuisset immemor diei festivi (et idem dicitur de voto, jurejurando, poenitentia sacramentali; modo opus promissum in voto, aut impositum pro poenitentia non applicetur ad alium finem) (1). Imo satisfacit, licet habuisset expressam intentionem non adimplendi præceptum juxta communissimam et pro-

(1) Lib. 4. n. 463.

babiliorem Suar. Lessii Sanchez Castropal. Tournely Pontas Valentia Vasq. La Croix Salmant. (2). Ratio, quia qui voluntarie jam exequitur opus præceptum, necessario etiam satisfacerit præcepto. Nec obstat paritas quæ a contrariis adducitur, nempe quod sicut qui debet alteri centum, et conscius debiti centum illi donat, non remanet liber a debito; ita non remanet liber a præcepto, qui præcepto satisfacere non vult. Nam responsio patet: in debito pecuniæ (idem de debito voti) obligatio dependet a propria voluntate, quare bene potest aliquis, non obstante solutione, velle ligatum remanere; sed in casu nostro obligatio audiendi Sacrum dependet ab Ecclesiæ voluntate, unde non potest homo ex se illam sibi imponere, adeoque dum adimplet præceptum, non potest non adimplere.

28. Requiritur 2. *Attentio* (saltem virtualiter et in confuso) nimirum ut advertat et attendat ad assistendum, ut debet, Sacrificio quod peragitur. Quare non satisfacit certe, qui assistit dormiendo, aut sensibus abreptus, aut nesciens quod fit. Quæstio est inter dd. an in assistendo Sacro requiratur attentio interna? Multi aa. negant, uti Suar., Less., Lugo, Coninch., Silvest., Medina, Hurtado, Henr., Renzi, Croix, et plures alii, dum dicunt quod, ut Missa præcepto satisfiat, non sit necesse orare, sed sufficit præsentia morali adesse, intendens illa Deo cultum exhibere. Sed communior sententia cum s. Thoma. Laym., Bonac., Sporer, Salmant. et aliis pluribus vult esse necessariam attentionem internam, attendendo aut ad Deum (nimirum ejus bonitatem, amorem, etc.) aut ad Sacrificii mysteria, aut ad verba et actionem celebrantis; sufficiens cæteroquin (ut dicunt communiter) ut in principio habeat intentionem interne attendendi, et eam non revocet voluntarie, et advertenter se distrahendo: dico *advertenter*, quia si quis voluntarie se

(2) N. 464. et fusi. I. 4. n. 476.

distrahit non advertens quod distrahitur a Missa (idem valet de Horis canonicis), etiam satisfecit, quia iste, licet voluntarie distrahitur, non tamen voluntarie distrahitur a Missa. Hanc secundam opinionem puto esse probabiliorē et quidem consulendam, contrariam vero non judico improbabilem; saltem stante auctoritate tot dd. qui eam tuerentur, redditur res valde dubia, an adsit hæc Ecclesiæ lex obligans fideles ad Missæ assistentiam etiam cum interna attentione (1).

29. Ceterum communiter admittunt, quod satisfacit Missæ qui conscientiam examinat ut confiteatur aut aliquem librum spiritualem legit (non autem historiarum licet spiritualium) (2); aut recitat Horas canonicas, vel poenitentiam persolvit, aut aliam orationem debitam facit; quia eodem tempore potest duobus præceptis satisfieri, quando res præceptæ non sunt ad invicem incompatibiles, ut communissime Suar., Bonac., Castropal, Sanchez, Filluc, Sa. Bus., Salmant., etc. contra pauciores (3). Ita etiam satisfaciunt, qui Missæ inservientes se parant, ut res altari necessarias afferant, puta vinum, hostias, thus etc. cum eadem res ad idem Sacrificium pertineant; sed hoc intelligitur modo ab ecclesia non egrediendum erit, aut saltem per multum tempus (4).

30. Probabile etiam est, celebrantem posse aliam Missam audire, quæ una simul celebratur, quia, dum ipse celebrat, jam orat. Sic etiam probabiliter satisfacit qui, dum Missa assistit, extasim patitur, quæ a sensibus eum abalienat, quia anima tunc ad Deum attendit.

31. Ad satisfaciendum qui audiendo Sacro confitetur? Multi dd. affirmant, modo poenitens tunc attendat Missæ: ita Castropal, Reginal., Molles., Hurtad., La-Croix, Elbel, Pieler, etc. dicentes quod per confessionem homines dicunt esse grave, licet omittatur

(1) L. 3. n. 313. — (2) N. 314. — (3) N. 309. — (4) Ibid. v. Satisfaciunt.

noratur Deus; et idem dicunt de confessario audiente confessiones. Sed nos contrarium sentimus cum Lugo, Tambur., Bonac., Esc., Salmant. ratione quia qui confitetur tamquam reus sistit, non autem ut offerens Sacrificium cum sacerdote. Nihilominus dicunt Lessius et La-Croix absolute bene satisfacere servum aut famulum, cui nullum aliud tempus vacaret ad confitendum, nam pro isto præsumitur Ecclesiæ conniventia.

32. Satisfacit etiam, aut saltem in materia gravi non delinquit qui in audiendo Sacro (aut in Horis canonicis recitandis) dormitat modo advertat ad id quod fit (5). Probabiliter etiam satisfacit qui circumiens ecclesiam colligit elemosynas, modo ad Missam attendat. Qui vero confabulatur per partem notabilem Missæ (quidquid dicat Busemb.) cum communi dicimus quod non satisfacit, quia confabulatio destruit attentionem etiam externam, quod impedit præcepti satisfactionem (6).

33. Quæritur 1. Quæ sit parva materia in præcepto audiendi Sacrum? Alii putant esse parvam materiam omittere usque ad Evangelium exclusive; multi inclusive, prout Azor. Lugo Suar. Laym. Castrop. Sa Holzman Elbel Salmant., etc. etiamsi omitteretur *credo*, ut dicit Lugo cum aliis. Prima sententia est communior et probabilior, sed secundam non puto improbabilem, quia Missa juxta s. Isidorum ab offertorio olim incipiebat. Commune vero est cum Suar. et aliis non esse grave omittere ea quæ præcedunt epistolam, et quæ post communionem subsequuntur, etiamsi utrumque omittatur. Commune contra pariter est esse gravem omissionem a consecratione ad *Pater noster*, etiam exclusive, aut omittere consecrationem, et summptionem. An autem sit grave omittere consecrationem vel summptionem? Alii communius affirmant imo dicunt esse grave, licet omittatur

(5) L. 3. n. 316. — (6) N. 317.

consecratio minus speciei. Multi alii nihilominus cum Lugo Suar. Hurt. Fagund. Escob. Tamb. Elbel, etc. negant; nam, uti dicunt, non constat essentiam Sacrificii consistere in consecratione (sicut communis volunt), aut in sumptione (uti vult Ledesma, Pignatelli, et alii cum Alberto Magno; attamen nos probabiliorē putamus primam sententiam, tamquam probabilius habentes essentiam Sacrificii in utraque simul consistere, nempe in consecratione, et in sumptione (1). Dicunt autem aliqui auctores quod, cum sit probabile essentiam Sacrificii Missae in sola consecratione consistere, ideo etiam probabile sit, quod si aliquis veniret post consecrationem ultimae Missae, reliqua audire non teneatur. Sed dicimus oppositum tenendum cum Continuatore Tournely, et p. Zaccaria in La-Croix (2); ratio, quia cum sit satis etiam probabile quod essentia Sacrificii in sumptione consistat, dicimus illam bene obligari ad reliquam Missae partem audiendam: qui enim implere nequit praeceptum impositum certe, tenetur saltem, si potest implere probabiliter, nam huiusmodi onus satisfaciendi praecepto probabiliter, cum non possit satisfieri certe, inclusum est in praecepto certe satisfaciendi; cum enim praeceptum stet in possessione, debet ipsum impleri, ut melius impleri possit.

34. Queritur 2. An satisfaciatur qui duas medias Missas audit a duobus celebrantibus? Qui eodem tempore has partes audit, utique non satisfaciunt, uti patet ex propos. 58. damnata ab Innoc. XI.; sed si successive, multi admittunt satisfieri, ut Navarr. Laym. Soto, Bonac. Sa, Castrop, etc. quia talis assistentia, non jam physice, sed moraliter iam terminatur ad unam Missam integram: itaque illae duae medietates suffi-

(1) V. 310. — (2) Cont. Tourn. tract. de 3. praecept. Dec. c. 3. et p. Zaccaria. ap. La-Croix t. 3. p. 4. n. 608.

ciunt ad unitatem obsequii ab Ecclesia praecepti. Hanc non negamus esse probabilem, saltem extrinsece; sed longe probabiliorē putamus contrariam cum Suar. Lugo, Azor, Coninch. Tamb. Sporer, etc. si audiat pars usque ad consecrationem inclusive ab uno sacerdote, reliquam vero ab alio; quia haec duae partes nequeunt constituere unum integrum sacrificium. Secus dicimus si assisteret tam consecrationi quam sumptioni ejusdem sacerdotis (3).

35. Queritur 3. In quo loco satisfiat praecepto de audiendo Sacro? Respondetur in qualibet ecclesia publica, etiam si non sit parochialis, prout hodie certum est ex communi consuetudine. Et iam satisfaciunt qui audit Missam in choro post altare, aut per aliquam fenestram quae prospectat ecclesiam, et si sacerdos non videatur, dummodo saltem per alios advertatur quod fit; et licet adsit post parietem, aut columnam ecclesiae, et etiam extra ecclesiam, modo uniatur cum populo, qui est intra ecclesiam. Admittunt alii (et non improbabilius) cum Lugo, Escob. Mazzott. Spor. Elbel, Dicast. et Gob. et non dissentit Tourn., posse satisfieri huic praecepto ex aliqua fenestra domus, licet via intermediet, modo prospiciatur altare, et distantia sit parva, quia sic etiam moraliter assistitur. Admittunt Lugo, et Escob. distantiam 30. passuum, sed haec merito non admittitur a Tamb. et Gob. (4).

36. Dictum est ecclesia publica, nam in oratoriis privatis non satisfaciunt praecepto omnes ii qui ibi adsunt Missae, nisi sint domini, aut illorum conjuncti, qui habitant eandem domum, et vivunt illorum expensis (etsi aliqui dd. admittunt satisfacere fratres, et uxores eorum, etiamsi habeant mensam particularem, et separatam), aut servi qui ab iisdem domini aluntur, quamquam isti degant extra domum, ut admittunt Pelliz. Quarti, Diana, La-Croix,

(3) L. 3. n. 314. — (4) L. 5. n. 312.

Castrop. Tamb. et Mazzotta (contra Barbos. Lez., etc.). Sed non satisfaciunt familiares qui non sunt necessarii, uti loquitur indolentum (1), et tauto minus extranei, ut sanxit Clemens XI. adversus quorundam opinionem (2).

37. Circa oratoria privata plura hic advertenda. Et 1. non posse in iis celebrari in quibusdam festis principalibus, et haec sunt Pascha, Pentecostes, Natalis Domini, Epiphania, Feria V. in Cana Domini, Ascensio, Annuntiatio, et Assumptio B. Mariae Virg., festa ss. Petri et Pauli, et omnium Sanctorum. Ita ex Decret. S. C. Sed haec limitatio non intelligitur pro oratoriis concessis infirmitatis causa (3). 2. Pontificem Benedict. XIV. in Bulla Cum duo nobiles, anno 1740. declarasse non posse celebrari Missam in oratoriis privatis, nisi actu assistat saltem unus illorum, quibus directe concessum est indultum (4). 3. Per eundem Pontificem in Bulla Magno, sub die 2. Junii 1731. declaratum esse, attenta formula Indultorum, in praeceptis oratoriis privatis non posse celebrari nisi unam tantum Missam, cum jam explicatum sit, verbum una Missa idem sonare ac unica (5). 4. Non licere ministrare Sacramentum Paenitentiae in oratoriis privatis sine licentia Episcopi, et praecisa justa causa, expressum est in citata Bulla Magno §. 20. An autem requiratur licentia Episcopi prominienda Eucharistia? Alii negant; sed communius affirmant, et reperi quod praefatus Pontifex Benedictus XIV. in Epistola encyclica ad Episcopos Poloniae, data eodem die 2. Junii 1731. prohibuit Communionem ministrari in oratoriis privatis sine licentia Episcopi. Hoc procedere de oratoriis privatis concessis a Papa privilegio aliquas personas donare volen-

(1) N. 319. — (2) Vide l. 6. n. 359. Not. 3. — (3) Ibid. v. Ex quo, et ex alio Decret. quod affert P. Zaccaria ap. Croix l. 6. p. 2. ad n. 271. — (4) L. 6. n. 359. — N. 358.

te, non autem de illis auctoritate Episcopi erectis et designatis ad sacros usus in seminariis, conservatoriis, hospitalibus, et etiam in domibus privatis, modo in istis ingressus pateat a via publica; nam in huiusmodi oratoriis seu capellis quilibet potest celebrare, et Missae praecepto satisfacere in quibuslibet anni diebus quia haec sunt vere ecclesiae publicae. Et idem currit pro oratoriis Religiosorum, et pro iis qui in domibus Episcoporum, aut Cardinalium eriguntur (6). Episcopi autem possunt celebrare, et celebrare facere se praesentibus in omnibus domibus (etiam extra diocesim) ubi reperiuntur causa visitationis, aut itineris, aut morae extra diocesim a jure, vel a s. Sede ob aliquam peculiarem causam permissa; ita habetur ex Bulla Apostolici ministerii Innoc. XIII. confirmata a Benedicto XIII. et extat in appendice Conc. Rom. (7).

38. An autem Episcopi possint dispensare, ut aliquando celebretur in domibus privatis? Respondetur quod licet hodie per Trident. Sess. 22 in Decr. de celebr. Miss. et luculentius in Decr. Clementis XI. ablata sit Episcopis potestas, quam primitus per Can. Missarum, 11 de consecrat. dist. 1. habebant celebrandi, et celebrare faciendi etiam in domibus laicorum, nihilominus valde probabilis, et communissima est sententia cum Nav. Suarez, Lugo, Castrop, Vasq. Coninch, Salm. Croix, etc. quod hoc intelligitur de licentia perpetua per modum habitus, non autem de licentia ad tempus per modum actus, intercedente aliqua justa causa particulari, et transitoria infirmitatis, aut alterius rei. Nonnulli dd. admittunt hoc tantum pro aliquibus vicibus in anno; sed alii, ut Holzm. Elbel, et Pasqual. concedunt quoties occurrat aliqua causa specialis, dicentes, solum vetitum esse episcopis per modum habitus, et quoties dispensato

(5) Ibid. v. Diceas. — (6) L. 6. n. 357. — (7) Ibid. v. Diceas. — (8) L. 6. n. 357. —

libet ea licentia uti, et hoc etiam approbatura Gallemart in citat. loco Trid. et non irrationabiliter (1).

APPENDIX De oratoriis privatis.

Operæ pretium est hic adnotare formam Brevium pontificiorum, quibus concedit solent oratoria privata hæc igitur est: — Clemens XIII. tibi N. N. diocesis Neapolitanæ, qui (ut asseris) ex nobili genere procreatus existis, ut in privato domus tuæ solitæ habitationis oratorio in civitate N. existentis, ad hoc decen-ter (muro extracto) ornato, ab omni-bus domesticis usibus libero, per Or-dinarium loci prius visitando, et ap-probando, ac de ipsius Ordinarii li-centia, ejus arbitrio duratura, unam Missam pro unoquoque die, dum-modo in eadem domo celebrandi li-centia, quæ adhuc daret alteri con-cessa non fuerit per quemcumquesacerdotem ab eodem Ordinario ap-probatum secularem, seu de Supe-rius suorum licentia regularem, sine tamen quorumcumque jurium parochialium præjudicio, ac Pascha-les resurrectionis, Pentecostes, Na-tivitatis D. N. Jesu Christi, nec non aliis solemnioribus festis diebus ex-ceptis in tua, et familiæ tuæ, nec non hospitum tuorum nobilium præ-sentia celebrare facere valeas. Non obstantibus, etc. Volumus autem quod familiares servitio tuo tempore dic-tæ Missæ actu non necessarij ibi-dem Missæ hujusmodi interessentes, ab obligatione audiendi Missam in ecclesia diebus festis de præcepto minime liberi censeantur. — *Datum Romæ, etc.*

Nunc examinemus sigillatim dictas clausulas, quarum I. *Tibi diocesis Neapolitanæ*. Hic quæritur an qui habuit privilegium, cum transferat domicilium in aliam diocesim pos-sit ibi uti privilegio? Multi affirmant, ut Barbosa Pasqual. La-Croix cum aliis (2); nam dicunt hoc privilegium

(1) Lib. 6. n. 359.

(2) Barb. de jur. eccl. l. 2. c. 8. n. 46.

non loco sed personæ concessum ob suam nobilitatem; adeoque stante eadem causa in alia diocesi, adhuc et privilegium perseverat. Addunt postea tibi diocesis Neapolitanæ non taxative apponi, sed demonstra-tive, i. e. *Tibi qui es diocesis Nea-politanæ*; et hoc eo fine ne ab alio-qui forsitan si eodem nomine appel-latus, privilegium usurpari queat. Hoc tamen non obstante, contrarium tenendum cum p. Fortunato a Bri-xia (3), qui secundum se multos auc-tores adducit. Ratio, quia nunc tem-poris in exemplaribus Brevium hu-jusmodi privilegij, secus ac fiebat an-tiquitus nomen civitatis respicit non personam tantum, sed etiam eadem oratoria, cum dicatur: *in privato domus tuæ solitæ habitationis ora-torio in civitate N. existentis*; et quandoque apponitur etiam nomen diocesis. Sicut ergo privilegium quo-ad personam, sic etiam ad locum li-mitatur. Præterea, ut bene ait p. Bri-xiensis (4) mox laudatus (et asserit hanc esse comm. sententiam), quam-quam hoc dubium esset, stricte ta-men interpretandum est; etenim ge-neraliter loquendo, privilegia favo-rabilia sunt late interpretanda; non autem illa derogantia juri communi uti est privilegium de oratorio pri-vato; contra Tambur. sententiam (5). Vide quod dicemus de privilegiis Tract. 20. n. 7.

Clausula II. *Qui (ut asseris) de nobili genere procreatus existis*. Igi-tur animadvertendum cum non ve-rificatur conditio nobilitatis, privile-gium utique nullum esse, dum illa est opposita uti causa finalis (6). An autem sufficiat nobilitas habita ex privilegio, vel dignitate, seu gradu acquisito? Quidam admittunt (7); sed Pasq. de Sacr. Miss. q. 629. La-Croix l. 6. p. 2. n. 269. cum Sylv. Bonac. et aliis. — (3) A Brixia de orat. domest. p. 62. — (4) Brix. loc. cit. c. 3. adno l. p. 91. — (5) Tamb. Meth. eccl. Miss. l. 1. c. 6. §. 4. n. 34. (6) Vid. Tambur. loc. cit. §. 4. n. 5. — (7) Pasp. et Cleric. cum Pignat. l. 6. cons. 93. n. 400.

negatur a p. Fortunato a Brixia as-serente requiri proprie dictam nobi-litatem habitam ex nativitate. De re-liquo semper in hoc locus a loco est distinguendus.

Clausula III. *Ut in privato domus tuæ solitæ habitationis oratorio in civitate N. existentis ad hoc decen-ter (muro extracto) ornato, ab omni-bus domesticis usibus libero*. Hic quæ-ritur an privilegio donatus illo uti possit, cum per parum temporis do-mi suæ ruri extractæ immoratur? Affirmant Pignat. et Pasq., sed me-rito id negat Ronc. (1) attentis ver-bis: *In privato domus tuæ solitæ ha-bitationis*.

Notetur hic 1. Per verba *muro ex-tructo*, uti probabiliter dicunt qui-dam aa. (2) non signari opus esse ut quatuor adsint parietes, sed suf-ficere tres, et pro quarto ut appo-natur tapes, aut tela quæ claudatur, aperiaturve cum opus erit. Juxta usum autem Neapoli receptum, scio pro hujusmodi privatis oratoriis ab Archiepiscopo approbati armaria li-gnea; altamen sentio semper obser-vandum Decr. S. R. congr. die 3. Decemb. emanatum 1661. ubi dicitur: *Habens indultum erigendi oratorium in propria domo, si voluerit ibi a-dificare altare ligneum, non indiget facultate apostolica, dummodo altare cum sacro lapide parietis colligatum amovibile non sit, et altaris porta-tilis imaginem non præ se ferat*. No-tandum 2. quoad verbum *ornato*, quod locus oratorii ita aptari debet, ut omnes fatentur, ut distinguatur ab aliis profanis usibus destinatis. Imo bene ait Pasqual. in hujusmodi oratorii ornamenta splendida ante alia quæ in ecclesiis adsunt, esse apponenda, quia ecclesiæ ex se exi-gunt venerationem. Notandum 3. quo-ad verba *ab omnibus domesticis, etc.* id quod dicunt dñi, nimirum quod sicut in ecclesia quis dormire potest,

(1) Ronc. de Sacr. Missæ c. 5. q. 3. v. Quarto. — (2) La-Croix l. 6. p. 2. n. 266. et Tamb. loc. cit. n. 8.

comedere, et similia, tanto magis hæc permittuntur in oratorio (3); et uti hæc agendo in ecclesia absque necessitate venialem culpam non ex-cedit, modo non fiant per modum habitus, ut inquit Suar. cum aliis (4); idem a fortiori dicendum est de oratorio privato. Casu tamen quo per modum habitus oratorium tamquam locus profanus haberetur, volunt dd. (5) locum illam ineptum fieri, et pri-villegium cessare; saltem, ut aiunt alii, (6) novæ eget Ordinarii appro-bationis. An autem super oratorii tecto dormire non liceat, aut aliæ actiones profanæ, negant aa. fere communiter 7, dicentes id omittente esse solum convenientiæ, non vero præcepti; dum qui dormit super tecto ecclesiæ extra ecclesiam dormit. Ve-rum tamen est in sua diocesi s. Ca-rolum Borromæum vetuisse. Cete-rum, inquit p. Gatticus (8), hoc per-mitti posse in aliqua domo, ubi ali-ter ex angustia provideri non potest.

Clausula IV. *Per Ordinarium loci prius visitando, et approbando, ac de ipsius Ordinarii licentia, ejus ar-bitrio duratura*. Notetur hic Ordinarium, cum semel approbaverit oratorium, non posse impedire quo-minus ibi celebretur, ut decisum le-gitur apud Barb. 9. Hoc tamen in-telligitur, cum desit justa causa, nam cum adest, bene potest celebratio-nem suspendere vi verborum, ejus arbitrio duratura.

Clausula V. *Unam Missam pro uno-quoque die, dummodo in eadem domo celebrandi licentia, quæ adhuc daret, alteri concessa non fuerit*. Jam superius dictum est n. 37. per verba, *unam missam*, intelligi *unicam*, ut

(3) Sa v. Eccles. n. 3. et Tamb. n. 8. — (4) Suar. de relig. t. 1. 3. c. 5. — (5) Pasq. qu. 618. n. 8. cum aliis. — (6) Tamb. ex Castropalao. — (7) Ronc. de Sacr. Mis. c. 5. q. 3. v. Primo, cum Pignat. et Croix l. 6. p. 2. n. 266. cum Quarti, et Tamb. n. 9. v. Illud, ex Sanch. et Glossa in c. un. de Cons. eccl. in 6. — (8) Gattic. de orat. dom. c. 33. n. 6. — (9) Barb. in Trident. Sess. 22. Decr. de observ. in cel. n. 49.

declaravit Benedictus XIV. in Bulla *Magno*. Per verba autem *dummodo in eadem domo, etc.* advertatur quod, etsi unus ex dominis oratorium obtinisset in suis diætiis, sed ejusdem domi, invalide alter dominus privilegium impetraret.

Clausula VI. *Per quemcumque sacerdotem ab eodem Ordinario approbatum seculari, seu de Superiorum suorum licentia regulari.* Notandum hic non opus esse approbatione speciali ad celebrandum in oratoris privatis, hodie enim ordinarie solent ibi Sacrum facere sacerdotes vi cuiusdam approbationis, quæ ex consuetudine (1) adest.

Clausula VII. *Sine tamen quorumcumque jurium parochialium præiudicio.* Ob hanc clausulam nequeunt in oratoris privatis demeritari matrimonia, et similia. An autem possint ministrari Sacramenta Penitentiae, et Eucharistiae, vide quod dictum est n. 37. ad 4.

Clausula VIII. *Paschatis resurrectionis, Pentecostes, et Nativitatis D. N. J. C. nec non aliis sollemnioribus festis diebus exceptis.* Advertendum cum Gavanto (2) sub Paschatis et Pentecostes nomine primum tantum diem comprehendit. Quamvis alii dies comprehendantur in verbis, sollemnioribus festis diebus, dictum est n. 37. iterum iterumque citato.

Clausula IX. *In tua, et familiae tuae, nec non hospitum tuorum nobilitate, presentia celebrare facere valeas.* Superius etiam notatum est (n. 37.) per verba, *in tua et familiae tuae presentia*, intelligi quod celebrari non potest, quin adsit aliqua ex illis personis quibus principaliter est concessum Indultum, ut declaravit Bened. XIV. Sub verbo autem *familiae* veniunt omnes consanguinei, saltem usque ad quartum gradum, modo eandem incolant domum, et vivant privilegio donati ex-

(1) Tanib. l. c. n. 23. — (2) Gav. p. 4 tit. 10. §. sciendum,

pensis, ut volunt doctores communiter (3).

Clausula X. *Volumus autem quod familiares servitio tuo tempore dictae Missae actu non necessarii. Missae huiusmodi interessentes, ab obligatione audiendi Missam in ecclesia diebus festis de præcepto minime liberi censeantur.* Ut igitur servi gaudeant privilegio requiritur 1. ut non modo vivant expensis domini, sed etiam ut actu serviant, ut habetur ex cap. *Sicut nobis, de verb. sign. in 6. 2.* Non sufficit quod continue serviant domino, sed requiritur actualis eorum necessitas tempore Sacri. Tenet Pign. (4) servos utiles etiam posse quodammodo necessarios reputari, saltem, ait p. Gatticus, si sunt necessarii ad decus domini cooperatorum: sed Brix. negat utrumque ex principio superius dato, privilegium nempe hoc stricte esse interpretandum, tanquam derogans iuricomuni: tantum admittit cum Gattico unum servum, qui moraliter necessarius reputatur ad ea, quæ occurrere possunt tempore Missae.

Quæritur an gaudeant privilegio servi qui vivunt de salario domini, sed habitant extra illius domum? alii negant; sed communius alii (5) affirmant: et non improbabiler: modo continue serviant in domo heri, et actu, ut dictum est, sint necessarii tempore Missae.

PUNCTUM II

Quæ excusant ab auditione Sacri.

39. *Excusat impotentia, qualis est infirmorum, excommunicatorum, vinculis detentorum, custodum, etc.*

40. *De servis, filiis, et uxoribus coactis, etc.*

41. *Excusat grave incommodum.*

(3) Pignat. tom. 6. cons. 98. n. 91. et seqq. Pasq. qu. 689. Rone. de Sac. Mis. c. 5. q. 3. v. Sexto. Croix l. 3. p. 14. n. 627. P. a. Brixia p. 3. contra Peliz. et Tanibar. — (4) Pignat. loc. cit. n. 407. — (5) Peliz. Manual. Tract. 8. c. 2. sect. 2. qu. 22. Mazzotta, Gattic. Castrop. Quarti, et alii apud La Croix l. 6. p. 2. n. 272. contra Bon. Barb. Lez. etc. ap. La-Croix.

42. *Excusat usus.*

43. *An propter scandalum, etc. an propter grande lucrum, aut ut confiteatur possit omitti Sacrum.*

39. Excusat a præcepto audiendi Sacrum quævis impotentia sive realis, sive moralis, quæ grave afferret damnum, aut incommodum spirituale vel temporale propriae personæ, aut proximo. Quare 1. excusantur infirmi quia, si domo egrediantur, grave nocuum, aut dolor, aut valetudinis procrastinatio timetur. In dubio potest infirmus iudicio medici, aut Superioris, aut viri prudentis acquiescere, et etiam proprio, si jam potest ipse prudenter judicare, et quando agitur de gravi damno, etiam perseverante dubio, infirmus probabiliter excusatur; nam in tali dubio prævalet ius naturale conservandi salutem (1). 2. Excusantur excommunicati, et carceribus detenti, qui non tenentur absolutionem, vel libertatem procurare, ut Sacro adsint, ut volunt multi dd. Sed ego non excusarem, ut melius dicunt alii, si de facili sine gravi incommodo possent absolutionem, aut libertatem obtinere; aut si ipsi ideo eam obtinere non curent, ne tali præcepto se obstrictos reddant (2). 3. Excusantur qui custodiunt castra, urbem, gregem, domum, infantes, vel pueros, quos domi relinquere sine periculo, et secum conducere sine templi perturbatione nequeunt. Item illi qui probabiliter timeant, ne in carcerem detrudantur, si ad ecclesiam pergant, et illi qui necessario debent assistere infirmis, ut medicinas, et cibum tempore opportuno illis ministrent, aut eos nequeunt derelinquere, quin molestia magna afficiant (3).

40. Excusantur 4. servi, si necessaria foret eorum opera, ut dominorum grave incommodum evitetur. Debent nihilominus huiusmodi servi procurare (si possunt) ut adsint Sa-

(1) L. 3. n. 325. — (2) Ibid. v. Excommunicatus. — (3) Lib. 3. n. 326.

cro cum suo incommodo levi, etc., v. g. auferendo aliquid a somno, citius foras egrediendo, etc. Si autem eorum opera non esset necessaria eo tempore, quo audiendum sit Sacrum, non excusantur, nisi in casu, in quo gravem indignationem, aut grave incommodum timeant, v. g. ne dimittantur, ac de facili et statim aliam dominum non possent invenire. Idem dicendum de filiis a parentibus, et de uxoribus a viris coactis ad omitendum Sacrum, aut ad laborandum in festo; ipsi enim excusantur, si timeatur gravis indignatio (4).

41. Excusantur 5. navigantes, et itinerantes, si ex auditione Sacri grave damnum passuri sint (5). Excusat notabilis distantia ab ecclesia. In hoc pensanda sunt circumstantiae personæ, temporis, et loci, sed regulariter putant Soar. Castr. Fillic. Salm. Trull. Croix, Mazz. et alii excusare distantiam trium miliarium, aut iter pedestre unius horæ cum quadrante; et minus si plueret, aut ningeret, aut adesset alia causa excusans (6).

42. Excusat 6. usus juxta locorum consuetudinem domo non egrediendi sex hebdomadas post partum, vel mensem tempore luctus ob mortem viri, et etiam sororis, aut filiae, ut dicunt Suarez, et Mazzotta. Sed illæ personæ, quæ jam domo exeunt, ob has causas non excusantur a Sacro. Nulla autem ratione potest licita reputari illa consuetudo (ut melius dicam abusus) qua puellæ, ne in publicum exeant, ab auditione Sacri se abstinere. 43. Excusantur tamen mulieres, quæ vestibus, aut servis, aut sociis se decentibus carent: sed istæ tenentur, si possunt, valde mane, aut in aliqua ecclesia, ubi populus non frequens Sacro adest. Idem dicitur de puella inhoneste prægnante. Aliqui dd. excusant puellam, si tantum una Missa celebranda esset, et inter eam proclamationes

(4) L. 3. n. 327. — (5) N. 328. — (6) N. 329.

filii nuptiarum faciendæ essent sed hoc non potest admitti, nisi in iis locis, ubi talis esset usus, aut puella magno rubore suffundenda esset; quod quidem raro accidit (1).

43 Potest 8. excusari mulier, si sciat quod virpiter concupiscatur. Sed dicimus quod illa non teneretur ideo abstinere a Sacro, nisi semel aut bis (2). Denique potest probabiliter excusare jactura magni lucri, ut in simili dictum est n. 22. Et illa etiam possunt excusari mulieres, rhedarii, molitores, qui, ut Sacro adessent, magnum damnum, aut jacturam lucri extraordinarii subitari essent (3). Ita etiam potest excusari, qui omitteret Sacrum ut impediret aliquod grave peccatum, aut damnum: aut ut confiteatur, qui secus esset diutius permansurus in peccato mortali. Sed non licet Missam omittere, ut faciat aliquod opus non

præceptum, licet altioris meriti (4). An autem peregrinus teneatur ad audiendum Sacrum in festo, in loco ubi est de præcepto, licet ibi tantum diem moretur, vide quid dictum est de legibus *Tract. 2. n. 41.*

Hic obiter notandum Benedictum XIV. in Brevi *Cum scilicet*, dato 22 Decemb. 1748. in regnis Neapolis, et Siciliarum permisisse opera servilia in festis, exceptis *Dominica paschali, et Pentecostes, et omnibus aliis dominicis; item diebus Circumcisionis, Epiphaniæ, Ascensionis, Corporis Christi, et ejus Nativitatis, item Purificationis, Annuntiationis, Assumptionis, Nativitatis, et Conceptionis B. V. Mariæ immaculatæ; item diebus ss. Petri et Pauli, omnium Sanctorum, et patroni principalis cujusque civitatis aut loci diocesis.* In aliis autem festis indulsit fidelibus teneri tantum ad Sacrum audiendum

TRACTATUS VII.

DE QUARTO PRÆCEPTO DECALOGI

CAPUT I.

DE FILIORUM OBLIGATIONE

1. De amore erga parentes.
2. De reverentia.
3. De obedientia.

1. Filii tenentur erga parentes (ita etiam subditi erga Superiores) amorem, reverentiam, et obedientiam præstare. Quare peccant graviter I. contra amorem, et quidem pluribus modis: 1. Si ab eis abhorrent, aut illis malum grave optant (in quo dupliciter peccant, contra pietatem, et contra justitiam). 2. Si injustis modis eos impediunt, ne testamentum conficiant. 3. Si eos sine justa causa gravi molestia afficiunt. 4. Si non subveniant in gravi necessitate temporali, aut spirituali,

(1) N. 330. — (2) L. 3. n. 331. — (3) N. 332.

præcipue si negligunt ut illi in articulo mortis Sacramenta suscipiant (5).

2. II. Peccant graviter contra reverentiam, 1. Si percutiant eos etiam leviter, aut ostendant velle eos percutere. 2. Si gestus eorum, contumeliose exprimendo derisui eos habeant. 3. Si maledicta, aut convicia in eos coram effutiant, appellando illos *amentes, ebrios, bestias, latrones, veneficos, scelestos.* Vocare autem eos *senes, ignaros, stupidos, etc.* non debet absolute damnari de peccato mortali, nisi tunc cum illi graviter contristarentur (6). Dictum est coram, quia si filius parenti illuderet, aut mala imprecaretur, sine pravo animo, et clanculum, nescirem eum damnare de peccato mortali (7).

(4) Ibid. v. Non excusatur. — (5) L. 3. n. 333. — (6) N. 334. — (7) Ibid. v. Absoluto.

3. III. Peccant graviter contra obedientiam, 1. Si ipsis invitis ducunt uxores indignas cum familia dedecore (observetur quod dicitur de sponsalibus *Tractatu 18. num. 10.*) 2. Si furentur in materia gravi bona domus; quocirca observetur quod dicitur loquendo de furto *Tract. 10. num. 32.* Peccant. 3. Si non obediant parentibus in rebus gravibus et justis, ac per ipsos jussis (præcepto expresso et serio, ut dicunt *Roncaglia, Holzman, et Sporer*) v. g. ne ludant ludis perniciosis, ne domo exeant nocte, ne cum mulieribus, aut cum malis sociis versentur, etc. (1). Dictum est in rebus justis, quia circa status electionem filii non tenentur parentibus obedire, ut docet s. Thomas (2). Non tenentur nec servi dominis, nec filii parentibus obedire de matrimonio contrahendo vel virginitate servanda. Quare parentes (ut dicemus capite sequenti) si impediunt filios, quominus statum eligant, aut cogunt eos ad suscipiendum aliquem statum invitos, peccant graviter.

CAPUT II.

AD QUID TENENTUR PARENTES ET FRATRES.

4. De alimentis, Legitima, et dote; decisio quatuor Rolarum.
5. De educatione; si pater impedit vocationem, aut cogit ad aliquem statum, aut ingredi monasterium.
6. Ad quid tenentur fratres.

4. Parentes ad duo potissimum tenentur, ad procurandam filiis conservationem, et educationem. Circa conservationem ipsi peccant. 1. Si bona sua dilapident, ita ut impotentes redantur ad ministranda filiis (licet essent spurii) alimenta necessaria, aut si negligant eis modo quo possunt illa procurare. 2. Si injuste privent eos in morte Legitima, aut in vita recusent constituere patrimonium filiis, qui ad Ordines sacros promoveri cupiunt, aut negent dotem filiabus, licet ipsis invitis illæ (1) Lib. 3. n. 335. — (2) 2. 2. q. 104. a. 5.

nupserint, cum jam annum 25. ex-
cesserint. Si autem ante illam ætatem nupserint, diversæ adsunt opiniones; sed probabilior mihi videtur illa Sanch. Molin. Salm. Trullench., etc. qui dicunt patrem saltem teneri ministrare alimenta, licet se indignis nupserint (4). Respectu autem patris, ait Sanch. Boss. cum Glossa in cap. *Admonere* 33. q. 4. et cum Surdo illum teneri alimenta non filio modo, sed etiam ejus uxori, etsi ipsam duxerit absque dote, et contra voluntatem patris (4). Præterea aiant Azor. et Merenda (5) cum Baldo et Jasone, patri alendum esse filium, etiamsi iste consumpsisset in vitiis partem sibi prius datam. Hic adnotetur decisio 4. Rotarum s. Conc. Neapol. quod pater non potest domo filios expellere, licet feris vellet eis ministrare alimenta, et contra quod filii nihil possint præstare a patre si velint extra domum habitare, nisi hoc facerent causa virtutis (6). Quando autem pater possit, vel non, filios exheredare, vide quod dicemus *Tract. 10. n. 258.* cum loquimur de contractibus.

5. Circa educationem 1. peccant parentes, si negligunt filios in rebus Fidei, et salutis instruere vel per se, vel per alios 2. Si eis scandalum afferant, blasphemias, vel verba obscœna proferendo, etc. et præcipue si secum in lecto decumbere faciant, aut permittant pueros et puellas simul dormire. 3. Si de excessibus eos non corripuerint, et præcipue si aliquid furati sint. 4. Si non curent, ut filii Sacramenta suscipiant, et festa, jejunia, etc. observent 5. Si permittant ut illi cum scandalosis versentur, et præcipue si non impediunt quominus sponsi suarum filiarum ad domum accedant. 6. Si impediunt filios quominus aliquem

(3) Lib. 3. n. 336 v. 3. Pater. — (4) Sanch. l. 4. de matr. D. 26. n. 21. Boss. de effect. matr. p. 2 n. 95. etc. — Azor. p. 2. l. 2. c. 4. q. 12. Merenda contr. l. 4. c. 34. n. 6. — (5) L. 3. n. 334.

filii nuptiarum faciendæ essent sed hoc non potest admitti, nisi in iis locis, ubi talis esset usus, aut puella magno rubore suffundenda esset; quod quidem raro accidit (1).

43 Potest 8. excusari mulier, si sciat quod virpiter concupiscatur. Sed dicimus quod illa non teneretur ideo abstinere a Sacro, nisi semel aut bis (2). Denique potest probabiliter excusare jactura magni lucri, ut in simili dictum est n. 22. Et illa etiam possunt excusari mulieres, rhedarii, molitores, qui, ut Sacro adessent, magnum damnum, aut jacturam lucri extraordinarii subitari essent (3). Ita etiam potest excusari, qui omitteret Sacrum ut impediret aliquod grave peccatum, aut damnum: aut ut confiteatur, qui secus esset diutius permansurus in peccato mortali. Sed non licet Missam omittere, ut faciat aliquod opus non

præceptum, licet altioris meriti (4). An autem peregrinus teneatur ad audiendum Sacrum in festo, in loco ubi est de præcepto, licet ibi tantum diem moretur, vide quid dictum est de legibus *Tract. 2. n. 41.*

Hic obiter notandum Benedictum XIV. in *Brevi Cum scilicet*, dato 22 Decemb. 1748. in regnis Neapolis, et Siciliarum permisisse opera servilia in festis, exceptis *Dominica paschali, et Pentecostes, et omnibus aliis dominicis; item diebus Circumcisionis, Epiphaniæ, Ascensionis, Corporis Christi, et ejus Nativitatis, item Purificationis, Annuntiationis, Assumptionis, Nativitatis, et Conceptionis B. V. Mariæ immaculatæ; item diebus ss. Petri et Pauli, omnium Sanctorum, et patroni principalis cujusque civitatis aut loci diocesis.* In aliis autem festis indulsit fidelibus teneri tantum ad Sacrum audiendum

TRACTATUS VII.

DE QUARTO PRÆCEPTO DECALOGI

CAPUT I.

DE FILIORUM OBLIGATIONE

1. De amore erga parentes.
2. De reverentia.
3. De obedientia.

1. Filii tenentur erga parentes (ita etiam subditi erga Superiores) amorem, reverentiam, et obedientiam præstare. Quare peccant graviter I. contra amorem, et quidem pluribus modis: 1. Si ab eis abhorrent, aut illis malum grave optant (in quo dupliciter peccant, contra pietatem, et contra justitiam). 2. Si injustis modis eos impediunt, ne testamentum conficiant. 3. Si eos sine justa causa gravi molestia afficiunt. 4. Si non subveniant in gravi necessitate temporali, aut spirituali,

(1) N. 330. — (2) L. 3. n. 331. — (3) N. 332.

præcipue si negligunt ut illi in articulo mortis Sacramenta suscipiant (5).

2. II. Peccant graviter contra reverentiam, 1. Si percutiant eos etiam leviter, aut ostendant velle eos percutere. 2. Si gestus eorum, contumeliose exprimendo derisui eos habeant. 3. Si maledicta, aut convicia in eos coram effutiant, appellando illos *amentes, ebrios, bestias, latrones, veneficos, scelestos.* Vocare autem eos *senes, ignaros, stupidos, etc.* non debet absolute damnari de peccato mortali, nisi tunc cum illi graviter contristarentur (6). Dictum est coram, quia si filius parenti illuderet, aut mala imprecaretur, sine pravo animo, et clanculum, nescirem eum damnare de peccato mortali (7).

(4) *Ibid.* v. Non excusatur. — (5) L. 3. n. 333. — (6) N. 334. — (7) *Ibid.* v. Absoluto.

3. III. Peccant graviter contra obedientiam, 1. Si ipsis invitis ducunt uxores indignas cum familia dedecore (observetur quod dicitur de sponsalibus *Tractatu 18. num. 10.*) 2. Si furentur in materia gravi bona domus; quocirca observetur quod dicitur loquendo de furto *Tract. 10. num. 32.* Peccant. 3. Si non obediant parentibus in rebus gravibus et justis, ac per ipsos jussis (præcepto expresso et serio, ut dicunt *Roncaglia, Holzman, et Sporer*) v. g. ne ludant ludis perniciosis, ne domo exeant nocte, ne cum mulieribus, aut cum malis sociis versentur, etc. (1). Dictum est in rebus justis, quia circa status electionem filii non tenentur parentibus obedire, ut docet s. Thomas (2). Non tenentur nec servi dominis, nec filii parentibus obedire de matrimonio contrahendo vel virginitate servanda. Quare parentes (ut dicemus capite sequenti) si impediunt filios, quominus statum eligant, aut cogunt eos ad suscipiendum aliquem statum invitos, peccant graviter.

CAPUT II.

AD QUID TENENTUR PARENTES ET FRATRES.

4. De alimentis, Legitima, et dote; decisio quatuor Rotorum.
5. De educatione; si pater impedit vocationem, aut cogit ad aliquem statum, aut ingredi monasterium.
6. Ad quid tenentur fratres.

4. Parentes ad duo potissimum tenentur, ad procurandam filiis conservationem, et educationem. Circa conservationem ipsi peccant. 1. Si bona sua dilapident, ita ut impotentes redantur ad ministranda filiis (licet essent spurii) alimenta necessaria, aut si negligant eis modo quo possunt illa procurare. 2. Si injuste privent eos in morte Legitima, aut in vita recusent constituere patrimonium filiis, qui ad Ordines sacros promoveri cupiunt, aut negent dotem filiabus, licet ipsis invitis illæ (1) Lib. 3. n. 335. — (2) 2. 2. q. 104. a. 5.

nupserint, cum jam annum 25. ex-
cesserint. Si autem ante illam ætatem nupserint, diversæ adsunt opinioniones; sed probabilior mihi videtur illa Sanch. Molin. Salm. Trullenç., etc. qui dicunt patrem saltem teneri ministrare alimenta, licet se indignis nupserint (4). Respectu autem patris, ait Sanch. Boss. cum Glossa in *cap. Admonere 33. q. 4.* et cum Surdo illum teneri alimenta non filio modo, sed etiam ejus uxori, etsi ipsam duxerit absque dote, et contra voluntatem patris (4). Præterea aiant Azor. et Merenda (5) cum Baldo et Jasone, patri alendum esse filium, etiamsi iste consumpsisset in vitiis partem sibi prius datam. Hic adnotetur decisio 4. Rotorum s. Conc. Neapol. quod pater non potest domo filios expellere, licet feris vellet eis ministrare alimenta, et contra quod filii nihil possint præstare a patre si velint extra domum habitare, nisi hoc facerent causa virtutis (6). Quando autem pater possit, vel non, filios exheredare, vide quod dicemus *Tract. 10. n. 258.* cum loquimur de contractibus.

5. Circa educationem 1. peccant parentes, si negligunt filios in rebus Fidei, et salutis instruere vel per se, vel per alios 2. Si eis scandalum afferant, blasphemias, vel verba obscœna proferendo, etc. et præcipue si secum in lecto decumbere faciant, aut permittant pueros et puellas simul dormire. 3. Si de excessibus eos non corripuerint, et præcipue si aliquid furati sint. 4. Si non curent, ut filii Sacramenta suscipiant, et festa, jejunia, etc. observent 5. Si permittant ut illi cum scandalosis versentur, et præcipue si non impediunt quominus sponsi suarum filiarum ad domum accedant. 6. Si impediunt filios quominus aliquem

(3) Lib. 3. n. 336 v. 3. Pater. — (4) Sanch. l. 4. de matr. D. 26. n. 21. Boss. de effect. matr. p. 2 n. 95. etc. — Azor. p. 2. l. 2. c. 4. q. 12. Merenda contr. l. 4. c. 34. n. 6. — (5) L. 3. n. 334.

vite decentem statum assumavit, v. g. matrimonium sibi competens (1); observetur circa hoc quod dicitur *Tractatu. 18. num. 17.* cum sermo fiet de sponsalibus, Tanto magis peccant, si filios a statu religioso sine causa avertunt (2); observetur quid dicitur *Tract. 13. n. 25. 7.* Peccant contra si cogant filios ad nuptias ineundas cum certis personis: modo non adsit aliqua gravissima causa, puta si aliquod matrimonium multum conferret ad aliquam grandem inimicitiam sedandam, aut ad solandos parentes gravi necessitate oppressos; ita dicitur Bellarm. Laym. Sanch. Petrocor. Tolet. et alii communiter cum s. Thoma; sed hoc intelligitur semper ac filios statueret ducere uxorem (3). Ita etiam peccant, si adigant filios ad ecclesiasticum statum, vel religiosum, aut filias ad monasteria ingredienda. Et hic advertatur quod juxta Trident. Sess. 25. cap. 18. *de reg. et mon.* incurrat excommunicationem quicumque adigat puellam ad profectum in aliquo monasterio, ad suscipiendum habitum, et etiam ad illuc ingrediendum, licet solo fine educationis, uti tenemus cum Suar. Nav. Bonac., etc. contra Sanch. sic intelligendum Concilium citato loco (4). Contra dicimus non incurrere censuram illos parentes, qui simpliciter suaderent suis filiabus monasterium ingredi, ut ait Barbosa cum Rodriq. et alii contra P. De Alexandro *de monialibus* qui non recte supponit hoc esse quandam coercionem metu reverentia; nam revera aliud est ingredi timore incusso a patre, aliud est ex voluntate patris, etiam si adjungeret preces, modo istæ non sint nimis instantes, adeo ut probabilis timor intereretur ne pater secum in digne (5). Cum autem Concilium exceperit casus in jure expressos,

(1) L. 6. n. 849. circa fin. v. Conventiunt. — (2) L. 3. n. 335. v. Præterea. et L. 4. n. 77. — (3) L. 6. n. 850. — (4) L. 7. n. 212 v. Quoad. — (5) lb. Dubit. 2.

probabiliter Suar. Bonac. et Fillius permittunt posse cogi puellas ad ingrediendum monasterium in penam alienius delicti, vel ne cadant in aliquam impudicitiam, uti deducitur ex cap. *Significavit*, et cap. *Gaudemus de convers. conjug.* (6). Imo ego necire id culpa damnare, cum, si domi detineretur puella, esset in periculo dandi, aut recipiendi scandalum; tunc enim videtur finis legis Concilii cessare non solum negative, sed etiam contrarie, juxta id quod dictum est de legibus *Tract. 2. n. 69* (observa quæ fusius dicuntur super hanc excommunicationem *Tractatu. 19. num. 29*). Præterea hic advertatur cum eodem de Alexandro quod excommunicantur etiam qui sine justa causa impediunt puellas professionem emittere, aut habitum suscipere in aliqua religione; et etiam si impediunt ingressum in monasterium, uti probabiliter tenent Suar. Bonac. et Fillius, adversus Sanchez, et Castro-pal. (7).

6. Quoad fratres, etiam isti tenentur cum possint alimenta suis fratribus, et dotes sororibus ministrare, et non tantum in necessitate extrema, sed etiam gravi, ut communissime docent Azor. Barbosa, et Salmant. cum Trullenchi. Fagnan. Menoch., etc. Dicunt tamen hii a. quod fratribus, et sororibus uterinis non ad aliud tenentur quam ad alimenta (8).

CAPUT. III.

AD QUID TENENTUR DOMINI SERVI ET CONJUGES.

7. *Obligatio dominorum, præsertim circa salariam.*
8. *Obligatio servorum. Si permittant furari. Si discedant contra pactum.*
9. *Salarii præscriptio.*
10. et 11. *Compensatio.*
12. *Viri obligatio.*
13. *Mulieris obligatio, præsertim de sequendo viro.*

7. 1. Quoad dominos, peccant hi,

(6) lb. v. Quoad in fine. — (7) Ibid. Dubit. 3. v. Insuper. — (8) L. 3. n. 350. v. Notandum

1. Si in causa sunt eorum servi non satisfaciunt præcepto fectorum, et annualium Sacramentorum. 2. Si eis denegent, aut differant salarium. 3. Si eos non corrigant, cum blasphemant, aut scandalum præbent. 4. Si eos sine justa causa ante tempus conventum ejiciant, et tunc tenentur integrum salarium promissum eis solvere, ex L. *Qui operas* 38. et L. 16. ff. *Locati*. Sed hoc intelligitur post sententiam: nam si servus ex expulsiōe nihil damni passus fuisset, tunc non debet dominus obligari ad integrum salarium, sed ad mediætem, et aliquid amplius (1). Si autem servus infirmetur per sex menses ad nihil tenetur dominus juxta communiorum Lagonis, Molina, Laym. Croix, etc. (quidquid dicat Antoine; demmodo illic non adsit contraria consuetudo. Et ne tenetur quidem ad expensas infirmitatis, ut probabiliter tenent Lugo contra alios; modo servus non esset in gravi necessitate (2).

8. II. Quoad servos dicimus, quod peccant isti. 1. Si famulatu desunt, aut si domino, ut debent, non obediunt. 2. Si permittant dominos damnum pati cum impedire possent, et damnum provenit ab extraneis, ad restitutionem tenentur; si vero fieret a domesticis, juxta communiorum, et probabiliorum Lessii, Lagonis, Azorii, Molina, Holzman, Salmant. (contra Pontium, et alios) peccarent contra charitatem, cum commode possent impedire damnum; non autem contra justitiam, dummodo illorum bonorum cura non sit illis præcipue commissa (3). 3. Peccat servus, si ante statutum tempus discedat sine causa. Sed eo casu non potest dominus illi negare totum salarium quod ei debetur pro rata famulatus præstiti; satis tamen erit, si ei solvet dimidium, aut paulominus, ita dicunt Azor. Fillius. Silvest. Salmant. Trullenchi. Fagnan.,

(1) N. 342. — (2) Ibid. v. 3. Heras, et n. 864. — (3) L. 3. n. 343. et 344.

etc. (4). Si vero discessit ob infirmitatem, aut aliam justam causam, potest totum stipendium tempori correspondens famulatu exhibito exigere, et tunc nec supplere tenetur opera a quibus tunc cessavit (5).

9. Notandum hic I. Servo post duos annos, quam discessit (juxta Bullam sancti Pii V. apud Salmant. de 4. præcepto num. 134.), imo post duos menses (juxta Decretum S. Concilii Neapolitani) non posse amplius dari actionem in salarium; sed hoc intelligitur in judicio, quia in conscientia bene potest illud prætere, imo compensare, modo pro domino non stet præscriptio triennalis legitime facta cum titulo, et bona fide (6), juxta id quod dicitur *Tract. 10. n. 10. et 11.* cum de præscriptiōe erit sermo.

10. Notandum 2. Quod si servus famulatus fuisset sine salario determinato, et dominus nollet ei satisfacere, bene potest sibi compensare, saltem quoad infanum pretium, semper ac dominus solitus fuisset solvere illud aliis, aut si jam aliis soluturus esset. Aliud vero est de illis pueris, pro quibus rogantur nobiles, ut eos inter suos familiares adscribant, vel cooptent, quibus ex consuetudine solent dari tantum alimenta (7).

11. Notandum 3. Quod non potest servus operas suas sibi compensare, si ipse eas majore pretio dignas existimet, quam est quod accipit, cum proscribitur sit hæc propositio 37. ab Innoc. XI. quæ dicebat: *Famuli domestici possunt occulte heris suis surripere ad compensandam operam suam, quam majorem judicant salario, quod recipiunt.* Nihilominus recte dicunt Viva, et Salm. Lessi. et Molina (quidquid dicat La-Croix) hoc non procedere, cum servus necessitate coactus convenisset de salario notabiliter minore justo; quia tunc, sicut dominus teneretur sol-

(4) n. 345. — (5) N. 346. — (6) N. 347. — (7) N. 348.

vere justum, ita servus potest sibi compensare (sed non ultra infimum); dummodo (ego subjungo) herus pro eodem pretio minore justo non invenisset sine justitiæ læsione qui ei famulatus fuisset. Præterea dicunt Sotus, Navar. La-Croix, Corella Filguerra, etc. quod tunc servus non potest majus salarium exigere, quando proprio libito augetur operas debitas, non autem quando eas augetur ex voluntate expressa, vel tacita domini. Tunc tamen dicunt Viva, Croix, et Cardenas, quod non potest servus ex se facere compensationem sine consilio peritorum, aut alicujus theologivalde docti. Contra tenent Salm. quod si compensatio esset evidenter justa, et abesset periculum hallucinationis, quia res de se patens esset, tunc potest servus juxta infimum pretium compensationem sibi facere. Et dicunt quod præfata propositio ideo damnata fuit, quia nimis generaliter loquebatur (1).

12. III. Circa conjuges peccat vir, 1. Si male habeat uxorem verberibus, aut contumeliis sine justa causa; potest autem ceteroquin in eam animadvertere, juxta accedente causa (ut esset præsertim causa honoris), dummodo animadversio esset competens statui, et conditioni uxoris, ut dicunt Busemb. Elbel, et Gob.; alias dupliciter peccaret. 2. Si uxori est impedimento, quominus satisfaciatur præceptis: si vero tantum ei impediret ea, quæ sunt concilii, nimirum frequentiam Sacramentorum, dicunt Bonac. Sayr. Busemb. Filhiuc., etc. quod si impediret sine causa, tantum ventraliter peccaret, non autem graviter, nisi sibi constaret, quod ex ipsis uberiorem fructum illa perciperet (2). 3. Si negat, aut negligit ei procurare alimenta, intelligitur injuste: nam juste potest ea negare, si mulier discedit ab illo sine causa, aut si illa adulterasset, ut dicunt Sanch. et La-Croix, cum Castropal. (3). Quoad dotem ta-

(1) L. 3. n. 322. et seqq. — (2) N. 336. — (3) Sanch. de matrim. l. 40. disp. 8. n.

men propter adulterium non potest vir sibi abdicare illam ante judicis sententiam: licet ut dicit Croix cum Castrop contra Sanchez, possit uxori repetenti dotem opponere exceptionem adulterii (4).

13. Peccat vero uxor, 1. Si non obedit viro in eo, quod justum est (præsertim in non reddendo debito conjugali), et si domesticam gubernationem sibi assumit, modo vir ad eam habilis sit, aut non sit profusus in prodigendis rebus suis. 2. Si de rebus communibus impenderet plus quam solent sui ordinis aliæ uxores. Observa quod dicitur Tract. 10. num. 33. de furto. 3. Si ad secundas nuptias transiens non servat filiis prioris conjugii bona, quæ a primo viro accepit, quorum tantum usus sibi competit, ut habetur ex Authentica, *Ex testamento*, et Authent. *In donatione*, cap. *de secundis nupt.* 4. Si injuste renuit sequi virum, qui mutat domicilium, licet sine sufficienti causa, et etiam si in longinquas partes proficiscatur, ubi diutius ei morandum sit, quia si brevi redeundum esset, nec mulier tenetur ire, nec vir eam conducere, sicut etiam nec vir tenetur, si magna impensa opus esset, ad secum illam conducendam; ita Sanch. Tolet. Filhiuc. Salmant., et alii communiter (5). Contra non tenetur mulier sequi virum: 1. Si talis esset conventio inita in sponsalibus, et nulla accidisset nova et gravis causa, tunc non animadvertenda, ut dicunt Navar. Sanch. Salmant., etc. (6). 2. Si vir vellet eam conducere ad malum finem. 3. Si illa in itinere deberet se exponere gravi periculo mortis; aut alterius gravis damni. 4. Si vir vellet peregre proficisci, ut dicunt Navar. et alii communiter (7). An autem uxor teneatur sequi virum exultantem? alii negant, sed probabilius affirmant Sanch. Bossius, et alii (8).

23. et La-Croix l. 3. p. 4. n. 714. — (4) lb. — (5) Lib. 6. n. 977. — (6) Lib. 3. n. 353. — (7) L. 6. n. 377. v. Regulariter. — (8) L. 3. n. 353.

CAPUT IV.

AD QUID TENENTUR PASTORES ANIMARUM

PUNCTUM I.

De parochorum obligationibus.

44. I. De residentia. Dispositiones Concilii.
15. Si residet inutiliter.
16. Bona fides non excusat a restitutione
17. De licentia requirenda ab Episcopo
18. Ubi residendum sit Papæ, Cardinalibus, Episcopis, et parochis.
49. Excusant charitas, necessitas, obedientia, et utilitas.
20. An sufficiat licentia oretenus, an tacita, an præsumpta.
21. Si addatur causa pro absentia, sed desit licentia.
22. An omnes fructus restituendi sint.
23. Et cui.
24. ad 27. II. De Sacramentorum administratione.
28. An tempore pestis, etc.
29. III. De celebratione Missæ.
30. ad 32. IV. De correctione.
33. Debet impedire quominus clericalem habitum suscipiant, et denegare fidem indignis.
34. Debet inquirere, etc. et præcipue schedulas Communionis, matrimonii impedimenta.
35. et 36. V. De concione, et doctrina christiana.
37. ad 44. Quæ gravioris momenti, ut annuntientur.
45. Aliæ obligationes parochi, nempe 1. Exemplum 2. assistere moribundis 3. eleemosyna 4. examinare obstrictos, etc. circa Baptismum. De pulsanda campana hora 3. post meridiem, etc.
46. A parochis pendunt boni mores, et salus populorum.

14. Parochi multis oneribus devincti, sed quinque præcipue: I. Tenentur ad residentiam. II. Ad Sacramentorum administrationem. III. Ad celebrandam Missam pro populo. IV. Ad corrigendum. V. Ad prædicandum, et instruendum. De omnibus sigillatim. Et I. quoad residentiam ante omnia advertendum quod fuit declaratum, et dispositum a Tridentino Sess. 23. de reform. c. 1. super hoc. Itaque Concilium 1. suffi-

cienter declaravit (ut communit d. sententia intellectum est) omnes Episcopos, et præsertim ceteros omnes curatos teneri de jure divino ad residendum in loco, ubi cura exercenda est, dum ibi pastores dicuntur de jure divino teneri pascere oves non solum Sacramentis, et verbi divini prædicatione, sed etiam exemplo, cui non potest satisfieri, nisi per residentiam, qua præsentis se ostendunt. 2. Statuit quoad Episcopos (quod procedit etiam de parochis) ne a diocesi discedant, nisi una ex sequentibus causis ita postulet, nempe charitas christiana, vel necessitas urgens, vel debita obedientia, vel evidens Ecclesiæ, aut reipublicæ utilitas, approbata tamen a Papa, vel a metropolitano, etc. (Benedictus XIV. tamen eam approbationem in Bulla *Grave* soli Papæ reservat), providendo tamen, quantum fieri poterit, ne sua absentia oves aliquid patiantur detrimenti. Conceduntur ceteroquin Episcopis tres menses, quibus possunt abesse, sed ex æqua causa, et sine gregis detrimento, de quo eorum conscientia oneretur: hortantur tamen residere in suis cathedralibus temporibus adventus, quadragesimæ, Nativitatis Domini, Paschæ, et Pentecostes. Quoad parochos dicitur, quod ipsi nequeunt ecclesias derelinquere ultra menses duos modo non adsit gravis causa procul morandi, sed tunc non nisi ex licentia in scriptis ab Episcopo obtinenda. Imo etiam illis duobus mensibus non possunt parochi discedere, nisi Episcopus approbaverit causam, et idoneitatem vicarii, quem semper tenetur substituere parochus cum discedit. 3. Declarat, et statuit omnes pastores non residentes præter peccati mortalis reatum, pro rata absentia non facere fructus suos ex cura provenientes, et teneri, alia etiam declaratione non secuta, ad illos restituendos vel fabricæ ecclesiæ, vel loci pauperibus, quacunque compositione remota.

vere justum, ita servus potest sibi compensare (sed non ultra infimum); dummodo (ego subjungo) herus pro eodem pretio minore justo non invenisset sine justitiæ læsione qui ei famulatus fuisset. Præterea dicunt Sotus, Navar. La-Croix, Corella Filguerra, etc. quod tunc servus non potest majus salarium exigere, quando proprio libito augetur operas debitas, non autem quando eas augetur ex voluntate expressa, vel tacita domini. Tunc tamen dicunt Viva, Croix, et Cardenas, quod non potest servus ex se facere compensationem sine consilio peritorum, aut alicujus theologivalde docti. Contra tenent Salm. quod si compensatio esset evidenter justa, et abesset periculum allucinationis, quia res de se patens esset, tunc potest servus juxta infimum pretium compensationem sibi facere. Et dicunt quod præfata propositio ideo damnata fuit, quia nimis generaliter loquebatur (1).

12. III. Circa conjuges peccat vir, 1. Si male habeat uxorem verberibus, aut contumeliis sine justa causa; potest autem ceteroquin in eam animadvertere, juxta accedente causa (ut esset præsertim causa honoris), dummodo animadversio esset competens statui, et conditioni uxoris, ut dicunt Busemb. Elbel, et Gob.; alias dupliciter peccaret. 2. Si uxori est impedimento, quominus satisfaciatur præceptis: si vero tantum ei impediret ea, quæ sunt concilii, nimirum frequentiam Sacramentorum, dicunt Bonac. Sayr. Busemb. Filhiuc., etc. quod si impediret sine causa, tantum ventraliter peccaret, non autem graviter, nisi sibi constaret, quod ex ipsis uberiorem fructum illa perciperet (2). 3. Si negat, aut negligit ei procurare alimenta, intelligitur injuste: nam juste potest ea negare, si mulier discedit ab illo sine causa, aut si illa adulterasset, ut dicunt Sanch. et La-Croix, cum Castropal. (3). Quoad dotem ta-

(1) L. 3. n. 322. et seqq. — (2) N. 336. — (3) Sanch. de matrim. l. 40. disp. 8. n.

men propter adulterium non potest vir sibi abdicare illam ante judicis sententiam: licet ut dicit Croix cum Castrop contra Sanchez, possit uxori repetenti dotem opponere exceptionem adulterii (4).

13. Peccat vero uxor, 1. Si non obedit viro in eo, quod justum est (præsertim in non reddendo debito conjugali), et si domesticam gubernationem sibi assumit, modo vir ad eam habilis sit, aut non sit profusus in prodigendis rebus suis. 2. Si de rebus communibus impenderet plus quam solent sui ordinis aliæ uxores. Observa quod dicitur Tract. 10. num. 33. de furto. 3. Si ad secundas nuptias transiens non servat filiis prioris conjugii bona, quæ a primo viro accepit, quorum tantum usus sibi competit, ut habetur ex Authentica, *Ex testamento*, et Authent. *In donatione*, cap. *de secundis nupt.* 4. Si injuste renuit sequi virum, qui mutat domicilium, licet sine sufficienti causa, et etiam si in longinquas partes proficiscatur, ubi diutius ei morandum sit, quia si brevi redeundum esset, nec mulier tenetur ire, nec vir eam conducere, sicut etiam nec vir tenetur, si magna impensa opus esset, ad secum illam conducendam; ita Sanch. Tolet. Filhiuc. Salmant., et alii communiter (5). Contra non tenetur mulier sequi virum: 1. Si talis esset conventio inita in sponsalibus, et nulla accidisset nova et gravis causa, tunc non animadvertenda, ut dicunt Navar. Sanch. Salmant., etc. (6). 2. Si vir vellet eam conducere ad malum finem. 3. Si illa in itinere deberet se exponere gravi periculo mortis; aut alterius gravis damni. 4. Si vir vellet peregre proficisci, ut dicunt Navar. et alii communiter (7). An autem uxor teneatur sequi virum exultantem? alii negant, sed probabilius affirmant Sanch. Bossius, et alii (8).

23. et La-Croix l. 3. p. 4. n. 714. — (4) lb. — (5) Lib. 6. n. 977. — (6) Lib. 3. n. 353. — (7) L. 6. n. 377. v. Regulariter. — (8) L. 3. n. 353.

CAPUT IV.

AD QUID TENENTUR PASTORES ANIMARUM

PUNCTUM I.

De parochorum obligationibus.

44. I. De residentia. Dispositiones Concilii.
15. Si residet inutiliter.
16. Bona fides non excusat a restitutione
17. De licentia requirenda ab Episcopo
18. Ubi residendum sit Papæ, Cardinalibus, Episcopis, et parochis.
49. Excusant charitas, necessitas, obedientia, et utilitas.
20. An sufficiat licentia oretenus, an tacita, an præsumpta.
21. Si addatur causa pro absentia, sed desit licentia.
22. An omnes fructus restituendi sint.
23. Et cui.
24. ad 27. II. De Sacramentorum administratione.
28. An tempore pestis, etc.
29. III. De celebratione Missæ.
30. ad 32. IV. De correctione.
33. Debet impedire quominus clericalem habitum suscipiant, et denegare fidem indignis.
34. Debet inquirere, etc. et præcipue schedulas Communionis, matrimonii impedimenta.
35. et 36. V. De concione, et doctrina christiana.
37. ad 44. Quæ gravioris momenti, ut annuntiantur.
45. Aliæ obligationes parochi, nempe 1. Exemplum 2. assistere moribundis 3. eleemosyna 4. examinare obstrictos, etc. circa Baptismum. De pulsanda campana hora 3. post meridiem, etc.
46. A parochis pendunt boni mores, et salus populorum.

14. Parochi multis oneribus devincti, sed quinque præcipue: I. Tenentur ad residentiam. II. Ad Sacramentorum administrationem. III. Ad celebrandam Missam pro populo. IV. Ad corrigendum. V. Ad prædicandum, et instruendum. De omnibus sigillatim. Et I. quoad residentiam ante omnia advertendum quod fuit declaratum, et dispositum a Tridentino Sess. 23. de reform. c. 1. super hoc. Itaque Concilium 1. suffi-

cienter declaravit (ut communit d. sententia intellectum est) omnes Episcopos, et præsertim ceteros omnes curatos teneri de jure divino ad residendum in loco, ubi cura exercenda est, dum ibi pastores dicuntur de jure divino teneri pascere oves non solum Sacramentis, et verbi divini prædicatione, sed etiam exemplo, cui non potest satisfieri, nisi per residentiam, qua præsentem se ostendunt. 2. Statuit quoad Episcopos (quod procedit etiam de parochis) ne a dioecesi discedant, nisi una ex sequentibus causis ita postulet, nempe charitas christiana, vel necessitas urgens, vel debita obedientia, vel evidens Ecclesiæ, aut reipublicæ utilitas, approbata tamen a Papa, vel a metropolitano, etc. (Benedictus XIV. tamen eam approbationem in Bulla *Grave* soli Papæ reservat), providendo tamen, quantum fieri poterit, ne sua absentia oves aliquid patiantur detrimenti. Conceduntur ceteroquin Episcopis tres menses, quibus possunt abesse, sed ex æqua causa, et sine gregis detrimento, de quo eorum conscientia oneretur: hortantur tamen residere in suis cathedralibus temporibus adventus, quadragesimæ, Nativitatis Domini, Paschæ, et Pentecostes. Quoad parochos dicitur, quod ipsi nequeunt ecclesias derelinquere ultra menses duos modo non adsit gravis causa procul morandi, sed tunc non nisi ex licentia in scriptis ab Episcopo obtinenda. Imo etiam illis duobus mensibus non possunt parochi discedere, nisi Episcopus approbaverit causam, et idoneitatem vicarii, quem semper tenetur substituere parochus cum discedit. 3. Declarat, et statuit omnes pastores non residentes præter peccati mortalis reatum, pro rata absentia non facere fructus suos ex cura provenientes, et teneri, alia etiam declaratione non secuta, ad illos restituendos vel fabricæ ecclesiæ, vel loci pauperibus, quacunque compositione remota.

15. Hoc supposito, dicimus I. cum P. Viva eandem culpam, et restitutionis obligationem incurri a pastoribus absentibus, ac ab inutiliter in ecclesiis residentibus; et hoc tum ex lege naturali: fructus enim dantur pastoribus ratione utilitatis residentiae, non autem personalis tantum; tum quia Concilium expresse eos obstringit ad talem utilem residentiam, dum dicit, *ibi injuncto sibi officio defungi teneantur*; et novissime luculenter hoc declaravit laudatus Pontifex Benedict. XIV. in præfata Bulla *Grave*, dicens, residentiam non esse veram, nisi sit formalis, nempe cum debito officio satisfiat. Et notant Barbosa, et Salmant. cum Vasq. et García afferentes declarationem S. C. non reputari residere illum parochum, qui duos menses per se non exercet munera principaliora, nempe concionem et Sacramentorum administrationem (1).

16. Dicimus II. parochum (aut Episcopum) non residendo, quamvis bona fide credat habere justam causam, etiam teneri ad restitutionem (quicquid dicant Viva et García); et eadem ratione superius assignata, dum pastor tenetur residere, non solum lege positiva, sed etiam naturali, ratione contractus inter pastorem, et Ecclesiam initii, propter quem illi dantur fructus; unde non potest hos sibi retinere, semper ac (licet sine mala fide) muneris sui partes non adimplet. Tanto magis quod Benedict. XIV. in Bulla *Ad universa* 3. Sept. anni 1746 declaravit expresse Episcopos absentes ultra tres menses ab ecclesiis sine legitima causa, et expressa licentia Papæ, transgressorum poenas incurrere, inter quas, uti dictum est, præcipua est poena, ut non faciant fructus suos (2).

17. Dicimus III. licet a Concilio requiratur licentia Episcopi tantum pro absentia parochi ultra duos menses, nihilominus parochum non posse

(1) L. 4. n. 127. Dubit. 3. — (2) ibid. Dubit. 2. — (3) N. 123. Dubit. 2.

derelinquere parochiam, neque per illos duos menses, tametsi justam habeat causam, nisi Episcopus eam approbet, et nisi etiam (quod magis interest) approbet substitutum sufficiens (3). Cæterum si unquam accideret aliqua necessitas discedendi, quæ moram non pateretur, tunc bene permittitur parochi discedere, modo sit pro brevi tempore et vicarium idoneum pro se substituat. Ita dd. communiter cum Decr. S. C. Debet tamen tunc parochus certiorum facere saltem Episcopum de hac sua absentia, ut saltem licentiam obtineat pro alio tempore, quo abesse deberet, modo brevi reversurus non esset. Præterea hujusmodi absentia admittit materia parvitatem, ut communiter dicunt Castropal. Anacl. Roncag. Barb. Holzman, etc. Alii dicunt esse parvitatem materiae moram unius hebdomadæ, multi alii etiam duarum, ut Tournel, Cabassut. Sanchez Ronc. etc. (semper intelligitur, si substituat alium). Sed in Concilio romano sub Benedicto XIII. (tit. 25. cap. 6.) prohibitum fuit parochis abesse a cura sua ultra biduum sine licentia Episcopi, aut ipsius vicarii: rumor tamen communis est etiam a doctis viris divulgatus, quod talis Synodus non fuerit in nostro regno acceptata La-Croix excusat a culpa gravi parochum, qui abesset duos menses sine licentia, sed cum causa, et sine gravi damno gregis, dicens quod talis absentia non reputatur a Concilio gravis, et pro se citat Barbosam, Nav. Bonac. et alios. Sed huic opinioni nescio acquiescere, dum Concilium (ut dictum est) statuit, ut Episcopus in tali absentia non solum approbet causam, sed etiam vicarii idoneitatem ob periculum quod contingere potest, quod non idoneus substitutus possit magno damno esse gregi duos menses ei præsidendo (4).

18. Quæritur 1. Ubi debent resi-

(4) Lib. 4. n. 123. v. Cæterum.

dere pastores? Papa et Cardinales Romæ. Episcopo, ut dicunt Fagn., Salm., etc. residendum in cathedrali: nos vero cum Cabass., Bonac., Holzman, quod possit residere in quolibet loco diocesis, et hoc non potest hodie revocari in dubium post Bullam Benedicti XIV. quæ incipit *Ubi primum* anno 1740. in qua sic declaratum est: *Personalem in ecclesia vestra vel diocesi servetis residentiam*. Confirmando cæterum quod prius expresserat Trident. his verbis: *Obligari ad personalem in sua ecclesia, vel diocesi residentiam*. Parochus autem debet manere domi ecclesiæ suæ, si adest; sin minus, in alia domo in restrictu parochiæ existente, saltem moraliter; unde ipse commode ecclesiæ servitio præsto esse possit, et quo sui parochiani facile accedere possint, ut Sacramenta suscipiant. Ideo dicunt Bonac. et Salm. non judicari residere illum parochum, qui longe a parochia habitaret tribus miliaribus, nec duobus, ut rationabiliter dicit La-Croix. Imo non sine ratione addit idem auctor cum 4. aliis, non sufficienter residere parochum, qui inter limites parochiæ habitaret, tamen non facile oves ad eum accedere possunt (1).

19. Quæritur 2. Quo sensu accipiendæ erunt quatuor causæ superius descriptæ a Tridentino? Et i. pro *charitate* christiana intelligitur, quando pastori alio proficiscendum est ad lites componendas, et præsertim inter potentes, aut ad liberandam aliam ecclesiam ab hæresi, aut ab aliis enormibus sceleribus 2. Pro *necessitate* urgenti intelligitur, si pastori illic imminet mortis peculiare periculum; et præcipue pro parochis decrevit S. C. quod ob talem causam potest parochus per sex menses abesse, relicto ibi vicario ex licentia Episcopi; quæ potest prorogari ad aliud temporis spatium, sed elapso anno debet induci ad renunciandam parochiam. Loquendo autem de su-

(1) N. 124

prædicto periculo, non intelligendum periculum commune, ut esset pestis (ut dd. communiter sentiunt, et S. C. declaravit), inimicorum invasiones, et hujusmodi; sed intelligitur periculum particulare respectu parochi ipsiusmet (aut Episcopi) v. g. quia ab inimicis vexatur, aut quia suæ valetudini ær nocivus est, modo infirmitas non sit perpetua, et absentia non gravi detrimento futura sit gregi, alioquin aut pastori residendum est in loco curæ, at abdicanda est cura; observetur quod super hoc præcipue de Episcopis sancitum est a Benedicto XIV. in Bulla *Ad universa* edita 3. Sept. anni 1746 (2). 3. Pro *obediencia* debita intelligitur, si parochus aut Episcopus abesset, ut Papæ aut Ordinarii mandatis obsequeretur propter bonum Ecclesiæ aut reipublicæ, aut quæcumque aliam causam gravem, ut dicit Tournely, dummodo absentia sit brevis, si enim diuturna est, requiritur necessitas boni communis. Et hic advertit quod Episcopus non potest sibi assumere parochum in vicarium, aut visitatorem, etc. et apud se retinere, ut declaravit S. C. Sed hoc limitant Castrop. Barbosa, Azor. et Vasq. si nullus alius inveniretur (quod rarissime accidit) qui supplere posset. 4. Pro *utilitate* evidenti Ecclesiæ, aut reipublicæ intelligitur, quando contingit pastorem abesse, vel ut Synodo assistat, vel se, aut suos, aut Ecclesiam in negotio gravi apud regium tribunal defendat, ut dicunt Sot., Bonac., Vasq., Ronc. et Salm. cum decisione Rot. rom. Hoc tamen intelligitur semper ex licentia, et modo adsit alius, qui assistere possit. Et Benedictus XIV. dicit in citata Bulla, quod, si agatur de lite propriæ familiæ, non concedendam Episcopis aliam licentiam præter menses conciliares (3).

20. Quæritur 3. An licentia, quam obtinere debet parochus valeat si data sit oretenus tantum? Affirmant Lessius et alii, dicentes scripturam

(2) Lib. 4. n. 125. v. Sic pariter. (3) N. 125.

tantum requiri quoad forum, non autem quoad validitatem. Contra id negant Sanch. et Castropal. qui dicunt a Concilio requiri licentiam in scriptis pro forma, uti loquuntur, alias nullius esset roboris. Sed cum hoc non constet, putant Viva et Croix probabilem esse Lessii opinionem. Imo Coninch. et Reginald. admittunt etiam licentiam tacitam Episcopi cum consensu de praesenti. Addit Mazzotta sufficere etiam licentiam praesumptam de futuro, seu interpretativam; sed La-Croix dicit hanc a nemine admitti. Et S. C. declaravit praefatam licentiam debere esse expressam (1).

21. Queritur. 4. An parochus (aut Episcopus) teneatur ad restitutionem fructuum, foris morando sine licentia sed ex causa certe justa? P. Viva ait (2). parochum tunc peccare contra jus positivum, sed non contra naturale, ex quo infert non teneri nisi post sententiam ad fructuum restitutionem. Sed huic opinioni nescio acquiescere, dum Concilium vult respectu parochorum pro tempore absentiae (ut superius dictum est) non solum probandam causam, sed etiam substitutum qui sufficitur. Et quoad Episcopos declaravit Benedictus XIV. (ut dictum est n. 16.) comprehendendi sub nomine transgressorum eos, qui derelinquunt dioeceses ultra tres menses absque legitima causa et expressa Pontificis licentia. Et animadvertendum quod transgressores, juxta Concilium et Bullam Benedicti, in poenam non solum damnati sunt ad fructuum restitutionem, sed etiam ad eos non acquirendos, dum ibi dicitur: *non facere fructus suos*. Hinc etiam ex lege positiva mihi videntur teneri ad restitutionem fructuum, quos perceperunt non suos, cum enim delinquant in ecclesia derelinquenda sine licentia, fructus acquirere non possunt (3). Saltem (dico ego) est dubium an in tali casu possit pastor suos facere

(1) L. 4. n. 123. v. Hic autem. — (2) Opusc. 3. q. 3. a. 3. ad 7. — (3) L. 4. n. 127.

fructus praedictos, et in dubio justituli nemo potest juste rerum acquirere dominium, ut dicitur Tr. 10. n. 8. et seqq. et 144. cum agemus de dominio (4). Ceterum nescirem condemnare parochum illum qui ex causa evidenter justa discederet, et oconomum idoneum alias jam approbatum ab Episcopo, et qui acta jam reperiretur in parochia servitio relinqueret.

22. Queritur 5. An parochus delinquendo in residentia teneatur ad omnium fructuum tempore absentiae correspondentium restitutionem? Affirmat Navar. ex eo quia Concilium indefinite obligat ad restitutionem. Nihilominus probabiliter dicunt Barb. Bonac. et Viva cum Vasq. et communiter, ut asserit, teneri tantum ad eam partem, quae residentiae oneribus respondet, dum fructus non tantum ad hoc dantur, ut haec onera sustineantur, sed etiam ob alia, nempe ob Horas canonicas, Missam, etc. Quare cum Concilium non expresse contrarium, praesupponitur in hoc se remisisse naturali rationi, quae dicit neminem privandum tota mercede, qui jam parti onerum assumptorum satisfecit (5).

23. Queritur 6. Cuinam restituendi sunt fructus a pastoribus non residentibus? Ceteri beneficiati si omittunt recitare Horas canonicas, possunt restituere pauperibus cuiusvis loci (aut fabricae ecclesiae, aut domus beneficii); sed pastores non residentes, uti praecipit Trid. Sess. 23. c. 1. debent eos applicare omnino fabricae ecclesiae, vel pauperibus loci. Nec sufficit eos applicare animabus purgatorii illius regionis, Missas, aut alias preces offerendo; nam revera animae defunctorum nequeunt amplius dici illius regionis. Dicit tamen p. Viva cum Lessio, quod bene possit parochus sibi illos applicare, si vere pauper sit; dummodo id non efficeret in fraudem, nempe si deesset residentiae

(4) Cit. n. 127. — (5) L. 4. n. 127. Dubit. 4.

annuo sibi applicandi restitutionem faciendam; *fraus enim nulli patrocinari debet*. Praeterea posset parochus fructus sibi retinere, si pauperes ei illos donarent, sed postquam ad eorum manus illi pervenerint; antea enim pauperes non possunt illos remittere, cum ipsi non acquirant dominium illorum fructuum, nisi post traditionem sibi factam (1).

24. II. Parochi, aut alii curati per se ipsos tenentur ad Sacramentorum administrationem. Quod ad Sacramentum Poenitentiae attinet, parochus tenetur illud administrare non solum tempore praeccepti et in casibus gravis necessitatis, sed toties quoties (ut communiter Lugo, Azor., Busemb., Salm., Holzman, etc. contra Silvest. et pauciores) poenitentes confiteri etiam ex devotione petunt; nisi (ut recte excipit Aversa) illi intempestive et nimis frequenter vellent audiri: aut nisi essent alii confessarii, et ipse esset legitime impeditus (2). Unde dicunt La-Croix, Gobat, Concina et Salm. peccare illum parochum, qui redditur morosus et difficilis ad audiendas confessiones, praesertim si fuerit accitus ab infirmis, quibus ut praecipit s. Carolus Borromaeus, statim et qualibet hora accurrere debet. Si tamen curatus semel atque iterum extraneam necessitatem renueret alicujus confessionem audire, probabiliter dicunt Suarez, et La-Croix, cum Arriaga (contra Bonac.) non peccare graviter, dummodo non adesset aliqua urgens necessitas, v. gr. jubilai, festivitatis solemnis, ut limitat Aversa (3). Si autem parochus haberet oconomum ab Episcopo approbatum, non tenetur cum tanto rigore confessionibus audiendis vacare; sed ei animadvertendum est quod certus debet fieri oconomum idoneum esse tam quoad scientiam, quam quoad mores, alias rationem Deo ipse redditurus est de omnibus damnis, quae ob ejus ignorantiam, et pravi mores evenient. Semper expediens erit (obiter hic

(1) N. 128. — (2) L. 6. n. 58 et n. 623. — (3) N. 623.

notamus) ut parochus interdum accessat confessarios externos propter animas verecundas, praesertim si concionator quadragesimalis non solet accedere ad audiendas confessiones.

25. Quoad Communionem pariter communiter dicunt dd. teneri parochum ad eam subministrandam quoties rationabiliter et opportune de ea ex postulat, dum pastor non solum debet prospicere ut ejus oves praeccepta adimpleant, sed etiam ut iis auxilium praemuniantur, quae eorum profectui conferre possunt. Hinc sancitum fuit ex decreto S. C. an. 1679. approbato ab Innoc. XI pastores (Episcopos nempe aut parochos) licet ex justis causis possint Communionem taxari alicui subdito in particulari, non posse tamen praescribere dies Communionis pro omnibus generatim, sed debere in hoc remitti iudicio confessariorum (4). Circa Varticum quando possit et debeat dari, observa quod dicitur in App. II. de assistentia moribundorum § 4. n. 2.

26. Tenentur quoque parochi curare, ut pueri Communionem paschalem suscipiant, cum illius capaces sunt nempe (regulariter loquendo) cum pervenerint ad decimum usque ad duodecimum annum, ut dicunt Lugo, Castrop., Salmant., Dicastil, etc., aut saltem usque ad quartumdecimum, uti dicunt Suar., Laym., Wig., Antoine et La-Croix. Sed s. Carolus Borromaeus in nona Synodo dioecessana praecipit suis parochis, ut habiles redderent Communioni omnes pueros decennes; et quidem parochi postea difficiles se praebent ad Communionem dandam pueris duodecim annos natis; sed cur? Ne sibi assumant onus eos instruendi. Prohi quot parochi hanc suam obligationem negligunt, quae utique levis minime dicenda est!

27. Quoad Extremam-Uctionem sub gravi tenentur parochi ad eam ministrandam iis, qui exposcunt. Et

(4) N. 253. et 25

animadvertant quod docet Catechismus rom. (part. 2. de Extrem. Unct. n. 18.): *Gravissima peccant qui illud tempus egrotos ungendi observare solent, cum, omni salutis spe amissa, vita et sensibus carere incipiunt.*

28. An autem parochi tempore pestis teneantur residere, et Sacramenta ministrare cum periculo vitæ? Quod ad residentiam spectat, communiter docent ad eam teneri cum s. Thoma qui ait (1). *Ibi subditorum salus exigit personæ pastoris presentiam, non debet pastor personaliter suum gregem deserere, propter aliquod personale periculum imminens.* Excipit tamen s. doctor casum, quo pastor possit sufficienter per alios providere, sed non loquitur de tempore pestis. Ceterum habemus apud Fagnanum (2), Gregorium XIII. declarasse tempore pestis omnino teneri parochos residere; et alio decreto (ut referi Fagnanus ibidem) declaravit teneri etiam Episcopos residere, cum potestate tamen (ut dixit) residendi in aliquo loco tutiori diocesis et illius prospicere necessitatibus. Quoad Sacramentorum administrationem, approbando decretum S. C. Concilii an. 1576, ita declaravit: *Parochum suis parochianis peste laborantibus teneri ministrare dumtaxat Sacramenta ad salutem necessaria, nempe Baptismum et Pœnitentiam.* Cum igitur dixerit *dumtaxat*, declaravit parochos liberos esse ab obligatione ministrandi Communionem et Extremam-unctionem peste laborantibus. Imo subiunxit, quod possint ipsa Sacramenta Baptismi et Pœnitentiae per alios idoneos ministrare, se ipsos servando ad audiendas confessiones bene valentium, qui alias ab ipsis abhorrent, si viderent eos accedere ad morbo decumbentes (3). Advertunt tamen Suarez, Holzm., Concina, Castropal., Sporer et alii communiter, quod si peste laborans (modo sensu careat) multo ab-

(1) 2. 2. q. 183. a 5. — (2) in 4. partem 3. Decretal. cap. Clericus de cleric. non resid. n. 38. et seq. et 43. et seq. — (3) L. 6. n. 233.

hinc tempore non sit confessus, et probabiliter parochus putaret illum esse in peccato mortali, tunc tenetur etiam cum periculo vitæ eum Extrema-unctione munire (4).

29. III. Parochi, aut alii curati seculares, aut regulares (et eo magis Episcopi) tenentur orare et celebrare Missam, non solum ut populus ei intersit, sed etiam applicare fructum pro illo singulis dominicis et festis, ut novissime statuit Benedictus XIV. in Bulla *Cum semper*, 19. aug. an. 1744. declarans hoc valere, etiam si curatus congruam non haberet (licet verba Bullæ, *congruis redditibus destituitur*), et quamvis adhiberi adsit consuetudo immemorabilis in contrarium. Et si parochia vacaret, facultatem dedit Episcopo assignandi economo congruam portionem fructuum, ut ipse pariter in festis possit celebrare pro populo. Tribuit pariter facultatem Episcopis dispensandi cum aliquo parochio, qui aliter non posset vivere, ut possit applicare in festis pro dantibus sibi elemosynam, cum onere supplendi diebus feriatis pro populo. Hic autem dubium fit, de quo apud nullum auctorem invenio mentionem fieri, an parochus infirmus, cum nequeat Missam per se ipsum celebrare pro populo, teneatur per alium? Plures doctos in hoc consului; alii negarunt, dicendo hanc obligationem includi in generali onere, quod omnes pastores habent orandi pro sui gregibus, et cum obligatio orandi sit mere personalis, sicut parochus impeditus orare, non tenetur orare per alium, ita impeditus celebrare, non tenetur celebrare per alium. Sed ego cum aliis censeo oppositum tenendum, quia parochus non solum tenetur celebrare pro populo, sed etiam Missam populo applicare, ut declaravit Benedictus XIV. an 1744. in sua Bulla supra citata *Cum semper*. Id est, juxta effata s. Pauli (Hebr. 5. 1.). *Omnis namque Pontifex ex hominibus assumptus pro hominibus constituitur*

(4) N. 729.

in iis quæ sunt ad Deum, ut offerat dona et sacrificia pro peccatis. Et denique idem confirmat vers. 3. dicens: *Et propterea debet, quemadmodum pro populo, ita etiam et pro semetipso offerre pro peccatis.* Obligatio autem pastoris orandi pro populo est equidem personalis, sed obligatio applicandi populo fructum Missæ est simul personalis (quia si potest celebrare per se ipsum, nequit celebrare per alium) et etiam realis, cum sit una ex obligationibus muneri pastoris annexis, prout dictum fuit in Concilio Tridentino sess. 23. de reformatione cap. 14. ubi mandatum fuit sacerdotibus curam habentibus animarum Missas celebrare tam frequenter ut suo muneri satisficiant. Onus autem hoc offerendi Missas pro populo est ex præcepto divino, ut expressit idem Concilium cit. sess. 23. cap. 1. ubi dicitur: *Cum præcepto divino mandatum sit omnibus, quibus animarum cura commissa est, oves suas agnoscere, pro his sacrificium offerre, verbi gratia divini prædicatione etc.* Illud autem præceptum divinum habetur apud Joan. (21. 17.): *Pasce oves meas.* Sicut igitur tenetur pastor oves suas pascere prædicatione, Sacramentorum administratione, correptione, etc., sic etiam tenetur pascere applicando eis fructum Sacrificii: quapropter, sicut pastor impeditus prædicare, vel Sacramenta administrare, tenetur prædicare, et administrare Sacramenta per alium: ita impeditus applicare per se ipsum populo Missam, tenetur per alium applicare Sacrificii fructum, qui est pascuum utilis, quo populus juvare potest.

Si autem parochi, et omnes quibus cura animarum commissa est, tenentur in dominicis et festis præceptis Missam celebrare et applicare pro populo, tanto magis ad id tenentur Episcopi, uti principales pastores animarum. Non autem ad hoc tenentur quotidie; nec obstat textus

(1) Vide l. 6. n. 325. et 326. et l. 3. n. 350. — (2) N. 360. v. Parochi.

in cap. *Quoniam*, ult. de privil. ibi enim dicitur, quoad Episcopos quotidiana celebratio Missæ, vel auditio esse tantum de decencia, non vero de obligatione; hæc sunt verba textus: *Quoniam Episcopi eorumque superiores, se habent diversis ex causis a suis ecclesiis et diocesisibus absolvere frequenter, nec semper possunt commode ad ecclesias accedere pro Missa celebranda, vel audienda in ipsis, sine qua eos transire non decet (nota non decet) absque causa rationabili ullam diem, præsentis Constitutionis indulgentiam eidem ad altare possint habere viaticum, et in eo celebrare, ac facere celebrare utcumque absque interdicti transgressione, illis permittit celebrare, vel audire Divina.*

Notandum demum hic obiter, quod Benedictus XIV. in Bulla supra relata, *Cum semper*, declaravit insuper, Missam Conventualem, quæ a clero ecclesiarum quotidie cantatur, non posse applicari pro populo, sed omnino applicandam esse pro benefactoribus in genere cujusque ecclesiæ, quacumque consuetudine non obstante (1).

30. IV. Parochi, et tanto magis Episcopi tenentur etiam cum periculo vitæ ad corripiendos subditos, qui in peccato mortali existunt, aut in proximo periculo labendi in illud, et non solum in eorum extrema necessitate, sed etiam in gravi, semper ac fulget emendationis spes, ut communiter docent Suarez, Bonac., Valent., Conine, Salm. etc. cum s. Thoma 2. 2. q. 185. a 3. 2). Addimus cum Cajet., Sanch., Castrop., Diana, Ronc., Holzm., et aliis communis sine contra paucos ad id teneri pastores non solum ex charitate, sed etiam ex justitia, propterea enim a communitate stipendium recipiunt, ut ipsi pro viribus eurent impedire vitia cujuslibet suæ ovis, ideoque, cum deliquerint graviter in eo debito justitiæ, remanent etiam obligati ad fructuum restitutionem (3).

(3) Ibid. v. Sed dubit. 1

31. Et cum ab aliquo potente reperitur aliquod scandalum dari, cui parochus non posset occurrere, debet ille Episcopum certiores facere, ut de remedio occurrat. Et si forsitan Episcopus in hoc negligens esset, debet parochus ad secularem potestatem recurrere, si subditus laicus esset, aut alia remedia opportuna tentare, et non debet hoc negligere ob quemcumque humanum respectum, aut timorem. In summa hoc est, quod Evangelium clamat, quod *bonus pastor animam suam dat pro ovibus suis*. Cum in regione reperiuntur notabiles morum dissolutiones, parochus tenetur curare, ut Missio eo adveniat (ille parochus, qui Missionem non curat, suspicionem ingerit suorum morum; boni enim parochi non pratermittunt quarto aut quinto quoque anno Missionem arcessere). Denique ubi nihil intentatum reliquit, ut consuleret malo; etsi generaliter loquendo non esset præcisa obligatio faciendi correctionem, cum nulla subest spes profectus, non debet ideo parochus eam omittere; et etiam eam identidem repetat peccatoribus obstinatis, saltem in casu, quo periculum non subesset aliquod grave damnum subeundi; inserviet saltem illa correctio ad hoc, ne parochus ab aliis subditismale audiat, cum videant scandalum durare, et pastorem obdormiscere, præterquam quod correctio inserviet ne alii in exemplum inducantur in peccatis sordescere, cum vident neminem adesse qui eos corripiat aut exprobet.

32. Et pastor non solum tenetur peccata et scandala jam incepta auferre, sed etiam illa quæ facile postmodum excitari possunt, impedire. Præ ceteris præcipue debet impedire, quominus sponsi accedant ad domum sponsarum: nam quamvis initio non accedant cum pravo fine, nihilominus experientia docet, quod in huiusmodi occasione quasi omnes sponsi postea in peccata labuntur, et

secum in illa trahunt etiam parentes, qui permittunt eos versari cum sponsis. Quare debet parochus omnibus modis curare, ut impediatur hæc spiritualis ruina duarum familiarum ex hac causa proveniens, quæ ruina perseverabit usque dum matrimonium contrahetur, præsertim si sponsalia jam sunt inita. Ideoque cuilibet parochus elaborandum esset, ne verba sponsorum acciperet, nisi paulo ante matrimonium contrahendum; cum experientia observemus, initis sponsalibus, totum illud temporis spatium inter nuptias intercedens esse tempus peccatorum.

33. Ad hæc debet parochus apud Episcopum impedire, ne habitus clericali conferatur adolescentulis, aut pueris, qui suis moribus non sunt aliis exemplo, aut saltem indelem ecclesiasticam non præ se ferunt; nam si ipsi tacent, et sinunt eos induere habitum clericalem, illi postea adolescerent in otio, et exui habitum erubescerent, per fas et nefas, quam vitii onusti niterentur ordinari, et religioni magnæ essent perniciet, cui in principio facile parochus potuisset occurrere; post vero desperabitur remedium. Et ideo clericos, qui jam initiati reperiuntur curet saltem instruere, et per semitas vitæ devotæ dirigere, ut boni ecclesiastici evadant. Igitur quam rationem redditori sunt Deo illi parochi, qui fidem faciunt, illos ordinandos Sacramenta frequentare, et bonis esse moribus, quos sciunt nec esse assiduos in Sacramentorum susceptione, nec aliis bono exemplo, sed potius scandalo fuisse! Quid miserius esse potest, quam cernere clericos, qui vix bis aut ter in anno confessi sunt et communicaverunt parochi fides audacter præsentare qualibet hebdomada aut his in mense fuisse confessos et communicasse! De huiusmodi parochis, qui has fides præstant, dicendum est defecisse a Fide, nam certe de omnibus flagitiis quæ committunt isti sic sine Dei vocatione promoti, et

de omnibus iis, quorum ipsi aliis causa sunt, parochus sibi Deum vindicem facit, cum Episcopi in hoc parochis omnem fidem committunt. Sed Episcopi diligentiores non quiescunt in parochorum attestationibus in hac materia tanti momenti, unde salus populi pendet, nec parochus coram Deo excusabitur, si fidem facit ex aliorum attestatione, nisi de eo, quod testatur circa Sacramentorum frequentiam, et bonos mores, plus quam certus fiat.

34. Non tantum tenentur parochi ad correctionem faciendam, et ad impedienda peccata et scandala, quæ vident, sed etiam ad diligentius inquirendum, an in regione adsit aliquis subditus, qui in aliquo peccato versetur, et suo muneri non satisfaciat; parochus enim commissæ est salutis uniuscuiusque ovis. Ita communiter docent dd. Cajetanus, Laym., Soto, Salmant. et alii cum s. Thoma (1) qui ait: *Qui habet specialem curam alterius, debet eum querere ad hoc, ut corrigat de peccato* (2). Præsertim invigilare debet ut subditi omnes præcepto paschali satisfaciant, sine personarum acceptione; proptereaque cavere debet ne schedulas Communionis committat alicui clerico. Elapso jam tempore paschali, diligenter debet inquirere de iis, qui forte non adimpleverint præceptum (3); et debet eos monere, qui si non resipuerint, deferat ad Episcopum, ut excommunicatione, aut interdicto saltem in illos animadvertat. Hoc quidem aliqui parochi efficiunt cum personis popularibus, convivent autem et sopore torpentur cum aliis majoris existimationis. Quot istorum in Missionibus reperiuntur, qui per multos annos omiserunt præcepto satisfacere; quin de hoc parochus verbum quidem admonitionis cum eis impenderit! Præterea cum ali-

(1) 2. 2. q. 33. a. 2. ad 4. — (2) L. 3 n. 360. Dubit. 2. — (3) Barb. de offic. par. c. 2. n. 7. et Segneri paroch. instruct. cap. 23.

quod matrimonium contrahendum erit, debet inquirere si aliquod subest impedimentum, et si probabiliter putat subesse, tenetur suam eis negare assistentiam, et nuptias suspendere, donec saltem certior fiat Episcopus, ut ipse quid faciendum decidat, ut communiter Sanchez, La-Croix, Ledesma, Vega, et alii cum Lugo, qui cum Coninch. addit, quod si Ordinarius sciat aliquod impedimentum occultum, debet matrimonium prohibere, licet hoc privata scientia noscat, et nequeat probare (4).

35. V. Parochi tenentur instructiones, et conciones facere. Quoad instructionem debent instruere et docere plebem Mysteria Fidei, quæ sciri et credi debent, et quæ necessaria sunt ad salutem, prout sunt 1. Quatuor Mysteria principalia, nimirum esse unum Deum, et hunc esse omnipotentem, sapientissimum, Creatorem et Dominum universi, misericordem et amabilem super omnia, præcipue vero esse justum remuneratorem bonis et malis; 2. Mysteria SS. Trinitatis et Incarnationis, ac mortis Jesu Christi. 3. Sacramenta necessaria, quæ sunt Baptismus, Eucharistia et Pœnitentia; cetera saltem cum suscipienda sunt; et dispositiones necessarias, ut hæc suscipiantur. 4. Articulos symboli Fidei, et hos inter præsertim Virginitatem sanctissimæ Mariæ: Sessionem Jesu Christi ad dexteram Patris, nimirum ipsum in cælo esse in æquali gloria cum Patre: Resurrectionem mortuorum in finali iudicio a Jesu Christo faciendam: Unitatem Ecclesiæ romanæ, in qua tantum reperitur salus; et tandem æternitatem paradisi, et inferni. Quæ omnia quilibet fidelis tenetur scire sub gravi. 5. Præcepta Decalogi et Ecclesiæ. 6. *Pater noster* et *Ave Maria*, et actus Fidei, Spei, Amoris et contritionis. Itaque sicut graviter peccat, qui negligit hæc scire (et quidem non tantum quoad voces, sed etiam quoad sensum), ita

(4) Lib. 6. n. 54. v. Certum.

etiam graviter peccat parochus, ut communiter dicitur. si per se, vel per alios idoneos (ipso legitime impedito, ut loquitur Conc. Trid. sess. 5. c. 2.) non curat ea docere saltem quoad substantiam suos subditos, pueros et adultos, qui ea ignorant. Hinc cum animadvertit, parentes, aut dominos non curare ut filii, aut famuli intersint doctrinæ christianæ, tenetur cum Episcopo de opportuno remedio consilium capere, qui ut habetur in Trid. sess. 24. c. 4. *deres.* potest etiam per censuras ecclesiasticas ad id parentes cogere. Boni pastores adnotatos tenent pueros, ut sciant quis eorum desit suas in hoc adimplere partes. Imo ait La-Croix l. 2. n. 174. et l. 3. p. 1. n. 767, si adessent alii rudes, qui adire ecclesiam nequeant, quia custodiunt domum, aut greges, cum in gravi necessitate spiritali reperiuntur, debere parochum eo proficisci, ad eos instruendos cum quocumque suo incommodo, ut loquitur præfatus auctor. Saltem non dicimus, cum hoc ei maxime molestia futurum foret ob horum rudium multitudinem, curet saltem eos instruere tempore præcepti paschalis, aut cum accedunt ad suscipiendum Sacramentum Confirmationis, aut ad contrahendum matrimonium. Expedit etiam, ut exploret magistros, et magistras, an possint recte docere pueros et puellas doctrinam christianam, et media conducentia ad in timore Dei vivendum.

36. Quoad concionem, parochus tenetur ad concionandum omnibus dominicis, ut præcepit Trident. sess. 5. c. 2. *deres.* (circa quod vide Tract. VI. n. 3.) Sed hic advertendum per Tridentinum non solum impositum esse parochis pascere greges verbo divino; sed etiam eos pascere pro captu eorum, facilitate sermonis, ut percipiant quod, prædicatur. Cum enim verum sit quod Fides sicut diffunditur, ita conservatur prædicatione, *Fides ex auditu*; parum aut nihil proderunt populis conciones il-

læ, quæ non sunt conformes modo, quem tenuit Jesus Christus, et apostoli secuti sunt, qui prædicarunt non in persuasibilibus humane sapientie verbis, sed in ostentatione spiritus et veritatis, ut fatetur s. Paulus. Ideoque merito v. p. m. Avila non Christi ministros, sed proditores vocabat eos concionatores, qui ex vanitate prædicant, ut laudes assequantur: et p. Gasp. Santius dicebat quod isti sunt, qui magis Ecclesiam persequuntur, dum sic prædicando causa sunt, cur multe animæ pereant, quæ per conciones ad apostolorum normam salvarentur. Vana verba, periodi contorti, et sonantes, descriptiones inutiles, dicebat s. Franciscus Sales, sunt pestis concionis; cuius unicus finis esse debet voluntatem audientium ad bonum movere, non autem inutiliter intellectum pascere; sicuti experientia docetur, huiusmodi exornato stylo concionandi animas vitam non mutare, quia Deus cum vanitate non concurrit. Et hoc dictum sit de omnibus concionatoribus, qui cum vanitate prædicant, sed præcipue de parochis, quibus Tridentinum loco citato hæc præscribit: *Archipresbyteri quoque, plebani, et quicumque parochiales vel alias curam animarum obtinent per se vel per alios idoneos, si legitime impediti fuerint, diebus saltem dominicis et festis solemnibus plebes sibi commissas pro sua et earum capacitate pascant saluturibus verbis.* Notentur verba illa, *pro earum capacitate*. Quare certe transgrediuntur Concilii præceptum illi pastores qui stylo sublimi ultra populi captum prædicant.

37. Hic etiam juvat advertere nonnulla; quæ valde expedit ut parochus in concionibus populo sæpius inculcet. Ex 1. quod ad emendationem non sufficit peccatum fugere, sed etiam oportet fugere occasionem peccati. Et loquendo de sponsis, qui versantur in domibus sponsarum, dicat tam ipsos, quam illarum parentes, qui hoc permittunt

non posse absolvi, nisi removeant prædictam occasionem. 2. Adurgeat homines ne iabernas adeant, eis patetfaciendo innumera peccata, quæ illic, præter ebrietates, committi solent, nempe blasphemiae, rixæ, scandala, obscenitates, domesticæ discordiæ, subtractiones victus a familia, etc. 3. Sæpe declamet in vitium (quod est generale, præcipue in villis) loquendi inhoneste in campis et in officinis, tanto magis si loquatur coram pueris et puellis, et aliis diversi sexus. Propter hos pravos sermones quot juvenes depereunt. Et hortetur de hoc parentes, dominos, et magistros officinarum, ut invigilent ad corrigendos, et ad puniendos suos filios, aut famulos, qui ita obloquuntur, præsertim tempore vindemiæ. 4. Instet ad demonstrandam sacrilegii enormitatem, qui confitentur, et communicant, omisso aliquo peccato in confessione ob ruborem, et ut horror concipiatur, curet sæpe sæpius narrare aliquod terribile exemplum eorum qui sacrilege confessi sunt ob ruborem, et postea infelici exitu perierunt, et poterit propterea ad manus habere libellum p. Vegæ, cui titulus: *Casi della confessione, etc.*

38. Insinuet 5. necessitatem doloris, et propositi pro confessione, etiam si illa sit de solis venialibus, hortando ne quis accedat ad absolutionem, nisi vere doleat saltem de aliquo peccato veniali eorum, de quibus se accusat, aut nisi materiam certam vite anteactæ exponat, cujus se vere pœnitet, ut valida fiat confessio. At quoniam rudes parum capiunt quomodo debeat esse hic dolor, sæpe explicet, quod quisque pœnitens, ut valide confiteatur (sive dolor sit contritionis, sive attritionis) debet ita pœnitere sui peccati, ut illud odio habeat, et detestetur super omnia mala.

39. Hortetur 6. ut in iræ motibus, pro blasphemando, et imprecando, assuescant dicere; *Male habeat*

peccatum meum; male vertat demoni; aut *Dominæ meæ adjuva me; Dominæ meæ concede mihi patientiam*. 7. In horrorem ponat superstitiones sive vanas observantias, quæ solent adhiberi ad curandos morbos, aut ad cognoscendos fures, etc. 8. Inculcet parentibus, ut in filios animadvertant, præsertim dum sunt pueri, cum blasphemant, aut furantur, etc. Insuper invigilet ad observandum, et seiscitandum cum quibus illi versantur, et interdicat ne cum malis sociis comitentur, aut personis diversi sexus familiariter utantur. Prætere ne in proprio lecto filios cubare faciant, vel nimis parvos ne suffocentur, aut ætate provecos (puta si 6. annos excesserint) ne illi scandalum patiantur, et tanto minus permittant mares, et femellas in eodem lecto dormire.

40. Hortetur 9. persæpe suos auditores, ut tentationes internas (præcipue impuritatis) arceant invocando SS. Nomina Jesu et Mariæ. Hoc est maximum remedium adversus tentationes. 10. Instet jugiter ad hortandum, ut, cum quis in mortale prolapsus est, statim contritionis eliciat actum quo gratiam amissam recuperare possit, cum proposito quantocius confitendi; et ab eis deducat hanc demonis fraudem, nempe quod tam Deus pareat duobus quam uni peccato; cum contingere possit quod Deus expectet post primum, et post secundum suo auxilio eos destituat.

41. 11. Doceat actus quos quilibet facere debet cum a cubito surgit, nempe gratiarum actionum, oblationis, et supplicationis, ter Ave recitando in honorem SS. Mariæ et proponendo vitare omne peccatum, et illud præsertim in quod sæpius labi solitus est, divinam Matrem supplicando ut ab illo eum liberet; et hortetur omnes matres, ut hoc practicare faciant quolibet mane suis filiis. In concionibus significet parentes teneri ad curandum ut filii Sacramenta frequentent; ea enim non

frequentando facile a Dei gratia excident, et huic tanto damno parentes consulere debent. Dicant etiam quod ipsi peccant si sine justa causa filios a matrimonio aut a religione averant, aut eos ad matrimonium invitos cogunt, sicut contra peccant filii qui matrimonio junguntur, parentibus jure dissentientibus: vide quod dicemus de sponsalibus *Tr. 18. n. 10.*

42. 12. Cum verum sit, ut supra diximus, quod parochus non solum tenetur impedire malum, sed etiam ad promovendum bonum, hortetur populum ad visitationem SS. Sacramenti, et beatiss. Virginis. Hanc visitationem potest ipse in communi cum populo obire, ut moris est in pluribus regionibus. Et dicat quod, qui ad ecclesiam convenire nequeunt, saltem e domo hanc faciant. Maxime insinuet ut congregationem homines frequentent, et omnes Communionem, pravia preparatione, et subsequentibus gratiarum actionibus per actum fidei, amoris, oblationis, et petitionis, docendo eos modum practicum, quo fieri debent.

43. 13. Curet saepe ut populus singulari studio SS. Mariae devotionem prosequatur, insinuando quanta sit ejus potentia et misericordia erga suos devotos. Ideo insinuet ut recitent rosarium in communi quotidie una cum familia, ut jejunent sabbato, et celebrent Novenas septem festivitatum, quas ex altari annuntiet populo, quoties aliqua Novena accidit. Expediet propterea, ut sabbato ille conciunculam faciat, narrando aliquod exemplum beatiss. Virginis, et semel in anno celebret aliquam Novenam solemniorem cum sermone, et expositione Venerabilis, et propterea uti poterit inter caeteros libro, quem typis edidi, cui titulus: *Glorie di Maria*, ubi collectam reperiet materiam et exempla. Felix ille parochus, qui suas oves ferventes tenet erga devotionem SS. Mariae, nam illa, Virgine opitulante, recte vivent, et advocatam in vitae exitu potentem experientur.

44. Tandem potissimum insinuet usum petitionis, nempe ut saepe se Deo commendent, ab eo praesertim sanctam perseverantiam postulando propter Jesu et Mariae amorem: saepius explicando quod divina gratia, et praecipue donum perseverantiae non obtinentur, nisi petantur: *Petite et accipietis*. Et publice saepe illam magnam Jesu Christi promissionem, quod quicquid Patrem petierimus in ejus nomine, Pater dabit nobis: *Amen amen dico vobis: si quid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis Joan. 16. 23.* Insinuet etiam instanter usum orationis mentalis, et curet faciendam in ecclesia una cum populo quolibet die, aut saltem quolibet die festo: docendo etiam modum quo fieri potest domi. Modus practicus orationem mentalem faciendi ponetur in *Appendice Prima, De directione animarum spiritualium, n. 2. ad 5. et append. 4. §. 3.* Sed hic mihi concedatur conceptum animi dolorem foras aperire. Proh magnam infelicitatem! Quam pauci sunt illi parochi et confessarii, qui curam hanc sibi suscipiunt insinuandi suis poenitentibus hoc tam magni momenti exercitium orationis mentalis, sive meditationis, sine quo valde difficile est animam posse perseverare in Dei amicitia, et impossibile est in viam perfectionis se immittere. Si aliqua attentio in hac re adhibetur, quot animae viderentur in Dei amorem accendi! Sed hoc quis non operatur, ne sibi aliquid incommodi suscipiat: alius ne stimulos suae exprobrantis conscientiae sentiat in suadendo aliis bonum, quod ipse negligit. Summa haec est, quod cura hoc non est, quia parum diligitur Jesus Christus. O si parochi, et confessarii multum diligerent Jesum Christum, a quot elicerent ut amaretur, et eos ab inferno liberarent! Igitur exprobrandus Dominus est ut, si velit amari ab animabus, faciat se amari a sacerdotibus.

45. Praeter descriptas obligationes,

quae sunt principales, supersunt aliae parochi, quae etiam non sunt minores. 1. Tenetur ipse caeteris esse bono exemplo. Pastor enim est illa lucerna lucens et ardens, quae in Evangelio describitur, ardens zelo sancto in interno, et lucens bono exemplo in externo. Secus ipse praedicet, et moneat alios pro viribus, quantum velit ad incedendum per virtutum semitas, nisi ipse praecedat exemplo, subditi ne fidem quidem praestabunt iis, quae ipse dicit: nam homines magis oculis, quam auribus credunt, ut loquitur Concil. Urcellense (*Tract. 3. de offic. cler.*)

2. Debet sedulo assistere moribundis et praesertim peccatoribus habitualis, qui peculiari assistentia magnopere indigent. Verum est quod parochus potest hanc assistentiam committere aliis sacerdotibus, sed non debet fidere cuilibet sacerdoti; nam in hac occasione assistendi moribundis possunt accidere scandala non mediocris damni. 3. Tenetur succurrere pauperibus ex parochiae redditibus, qui supersunt, deducto tamen suo, et etiam suorum (si ipsi vere sunt pauperes) alimento. Observetur in hoc quod dicitur. *Tract. 13. cap. 3. punct. 2. de beneficiis, a n. 45. ad 49. 4.* Tenetur diligenter examinare obstetrices, si ipsae sciunt quod ipsas oportet scire ad conferendum Baptismum infantibus in casu necessitatis, ut habetur in Rituali rom. de bapt. pueris; nam talis casus saepe potest eis accidere, ideoque sub gravi ipsae tenentur scire administrare Baptismum, ut dicunt s. Antoninus, Reginald. Aversa, etc. (1). Praeterea parochus debet observare circa Baptismum quod praescribit parochis Rituale rom., nimirum 1. Ut notent in libro distincto nomina baptizatorum, parentum, et patrinoorum. 2. Ut admoncant paternos de cognatione, et de eorum obligatione contracta. 3. Ut admoncant matres, et nutrices, ne secum accumbere faciant

(1) Lib. 6. n. 117. v. quoad.

pueros. Nihilominus adnotant Barbosa Anael. et Tournely, et alii communiter, talem obligationem cessare, si omne periculum cessaret, v. g. si lectum fuisset spatiosum; et puer caeteroquin ob frigus quiescere non posset, et mulier soleret suum situm dormiendo retinere (2).

Notandum ultimo quod Benedictus XIV. in Const. 9. edita die 23. Decemb. 1740. incipiente, *Ad Passionis*, etc. Bullar. tom. 1. mandat in virtute s. obedientiae omnibus parochis, sive rectoribus, etc. ut singulis feriis sextis hora tertia post meridiem in omnibus ecclesiis cathedralibus, et parochialibus campanam pulsare faciant, ut fideles lucrari possint indulgentiam centum annorum, recitando flexis genibus quinque *Pater* et *Ave*, et orando juxta intentionem Pontificis.

46. Tandem a bonis parochis pendant boni mores, et salus populorum. Si in regione bonus parochus adest, ibi videbitur florere devotio, Sacramentorum frequentia, oratio mentalis, et bonum exemplum; sin autem parochus erit pravus, tota regio vitiiis et scandalis redundabit.

PUNCTUM II.

DE EPISCOPI MUNERIBUS

47. De Ordinatione.
48. ad 4. Ordinandi debent probari in spiritu.
52. Et in doctrina.
53. De seminario ad id instituto.
54. II. De parochorum delectu.
55. Quae istis Episcopus insinuare debet. Hic sermo fit de puellarum congregatione.
56. De confessariorum electione, sermo fit de academicis.
57. De congregationibus particularibus ecclesiasticorum.
58. Debet invigilare super Missarum celebratione.
59. et 60. III. De visitatione.
61. IV. De cura Monialium.
62. V. De residentia.
63. VI. De correctione.
64. VII. De elemosyna.
65. et 66. De Missa, de aditu pauperum.

(2) Lib. 6. n. 160

faciendo ad se concurrentibus. et de exemplo præcipue circa mansuetudinem, paupertatem, orationem, etc.

47. Pluribus aliis oneribus præparochis Episcopus tenetur. Præceteris i. Circa ordinationes clericorum tenetur eligere in altaris ministros, dignos dumtaxat, et excludere indignos: s. Franciscus Salesius contremiscebatur, dum hanc obligationem perpendebat, ideoque sanctus neminem ad Ordines admittere, quem bona vita non comitabatur, nulla in hoc habita ratione commendationum, nobilitatis, nec doctrinae subjecti: dum doctrina, quæ malam vitam sociam habet, majori detrimento est, quia vitio auctoritatem adducit. Unde fiebat quod peccos promovebat, prout hodie faciunt boni Episcopi: cum pauci sunt, ut veritatem fatear, qui sacerdotio inilientur ex vera vocatione, et ut gloriam Deo præstent, et hinc fit quod pauci sacerdotes sunt, qui boni evadant, et utiles animabus. Dicebat ipsemet Sanctus non esse Ecclesie necessarios multos sacerdotes, sed bonos.

48. Duo debet Episcopus examinare in iis, qui ad Ordines anhelant, spiritum et doctrinam. Circa spiritum et mores parum totus est ille Episcopus, qui attestationibus parochorum confidit. Hæ plerumque sunt ob humanos respectus. Nec Episcopus potest tantum acquiescere soli bonitati negativæ Ordinandi, ut dicitur. Thomas, nempe quod nihil sciat mali de illo, sed oportet ut ejus bonitatem positivam cognoscat, tales notitias habendo, ut sufficientia præstent judicia, quod ille vero spiritu Ecclesie sit donatus. Dicit s. Paulus (1. ad Tim. 3. 6.) oportere sacerdotem (qui etiam sub nomine Episcopi comprehenditur a ss. Patribus, ut a s. Ambrosio, s. Joanne Chrysostomo, s. Thoma, et aliis) non esse neophytum, nimirum, ut explicat Angelicus, non solum ætate, sed etiam perfectione. Quare ait Trident. Sess.

23. c. 12. eos tantum debere assumi ad Ordines sacros, quorum probata vita senectus sit, significans eos bono habitu debere esse dotatos, et debere esse senes in virtute, juxta illud Sapientie 4. 9.: *Ætas senectutis vita immaculata.* Propter Episcopi zelantes non firmare solent supplices libellos, nisi prius secreto certi facti fuerint de eorum morum probitate a pluribus personis, de dignis, quæ noscunt subjectum. Advertatur hoc attente, quia hoc est medium valde efficax, imo necessarium Episcopo, ut tutam faciat suam conscientiam in Ordinationibus, quas habet. Ex his enim secretis cognitionibus Episcopus potest certus fieri non solum si clericus ludis, insolentis, pravis consuetudinibus sit aliis scandalo, sed etiam si positive vitam spiritualem agit; ecclesias, orationem, Sacramenta frequentando, si solitarie vivit, aut saltem cum bonis sociis comitetur, si studio dat operam, si modesto habitu, et sermone incedit, et hujusmodi. Et si forsitan notitiam habeat de scandalo positivo alicujus, tunc non debet sibi satis esse ordinariam probationem exigere, sed multorum annorum resipiscentiam observare debet: cum suspicio rationabilis tunc suboritur, quod omne ab eo simulatione fiat, ut Ordines assequatur.

49. Juxta primam Ecclesie disciplinam ei, qui in unum mortale lapsus fuisset, aditus ad Ordines penitus præcludebatur, ut testantur s. Hieronymus, s. Isidorus, et alii. Deinde aliquibus post sæculis excluderentur perpetuo ab Ordinibus saltem illi, qui ob aliquod grave facinus diffamati fuissent. Concedimus hæc nostra tempestate tantum rigorem non ubique practicari: nihilominus certum est (ut supra vidimus) nullum posse admitti ad Ordines, qui prius in virtutibus probatus non sit et præcipue in diuturna continentia quam ordinati in Sacris profiteri debebunt. Habemus in cap. Nullu

dist. 25. ex s. Gregorio. Nullus debet ad ministerium altaris accedere, nisi cujus castitas ante susceptum ministerium veritè approbata, lib. 1. epist. 42. Et requirit s. Pontifex, ut hujusmodi probatio habeatur a multis annis, dicens: *Neumquam ii, qui ordinati sunt, pereant prius aspiciatur si vita eorum continens ab annis plurimis fuit.* Hanc eandem probationem requirit Trident. Sess. 23. c. 13. de ref. dum præscribit Ordines sacros non conferri nisi iis, qui in minoribus Ordinibus probati sunt, nimirum quorum bonæ vitæ experientia habeatur.

50. Summa igitur hæc est, quod non potest dubitari, quin Episcopus graviter peccet admittendo ad Ordines sacros indignum; indignus autem est quicumque sufficientem probationem non dedit de sua positiva bonitate. Rationem affert s. Thomas dicens (1): Ad Ordinem sacrum requiri majorem sanctitatem, quam ad statum religiosum, quia per sacrum Ordinem deputatur ad dignissima ministeria. Et alibi (2): Sicut illi, qui Ordinem suscipiunt, super plebem constituuntur gradu Ordinis, ita et superiores sunt merito sanctitatis. Itaque juxta s. Thomam sicut clerici per Ordinem sacrum, quem suscipiunt, elevantur ad gradum superiorem super populum christianum, ita debent reperiiri superiores merito sanctitatis. Ideoque asserit quod opus habent eo gratie gradu acquisito (intelligitur certe de gratia non gratis data, scilicet de illa, quæ nos gratos Deo facit, quia hoc solum meritum sanctitatis producit) quæ eos dignos reddat, ut inter Jesu Christi ministros annumerentur: Et ideo præexigitur gratia, quæ sufficiat ad hoc quod digne connumerentur in plebem Christi. Deinde concludit Sanctus quod non sufficit Episcopo ordinanti, ut aliquem ad Ordinem sacrum promoveat, si nihil mali sciat, sed etiam debet esse certus de probitate Ordinandi: Sed

(1) 2. 2. q. 184. a. 8. — (2) Sopp. q. 35. a. 1. ad 3.

exigitur amplius (sunt Angelici verba) ut secundum mensuram Ordinis vel officii injungendi diligentior cura apponatur, ut habeatur certitudo de qualitate promovendorum. Et ad hanc rem adducit auctoritatem s. Dionysii, qui dicit neminem in ministrum Divinorum (sicut est sacerdos) audere assumi, nisi per diuturnum habitum se Deo conformem cognoscat: *In divino omni non est audendum aliis ducem fieri, nisi secundum omnem habitum suum factus sit dei formissimus, et Deo similitimus.*

51. Præterea, sicut peccaret Ordinandus, si probitate positiva carens nempe habitu bonæ vitæ jam acquisito, vellet in sacris Ordinibus initiari, saltem ob periculum, cui se exponit non sustinendi onus, quod suscipit ferendum, et præcipue coelestis, sine Dei vocatione, quam certe tunc non est præsumendum habere; ita tanto magis peccaret Episcopus, qui eum ordinaret, si suæ emendationis non præcederet diuturna probatio. Ait s. Thomas (3): Ordines sacri præexigunt sanctitatem, unde pondus Ordinum imponendum parietibus jam per sanctitatem desiccatis. Adducit s. doctor similitudinem fabricæ, dicere volens quod, quemadmodum parietes recenter elevati pondus grave sustinere nequeant; ita iis, qui paulo ante mores mutarunt, et adhuc ab humore vitiorum purgati non sunt, non est imponendus sacer Ordo, qui secum affert debitum perpetuæ continentie, et vitæ exemplaris, quam ministrum altaris decet. Itaque Episcopus sacrum Ordinem indigno conferens, duplici titulo peccat: peccat quia suo muneri deerit, et peccat quia cooperatur omnibus peccatis, quæ ille committet, et causa erit ut alii etiam peccent. Hoc idem innuit s. Paulus (1. Timoth. 5. 22.) cum dixit: *Manus cito nemini imposueris, neque communicaveris peccatis alienis.* Super quem textum postea dixit s. Leo: *Quid est com-*

(3) 2. 2. q. 189. a. 1. ad 3.

municare peccatis alienis, nisi talem effici ordinantem, qualis ille est, qui non meruit ordinari?

52. Hactenus circa spiritum, transeamus nunc ad doctrinam, quæ requiritur in eo, qui sacris Ordinibus initiari postulat. Ignorantia in ecclesiasticis non solum sibi, sed etiam aliis nocet; et quod peius est, ignorantia in sacerdotibus est malum, cui nulum remedium invenitur, ut dicebat s. Franciscus Salésius, aut quia semper incapaces persistent, aut quia, accepto sacerdotio, difficulter cogi poterunt ad studendum. Debet ideo Episcopus maxime curare ut inspiciat an qui postulat promoveri, sit bene edoctus, et an sit studii cupidus: dum qui studii non est amator, nunquam idoneus erit Ecclesiæ; imo necessario erit prævus, nam (ut dici solet) otium est pater vitiorum. Propterea Prælati non sibi satis habeat examen quod plerumque solet fieri circa requisita ad Ordines, et super alias res consuetas, quas Ordinandi discunt in aliquo liberulo, sed, postquam ordinati sunt, remanent indocti, uti erant antea. D. Fabricius de Capua fel. rec. Archiepiscopus Salernitanus in suis Ordinationibus, et præsertim sacerdotum, suos Ordinandos examinari faciebat super tota morali. Scio etiam alium Prælatum (Episcopum vigilantem), qui etiam a clericis circa moralem examen exigebat, unicuique Ordini assignando tractatus, quos scire debebant; itaque ad sacerdotium ascendentes tota morali ita callebant, ut ad confessiones audiendas quisque idoneus reperiretur. O utinam et omnes Episcopi has semitas tenerent, non audirentur utique tot conquestus, uti plerumque audiuntur, quod non invenitur cui confesarii officium committatur! Sed dicit aliquis Concilium Tridentinum non exigere tantam scientiam ab Ordinandis. Sed respondeo quod non prohibet e contrario Concilium, quominus Episcopus id exigat a suis Ordinandis (ut

loquuntur pp.), cum videt talem esse suæ diocesis necessitatem. Tum etiam Concilium tantum statuit quod, si talis scientia desit, ad Ordines nemo promoveatur, non autem præcepit ut, qui tali scientia prævitus esset, ab Ordine repellere non possit. Sed loquendo etiam juxta Tridentinum Concilium Sess. 23. c. 14. dicit quod promovendi ad sacerdotium *ad populum docendum... ac ad ministranda Sacramenta diligenti examine comprobentur*. Quibus Innoc. XIII. in Bulla Apostolice ministerii pro Hispania lata, et a Benedicto XIII. pro toto orbe distensa, aliam benignam interpretationem (ut testatur Lambertini postea Benedictus XIV. *Notif. 2. n. 16. et 36.* dare non potuit, quam ut Ordinandi saltem morali theologia callerent.

53. Quapropter Episcopo incumbendum est, ut seminarium optima directione constitutum habeat, ab hoc enim (statuendo ut nemo Ordines ambiat, qui saltem tres aut quatuor annos ibi commoratus non sit) postea seliguntur parochi confessarii, et ceteri sacerdotes; et ita poterit diocesis suam cultam reddere. Dixi *seminarium optima directione constitutum*, alioquin seminarium esset majori perniciæ juventuti, et diocesi. Juvenes qui seminarium ingrediuntur (quantavis diligentia adhibeatur) non omnes erunt angeli: multi non afferunt eo spiritum; sed ibi acquirere debent illum. Igitur si seminarium erit male directum, eveniet quod etiam illi, qui tamquam angeli ingrediuntur, paulo post tempore demones evadent, et ipsi suæ vitæ contagione contaminabunt totas suas regiones. Quare Episcopus si ob ditum tenuitatem, aut ob aliquem alium defectum non posset suum seminarium de bonis ministris providere, tenetur penitus illud extinguere, nisi velit Deo tot criminum et scandalorum rationem reddere. Oportet igitur, ut seminarium optima disciplina floreat tam in spiritu, quam in lit-

teris. Quod ad spiritum attinet, 1. In regulis constitutum sit ut nunquam desit meditatio, ut Missæ quotidie intersint, ut adsit lectio spiritualis, visitatio Sacramenti, conscientie examen, silentium extra tempus solatii: et hoc omne servetur quotidie. Item qualibet hebdomada confiteantur, et communificent, aut saltem bis in mense, arcessendo bonos et plures confessarios, et etiam alios extraordinarios pluries in anno. Item quolibet mense sit unus dies solitudinis spiritualis, in quo aliquis pater bono spiritu dotatus faciat sermonem ac fiant quolibet anno exercitia spiritualia: oporteret etiam statuere, ne tempore feriarum seminaristæ domos adirent: nam tunc (præcipue tempore vindemiarum) isti intermittunt omnia exercitia spiritualia, et illo mense, aut bimestri cum foris vivunt, quantum boni acquisiverunt, amittunt, et regrediuntur in seminarium vitiis et peccatis onusti. 2. Debet Episcopus procurare bonum pastorem, qui sit zelo plenus, et experientia exercitatus, qui sit sagax ad suspicandum de unoquoque, et de qualibet actione, et vigilans ad discurrendum per classes, et defectus indagandos, sæpe præfectos interrogando, et etiam aliquem fideliorum seminaristam, qui præventus sit in qualibet classe, ut sibi referat defectus, quos animadverterit. 3. Debet procurare præfectos moribus probatos, qui nunquam a suis classibus absint, nec familiaritatem peculiarem permittant seminaristis inter se habere, et animo forti sint in corripiendo et fideles sint in referendo apud rectorem qualibet hebdomada delinquentes. 4. Expedit ut Episcopus sæpe adeat seminarium, et semel, aut bis in anno particulare scrutinium faciat, interrogando quemvis seminaristam, an adsit aliquod inconveniens. 5. Præ cæteris debet invigilare Episcopus super pueros, qui in seminarium recipiuntur, operam dando ne ingreditur aliquis, qui dudum exemplo

bono non fuerit, secretas informationes de illorum moribus inquirendo. Satis est habere paucos et bonos, quam multos et imperfectos, qui suæ vitæ turpitudine etiam bonos contaminant. Deinde utendum est stricto rigore, miseratione omni postposita, cum incorrigibilibus, et cum aliquo, qui scandalum positivum præbuerit, v. gr. impuritatis, tumultuationis, furti, etc. Hujusmodi seminarista vix prima vice tolerandus esset post diurnam, et exemplarem animadversionem; sed tutius consilium est eum statim e seminario expellere, quia talis ovis contagione inquinata potens est totum seminarium corrumpere. In hac re charitatem adhibere non est charitas, sed tyrannus, et injustitia, quia Episcopus ex justitia tenetur damnum commune evitare. Quod ad scientias attinet, maxime interest ut Episcopus curet sedulo instruendos juvenes in lingua latina, aliter in cæteris scientiis parum proficient, et parum intelligentibus latinitatem parum gratum erit studere. Curet etiam ut addiscant philosophiam (et præcipue logicam, sed meliorem) et theologiam scholasticam et dogmaticam. Sed præ cæteris in diocesis non numerosis necesse est, ut seminaristæ omni sedulitate incumbant morali, ut habiles fiant ad audiendas confessiones, et Episcopus possit eorum opera uti, cum oportebit. Alias cum e seminario perfecti sunt, non amplius student, et inutiles Ecclesiæ remanebunt. Expedit etiam ut exerceantur seminaristæ nunc unus in docendis pueris doctrinam christianam qualibet hebdomada, nunc alius in aliqua concinacula, colloquiis, etc. Ita ipsi et alii erga exercitia apostolica pro tempore, cum egressi fuerint e seminario, amore inflammarentur. Ideoque utilissimum est instruere seminaristas circa talia exercitia. Qui vellet alia circa bonum regimen seminarii, potest observare meum parvum libellum, quem ad hoc typis dedi.

54. Tenetur II. Episcopus ad eligendos bonos parochos et bonos confessarios. Quoad parochos, jam conpertum est, præferendos esse digniores. Etiam in beneficiis simplicibus probabilior sententia cum s. Thoma et aliis (1) requirit præferendos esse digniores, quia hoc exposcit utile commune Ecclesiæ. Sed quoad parochialia certum est ex Trident. Episcopum teneri ad eligendum digniorem spectata qualitate concurrentium, nempe consideratis prudentia, ætate, meritis, sed maxime scientia est vitæ probitate. Quoad scientiam potest bene Episcopus se conformare examinatorum iudicio; sed sua præcipua diligentia sit, ut ipse cognoscat de vitæ probitate, inquirendo notitiam a diversis. In dubium revocanda non est maxima s. Francisci Salesii, quod in curis animarum præferendi sunt sufficienter docti doctioribus, qui spiritu sunt inferiores. Et S. C. de parochorum electione (ap. Piasec. pag. 528. n. 19.) sic decrevit: *Præferendus est minus doctus (modo idoneus) quando ejus mores sunt approbati, doctiori, cujus vita ignoratur.* Pro certo habendum parochum probum uno mense utiliorem esse populo, quam parochus doctior, sed minus probus toto anno.

55. Tenetur etiam Episcopus se informare ab aliis an parochi dent operam docendo pueros doctrinam christianam, an prædicent, et an prædicent ad Tridentini præscriptum. De hoc debet Prælati sæpe admonere parochos, ut parvulis fruantur panem verbi divini, hortando etiam eos, ut in concionibus conentur insinuare res, quæ ad usum conducunt v. gr. quomodo repellendæ sint tentationes, quid dicendum, cum occurrunt res adversæ, aut cum injuriis quis afficitur, et hujusmodi. Item perquirant Episcopi, quæ diligentia parochi, et confessarii incumbant in audiendas confessiones. In aliquibus locis parochi, et confessarii

(1) Lib. 4. n. 93.

assistunt etiam choro; sed quid accidit? Accidit quod, dum populus est magis frequens in ecclesia, illi pergunt in chorum, et populus per plures menses confiteri: ad hoc Episcoporum est remedium afferre. Item perquirant an parochi sint diligentes, ut pueri capaces decem annos circiter nati communiceant, ut supra dictum est. Item, an seduli sint ad colligendas schedulas Communionis paschalis, ut videant an omnes præcepto satisfecerint: an orationis mentalis exercitium perseveret, an visitatio sanctissimi Sacramenti, et Beatae Virginis fiat in communi in ecclesia, ut in multis regionibus in uso est. Et magni refert ut curet Episcopus introduci hunc usum, ubi non est, et restaurari, ubi intermissus est; et confirmari, atque augeri, ubi reperitur. Commendet quoque assistentiam moribundis, et congregationibus secularibus. In pluribus locis nostris Missionibus introduximus congregationes puellarum. Hæ ita disponuntur; congregentur in aliqua ecclesia omnes puellæ sexdecim annos et infra nata, quolibet die dominico vesperi: ibi sacerdos nota probitate ad hoc designatus, præter doctrinam christianam, exhibeat brevem et simplicem sermonem, aut instructionem supra orationem mentalem, aut circa modum suscipiendi Sacramenta, aut circa aliquam virtutum illi ætati convenientem, et postremo assignet devotiones, quæ praticari debent ab illis in illa hebdomada, et præter regulas, quæ præscribuntur, sacerdos sæpe in memoriam reducat earum, ut non omittant recitare quotidie rosarium, visitare sanctissimum Sacramentum, saltem ex propria domo, conscientiam examinare, Sacramenta frequentare saltem semel in hebdomada, ut modesto ornatu ostendantur, et hujusmodi. Hæ congregationes, sive collectiones puellarum, causant postea bonum summum, quia si ipsæ postea nubent, facilius doce-

bunt filios ea, quæ ipsæ factitarunt, et familiæ integræ sanctificabuntur.

56. Præterea maxima debet esse Episcopi diligentia in seligendis confessariis. A confessariis pendet directio conscientiarum omnium subditorum, et unus confessarius, qui sit ignarus, aut moribus pravis, potest totam regionem perditam facere. Non debet igitur Episcopus aliquem probare, quin prius certus fiat de ejus probitate, et doctrina, examinando eum super morali. Nonnulli Episcopi facultatem audiendi confessiones præbent indistincte omnibus concionatoribus quadragesimalibus, et omnibus aliis qui in aliis diocesisibus jam probati fuere. Sed alii Episcopi scrupulum sibi faciunt de hoc, et merito, cum postea observantur tot mala, quæ oriuntur ab hujusmodi confessariis cæco ductu approbatis. Si prælati cupit habere confessarios, quorum opera uti possit sine scrupulo, præter congregationes casuum moralium, quæ solent fieri in multis diocesisibus, curet statuendas in qualibet regione academias morales bis aut ter in hebdomada, notum faciendo, ab eo nullum admissum iri ad audiendas confessiones, qui saltem per annum non interfuerit hujusmodi academiis, quæ maxime utiles (ne dicam necessarie) sunt illi, qui vult in hac scientia esse versatus, dum ita melius dubia disceptantur, et doctrinæ magis in memoria figuntur.

57. Optimum concilium esset etiam, si Episcopus curaret in locis grandioribus suæ diocesis congregationes particulares statui sacerdotum, et clericorum magis vitæ spirituali addictorum, ubi se exercerent qualibet hebdomada in praxi audiendarum confessionum, aut moribundis assistendi, aut celebrandi Missam et aliquando se exercerent in aliqua orationcula (vulgo *Sentimento*) facienda, colloquio, sermone, aut instructione. Hi congregati vero habebunt suas peculiares regulas, v. gr. veste ta-

lari semper vestiendi, aleis non ludendi, etc. ut populus de eis venerationem concipiat. Nihil refert hos paucos esse, imo expedit multos non esse, ut cautiore et magis addicti in operibus charitatis se servent. Et Episcopi diligentia erit semper eos ad id inflammare, ac etiam de eis bene mereri, saltem dando eis conciones quadragesimales, aut alias conciones, etiam mittendo eos ad aliquam Missionem, aut exercitia spiritualia facienda; hortando eos semper, ut stylo simplici et populari concionentur, si cupiunt fructum ex concionibus afferre.

58. Item, ut bene advertit Roncaglia cum Quarti et Pasquali, Episcopus sub gravi tenetur invigilare, ut sui sacerdotes Missam celebrent debita attentione et gravitate a tanto Sacrificio requisita sine verborum, et caeremoniarum conculcatione, ut impie cum communi scandalo secularium a nonnullis, ne dicam plebisque, sacerdotibus faciliatur, quæ quidem conculcatio, cum est notabilis (ut necessario evenit), certe est peccatum mortale, ut dicetur loquendo de Sacrificio Missæ Tract. 15. cap. 4. n. 84. ubi considerabitur ex proposito hoc punctum. Sed quod ad Episcopos attinet, declaratum est in Trident. Sess. 22. *Decr. de observ. in celebr. Miss.* eos teneri (et quia materia est gravis, certe gravis est obligatio) prohibere in suis diocesisibus quominus tali irreverentia Missæ celebrentur: *Decernit s. Synodus (sunt verba Concilii), ut Ordinarii locorum Episcopi ea omnia prohibere... sedulo curent, ac teneantur, quæ... irreverentia (quæ ab impietate viz. sejuncta esse potest)... induxit.*

59. III. Maxima etiam esse debet cura Episcoporum in non negligenda visitatione oppidorum, quam Tridentinum districte præcipit Episcopis in Sess. 24. c. 3. *de ref.* ubi dicitur: *Episcopi propriam diocesim per se ipsos, aut si legitime impedit fuerint, per suum generalem vica-*

rum, aut visitatorem, si quotannis totam propter ejus latitudinem visitare non poterunt, saltem majorem ejus partem; ita tamen ut tota biennio per se, vel per visitatores suos compleatur, visitare non prætermittant. Et subjungitur: *Studeant quam celerrime cum debita tamen diligentia visitationem persolvere. O quot perturbationibus occurritur a Prælato, circumeundo, et propriis oculis res inspiciendo! Impossibile est tam bene diocesim gubernare per alios, quam per proprium pastorem. S. Carolus Borromæus licet bonis ministris provisos fuisset, non omittebat ipse personaliter adire, et gravi incommodo visitare etiam regiones remotiores suæ diocesis. Ipse ut aliquoties adiret aliquod oppidum cum visitatione, reptans per lutulenta et nivosa loca iter fecit, et percurratur ejus vita, ut observetur quantum ille operatus sit, et quantum suis visitationibus profecerit. De s. Francisco Salesio narratur etiam, ut aliqua loca visitaret necesse sibi fuisse per semitas adeo difficiles et asperas progredi, ut plantas pedum decorticatas haberet, adeo ut per plures dies pedibus insistere nequiret. Aliquando contigit ei super foliis dormire, et se roganti, ne vitam suam periculo exponeret, Sanctus respondebat: *Me vivere non est necesse; sed est necesse, ut muneri meo satisfaciam.**

60. In istis autem visitationibus debet Episcopus efficere ut suæ oves pastoris vocem audiant. O quam, plus quam aliorum, proprii pastoris vox movet! s. Carolus in visitatione solebat bis, aut ter inde concionari. Item debet examinare pueros, ut videat quomodo instructi sunt; et ita potest consulere parochorum negligentiam, eos corripiendo, et etiam substituendo aliquem œconomum ad docendos pueros doctrinam parochi impensis, saltem ad aliorum exemplum; item incumbat, præsertim in oppidis, in examinandos sacerdotes

in cæremoniis Missæ, et suspendat a celebratione sine ulla misericordia eos, qui uti debent eas non cillant. Potest etiam Episcopus ad examen revocare confessarios approbatos, et ex juxta causa etiam parochos; vide Tract. 16. n. 75. Imprimis debet scrutinium personale adhibere de omnibus sacerdotibus regionis, unumquemque secrete interrogando, primo de suis muneribus, ut ei insinuet quod oportebit, et deinde de aliorum defectibus, et præsertim parochi, et confessariorum, verbi gratia, quomodo suo muneri dant operam, cum quibus versantur, etc. Nonnulli Episcopi vigilantes apud se habent libellum memorialem, ubi qualitates bonas aut malas uniuscujusque ecclesiastici adnotant. Hæc monumenta possunt inservire sexcentis rebus bonis, et præcipue ut parochorum electionem, confessariorum, aliorumque ministrorum sibi certam faciant. Et postremo interroget de abusibus, scandalis et discordiis, quæ in regionibus serpunt. In istis visitationibus curet ad fervorem erigere congregationes sæcularium, ac eas de auxiliis opportunis providere assignando concionatorem ac confessarium, si istis carent. Et tunc potest etiam particulares congregationes sacerdotum Missionariorum superius adnotatas instituere. Expediret etiam ut in istis visitationibus Episcopus in confessionali sederet, ut confessiones exciperet, saltem ut auscultaret aliquam personam, quæ illum in secreto alloqui vellet. Denique non prætermittat in visitatione Confirmationis Sacramentum administrare. Et compertum est apud omnes, graviter peccare illum Episcopum, qui diutius differt hujus Sacramenti administrationem, quia privat suas oves tanto bono. Quare dicunt Castropal. Salm. et Croix non excusari a mortali, si per 8. aut 10. annos saltem non circumit (et suis expensis si consuetudo aliud non ferret) regiones saltem princi-

pales diocesis tale Sacramentum administraturus, modo hoc sibi non esset moraliter impossibile.

61. VI. Episcopo curæ esse debent monasteria Monialium; quocirca 1. invigilare debet sedulo, ut puellarum profiteri cupientium voluntatem exploret, quandoquidem major harum pars religionem ingrediuntur non Dei vocatione sed parentum impulsione; et hinc fit postea, ut vitam ibi ducant inquietam, et introducant laxitates in communitali cum damno communi. 2. Tempore visitationis, quæ quolibet anno fieri debet in monasteriis sibi subjectis juxta Clem. *Attendentes de statu Mon.* circa autem visitationem monasteriorum exemptorum quoad clausuram vide Tract. 20. de privilegiis n. 80) debet ille particulare scrutinium adhibere, secreto sigillatim Moniales audire, ut cognoscat si in monasterio adsit aliquod scandalum, aut morum dissolutio. Sit nihilominus cautus, ne partialis videatur alicui factionum, quæ forsas viget in monasterio. Audiat omnes, et postea de opportunis provisionibus prospiciat. 3. Non sit facilis ad extraneis veniam colloquendi cum Monialibus dandam. Suadeat sibi affectiones multoties non in principio contrahi sed temporis progressu, et diuturna consuetudine; et unica animorum cum exteris adhesio potest esse scandalo, et ruinæ toti monasterio. Et si monasterium extra suam residentiam esset, Episcopus admo- neat vicarium, cui hoc curæ est, ut nimis sit parcus et circumspectus in dandis hujusmodi licentiis. 4. Curet pariter pluries in anno in dandis confessariis extraordinariis, saltem ut remedium afferatur confessionibus nullis, aut sacrilegis, quas nonnullæ Moniales apud ordinarios faciunt; nec credat hos casus esse valde raros; nec in hoc attendat Monialium postulationem, quia quæ magis indigent sunt magis difficiles ad requirendum extraordinarium. Et

cum eum assignet, unamquamque obliget ad illum adeundum, si non ad confitendum, saltem ad colloquendum, uti statuit Benedict. XIV. in sua Bulla, *Pastoralis curæ*, qui explendo verba Tridentini sess. 23. c. 10. *Qui* (confessarius extraordinarius) *omnium confessiones audire debet*, sic ait: *Extraordinario confessario singulæ se sistant, ad sacramentalem confessionem apud ipsum peragendam, sive ad salutaria monita accipienda... ne aliæ censerentur necessarias habuisse causas, ob quas ad extraordinarii opem confugere coactæ essent, aliæ vero ab hujusmodi necessitatibus immunes judicarentur.* Convenit etiam ut Episcopus sine præcisa necessitate non inducatur ad confirmandos ultra triennium confessarios ordinarios. Postremo curet ut singulis annis dentur exercitia spiritualia ab aliquo sacerdote exemplari, et perito communitalium disciplinæ: dico hoc, quia secus potest accidere quod potius damnum, quam utile percipiatur.

62. V. Episcopus (ut supra dictum est) tenetur ad residentiam, sed strictius parochus, ille enim est illius gregis principalis pastor. Episcopo in ejus ordinatione consignatur annulus, ut illum gerendo consideret non esse amplius sui juris, sed Ecclesiæ suæ sponsæ, ut perpetuo, dum vivit, ei assistat. Conceditur tamen a Concilio Episcopis posse abesse tres menses ex causa a diocesi, sed notetur quod Benedict. XIV. 3. Dec. 1746, in Bulla *Ad universæ*, declarans hanc causam (quæ a Tridentino nominatur *æqua*) dicit eam non debere esse fulem, nec ob vanum solatium: *Animi levitas oblectationum cupiditas, aliæque fulem causæ excluduntur, sunt verba Pontificis. s. Carolus cum extra suam diocesim esse cogebatur, catenis (ut legitur in ejus vita) obstrictus esse videbatur ob vehementis desiderium, in quo erat citius redeundi. Cardinalis Bellarminus, li-*

cet a Papa coactus Romæ morari, et extra ecclesiam suam Capuanam, se ob bonum Ecclesiæ universalis, sibi non videbatur ipse tutus in conscientia, ideoque se Episcopatu abdicavit.

63. VI. Episcopus tenetur ad corripiendum, et ad scandalis occurrendum strictius quam parochi, tum quia ipse est principalis pastor, tum quia majore auctoritate sua potest malis consulere, invocando etiam, si opus est, auxilium principis secularis; uti fit a multis bonis Episcopis, et quidem voti sui sunt compotes. Hoc est illud grave onus, quod Episcopi etiam sancti mirum in modum formidant. Episcopus Neri S. S. fel. mem. dicebat: *Quomodo sonatum capere possum, cum scio aliquam ex ovibus meis Dei gratia carere?* Verum est tale officium odio esse non paucis, et Episcopo, ut bene eo fungatur, conciliandæ sunt sibi maledictiones, aversiones et etiam vitæ pericula; sed bonus pastor animam suam dat pro ovibus suis. Dicebat idem Episcopus S. S. fel. mem. *Episcopum in acceptando episcopatu præparare se debere, aut ad esse inquisitum, aut venedatum, aut damnatum.* Ut recte occurratur scandalis, opus est ut Episcopus attendat assidue ad inquirendum, et non tantum a parochis, vel a vicariis foraneis, qui multoties ob humanos respectus, aut ne videantur negligentes, tacent; sed etiam perquirat ab aliis sacerdotibus zelantibus, quos ubique locorum diocesis ad id destinatos habeat, ut ab ipsis certior fiat de omni quod sciunt. Et cum ad se adeunt parochi et vicarii, curet statim coram se admittendos, et cito expediendos, ut postea sint faciles ad redeundum, et ne excusationem afferant, se non posse tamdiu expectare.

64. VII. Episcopus tenetur ad largiendas eleemosynas. Ecclesia redivitibus episcopatum non instruit ut suo libitu profundat Episcopus, sed

ut pauperibus succurrat; patrimonium pauperum est mensa episcopalis. Sanctus Gregorius ait, eleemosynam esse primum opus misericordiae, quod pastor suo gregi præstare debet. O quot malis potest Episcopus eleemosynis prospicere! Quot sponsi vivunt in peccato, quia eis non suppetit modus matrimonium perficiendi! Quot pueri ob paupertatem dormiunt una cum parentibus, aut mares cum puellis in eodem lecto cum tanta animarum pernicie! Ideoque boni Episcopi curant perquirere a parochis de necessitatibus, quæ adsunt, et eis imponunt ut se certiores faciant, quoties aliquid occurrit. Scio equidem doctores (1) dicere, posse beneficiatum servare fructus superfluos suæ sustentationi (intelligitur semper ac pauperes in gravi necessitate constituti non sunt) ut eos impendat in emendis redivitibus pro Ecclesia, aut ut in posterum aliis majoribus necessitatibus provideat; scio etiam Episcopos sanctos non legare nummos, aut prædica emptæ, sed æs alienum. Dedit Episcopus, dicebat s. Carolus, ut fama audiat, quod ipse nummos in arca retineat. Et sanctus Thom. de Villanova dicebat quod si moriendo nummos reliquisset, se pro damnato habiturus esset.

65. Omitto denique sermonem facere de aliis Episcopi muneribus, v. g. de Missa quam ipse, etiam plus quam parochus, tenetur in festis pro suis ovibus applicare. De accessu quem ad se patientem assidue tenere debet subditis, etc. et præcipue parochis et vicariis foraneis, quos statim ad sui præsentiam admittere tenetur; nec non rationem exquirere a vicario capitulari de omnibus quæ fecit, ut præcipit Trident. Sess. 24, c. 16. de reform. Sed omittere non possum, quin aliquid dicam de bono exemplo, quod ipse cunctis exhibere debet. Si pastor cupit, ut oves ad montem ascendant, opus est ut præ-

(1) Lib. 3. n. 491. Quær. 4.

eat ipse. Episcopus est illa lucerna a Deo super candelabro posita, ut luceat omnibus, qui sunt in domo Domini. Igitur oportet, ut dixit s. Paulus Tito, Prælatum omnium virtutum, quas in suo grege videre cupit, se exemplum ostendere. Sit exemplo *munsuetudinis*; beneficia cum potest ingratum et inimicis, a quibus vexatur, rependendo. Perspicua exempla habemus, quæ nobis reliquerunt s. Carolus, s. Franciscus Salesius, et nuperrime Emilius Cavaliere Episcopus Trojæ, de quo erat proverbium: *Qui ab Episcopo Cavaliere vult beneficiis affici, oportet ut de ipso male mereatur.* Sit exemplo *paupertatis*; verum est quod Episcopus quin justitiam lædat, potest impendere quantum suam decentem sustentationem decet, sed in cunctis deberet efficere ut sancta paupertas splendeat. Paupertas in habenda familia moderata: tot tantum sibi famulentur, quot suæ mere necessitati satisfacere sufficiunt. Paupertas in vestitu, et in modesta ac simplici domus suppellectili; Episcopus enim, qui palatium sumptuosa suppellectili, quæ laici oblectantur ornatum habet, non utique ædificationem præ se fert populo. Sanctus Carolus e domo sua omnia aulæa tapetia, paramenta et curiosas imagines penitus dimovit. Paupertas in mensa frugali, et pro comperto habeatur, quod nihil aliud poterit magis Ecclesiastici apud vulgus existimationem conciliare, quam

frugalitas in victu: *Vivere autem de altari, non lucrari concessum est.* Can. 1. dist. 44. Et Trident. jubet, *quod modesta suppellectili, et mensa, ac frugali victu contenti sint.* Sess. 23. c. 1. de ref. Ita pariter exemplo *sitorationis*: Cardinalis de Areticoconsulto descendebat in ecclesiam oraturus ante ss. Sacramentum, ut alios exemplo suo moveret. *Mortificationis*: abstinendo a quibusdam solatiis Prælatum non decentibus. *Sollicitudinis*: ad sæcularium consuetudines, nisi ex necessitate non accedendo. *Modestæ*; mulierum commercia aufugiendo, et cum necesse sit, maxima cautela cum eis agendo. *Zelo*; operam dando, ut in omni privato sermone de Deo eloquia immisceat, uti s. Carolo moriserat, dum sibi cum quibuscumque agendum erat.

66. Dixi, loquendo de parochis a bonis parochis pendere subditorum salutem. Nunc dico a bonis Episcopis pendere salutem totius diocesis; nam Episcopus promovet bonos clericos, bonos sacerdotes, eligit bonos confessarios, et bonos parochos: suo bono exemplo, et vigilantia multum confert, ut in probitate sua illi perseverent, et ita universe in diocesi pietas vigere videatur. Propterea in hac materia de pastorum debito fusius egi, quam in aliis, quia in hac agitur de bono, vel damno communi, quod omne in pastorum bono vel malo ductu positum est.

TRACTATUS VIII. DE QUINTO PRÆCEPTO DECALOGI

CAPUT I.

DE OCCISIONE SUI IPSIUS.

1. et 2. Quando licet vitam periculo exponere.
3. De puerorum eviratione.
4. De ebrietate.
5. An liceat inebriari pro medicina.
6. An ut evitet occisionem.
7. An liceat inducere proximum ad se inebriandum, ut impediat eum a majori malo.

8. Quæ culpe imputantur abrio, et de peccatis in causa.

1. Nemini directe, et ex proposito sine auctoritate, aut inspiratione divina (quæ nonnulli martyres mortem sibi ipsi sine culpa intulerunt) seipsum interficere permittitur. Ita pariter non licet positive gravi vitæ periculo se exponere: quare peccant funambuli (qui super fune ex locis

cet a Papa coactus Romae morari, et extra ecclesiam suam Capuanam, se ob bonum Ecclesiae universalis, sibi non videbatur ipse tutus in conscientia, ideoque se Episcopatu abdicavit.

63. VI. Episcopus tenetur ad corripiendum, et ad scandalis occurrendum strictius quam parochi, tum quia ipse est principalis pastor, tum quia maiore auctoritate sua potest malis consulere, invocando etiam, si opus est, auxilium principis secularis; uti fit a multis bonis Episcopis, et quidem voti sui fiunt compotes. Hoc est illud grave onus, quod Episcopi etiam sancti mirum in modum formidant. Episcopus Neriti Sinfelix fel. mem. dicebat: *Quomodo somnium capere possum, cum scio aliquam ex oculis meis Dei gratia carere?* Verum est tale officium odio esse non paucis, et Episcopo, ut bene eo fungatur, conciliandæ sunt sibi maledictiones, aversiones et etiam vitæ pericula; *sed bonus pastor animam suam diti pro oculis suis.* Dicebat idem Episcopus Sinfelix: *Episcopatum in acceptando episcopatu præparare se debere, aut ad esse inquisitum, aut venenatum, aut damnatum.* Ut recte occurratur scandalis, opus est ut Episcopus attendat assidue ad inquirendum, et non tantum a parochis, vel a vicariis foraneis, qui multoties ob humanos respectus, aut ne videantur negligentes, tacent; sed etiam perquirat ab aliis sacerdotibus zelantibus, quos ubique locorum diocesis ad id destinatos habeat, ut ab ipsis certior fiat de omni quod sciunt. Et cum ad se adeunt parochi et vicarii, curet statim coram se admittendos, et cito expediendos, ut postea sint faciles ad redeundum, et ne excusationem afferant, se non posse tandiu expectare.

64. VII. Episcopus tenetur ad largiendas eleemosynas. Ecclesia redditibus episcopatum non instruit ut suo libitu profundat Episcopus, sed

ut pauperibus succurrat ; patrimonium pauperum est mensa episcopalis. Sanctus Gregorius ait, eleemosynam esse primum opus misericordiae, quod pastor suo gregi praestare debet. O quot malis potes! Episcopus eleemosynis prospicere! Quot sponsi vivunt in peccato, quia eis non suppetit modus matrimonium perficiendi ! Quot pueri ob paupertatem dormiunt una cum parentibus, aut mares cum puellis in eodem lecto cum tanta animarum pernicie ! Ideoque boni Episcopi curant perquirere a parochiis de necessitatibus, quae adsunt, et eis imponent ut se certiores faciant, quoties aliquod occurrit. Scio equidem doctores (1) dicere, posse beneficiatum servare fructus superfluos suae sustentationi (intelligitur semper ac pauperes in gravi necessitate constituti non sunt) ut eos impendat in emendis redditibus pro Ecclesia, aut ut in posterum aliis majoribus necessitatibus provideat; scio etiam Episcopos sanctos non legare nummos, aut praedia emptia, sed æs alienum. Deducet Episcopum, dicebat s. Carolus, ut fama audiatur, quod ipse nummos in arca retineat. Et sanctus Thom. de Villanova dicebat quod si moriendo nummos reliquisset, se pro damnato habiturus esset.

63. Omīto denique sermonem facere de aliis Episcopi muneribus, v. g. de Missa quam ipse, etiam plus quam parochus, tenetur in festis pro suis ovibus applicare. De accessu quem ad se patentem assidue tenere debet subditis, etc. et præcipue parochis et vicariis foraneis, quos statim ad sui præsentiam admittere tenetur; nec non rationem exquirere a vicario capitulari de omnibus quæ fecit, ut præcipit Trident. *Sess. 24, c. 16. de reform.* Sed omittere non possum, quin aliquid dicam de bono exemplo, quod ipse cunctis exhibere debet. Si pastor cupit, ut oves ad montem ascendant, opus est ut præ-

(1) Lib. 3. n. 491. Quær. 4.

eat ipse. Episcopus est illa lucerna a Deo super candelabro posita, ut luceat omnibus, qui sunt in domo Domini. Igitur oportet, ut dixit s. Paulus Tito, Prælatum omnium virtutum, quas in suo grege videre cupit, se exemplum ostendere. Si exemplo *munsuetudinis*; beneficia cum potest ingratīs et inimicis, a quibus vexatur, rependendo. Perspicua exempla habemus, quæ nobis reliquerunt s. Carolus, s. Franciscus Salesius, et nuperrime Emilius Cavaliere Episcopus Trojæ, de quo erat proverbium: *Qui ab Episcopo Cavaliere vult beneficis affici, oportet ut de ipso male mereatur*. Sit exemplo *paupertatis*; verum est quod Episcopus quin justitiam lædat, potest impendere quantum suam decentem sustentationem decet, sed in cunctis debet efficere ut sancta paupertas splendeat. Paupertas in habenda familia moderata: tot tantum sibi famulentur, quot sua vere necessitati satisfacere sufficiunt. Paupertas in vestitu, et in modesta ac simplici domo suspectitili; Episcopus enim, qui palatium sumptuosa suspectitili, quæ laici oblectantur ornatu habet, non utique ædificationem præ se fert populo. Sanctus Carolus e domo sua omnia aulæ tapetia, paramenta et curiosas imagines penitus dimovit. Paupertas in mensa frugati, et pro comperto habeatur, quod nihil aliud poterit magis Ecclesiastici apud vulgus existimationem conciliare, quan-

frugalitas in victu: *Vivere autem de altari, non lucrari concessum est.* Can. I. dist. 44. Et Trident. jubet, quod modesta suppellectili, et mensa, ac frugali victu contenti sint. Sess. 25. c. 1. de ref. Ita Pariter exemplo sitorationis: Cardinalis de Areticoconsulto descendebat in ecclesias oraturus ante ss. Sacramentum, ut alios exemplo suo moveret. *Mortificationis*: abstinendo a quibusdam solatiis Prælatum non decentibus. *Solitudinis*; ad sæcularium consuetudines, nisi ex necessitate non accedendo. *Modestie*; mulierum commercia aufugiendo, et cum necesse sit, maxima cautela cum eis agendo. *Zelo*; operam dando, ut in omni privato sermone de Deo eloquia immisceat, uti s. Caroli moris erat, dum sibi cum quibuscumque agendum erat.

66. Dixi, loquendo de parochiis a bonis parochis pendere subditorum salutem. Nunc dico a bonis Episcopis pendere salutem totius diocesis; tam Episcopus promovet bonos clericos, bonos sacerdotes, eligit bonos confessarios, et bonos parochos: suo bono exemplo, et vigilantia multum confert, ut in probitate sua illi perseverent, et ita universe in diocesi pietas vigere videatur. Propterea in hac materia de pastorum debito fusius egi, quam in aliis, quia in hac agitur de bono, vel damno communi, quod omne in pastorum bono vel malo ductu positum est.

TRACTATUS VIII.
DE QUINTO PRÆCEPTO DECALOGI

CAPUT I.

DE OCCISIONE SUI IPSIUS.

4. et 2. Quando licet vitam periculo exponere.
3. De puerorum eviratione.
4. De ebrietate.
5. An liceat inebriari pro medicina.
6. An ut evitet occisionem.
7. An liceat inducere proximum ad se inebriandum, ut impediatur ei a maiori malo.

8. Quæ culpæ imputantur ebrio, et de peccatis in causa.

1. Nemini directe, et ex proposito sine auctoritate, aut inspiratione divina (qua nonnulli martyres mortem sibi ipsi sine culpa intulerunt) seipsum interficere permittitur. Ita pariter non licet positive gravi vitæ periculo se exponere: quare peccant funambuli (qui super fune ex locis

altis ludos representant) et alii, qui venena sorbent, aut a viperis se mordere faciunt cum mortis periculo (1). Dictum est *directe*, quia indirecte aliquando ex justa causa licet exponi periculo, ut communiter docent doctores (2). Hinc dicunt posse, immo debere militem perseverare in suo loco, licet prævideat mortem passurum, et hoc est commune. Dicunt 2. licere cibum amico cedere in penuria, aut tabulam in naufragio, etiamsi jam eam apprehendisset: ita Toletus Less. Silv. Lugo Salm. Prad. Busemb. Victoria, et alii communiter, contra Soto et Laym. et est valde probabile; quia aliud est sibi mortem inferre, et aliud est omittere vitam tueri, quod est licitum ex justa causa, et hoc expresse docet s. Thomas (3) dicens: *Tradere se ipsum morti propter amicum est perfectus actus virtutis, unde hunc actum magis appetit virtuosus, quam vitam corporalem* (4). Dicunt 3. licere in casu incendiis se præcipitem dare ex fenestra semper ac appareat spes mortem imminuentem evadendi; ita Laym. Less. Lug. Fill. Bus. Salm. Spor. et Elbel, qui hoc permittit etiam reo morti, aut carceri perpetuo damnato (5). Dicunt 4. Bonac. Lugo Less. Salm. Trullench., etc. licere navi ignem applicare etiam cum periculo vitæ evidenti, ne cum damno communi in manus inimicorum veniat (6). Dicunt 5. Laym. Busemb. et Mazzotta, quod licet aliqua virgo non possit se ipsam occidere, possit tamen se exponere mortis periculo, ne violetur; et hoc non videtur improbabile tum ob amorem, qui castitati debetur, tum ob periculum peccati, quod semper adest in tali occasione (7).

2. Licet 6. reo non fugere, cum

(1) Lib. 3. n. 369. v. Notand. — (2) L. 3. n. 367. — (3) 3. Sent. dist. 29. q. 1. a. 4. ad 3. — (4) L. 3. n. 366. — (5) N. 367. — (6) Ibid. quær. 2. — (7) Ibid. cit. quær. 2.

possit, et etiam se iudici præsentare, ut puniatur, quamvis morte mulctandus sit. Immo dicunt Vasquez, Bonac. et alii, quod posset reus etiam se occidere, si iudex eum carnificem sui ipsius constitueret; sed hoc communiter negant Suarez cum s. Thoma, etc. dicendo occisionem sui ipsius esse intrinsece malam. Cæterum communiter permittitur reo scalam ascendere, collum securi aptare, cum tales actiones sint remotæ ad mortem (8). 7. Licetum est, imo laudabile, Carthusianis a carnibus abstinere etiam cum periculo vitæ, ut probabiliter dicunt Sanchez, Busemb. Salm., etc. Sed si comederent in tali periculo (modo saltem probabili) non peccarent, ut dicunt Azor. Med. et Viet. Immo si nullam aliam cibum haberent quam carnem, ea vesci tenentur (9). Dicunt 8. licere pœnitentiis, et jejuniis virtutis amore se mortificare; licet vita per multos annos imminuenda foret, modo pœnitentiæ non sint immoderate (10). 9. Licet paulo ante mortem ob humilitatem se humi collocandum facere, ut moris est apud Monachos Trapenses, Busemb. cum Vasq. Insuper dicunt communiter Soto, Bonac. Salm., etc. neminem teneri vitam servare (nisi necessaria esset bono communi) mediis extraordinariis et valde doloriferis, v. gr. tibiam sibi incidendam, lapidem e vesica extrahendum permittere. Ita etiam dicunt Less. Sanch. Escob. Turrian. Salm. Busemb., etc. non teneri virginem ægotantem manus chirurgi in vendendis subire, ut suæ infirmitati occurratur: potest tamen id sinere. Tenetur autem permittere ut curetur ab alia femina (11).

3. Contra vero, sicut non licet se occidere ita nec sibi membrum mutilare, nisi ad servandam vitam. An autem sit permissum pueros evirare ad servandam eis vocem; negant Laym. Lugo, Bus. Salmant. cum

(8) Lib. 3. n. 369. — (9) L. 3. n. 370. — (10) N. 371. — (11) N. 372.

communiori: sed alii affirmant cum Trullench Salonio, Elbel, Mazzotta, Pasqual. et Tamburin., dummodo puer consentiat, et præciso vitæ periculo, tum quia, ut dicunt, vocis conservatio in iis, qui sunt pauperes, videtur esse bonum magni momenti, quod fortunam, et statum præstantiora offert; tum etiam quia eunuchi videntur esse utiles bono communi, cum illi suo cantu conferant, ut populi cum devotione in ecclesiis detineantur; tum denique quia id quotidie fit, et toleratur a Prælatiis (1).

4. Ad hoc quintum præceptum spectat ebrietatis prohibitio, quæ est culpa gravis cum perfecta erit; imo omnia mala probabiliter prævisa ab ipso, quæ committuntur, suæ culpæ imputantur: sed advertendum est ebrietatem, ut docent s. Thom., et s. Antonius, tunc dici perfectam, et graviter culpabilem, cum quis advertenter, et voluntarie omni usu rationis se vino privat, dum in hoc consistit malitia ebrietatis (juxta s. Thomam) ut *homo volens, et sciens privet se usu rationis* (2). Ex quo inferitur 1. non peccare graviter, qui eo non pervenit, ut careat ratione totaliter, sed remanet potens (licet caput vacillet) ad bonum, et malum discernendum; ita Cajet. Laym. Tolet. Wigandt. Holzm. Salm. Elbel et alii communiter (3). Inferitur 2. cum s. Thoma, et aliis communiter, non peccare graviter qui bibendo non judicat illa potionem, licet immoderata, posse inebriari; dicit s. Doctor loco cit. non esse mortale ebrietatem, cum accidit quod aliquis percipiat potum esse immoderatum, non tamen aestimet potum esse inebriare potentem. Nihilominus in hoc debet adverti cum eodem s. Thoma, et aliis, quod si quis frequenter expertus sit se inebriari eandem quantitatem bibendo, tunc non excusatur a mortali: sicut etiam (addo) non excusatur, si tantam quantitatem sumit, quam advertit jam potum esse inebriare potentem.

(1) Lib. 3. n. 374. — (2) 2. 2. q. 450 art. 2. — (3) Lib. 5. n. 75.

tentem esse ad inebriandum, etiamsi postea ad summum capiendum se recipiat, quia jam actionem intrinsece malam ponit.

5. Quæritur 1. An liceat se inebriare, cum hoc esset necessarium, ut ab aliquo morbo mortali se liberet? Multi id permittunt, ut Lessius, Castr. Laym. Tolet. Ronc. et Salm. cum Sylvio, Cajet. Silv., etc. dicentes comedere, et bibere tunc esse grave cum hæc sunt immoderata, sed immoderatum dici non posse id quod est necessarium ad vitam conservandam. Alii vero negant, ut Tourn. Petrocor. Felix Pot. et Holzm. dicentes voluntariam usus rationis privationem esse intrinsece malam. Nos autem sic dicimus: bibere vinum directe ad finem se inebriandi est intrinsece malum, et non potest permitti; ideoque esset illicitum inebriari ad sensus sopiendos, ne dolorem ob aliquam incisionem, aut carnis adustionem sentiat: non autem cum vinum sumeretur tamquam remedium ad expellendos, aut corrigendos humores melancholicos, sicut licet matri (ut dicemus *segg. n. 25. et 26.*) medicinam sumere, ut occurrat morbo, licet per accidens foetus animati expulsio eveniat (4).

6. Quæritur 2. An liceat alicui inebriari ad evitandam mortem, quam alii sibi minantur, nisi ebrietur? Multi affirmant, Less. Bonac. Castr. Laym. Bus., etc. dicentes quod in tali casu rationis privatio non intenditur, sed permittitur, ut dictum est in casu antecedenti. Sed probabiliter negant Azor. Wigandt. Tourn. Holzm. Salm., etc. qui recte dicunt quod in casu antecedenti ideo licet ebrietatem permittere, in quantum periculum est intrinsecum, qualis est morbus, qui expelli desideratur; sed non licet, quando periculum est extrinsecum: sicut non est permissum matri foetum expellere, ne occidatur a parentibus, cum hoc sit intrinsece malum, prout habemus ex propositione 34. ex proscriptis ab Innoc.

(4) n. 76.

XI. Et ita docet sanctus Augustinus *serm.* 232. *de temp.* ubi loquendo de eo, qui ab aliis cogeretur ad inebriandum dicit: *Etiam si tibi dicere- tur, aut bibas, aut morieris, melius erat, ut caro tua moreretur, quam per ebrietatem anima moreretur* (1).

7. Queritur 3. An liceat inducere proximum ad se inebriandum, ut impediatur quominus majus malum committat, v. g. sacrilegium, homicidium? Alii negant, sed non videtur improbabilis sententia Lessii, Medinae, Gobi. et aliorum, qui permittunt ob id quod dictum est *Tract.* 4. n. 30. ubi dictum est cum Soto, Sanch. Caj. Mol. Nav. Cast. Bonac. licitum esse suadere alicui peccatum minus (licet alterius speciei) ut liberet eum a peccato majore, quod committere est determinatos (2).

8. Queritur 4. An imputentur ebrio ad culpam omnia mala, quæ in ebrietate committit? Resp. si ebrietas non est voluntaria, quippe nec etiam peccata erunt mala quæ ex illa sequuntur. Si vero est voluntaria, certe erunt peccata omnia mala prævisa, et etiam quæ moraliter prævideri debuerant. Hinc prævisa reputantur mala, quæ ebrii ordinariè committere solent, vel quæ aliquis antea ex aliis ebrietatibus novit committere, et etiam omnia peccata ad quæ se noverit propensum, cum enim in ebrietate, amisso rationis usu, natura necessario operetur, facile ipsa prorumpet in ea vitia ad quæ propendit. Contra vero non reputantur prævisa alia mala, quæ casu eveniunt: Ita Caj. Azor. Less. et Salm. cum aliis (3). Recte autem advertunt Lessius, et Salm. (4) cum aliis, quod gravitas peccatorum, quæ in ebrietate committuntur, accipi debet juxta mensuram advertentiae, et voluntarietatis illorum in

(1) L. 5. n. 76. Qu. II. — (2) n. 77. v. Qu. — (3) Cajet. 2. 2. q. 150. a. 4. Azor. l. 7. c. 6. Less. l. 4. c. 3. n. 25. Salm. tr. 25. de V. præcept. cap. 2. ex n. 26. — (4) Less. loc. cit. et Salm. n. 33.

causa, scilicet in ebrietate. Quod autem sentiunt Salmanticenses cum Soto n. 30. et 31. ubi distinguunt et dicunt mala operis, ut occisio, fornicatio, etc. hæc imputari, non autem mala oris, ut contumelia, blasphemia, et perjurium: quia, ut dicunt, ea verba prolata ab usu rationis experte, sunt pure materialia, tamquam prolata a psittaco, unde non habent malitiam formalem. Huic opinioni accedit circa contumelias erga homines, quia revera cum illæ prolatae sunt ab ebrio, non habentur dedecori, modo ille non patefaceret aliquid infame delictum; non vero circa perjurium, et blasphemias, quia hæc, licet materialiter prolatae, semper sunt Deo injuriosæ; et si illæ non sunt voluntariæ in actu, sunt voluntariæ in causa.

CAPUT II.

DE OCCISIONE PROXIMI.

9. et 10. De occisione ex publica auctoritate.
11. Ob propriam defensionem.
12. Consultatur super hoc puncto opinio cujusdam neoterici.
13. De occisione tyrannorum, an unquam liceat?
14. De honoris invasore.
15. Bonorum.
16. Pudicitiae.
17. et 18. Ob proximi defensionem.
19. An liceat prævenire aggressorem?
20. De adultero, etc.
21. De innocentis occisione.
22. De abortu.
23. An incurrant excommunicationem prægnantes, etc.
24. De dubia fetus animatione?
25. et 26. An mater possit sumere pharmacum cum periculo abortus?

9. Nemini licet hominem occidere, nisi auctoritate publica; vel ob defensionem propriam. Auctoritate publica possunt certe occidi rei condemnati, et etiam proscripti (vulgo *fuogiudicati*), modo inveniantur in loco principis proscriptis. Ceterum ne satellitibus quidem licet son-tem occidere profugum, aut obstantem, licet sit jam mortis damnatus, nisi de hoc habeatur speciale prin-

cipis mandatum. Hoc mandatum cæteroquin potest dare princeps, quando reus jam esset condemnatus, aut convictus, aut sufficienter diffamatus de aliquo capitali delicto, et si fugere permetteretur, timeri possent ab eo mala pejora, ut dicunt Layman, La-Croix, Elbel, et alii (1). Contra non potest princeps præcipere occisionem rei in carcere detenti, et non adhuc morti damnati, quamvis scientia privata constaret eum morte dignum esse; dummodo (limitant Salmant.) ejus delictum non esset notorium, aut periculum esset seditionis, si moreretur eum supplicio necare, aut principi esset dedecori, si ille juridice damnaretur (2).

10. Hic duo notanda sunt. Primum est, quod non possunt clerici, licet potestate laicali gaudeant, damnare aliquem morti, nisi expressam Papæ dispensationem obtineant. Cæteroquin Episcopi qui dominio temporali dominantur in aliqua regione in causis sanguinis bene possunt suam potestatem laicis committere; ita Bonac. Trull. et Salm. cum s. Thoma (3). Secundum est, quod iudex sub gravi tenetur concedere damnato tempus confitendi, et etiam communicandi (modo non timeatur aliter grave damnum); nam tunc urget præceptum divinum, cum revera us sit in articulo mortis: itaque ille communicare etiam non jejunos, ut dicunt Suarez, Lugo, Navar. Salmant., etc. Si autem reus animo obfirmatus pollet confiteri, facta ei monitione, potest executioni sententia mandari, Bonac. Trullench, Salm., etc. (4).

11. Insuper ob propriam defensionem licet injustum aggressorem interficere, modo fiat cum moderamine inculpatae tutelæ, nempe si non inferatur proximo damnum majus illo, quod necesse est ad vitandum proprium. Hoc omni lege humana, et divina permissum est, ut di-

(1) Lib. 3. n. 376. et 380. v. Decius. — (2) n. 377. — (3) n. 378. — (4) n. 379.

cunt s. Thomas (5), Catechism. Roman. (6), et dd. omnes, et habetur expresse in *cap. Si vero, 3. de sentent. excom.* ubi dicitur: *Cum vim vi repellere, omnes leges omniaque jura permittunt.* Quidam auctor rigorismi amicus asserit, s. Augustinum, et Thomam tenuisse non licere hominem occidere, neque ob defensionem propriæ vitæ; sed prorsus errat, nam s. Thomas *loco citato* pluries expresse docet id esse licitum, dummodo (ait) non intendatur homicidium; sed tantum propria defensio; et sic *cit. art. 7. ad 1.* explicat intelligendum esse s. Augustinum. Nec obstat dicere quod præferenda sit vita spiritualis proximi vitæ temporali propriæ; quia hic ordo charitatis (ut respondent Petrocor. Lessius, et alii dd. communiter) tunc locum habet, cum vita propria est absolute necessaria salutis spirituali proximi, qui in extrema necessitate manet (v. g. si puer manet in periculo proximo sine Baptismo moriendi, tunc adest obligatio vitam fundendi, ut ille baptizetur), non autem cum aggressor voluntarie seipsum conicit in periculum damnationis; tunc enim ejus prava voluntas non potest aliis auferre jus quod habet propriam vitam tuendi (7).

12. Sed quidam neoterici, Eusebius Eraniste in sua defensione doctrinæ s. Thomæ circa tyrannorum occisionem *Epist. 1. pag. 54. num. iii.* occasione hujus materie progreditur ad discutiendum, an liceat viro privato injustum aggressorem interficere, conaturque probare ex eodem s. Thoma illicitum esse privatis aggressores interficere etiam ad propriam vitam servandam. Oportet igitur Angelici sententiam perpendere. S. Doctor 2. 2. q. 64. a. 7. scribit, aliquem actum plures effectus habere posse, unum in intentione, alium præter intentionem. Ex

(5) 2. 2. q. 64. a. 7. — (6) P. 3. de V. præc. n. 8. — (7) Lib. 3. n. 380.

XI. Et ita docet sanctus Augustinus *serm.* 232. *de temp.* ubi loquendo de eo, qui ab aliis cogebatur ad inebriandum dicit: *Etiam si tibi dicere- tur, aut bibas, aut morieris, melius erat, ut caro tua moreretur, quam per ebrietatem anima moreretur* (1).

7. Queritur 3. An liceat inducere proximum ad se inebriandum, ut impediatur quominus majus malum committat, v. g. sacrilegium, homicidium? Alii negant, sed non videtur improbabilis sententia Lessii, Medinae, Gobi. et aliorum, qui permittunt ob id quod dictum est *Tract.* 4. n. 30. ubi dictum est cum Soto, Sanch. Caj. Mol. Nav. Cast. Bonac. licitum esse suadere alicui peccatum minus (licet alterius speciei) ut liberet eum a peccato majore, quod committere est determinatos (2).

8. Queritur 4. An imputentur ebrio ad culpam omnia mala, quæ in ebrietate committit? Resp. si ebrietas non est voluntaria, quippe nec etiam peccata erunt mala quæ ex illa sequuntur. Si vero est voluntaria, certe erunt peccata omnia mala prævisa, et etiam quæ moraliter prævideri debuerant. Hinc prævisa reputantur mala, quæ ebrii ordinariè committere solent, vel quæ aliquis antea ex aliis ebrietatibus novit committere, et etiam omnia peccata ad quæ se noverit propensum, cum enim in ebrietate, amisso rationis usu, natura necessario operetur, facile ipsa prorumpet in ea vitia ad quæ propendit. Contra vero non reputantur prævisa alia mala, quæ casu eveniunt: Ita Caj. Azor. Less. et Salm. cum aliis (3). Recte autem advertunt Lessius, et Salm. (4) cum aliis, quod gravitas peccatorum, quæ in ebrietate committuntur, accipi debet juxta mensuram advertentiae, et voluntarietatis illorum in

(1) L. 5. n. 76. Qu. II. — (2) n. 77. v. Qu. — (3) Cajet. 2. 2. q. 150. a. 4. Azor. l. 7. c. 6. Less. l. 4. c. 3. n. 25. Salm. tr. 25. de V. præcept. cap. 2. ex n. 26. — (4) Less. loc. cit. et Salm. n. 33.

causa, scilicet in ebrietate. Quod autem sentiunt Salmanticenses cum Soto n. 30. et 31. ubi distinguunt et dicunt mala operis, ut occisio, fornicatio, etc. hæc imputari, non autem mala oris, ut contumelia, blasphemia, et perjuria: quia, ut dicunt, ea verba prolata ab usu rationis experte, sunt pure materialia, tamquam prolata a psittaco, unde non habent malitiam formalem. Huic opinioni accedit circa contumelias erga homines, quia revera cum illæ prolatae sunt ab ebrio, non habentur dedecori, modo ille non patefaceret aliquid infame delictum; non vero circa perjuriam, et blasphemias, quia hæc, licet materialiter prolatae, semper sunt Deo injuriosæ; et si illæ non sunt voluntariæ in actu, sunt voluntariæ in causa.

CAPUT II.

DE OCCISIONE PROXIMI.

9. et 10. De occisione ex publica auctoritate.
11. Ob propriam defensionem.
12. Consultatur super hoc puncto opinio cujusdam neoterici.
13. De occisione tyrannorum, an unquam liceat?
14. De honoris invasore.
15. Bonorum.
16. Pudicitiae.
17. et 18. Ob proximi defensionem.
19. An liceat prævenire aggressorem?
20. De adultero, etc.
21. De innocentis occisione.
22. De abortu.
23. An incurrant excommunicationem prægnantes, etc.
24. De dubia fetus animatione?
25. et 26. An mater possit sumere pharmacum cum periculo abortus?

9. Nemini licet hominem occidere, nisi auctoritate publica; vel ob defensionem propriam. Auctoritate publica possunt certe occidi rei condemnati, et etiam proscripti (vulgo *fuogiudicati*), modo inveniantur in loco principis proscriptis. Ceterum ne satellitibus quidem licet son-tem occidere profugum, aut obstantem, licet sit jam mortis damnatus, nisi de hoc habeatur speciale prin-

cipis mandatum. Hoc mandatum cæteroquin potest dare princeps, quando reus jam esset condemnatus, aut convictus, aut sufficienter diffamatus de aliquo capitali delicto, et si fugere permetteretur, timeri possent ab eo mala pejora, ut dicunt Layman, La-Croix, Elbel, et alii (1). Contra non potest princeps præcipere occisionem rei in carcere detenti, et non adhuc morti damnati, quamvis scientia privata constaret eum morte dignum esse; dummodo (limitant Salmant.) ejus delictum non esset notorium, aut periculum esset seditionis, si moreretur eum supplicio necare, aut principi esset dedecori, si ille juridice damnaretur (2).

10. Hic duo notanda sunt. Primum est, quod non possunt clerici, licet potestate laicali gaudeant, damnare aliquem morti, nisi expressam Papæ dispensationem obtineant. Cæteroquin Episcopi qui dominio temporali dominantur in aliqua regione in causis sanguinis bene possunt suam potestatem laicis committere; ita Bonac. Trull. et Salm. cum s. Thoma (3). Secundum est, quod iudex sub gravi tenetur concedere damnato tempus confitendi, et etiam communicandi (modo non timeatur aliter grave damnum); nam tunc urget præceptum divinum, cum revera us sit in articulo mortis: itaque ille communicare etiam non jejunos, ut dicunt Suarez, Lugo, Navar. Salmant., etc. Si autem reus animo obfirmatus pollet confiteri, facta ei monitione, potest executioni sententia mandari, Bonac. Trullench, Salm., etc. (4).

11. Insuper ob propriam defensionem licet injustum aggressorem interficere, modo fiat cum moderamine inculpata tutelæ, nempe si non inferatur proximo damnum majus illo, quod necesse est ad vitandum proprium. Hoc omni lege humana, et divina permissum est, ut di-

(1) Lib. 3. n. 376. et 380. v. Decius. — (2) n. 377. — (3) n. 378. — (4) n. 379.

cunt s. Thomas (5), Catechism. Roman. (6), et dd. omnes, et habetur expresse in *cap. Si vero, 3. de sentent. excom.* ubi dicitur: *Cum vim vi repellere, omnes leges omniaque jura permittunt.* Quidam auctor rigorismi amicus asserit, s. Augustinum, et Thomam tenuisse non licere hominem occidere, neque ob defensionem propriæ vitæ; sed prorsus errat, nam s. Thomas *loco citato* pluries expresse docet id esse licitum, dummodo (ait) non intendatur homicidium; sed tantum propria defensio; et sic *cit. art. 7. ad 1.* explicat intelligendum esse s. Augustinum. Nec obstat dicere quod præferenda sit vita spiritualis proximi vitæ temporali propriæ; quia hic ordo charitatis (ut respondent Petrocor. Lessius, et alii dd. communiter) tunc locum habet, cum vita propria est absolute necessaria salutis spirituali proximi, qui in extrema necessitate manet (v. g. si puer manet in periculo proximo sine Baptismo moriendi, tunc adest obligatio vitam fundendi, ut ille baptizetur), non autem cum aggressor voluntarie seipsum conicit in periculum damnationis; tunc enim ejus prava voluntas non potest aliis auferre jus quod habet propriam vitam tuendi (7).

12. Sed quidam neoterici, Eusebius Eraniste in sua defensione doctrinæ s. Thomæ circa tyrannorum occisionem *Epist. 1. pag. 54. num. iii.* occasione hujus materie progreditur ad discutiendum, an liceat viro privato injustum aggressorem interficere, conaturque probare ex eodem s. Thoma illicitum esse privatis aggressores interficere etiam ad propriam vitam servandam. Oportet igitur Angelici sententiam perpendere. S. Doctor 2. 2. q. 64. a. 7. scribit, aliquem actum plures effectus habere posse, unum in intentione, alium præter intentionem. Ex

(5) 2. 2. q. 64. a. 7. — (6) P. 3. de V. præc. n. 8. — (7) Lib. 3. n. 380.

actu autem propriæ defensionis duo possunt effectus sequi, conservatio propriæ vitæ, et occisio aggressoris: hinc autem s. Thomas dicit quod actus, qui fit ad vitam servandam, licitus quidem est; sed potest illicitus reddi, si improporcionatus sit ad finem tuendæ vitæ, prout esset, si quis pro sua defensione maiorem vim adhiberet, quam opus esset. En Angelici verba: *Potest tamen aliquis actus ex bona intentione proveniens illicitus reddi, si non sit proportionatus fini. Et ideo si aliquis ad defendendum propriam vitam utatur maiori violentia, quam oportet, erit illicitum. Si vero moderate violentiam repellat, erit licita defensio. Nam secundum iura vim vi repellere licet cum moderamine inculpatae tutelæ. Nec est necessarium ad salutem, ut homo actum moderate tutelæ prætermittat ad evitandam occisionem alterius, quia plus tenetur homo vitæ suæ providere, quam vitæ alienæ. Sed quia occidere hominem non licet, nisi publica auctoritate propter bonum commune, ut ex supradictis patet; illicitum est quod homo intendat occidere hominem, ut seipsum defendat, nisi ei qui habet publicam auctoritatem. Ex his positis verbis, illicitum est quod homo intendat occidere hominem, ut seipsum defendat, infert præfatus Eusebius Eraniste, s. Thomam docere quod homo ita se continere debet intra limites justæ defensionis, ut nullam ipse nec minimam voluntatem habeat interficiendi aggressorem, quamvis ad propriam vitam servandam id oporteret. Unde concludit quod, ut tale homicidium sit inculpabile ex parte petiti, illud contingere deberet per merum accidens, ita ut invasor maneret occisus, quin ulla voluntas petiti in occisionem illam partem haberet. Et sic ait intelligendum esse illud s. Thomæ, *Illicitum est quod homo intendat occidere hominem*. Fere eodem modo se explicat *Juveninus*, dicens tunc*

defensorem esse a culpa immunem in tali homicidio, cum id contingit ex ipso aggressore, qui irrumpit in defensoris ensem; ita ut aggressor decedat non jam ex vulnere inflicto a defensore, sed ex vulnere illo quod ipsemet aggressor a seipso sibi infligit, petito aggressiendo, sive ut alius auctore ejusdem opinionis exprimit: *Si ex seipso aggressor se transfigit ense defensoris*.

Sed hoc dico, non esset quidem vim vi repellere, sed esset velle repellere vim sine vi. Vim vi repellere importat, quod petitus talem opponat vim, quæ correspondeat, ac sit proportionata ad repellendam vim aggressoris. Idque satis innuit s. Thomas inquit, tum illicitum esse actum defensionis, cum non est proportionatus ad finem: *Potest tamen actus illicitus reddi, si non sit proportionatus fini*. Deinde subdit: *Et ideo si aliquis ad defendendam propriam vitam utatur maiori violentia, quam oportet, erit illicitum*. Adverte verba, si utatur maiori violentia, quam oportet; tunc igitur petitus immoderate et culpabiliter se defenderet, si uteretur maiori violentia, quam opus esset. At, inquit, si aggressor ensem jam impugnatur ad feriendum, quomodo posset dici licitum esse petito vim vi repellere, si ille aliud non posset agere, quam manus adhibere, vel ense uti tantum ad repellendos ictus aggressoris quin eum lædere posset? Hæc defensio quippe est valde improporcionata ad vim invasoris repellendam. Quis non dicet quod defensio hæc conjuncta esset cum periculo moraliter certo subeundæ mortis? Valde enim difficile est, imo moraliter impossibile, quod defensor, si fugere, aut abscondi non valeat, mortem hoc modo evadere possit. Adde quod s. Thomas, ut legitur sub initio citati articuli 7., referens legem Exodi absolute admittit licitum esse aggressorum interimere pro vitæ propriæ defensione; sic enim ait: *Sed contra est quod*

Exod. 22. 2. dicitur: Si effringens fur domum, sive suffodiens inventus fuerit, et accepto vulnere mortuus fuerit, percussor non erit reus sanguinis. *Sed multo magis licitum est defendere propriam vitam, quam propriam domum. Ergo etiamsi aliquis occidit aliquem pro defensione vitæ suæ, non erit reus homicidii*. Notentur verba Exodi, et s. Thomæ, percussor, occidit; ergo tam Scriptura, quam s. Doctor admittunt esse licitum percutere et occidere inimicum pro tutela vitæ: at si petitus nullo modo lædat invasorem, et homicidium per merum accidens evenit, eo quod invasor ipsemet sibi mortem infert, se impellens in ensem defensoris, tunc nequit dici occisor, aut percussor. Sed s. Thomas inquit: *Ergo etiamsi aliquis occidit aliquem pro defensione vitæ suæ, non erit reus homicidii*. Ergo s. Thomas pro tuenda vita absolute permittit occidere aggressorem, adhuc eum vulnerando, occidere enim importat positive hominem ferire: ensem tantum agere ad ictus hostis repellendos, cum solo periculo quod ipse invasor se transfigat ense petiti, non est occidere, neque ferire, sed tantum permittere, vel occasionem præbere, quod inimicus ex seipso se feriat et occidat; at s. Thomas dicit: *Si occidit, non est reus homicidii*.

Remanet autem explicare, quomodo intelligatur illud s. Thomæ: *Illicitum est quod homo intendat occidere hominem, ut seipsum defendat*. Cajetanus illud non intendat sic interpretatur, nempe quod occisio non sumatur pro medio propriæ defensionis, sed tantum pro defensionis effectu. Sed hæc interpretatio nimis subtilis videtur Dominico Soto, unde ait ille lib. 5. qu. 1. art. 8. quod semper ac finis est licitus, licitum etiam est eligere medium necessarium ad talem finem obtinendum. Qui juste (ait) vult finem, juste velle potest et medium cum eodem fine ne-

cessario connexum. Idcirco addit, quod, cum defensor suum invasorem interficit, alio medio carens ad mortem evitandam, tum eum occidendo non censetur quod illius mortem intendat, sed tantum sui defensionem: Cæterum, cum quis invaditur, quocumque modo occidat invasorem, quia nulla alia via potest illius manus evadere, non censetur intendere hominis occisionem sed tantum sui defensionem. Eodem quasi modo Sylvius s. Thomam explicat dicens: *Si aliud spectes, quam te defendere, malumque evadere, vindicta est, non mera defensio*. Huiusque explicationi adherent du-Hamel, et p. Concina loc. cit. n. 8.

Sed instat Eusebius Eraniste dicens: s. Thomas docet, illicitum esse quod homo intendat occidere hominem, ut seipsum defendat, nisi ei qui habet publicam auctoritatem. Ergo eis, qui publica auctoritate carent, semper illicitum est hominem necare. Attamen advertendum quod s. Thomas non dicit illicitum esse viro privato hominem occidere sed quod intendat occidere. Quapropter respondemus quod illi, qui publicam auctoritatem habent, non solum hominem occidere possunt, sed etiam illius occisionem intendere. Privatis autem nunquam licitum est intendere occisionem aggressoris, sed tantum eis permissum est aggressorem occidere in necessitate propriæ vitæ servandæ, quo casu non mortem hostis, sed tantum suam defensionem intendunt. Cæterum angelicus Doctor Canonum venerator maxime fuit; Canones autem, ut vidimus, nimis aperte declarant licitum esse aggressorem interimere ad propriam mortem evitandam; explicandus igitur est s. Thomas, ne dicatur ipse sacris Canonibus adversari, et ideo auctores superius laudati quærunt textum s. Doctoris explicare, et apte explicant, quomodo ejus verba intelligi debent.

Nulli dubium quod potius velle

mortem sufferre, quam occidere aggressorem, ne ille occisione pereat in æternum, est actus sublimis charitatis et perfectionis, estque conformis Evangelii consilio; modo aiunt Sotus, Concina et alij defensor non inveniatur, cum invaditur, gravatus mortali peccato: *Consilio*, sed non præcepto; opinio enim quod illicitum sit aggressorem necare etiam in necessitate evadendi mortem, non solum est contra sententiam communem (ut vidimus) theologorum; sed eam Salonijs vocat etiam *temerariam* et Dominicus Soto (*loco citato*) appellat *errorem* manifestam; atque p. Concina. n. 7. ait rationabiliter sic loqui Sotum, quoniam talis opinio destruit jus ab ipsa natura in hominibus insitum propriam tuendi vitam. Quippe opinio hæc (sunt verba Concina) *quamquam profertur videatur charitatis evangelicæ imaginem, tamen jura omnia pervertit; et certe jus illud ipsi nature insitum conservandi propriam vitam omnino contemnit*. Præterea, addit Concina, quod per illam opinionem ordo providentiæ pervertitur; en ejus verba: *Providentiæ item ordinem (hæc opinio perturbat, quia permittitur, ut iniquorum temeritas hominibus vitam eripiat. Accedit opinio hanc ministrare arma perversorum malitiæ ad bonorum cædem, adque flagitiorum quorumvis executionem: quæ omnia ut de medio tollantur, nihil faciendum est sceleratorum vita. Idem prius scripsit Comitolus, Lib. 4. q. 10. n. 10. brevioribus verbis: Opinio (contraria) arma certa ministrat injustitiæ, cædi bonorum, rerum publicarum eversioni, tyrannidi vitiorum.*

Obijcit ab adversariis illud s. Augustini in epistola 47. alias 154. n. 5. ad Publicolanum, ubi dicitur: *De occidendis hominibus, ne ab eis quicquam occidatur, non mihi placet consilium nisi forte sit miles, aut publica functione teneatur, ut non pro se hoc faciat, sed pro alijs, accepta legitima potestate, si ejus congruat*

personæ... *Dictum est: Non resistamus malo, ne nos vindicta delectet, quæ alieno malo animum pascit*. At sapienter huic respondet Du-Hamel (tom 3. tr. de 3. præcept. lib. 2. diss. unic. c. 2. n. 9. v. Resp. Aug.) dicens *Augustinus non de eo loquitur, qui se defendere coactus hos necat, ubi non est alia ratio expediendæ salutis, sed de homine qui hominem improbum occidit, ne ab illo ipse et alij occidantur*. Inquit, ne ipse et alij occidantur, ergo s. doctor non loquitur de injusto aggressore, sed de homine impio, a quo occisor suam aliorumque mortem formidabat.

Præterea obijciunt, id esse contra ordinem charitatis, qua tenemur spirituales vitam proximi præferre nostræ temporali vitæ, juxta dicta lib. 2. num. 27. *Sed hæc charitatis lex (recte respondet p. Concina) tunc solum obligat, cum nostra temporalis vita medium necessarium fuerit ad spirituales proximi salutem. Porro qui me impetit, sua culpa id facit, atque adeo mea vita haud est necessaria illius salutem, cum ipse desistere possit ab iniqua aggressionem*. Ita p. Concina, et ita expresse docet etiam s. Thomas 2. 2. qu. 25. art. 8. ac præsertim id sufficienter declaravit in citata qu. 64. art. 7. ubi dixit, prout jam notavimus: *Nec est necessarium ad salutem, ut homo actum moderatæ tutelæ prælermittat ad evitandam occisionem alterius, plus tenetur homo vitæ suæ providere, quam vitæ alienæ*.

Prudenter autem addit P. Concina, quod si petitus sit valde timorata conscientia, in eo sperari potest, quod talis defensio cum occisione aggressoris sit immunis a culpa; contra vero, si vir ille sit non magnæ virtutis, difficulter innoxia erit; nam in praxi difficulter invasorem, a quo impetitur, sine spiritu vindictæ interimet, intendens tantum propriæ vitæ defensionem, non autem mortem adversarii, idcirco s. Augustinus sapienter monebat: *Non resistamus*

malo, ne nos vindicta delectet. Sed aliud est dicere quod in praxi viri modicæ virtutis, occidendo aggressores suos, raro a peccato immunes erunt, aliud dicere, nunquam esse licitum injustos invasores velle occidere, quamvis id esset necessarium ad propriam vitam tuendam, nam hujusmodi nimis rigida et irrationabilis opinio illaquearet conscientias, non solum iniquorum qui saltem speculative loquendo non peccant, putantes licite posse suos aggressores perimere ad propriam mortem vitandam, sed etiam plurimum timoratorum, si credere tenentur non posse aggressores lædere; etiamsi injuste illi aggrederentur, nec alia via pateret ad vitam servandam.

13. Hic autem videndum, an liceat unquam principem tyrannum interficere? Præmittendum quod duplici modo princeps potest esse tyrannus in titulo et in regimine. Tyrannus in titulo est ille, qui sine ullo jure per vim occupat statum aliquem expropriando de eo legitimum dominum; aut is qui, injuste occupato alieno statu, deinde pacifice illum possidet. Tyrannus vero in regimine est ille, qui justo titulo, regnum possidet, sed injuste illud regit, plures injustitias et immanitates exercendo. His expositis, aliqui auctores, sed pauci parvæque auctoritatis, insipienter dixerunt, licitum esse interimere tam tyrannum in titulo, quam tyrannum in regimine. Alii vero negant occidi posse tyrannum in regimine, quantumcumque regnum tyrannice gubernet; ac etiam tyrannum in titulo, cum ille, etsi injuste regnum occupasset, postea tamen illud pacifice possidet. Contra autem dicunt licitum esse interficere principem, qui injuste per vim regnum occupavit, et per vim prosequitur illud possidere, repugnantibus regnicolis, qui tantum timore affecti ægre ei subduntur. Sed nos dicimus privatis hominibus semper esse illicitum interficere tyrannum tam primæ, quam secundæ speciei.

Ratio, quia subditi ex divino præcepto venerari et obedire tenentur suis dominantibus, quamvis injustis et perversis, prout docet s. Petrus: *Servi subditi estote in omni timore dominis, non tantum bonis et modestis, sed etiam dyscolis*. i. Petr. 2. 18. Unde d. Aug. scripsit, *Dominum dare regnum terrenum pijs, et impijs, sicut ei placet*. Semper igitur ac princeps est in possessione regni, obligantur subditi tenere eum tamquam proprium dominum; ait enim s. Thomas, quod, licet aliquis injuste usurpatus fuisset alterius statum, si postea subditi ipsum ut dominum recognoscerent, aut antiquus dominus vel alius princeps amorum superior ei dominum regni ultro concederet, tunc legitimus dominus illius evaderet: *Qui per violentiam dominium subripit, non efficitur dominus; et item, cum facultas adest, potest aliquis tale dominium repellere; nisi postmodum dominus verus effectus sit vel per consensum subditorum, vel per auctoritatem superioris*. S. Thom. 2. sent. dist. 44. q. 2. art. 2. Quamobrem cum usurpator multipliciter possit justus regni dominus fieri, ideo subditi semper parere debent suis actualibus dominantibus, ad ipsos enim minime pertinet judicare, an illi legitime aut illegitime statum possideant.

Et subditi hujusmodi dominantibus obedientiam negare nequeunt, tanto minus eos vita et possessione regni privare possunt. Subditorum est obedire, non judicare de principe, qui Deo solummodo subjacet circa res sui domini, nec ab alia terrena potestate dependet. Si subditi de titulo, aut possessione principis judicium terre possent, nunquam deesset eis, qui pravo animo affecti sunt, prætextum invenire ad se concitandos adversus principem. Scripsit Azorius: *Hæc sententia de licita occisione tyranni in titulo, quamvis tot auctorum testimonio comprobetur, mihi tamen dubia est. Quamvis enim evidentia pa-*

trati sceleris probationem non postulat, requirit tamen sententiam. Insuper quamvis huiusmodi tyrannus ius et titulum non habeat in regno, facto tamen habet possessionem a qua defici non potest, nisi prius audiat et iudicetur. Optimæ sunt rationes, quas hic auctor profert ad opinionem reprobandam, quod tyrannum in titulo tollere e vita liceat; nemo enim, nec princeps, nec privatus potest vita rebusque suis expoliari quin prius audiat, aut saltem a suo legitimo iudice damnetur. Subditi autem nunquam ius habere queunt ferendi iudicium in ipsorum actuale dominum. Sed minus recte fassus est dicendo: *Hæc sententia dubia mihi est*; dicere debebat, improbabilis, falsa, falsissima mihi est, juxta id, quod prius scripserat p. Alphonsus Salmeronius tom. 13. p. 14. in epist. apost. diss. 5. ubi sic dixit: *Cum mandatum sit nobis indistincte obedire principibus etiam dyscolis, iis parendum est; in his tamen quæ non sunt contra Dominum. Atque insuper, quod etiam si princeps injuste regnum usurpatus fuisset eum ut dominum existimare debemus ob eandem quippe rationem, quia ad privatos minime pertinet de iuribus principis iudicare; cum non sit ergo privati iudicare de principibus, etsi illi regnum non iuste occupaverint, et regnent ex parte sua, iuste tamen sub ejus tyrannide plectitur populus.*

Sed alia adest ratio magis urgens et ampla, propter quam numquam licet principem vita privare, tametsi injuste regnum occupasset, et injuste possideret. Obijciunt auctores contrarii: Sed qui regnum alienum sine aliquo titulo occupat, et sine ratione aliqua possidet, non est illius neque dominus, neque princeps, sed fur et usurpator. Sit utique (respondeo) fur, usurpator, et non princeps, nec dominus, postulo: estne ille homo ut alii? et si est homo, nequit ipse privari vita, aut bonis ab iis qui ius non habent eum vita aut bonis exspoliare.

Communis est ss. Patrum doctrina, quod nulli privatæ personæ licet unquam occidere hominem, quamvis privatum, et quantumcumque iniquus ille sit, nisi publicam habeat auctoritatem, aut nisi id necessarium sit ad propriam vitam tuendam, ut diximus in præterita quæstione; sed loquendo de publica auctoritate, certum est axiomæ illud a s. Augustino traditum: *Quas ne aliqua publica administratione maleficum occiderit, velut homicida iudicabitur.* Lib. 1. de civ. Dei, cap. 26. in med. S. Thomas autem de hoc rationem reddit dicens: *Occidere malefactorem licitum est, in quantum ordinatur ad salutem totius communitatis.* 2. 2. q. 64. a. 3. Deinde subdit quod occidere malefactores solis permittitur principibus, qui publicam auctoritatem habent, quibusque cura communis boni commissa est: *Cura autem communis boni commissa est principibus habentibus publicam auctoritatem, et ideo eis solum licet malefactores occidere et non privatis personis.*

Si ergo illicitum est subditis interficere tyrannum in titulo, quamvis ipse absque ullo jure regnum occupasset, licetque illud injuste possideret: tanto magis erit illicitum mortem machinari principi existimato tyranno in regimine, qui iusto titulo possidet regnum. Item si privatis, eo quod publica auctoritate carent, vetitum est perimere hominem quantumcumque impium, quanto minus proprium principem interficere licebit? Falsum autem omnino est, in communitate subditorum quamdam adesse auctoritatem superiorem, et a principe independentem, ita ut casu quo princeps perverse regnum gubernet, tota communitas eum regno et vita expoliare possit. Nimis perniciosum in hac re fuit principium Joannis Gersonis, qui ausus est asserere, quod monarcha potest legitime a tota natione iudicari, si regnum injuste regat; dicebat enim quod, cum natio sit totum regni respectu ad prin-

cipem, qui est tantum pars, apud ipsam necessario debet suprema auctoritas existere. Principium (inquit) non tantum falsum, sed perniciosissimum; nam hoc modo duæ in regno essent supremae potestates, unde enormissima evenirent schismata, regnique desolatio. S. Thomas aliam non recognoscit auctoritatem supremam, nisi illam, quam habent principes, quibus cura communis boni tribuitur: *Cura communis boni commissa est principibus habentibus publicam auctoritatem.* Quapropter etsi princeps perversus, ac populus gravatus esset, tenetur tamen populus obsequium obedientiamque illi præstare, cum subditi nunquam ius habere possint de rebus gestis principis iudicare, et tanto minus eum damnare ad vitam, aut regnum amittendum.

Præterea perpendi debet, quod si huiusmodi casus accideret, quod princeps a suis subditis trucidaretur causa mali regiminis, quodnam malum esset majus, illud nempe quod princeps patrabat, aut illud quod ejus mors inferret, quæ tali modo eveniret? Postquam subditi sic temere contraeorum principem concitati fuissent, atque impie manus suas in ejus sanguine inquinassent, quot rixæ, schismata et civilia bella statim insurgerent inter eos ipsos inspicerentur? insuper quot rapinæ, quot sacrilegia, quotque strages? sublato enim a populo subjectionis freno et reverentia erga regem, omnes illi, qui pravo animo sunt affecti, quibusnam flagitiis seipsos non traderent, abscisso jam timore publicæ justitiæ? idque dicere voluit s. Thomas (Opusc. 20. de regim. princ. l. 1. c. 6.) ubi scripsit: *Esse hoc multitudini periculosum et ejus rectoribus, si privata presumptione aliqui attentarent presidentium necem etiam tyrannorum.*

Hinc est, quod licet imperatores gentiles impii, et Ecclesiæ persecutores fuissent, attamen quia ipsi imperium possidebant, Deus præcepit,

ut in omnibus rebus licitis obedientia ipsis præstaretur. Unde scripsit Lessius (de just. et jure l. 2. c. 9. dub. 4. n. 11): *Princeps et si tyrannice regat, tamen manet superior, unde Scriptura jubet, nos in rebus licitis parere principibus ethnicis tanquam superioribus, etsi maximi essent tyranni, utpote qui Ecclesiam persequerentur et ad impietatem cogerent; ergo non potest a subdito interfici.* Idem scripsit Molina (de just. etc. tom. 4. tr. 3. D. 6.): *Aliquis est tyrannus, qui licet sit vere dominus reipublicæ, in qua tyrannidem exercet, inique tamen eam administrat: tyrannum hoc modo nefas est privatis interficere.* Idem scripsit Gregorius Valentia (tom. 3. disp. v. q. 8. p. 3.): *Tyrannum perpravum, et communitati exitiosum, legitimæ alioquin auctoritatis usum in gubernando, nulli particulari licet occidere.* Idem scripsit cardinalis Toletus (Instruct. l. 5. c. 6. n. 16.): *Tyrannum administratione, qui habet quidem verum titulum, sed tyrannice tractat subditos, non licet occidere; et asserere contrarium damnatur ut hæreticum in Concilio Constantiensi.* Idem scripserunt Cajetanus 2. 2. qu. 64. art. 3. Soto l. 5. qu. 1. art. 3. Prado cap. 20. qu. 1. §. 3. n. 21. Tapia lib. 5. q. 7. art. 3. num. 2. Bonac. D. 2. q. ult. sect. 2. p. 3. n. 2. cum Silvestro. Bannez et Serra in loco cit. d. Thomæ. Idem scripsit Suarez in defens. Fidei l. 6. c. 4. dixitque hanc sententiam non solum communem, sed certam esse: *Diximus principem propter tyrannicum regnum, vel propter quævis crimina non posse ab aliquo privata auctoritate iuste interfici.* Assertio est communis et certa; conformis est præceptis Petri (Epist. 1. cap. 2. 18.): *Subditi estote omni creaturæ propter Deum etc. Magis vero in specie definita est et contraria ut hæretica damnata in Concilio Constantiensi. sess. 15. En propositio quæ tanquam hæretica in præfato Concilio proscripta fuit: Qui*

libet tyrannus potest et debet licite et meritorie occidi per quemcumque vassallum suum, vel subditum, etiam per clanculares insidias et subtiles blanditias, vel adulationes, non obstante quocumque prestito juramento seu confederatione facta cum eo, non expectata sententia vel mandato iudicis cuiuscumque. Al quale remedium adest, si regimem principis esset excessive tyrannicum? remedium quod suppetit, ait s. Thomas, est ad Deum recurrere, ut auxilium præbeat. Quod si omnino contra tyrannum auxilium humanum haberi non potest, recurrendum ad regem omnium Deum, qui est adiutor in opportunitatibus.

Præterea scribit doctissimus dom. Soto (l. 5. qu. 1. art. 8.): Si is qui ad-oritur sit rex, princeps, vel alia persona valde utilis reipublicæ, et persona quæ invaditur sit abjecta et vilis, cuius nihil intersit reipublicæ, tunc subeunda est mors personæ invase, omittendaque defensio; intellige cum nece principis. Hæc sententia non placet p. Danieli Concina, dicenti unumquemque de jure naturæ et charitatis magis amare propriam quam alienam vitam. Sed hoc non obstante sententia Soti placet mihi, et probabilissima videtur; ratio est, quia quisque privatus commune bonum omni suo bono temporali præferre tenetur, omneque temporale pati detrimentum ad damnum gravissimum communis vitandum, atque hoc gravissimum damnum profecto communitas sufferret, ut supra consideravimus, si princeps a propriis subditis interficeretur. Licet quidem est necare injustum aggressorem privatum cum moderamine inculpatæ tutelæ, si nullum patet effugium evadendi mortem. Sed quod procedit respectu vitæ privatorum, locum non habet respectu vitæ regnantium. Valde enim diversa ratio habenda est inter privatorum et principum vitas, reges sunt uncti Domini, ideoque ipsorum personæ sacræ eorumque vitæ

pretiosæ ac nimis necessariae sunt ad pacem populorum bonumque publicum servandum. Si occiditur injustus aggressor, damnum ipsi soli evenit, non autem reipublicæ, imo ejus mors bono communi proderit, ut insolentia temerarium reprimatur; at si princeps per manus suorum subditorum vita privetur, malum (ut supra perpendimus) commune evadit et immensum, propter innumera flagitia, deordinationes et schismata quæ propterea deinde sequuntur.

14. Et hæc ratione dicunt etiam Navar. Azor. Molin. Less. Vasq. Layman, Lugo, Ronc. Tapia, Carden. Filliuc. et alii plurimi cum s. Antonino et Silvestro (1) contra paucos, licere nobili laico occidere, non in vindictam, sed tantum ad defendendum se ab eo qui graviter offendere vellet eum in honore, et non jam solis verbis (quia verbis potest verbis occurrere, v. g. respondendo illum mentiri etc.), sed etiam factis, v. g. calcibus, colaphis aut similibus injuriis gravibus: quibus tamen semel illatis non potest amplius compensari, reperiendo, quod quidem non licet, uti habetur ex propos. 30. ex damnatis ab Innocentio XI. quia tunc non esset defensio sed vindicta. Quare post illatam injuriam non est amplius licitum ferire percutientem, nisi ad impediendas novas percussiones, quæ præter contumeliam graviter corpus læderent, et nullus alius occurreret modus, quo ab illis se defendat. Dicunt vero nobili laico, quia non licet hoc plebeis, nec clericis, aut religiosis, cum illos fuga non deceat: ideoque tenentur fugere, semper ac sine vitæ periculo possunt (2). Cæterum etiam respectu secularium hæc sententia quoad praxim parum aut nihil deserviet, quia in praxi, ut sapienter censet Sylvius, impossibilis aut valde rarus erit casus, quo ea licebit uti. Etiam si (ait Sylvius) ho-

(1) S. Antonin. 3. p. 1. 4. c. 3. Silvest. v. Bellum. n. 4. — (2) Lib. 3. n. 381.

nor sit bonum præstantius quam divitiæ, aut nullum, aut rarissimum arbitramur esse casum, quo pro defensione solius honoris licet aggressorem interficere (1).

15. Eadem ratione communiter affirmant s. Anton. Suar. Soto. Cajet. Less. Bonac. Lugo, Ronc. Salm. et alii, licere etiam occidere furem rei magni momenti, semper ac admonitus fur ne rapiat vel ut relinquat illam nisi occidi vellet, ille obstinate recusaret. Hujus sententiæ certe est s. Thom. (2) qui, ut probaret licere vitam cum occisione aggressoris tueri, affert textum Exod. 22. 2.: Si effringens fur domum, seu suffodiens inventus fuerit, percussor non erit reus sanguinis. Et postea subjungit Sanctus: Sed multo magis licitum est defendere propriam vitam, quam propriam domum. Et probatur etiam ex cap. Dilecto, de sent. excomm. in 6. ubi declaratur licere defendere bona gladio tam temporalia, quam spiritualia (3). Dictum est tamen rei magni momenti, quia non sufficit valor non solum unius aurei (nempe ducati), ut dicebat prop. 31. ex damnatis ab Innoc. XI. sed nec etiam octo aut decem aureorum. Dicunt Molina, Vasq. et Salm. esse eam magnam summam, cujus amissio est ei notabilis damno. Cardenas dicit summam 40 ducatorum esse magnam respectu uniuscujusque. Sed Viva et Elbel putant illam esse magnam summam hoc casu, quia sola ablata, deesset alicui sustentatio pro se et suis. Nec opinioni nonnullorum dd. assensio, posse nobilem se defendere armis a fure, qui sibi vellet vi auferre aliquid etiam minimum ob respectum injuriæ, quia hæc in tali occasione non videtur adeo gravis, ut possit dari fur morti, ut bene dicunt Diana et Salm. (4). Contra, juxta sententiam probabiliorē Less. Lug. Vasq.

(1) Sylvius in 2. 2. q. 64. d. 7. q. 9. — (2) 2. 2. q. 64. a. 7. — (3) Lib. 3. n. 383. — (4) Ibid. Quær. 2.

Busemb. Tanner. Malder. (contra Salm. Bonac. etc.) licite potest dominus occidere furem, qui vult impedire eum, quominus rem ablatam reacipiat (sed valoris supra jam descripti), cum alius modus eam recuperandi non occurrat; nam tunc fur est vere aggressor (5), et hoc quod permittitur laicis ad suorum bonorum defensionem, licere etiam clericis et religiosis, dicunt communissime Lugo, Becan, Lessius, Tanner. Salm. Elb. Busemb. etc., et probatur ex citato textu cap. Dilecto (6). Nec isti tunc incurrunt irregularitatem (7). Et illam defensionem, qua potest dominus se tueri per seipsum, potest etiam adhibere per suos servos; Nav. Lugo. Laym. Sporer, Salm. Elbel, etc. (8).

16. Si autem licet occidere bonorum aggressorem, tanto magis licet se defendere a pudicitie aggressore, cum nullum aliud medium subest, ut dicunt dd. communiter. Et quamvis, postquam patratum est, non liceat aggressoris ulcisci; nihilominus recte advertit Lugo, licere (et ego addo etiam expedire) ut mulier oppressa (dummodo hoc faciat immediate post injuriam acceptam, non tamen ob vindictam) procuret insultare eum, qui injuriam sibi intulit, pugnīs, alapis (et etiam, ut dicunt alii, aliquo vulnere, non tamen gravi nec periculoso), ut cognoscatur quæ sit sua constantia et molestia concepta, et ita ille iterum non audebit eam vexare (9).

17. Quemadmodum licet vitam propriam defendere, sic etiam vitam proximi innocentis etiam morte injusti aggressoris, ut docet s. Thomas (10) et alii communiter. Nec obstat dicere quod proximus potest cedere defensionem vitæ suæ; quia licet possit ille cedere juri se defendendi, non potest tamen cedere vitæ suæ, cujus dominus non est. Magistratus et etiam satellites ad id stipendio conduc-

(5) Ib. Quær. 3. — (6) n. 384. — (7) L. 7. n. 389. — (8) L. 3. n. 385. — (9) L. 3. n. 386. — (10) 2. 2. q. 60. a. 6. ad 2.

ti ex iustitia tenentur innocentium vitam defendere, et etiam cum periculo vitæ propriæ, cum agitur de bono communi, ut esset publicos latrones interficere; ita Less. et Salm. Dicunt autem Salm. cum Navar. Bonac. etc. etiam privatos teneri innocentis aggressorem occidere, si possunt sine gravi incommodo; sed probabilius id negant Lessius et Lugo, quia in praxi hominem occidere non potest esse sine magno horrore, quale est manus sanguine humano fœdare. Excipiunt tamen dd. si aggressus esset necessarius bono publico; aut esset suus pater, filius, aut frater (1).

18. Ita etiam dicunt communissime Lessius, Fillius, Bonac. Lugo, Salm. Trull. etc. licere occidere aggressorem pudicitie aut honoris proximi, si ille factis velit eum offendere, ut dictum est n. 14. Sed quoad pudicitiam hoc non intelligitur, quando mulier expresse aut tacite assentitur; excepto tamen, si illa esset tibi conjuncta, et tu non posses tuo dedecori consulere, nisi aggressorem vulnerando (2). Ita etiam dicunt s. Antoninus, Less. Navar. Bonac. Lugo, Molina et Salm. licere innocentis bona magni valoris tueri morte aggressoris, cum aliud medium non extat; nam in omnibus istis casibus ratio in principio adducta semper valet, nempe quod ordo charitatis in præferenda vita proximi bonis temporalibus locum habet quando proximus in extrema necessitate positus est, non autem quando ille voluntarie subijcere vult se periculo suæ mortis (3). Advertantur hic propositiones damnatæ 18. ab Alexandro VII. et 30. 31. 32. et 33. ab Innoc. XI.

19. Quæstio 1. est, an liceat aliquando aggressorem vitæ occidendo prævenire? Duplex est sententia, sed istæ Soto, Azor. Covarr. Ronc. Busemb. Salm. etc. conciliantur, dum dicunt, quod si quis moraliter sit certus inimicum determinatum esse ad se occidendum, v. g. pro certo ha-

(1) L. 3. n. 390. — (2) n. 391. — (3) n. 392.

bet jam ad hoc arma parasse, aut commisisse sicario sui occisionem, tunc bene potest prævenire, si alio modo insidias et mortis periculum aufugere nequit; secus autem si de hoc tantum aliqua suspicio aut dubium sibi subortum esset; dum iustum non est inimicum vitæ orbare ob simplicem dubium timorem (4). Ceterum quod ad praxim spectat, difficillimus erit casus, et fere moraliter impossibilis, quo licitum esse possit aggressorem prævenire, difficillime enim ille, qui aggressionem timet, poterit habere certitudinem futura aggressionis, nisi præveniat necando aggressorem.

20. Quæstio 2. an liceat adultero, ut defendat vitam suam, occidere virum qui in se invadit? Adulter tenetur certe fugere, si potest, nam in tali casu etiam nobili non est dedecus fugere; saltem non est dedecus grave. Sed si sine vitæ periculo fugere non possit, alii dd. reum homicidii, si occidit, faciunt; alii non. Nos distinguimus cum Suarez, Layman, Castrop. Coninch. Salm. Ronc. Sporer etc. ita: Si ille prævidit proximum periculum aggressionis viri, et audenter velit suam pravam intentionem exequi, tunc non potest ab homicidio et irregularitate excusari, quia tunc adulterium est proximum periculum homicidii, ut dicemus de censuris *Tractatu* 19. n. 8.; secus autem si periculum esset remotum, ut si adulter cum cautela procederet (5).

21. Quæstio 3. an aliquando liceat innocentem occidere? Directe nunquam licet; sed in certis casibus licet indirecte: 1. Si tyrannus minatur civitatis excidium, nisi innocens occidatur, non licet jam eum occidere, sed permissum est eum tyranno tradere, si ipse se præsentare renuit, ut probabilius dicunt Molina Less. Layman Lugo Fillius. Busemb. contra Sotum etc. quia tunc ille ut evitet commune damnum, tenetur se

(4) L. 3. n. 387. — (5) n. 398.

præsentare; qua de re, cum id reus, sit reus, et tanquam reum potest respublica eum tradere (1). 2. Si quis equo sedens fugiendo nequit mortem evadere ab inimico persequente, nisi morte pueri qui in angusto calle reperitur, potest ille quidem occidere, modo puer sit baptizatus; Sanch. Less. Lugo Fill. Salm. Prado et alii communiter (2). 3. Licet in bello tormenta bellica versus inimicorum stationes dirigere, licet innocentes mortem passuri essent; Less. Busemb. etc. (3).

22. Quæstio 4. an liceat esse causam abortus? Abortum ex proposito procurare, certe est semper illicitum, licet fœtus esset inanimatus; quia si nullius vitæ nocetur, saltem nocetur nature generationis. Et hic advertendum est Sixtum V. in Bulla *Effrœnatam* præter pœnas privationis privilegiorum clericalium et beneficiorum et inhabilitatis ad ea recipienda, imposuisse excommunicationem papalem ipso facto, et irregularitatem omnibus asscienter abortum fœtus (animati vel inanimati) procurantibus cooperatione, consilio, aut favore. Sed postea Gregorius XIV. Bulla *Sedes apostolica* 1591. restrinxit præfatam excommunicationem et irregularitatem dumtaxat ad abortum fœtus animati (4), et facultatem dedit Episcopis et aliis ab ipsis ad id deputatis specialiter, absolvendi ab hac excommunicatione; id tamen non excludit quin ab ea possint absolvere etiam alii, quibus Episcopus generalis facultatem concedit absolvendi ab omnibus casibus a Papa sibi reservatis, ut dicunt valde probabiliter Bonacina Elbel Sporer (5). An ab ea possint absolvere regulares, vide *Tractat.* 20. num. 100. Sed hic notandum est, quod cum in Bulla Sixti V. dicatur *scienter*, non incurrunt excommunicationem et irregularitatem illi qui ex ignorantia crassa sunt causa abortus, ut communiter dd. (6);

(1) L. 3. n. 393. — (2) *Ibid.* — (3) *ib.* ad 4. — (4) n. 395. — (5) n. 397. — (6) n. 395.

vide de censuris. Notandum 2. varias esse opinioniones circa tempus quo fœtus judicandus sit animatus (7), sed communissima vult fieri animationem post dies 40. a conceptione, si proles est mas, post 80. si est femina; ita Silv. Azor. Elbel Busemb. et Salm. cum s. Thoma (8) (qui extendit usque ad 90. dies pro feminis); et hanc sententiam, ait Continuatur Tournely (9) esse fere omnium theologorum, et addit cum Navarro et Silvio hanc teneri a sacra Pœnitentia cum agitur de pœnis et irregularitatibus.

23. Sed hic dubitatur 1. an incurrant excommunicationem mulieres prægnantes, quæ sibi abortum procurant? Multi affirmant cum Bonac. Viva Sporer etc. ex eo quod in Bulla Sixti V. (§ 5.) dicitur: *ac mulieres ipsas quæ pocula scienter sumpserint*. Sed est valde probabilis et ratione intrinseca probabilior sententia negans cum de Lugo Avila Lezana de Leone Salmant. etc. quia prædicta verba Bullæ intelliguntur tantum de pœnis temporalibus non vero spiritualibus; et hoc deducitur ex verbis sequentibus (§ 7.) ubi dicitur: *Insuper ut hujus delicti gravitatem non solum temporalibus, sed etiam spiritualibus pœnis prospiciamus, omnes qui, vel quæ, uti principales, vel ut socii, ad tale facinus, opem, concilium, favorem dederint etc.* Et istis solum cooperatoribus videtur imposita fuisse excommunicatio, non autem prægnantibus, dum illæ hic non exprimuntur, sicut antecederet in aliis pœnis expressæ sunt. Nec excommunicatio hic imponitur omnibus abortum procurantibus, sed dumtaxat principalibus sive sociis præbentibus auxilium, consilium aut favorem; quod intelligi non potest de muliere, de qua dici non potest quod ipsa sibi met præbeat auxilium aut consilium etc. (10).

(7) n. 394. Qu. III. — (8) n. 3. d. 3. q. 5. a. 2. — (9) *tr.* de dec. c. 2. de 5. præc. art. 3. d. 1. — (10) L. 3. n. 395. Quær. 5.

24. Fit dubium 2. an incurrat irregularitatem qui abortum procuravit in dubio, fuerit nec ne animatus? Affirmant Salm. Viva, ex cap. *Ad audientiam, de homic.* et aliis textibus similibus ubi dicitur: in dubio an in homicidium concurrerit vel ne, habendus esse pro irregulari. Sed sententia huic adversa, quam tenent Praepos. Giball. Maia Pelliz. Marchant. Verde Tambur. Elbel Diana Sporer, et alii cum docto auctore *Instruct. pro confessariis nov.* mihi videtur certa. Et ratio videtur esse convincens, quia ex una parte habemus in cap. *Is qui, de sent. excom.* irregularitatem non incurri, nisi in lege expressa sit. Ex altera, in nostro casu nullibi expressum est quod hac irregularitas incuratur; nam quamvis in allegatis textibus irregulares declarati fuerunt aliqui de quibus dubitabatur an fuerint vel ne causa homicidii, tamen certum erat quod homicidium patratum fuerat; sed in nostro casu, cum sit dubia foetus animatio, dubium est etiam homicidium. Itaque nos sumus in casu, cui non reperitur expresse ab aliqua lege imposita irregularitas. Secus contra est dicendum de iis, de quibus dubitatur an sua opera concurrerint nec ne in abortum (1). Si autem dubitaretur de concursu tantum verbali, mandato aut consilio patrato, observetur quod dicitur de irregularitate *Tract. 19. n. 7.*; et quod hic dicitur de irregularitate, erit dicendum de excommunicatione; sed quoad irregularitatem, dispensatio a nemine nisi a Papa obtinenda est. An autem Episcopus possit dispensare cum iis qui abortum procurarunt, circa inhabilitatem ad obtinenda beneficia; affirmant Elbel Sporer et Boncagl. contra Anaclel. (2). Vide quod dictum est *Tract. 2. n. 58.*

25. Dubitatur 3. (redeundo ad quaesitam propositam quaestionem IV.) an liceat matri medicinam sumere directe ad expellendum foetum inani-

(1) L. 3. n. 396. — (2) n. 396.

mem? In hoc ex una parte certum est ex se loquendo, non licere (ut principio dictum est) directe foetus etiam inanimis expulsionem procurare (modo jam non esset certe corruptus) quacumque ex causa, quamvis mater caeteroquin esset in mortis periculo, aut propter parentes ex sua praegnatione injuria affectos, ut irrationabiliter permittebat propositio 34. damnata ab Innoc. XI. aut propter periculum quod mater in aliis partibus experta sit, ut dicunt cum communi sententia Sanch. Azor. et Petrocoren. Ex alia parte certum est apud omnes licere remedium praestare matri, directe ad medendum ejus morbo, licet cum periculo abortus, cum morbus est mortalis. Hoc posito, multi dd. dicunt in eo casu licere foetum expellere, qui certe non sit animatus, etiam directe, quia tunc (ut dicunt) habetur foetus tanquam vite matris aggressor. Alii dd. contra communis hoc negant. Sed recte hic ait Basemb.: Quid refert opinione opposita uti de directa expulsione, cum juxta omnes potest sine culpa foetus indirecte expelli (3)?

26. Dubitatur 4. an liceat matri praegnanti de foetu animato medicinam sumere directe, ut convalescat, sed cum prolis periculo? Cum moraliter certum judicetur quod, moriente matre, moriatur etiam proles, nulli dubium est hoc licere. Difficultas versatur cum aliqua spes affulget quod, moriente matre, possit proles supervivere et baptizari. Hoc permittunt etiam in tali casu Holzm. Prado et Salm. dicendo quod obligatio vitam temporalem fundendi ut vita aeterna proximi procuretur, tunc adest, cum proximi salus spiritualis est certa, non vero cum est dubia. Sed huic opinioni ego nescio acquiescere, quia aliud est debere se exponere morti ad proximi salutem obtinendam, et hic regulae adversarium (nempe quod salus proximi debet esse certa) locus datur; aliud est

(3) n. 394. v. Quar. igit. 1.

ob defendendam propriam vitam positive proximum aeternae mortis periculo exponere; cum enim aequale est periculum tam matris quam prolis moriendae sine baptismo, certum mihi videtur quod, ordine charitatis spectato, magis evitandum est periculum prolis, quam matris: quare puto omnino tenendum cum Petrocorense Elbel et Tournely, (qui citans Sylvium Comitolum et Habert vocat communem hanc sententiam) praebere medicinam matri cum periculo foetus animati licere in eo solo casu, quo nulla spes appareat rationabilis de prolis vita, ut possit baptizari post matris mortem; nam tunc tantum videtur non obligare charitas matrem (in extrema necessitate posita), ut abstineat a medicina, ob solam remotissimam spem quae haberetur de vita prolis. Quapropter Salmanticenses dicunt medicos non debere adeo scrupulosos esse in praebendis medicinis mulieribus praegnantibus, quia rarissimus est casus, imo moraliter impossibilis, ut sentiunt Sanch. Lugo et Rone. quod si mater moriatur, proles supervivat. Et idem confirmant plures medici docti, quos ego consului de hac re; cum enim mater aliquo morbo mortali laborat, humores corrumpuntur, et alimentum prolis contaminant, adeoque proles moritur probabilissime, dum (et forsitan antecederet) mater moritur (1). Nihilominus est qui mihi testatur non semel accidisse, quod ob peritiam chirurgorum statim ac mater spiritum exhalaverit, inciso matris utero, proles viva extracta fuerit, et baptizata. Non autem licebit matrem incidere cum periculo probabilis mortis, ut baptizetur proles, etiamsi adesset ejus assensus. Si tamen periculum matris esset remotum ob peritiam chirurgi, tunc posset incidi, et ipsa teneretur incisionem perferre. An autem ex tali incisione possit infans ad baptismum pervenire, sine periculo gravi

(1) Lib. 3. n. 394. v. Quar. 11.

matris, videant experientiam callentes; mihi enim hoc difficile videtur (2).

CAPUT III.

DE DUELLO ET BELLO.

27. *Punct. 1. De duello. Propositiones damnatae a Benedicto XIV. circa duellum.*
 28. *Quando duellum erit licitum; pene in duellantes.*
 29. *Punct. II. de bello. An liceat bellum movere cum opinione probabili.*
 30. *An liceat inimicos fidei in auxilium vocare.*
 31. *An miles possit bellare in dubio justitiae.*
 32. *Quae actiones in bello liceant.*

PUNCTUM I. De Duello

27. Duellum est pugna inter duos aut plures ex conducto praecedenti de loco, die et armis. Duellum non est licitum nec ad veritatem indagandam, nec ad lites finendas, nec ad obiecti criminis purgationem, et tanto minus ad timiditatis notam (ut permittebat proposit. 2. damnata ab Alex. 7.), aut ignominiae vitandam, licet tantum apparenter fieret; itatenendum cum communi contra alios. Et advertendae hic sunt 3. propositiones novissime damnatae a Benedicto XIV. 10. nov. anni 1732. in Bulla *Delestabilem*, et sunt sequentes: I. *Vir militaris qui nisi offerat et acceptet duellum tanquam formidolosus, timidus, abjectus, et ad officia militaria ineptus haberetur, indeque officio quo se suosque sustentat privaretur, vel promotionis alias sibi debita ac promerita spe perpetuo carere deberet, culpa et poena vacaret, sive offerat, sive acceptet duellum.* II. *Excusari possunt etiam honoris tuendi vel humane viltensionis vitandae gratia, duellum acceptantes, vel ad illud provocantes, quando certo sciunt pugnam non esse sequuturam, utpote ab aliis impediendum.* III. *Non incurrit ecclesiasticas poenas contra duellantes latus dux vel officialis militiae acceptans duellum ex gravi metu amissionis famae, vel officii.* IV.

(2) Lib. 6. n. 406. v. Omnia.

24. Fit dubium 2. an incurrat irregularitatem qui abortum procuravit in dubio, fuerit nec ne animatus? Affirmant Salm. Viva, ex cap. *Ad audientiam, de homic.* et aliis textibus similibus ubi dicitur: in dubio an in homicidium concurrerit vel ne, habendus esse pro irregulari. Sed sententia huic adversa, quam tenent Praepos. Giball. Maia Pelliz. Marchant. Verde Tambur. Elbel Diana Sporer, et alii cum docto auctore *Instruct. pro confessariis nov.* mihi videtur certa. Et ratio videtur esse convincens, quia ex una parte habemus in cap. *Is qui, de sent. excom.* irregularitatem non incurri, nisi in lege expressa sit. Ex altera, in nostro casu nullibi expressum est quod haec irregularitas incurratur; nam quamvis in allegatis textibus irregulares declarati fuerunt aliqui de quibus dubitabatur an fuerint vel ne causa homicidii, tamen certum erat quod homicidium patratum fuerat; sed in nostro casu, cum sit dubia foetus animatio, dubium est etiam homicidium. Itaque nos sumus in casu, cui non reperitur expresse ab aliqua lege imposita irregularitas. Secus contra est dicendum de iis, de quibus dubitatur an sua opera concurrerint nec ne in abortum (1). Si autem dubitaretur de concursu tantum verbali, mandato aut consilio patrato, observare quod dicitur de irregularitate *Tract. 19. n. 7.*; et quod hic dicitur de irregularitate, erit dicendum de excommunicatione; sed quoad irregularitatem, dispensatio a nemine nisi a Papa obtinenda est. An autem Episcopus possit dispensare cum iis qui abortum procurarunt, circa inhabilitatem ad obtinenda beneficia; affirmant Elbel Sporer et Boncagl. contra Anaclel. (2). Vide quod dictum est *Tract. 2. n. 58.*

25. Dubitatur 3. (redeundo ad quaesitam propositam quaestionem IV.) an liceat matri medicinam sumere directe ad expellendum foetum inani-

(1) L. 3. n. 396. — (2) n. 396.

mem? In hoc ex una parte certum est ex se loquendo, non licere (ut principio dictum est) directe foetus etiam inanimis expulsionem procurare (modo jam non esset certe corruptus) quacumque ex causa, quamvis mater caeteroquin esset in mortis periculo, aut propter parentes ex sua praegnatione injuria affectos, ut irrationabiliter permittebat propositio 34. damnata ab Innoc. XI. aut propter periculum quod mater in aliis partibus experta sit, ut dicunt cum communi sententia Sanch. Azor. et Petrocoren. Ex alia parte certum est apud omnes licere remedium praestare matri, directe ad medendum ejus morbo, licet cum periculo abortus, cum morbus est mortalis. Hoc posito, multi dd. dicunt in eo casu licere foetum expellere, qui certe non sit animatus, etiam directe, quia tunc (ut dicunt) habetur foetus tanquam vite matris aggressor. Alii dd. contra communis hoc negant. Sed recte hic ait Basemb.: Quid refert opinione opposita uti de directa expulsione, cum juxta omnes potest sine culpa foetus indirecte expelli (3)?

26. Dubitatur 4. an liceat matri praegnanti de foetu animato medicinam sumere directe, ut convalescat, sed cum prolis periculo? Cum moraliter certum judicetur quod, moriente matre, moriatur etiam proles, nulli dubium est hoc licere. Difficultas versatur cum aliqua spes affulget quod, moriente matre, possit proles supervivere et baptizari. Hoc permittunt etiam in tali casu Holzm. Prado et Salm. dicendo quod obligatio vitam temporalem fundendi ut vita aeterna proximi procuretur, tunc adest, cum proximi salus spiritualis est certa, non vero cum est dubia. Sed huic opinioni ego nescio acquiescere, quia aliud est debere se exponere morti ad proximi salutem obtinendam, et hic regulae adversarium (nempe quod salus proximi debet esse certa) locus datur; aliud est

(3) n. 394. v. Quar. igit. 1.

ob defendendam propriam vitam positive proximum aeternae mortis periculo exponere; cum enim aequale est periculum tam matris quam prolis moriendae sine baptismo, certum mihi videtur quod, ordine charitatis spectato, magis evitandum est periculum prolis, quam matris: quare puto omnino tenendum cum Petrocorense Elbel et Tournely, (qui citans Sylvium Comitolum et Habert vocat communem hanc sententiam) praebere medicinam matri cum periculo foetus animati licere in eo solo casu, quo nulla spes appareat rationabilis de prolis vita, ut possit baptizari post matris mortem; nam tunc tantum videtur non obligare charitas matrem (in extrema necessitate posita), ut abstineat a medicina, ob solam remotissimam spem quae haberetur de vita prolis. Quapropter Salmanticenses dicunt medicos non debere adeo scrupulosos esse in praebendis medicinis mulieribus praegnantibus, quia rarissimus est casus, imo moraliter impossibilis, ut sentiunt Sanch. Lugo et Rone. quod si mater moriatur, proles supervivat. Et idem confirmant plures medici docti, quos ego consului de hac re; cum enim mater aliquo morbo mortali laborat, humores corrumpuntur, et alimentum prolis contaminant, adeoque proles moritur probabilissime, dum (et forsitan antecedenter) mater moritur (1). Nihilominus est qui mihi testatur non semel accidisse, quod ob peritiam chirurgorum statim ac mater spiritum exhalaverit, inciso matris utero, proles viva extracta fuerit, et baptizata. Non autem licebit matrem incidere cum periculo probabilis mortis, ut baptizetur proles, etiamsi adesset ejus assensus. Si tamen periculum matris esset remotum ob peritiam chirurgi, tunc posset incidi, et ipsa teneretur incisionem perferre. An autem ex tali incisione possit infans ad baptismum pervenire, sine periculo gravi

(1) Lib. 3. n. 394. v. Quar. 11.

matris, videant experientiam callentes; mihi enim hoc difficile videtur (2).

CAPUT III.

DE DUELLO ET BELLO.

27. *Punct. 1. De duello. Propositiones damnatae a Benedicto XIV. circa duellum.*
 28. *Quando duellum erit licitum; pene in duellantes.*
 29. *Punct. II. de bello. An liceat bellum movere cum opinione probabili.*
 30. *An liceat inimicos fidei in auxilium vocare.*
 31. *An miles possit bellare in dubio justitiae.*
 32. *Quae actiones in bello liceant.*

PUNCTUM I. De Duello

27. Duellum est pugna inter duos aut plures ex conducto praecedenti de loco, die et armis. Duellum non est licitum nec ad veritatem indagandam, nec ad lites finendas, nec ad obiecti criminis purgationem, et tanto minus ad timiditatis notam (ut permittebat proposit. 2. damnata ab Alex. 7.), aut ignominiae vitandam, licet tantum apparenter fieret; itatenendum cum communi contra alios. Et advertendae hic sunt 3. propositiones novissime damnatae a Benedicto XIV. 10. nov. anni 1732. in Bulla *Delestabilem*, et sunt sequentes: I. *Vir militaris qui nisi offerat et acceptet duellum tanquam formidolosus, timidus, abjectus, et ad officia militaria ineptus haberetur, indeque officio quo se suosque sustentat privaretur, vel promotionis alias sibi debita ac promerita spe perpetuo carere deberet, culpa et poena vacaret, sive offerat, sive acceptet duellum.* II. *Excusari possunt etiam honoris tuendi vel humane viltensionis vitandae gratia, duellum acceptantes, vel ad illud provocantes, quando certo sciunt pugnam non esse sequuturam, utpote ab aliis impediendum.* III. *Non incurrit ecclesiasticas poenas contra duellantes latus dux vel officialis militie acceptans duellum ex gravi metu amissionis famae, vel officii.* IV.

(2) Lib. 6. n. 406. v. Omnia.

Licetum est in statu hominis naturali acceptare et offerre duellum ad servandas cum honore fortunas quando alio remedio eorum jactura propulsari nequit. V. Asserta licentia pro statu naturali applicari etiam potest statui civitatis male ordinatae, in qua nimirum vel negligentia, vel malitia magistratus, justitia aperte denegatur.

28. In duobus casibus tantum duellum erit licitum. I. Ad finiendum bellum commune, et justum cum minori damno, aut, ut aliqui dicunt, ad servandum honorem exercitus ab inimicis oppressi. II. Si inimicus determinatus est ad te occidendum, et ex sua petulantia tibi arma concedit ad te defendendum; nam tunc pugnatio tua est vera defensio, modo pugnam aufugere non valeas (1). Tres vero sunt poenae quas Trident. (Sess. 23. c. 19. de ref.) imposuit duellatoribus: 1. Infamia cum bonorum confiscatione. 2. Privatio sepulturae ecclesiasticae quoad eos qui in conflictu decedunt, licet Sacramentis ante mortem praemuniti fuerint, ut ex cit. Bulla *Detestabilem*. 3. Excommunicatio papalis ipso facto incurrenda tam ab ipsis duellatoribus, quam a patrinis, consilium dantibus (modo consilium fuerit efficax, ut notat Elbel), et insuper a praesentibus favore aut locum, et etiam a spectantibus, non quidem ab illis qui per transitum ibi reperiuntur, sed ab iis qui data opera assistunt, ut explicavit Gregorius XIII in Bulla *Ad tollendum*, sic dicens, *ex composito spectantes*; imo addunt communiter Tourn. Salmant. Elbel, et alii, comprehendendi proprie solos socios duellatorum, aut eos qui sua praesentia illos ad pugnam acuunt (2). Quocirca advertenda sunt 1. praedictas poenas, et excommunicationem non incurri, nisi ob duellum stricte acceptum, nempe praemeditatum (ut dictum est) cum designatione loci, temporis, et armorum (licet caeteroquin

(1) L. 3. n. 400. (2) n. 401.

sine patrinis conficeretur, ut declaravit Gregorius XIII. in cit. Bulla); secus vero si pugna ex inopinato accideret, licet gladiatores ex rixae impetu ad locum magis aptum se reciperent, uti communiter dd. (3) 2. Quamquam ex verbis Concilii videatur requiri, ut duellum sit secutum, tamen ex Bulla Clementis VIII. *Illius vice*, etiamsi duellum non sequitur, tam principales quam omnes alii cooperantes excommunicationem incurrere (4). Notandum 3. si duellum non est notorium nec ad forum deductum, Episcopos posse absolvere a praefata excommunicatione ex cap. 6. *Liceat*, Trident. sess. 24.; sed non jam Regulares, nisi Romae, et extra Italiam (5).

PUNCTUM II. De Bello.

29. Tres condiciones requiruntur, ut bellum sit justum; auctoritas principis supremi; intentio recta de bono communi; et causa justa et gravis. Quæritur 1. an liceat inferre bellum cum sola probabili opinione? Tres adsunt sententiae. *Prima* affirmat cum Azor. Sanch. Filiuc., etc. dicens quod, sicut permittitur privatis litem movere cum sola probabili opinione, ita et principibus bellum movere concedendum est; saltem ad obtinendam partem regni quod contenditur, cum nullus adsit iudex supremus qui hanc litem decidere potest. *Secunda* cum Bannez Prado et Ledesma, requirit saltem probabiliorem, eo quia, prout eo casu iudex debet rem privato adjudicare, licet non sit in rei possessione, ita princeps, cum nullus adsit iudex competens, potest bello potiri eo quod praetendit. *Tertia* sententia docet non posse bellum inferri, si non constat certe de jure quod ad illud habet, dum pro regula generali acceptum est (ut dictum est Tract. 1. n. 18.) possessorem bonae fidei non posse re exspoliari, nisi constet quod injuste retineat; ita de

(3) Ibid. — (4) L. 7. n. 220. — (5) Ibid. Not. 5.

bello loquendo dicunt Castr. Laym. Holzm. Vasq. Sal. Montesin. Villal. Salmant. qui pro certa habent hanc sententiam; et Tambur. qui ut improbabilem habet contrariam. Hæc tertia sententia, spectata intrinseca ratione, mihi videtur longe probabilior. Caeterum aiunt Roncagl. et Salmant. quod, cum bellum regulariter tot damnorum religionis, et tot scelerum causa est, saltem in praxi valde difficulter potest videri justum esse bellum inferre sine certo jure ad regnum, quod ab alio principe possidetur (1).

30. Quæritur 2. an liceat principi catholico in bello justo infideles, aut hæreticos, ut sibi auxiliantur, advocare? Alii absolute negant; alii vero absolute affirmant; alii denique cum communi, ut s. Antonin. Suar. Sylv. Bonac. Castropal. Coninch. Busemb., etc. dicunt probabilem esse secundam sententiam semper ac nulla damna religioni futura sint; sed quia in praxi inevitabilia sunt, ideo dicimus cum Mol. Sporer Salmant. Diana, etc. in praxi omnino primam esse sequendam (2).

31. Quæritur 3. an miles possit bellare in dubio de belli justitia? Distinguendum: si ipse est subditus, bene potest, imo tenetur, ut dicunt communiter dd. ex celebri illo textu s. August. allato in can. *Quid culpatur*, dist. 23. qu. 1. ubi dicitur posse miles juste pugnare usque dum non est certus bellum esse injustum: *Si utrum sit* (contra præceptum Dei) *certum non est*, sunt verba s. Patris. Ratio est quia subditus tenetur obedire ubi peccatum certum non est, ut diximus Tract. 1. n. 18. Qui vero non est subditus, non potest in mi-

(1) Lib. 3. n. 404. — (2) Ibid. n. 406.

litiam descendere, nisi sit certus de ejus justitia; quia nemo potest cooperari ad spoliandum aliquem re quam possidet, nisi sit certus quod injuste ille eam possideat. Et idem dicendum de militibus salario conductis, modo ante belli illationem conducti reperirentur (3). Notandum hic peccare milites qui ab exercitu, cum adhuc spes victoriae erepta non sit, aut a castris sine justa causa decedunt (4).

32. Quæritur 4. quænam actiones sint licitæ in bello justo? 1. Licet occidere inimicos, et eorum bona arripere. Innocentes tamen non licet directe occidere, bene tamen eos exspoliare bonis si ipsi sunt partes reipublicæ inimicæ, et alio modo haberi victoria non potest, ut dicunt Mol. Bellarm. Laym., etc. verum bona ecclesiastica deberent restitui, si adhuc extant (5). 2. Licet ecclesias demoliri si inimici pro defensione iis utantur. 3. Licet uti insidiis et stratagematibus: non autem puteos veneno inficere, aut aliud efficere quod prudenter cavere non possit. 4. In aliquo casu, sed raro, ex urgentissima causa potest a duce juberi civitatem dari diripiendam, ut dicunt Laym. Fill. Sa, etc. 5. Licet captis in bello fugere semper ac possunt. 6. Licet bona inimici damnificare (quod dicuntur repressaliæ), modo adsit principis præceptum, et constet de injuria a civibus reipublicæ inimicæ illata, et non excedatur iusta compensatio (6). De bonis in bello arreptis immobilia ad principem spectant, mobilia vero ad arripientes, nisi consuetudo sit contraria (7).

(3) n. 408. v. Quær. — (4) n. 410. — (5) n. 409. — (6) L. 3. n. 410. — (7) n. 411.

TRACTATUS IX

DE SEXTO PRÆCEPTO DECALOGI

PUNCTUM I.

DE TACTIBUS, ASPECTIBUS, ET VERBIS TURPIS.

4. et 2. An detur parvitas materiae in delectatione carnali, aut sensibili.
3. De tactibus.
4. De choreis.
5. De muliere permittente se tangi.
6. An puella oppressa teneatur clamare.
7. An possit unquam permittere sui violationem.
8. De aspectibus.
9. De verbis.
10. De Audientibus verba turpia.

1. Peccatum contra hoc præceptum est materia maxime ordinaria in confessionibus, et est vitium quod replet infernum animabus; quare plura de hoc præcepto sigillatim disseremus. Monemus autem ne hæc, nisi a confessoribus, legantur, aut ab iis sacerdotibus, qui ad audiendas confessiones se capaces efficere cupiunt; imo rogamus istos ne legant in hoc, aut alio libro de hac materia (quæ sola lectione sua mentem inficiat) nisi post omnes alios tractatus, et cum jam administrandum SS. Pœnitentiæ Sacramentum proximi sunt.

2. Ante omnia advertendum, quod in materia luxuriæ (quidquid aliqui dicant de levi attractione manus fœminæ, vel de intorsione digiti) non datur parvitas materiae; ita ut omnis delectatio carnalis, cum plena advertentia et consensu capta, mortale peccatum sit. Hinc damnata fuit ab Alexandro VII. propos. 40. quæ dicebat non esse mortale osculum habitum ob delectationem carnalem et sensibilem, quæ ex osculo oritur. Et sic etiam reprobanda est opinio admittentiam parvitatem materiae in delectatione sensibili, nempe si vir delectetur de contactu manus fœminæ, tamquam de contactu panni serici; quia in hoc saltem adest pro-

ximum periculum incidendi in delectationem carnalem (1). Bene tamen advertit Continuator Tournæy (2) aliud esse agere propter delectationem, aliud cum aliqua delectatione naturali, quæ de se consurgit ex qualitatibus corpori annexis, quia in ea potest quidem dari parvitas materiae, puta in medico qui ex necessitate mulierem tangit; modo (addendum) curet ille non sistere in tali delectatione; eamque tangendo detestetur; alias jam ageret propter delectationem, quæ licet naturalis sit, tamen (ut diximus) non est sejuncta a proximo periculo transeundi in carnalem, si ex proposito quaeratur. His positis, procedamus ad loquendum de singulis luxuriæ speciebus. 1. De non consummatis; 2. de naturalibus consummatis; 3. de consummatis contra naturam.

3. Et 1. de tactibus. Extra matrimonium mortales sunt omnes tactus, oscula et amplexus ob delectationem carnalem exerciti, omnes enim ejusdem sunt nature quam actus consummatus; unde explicandum in confessione, an habiti sint cum eodem, an cum diverso sexu, et an cum persona conjugata, aut sacra. Et sic pariter mortalis est tactus propriorum genitalium, et maxime cum commotione spirituum, nisi fiat ex necessitate; si autem ex curiositate vel levitate fiat, poterit esse tantum veniale, modo tamen sit obiter, ac sine mora, absque commotione spirituum, aut scandalo, aut periculo delectationis. Tactus autem verendorum alterius corporis, maxime si sint nudi, et fortius si diversi sexus, etiam secluso affectu venereo habiti, vix unquam excusantur a mortali. Excipiantur nisi fiant ob necessitatem,

(1) Lib. 3. n. 415. et 416. — (2) Tr. de Dec. c. 3. de 6. præc. art. 8.

puta a chirurgo, dummodo ipse in delectationem non consentiat. Tangere autem genitalia brutorum, per se non est lethale, sed tactum hujusmodi usque ad pollationem, merito Bonac. Holzman Croix, etc. contra aliquos, non excusant a mortali, cum sit actio valde incitans ad venereum (1).

4. Choreæ si fiant laicis, et modo honesto, sine inhonestis gesticulationibus aut periculososis, non sunt per se illicitæ, ut loquitur d. Antoninus cum aliis (2).

5. Mulier, aut adolescens non peccat, si permittat se pudice juxta morem tangi, nisi (excipe) ei constet de pravo affectu tangentis, possitque tunc resistere sine sua infamia, aut scandalo aliorum, ut docent Cajet. Azor. Sa Bonac. Busemb., etc. Peccat vero si non obsistat tactibus impudicis, aut oculis morosis, vel furtivis (3).

6. Hic dubitatur 1. an puella oppressa teneatur clamare si oporteat ad se liberandam a turpitudine? Alii ut Navar. Soto Bonac., etc. si ipsa resistit omni modo quo potest, et si clamando periculum ei imminet infamiae, eam excusant, nisi sit in periculo consentiendi; nec ob stare dicunt illud Deuteronomii 22. 24. ubi damnatur puella, quia non clamavit, eo quod (ut aiunt) tale præceptum pertinebat ad externum judicium, in quo præsumebatur puella non clamans consensisse. Alii vero ut Cajet. et Salm. cum aliis, affirmant, et hæc quidem sententia ut tutior consulenda est (licet opposita non sit damnanda) maxime si proximum non adsit periculum consensus (4).

7. Dubitatur 1. an mulier teneatur potius mortem pati vi repellendo invasorem, quam sui violationem permittere? Negant Tolet. Sotus Navar. Holzm., etc. modo voluntate resistat, absitque periculum consensus. Sed hæc opinio in praxi non videtur probabilis, quia mulier quiescendo in

(1) Lib. 3. n. 417. ad 422. — (2) n. 429. — (3) n. 430. — (4) Ib. v. Utrum.

tali congressu, nimis difficulter poterit se eximere a periculo consentiendi in illum (5). An autem et quomodo liceant tactus inter conjuges, aut sponso? Vide quæ dicuntur de matrimonio Tr. 18. n. 42.

8. II. De aspectibus. Aspicere verenda personæ diversi sexus, difficulter excusatur unquam a mortali, nisi forte aspectus fiat e loco valde longinquo, et ita obiter ut nullum periculum delectationis adsit. Et etiam loquendo de verendis personæ ejusdem sexus, non excusarem a mortali virum morose, et delectabiliter aspicientem pulchrum adolescentem nudum. Censeo tamen cum La-Croix (quicquid dicant Salmant.) simplicem aspectum turpem, sine desiderio tactum, nunquam induere speciem personæ quæ aspicitur, nimirum consanguineæ, sacræ, aut conjugatæ; species enim incestus, sacrilegii, vel adulterii non contrahitur, nisi per tactum quo pietas, vel jus conjugii violatur (6). Aspicere concubitus humanum sine dubio est lethale; brutorum vero, valde periculosum, unde nulli permitendum nisi tantum illis quibus in eum animalia conjungere ad generationem: modo absit in ipsis periculum consentiendi in turpia (7). Aspicere autem partes minus honestas mulieris, sed non turpes, nempe brachia, crura, aut pectus, non semper est per se mortale, sed si aspectus sit deliberatus et diuturnus, aut si aspiciens sit ad venereum proclivis, difficillime a mortali excusabitur; et idem sentio de eo qui vultum mulieris pulchræ morose inspicit, saltem si inordinato affectu eam diligit (8). Aspicere picturas obscenas ex mera curiositate, dicunt a. non esse mortale, si absit periculum turpis delectationis, sed vir morose aspiciens pudenda muliebria depicta nuda, vel levi velo tecta, nescio quomodo a mortali excusari possit (9).

(5) n. 368. — (6) Lib. 3. n. 421. — (7) n. 419. — (8) n. 422. et 423. — (9) n. 424.

Qui autem pingunt vel exponunt huiusmodi imagines, gravissimo peccato scandalum delinquant, cum ipsæ valde adolescentes ad libidinem provocent (1). Et idem puto dicendum de iis qui eas domi retinent expositas omnium aspectui.

9. III. De verbis. Verba obscena non sunt mortalia, si proferantur ex ira aut joco, prout solent messorum, vindemiarum et mulionum. Secus si verba sint nimis lasciva, aut si proferantur cum ipsarum rerum turpium delectatione, vel cum audientium scandalo, quod ut plurimum adest, si huiusmodi verba dicuntur coram puellis aut pueris, et maxime si quis se jactat de aliquo peccato turpi, in quo se jactans tripliciter ordinari peccat, 1. quia gloriatur de re mala, 2. quia magnum præbet scandalum, 3. quia de facili se complacet de peccato patrato (2). Insuper hic sedulo notandum cum Salmant. et Roncagl. ex d. Thoma, non esse sine gravi periculo diuturnum colloquium cum puella inordinate dilecta (3).

10. Audientes autem verba turpia, aut turpes comœdias tantum ob curiositatem, aut ob vanum solatium, possunt aliquando excusari a mortali; nisi adsit delectatio turpis, vel illius periculum, quod facile fere semper aderit in adolescentibus, vel aliis parum timoratae conscientia (4); aut nisi adsit scandalum: et ideo merito docet Bened. XIV. (5) clericos, et Religiosos non posse comœdiis turpibus interesse sine scandalo gravi. Et etiam merito Holzman et Lacroix propter scandalum aliorum damnant de mortali eos qui pecunia aut plausa cooperuntur ad huiusmodi comœdias notabiliter turpes; eosque qui eas impedire tenentur, aut commode possunt, et non impediunt; ac fortius qui illas repræsentant (6). Gravissime quoque peccant qui libros

(1) N. 429. v. Exhibentes. — (2) L. 3. n. 426. — (3) N. 422. in fin. — (4) n. 426. et 427. — (5) De Synodo l. 44. c. 40. — (6) L. 3. n. 427. et 428.

componunt incitantes ad turpia, vel ad inhonestos amores (7). Hactenus de actibus luxuriæ non consummatis, nunc videamus de speciebus turpibus consummatis.

PUNCTUM II.

DE ACTIBUS TURPIBUS CONSUMMATIS NATURALIBUS.

11. De fornicatione.
12. An permittendæ meretrices.
13. An fornicatio sponzorum sit diversæ speciei.
14. De stupro.
15. De raptu.
16. De adulterio.
17. et 18. De incestu.
19. Si dispensati cœant, etc.
20. Ad 23. De sacrilegio.

11. I. De fornicatione. Fornicatio est coitus inter solutos ex mutuo consensu. Concubinitus autem non est aliud quam continuata fornicatio habita uxorio modo in eadem, vel alia domo. Quando vero concubinari possint vel ne absolvi, vide quæ dicuntur infra de iis qui sunt in occasione proxima Tract. ult. Punct. 1. per totum. De pœnis autem concubinariorum, et præsertim clericorum vide (8).

12. Dubitatur hic 1. an permittendæ sint meretrices? Alii affirmant ex d. Thoma, quia plura graviora crimina alioquin evenirent. Sed probabilius negant Navar. Roncagl. Gutierrez et alii, quia permittendo meretrices innumera peccata jam patrantur, et contra, mala graviora non evitantur. Cæterum sedulo omnino advertendum, quod esto in magnis urbibus meretrices permitti possent, nunquam tamen permittendæ in oppidis aut civitatibus parvis (9).

13. Dubitatur 2. an fornicatio sponzorum diversam induat speciem peccati? Alii id affirmant de utroque sponso; alii tantum de sponsa; alii vero satis probabiliter de utroque negant, ut Pontius Sanchez Laym Lugo Salm. Trullench. Covarr. Ledesma Elbei etc. quia uterque spon-

(7) Ibid. — (8) L. 3. n. 442. — (9) n. 434

sus licet se obliget ad matrimonium ineundum, neuter tamen aliquod jus tradit alteri in corpus suum, ita ut nequeat illo ad suum arbitrium uti sine alterius injuria (1).

14. II. De stupro. Stuprum est defloratio virginis ipsa invita, et ideo præter fornicationis malitiam habet etiam injustitiæ. An autem virgine consentiente sit speciale peccatum? Affirmant Navar. Azor. etc. sed communius negant Less. Sanch. Bonac. Busemb. Salmant. Barbosa etc. Potest tamen aliunde esse specie diversum, nimirum ratione decoris familiæ, meroris parentum, aut rixarum (2). Ad quid vero teneatur stuprator, vide dicenda de 7. præc. Tract. 10. n. 91. et seqq.

15. III. De raptu. Raptus committitur, cum abducitur fœmina aut masculus libidinis causa, illata vi personæ illius, vel iis quibus ipsa subest, nempe parentibus, aut tutoribus (3). Ad quid autem teneatur raptor, vide de matrimonio Tract. 18. num. 76.

16. IV. De adulterio. Adulterium est copula habita cum persona conjugata, estque speciale peccatum injustitiæ, etiamsi adsit consensus mariti, ut constat ex propos. 50. damnata ab Innoc. XI, quia per adulterium irrogatur injuria non solum ipsi, sed etiam proli, et generationi humanæ. Hinc sentiunt Lugo, et Lessius (4) quod in adulterio, dissentiens marito, duplex adest injustitia, sed Viva (5) cum Cajet. et Turriano tenet unicam tantum adesse injustitiam contra bonum generationis, eo quod per adulterium inferatur injuria marito non ut personæ privatae, sed ut marito; ac ideo ad ipsum spectat consulere proli bono, cui nequit ipse cedere, sicut nequit quis consentire, ut membrum ei ab altero mutiletur. Qui sodomitice co-

(1) n. 447 et l. 6 n. 847. — (2) l. 3 n. 443. — (3) n. 444. — (4) Lugo de Pœnit. d. 46. n. 218. et Less. l. 2 c. 7. dub. 3 — (5) In propos. 50. damn. ab Innoc. XI. n. 10.

gnoscit uxorem, ex communi sententia committit adulterium, et debet explicare, peccasse nefande cum propria uxore (6). Ad quid autem teneantur adulteri, si proles ex adulterio nascitur; vide de rest. Tract. 10. n. 401.

17. V. De incestu. Incestus est congressus cum consanguinea vel affine, ex copula licita usque ad quartum gradum; ex illicita usque ad secundum. Hic dubitatur 1. an incestus cum consanguinea differat specie ab incestu cum affine? Affirmant probabiliter Less. Salm. Ronc. Croix, etc. quia in consanguinitate vinculum est ab identitate sanguinis, in affinitate autem est a copula, unde diversa videtur difformitas. Alii vero, ut Sotus Cajet. Sanchez Lugo etc. probabilius negant, quia uterque incestus ex eodem motivo pietatis velatur, et consentit d. Thomas (7) dicens: *Ejusdem rationis inconvenientiam facit consanguinitas, et affinitas*. Omnes autem incestus inter affines ex communi sententia sunt ejusdem speciei, excepto incestu inter privignum, et novercam, interque socerum, et nurum (8).

18. Dubitatur 2. an omnes incestus cum consanguineis sint ejusdem speciei? Tres sunt sententiæ omnes probabiles. Prima cum Cajet. Pontio Soto Navar. Castrop. etc. affirmat, excepto primo gradu in linea recta; quia (ut dicunt) commixtio conjugalis inter alios consanguineos tantum ab Ecclesia est vetita, non vero a naturali jure, per quod specifica diversitas solummodo constituitur. Secunda sententia cum Suarez Vasq. Laym. etc. tenet omnes gradus usque ad quartum speciem diversam incestus constituere, quia major debetur reverentia proximiori gradui quam remotiori. Tertia demum cum Lessio Lugo Sanch. Roncagl. etc. dicit tantum primum gradum, tam in linea recta, quam in

(6) L. 3. n. 446. — (7) 2. 2. q. 454 a. 9. ad 2. — (8) Lib. 6. n. 469.

transversali constituere diversam speciem; quia sentiunt commixtionem inter fratres et sorores ab ipsa natura esse vetitam (1). Certum autem est quod incestus inter cognatos spirituales, et legales (ratione scilicet adoptionis) sunt diversae speciei, quam inter consanguineos et affines (2).

19. Dubitatur 3. an cognati, ob tentia, et executi dispensatione ad matrimonium ineundum, committant incestum si ante conjugium fornicentur? Adest duplex probabilis sententia. Alii communius negant, ut Sanch. Lugo Cajet. Armilla et Vega; quia, sublata prohibitione matrimonii, cessat ratio incestus. Alii vero, ut Major et Gallego affirmant, quia impedimentum propinquitatis ablatum est tantum ad nuptias contrahendas, non autem ad fornicandum (3).

20. VI. De sacrilegio. Sacrilegium est, cum violantur Sacra per actum venereum. Potest igitur sacrilegium committi circa personam, locum et rem. Et I. circa personam fit, si quis peccat habens votum castitatis, vel cum habente illud. Hinc sacerdos peccans cum alia persona sacrata duplex committit sacrilegium. Contra vero Religiosus qui est etiam sacerdos, castitatem ledendo probabiliter unum sacrilegium committit, tum quia sacerdos probabiliter tantum ratione voti Ordini sacro annexi tenetur ad castitatem (ut dicemus in *exam. Ord. n. 59.*); tum quia talis, etiamsi teneretur ad castitatem ex solo præcepto Ecclesiae, tamen adhuc contra religionem peccaret, cum Ecclesia tantum ex motivo religionis castitatem præcipit (4). Sacerdos autem inducens suo consilio laicum ad fornicandum, committit sacrilegium si ex affectu ad libidinem inducit; secus si ex alio pravio fine (5).

21. II. Circa locum, committit sa-

(1) L. 6. n. 470. — (2) I. 3. n. 450. — (3) n. 452. — (4) n. 454. ad 456. — (5) n. 457.

crilegium qui fornicatur in loco sacro, nempe intra ecclesiam, aut cimiterium, non autem in atrio ecclesiae, monasterio, aut oratorio privato non benedicto ab Episcopo (6). Dubitatur hic I. an copula maritalis, aut occulta habita in ecclesia sit sacrilegium? Adest triplex probabilis sententia. Alii negant de maritali, ut Alensis Pontius Sa etc.; alii negant de occulta, ut idem Pontius Tolet. Vasq. Azor. etc.; alii vero communius et probabiliter de utraque affirmant, quia per utramque irreverentia irrogatur ecclesiae, et ecclesia polluitur; tametsi, cum crimen sit occultum, non est obligatio a divinis officiis abstinere; ita Suar. Sanch. Less. Holzman Croix Bonac Salm. etc. Attamen idem aa. merito excusant conjuges copulantes in ecclesia, si ipsi sint in morali necessitate erundi, puta si sint in periculo incontinentiae, vel si diu in ecclesia permanere debeant. Quomodo autem intelligendum illud diu; alii putant decem dies; alii vero probabiliter mensem aut saltem 20 dies. At si conjuges judicent se per mensem esse in ecclesia mansuros, advertunt Sanchez Salmant. et alii; eos ab initio copulari posse (7).

22. Dubitatur II. an omnes actus externi impudici habiti in ecclesia, nempe tactus, aspectus, aut verba sint sacrilegia? Negant Cajet. Navarr. Bonac. etc. eo quod tantum per seminis effusionem ecclesia polluitur. Sed probabiliter affirmant Suarez Sanchez Molina Salmant. etc. quia his actibus, licet non violetur ecclesia, tamen jam illi irrogatur irreverentia. Actus vero interni sive cogitationes non sunt sacrilegia, nisi sint de peccando externe in ecclesia (8).

23. III. Circa rem demum committit sacrilegium, qui abutitur rebus sacris ad turpia. Idem dicendum de sacerdote qui turpiter peccat indutus ad Missam, aut gestando Eucharis-

(6) n. 460. — (7) L. 3. n. 458. — (8) n. 459. ad 462.

nam, aut statim post Communionem, v. g. infra mediam horam (1). Egi-mus de speciebus turpibus naturalibus, nunc de iis quæ sunt contra naturam.

PUNCTUM III.

DE ACTIBUS TURPIBUS CONSUMMATIS
CONTRA NATURAM.

24. 25. et 26. De sodomia.

27. De bestialitate.

28. De coitu cum demone.

29. De pollutione.

30. De distillatione.

31. An liceat expellere semen corruptum.

32. An teneamur impedire pollutionem de se evenientem.

33. An vitare omnes pollutionis causas.

34. Quid sit actiones ponantur ex justa causa.

24. Et I. de sodomia. Sodomia habet quidem speciem deformitatem. Dubitatur autem inter dd. in quo ipsa consistat. Alii sentiunt consistere in concubitu ad indebitum vas; alii vero communius et probabiliter cum D. Thoma, in concubitu ad indebitum sexum. Hinc infertur I. quod coitus feminae cum femina, et masculi cum masculo, perfecta est sodomia, in quacumque parte corporis fiat congressus, quia ordinarie semper adest tunc affectus ad indebitum sexum; ideo non est opus explicare in confessione, an pollutio fuerit intra vel extra vas præposterum, quamvis ad incurrendum casum reservatum requiratur seminatio intra vas, ut ait P. Mazzotta (2). Censeo vero in sodomia omnino explicandum in confessione (quicquid dicant Salm.), an quis fuerit agens vel patiens, quia patiens non facile semper polluitur ut agens, prout non bene Salm. supponunt (3). Imo explicandum si sodomia habita sit per vim, vel cum conjugata, aut habente votum castitatis (4).

25. Infertur 2. coitum viri in vase præpostero mulieris esse sodomiam

(1) n. 463. — (2) Mazzot. t. 3. p. 549. de cas. res. — (3) Vide opus nostrum I. 3. n. 468. — (4) n. 469. in fin.

imperfectam, specie distinctam a perfecta. Si quis autem se pollueret inter crura aut brachia mulieris, duo peccata diversa committeret, unum fornicationis inchoatæ, alterum contra naturam. An pollutio in ore sit diversae speciei? Affirmant aliqui, vocantque hoc peccatum *irrumationem*, dicentes quod semper ac fit pollutio in alio vase quam naturali, speciem mutat. Sed probabiliter sentiunt Cajet. Filline. Holzm. Grassius, etc. quod si pollutio viri fit in ore maris, est sodomia; si in ore feminae, est fornicatio inchoata, et insuper peccatum contra naturam, ut mox diximus. Coitus autem cum femina mortua non est bestialitas, ut quidam aiunt, sed est pollutio, et insuper est fornicatio affectiva (5). Præterea pollutio habita tangendo puerum vel mulierem dormientem, absque tamen concubitu siue conjunctione corporum, non habet nisi simplicis pollutionis malitiam ut probabiliter dicunt Salm. Cajet. Azor. Bonac. etc. Item qui polluitur tactibus alienis, jam dupliciter peccat cooperando peccato alterius; non tenetur vero explicare an tactibus maris, vel feminae, nisi illa habeat virum, aut votum castitatis (6). Item probabiliter est cum Lugo Silvest. Salm. Roncaglia Croix etc. contra aliquos, quod tam sodomia, quam omnes tactus impudici inter consanguineos aut affines, vel cognatos spirituales, aut legales induunt malitiam etiam incestus, cum eandem habeant deformitatem quam actus consummatus (7).

26. Quoad penas sodomitarum, si sint laici, damnantur morte et combustionem. Clerici vero et Religiosi per Bullam 27. s. Pii V. editam die 30. Aug. 1568. *Horrendum*, privantur omni officio, beneficio, et privilegio clericali; dummodo (ut docent dd.) sodomia i. sit cum alio viro, non femina, aut bruto; 2. sit perfecta cum pollutione intra vas; 3. sit fre-

(5) L. 3. n. 466. — (6) n. 467. — (7) n. 469.

quentata, dum dicitur in Bulla, *sodomiam exercentes*. Probabilius est has penas incurrere etiam patientes, ut dicunt Bonac. Salm. Diana et Barbosa, contra alios, dum patientes sunt vere sodomitae. Contra vero probabilius et communius docent Suar. Navarr. Bonac. Barbosa Less. Fill. Trullench. Salmant. etc. (adversus Azor. Dicast. etc.) has penas non incurrere nisi post sententiam, quamvis dicatur in Bulla: *Præsentis Canonis auctoritate privamus*; quia ut diximus in Tract. 2. n. 25, nulla pena privans jure acquisito incurritur, nisi post sententiam, saltem declaratoriam (1).

27. II. De *Bestialitate*. Bestialitas est coitus cum bestia; ipsaque detestabilior est quam sodomia. Non oportet autem explicare an bestia fuerit mas vel femella, ut communiter docent dd. contra paucos, quia tota hujus criminis deformitas est in accessu ad speciem diversam (2).

28. Coitus cum demone succubo vel incubo, uti communissime sentiunt Azor. Cajet. Bonac. Fill. Salmant. Busemb. etc. reducitur ad peccatum bestialitatis, addita tamen malitia culpæ contra religionem, et etiam fornicationis, aut sodomie affectivæ, si demon appareat in forma pueri aut mulieris; et etiam adulterii, aut incestus, si quis delectetur de coitu cum demone tamquam cum nupta vel conjuncta, juxta quæ diximus de delectatione morosa Tr. 3. n. 48 (3).

29. III. De *Pollutione*. Pollutio est seminis effusio sine congressu cum alio; ipsaque est vetita de jure naturali, ut patet ex propo. 49. damnata ab Innoc. XI. Unde per se est peccatum gravius quam fornicatio, cum sit contra naturam. Pollutioni autem additur malitia sacrilegii, si sit ab habente votum castitatis; adulterii, si a conjugato; item fornicationis, si quis se polluendo delectatur tamquam de coitu cum fœ-

(1) N. 470. ad 473. — (2) L. 3. n. 474. — (3) n. 475.

mina, vel sodomie, si cogitet coire cum puero (4).

30. Dubitatur 1. an distillatio voluntaria, nempe illa quæ est fluxus humoris inter urinam et semen, sit culpa mortalis? Resp. Si est cum aliqua delectatione venerea, vel cum commotione spirituum, erit quidem mortalis, si non vitetur, sicut vitanda est pollutio. Si vero evenit absque sensu et commotione, poterit ea permitti tanquam emissio alterius excrementi, ut communissime docent Caj. Bonac. Sayr. Busemb. Holzm. Salm. Sporer. Elbel. etc. Diximus permitti, sed nunquam potest data opera procurari, ut recte advertunt Sanch. et Bonac. (5).

31. Dubitatur 2. an liceat expellere semen corruptum medicinis (nuncquam enim licet tactibus)? Negant Salm. et Roncaglia; sed communius affirmant Laym. Sanch. Bonac. Anacl. Sporer Croix etc. modo expulsio possit fieri sine sensu venereo; et modo semen sit certe corruptum, nec aliter expelli valeat (6).

32. Dubitatur 3. an sit obligatio impediendi pollutionem de se eventientem, puta si incoeperit in somno, et in vigilia consummetur? Communiter negant aa. modo absit consensus in delectationem, vel ejus proximum periculum ex præterita experientia; ita Sanch. Concina Navar. Azor. Salmant. Holzm. Spor. Trull. etc. tum quia difficillimum est illam cohibere, cum jam incepta sit; tum quia non tenetur homo eam impedire cum periculo morbi ex corruptione seminis: tunc enim ipsam non vult, sed patitur. Caterum sapienter monet Gerson semper expedire, ut tunc homo conetur impedire quantum potest; saltem (juxta Sanchez) omnino curare debet, ut eo tempore se muniat signo crucis, avertatque mentem ab illa delectatione, invocando ss. nomina Jesu et Mariæ, ut adjuvent ne ipse in culpam ruat. Notandum autem quod si persona

(4) n. 476. — (5) n. 477. (6) n. 478.

existit tunc in semiplena vigilia, et delectetur de pollutione incepta, minime damnanda est de mortali cum ad mortale omnino requirantur et plena advertentia, et perfectus consensus (juxta dicta Tract. 3. n. 24. ad 39.), quibus certe caret qui est semidormiens, et ideo non habet usum rationis perfecte liberum et expeditum (1).

33. Dubitatur 4. an sit obligatio vitandi omnes causas in pollutionem influentes? Resp. Si causæ sint graviter influentes, prout certe sunt illæ, quæ sunt graviter culpabiles in materia luxuriæ, nempe tactus, vel aspectus impudici, delectationes morosæ, et similes, sine dubio tenetur homo eas evitare; alioquin pollutio, saltem in confuso prævisa, licet non intenta, illi ad culpam imputatur. Et idem dicendum de pollutione causata ob colloquium diuturnum cum puella inordinate dilecta, vel orta ex actione quæ, esto per se non sit mortalis, esset tamen talis respectu alienius, qui pollutionibus hujusmodi habitis fuit solitus consentire (2).

34. Advertendum tamen quod, si præfate actiones graviter influentes ponantur ex causa necessaria vel utili, absitque periculum consensus, tunc pollutio ex eis orta non imputatur ad peccatum, ut omnes docent. Hinc etiam prævisa pollutione (intellige semper involuntaria), i. licet confessoris excipere confessiones, et tractatus legere de rebus turpibus; item chirurgis aspicere et tangere partes fœminæ ægotantis, ac studere rebus medicis: ita communiter d. Antonin. Navar. Cajet. Petrocorens. Sanchez Bonac. Anacl. Spor. Salm. Holzman et alii plures cum d. Thoma (3). Idque admittunt Navarr. Hurtad. Roncag. Salmant. Elbel Spor. etc. etiamsi aliquis chirurgus ex officio medens, vel parochus excipiendo confessiones aliquoties in pollutionem consenserit, modo proponat in futurum contrarietatem.

(1) Lib. 3. n. 479. — (2) n. 482. — (3) p. 3. quest. 80. art. 7.

venientibus mediis se præcavere ad peccatum vitandum; secus vero dicunt de simplici confessario; hic enim tenetur eo casu abstinere ab audiendis confessionibus, si possit sine gravi suo damno. Imo si parochus vel chirurgus in iis occasionibus semper vel fere semper lapsus fuerit, et non appareat nova probabilis spes emendationis hic omnino tenetur etiam cum jactura vitæ officium deserere (4). Sic etiam II. dicunt quam plurimi, ut Cajet. Bonac. Laym. Sanch. Navarr. Fill. Salmant. Spor. Croix Busemb. Villal. Ledesma Marchant. Trull. etc. licere iis, qui magnum patiuntur pruritum in verendis, tactu illum abigere, etiamsi pollutio sequatur. Recte vero id prohibet Roncaglia, si pruritus non sit valde molestus, quamvis permittat eum abigere cum aliqua tantum commotione. Nihilominus non facile credatur quibusdam puellis quæ tactibus se pollvere solent, prætextu hujusmodi ardoris: nam si diligenter examinentur, cognoscetur ille pruritus multoties potius excitatus fuisse vel a pravis cogitationibus præhabitis, vel ab habitu pravo contracto se tangendi. III. Dicunt etiam Castropal. Laym. Sanch. Armil. Lessius Azor. Navar. Vas. Bonac. Anacl. Salmant. etc. licere equitare causa utilitatis, et etiam recreationis, ut subdunt Sanch. Laym. Castrop. Dicunt quoque Sanch. Laym. Castrop. Holzm. Sporer etc. ex communi, unicuique licere decumbere in aliquo situ ad commodius quiescendum. IV. Demum dicunt s. Antonin. Less. Tolet. Pichler. Salmant. Holz. Spor. etc. etiam communiter licere cibos aut potus calidos moderate sumere et honestas choreas ducere (5).

Si vero causæ leviter influant in pollutionem, alii dicunt omnes esse vitandas sub gravi, prævisa pollutione, etiamsi sint leviter culpabiles. Alii id admittunt, si sint mortales, quamvis hic.

(4) Lib. 3. n. 483. et l. 5. n. 63. v. quer. hic. — (5) Lib. 3. num. 483.

vis in alia materia quam luxurie. Sed communiter, et probabilius docent. Antonin. Suar. Abulens. Sanch. Silvest. Sa Roncaglia Bonac. Anacl. Salmant. Holzman Elbel etc. non esse obligationem gravem vitandi causas, nisi graviter culpabiles in eadem materia luxurie. Diximus *gravem*; nam erit obligatio levis nisi adsit aliqua rationalis causa ut probabilis tenent Sanch. Less. Roncaglia Bonac. Salm. etc. contra Holzman, Croix etc. Imo valde probabiliter Rone et Salm. dicunt non excusari a mortali qui frequenter pollutiones expertus fuerit ex causis culpabilibus (licet per se non graviter) in materia turpi, puta ex lectione turpium curiosa, aspectu picture inhonestæ, vel coitu animalium, et similibus quia respectu talis personæ causæ prædictæ non leviter sed graviter influunt. Secus autem aiunt idem Salm. et Sanch. de causis quæ sunt omnino leves, quas universas vitare esset moraliter impossibile (1). Pollutio habita in somno non est peccatum, nisi fuerit antea intenta, vel nisi postea quis se complacet de delectatione habita; si vero gaudeat de exoneratione, vide dicta Tr. 3. n. 52.

Denique sedulo hic advertendum, quod in hac materia sexti præcepti oportet, quantum possibile est, omnem adhibere severitatem, cum in re tam labidi nulla cautela unquam nimia existimari debeat, et plures opiniones, quæ speculative loquendo sunt probabiles in praxi improbabilis evadunt. Hinc confessarius ubi periculum potentium inspicat licet actionem, quam illi vellent perpetrare, de certo peccato mortali damnare non valeat, tamen nullo modo permittat. Hoc medici animarum est præsertim respectu eorum qui in vitio turpi habitum in præterito habuerunt: his enim non solum proximas occasiones vitare, sed etiam remotas opus erit; alias ob fragilitatem contractam semper in idem recident, cum in hac materia, ad quam homines naturaliter sunt proni, de facili a minoribus ad ulteriora mala ipsi progrediantur.

TRACTATUS X.

DE SEPTIMO PRÆCEPTO DECALOGI

CAPUT I.

DE JUSTITIA JURE ET DOMINIO.

1. Divisio justitiæ juris, et domini.
2. Peculium filii familias: de castrensi, et quasi-castrensi.
3. De profectio, et patrimoniali, aut acquisito a filio in negotiatione.
4. De adventitio.
5. De bonis uxoris.
6. Bona clericorum, I. patrimonialia, II. industrialia, III. ecclesiastica, IV. parsimonialia.
7. An beneficiatus habeat dominium absolutum fructuum.
8. Qui hos fructus recipit a beneficiato.
9. Quot modis acquiritur dominium, etc. 10. ad 43. De prescriptione.

1. Justitia dividitur in legalem, distributivam, et commutativam. Legalis respicit jura, et pœnas juxta leges;

distributiva respicit personarum merita circa præmia, et honores; commutativa bonorum valorem, ut unicuique reddatur quod suum est. Jus autem dividitur in jus *in re*, et in jus *ad rem*. Jus *ad rem* dicitur illud quod præbet actionem ad prætendendum aliquid non adhuc obligatum. Jus autem *in re* dicitur illud quod actionem præbet super re jam obligata, ut est jus quod acquirit emptor super re emptâ, aut clericus super beneficio ipsi collato. Insuper jus *in re* dividitur in dominium, et usumfructum. *Dominium* aliud est jurisdictionis in subditos, aliud proprietatis in bona. Præterea aliud est *directum* quod habet princeps in suo feudo, et dominus in fundo in em-

phyteusi dato; aliud est *utile* quod habet feudatarius, et emphyteuta. *Ususfructus* autem est jus percipiendi ac etiam alienandi fructus alicujus fundi: ad differentiam *usus*, propter quem, qui eum habet, potest quidem uti fructibus, quibus ipse et ejus familia indigent, non tamen potest aliis alienare (1).

2. Hinc videndum super quibus bonis habeant dominium filii familias, uxores, et clerici. Et I. quoad filios familias notandum est quadri-fariam posse esse eorum peculium: castrense, quasi-castrense, profectitium et adventitium. I. *Castrense* sunt illa bona quæ filius acquirit in militia, aut propter militiam. II. *Quasi-castrense* sunt bona acquisita in officiis publicis, iudicis nimirum, advocati, lectoris, medici, et etiam notarii, ut docent Nav. Mol. et Lugo; et Sanch. addit officium architecti principis vel civitatis. Istorum peculiorum filius plenum dominium habet in proprietate, et usufructu. Et idem dicitur de eo quod acquirit filius familias qui est clericus, tam ob officium clericale (juxta id quod habetur in *Authent. I. c. de Episc. et Cler.*) quam ob quemlibet alium titulum, juxta communem sententiam Mol. Lug. Sanch. etc. (2). Excepto titulo beneficii; de quo questio est an clericus acquirat plenum dominium fructuum, ut videbimus *seq. num. 7.*

3. III. *Profectitium* vero sunt bona quæ filius negotiando patris pecuniam lucratus est, aut filio donata fuerunt, sed tantum patris intuitu. Hoc peculium est solum patris quoad proprietatem et usumfructum. Notandum tamen 1. in dubio an bona sint filio donata intuitu ejus, an patris, tunc filius integre potest ea retinere tantum, si bona fide incepisset ea possidere. Notandum 2. bona a patre in patrimonium filio data, ut ordinatur in *Sacris*, non esse amplius profectitia; sed hæc tamen debent confer-

(1) lib. 3. n. 486. 487. — (2) n. 488.

ri cum fratribus, cum clericus hereditatis paternæ portionem exquireret. Not. 3. si filius negotiatus est bona paternæ nomine patris, lucrum fore peculium profectitium; si vero nomine proprio, fore adventitium ut docent Lugo et Mol. Et in dubio an lucrum proveniret ex bonis patris aut alterius, tunc tantum habetur profectitium, cum filius habuit bonorum patris administrationem, Lugo cum Gomez Bartol. etc. Nota 4. si filius negotiatur bona patris, extra domum paternam morans, et nihil a patre recipiens pro alimentis, tunc lucrum est adventitium; sed si negociatur in domo patris, et alimenta ab eo recipit, lucrum est profectitium. Sed si servitus, quam filius præstat, sit excedens, tunc potest prætereundere stipendium (3); circa hoc vide *infra num. 228.*

4. IV. Denique peculium *adventitium* sunt bona quæ proveniunt filio aliunde quam a paternis, aut sunt donata filio intuitu suo proprio. Hæc, si sunt consumptibilia usu, pater disponere potest, cum obligatione tamen ea restituendi filio post suam mortem; si vero sunt stabilia, filius habet solam proprietatem et pater usumfructum, etiamsi sint bona majoratus, ut dicit de Lugo. Sed in quibusdam casibus ad filium spectat etiam ususfructus, puta 1. si ususfructus etiam donatus fuisset præcise filio, aut si donatio facta fuisset contradicente patre. 2. Si filius simul cum patre succedat in fratris hereditatem. 3. Si filius recipiat dotem sine patris fidejussione. Ceterum extra hos casus filius non potest de bonis adventitiis sine patris consensu disponere; et etiam cum consensu patris non potest testari, nisi ad causas pias, ut ex c. *Licet. de sepult. in 6.* Ususfructus vero est patris usquedum hic vivit, licet filius ex patria potestate exiverit, dummodo ad Episcopatum non promotus, aut ad aliam magnam ignitatem; Salm. et Holzm. Et si

(3) L. 3. n. 488 v. 3. Peculium.

vis in alia materia quam luxurie. Sed communiter, et probabilius docent. Antonin. Suar. Abulens. Sanch. Silvest. Sa Roncaglia Bonac. Anacl. Salmant. Holzman Elbel etc. non esse obligationem gravem vitandi causas, nisi graviter culpabiles in eadem materia luxurie. Diximus *gravem*; nam erit obligatio levis nisi adsit aliqua rationalis causa ut probabilis tenent Sanch. Less. Roncaglia Bonac. Salm. etc. contra Holzman, Croix etc. Imo valde probabiliter Rone et Salm. dicunt non excusari a mortali qui frequenter pollutiones expertus fuerit ex causis culpabilibus (licet per se non graviter) in materia turpi, puta ex lectione turpium curiosa, aspectu picture inhonestæ, vel coitu animalium, et similibus quia respectu talis personæ causæ prædictæ non leviter sed graviter influunt. Secus autem aiunt idem Salm. et Sanch. de causis quæ sunt omnino leves, quas universas vitare esset moraliter impossibile (1). Pollutio habita in somno non est peccatum, nisi fuerit antea intenta, vel nisi postea quis se complacet de delectatione habita; si vero gaudeat de exoneratione, vide dicta Tr. 3. n. 52.

Denique sedulo hic advertendum, quod in hac materia sexti præcepti oportet, quantum possibile est, omnem adhibere severitatem, cum in re tam labidi nulla cautela unquam nimia existimari debeat, et plures opiniones, quæ speculative loquendo sunt probabiles in praxi improbabilis evadunt. Hinc confessarius ubi periculum potentium inspicat licet actionem, quam illi vellent perpetrare, de certo peccato mortali damnare non valeat, tamen nullo modo permittat. Hoc medici animarum est præsertim respectu eorum qui in vitio turpi habitum in præterito habuerunt: his enim non solum proximas occasiones vitare, sed etiam remotas opus erit; alias ob fragilitatem contractam semper in idem recident, cum in hac materia, ad quam homines naturaliter sunt proni, de facili a minoribus ad ulteriora mala ipsi progrediantur.

TRACTATUS X.

DE SEPTIMO PRÆCEPTO DECALOGI

CAPUT I.

DE JUSTITIA JURE ET DOMINIO.

1. Divisio justitiæ juris, et domini.
2. Peculium filii familias: de castrensi, et quasi-castrensi.
3. De profectio, et patrimoniali, aut acquisito a filio in negotiatione.
4. De adventitio.
5. De bonis uxoris.
6. Bona clericorum, I. patrimonialia, II. industrialia, III. ecclesiastica, IV. parsimonialia.
7. An beneficiatus habeat dominium absolutum fructuum.
8. Qui hos fructus recipit a beneficiato.
9. Quot modis acquiritur dominium, etc. 10. ad 43. De prescriptione.

1. Justitia dividitur in legalem, distributivam, et commutativam. Legalis respicit jura, et pœnas juxta leges;

distributiva respicit personarum merita circa præmia, et honores; commutativa bonorum valorem, ut unicuique reddatur quod suum est. Jus autem dividitur in jus *in re*, et in jus *ad rem*. Jus *ad rem* dicitur illud quod præbet actionem ad prætendendum aliquid non adhuc obligatum. Jus autem *in re* dicitur illud quod actionem præbet super re jam obligata, ut est jus quod acquirit emptor super re emptâ, aut clericus super beneficio ipsi collato. Insuper jus *in re* dividitur in dominium, et usumfructum. Dominium aliud est jurisdictionis in subditos, aliud proprietatis in bona. Præterea aliud est *directum* quod habet princeps in suo feudo, et dominus in fundo in em-

phyteusi dato; aliud est *utile* quod habet feudatarius, et emphyteuta. *Ususfructus* autem est jus percipiendi ac etiam alienandi fructus alicujus fundi: ad differentiam *usus*, propter quem, qui eum habet, potest quidem uti fructibus, quibus ipse et ejus familia indigent, non tamen potest aliis alienare (1).

2. Hinc videndum super quibus bonis habeant dominium filii familias, uxores, et clerici. Et I. quoad filios familias notandum est quadri-fariam posse esse eorum peculium: castrense, quasi-castrense, profectitium et adventitium. I. *Castrense* sunt illa bona quæ filius acquirit in militia, aut propter militiam. II. *Quasi-castrense* sunt bona acquisita in officiis publicis, iudicis nimirum, advocati, lectoris, medici, et etiam notarii, ut docent Nav. Mol. et Lugo; et Sanch. addit officium architecti principis vel civitatis. Istorum peculiorum filius plenum dominium habet in proprietate, et usufructu. Et idem dicitur de eo quod acquirit filius familias qui est clericus, tam ob officium clericale (juxta id quod habetur in *Authent. I. c. de Episc. et Cler.*) quam ob quemlibet alium titulum, juxta communem sententiam Mol. Lug. Sanch. etc. (2). Excepto titulo beneficii; de quo questio est an clericus acquirat plenum dominium fructuum, ut videbimus *seq. num. 7.*

3. III. *Profectitium* vero sunt bona quæ filius negotiando patris pecuniam lucratus est, aut filio donata fuerunt, sed tantum patris intuitu. Hoc peculium est solum patris quoad proprietatem et usumfructum. Notandum tamen 1. in dubio an bona sint filio donata intuitu ejus, an patris, tunc filius integre potest ea retinere tantum, si bona fide incepisset ea possidere. Notandum 2. bona a patre in patrimonium filio data, ut ordinatur in *Sacris*, non esse amplius profectitia; sed hæc tamen debent confer-

(1) lib. 3. n. 486. 487. — (2) n. 488.

ri cum fratribus, cum clericus hereditatis paternæ portionem exquireret. Not. 3. si filius negotiatus est bona paternæ nomine patris, lucrum fore peculium profectitium; si vero nomine proprio, fore adventitium ut docent Lugo et Mol. Et in dubio an lucrum proveniret ex bonis patris aut alterius, tunc tantum habetur profectitium, cum filius habuit bonorum patris administrationem, Lugo cum Gomez Bartol. etc. Nota 4. si filius negotiatur bona patris, extra domum paternam morans, et nihil a patre recipiens pro alimentis, tunc lucrum est adventitium; sed si negociatur in domo patris, et alimenta ab eo recipit, lucrum est profectitium. Sed si servitus, quam filius præstat, sit excedens, tunc potest prætereundere stipendium (3); circa hoc vide *infra num. 228.*

4. IV. Denique peculium *adventitium* sunt bona quæ proveniunt filio aliunde quam a paternis, aut sunt donata filio intuitu suo proprio. Hæc, si sunt consumptibilia usu, pater disponere potest, cum obligatione tamen ea restituendi filio post suam mortem; si vero sunt stabilia, filius habet solam proprietatem et pater usumfructum, etiamsi sint bona majoratus, ut dicit de Lugo. Sed in quibusdam casibus ad filium spectat etiam ususfructus, puta 1. si ususfructus etiam donatus fuisset præcise filio, aut si donatio facta fuisset contradicente patre. 2. Si filius simul cum patre succedat in fratris hereditatem. 3. Si filius recipiat dotem sine patris fidejussione. Ceterum extra hos casus filius non potest de bonis adventitiis sine patris consensu disponere; et etiam cum consensu patris non potest testari, nisi ad causas pias, ut ex *c. Licet. de sepult. in 6.* Ususfructus vero est patris usquedum hic vivit, licet filius ex patria potestate exiverit, dummodo ad Episcopatum non promotus, aut ad aliam magnam ignitatem; Salm. et Holzm. Et si

(3) L. 3. n. 488 v. 3. Peculium.

pater filium emancipat sponte, dicit de Lugo, medietatem ususfructus ad patrem, et alteram medietatem ad filium spectare; sed hoc non procedit si emancipat matrimonii causa. Insuper dicit quod si pater permittit filium extra domum incolere, non ideo iudicari illum remittere usum fructum prædictum, nisi quando eum dimittit, ut sibi aliunde victum comparet, antequam Filius hunc usum fructum consumit patre tacente (1).

5. II. Quoad uxores, bona earum altera sunt *dotalia*, altera *paraphernalia*, quorum ipsæ plenum habent dominium. Bonorum autem dotalium ususfructus et administratio pertinent ad virum, proprietates vero ad uxorem, adeoque mortuo viro ipsa omnibus creditoribus ipsius personalibus præfertur. Et etiam in vita potest repetere dotem, si vir periclitaretur fieri impotens ad illam restituendam. Si vero dos consisteret in pecunia aut in aliis usu consumptibilibus, vir plenum acquirit dominium, cum obligatione postea restituendi uxori tantundem. Et idem currit pro bonis stabilibus, quæ viro aestimata dantur, et animo venditionis, adeoque si pereunt, sibi pereunt (2).

6. III. Clericorum denique bona quadruplicia sunt. I. *Patrimonialia*, quæ ipsi obveniunt ex quacunque causa profana. II. *Industrialia* seu quasi *patrimonialia* sunt ea quæ clerici acquirunt ex ecclesiasticis functionibus sine beneficio, ut ex concionibus, ex Missis, etc. III. *Ecclesiastica* quæ acquiruntur ex beneficiis. IV. *Parsimonialia* quæ clericus ex redditibus ecclesiasticis subtrahit de sua sustentatione, vivendo parcius quam honeste vivere potuisset. Et I. quoad bona patrimonialia non dubitatur quin de his plenum dominium habeat. II. Idem procedit de bonis industrialibus juxta comm. sententiam Lessii Sanch. Castrop. Lugo Anac. Salm. etc.; et idem dicunt probabi-

(1) L. 3. n. 488. v. 4. Peculium. — (2) n. 489.

liter Silvest. Azorius Angel. Bonac. Lugo Salmant. Less. etc. de distributionibus quotidianis quæ dantur canonicis (contra Navarr. et Sanch.); quia istæ non dantur immediate ob titulum beneficii, sed ob servitium tamquam personæ stipendium (3). III. Idem procedit de *parisimonialibus*, de quibus potest clericus pro suo libitu disponere, ut dicunt etiam communiter Navarr. Cabas. Sot. Less. Anac. Covar. contra Petrocor. et alios paucos (4). Et idem docet expresse s. Thomas (5), ubi sic dicit: *De his autem quæ sunt specialiter sui usus (nempe clerici) deputata, videtur esse eadem ratio quæ est de propriis bonis*. Ratio est quia hujusmodi fructus dantur clerico tanquam stipendium laborum, quos ille exhibet servitio Ecclesiæ, juxta id quod declaravit Concilium Agathense in Canone 36. (6).

7. IV. Major difficultas restat circa bona ecclesiastica quæ supersunt propriæ sustentationi, si clericus male impendat ea, an teneatur ad restitutionem. Non dubitandum quin beneficiatus mortaliter peccet, si male impendat fructus superfluos, et si non distribuit pauperibus aut in aliis piis causis, ut dicunt dd. communiter (7). Dubium itaque est an præterea teneatur ad restitutionem? Prima sententia affirmat cum Layman Concina Habert Roncagl. Petrocor, etc. quia, ut dicunt, nulla ratione probatur beneficiatus adipisci dominium fructuum beneficii; et si forte adipiscitur, saltem (sicut aiunt Laym. Bonac. Roncagl. etc.) acquirit quoddam dominium limitatum, juxta mentem Ecclesiæ, ad quam supremum dominium ecclesiasticorum bonorum spectat, nempe dominium cum onere annexo superfluum pauperibus dispensandi. Credunt auctores contrarii hoc dominium probare propter divisionem factam olim a Simplicio Papa, qui præcepit

(3) n. 490. et 491. — (4) cit. n. 491. v. 3. Idem. — (5) 2. 2. q. 185. a. 7. — (6) L. 3. n. 491. — (7) ibid. v. 4. Major.

donorum ecclesiasticorum quartam partem tradi Ecclesiæ, quartam Episcopo, quartam pauperibus, quartam clericis. Sed respondet Habert ignorari, an hæc divisio unquam effectum habuisset; unde, inquit, donec probetur illam certe factam fuisse, retinent pauperes jus suum super omnia bona ecclesiastica superantia clericorum sustentationem (1). Hoc tamen non obstante, negari non potest oppositam sententiam, quam tenent Lessius Lugo Azor. Cabass. Salmant. Holzman etc. satis esse probabilem, præsertim ob auctoritatem s. Thomæ (2), qui expresse docet, quod de bonis beneficiorum eadem habetur ratio, quam de bonis patrimonialibus; hinc dicit in alio loco (3) quod si clericus abutitur fructibus suæ præbendæ, non tenetur ad restitutionem, sed solum ad pœnitentiam peragendam. Atque loco antea citato supponit s. Doctor asseritque pro vero divisionem præfatam bonorum vere effectum habuisse; imo notandum, non quidem Simplicium Papam introduxisse prædictam divisionem, sed invenisse introductam, et ipsum tantum de illa executionem præcepisse, ut apparet ex eadem ejus epistola, ubi jussit Episcopum Gaudentium restituere tres portiones ecclesiasticorum reddituum, quos per triennium sibi appropriaverat, retinendo solam quartam partem quæ ad eum pertinebat: *Sed sola ei ex his quarta portio remittatur, tres illas portiones, quas per triennium dicitur sibi tantummodo vindicasse, restituat* (4). Ex quo deducunt secundæ sententiæ auctores, quod fructus beneficiorum clericis deputati in eorum dominium transeunt. Idque videtur confirmari a Concilio Trident. Sess. 24. cap. 12. de ref. illis verbis: *Fructuum, quos ratione etiam præben-*

(1) L. 3. n. 492. — (2) S. Thom. 2. 2. q. 185. a. 7. — (3) Idem s. Thom. Quodlib. 6. a. 12. ad 3. — (4) Epist. s. Simplicii ad Florent. ap. Harduin. in collect. concil. tom. 2. pag. 380.

dæ ac residentie fecit suos. Atque a Concilio Lateranensi V. Sess. 9. §. *Statuimus*, ubi dictum fuit quod beneficiarius, si omittit officium recitare post sex menses a die possessionis, *fructus suos non faciat*; ergo si non omittit, bene fructus facit suos.

8. Hinc quæritur an qui recipit dono a beneficiato hæc bona superflua graviter peccet, et teneatur pauperibus restituere? Distinctione utendum est: si tali donatione factus non est beneficiatus impotens satisfaciendo suæ obligationi, et donatarius bona fide recepit dictos fructus, ad nihil tenetur, nam recepit a clerico qui, probabiliter (ut supra dictum est) erat dominus, saltem cum dominio limitato. Si autem clericus redderetur impotens, et donatarius reciperet fructus prædictos cum mala aut dubia fide, dicimus eum debere majorem partem restituere pauperibus, juxta id quod dicitur in simili casu num. 130. Dico *majorem*, quia cum jam sit æque probabilis cum s. Thomæ prima sententia, nempe quod beneficiarius sit dominus absolutus fructuum, non potest ad totum teneri donatarius, sed tenetur tamen ad majorem partem, quia cum sola opinione probabili non potest quis accipere possessionem alicujus rei, ut dicitur in simili casu (5). Circa administrationem fructuum beneficii observentur quæ dicemus Tract. 13. ex n. 45. loquendo de obligationibus beneficiorum.

9. Videamus denique quot modis acquiratur dominium. Tribus modis acquiritur, nempe voluntate domini, propter jus naturale gentium, et propter jus positivum. Et I. acquiritur dominium privata domini voluntate, et de hoc erit sermo agendo de contractibus. II. Jure naturali gentium, nimirum I. *Occupatione*, nam res quæ dominum non habent primo occupanti conceduntur; §. *Ferre, instil. de rer. divis.* (de Thesauris, et rebus casu

(5) L. 3. n. 492. v. Quær. 8.

inventis loquimur num. 69, et 70.).

2. *Nativitate*, propter quam foetus animalium spectant ad dominum stabulorum; §. *Itemea*, eod. tit. 3. *Alluvione*, propter quam si insensibiliter fundo alterius aliquid adjicitur, ille acquiritur; secus si patenter; §. *Præterea*, eod. tit. 4. *Accessione*, v. g. si ad tuam vestem consuitur ornamentum aliquod (quod difficiliter separari potest, ut est opus acupictum), illud fit tuum; §. *Sic tamen*. 5. *Specificatione*, cum datur ab aliquo forma materiei alienae, illi acquiritur, soluto pretio domino rei; §. *Cum ex aliena* (1). 6. *Confusione*, v. g. olei cum oleo; aut *commixtione*, v. g. pecuniae cum pecunia, frumenti cum frumento, tunc res fit possidentis (dominatio res sua sit major), cum obligatione tamen restituendi domino minoris partis pretium, ut habetur ex L. *Si alieni nummi*, ff. de solut. Et hoc quod de pecunia valet etiam pro aliis similibus, ut dicunt Less. Lugo Vasq. Silvestr. etc. Caterum dominus minoris partis semper potest ex cunctis accipere suum, ut dicunt probabiliter Less. Castrop. Salm. et Trullench. (2). 7. *Edificatione*, si aliquis aedificat in suo fundo ex materia aliena, acquirit dominium materiae cum obligatione restituendi duplo majus; si quis autem materia propria aedificat in fundo alieno, totum perdit; §. *Cum in suo*, inst. de rer. div. qui praesumitur velle donare, secus vero si constet noluisse donare (L. 1. c. de rei vind.).

8. *Plantatione*, ut si quis arborem alienam in suo solo plantat. Planta tamen si juxta fines alieni soli consistat, et radices in illud jecerit, fit communis, §. 31. *Eodem*, etc. Si vero arbor secus alienum fundum posita ramos distendit in proprium fundum, non licet incidere ramos illos, nisi quando proximus admonitus incidere renuit (3). 9. *Perceptione* fructuum bona fide facta, §. *Si quis eod. loc.* 10. *Traditione* rei, qua dominus

(1) L. 3 n. 493. ad 497. — (2) n. 498. et 499. — (3) n. 500. ad 503.

vult dominium in alium transferre, §. *Per traditionem eod. instit.*

10. III. Denique dominium acquiritur jure positivo praescriptionis. Sed ad praescriptionem quatuor conditiones requiruntur: 1. *Bona fides* qua possessor rei certo credit rem esse suam. 2. *Titulus iustus* emptionis, donationis, etc. saltem probabiliter praesumptus, aut coloratus: ut dicit La-Croix cum communi (4). 3. *Possessio continuata*. 4. Ut res non sit vitiosa, sed apta praescribi. Quoad tertiam autem conditionem animadvertendum quod possessio debet esse continuata per tres annos pro mobilibus, ut ex §. 1. *Inst. de usucap.* sive inter praesentes, sive inter absentes, ut dicunt Less. Anacl. et Verdecum comm. contra Bonac. qui vult quatuor annos inter absentes. Nihilominus Bas. cum Trullench. etc. requirit pro fructibus perceptis duos annos inter praesentes et quatuor inter absentes. Bona autem immobilia praescribuntur spatio decem annorum inter praesentes, et viginti inter absentes, qui in diversis provinciis morantur, ut vult de Lugo. Si vero aliquis partim est praesens et partim absens, anni absentiae sunt duplicandi, v. g. si fuerit praesens octo annos et duos absens, hi duo duplicandi sunt, et 12. anni requirantur ad praescriptionem. Si autem deesset titulus, tam pro stabilibus, quam pro mobilibus, requiruntur 30. anni. Pro bonis immobilibus Ecclesiae requiruntur 40. anni, c. 1. de inst. res. tit. et Ecclesiae romanae 100. An autem pro mobilibus Ecclesiae requiratur idem tempus 40. annorum? Affirmant Anacl. Hostiensis Panorm. etc. dicentes, quod in praefato textu nulla fit distinctio; sed Bonac. Less. Laym. Mol. Castrop. et Lug. volunt sufficere triennium. Utraque sententia est probabilis (5). Notandum hic possidentem beneficium tres annos aut illius fructus, jam praescribere

(4) n. 504. et 505. — (5) lib. 3. n. 506. ad 511.

juxta regulam Cai cellariae relata a Croix (1), etiamsi titulus fuisset nullus; dummodo non intercesserit intrusio, aut simoniacus ingressus.

11. Dictum est *possessio continuata*; nam possessio potest interrumpi aut naturaliter per illius cessationem; aut civiliter, ut cum mota est aliqua lis justa super bona, aut si prosequitur in possessione cum ignorantia legis manifeste, prout tenuimus cum sententia probabiliori Mol. Dicast. Croix etc. (contra Lugo Less. Castrop. etc.) quia tunc deficiente fide civiliter bona, leges (vi quarum acquiritur dominium) negant praescriptionem. Si vero cum jam coepta est possessio cum bona fide, supervenerit dubium, et facta diligentia veritas non reperitur, dicunt Anacl. La-Croix et Lugo cum Molin. Less. et communi, ut asserit, praescriptionem non interrumpi (2).

12. Notandum 1. successorem particularem (ut est emptor, legatarius, etc.) possessoris male fidei bona posse praescribere, nunquam vero haereditatem, ut dicunt Molin. La-Croix, et alii communiter; et Neapoli jam sic decisum est a quatuor Rotis S. C. 1738. Et hoc procedit etiamsi esset haeres haereditatis, ut probabiliter tenent Lug. La-Croix, etc. contra Less. Notandum 2. bona fide posse praescribi etiam liberationem a solvendo aliquod debitum, si debitor invincibiliter ignoret, ut dicunt Lugo et Croix. Item hic advertatur quod in praefata decisione admissa fuit praescriptio 30. annorum in beneficium tertii possessoris, cum bona fides praesumatur usque dum contrarium ab actore evidenter non probetur. Insuper statutum fuit advocatos, et procuratores elapsis duobus annis stipendium suorum laborum non posse contendere. Idem statutum fuit circa notarios quoad scripturas factas, si adhuc copiam non exhibuerint, quia copia exhibita, eis agendi actio amplius denegatur.

(1) La-Croix l. 4. n. 689. — (2) L. 3. n. 511. v. Si vero,

Idem pro pharmacopolis respectu debitorum principalium, quia respectu suorum haereditum agere nequeunt post duos menses; artifices post annum; famuli similiter post duos menses. Sed advertatur tales praescriptiones (ut ibi dictum fuit) non habere locum, si actor pro se scripturam publicam sive privatam produxerit. Insuper dictum fuit illas habere locum non ope praescriptionis, sed vi praesumptae solutionis: adeo ut in conscientia debitor obligatus remaneat, qui revera sciret debitum non solvisse (3). Notandum 3. certis personis privilegiatis, nimirum minoribus, locis piis, et uxoris pro dotibus conceditur restitutio integrum per quatuor annos post praescriptionem completam ad bona praescripta recuperanda (4). Notandum 4. ad praescriptionem requiri ut res sit apta praescribi; unde res furtiva, aut vi possessa nunquam praescribuntur. Illae res tamen, quas tertius possessor recipit bona fide a fure possunt praescribi, sed requiruntur 30 anni inter praesentes, et 40. inter absentes, alioquin non possunt praescribi. Ad praescribenda vero bona fisci requiruntur 40. anni (5).

13. Denique adnotare oportet communem esse sententiam apud theologos, et jurisperitos etiam in foro conscientiae praescriptione acquiri dominium (ait Cajet. Less. Lug. Silvest. Covarr. La-Croix, et alii). Et probatur ex cap. *fin. de praescript.* ubi tantum reprobat praescriptio male fidei; dum bene potest lex humana transerre dominium bonorum ex uno in alium propter commune bonum, ut tot lites evitentur. Et advertendum quod lex communis de praescriptione in nostro regno neapolitano, licet in foro externo non admittatur propter difficultatem probandi bonam fidem, nihilominus non reperitur jam ex ulla alia lege abrogata, ut dicunt Staib. Gallup Prato

(3) Lib. 3. n. 516. — (4) n. 514. — (5) n. 515.

Ver. et Amato; quare etiam in nostro regno, ut dicunt præfati aa. contra Ursill. et Rovit. (et ut etiam docuit doctissimus Episcopus d. Julius Torni) licite uti possumus præscriptione legitime facta.

CAPUT II.

DE FURTO

PUNCTUM I.

De essentia furti.

14. Quid sit furtum.
15. De paupere in extrema aut quasi extrema necessitate.
16. De redemptione Christianorum.
17. An pauper teneatur ad petendum, etc.
18. An possit accipere rem magni valoris.
19. De fure qui consumit furtum in extrema necessitate.
20. An dives non succurrendo pauperi, teneatur ad restitutionem.
21. De compensatione.

14. Furtum definitur: Est occulta et injusta rei alienæ ablatio invito rationabiliter domino. Dicitur: 1. occulta, ut distinguatur furtum a rapina, quæ fit vi, et novam culpam injustitiæ addit ratione injuriæ. Quod si res est sacra addit sacrilegium. Dicitur 2. injusta, quia secus non est furtum, nec peccatum, unde fit quod non peccat, v. g. uxor quæ aufert nummos a viro, ne cum familiæ damno eos dilapidet, aut vinum ne ebrietur (1). Dicitur 3. invito rationabiliter domino; nam in duobus casibus potest quis alterius rem accipere, etiam invito domino, nempe in extrema necessitate, et cum justa compensatio intercedit.

15. Et 1. quoad necessitatem, si quis alienum surriperet sibi, aut alii existenti in extrema necessitate, quantum est mere necessarium, non peccat, intellige, si non habet de proprio, prout dictum est Tract. 4. n. 19. quia in tali casu bona sunt communia, juxta quod docent omnes cum

(1) L. 3. n. 518. et 519. — (2) 2. 2. g. 66. a. 7. — (3) l. 3. n. 520. — (4) lib. 3. n. 520. v. Sed hic.

s. Thoma (2). Et idem currit pro necessitate quasi extrema, ut dicunt communiter Lugo Less. Sot. Cajet. Azor. Silvest. Carden. Salmant., etc. Ea necessitas esset, cum quis in probabili vitæ periculo esset, ut dicunt Navarr. Vasq. Roncagl. et aut amittendi aliquod membrum principale, ut Castropal. Dicastill. et Tambur. aut in periculo fieri captivus, aut ad trirèmes damnari, aut gravissimum, vel perpetuum morbum, aut infamiam incurrendi, ut Lug. Ronc. Elbel et Sporer, ex s. Thoma. Idem dicit p. Mazza cum Suar., etc. de periculo prostituendi filiam; sed hoc ultimum probabiliter negant Salm. Contra mihi videtur probabiliter cum Less. Castr. Bann. Ronc. Viva, etc. posse nobilem sibi providere de re aliena, si esset in extrema necessitate, et ita erubesceret mendicare, ut potius mori contentus esset (3).

16. Sed hic plura dubia cadunt. Et 1. an divites teneantur redimere Christianos a Turcis? Alii communius affirmant cum Azor. Cajet. Major. et Filliuc; alii negant, ut Sporer cum Hurl. Sed si Sporer non dubitat concedere alicui alienum surripere, cum reperiretur in periculo fieri captivus, quomodo postea potest eximere divites saltem a contribuendo aliquod mediocre subsidium, ut redimantur ii qui sunt facti captivi? p. Concina sic scribit, et valde probabiliter: Si dives certo scit aliquem captivorum in periculo esse a fide deficiendi, aut vitam amittendi, tunc gravior erit ejus obligatio. Cæterum, subjungit, si redemptio magnam summam importaret, ipse non auderet tale onus diviti imponere, quia hoc posset incitare Turcas ad magis vexandos Christianos captivos, et ad majores incursiones faciendas, quæ postea in commune fidelium damnum redundarent (4).

17. Quæritur 2. an peccet extreme pauper alienum accipiendo, quin prius petat a domino? Coninchius damnat de peccato mortali, sed alii

communis, ut Less. Laym. et Concina, tantum de veniali. Nos distinguimus cum Cardin. de Lugo ita: si illa res particularis non est absolute necessaria pauperi, ille accipiendo graviter peccat, si eam non petat, quia alias omnes pauperes possent alienum surripere, quin petant. Si autem illa res est sibi absolute necessaria, omnino non peccat, ut dicit s. Thom. (1), quia tunc habet jus sibi eum vindicandi (2). Dictum est extreme pauper, quia in gravi necessitate nemini licet alienum accipere, ut habetur ex propos. 36. damnata ab Innoc. XI.

18. Quæritur 3. an in dicto casu quo illa res est absolute necessaria pauperi ad sibi vitam servandam, possit ille eam accipere cum res esset magni valoris? Negant La-Croix et Concina; sed rectius affirmant de Lugo Sporer et Croix vocat probabile, quia in extrema necessitate pauper jus habet in bona alterius cujuscumque valoris illa sint. Nec obstat dicere quod in isto casu dives non tenetur (prout cæteroquin vult sententia communior et probabilior) ad succurrendum pauperi tanto dispendio, v. g. erogando ter aut quatuor mille aureorum; ut dicunt Lug. Castropal. Coninch., etc. modo pauper non esset suus pater aut filius; nam charitas non obligat cum tanto incommodo. Dum respondetur cum eodem Cardinali de Lugo, quod sicut in mundi principio, ante bonorum divisionem, utique quilibet poterat sibi de necessario providere, nullus autem contra ex justitia tenebatur proximo providere; ita in casu extremæ necessitatis (in qua bona fiunt communia) potest bene pauper accipere bona divitis, sed non tenetur dives ex justitia ei providere; teneretur tantum ex charitate: sed charitas (ut dictum est) non obligat cum tanto dispendio. Si tamen in eo casu positive cum impediret, ille peccaret

(1) 2. 2. q. 66. a. 7. — (2) L. 3. n. 20, Quær. 2.

contra justitiam (quicquid dicat Sporer); quia pauper tunc, cum habeat jus posse uti illa re, habet jus etiam ne impediatur quominus eam accipiat (3).

19. Quæritur 4. an fur teneatur ad restitutionem ablati, postquam, cum in extremam necessitatem ceciderit, eam consumpsit. Affirmant probabiliter et communius Less. Azor. Conc. et alii, dicentes necessitatem supervenientem non extrinquare obligationem restitutionis jam contractam. Sed hoc non obstante sententiam contrariam Castr. Nav. Con. Sporer, etc. (probabilem nuncupatam ab ipso Less.) ego non audeo reprobare ut improbabilem, quia in tali casu fur habet idem jus in eam rem, quam habet quilibet pauper suam faciendi. Nihilominus hoc intelligitur 1. quoties pauper eget ea re in particulari, ut diximus in 3. quæsitio. Intelligitur 2. si pauper tunc temporis non solum sit pauper re, sed etiam spe (4); nam sub tali distinctione dicimus etiam cum Castrop. Lug. Valent. Holzm. La-Croix Sporer Salm. et aliis, quod si quis etiam est pauper spe, tunc sicut dives tenetur ei absolute in elemosynam dare id quo eget, nec satisfaceret si mutuo ei daret, ita pauper, si casu fieret potens restituendo, non tenetur; teneretur quidem, si ipse alibi haberet alia bona, aut saltem spem probabilem illa habendi.

20. Quæritur 5. an si dives negligenter succurrere pauperi in extrema necessitate, ea elapsa, teneatur ad restitutionem. Affirmant Laym. Concina, dicentes quod pauper tunc jam habebat jus accipiendi bona divitis; sed communissime, et recte negant Less. Lugo Suar. Vasq. Coninch. Sanch. Holzman Salmant., etc. quia cum talis obligatio sit charitatis, ut superius vidimus, cessata necessitate, ad nullam restitutionem obligat; et licet pauper habuisset jus ad

(3) l. 3. n. 520. Quær. 3. — (4) Ibid. Quær. 4. et 5.

Ver. et Amato; quare etiam in nostro regno, ut dicunt præfati aa. contra Ursill. et Rovit. (et ut etiam docuit doctissimus Episcopus d. Julius Torni) licite uti possumus præscriptione legitime facta.

CAPUT II.

DE FURTO

PUNCTUM I.

De essentia furti.

14. Quid sit furtum.
15. De paupere in extrema aut quasi extrema necessitate.
16. De redemptione Christianorum.
17. An pauper teneatur ad petendum, etc.
18. An possit accipere rem magni valoris.
19. De fure qui consumit furtum in extrema necessitate.
20. An dives non succurrendo pauperi, teneatur ad restitutionem.
21. De compensatione.

14. Furtum definitur: *Est occulta et injusta rei alienæ ablatio invito rationabiliter domino*. Dicitur 1. *occulta*, ut distinguatur furtum a rapina, quæ fit vi, et novam culpam injustitiæ addit ratione injuriæ. Quod si res est sacra addit sacrilegium. Dicitur 2. *injusta*, quia secus non est furtum, nec peccatum, unde fit quod non peccat, v. g. uxor quæ aufert nummos a viro, ne cum familiæ damno eos dilapidet, aut vinum ne ebrietur (1). Dicitur 3. *invito rationabiliter domino*; nam in duobus casibus potest quis alterius rem accipere, etiam invito domino, nempe in extrema necessitate, et cum justa compensatio intercedit.

15. Et 1. quoad necessitatem, si quis alienum surriperet sibi, aut alii existenti in extrema necessitate, quantum est mere necessarium, non peccat, intellige, si non habet de proprio, prout dictum est *Tract. 4. n. 19.* quia in tali casu bona sunt communia, juxta quod docent omnes cum

(1) L. 3. n. 518. et 519. — (2) 2. 2. g. 66. a. 7. — (3) 1. 3. n. 520. — (4) lib. 3. n. 520. v. Sed hic.

s. Thoma (2). Et idem currit pro necessitate quasi extrema, ut dicunt communiter Lugo Less. Sot. Cajet. Azor. Silvest. Carden. Salmant., etc. Ea necessitas esset, cum quis in probabili vitæ periculo esset, ut dicunt Navarr. Vasq. Roncagl. et aut amittendi aliquod membrum principale, ut Castropal. Dicastill. et Tambur. aut in periculo fieri captivus, aut ad trirèmes damnari, aut gravissimum, vel perpetuum morbum, aut infamiam incurrendi, ut Lug. Ronc. Elbel et Sporer, ex s. Thoma. Idem dicit p. Mazza cum Suar., etc. de periculo prostituendi filiam; sed hoc ultimum probabiliter negant Salm. Contra mihi videtur probabiliter cum Less. Castr. Bann. Ronc. Viva, etc. posse nobilem sibi providere de re aliena, si esset in extrema necessitate, et ita erubesceret mendicare, ut potius mori contentus esset (3).

16. Sed hic plura dubia cadunt. Et 1. an divites teneantur redimere Christianos a Turcis? Alii communius affirmant cum Azor. Cajet. Major. et Filliuc; alii negant, ut Sporer cum Hurl. Sed si Sporer non dubitat concedere alicui alienum surripere, cum reperiretur in periculo fieri captivus, quomodo postea potest eximere divites saltem a contribuendo aliquod mediocre subsidium, ut redimantur ii qui sunt facti captivi? p. Concina sic scribit, et valde probabiliter: Si dives certo scit aliquem captivorum in periculo esse a fide deficiendi, aut vitam amittendi, tunc gravior erit ejus obligatio. Cæterum, subjungit, si redemptio magnam summam importaret, ipse non auderet tale onus diviti imponere, quia hoc posset incitare Turcas ad magis vexandos Christianos captivos, et ad majores incursiones faciendas, quæ postea in commune fidelium damnum redundarent (4).

17. Quæritur 2. an peccet extreme pauper alienum accipiendo, quin prius petat a domino? Coninchius damnat de peccato mortali, sed alii

communis, ut Less. Laym. et Concina, tantum de veniali. Nos distinguimus cum Cardin. de Lugo ita: si illa res particularis non est absolute necessaria pauperi, ille accipiendo graviter peccat, si eam non petat, quia alias omnes pauperes possent alienum surripere, quin petant. Si autem illa res est sibi absolute necessaria, omnino non peccat, ut dicit s. Thom. (1), quia tunc habet jus sibi eum vindicandi (2). Dictum est *extreme pauper*, quia in gravi necessitate nemini licet alienum accipere, ut habetur ex propos. 36. damnata ab Innoc. XI.

18. Quæritur 3. an in dicto casu quo illa res est absolute necessaria pauperi ad sibi vitam servandam, possit ille eam accipere cum res esset magni valoris? Negant La-Croix et Concina; sed rectius affirmant de Lugo Sporer et Croix vocat probabile, quia in extrema necessitate pauper jus habet in bona alterius cujuscumque valoris illa sint. Nec obstat dicere quod in isto casu dives non tenetur (prout cæteroquin vult sententia communior et probabilior) ad succurrendum pauperi tanto dispendio, v. g. erogando ter aut quatuor mille aureorum; ut dicunt Lug. Castropal. Coninch., etc. modo pauper non esset suus pater aut filius; nam charitas non obligat cum tanto incommodo. Dum respondetur cum eodem Cardinali de Lugo, quod sicut in mundi principio, ante bonorum divisionem, utique quilibet poterat sibi de necessario providere, nullus autem contra ex justitia tenebatur proximo providere; ita in casu extremæ necessitatis (in qua bona fiunt communia) potest bene pauper accipere bona divitis, sed non tenetur dives ex justitia ei providere; teneretur tantum ex charitate: sed charitas (ut dictum est) non obligat cum tanto dispendio. Si tamen in eo casu positive cum impediret, ille peccaret

(1) 2. 2. q. 66. a. 7. — (2) L. 3. n. 20, Quær. 2.

contra justitiam (quicquid dicat Sporer); quia pauper tunc, cum habeat jus posse uti illa re, habet jus etiam ne impediatur quominus eam accipiat (3).

19. Quæritur 4. an fur teneatur ad restitutionem ablati, postquam, cum in extremam necessitatem ceciderit, eam consumpsit. Affirmant probabiliter et communius Less. Azor. Conc. et alii, dicentes necessitatem supervenientem non extrinquare obligationem restitutionis jam contractam. Sed hoc non obstante sententiam contrariam Castr. Nav. Con. Sporer, etc. (probabilem nuncupatam ab ipso Less.) ego non audeo reprobare ut improbabilem, quia in tali casu fur habet idem jus in eam rem, quam habet quilibet pauper suam faciendi. Nihilominus hoc intelligitur 1. quoties pauper eget ea re in particulari, ut diximus in 3. quæsitio. Intelligitur 2. si pauper tunc temporis non solum sit pauper re, sed etiam spe (4); nam sub tali distinctione dicimus etiam cum Castrop. Lug. Valent. Holzm. La-Croix Sporer Salm. et aliis, quod si quis etiam est pauper spe, tunc sicut dives tenetur ei absolute in elemosynam dare id quo eget, nec satisfaceret si mutuo ei daret, ita pauper, si casu fieret potens restituendo, non tenetur; teneretur quidem, si ipse alibi haberet alia bona, aut saltem spem probabilem illa habendi.

20. Quæritur 5. an si dives negligenter succurrere pauperi in extrema necessitate, ea elapsa, teneatur ad restitutionem. Affirmant Laym. Concina, dicentes quod pauper tunc jam habebat jus accipiendi bona divitis; sed communissime, et recte negant Less. Lugo Suar. Vasq. Coninch. Sanch. Holzman Salmant., etc. quia cum talis obligatio sit charitatis, ut superius vidimus, cessata necessitate, ad nullam restitutionem obligat; et licet pauper habuisset jus ad

(3) 1. 3. n. 520. Quær. 3. — (4) Ibid. Quær. 4. et 5.

bona divitis, nihilominus illorum non acquisivit jus (1).

21. II. Potest etiam res aliena sine ipsius consensu accipi, cum intercedit iusta compensatio. Ad licitam compensationem occultam tres requiruntur conditiones; 1. Ut non fiat cum damno debitoris; 2. ut creditum sit certum et liquidum, 3. ut satisfactio alio modo obtineri non possit, quare creditor debet prius in iudicio postulare: quamquam si hoc negligitur non erit peccatum grave, imo nec leve, si via iudicialia sumptus, odia, aut alia damna subeunda essent, ideoque regulariter non peccat servus, si occulte sibi compensat, cum a domino salarii conventum ei non satisfuit, aut si inique a domino inductus fuit servire pro salario injusto; sed advertendum quod tunc non potest accipere ultra pretium infimum (2). An autem servi possint sibi compensare de labore extraordinario, vide dicta in Trac. 7. n. 11.

PUNCTUM II.

DE QUANTITATE FURTI UT SIT MATERIA GRAVIS.

22. De materia gravitate respectu diversorum generum personarum.
23. et 24. De furtis vinearum.
25. Et lignorum.
26. De furtis minutis.
27. Reliquiarum.
28. et 29. De furtis minutis, quæ fiunt multis, et præcipue tabernariorum.
30. De furtis minutis factis eodem tempore a multis.
31. Qui accipit parum post furtum grave.
32. De furtis filiorum.
33. Uxorum.
34. Servorum.

22. Ad iudicium ferendum quando furti quantitas perveniat ad mortale, debet considerari quantitas non solum in seipsa, sed etiam respectu personarum, temporis et loci; v. gr. auferre acum sartori potest esse materia gravis, si ipse non possit ibi habere aliam qua possit sibi victum comparare. Et ita etiam potest esse

(1) Ibid. quær. 6. — (2) lib. 3. n. 521.

grave (saltem contra charitatem) furari rem tenuis pretii, si dominus magnam pœnam subiturus esset ob illius amissionem (3). Sed loquendo de furti quantitate in seipsa, hæc diversimode mensuratur juxta diversas dominorum qualitates. Et quia talis commensuratio pendet a sapientum existimatione, ideoque recte dicunt Salmanticenses opiniones in hoc communiores fieri etiam intrinsece probabiliores. I. Respectu pauperum dd. regalem (qui nuncupatur etiam *julius* aut *argenteus*, qui importat *carolenum* de nostra moneta) et etiam dimidium in casu raro magnæ paupertatis et indigentiae. II. Respectu pauperum qui laborant, duos regales: licet diverse loquantur dd. de fossoribus, quam de artificibus, unde dicimus pro fossoribus esse materiam gravem duos regales, sed pro artificibus saltem requiri duos regales cum dimidio, si lucrum eorum diurnum tantum sit aut majus. III. Respectu eorum, qui propriis redditibus vivunt, Concina et Bonac. assignant pro materia gravi tres julios; communis vero alii assignant quatuor, et alii usque ad quinque. Nihilominus in hoc puto distinguendum: nam nonnulli, licet vivant redditibus suis, attamen vitam ducunt angustam: et pro istis erunt materia gravis tres regales, et forsitan minus si valde misere vivunt. Contra pro persona valde opulenta Cardinalis de Lugo requirit sex aut septem regales. IV. Respectu mercatorum nimis divitum multi dd. requirunt tres florenos (florenus æquivaleret tribus regalibus); sed hæc summa videtur mihi nimis excedens; libentius adhaereo Croix, qui quoad istos requirit octo regales; pro aliis mercatoribus vero mediocriter fortunatis dd. requirunt quatuor regales; sed ego puto pro iis, qui tenui sunt patrimonio, sufficere pro materia gravi etiam duos regales cum dimidio. V. Respectu magni tunc commu-

(3) n. 526.

nus requirunt aureum (nempe duratum sive sentum); licet alii quid majus velint. Et idem dicunt Sanch. et Card. respectu communis valde opulenti. VI. Respectu denique regum dicunt non esse materiam gravem summam excedentem duos aureos; ita Sotus Silvester Wigand Laym. p. Nav. Bann., etc. (4).

23. Notandum tamen 1. quod in furtis rerum expositarum, ut sunt fructus juxta vias, et ligna in silvis, ut furtum sit grave requiritur materia major (2).

24. Sed hic dubitatur 1. an liceat vesci vis in vinea aliena? Admittunt Covar. Valer. Ripa, etc. adducentes textum Deuteronomii: *Ingressus vineam proximi tui, comede uvas quantum tibi placuerit, foras autem ne efferas tecum* 23 24. Et idem dicit Abulensis de pomis et aliis fructibus. Contra hoc negant de Lugo et Holzman, dicentes hoc intelligi pro solis Hebræis; imo pro solis vindemiatoribus, qui in eadem vinea laborant. Hæc duæ assertiones attamen non probantur, dum Joseph Hebræus, et multi alii auctores apud Calmet sentiunt textum non solum loqui pro Hebræis, sed pro omnibus aliis; et quod intelligatur non solum de vindemiatoribus, sed de omnibus prætereuntibus, videntur probare eadem verba textus, *Ingressus vineam, etc.*, quæ verba potius denotant itinerantes, quam alios, qui jam existunt in vinea laborantes. Quare primam sententiam non puto improbabilem. Cæterum de Lugo concedit quemlibet posse accipere unum vel alterum pomum, aut duas uvas de vinea per quam transit (3).

25. Dubitatur 2. an liceat lignari in silva aliena? In hoc oportet distinguere ligna communis ab iis quæ sunt privatorum. Si silva est communis, licet possit communitas sub aliqua pœna prohibere, ne ligna exportentur (modo adsit alius

(1) Lib. 3. n. 527 et 528. — (2) n. 529. v. 3. Plus. — (3) L. 3. n. 520. Quær. 2.

locus unde commodè possit quisque sibi providere), nihilominus dicunt communiter dd. cum silva est totius communis, incolæ qui contra prohibitionem incidunt, non peccare mortaliter (imo volunt Sotus Sanch. Salmant. Angel. Cordub. non peccare ne venialiter quidem), neque teneri ad aliquam restitutionem, sed ad solam pœnam post iudicis sententiam, nam talis prohibitio reputatur ut lex mere pœnalis, quæ non obligat ad culpam. Et idem dicit de Lugo Mol. Bonac. Filliuc., etc. de eo qui incidit ligna de silva communis vicina quia tunc præsumitur contenta esse illa communis de solis pœnis, quas exigit, semper ac non exposcit restitutionem. Hoc nihilominus intelligitur, modo incisores magnam non facerent stragem arborum cum magno communis damno; unde Sanch. cum Henriq. excusant qui incideret unam tantum sarcinam in die pro usu proprio, aut duas in hebdomada, ut vendat et ex percepto familiam alat. Idem tanto magis valet, ut dicunt Sotus Mol. Sanch. Bonac., etc. cum adsint duo oppida vicina, quorum incolæ solentad invicem incidere ligna in suis silvis. Hoc valet pro silvis communis; sed si essent silvæ privatarum (quicquid dicant alii) dicimus cum Soto Molina Bonac. et aliis multis, eos, qui incidant ligna, teneri ad restitutionem; quia domini absolutum habent dominium super suis silvis, ita ut suo arbitrio possint vendere aliis ligna. Et idem recte dicit Croix de privatis qui ab ipsis communibus emerunt, aut conduxerunt omnia ligna; quia tunc communitas totum suum jus, quod habet super silvis, transfert illis. Quod vero dictum est de silvis, dicitur etiam de pascuis (4).

26. Notandum 2. majorem materiam requiri ad constituendam culpam gravem in furtis minutis, quia licet sit proscripita hæc propositio

(4) L. 3. n. 529. quær. I.

38. ab Innoc. XI. *Non tenetur quis sub pena peccati mortalis restituere quod ablatum est per pauca furtula, quantumcumque sit magna summa totalis*; unde bene potest fieri materia gravis, etsi furtula omnia facta sint in materia parva, et etiamsi facta sint diversis dominis; ut dicemus *num. sequenti*. Nihilominus volunt communiter dd. in furtis minutis requiri majorem materiam; et hac majorem si facta sint diversis dominis, et amplius majorem si in diversis temporibus. Dicunt Less. Trullench. et Villalob. indistincte pro furtis variis vicibus factis requiri duplo majorem materiam ut sit grave: v. g. si pro una vice requirantur quatuor julii, pro pluribus vicibus requiruntur octo. Sed mihi videtur æqua sententia aliorum, qui majori distinctione loquuntur et dicunt quod, si furtula facta sint pluribus vicibus, et diversis eodem tempore, requiritur dimidio plus, nempe sex julii. Si autem diversis personis, et diversis temporibus, duplo majus, id est octo. Sed hoc intelligitur, modo fur a principio non haberet animum accipiendi materiam gravem, quia tunc currit eadem regula quæ currit in alio furto una vice facto. Contra non intelligitur quando inter unum et aliud furtum intercederet magnum intervallum; nam tunc furtula non coalescunt in materiam gravem. Dubitatur autem inter dd. quodnam intervallum judicetur ita magnum, ut excuset a restitutione sub culpa gravi? Laym. dicit unum annum; Tolet. Nav. Filliuc. Vivald. dicunt unum mensem et etiam quindecim dies, sed ego assentio Ronc. et Viva, qui refellunt hanc opinionem, tantum admittit Viva, si materia esset valde tenuis; et Ronc. videtur idem sentire, dicens requiri intervallum saltem sex mensem, quando materia cujuslibet furti accederet quasi ad gravem (1). Itaque juxta hanc opinionem intervallum duorum mensium excusat a

(1) L. 3. n. 530.

gravi obligatione restituendi furtula inter duos menses facta, quæ materiam gravem non attingunt.

27. Notandum 3. quod sicut non peccat graviter qui differt restitutionem per breve tempus, ut docent communiter Sanch. Rebell. Vasq. Sayr. Lugo et LaCroix; nec culpam esse mortalem surripere summam gravem alterius cum animo cito restituendi (2). Et licet obiter notandum quod qui foratur aliquam minimam partem sacrarum reliquiarum in romano districtu incurrit excommunicationem latam a Clem. VIII. Contra probabiliter excusant a culpa gravi Sanch. Castropal. Croix Bonac. et alii eos, qui alibi surriperent aliquam portunculam reliquiarum, quin eas deformant, modo non esset aliqua reliquia insignis aut rara, ut s. Crucis, aut vestis Christi, aut capillorum SS. Virginis (3).

28. Notandum 4. circa furtula minuta aliquos, ut Angelus p. Navarr. et Med. dixisse, hujusmodi furtula cum diversis dominis sunt facta, non importare gravem restitutionem. Nihilominus hæc opinio est contra communem, et debet omnino rejici, ut recte dicunt Lugo Sanch. Salmant., etc. unde semper ac hujusmodi furtula minuta simul unita deveniunt ad materiam gravem (juxta dicta *num. 22.*) sub gravi debet restitui. Ratio, quia præceptum non forandi obligat non solum ne damnum grave inferatur proximo, sed etiam ne quis re aliena durescat (4); quando tamen sunt facta diversis, semper requiritur materia major, ut dictum est n. 26. Sed hic fit dubium, cuinam in tali casu restitutio facienda sit? Si domini sunt incerti, non dubitatur quin tunc facienda sit pauperibus aut locis piis, ut dicitur fusius n. 67. Si autem domini sunt certi, juxta regulam generalem videtur quod ipsis facienda sit restitutio, licet sit parva uniuscujusque portio; nihilominus puto cum

(2) n. 531. — (3) n. 532. — (4) N. 534. v. Hic quer. 1.

aliis doctis (quos super hoc puncto consului) non peccare graviter qui restitueret pauperibus loci: nam fur hujusmodi non jam intulit in tali casu grave damnum dominis, sed reipublicæ, quæ quia tunc ad ipsam pertinet jus principale bonorum ablatorum, ideo præsumitur illa non esse graviter invita, si restitutio fiat pauperibus, aut locis piis, qui sunt partes magis indigentes. Hinc concludimus quod fur, restituendo pauperibus, aut locis piis loci, excusabitur a mortali; et etiam a veniali si adest aliqua causa, qua non possit sine gravi incommodo aut infamie periculo fieri restitutio domini, aut si adessent pauperes nimis indigentes quibus præsumeretur ipsi domini assentire restitutionem fieri (1). Et idem dicimus de restitutione quæ facienda esset a tabernariis pro fortis minutis v. g. olei, vini, etc. in tali enim casu dicimus cum sententia communissima quod (per se loquendo) restitutio non potest fieri pauperibus, ut dicunt aliqui, sed civibus qui ordinarie prosequuntur in iisdem tabernis hæc rerum genera emere; sed qui restituisset pauperibus, propter rationem supra allatam excusaretur a peccato gravi, et etiam levi, si non posset fieri restitutio civibus sine periculo, aut sine notabili incommodo (2).

29. Notandum 5. quamvis pro gravi obligatione restitutionis requiratur culpa gravis theologica, ut dicemus n. 39. nihilominus in furtis minutis cum quis devenit ad materiam gravem, eum obligatum esse sub gravi ad restitutionem; licet in ultimo furto, quod complevit materiam gravem non animadvertit peccatum mortale; nam tunc tenetur non jam pro injusta acceptione, sed pro injusta retentione rei alienæ: ita communiter Lugo Card. Viva Tamb. La-Croix, etc. contra paucos. Advertendum tamen quod tunc, ut iste liberetur a culpa gravi, satis erit restituere il-

lam solam materiam parvam, quæ complevit gravem, ut dicunt Less. Sanchez Bonac. Vasq. Elbel. et La-Croix contra alios (3).

30. Notandum 6. si accideret quod multi furarentur parvam materiam, modo communi consilio id non facerent, neminem eorum peccare mortaliter, quamvis quisque advertisset furtum alterius, et grave damnum quod domino causaretur, ita communiter Habert Lugo Less. Sanch. Salmant., etc. et hoc procedit licet furarentur eodem tempore, ut dicunt Less. Sot. et Sanch. (contra Lugo), quia tunc nemo revera est per se causa damni domini, cui damnum per accidens grave redditur, ut licet alter moveatur alterius malo exemplo, est communis sententia Molin. Bonac. Less. Sanch. Lugo Salmant. et aliorum, quemlibet eorum qui surripiunt parvam materiam cum gravi damno domini peccare graviter contra charitatem ratione scandali, quod vicissim sibi præbent, sed non contra justitiam; nam exemplum non est causa, quæ positive influit in damnum alienum (4).

31. Notandum 7. quod si quis, completa jam materia gravi, facit alia furtula minuta, volunt Lugo La-Croix, etc. semper eum novum grave peccatum committere; sed probabilius dicunt Less. Bonac. Tapia et Salm. reliqua furtula subsequencia non esse mortalia, nisi deveniant ad novam gravem materiam (5).

32. Notandum 8. furtula domesticorum, ut filiorum, uxorum et famulorum, ut sint gravia, requirere majorem materiam; dum domini respectu horum sunt minus invitati, aut saltem minus rationabiliter invitati, quam respectu extraneorum; etsæpe sunt invitati magis quoad modum (quod etiam accipitur), quam quoad substantiam. Et loquendo sigillatim 1. circa furtula filiorum, dicunt Less. Navar. et Filliuc., etc. non peccare gra-

(3) n. 553. — (4) n. 537. et l. 2. n. 45. — (5) n. 538.

(1) L. 3. n. 534. quer. 2. — (2) n. 595.

viter filium qui patri diviti furatur duo, aut tria scuta; imo dicit Ban. quod a patre valde opulento non est mortale furtum, nisi ascendat ad 5. scuta; sed hoc rationabiliter respuunt de Lugo et La-Croix nisi esset filius principis. Et idem dicit Holzm., qui contra admittit non esse grave accipere decem scuta a patre nimis divite; Sanch. admittit usque ad sex. Si vero pater mitteret filio, qui alibi studeret, centum scuta, dicunt probabiliter Sot., Navar. Laym. etc. filium posse impendere quinque eorum in honestas recreationes (1). Adverit tamen Less. quod licet filius peccasset graviter furando patri, non est obligatus restitutioni quando furtum est jam consumptum, et præsumitur pater velle ad tantum eum obligare (2). An autem filius negotiando in domo paterna possit sibi compensare de salario suorum laborum, observetur quid dicemus infra punct. 10. num. 228. loquendo de societate.

33. 2. Circa furtum uxorum etiam requiritur major materia. Potest ceteroquin uxor accipere aliquid pro expensis necessariis familiae, si vir parum curat de eis, ut dicunt Bonac. Trullench. et Bus. (3). Præterea si uxor habet parentes, aut filios alterius matrimonii pauperes, potest accipere aliquid ex bonis communibus, et etiam viri, quantum sufficit illis, ut juxta eorum statum vivant, licet vir repugnet, quia ejus repugnantia est irrationabilis; ita Navar. Castrop. Less. Busemb. etc. imo Lugo Mol. Sanch. Less. et Trull. admittunt hoc etiam pro fratribus pauperibus. Advertendum tamen quod, si uxor dat bona viri aut communia filiis egenis primi matrimonii, tenetur post suam mortem recompensare filiis secundarum nuptiarum (4). Non super bene potest impendere in elemosynas et dona, juxta sibi æqualem morem, ut communiter dicunt

(1) l. 3. n. 543. — (2) n. 544. — (3) n. 541. v. 5. — (4) n. 542.

dd. Dicit. Mol. cum nonnullis aliis posse uxorem impendere in hoc vigesimam partem annuorum reddituum sui viri, nempe quina in centena, sed hæc summa merito judicatur excedens a Lugo Sporer, etc. saltem universaliter loquendo (5).

34. 3. Circa furtum servorum communiter dicunt dd. ut Less. Cajet. Navar. Sanch. Sporer Busemb. etc. quod furtum minuta, quæ fiunt a servis de cibis, qui non solent caute servari, nunquam deveniunt ad culpam gravem: modo illos non vendant, aut foras extrahant: et modo non accipiant in extraordinaria quantitate; aut (addendum) si non essent res pretii extraordinarii (6).

CAPUT III.

DE RESTITUTIONE.

PUNCTUM I.

Unde oritur restitutio, et ob quam culpam illa debetur.

35. et 36. Quando adsit obligatio restituendi.

37. De radicibus restitutionis.

38. et 39. De culpa theologica, et juridica.

40. An culpa venialis obliget ad restitutionem.

41. An in contractibus et officiis sola culpa juridica obliget.

35. Præsens materia restitutionis sedula consideratione indiget, tum quia scatet quæstionibus implicatis, tum quia confessarius æque scrupulum sibi facere debet, si non obligat ad restitutionem poenitentes qui restituere tenentur, ac si obliget qui non tenentur. Et præcipue si obliget eos qui sunt possessores bonæ fidei, qui etiam ex sententia auctorum qui rigorem profitentur (ut Habert Natalis de Alexand. Wigandt, Henno, etc.), non debent cogi, ut se privent suis bonis, nisi constet eos injuste possidere alienum. Ideoque tam in hac materia restitutionis, quam in ea capitis sequentis de contractibus, in opere majoris molis theolo-

(5) n. 540. — (6) n. 54.

giæ moralis curavi operam et diligentiam extraordinariam impendere. Idcirco opus est etiam, ut in hac praxi fusius solito sermonem proferam in notando dd. varietatem opinionum circa multas quæstiones, et eorum rationum momenta, saltem strictim cursimque, quam potui.

36. Restitutio definitur: *Est actus justitiæ commutativæ, quo reparatur damnum proximo illatum per injuriam*. Dicitur 1. *actus justitiæ*, quia non omnis læsio, quæ proximo inferitur (ut si esset contra charitatem aut aliam virtutem) inducit restitutionis obligationem, sed duntaxat illa quæ læditur jus quod proximus habet in re vel ad rem super aliqua re. Dicitur 2. *justitiæ commutativæ*, quia læsio justitiæ legalis, quæ respicit legum observantiam et distributivam quæ respicit personarum merita circa præmia, aut pœnas non inducit restitutionis obligationem. Dicitur 3. *quo reparatur damnum proximo illatum per injuriam*; quia restitutionis obligatio non oritur tantum ex furto, sed etiam ex damno quod fit proximo cum ejus injuria (1).

37. Radices sive rationes restitutionis, quæ communiter a moralistis assignantur, duæ sunt: 1. *Ex injusta acceptione*, cui conjungitur radix *ex injusta damnificatione*. 2. *Ex injusta retentione*, cui conjungitur altera radix *ex obligatione contractus* (2).

38. Præterea advertendum est alteram esse culpam theologicam quæ afficit conscientiam, et proprie est peccatum. Alteram esse juridicam quæ respicit leges; et hæc dividitur in *latam* quæ est cum omittitur diligentia; quam ordinarie adhibent omnes; in *levem* cum omittitur diligentia, quæ adhibetur a viris diligentibus; et *levissimam*, cum omittitur diligentia, quæ utuntur diligentissimi. Et loquendo de hac culpa juridica, dicunt dd. si contractus est

(1) l. 3. n. 547. — (2) n. 548.

in commodum recipientis rem, ut sunt precarium, et commodatum, commodatarius teneri ad restitutionem ob culpam levissimam: si contractus est in commodum habentis rem, ut est depositum, depositarius teneri tantum ob culpam latam: si vero contractus est in commodum utriusque partis, tunc recipientem teneri ob culpam levem (3).

39. Hoc posito, dicunt communiter dd. ob solam culpam juridicam neminem teneri in conscientia ad restitutionem sub culpa gravi nisi adsit etiam culpa theologica gravis; ita Nav. Sotus Azor. Less. Cabass. Lugo Laym. Salm. Ronc. et ceteri omnes. Ratio est quia, ut conscientia obligata remaneat, opus est ut in conscientia sit patratum delictum; et quia obligatio est gravis, oportet ut gravis fuerit culpa. Hinc qui non intendit, nec prævidit damnum proximi (saltem in confuso), etiamsi det operam rei illicitæ, ad nihil tenetur: prout ad nihil tenetur fur qui furatum pergens, furtum non fecit, attamen sua protectione fuit causa (sed omnino casualiter) incendiæ segetum; ita Less. Rebell. Bonac. Salm. et alii communiter (4).

40. Queritur 1. an culpa venialis obliget ad restitutionem? Oportet distinguere; si culpa est venialis ratione parvitatæ materiæ, unque obligat ad restitutionem, sed non amplius quam sub levi. Si autem culpa est venialis ratione imperfectæ advertentiæ, aut non plenæ consensus (ambæ conditiones necessarie ad peccatum mortale, ut dictum est Tr. 3. num. 24. et 26.), tunc alii dicunt, ut Layman Mol. La-Croix, etc., inducere obligationem restituendi tantum materiam levem, pro modo culpæ. Sed sententia communior, et probabilior Lessii Lugo Sanch. Azor. Sa p. Navar. Filliuc. Ronc. Viva et aliorum multorum, tenet inducere nullam obligationem restitutionis, nec sub culpa gravi, nec levi. Ratio est:

(3) n. 549. — (4) n. 550 et 551.

viter filium qui patri diviti furatur duo, aut tria scuta; imo dicit Ban. quod a patre valde opulento non est mortale furtum, nisi ascendat ad 5. scuta; sed hoc rationabiliter respuunt de Lugo et La-Croix nisi esset filius principis. Et idem dicit Holzm., qui contra admittit non esse grave accipere decem scuta a patre nimis divite; Sanch. admittit usque ad sex. Si vero pater mitteret filio, qui alibi studeret, centum scuta, dicunt probabiliter Sot., Navar. Laym. etc. filium posse impendere quinque eorum in honestas recreationes (1). Adverit tamen Less. quod licet filius peccasset graviter furando patri, non est obligatus restitutioni quando furtum est jam consumptum, et præsumitur pater velle ad tantum eum obligare (2). An autem filius negotiando in domo paterna possit sibi compensare de salario suorum laborum, observetur quid dicemus infra punct. 10. num. 228. loquendo de societate.

33. 2. Circa furtum uxorum etiam requiritur major materia. Potest ceteroquin uxor accipere aliquid pro expensis necessariis familiae, si vir parum curat de eis, ut dicunt Bonac. Trullench. et Bus. (3). Præterea si uxor habet parentes, aut filios alterius matrimonii pauperes, potest accipere aliquid ex bonis communibus, et etiam viri, quantum sufficit illis, ut juxta eorum statum vivant, licet vir repugnet, quia ejus repugnantia est irrationabilis; ita Navar. Castrop. Less. Busemb. etc. imo Lugo Mol. Sanch. Less. et Trull. admittunt hoc etiam pro fratribus pauperibus. Advertendum tamen quod, si uxor dat bona viri aut communia filiis egenis primi matrimonii, tenetur post suam mortem recompensare filiis secundarum nuptiarum (4). Non super bene potest impendere in elemosynas et dona, juxta sibi æqualem morem, ut communiter dicunt

(1) l. 3. n. 543. — (2) n. 544. — (3) n. 541. v. 5. — (4) n. 542.

dd. Dicit. Mol. cum nonnullis aliis posse uxorem impendere in hoc vigesimam partem annuorum reddituum sui viri, nempe quina in centena, sed hæc summa merito judicatur excedens a Lugo Sporer, etc. saltem universaliter loquendo (5).

34. 3. Circa furtum servorum communiter dicunt dd. ut Less. Cajet. Navar. Sanch. Sporer Busemb. etc. quod furtum minuta, quæ fiunt a servis de cibis, qui non solent caute servari, nunquam deveniunt ad culpam gravem: modo illos non vendant, aut foras extrahant: et modo non accipiant in extraordinaria quantitate; aut (addendum) si non essent res pretii extraordinarii (6).

CAPUT III.

DE RESTITUTIONE.

PUNCTUM I.

Unde oritur restitutio, et ob quam culpam illa debetur.

35. et 36. Quando adsit obligatio restituendi.

37. De radicibus restitutionis.

38. et 39. De culpa theologica, et juridica.

40. An culpa venialis obliget ad restitutionem.

41. An in contractibus et officiis sola culpa juridica obliget.

35. Præsens materia restitutionis sedula consideratione indiget, tum quia scatet quæstionibus implicatis, tum quia confessarius æque scrupulum sibi facere debet, si non obligat ad restitutionem poenitentes qui restituere tenentur, ac si obliget qui non tenentur. Et præcipue si obliget eos qui sunt possessores bonæ fidei, qui etiam ex sententia auctorum qui rigorem profitentur (ut Habert Natalis de Alexand. Wigandt, Henno, etc.), non debent cogi, ut se privent suis bonis, nisi constet eos injuste possidere alienum. Ideoque tam in hac materia restitutionis, quam in ea capitis sequentis de contractibus, in opere majoris molis theolo-

(5) n. 540. — (6) n. 54.

giæ moralis curavi operam et diligentiam extraordinariam impendere. Idcirco opus est etiam, ut in hac praxi fusius solito sermonem proferam in notando dd. varietatem opinionum circa multas quæstiones, et eorum rationum momenta, saltem strictim cursimque, quam potui.

36. Restitutio definitur: *Est actus justitiæ commutativæ, quo reparatur damnum proximo illatum per injuriam*. Dicitur 1. *actus justitiæ*, quia non omnis læsio, quæ proximo inferitur (ut si esset contra charitatem aut aliam virtutem) inducit restitutionis obligationem, sed duntaxat illa quæ læditur jus quod proximus habet in re vel ad rem super aliqua re. Dicitur 2. *justitiæ commutativæ*, quia læsio justitiæ legalis, quæ respicit legum observantiam et distributivam quæ respicit personarum merita circa præmia, aut pœnas non inducit restitutionis obligationem. Dicitur 3. *quo reparatur damnum proximo illatum per injuriam*; quia restitutionis obligatio non oritur tantum ex furto, sed etiam ex damno quod fit proximo cum ejus injuria (1).

37. Radices sive rationes restitutionis, quæ communiter a moralistis assignantur, duæ sunt: 1. *Ex injusta acceptione*, cui conjungitur radix *ex injusta damnificatione*. 2. *Ex injusta retentione*, cui conjungitur altera radix *ex obligatione contractus* (2).

38. Præterea advertendum est alteram esse culpam theologicam quæ afficit conscientiam, et proprie est peccatum. Alteram esse juridicam quæ respicit leges; et hæc dividitur in *latam* quæ est cum omittitur diligentia; quam ordinarie adhibent omnes: in *levem* cum omittitur diligentia, quæ adhibetur a viris diligentibus: et *levissimam*, cum omittitur diligentia, quæ utuntur diligentissimi. Et loquendo de hac culpa juridica, dicunt dd. si contractus est

(1) l. 3. n. 547. — (2) n. 548.

in commodum recipientis rem, ut sunt precarium, et commodatum, commodatarius teneri ad restitutionem ob culpam levissimam: si contractus est in commodum habentis rem, ut est depositum, depositarius teneri tantum ob culpam latam: si vero contractus est in commodum utriusque partis, tunc recipientem teneri ob culpam levem (3).

39. Hoc posito, dicunt communiter dd. ob solam culpam juridicam neminem teneri in conscientia ad restitutionem sub culpa gravi nisi adsit etiam culpa theologica gravis; ita Nav. Sotus Azor. Less. Cabass. Lugo Laym. Salm. Ronc. et ceteri omnes. Ratio est quia, ut conscientia obligata remaneat, opus est ut in conscientia sit patratum delictum; et quia obligatio est gravis, oportet ut gravis fuerit culpa. Hinc qui non intendit, nec prævidit damnum proximi (saltem in confuso), etiamsi det operam rei illicitæ, ad nihil tenetur: prout ad nihil tenetur fur qui furatum pergens, furtum non fecit, attamen sua protectione fuit causa (sed omnino casualiter) incendiæ segetum; ita Less. Rebell. Bonac. Salm. et alii communiter (4).

40. Queritur 1. an culpa venialis obliget ad restitutionem? Oportet distinguere; si culpa est venialis ratione parvitatæ materiæ, unice obligat ad restitutionem, sed non amplius quam sub levi. Si autem culpa est venialis ratione imperfectæ advertentiæ, aut non plenæ consensus (ambæ conditiones necessarie ad peccatum mortale, ut dictum est Tr. 3. num. 24. et 26.), tunc alii dicunt, ut Layman Mol. La-Croix, etc., inducere obligationem restituendi tantum materiam levem, pro modo culpæ. Sed sententia communior, et probabilior Lessii Lugo Sanch. Azor. Sa p. Navar. Filliuc. Ronc. Viva et aliorum multorum, tenet inducere nullam obligationem restitutionis, nec sub culpa gravi, nec levi. Ratio est:

(3) n. 549. — (4) n. 550 et 551.

non sub culpa gravi, quia talis obligatio proportionem non habet cum culpa levi: non sub levi, quia levis obligatio proportionem non habet cum materia gravi (sic ratiocinatur sapientissimus Cardinalis de Lugo, qui in decidendis dubiis investigare bene scivit rationes intrinsecas, quin aliquis sibi ducatum præbuerit; tanto magis quod culpa quæ perfecte non est deliberata, non potest inducere perfectam obligationem (1).

41. Queritur 2. an in contractibus sufficiat culpa juridica, ut obligetur quis ad restituendum, vel solvendum? Affirmant probabiliter Laym. Navarr. Mol. Vasq., etc. quia ad id obligat lex contractuum cui contrahentes se subjiciunt; sed non improbabiliter negant Sotus Tolet. Less. Lugo Filhuc. Sa Croix Ronc. Salm., etc. qui dicunt æquum non esse obligare aliquem in conscientia ad gravem pœnam sine gravi sua culpa, quoties non constat eum voluisse se subijcere soli culpæ juridicæ. Elidem probabiliter dicunt Sotus Less. Lugo Vasq. Salm., etc. de culpis commissis in officiorum administratione (2).

PUNCTUM II.

DE IIS QUI RESTITUERE TENENTUR.

42. et 43. De cooperantibus et 1. de mandante.
44. II. De consilium dante.
45. In dubio an consilium, etc.
46. Si executor jam determinatus erat.
47. Si consilium dedit de minori damno.
48. Si revocat consilium.
49. Qui ex ignorantia dat consilium.
50. III. De præbente iniquum suffragium.
51. IV. De palpone.
52. V. De receptatore.
53. Qui emit a fure, an possit ei rem reddere.
54. VI. De participante.
55. Si multi domum incendunt.
56. et 57. Qui ex timore proprii damni cooperatur.
58. Qui impedit volentem damnum impedire.
59. VII. De causis negativis.
(1) L. 3. n. 552. et 553. — (2) N. 554. et 555.

60. Quis cooperantium prius teneatur; et si creditor remisit uni suam partem, etc.
61. Qui impedit proximum a justo bono, etc.
62. Qui impedit fiscum ne interceptum capiat.
63. Qui impedit odio, sed sine malis artibus.

42. Præter principales qui furantur, aut damificant rem alienam, ad restitutionem tenentur omnes cooperatores, qui sunt causa influens et efficax damni proximi, aut qui ex justitia tenentur damnum impedire, et non impediunt. Hi comprehenduntur sequentibus versibus:

1. Jussio, 2. consilium, 3. consensus, 4. palpo, 5. recursus.

6. Participans, 7. mutus, non obstant, non manifestans.

43. Et incipiendo a 1. jussio. Tenetur restituere mandans qui expresse aut tacite jussit aliquod damnum fieri; non autem ille qui tantum approbavit aliquam damnificationem factam; aut antequam mandatum executioni daretur, illud revocavit, mandatario revocationem significando (3).

44. II. Consilium. Tenetur etiam restituere qui damni consilium dedit: prout etiam qui alium inducit ad inferendum damnum, contra propos. 39. damnatam ab Innoc. XI. quæ eum excusabat. Notandum hic 1. licet consilium dans non teneatur ad restitutionem, cum graviter non peccavit in dando malo consilio; tamen postea tenetur ex justitia facere quantum potest sine suo gravi incommodo, ut impediat damnum, prout tenetur etiam ex justitia ignem extinguere, qui sine culpa sua gravi domum alienam incendit; Sanch. Less. Viva, etc. communiter (4). Notandum 2. si executor erat jam determinatus ad damnum ferendum, tunc ad nihil teneri consilium dantem, ut dicant communiter Les. Mol. Vasquez, Buzemb. Viva, et alii ex s. Thoma (5), qui docet injuriam sine damno ad

(3) n. 557. et 558. — (4) lib. 3. n. 564. in fin. — (5) Opusc. 73. c. 20.

restitutionem non obligare: Si aliquis passus sit injuriam sunt verba s. Doct.) et non damnum, illi non faciendum de jure restitutio realis. Secus autem esset si executor motus sit etiam ex consilio, quia tunc consilium dans est jam causa efficax damni (1).

45. Sed dubitatur 1. an teneatur ad restitutionem consilium dans in dubio an suum consilium fuerit necne causa damni? Negant Silvest. p. Navar. Rebell. Henriq. Salm. Buzemb. Elbel. Dicast., etc.; et hujus opinionis videtur esse etiam s. Thomas (2). qui dicit tunc tantum teneri consilium dantem aut palporem, cum probabiliter estimari potest quod ex hujusmodi causis fuerit injusta acceptio subsecuta; et illud probabiliter facile intelligi potest de probabilitate pro una sola parte, ita ut constituat persuasionem moraliter certam. Ratio horum dd. est, quia nemini potest imponi obligatio certa restitutionis, nisi est certus se causam damni fuisse. Contra affirmant Habert, Lugo, Sanch. La-Croix, Ronc. etc., et dicunt in tali dubio possidere delictum, et præsumptionem quod ipse consilium dans fuerit causa damni. Hoc non obstante non puto improbabilem primam sententiam, quia non semper, ut dicit ipse Angelicus loco citato, consilium in effectum operatur. P. Concina tenet consilium dantem in tali casu teneri pro rata dubii; sed nos replicamus quod nemo potest certa obligatione onerari, cum non fuit certa causa damni. Si tamen consilium dans jam fuit damni causa, ille tenetur restituere, licet non defuisset qui idem consilium fuisset daturus (3). Hoc vero quod dictum est circa consilium dantem, dicitur de quolibet alio cooperatore in dubio suæ cooperationis (4).

46. Dubitatur 2. cum aliquis jam est paratus ad damnum inferendum, et tu tantum suades modum, aut tem-

(1) L. 3. n. 561. — (2) 2. 2. q. 62 a. 7. — (3) 1. 3. n. 562. — (4) n. 575.

pus, v. g. veneno, et non gladio, aut hodie, non cras, etc. an tenearis ad restitutionem? Affirmant Cajet. Molin. Viva, etc. quia (ut dicunt) executio damni sine tuo consilio fuisset incerta, cum potuisset ille a voluntate desciscere. Sed communiter negant Less. Laym. Lugo, Holzman, et Sporer; et dicunt probabile esse Salm. cum s. Antonino, Navar., etc. quia in tali casu consilium dans non est causa efficax quoad damni substantiam: et rationi oppositæ respondent, quod tunc non possidet jam consilium, sed prava determinatio jam facta ab executore. Ego attamen dico, quoties dubium est an executor voluntatem mutasset, aut si damnum non eodem modo accidisset, teneri consilium dantem ad restitutionem; nam possidet pravum consilium quod jam suum certum effectum assecutum est (5). Secus vero si esset moraliter certus quod damnum sine suo consilio etiam evenisset.

47. Dubitatur 3. an illi, qui paratus est damnum majus inferre, possit suaderi minus? Respondemus affirmando cum Sanch. Bonac. Buzemb. Viva, etc. modo damnum sit circa eandem personam; dum nequit suaderi damnum (licet minus) alteri particulari inferendum, et neque (ut ego sentio cum Sporer contra Vivam) in genere aliis, quia tunc consilium etiam fit causa damni alterius (6).

48. Dubitatur 4. an consilium dans deobligetur, cum revocat consilium ante damni eventum? Prima sententia communissima cum Less. Lugo, Habert, Croix, Holzm. et Sporer distinguit: si simplex consilium dedit, sufficit ut revocet illud; non autem si etiam modum, aut motivum damni exequendi insinuavit. Ratio est valida, quia tunc, licet revocetur consilium, motivum et modus data semper pergunt movere; prout qui ignem domui applicat, licet conetur extinguere illum, etiam tenetur ad damnum. Secunda sententia contra cum

(5) n. 563. — (6) n. 565.

Concina, Merbes. s. Ant. Azor. Navar. Salmant., etc. (et eam vocant probabilem Less. Laym. Bonac. Roncag., etc.) excusat consilium dantem, semper ac ille modo, quo meliori potest, conetur damnum dissuadere: saltem adducendo rationem æternæ salutis, quæ cuicumque rationi humanæ prævalere debet. Nec obstat (ut dicunt) paritas ignis, quia ignis operatur necessario; sed cum consilium est revocatum, damnum non amplius accedit causa sua, sed malitia executoris. Non possum negare hanc sententiam esse probabilem, saltem auctoritate dd. quæ fulcitur; sed utique prima mihi videtur probabilior. Sed in tali casu (ut advertunt Salm. Sporer, etc.) tenetur ex justitia consilium dans partem admovere, ut caveatsibi a damno (1).

49. Dubitatur 5. an teneatur ad restitutionem qui ex ignorantia (sed culpabili) alicui suadet aliquod in illius damnum? Respondetur cum Less. Laym. Holzman, et Viva, quod si qui consilium præbet judicatur in suo officio, v. g. confessarii, advocati, etc. peritus, tunc tenetur; secus vero si pro ignaro habetur, quia tunc damni eventus potius imprudentia illius, qui consilium exequitur ignari, imputatur; intelligitur, modo consilium non sit datum dolo, sive animo pravo nocendi, quia tunc semper conciliator malus tenetur (2).

50. III. *Consensus*: intelligitur illius qui injuste suffragium dat sive votum, et suum votum est causa damni; quia illi qui non sunt causa, prout sunt ultimi ad votum dandum, peccant quidem, sed non tenentur ad restitutionem, modo ex communi consensu in conclusionem injustam non convenerint. Sed queritur quid dicendum cum quilibet suffragium ferentium non est certus, an suum votum fuerit causa damni? Alii dicunt omnes teneri *in solidum*; alii contra neminem ad aliquid teneri. Sed vera sententia cum Lug. Molin.

(1) L. 3. n. 559. — (2) N. 564.

et Sporer, est quod quilibet tenetur tunc pro sua rata ad damnum reparandum; et si alii non restituunt, teneri ad totum. Nec obstat quod superius n. 45. dictum est quod cooperans non tenetur, quando nescit se fuisse certam damni causam; quia in nostro casu quilibet suffragium ferentium, saltem jus, quod habebat damnum patiens ad recuperandum ab aliis suffragatoribus damnum acceptum, deterius fecit, et ideo quilibet tenetur ad totum damnum, si alii non restituunt (3).

51. IV. *Palpo*: intelligitur adulator qui inducit aut animum addit alicui ad damnum alteri ferendum, eum laudando, aut ejus animi abjectionem exprobrando (4).

52. V. *Rekursus*: intelligitur ille qui furem, aut res ablatas in tutum locum recipit. Hic tenetur ad restitutionem semper ac est causa furti facti aut faciendi; et sic tenetur cautiones qui accipiunt furtiva servorum, aut filiorum familias. Sed non tenetur caupo, qui post patratum furtum coadjuvat furem ad fugiendum; aut hospitaliter furem et furtiva in tutum recipit ex suo officio aut amicitia, ut dicunt communiter Conc. et Salmant. cum aliis. Hoc tamen intelligitur, ut bene advertunt Croix, Busemb. et Concina, modo caupo propter hoc non esset causa furtorum faciendorum (5).

53. Hic autem incidit sermonem facere de illa difficillima questione, utrum emptor bonæ fidei rei furtivæ possit eam restituere furi, ad recuperandum suum pretium? Prima sententia (quæ est communissima), id permittit, cum nullus alius modus occurrit recuperandi pretium solum. Ita s. Anton. Lugo, Navarr. Less. Silv. Rebell. Soto. Holzm. Salmant., etc. qui dicunt quod emptor ex hoc non infert injuriam domino, quia rem in eodem statu in quo erat reponit. Secunda sententia negat cum Laym. Cajet, Mol. Croix, Concina,

(3) n. 566. — (4) n. 567. — (5) n. 568.

etc. qui volunt rem restituendam esse domino, quia cum e furis manibus liberata sit, jam in statu meliori existit; unde restituendo eam furi, non jam in pristinum statum remittit, sed in deterius. Hæc sententia est valde probabilis, sed non minus est probabilis prima; etenim respondet Card. de Lugo rationi oppositæ: 1. Quod emptor non tenetur servare rem domino cum proprio damno: si quis (dicit) sumeret vestem alterius quam reperit, et postea animadverteret retentionem illius fore sibi damno, bene in eundem locum conjicere potest, licet prævideat alios fore eam sumptuosos. 2. Emptor (et hæc est ratio potiori) cum habeat jus ad rescindendum contractum, non potest ei denegari actio reddendi rem furi; nam talis actio absolute necessaria est ut rescindat contractum, et ut pretium suum recuperet, licet per accidens eveniat domini damnum (1). Et, ut dicunt Tolet. Prad. Silvest. Alens. Holzm. et alii (et probabile dicunt Less. Lugo, et Busemb.), hoc procedit etiamsi emptor mala fide emisset, quia tam emptor malæ quam bonæ fidei habet idem jus pretium suum contractus rescissione recuperandi. Et licet ille malæ fidei peccaverit in recipiendo rem a fure, nihilominus neque pro illa rei acceptione, neque pro redditione furi, est causa domini damni, cum jam habeat jus eam illi reddendi (2). Sola enim injuria proximo illata non obligat ad restitutionem, cum illa non est damni causa, ut dictum est præc. n. 44. cum s. Thoma (3).

54. VI. *Participans*: participans bifariam intelligi potest: aut ille qui participat de furto, et hic tenetur ad illam partem solum quam recipit, quoties ille non fuit causa damni ab aliis illati, quia tunc tenetur ad totum: aut ille est particeps actionis furti; et super hoc plures questionnes occurrunt. Queritur 1. an qui

(1) L. 3. n. 669. — (2) n. 570. — (3) Ibid. in fine.

libet participantium, qui ad furtum concurrunt, teneatur restituere *in solidum*, nempe totum damnum? Distinguendum: si res est divisibilis ut vinea, frumentum, acervus, etc. tunc motor principalis tenetur ad totum: reliqui ad solam suam partem, ut dicunt Lugo, Less. Navarr. Bonac. Salm., etc. licet ex communi consilio furentur; modo (excipiendam) alter non moveat, aut animum excitet alterius ad furandum; et idem esset si quolibet non concurrente furtum non fieret, nam tunc omnes tenentur *in solidum*. Quamvis quoad praxim rudes cum difficultate sibi suadere possunt teneri ad restituendum quod fuit acceptum ab aliis, et contra in eo casu præsumuntur ipsi domini fore contenti de sola unicujusque parte, ob timorem ne nihil recipiant, si cogerentur illi ad restituendum totum. Hinc est quod confessarius quemlibet istorum (præcipue, si est conscientia parum meticulosa) hortetur ut restituat quod debet, quin quantitatem explicet, se remittens dictamini illius conscientia (4).

55. Sed majus dubium urget quando res est individua, v. gr. cum multi incendunt aliquam domum, navim, etc., an omnes teneantur restituere *in solidum*? Multi probabiliter affirmant, ut Sotus, Sanchez, Cajet. Ronc. Salmant., etc., quia tunc quilibet est causa moralis totius damni. Sed probabiliter etiam negant Silvest. Nav. Lugo, Spor. et alii qui dicunt quemlibet istorum teneri tantum ad suam partem; quia sicut qui concurrunt ad partem damni dividui, licet cum aliis concurreret ad totum damnum, non tenetur nisi ad solam suam partem, ratione habita portionis rei circa damnum illatum; ita etiam qui ex parte concurrunt ad aliquod damnum individuum, ad eam tantum partem tenetur ob causalitatem partialem, sive influxum partiarum, quem ille in ea re immittit,

(4) n. 579.

Sed hoc debet intelligi, quoties sine suo concursu etiam evenisset; quia si deficiente uno cooperantium, damnum non evenisset, tunc, ut dictum est, quilibet tenetur ad totum (1).

56. Dubitatur 2. an qui timore gravis damni inductus cooperatur in alterius damnum, excusetur a peccato, et a restitutione? In hac questione dd. locuti sunt valde confuse nec pro mea imbecillitate mihi videntur punctum attingisse mediis propriis principiis. Nonnulli universaliter excusant huiusmodi cooperantem, ut Sanchez, Less. et Busemb. Alii vero eum damnant, si ejus actio proxime in damnum concurrat, ut esset arcam infringere, res e domo extrahere, et huiusmodi; excusant autem si actio est remota, ut scalam tenere furi, claves tradere, transvehere furtiva; ita Bonac. Spor. Holzman, et Salm. licet Salmanticenses alibi dicant etiam has actiones remotas esse intrinsece malas, quia omnes (ut dicunt) cooperantur in actionem injustam furis, unde etiam ob istas cooperationes damnant cooperantem de peccato, et restitutione. Ego in opere meo moralis alio modo hoc punctum distinxit, dicendo diversimode esse considerandam cooperantis actionem quoad domini damnum et diversimode quoad furis peccatum. Quoad damnum, dixi neminem posse cooperari ad damnum alterius, ut liberetur a suo, quando damnum est ejusdem ordinis. Quare fit, ut etiam cum periculo mortis teneat denegare gladium volenti occidere inimicum; quia non possum, ut me caveam a morte, cooperari positive in mortem proximi (2). Secus vero si damnum meum esset altioris ordinis, dum ut effugiam mortem aut infamiam, bene quidem cooperari possum in damnum alterius bonorum; quia tunc ego existens in extrema necessitate, dominus eorum esset irrationabiliter invitatus, si repugnet meae cooperationi (3).

(1) n. 579. v. Quaritur — (2) L. 3. n. 97. v. Teneris. — (3) n. 574. v. Secunda.

57. Quoad peccatum furis, dixi cum auctoribus primæ sententia quod ob evitandum meæ vitæ aut famæ damnum, tuto possum ponere actiones tam secundum quam primi generis, superius commemoratas, quia revera sunt pure materiales, et ex se omnes indifferentes, quia omnes sine peccato exerceri possunt; et licet furis ad malum finem abutatur, ego tamen non pecco; et tanto minus ad restitutionem teneor, cum ex justa causa eas exerceam, ut dictum est Tract. 4. n. 31. et 32. loquendo de cooperatione materiali, et ita mecum sentit etiam p. Molina, qui dicit posse licite captivos timore mortis christianorum bona accipere, quoniam (en rationem quam adducit) sunt in necessitate eorum bonorum ad vitam conservandam. Ita etiam sentit Contin. Tournely qui dicit: Non teneor subire grave detrimentum, ut alterius peccatum avertam. Ita pariter doctus p. Milante qui dicit: Innoxie cooperatur, qui ex metu ad ea (loquendo de bonorum damnis) concurrat. Si unquam (ego subjungo) esset intrinsece malum furi claves tradere, eo quia tunc cooperor illius peccato, ne possem quidem ei tradere claves domus meæ, ut me liberem a morte? sed quis hoc unquam cogitare potest? quare illas actiones tantum dico esse intrinsece malas quæ augent, aut confirmant pravam furis voluntatem: ut esset servare ei humeros, eum certiore facere de hora, aut modo magis commodo ad furtum exequendum, quia tales actiones sunt formaliter influentes in furis voluntatem, ideoque nunquam quocumque timore sunt licitæ. Ita ego distinxit, punctum suis principiis discutendo, et puto aliter dicendum non esse, ceterum sapientioribus hæc submitto. Observetur locus citatus (4).

58. Dubitatur 3. an teneatur ad restitutionem qui impedit alium, qui vellet avertere proximi damnum? Affirmant generaliter Navar. et Medina:

(4) n. 574, v. Participantes.

sed nos distinguimus cum Lugo, Less. Mol. et Croix, ita: si impedit vi aut fraude, tenetur; secus vero si solo consilio, aut precibus, quia tunc peccat contra charitatem, non autem contra justitiam. Hoc tamen intelligitur, modo ille alius non teneatur ex justitia illud damnum impedire (1).

59. VII. Mutus, non obstant, non manifestans: intelliguntur causæ negativæ, nimirum illi qui, cum possint impedire alterius damnum, loquendo, aut reum manifestando, et cum hoc debeant facere ex pacto, aut officio, id negligunt. Cujusmodi sunt principes, magistratus, exercituum duces, tutores, ecclesiæ administratores, custodes, satellites, et servi (2); sed servi dumtaxat quoad damnum exterorum, ut diximus Tr. 7. n. 8. An autem teneatur ad restitutionem confessarius, qui poenitentem non obligat ad restituendum, ut debet, vide quod dicitur Tract. 16. de Sacramento Poenitentia. n. 122.

60. Hic notandum 1. quod inter præfatos cooperantes tenetur restituere I. loco, qui retinet rem; II. mandans, si res non existit; III. executor; IV. cæteræ causæ positivæ, ut consiliator, participans, etc.; V. causæ omnes negativæ (3). Notandum 2. quod si creditor remittit restitutionem damnificanti principali, censetur remittere etiam minus principalibus. Præterea si creditor promittat alicui ex æque principalibus eum non molestare, censetur remisisse totam illius portionem; secus si creditor vellet exigere totum debitum ab aliis, promissio tunc esset vana, quia alii cogerent illum ad contribuendam illam partem, quam creditori debebat (4).

61. Præter præfatos cooperantes, tenentur ad restitutionem illi qui impediunt proximum ab alienius justitiam consecutione. Sed in hoc distinguendum: si res erat ei debita ex justitia, quocumque modo eum im-

(1) n. 572. (2) L. 3. n. 573. — (3) n. 580. — (4) n. 581.

pedis, teneris ad restitutionem. Si autem non debebatur ex justitia, tunc teneris, si vi aut fraude ab illius rei consecutione eum impedis; nam etsi proximus non habebat jus ad illam rem, nihilominus quisque habet jus ne malis artibus impediatur, ne aliquid bonum, quo non est positive indignus, consequatur. Et idem dicunt Salmant. si precibus importunis, aut metu reverentiali eum impedis (5); et tunc restitutio debet fieri pro modo spei, quam proximus habebat in illud bonum (6).

62. Sed hic quaritur 1. an teneatur ad restitutionem qui malis artibus impedit, quominus res interceptæ fisco applicentur? Respondeo cum Less. Sanch. Lugo, Azor. Salmant. et aliis communissime, teneri post sententiam, sed non prius; dum fiscus non acquirit jus ad poenam, nisi post sententiam. Saltem, ut dicit Lugo, hoc jus fisci ad poenas ita communiter receptum fuisse concipitur (7).

63. Quaritur 2. an teneatur ad restitutionem qui odio, sed sine malis artibus, impedit proximum a consecutione alicujus boni, quod cæteroquin ei juste non erat debitum? Alii affirmant, ut Lug. Caj. Salm. etc., dicunt enim tunc animum injustum reddere etiam injustam actionem. Sed alii probabilius, et communissime negant cum Less. Petrocor. Castrop. Navar. Vasq. Sot. Laym. Mol. Bon. Sanch. Rone. Holzm. et aliis plurimis. Ratio est, quia ad restitutionis obligationem prava voluntas non sufficit, sed requiritur amplius actio externa graviter injusta, quæ de se externe jus proximi lædat, et influat in ejus damnum; aliter malevolus peccabit adversus charitatem, non autem adversus justitiam (8). Hinc inferitur non teneri ad restitutionem, qui odio in suum inimicum dehortaretur (sed sine dolo aut vi) testatorem a relinquendo ei hæreditatem, aut Episcopum a beneficii col-

(5) n. 582. — (6) n. 587. — (7) n. 583. — (8) n. 584.

lacione: intelligitur de beneficio simplici, quia aliter dicendum est de curato; quia (juxta sententiam probabiliorum) Episcopus ex justitia tenetur illud digniori conferre, postquam concursus adhibitus est (1). Observetur quid dicemus *Tract. 13. n. 37.*

PUNCTUM III.

CUI FACIENDA EST RESTITUTIO.

64. et 65. Si bona sunt certa, et dominus longe abest.
 66. Si dominus vindicat rem e manibus tui emptoris.
 67. Si bona sunt incerta.
 68. De compositione.
 69. De bonis inventis.
 70. De thesauris.
 71. De feris in venatione captis.
 72. Quia venatio sit prohibita clericis et Religiosis.

64. Distinguenta sunt bona certa a bonis incertis: dicuntur bona incerta, quæ incertum habent dominum. Si igitur dominus est certus, ipsi proculdubio res restituenda est: dummodo illa accepta non sit e manibus tertii justii possessoris, v. g. a conductore, custode, etc. nam tunc ipsis, non domino, fieri debet restitutio: nisi esset, quod isti probabiliter ea re abuturi essent cum domini injuria (2).

65. Dubitatur 1. si dominus longe absit, cujus sumptibus res in ejus manus pervenienda sit? Si res bona fide accepta est, expensa a domino fieri debet; si autem mala fide, a fure. Sed queritur ad quantam expensam tenetur fur? alii eum obligant quibuscumque expensis; alii ad illam tantum quæ æquivaleret furti valori; sed sententia mihi probabilior cum Mol. Sporer, et Tambur. est, furem teneri efficere ut res in domini manus perveniat, licet expensa superaret debitum; et ut dicit de Lugo etiam si futura esset duplo major. Si autem esset hoc excedentior, tunc sententia communis eum obligat tantum, ut restituat pauperibus: hoc in-

(1) n. 585, et l. 4. n. 108. — (2) l. 3, n. 596.

tellige cum desperatur posse alio tempore restitui res aut pretium domino, quia aliter expectandum est, et etiam probabiliter (ut dicunt Lugo, Less. Bonac., etc.) differre potest restitutionem quam cum gravi suo damno facturus esset; dummodo dominus ex restitutionis dilatione simile detrimentum passurus non sit, ut dicunt Less. Navar. Tambur. Lugo, etc. communiter; quandoquidem damnam quod obfutum dominus patitur, semper fur tenetur reficere (3).

66. Dubitatur 2. si tu bona fide emis aliquid ab aliquo, et bona fide alteri vendas, et inde verus dominus compareat, ad quid teneris? Distingendum: si dominus vindicat sibi rem suam e manibus tui emptoris, tunc recte dicunt Lessius, Sotus, Bonac. Castrop. Busemb., etc. te esse obligatum ad restituendum emptori pretium receptum, licet cum eo convenisses quod non teneris ad evictionem, ut expressum est *L. Emptorem, §. Autem, ff. Act. empt.*, quia æquum non est ut venditor lucrum faciat cum damno emptoris. In tribus tamen casibus emptor nequit repetere pretium: 1. si expresse convenisses de non restituendo nec pretium quidem; 2. si factus non esses ditior ex ea venditione, v. gr. si consumpsisses bona fide pretium in donationes largiendas, etc.; 3. si emptor emisset mala fide a te, sciens illam rem esse alienam; quia tunc in poenam sui delicti (quoties tu expresse eum non cavisses de evictione) non potest suum pretium prætere, et habetur ex *L. Si fundum, cod. de evict.* Sed ut advertit Castropal. tunc ne retinere quidem potest pretium, quia in conscientia ante sententiam teneris emptori restituere, et tunc post sententiam. Si vero res non est evicta a domino, sed in manibus emptoris remanet, ad nihil tu teneris, ut dicunt Less. et Salmant. quia tunc non es jam causa, ut dominus privetur sua re; nec contra

(3) n. 597. et 598.

teneris cum tuo gravi damno efficere, ut dominus eam recuperet (1).

67. Hoc procedit si dominus rei est certus. Si autem est incertus, etiam tunc oportet distinguere, et observare an res in bona, vel mala fide accepta sit. Si res accepta est mala fide, oportet rursus distinguere. Si dominus bonorum incertorum est ignotus tantum in particulari, prout cum scitur res spectare ad aliquam triam, vel quatuor personarum cujusdam loci, tunc nequit fieri restitutio pauperibus, sed res dividenda est inter eas, inter quas persona defraudata existit; ita Sylvius, Lessius, Castropal. cum p. Navar. Cajet. Molin. et Rebell. (2). Si autem dominus est ignotus etiam in generali ita ut nulla possit fieri separatio personarum illius loci, inter quas adsint illæ ad quas pertinet res, tunc restitutio bene potest distribui pauperibus, ut præscriptum est *cap. Cum tu, de usur.* Et tunc sufficit illam erogari in pauperes cujuscumque loci aut in quæcumque opera pia. Intelligitur tamen id procedere, cum peracta est jam diligentia debita ad proprios dominos inveniendos, alioquin, si restituatur res pauperibus ante diligentiam, et deinde appareant domini, semper debetur eis reformatio damni (3). Præterea intelligitur id, semper ac illi, qui damnum passi sunt, pauci fuerint, nimirum tres vel quatuor, ita ut, distributione facta in eo loco, verisimiliter res ad proprios dominos non est perventura, prout communiter docent Sylvester, Bonac. Navar. Castrop. Salmant. (4) cum

(1) n. 601 et n. 800. — (2) Sylvius to. 3. in 2. 2. q. 62. art. 5. q. 1. concl. 2. Less. l. 2. de just. c. 14. n. 32. Castropal. l. 5. tr. 32. d. 1. p. 18. §. 8 n. 5 cum p. Nav. Cajet. Molin. et Rebell. — (3) Vide opus nostrum l. 3. n. 599. et 596 ad 5. (4) Sylvester. verb. Restitutio. 8. q. 3. Bonac. l. 2. de restit. in gen. d. 1. q. 3. p. 4. n. 10. Castropal. loc. cit. n. 2. cum p. Navar. Salmant. tr. 13. de rest. c. 1. n. 215, cum Soto Tapia, et Rebellio.

Soto, Tapia et Rebell. Et quamvis Sylvius loc. cit. concl. 4. dicat magis convenire, quod eo casu restitutio fiat pauperibus loci, ubi res fuit ablata, attamen ipsemet suadet cum Silvestro id non esse necessarium. Si autem damnum illatum fuisset pluribus et diversis dominis incertis aliqujus universitatis, tunc omnino facienda est restitutio ejusdem universitatis incolis, ut mox postea hic dicetur, atque distinctius dictum est *num. 28.*

68. Notandum hic quod super iis debitis incertis potest fieri compositio; sed hæc non potest fieri cum Episcopo, sed cum Papa (aut Pænitentiaria), ut bene dicunt Lugo, Moll. Turr., etc. contra aliquos; et intelligitur quoties adest justa causa (5), et cum dominus est omnino incertus; unde recte dicunt Soto et Henricus non permitti compositionem, cum sit restitutio pauperibus ob domini absentiam, ut dictum est *num. 66. (6)*; sicut nec permittitur, cum restitutio minorum factorum facienda est ab illis, qui vendunt vinum, oleum, etc., nam illa necessario facienda est pauperibus ipsius loci, imo juxta sententiam communiorum Laym Conc. Salmant. Diana, Spor. Croix, etc., non sufficit eam pauperibus loci facere, ut admittant Vasq. Anacl. Escob. cum s. Thoma; sed fieri debet ipsis civibus, qui ad tabernaculum confluere solent; licet, ut diximus *n. 28.*, si pauperibus fiat, graviter non peccetur (7). Sed hic dubitatur an debitor remaneat liber ab omni obligatione, licet compareat dominus, facta jam compositione? Atqui negant, dicendo teneri ad id in quo factus est ditior: seu communius affirmant Lugo, Salmant. Trullench. Tap., etc. quia in eo casu Pontifex, ut administrator bonorum temporalium quatenus spectat ad bonum spirituale, atque potest transferre dominium, et omnem tollere obligationem (8).

(5) l. 3. n. 599. — (6) n. 594. — (7) n. 595. — (8) n. 592

69. Hoc procedit cum res accepta est mala fide; sed si bona fide, v.g. si quis casu invenit anulum in via, aut ex errore inculpabili recepit majus debito, et nesciat dominum, cui restitutus esset, quaeritur an possit sibi ea retinere? Affirmant Sotus, Sa, Navarr., etc. modo præmittat diligentiam; nam, ut dicunt, res derelictæ sunt primi occupantis. Sed negant Less. Laym. Castropal., etc. dicendo quod res illa aut ejus pretium applicari debet piis usibus, cum præsumatur ea esse domini voluntas. Nos cum Lugo, Croix, et Holzm., distinguimus ita: Si dominus omnino non potest amplius inveniri, tunc retineri potest; quia tunc res pro derelicta habetur, et a primo occupante acquiritur dominium illius. Secus autem, si etiam post diligentiam aliqua appareat spes inveniendi dominum; tunc enim ei res conservanda est, aut ejus pretium: et si neutrum servari potest, debet distribui pauperibus, quia usque dum talis spes durat, dominum est penes dominum (1). Et hanc sententiam tenet s. Thomas (2), dicens: Si (res) pro derelictis habeantur, et hoc credit inventor, licet sibi eas retineat, non committit furtum. Et idem dicendum est de paupere cui fur dedit furtum, cum dominus inventus non sit; nam si spes non erat illum inveniendi, jam in pauperem dominium translatus est, ita ut non teneatur rem domino reddere, licet hic postea compareat (3).

70. Præterea quaeritur ad quem spectant thesauri inventi? Dico I. lege communi cum inventor eum invenit in proprio prædio, thesaurus suus erit. II. Cum reperitur in fundo alieno, tunc si casu invenitur, dividendus est inter loci dominum, et inventorem, qui in conscientia teneatur dimidium dare domino, ut dicunt communiter Lugo, Less. Castropal. Laym. Salmant., etc.: sed si ex industria reperitur, totus restituendus (1) L. 3 n. 603. — (2) 2. 2. q. 66. a. 5. ad 2. — (3) L. 3. n. 590.

erit domino, ut dicitur in *L. unic. c. de thesaur.* III. Si vero thesaurus invenitur in loco publico aut sacro, dividendus inter inventorem, et fiscum, aut Episcopum. IV. Si denique inveniretur arte magica, totus spectabit ad fiscum, sed non ante iudicis sententiam. Ita lege communi; sed lege nostri regni, si in loco publico invenitur non arte propria, totus fisco debetur, si in privato, et casu, tertia pars erit fisci, tertia inventoris, et tertia domini fundi (4).

71. Insuper quaeritur cujæ erunt ferae, quæ in venatione capiuntur? Si fera ab uno vulnerata est, et ab alio capta, spectat ad capientem semper ac illa fugisset, in dubio vero dividenda est. Quæ tamen in rebus capiuntur sunt illius qui eas tendit (5). Si autem aliquis in silva reservata (quæ a principe, aut ejus privilegio reservari potest) terram capit, dicit Less. quod peccat mortaliter, et tenetur illius pretium restituere principi, pro spe quam princeps habere poterat efficiendi suam; sed Soto, Mol., etc. hoc admittunt solo casu, quo locus sit conclusus, et Less. penitus negat, cum præter prohibitionem illic venandi, est imposita poena (6).

72. Advertendum hic, non omnes venationes esse clericis inhibitas, sed solam clamorosa, id est cum strepitu, adhibitis canibus aut avibus rapacibus. Et dicunt Less. Castrop. et Rebell. ne clamorosa quidem interdicta esse sub gravi, nisi fuerit frequens, aut cum scandalo, aut cum magnis impensis. Addunt alii (ut Mol. Cajet. Sa, Spor., etc.) numquam esse damnandum culpa gravi, præciso scandalo, clericum ob solam venationem; nam in textu *cap. 1. de cler. venant.* illa non vetatur, nisi sub suspensione ferenda sententiæ, imo Laym. Less. Valent. et Sa sentiunt esse licitam, si sit rara, et moderata et si fit causa necessitatis, aut exercitii. Hinc doctus auctor libri cui ti-

(4) n. 602. — (5) n. 604. — (6) n. 605.

tulus (*Istruzioni per li nov. confess.*) concludit venationem non clamorosa esse omnino recreationis causa licitam; et clamorosa non esse mortale, nisi absit contemptus et contumacia. Religiosis vero clamorosa strictius vetita est ex Clem. 1. §. *Porro, de statu Mon.* Sed Castrop. dicit ne mortale quidem esse, nisi adsit scandalum; saltem (dicunt Salmant.) si ter, aut quater sine gravi strepitu eam exercent in anno (4).

PUNCTUM IV.

QUID RESTITUENDUM EST A POSSESSORE BONÆ FIDEI, ET QUID A POSSESSORE MALÆ FIDEI.

73. De possessore bonæ fidei.

74. De fructibus naturalibus, civilibus, mixtis, et industrialibus.

75. Qui recipit a fure rem ablatam mixtam cum re illius.

76. Qui infert damnum existimatum minoris quo valet.

77. De possessore malæ fidei.

78. Quid si res crescit, aut crevisset pretio, et de expensis utilibus a fure factis, et de eo qui se simulat pauperem.

79. Si res etiam perisset apud dominum.

80. Qui emit cum dubio.

81. Qui defraudat gabellas.

73. Loquendo de possessore bonæ fidei, nempe de eo qui domino injuriam tantum materiale intulit (injuria materialis dicitur quæ caret culpa, formalis cum culpa) ille tenetur restituere rem tantum si existit, aut si cum sua confudit, tantum id in quo factus est ditior: itaque si vestem alienam consumpsit, tenetur ad id quod impensurus erat in propriam sibi conficiendam (2). Sed in dubio sit vel ne factus ditior, ad nihil tenetur, ut dicunt Sanch. Croix, et alii, quia in dubio nemo tenetur re sua privari (3). Dicunt nonnulli dd. quod qui bona fide recipit pecuniam a fure, non tenetur restituere eam domino, licet illa existat; sed hæc opinio non mihi videtur pro-

(1) L. 3. n. 606. — (2) N. 607. et 608. — (3) N. 706.

babilis, quia dominium pecuniæ in specie spectat ad dominum sicut et cæterorum omnium (4). Ad quid autem teneatur possessor bonæ fidei, superveniente de bio quod non potest dilucidari? Vide quod dictum est *Tr. 1. num. 20*.

74. Insuper possessor non tantum debet restituere rem, sed etiam fructus ab illa perceptos. Sed hic oportet distinguere fructus naturales a civilibus, a mixtis, et ab industrialibus. *Naturales* sunt illi qui a sola natura producuntur, ut sunt pascua, animalium foetus et hujusmodi. *Civiles* sunt illi qui percipiuntur a domorum, aut pecudum locatione; et etiam librorum, vestium etc. ut tenendum est cum communi contra Laym. Mixti sunt illi qui partim a natura et partim ab industria habentur, ut sunt oleum, vinum; caseus etc. *Industriales* denique sunt illi qui sola industria acquiruntur, ut est lucrum quod percipitur a pecunia, quæ negotiationi exponitur, aut a melioramentis rei factis. Fructus autem *naturales* et *civiles* debent integre (ablati expensis) restitui, tum a possessore bonæ, tum malæ fidei, hac differentia, quod possessor bonæ fidei ad nihil tenetur, si nihil percipit, aut si in bona fide eos consumpsit, et in nihilo sit factus ditior, aut si eos præscripsit possessione triennalis spatii cum titulo, aut 30 sine titulo, ut jam dictum est n. 10. Sed possessor malæ fidei semper integre, debet fructus prædictos restituere, quamvis eos non perceperit, si dominus jam percepturus esset, si res apud se fuisset; et licet dominus exacturus non fuisset, etiam tenetur restituere, quando jam ipse percipit, quia res semper domino fructificat. Fructus *mixti* denique debent restitui eadem regula, nempe bonæ vel malæ fidei; sed hic advertendum, quod jam non debent restitui prædicti fructus (ut dicunt aliqui) sublati expensis, et laboris valore, sed

(4) Cit. n. 608. v. Dicunt.

ut melius dicunt Mol. Dicast. et Croix cum aliis (1), quoad solum valorem correspondentem naturæ, quia valor correspondens industriæ possessoris totus ei debetur (2).

75. Quæritur 1. an tenearis restituere domino pecuniam, frumentum, aut similia quæ recepisti a fure, postquam ille commisit cum suis? Non teneris, si fur remanet potens restitutioni, dum id quod tu accepisti (licet mala fide) erat jam factum proprium furis: secus autem si fur reditur impotens, quia tunc illa acceptatione tu fuisti causa damni domini: et ita omnino tenendum cum Sanch. Tamb. et aliis communiter quicquid dicant aliqui (3).

76. Quæritur 2. ad quid teneatur projiciens in mare gemmam alienam æstimatam 10. si valebat 100? Alii cum Lugo obligant ad centum, dicentes eum, qui injuste proximo damnum infert cum culpa gravi, teneri ad totum damnum licet ignoratum. Alii tamen communius cum Pontio Exparsa Holzm. Croix, Dicast. Dian. Mazz. et probabilius dicunt teneri tantum ad decem. Ratio, quia obligatio restitutionis correspondet culpæ et culpa correspondet injuriæ, quæ intenditur inferri proximo. Hinc sicut cum levis est culpa, nulla adest obligatio gravis restituendi (ut ipse Lugo fatetur); ita cum culpa est minor, minor etiam debet esse restitutionis obligatio. Rationi opposita respondetur, quod damnificans tunc tenetur ac totum damnum culpabiliter illatum, cum saltem in confuso (ut ceteroquin regulariter apprehenditur) damnum quod inferitur apprehenditur; sed nequiquam cum omnino invincibiliter ignoratur, ut bene advertunt Salmant. Holzm. Mazzot. et alii communiter (4).

77. Loquendo autem de possessore malæ fidei, hic tenetur non solum ad restituendam rem existentem, et totum id in quo factus est ditior, sed

(1) L. 3. n. 823. v. Bene. — (2) n. 610. — (3) L. 3. n. 612. — (4) n. 613.

etiam ad totum detrimentum illatum domino ob damnum emergens, aut lucrum cessans, saltem in confuso prævisum; ut paulo ante diximus. Hoc nihilominus intelligitur quando dominus habebat plenum *jus in re*, nam si habebat *jus tantum ad rem*, tunc debet ei satisfieri solum pro valore spei, quam habebat efficiendi suam (5).

78. Hic notandum 1. quod si res ablata crescit pretio, tempore quo injuste retinetur, crescit domino: et hoc currit etiam si dominus eam consumpturus fuisset ante incrementum, nisi illi ablata fuisset; quare si dominus vendidisset agnum cum valebat quinque et fur consumpsit eum valebat decem, decem debent restitui, non vero quinque, ut dicendum cum Lugo Castrop. Conc. Salm. etc. adversus alios, quia res semper fructificat domino. Dicit attamen Concina quod si agnus crescit valore decem, et postea decrescit ad valorem quinque, tantum quinque debent restitui, quia tunc damnum est tantum quinque; et huic opinioni adhæsi in opere morali (6); sed nunc illa mihi videtur omnino improbabilis, quia cum nunc creverit valor ad decem in domini beneficium, et cum fur non restituerit tunc agnum, damnum non fuit quinque, sed decem, et mora culpabilis furis fuit causa detrimenti. Valde probabile contra, imo probabilius mihi videtur quod dicunt Less. Molin. Croix etc. communissime (contra Sotum et alios) nempe quod si quis occidit agnum alterius cum valebat quinque, satis est ut restituat domino tantum quinque, licet agnus postea creverit fuisset preti et dominus jam illum servaturus fuisset, quoties dominus, illis quinque sibi reddit sine incommodo emere posset alterum similem agnum (7). Notandum 2. quod possessori malæ fidei ex L. Adeo, § 7. *Ex diverso ff. de acquisitione domini*. negatur actio contendendi ex

(5) n. 614. — (6) n. 621. — (7) n. 621. v. Quid, si.

pensas utiles in re factas; unde ait Sanch. (et Lugo vocat sententiam tutam) posse idcirco dominum licite eas retinere. Sed merito Less. Castrop. Navar. et idem Lugo oppositam appellant probabilior, nam præfata lex (ut pœnalis) non obligat nisi post judicis sententiam (1). Notandum 3. quod qui se simulat pauperem, tenetur ad restituendam eleemosynam (modo non esset modica) aut domino, ut ait Molin. aut aliis pauperibus, ut dicit Castrop. (2).

79. Quæritur I. an fur teneatur restituere pretium rei deperditæ, cum illa æque periisset apud dominum? Distinguendum: si res perit sine furis culpa, et eodem tempore et periculo (v. g. in eodem incendio) in quo periisset jam apud dominum, tunc certum est, ut dicunt omnes, quod ad nihil tenetur, quia tunc furtum non est causa damni, et sola injuria (ut dictum est n. 44.) non inducit restitutionis obligationem. Contra, si res perit ob solam furis, aut alterius culpam ante commune periculum, certum est quod fur tenetur eam restituere, quia periculum quod supervenit, non eximit eum ab jam contracta obligatione. Quamvis si ille eodem tempore quo imminet ruinam prævideret, rem consumeret, probabiliter eum excusant Less. Lugo Vasq. Sporer et Laym. Sed majus dubium restat, quid, si elapso periculo communi, res in alio periculo perit: dicunt Castrop. Less. et Salmant. tunc possessorem teneri ad restitutionem, ratione habita culpabilis sue moræ in restituendo. Sed quoties secundum periculum fuerit pariter commune, ita ut res æque apud dominum periisset, probabiliter eum excusat Croix: cum non mora tunc, sed periculum fuit causa damni (3). Utrum vero fur restituere teneatur, cum rem consumat, postquam in extremam necessitatem deciderit, vide dicta n. 19.

(1) n. 618. — (2) L. 3. n. 622. — (3) n. 620, v. Pro majori.

80. Quæritur 2. ad quid teneatur qui emit rem a venditore cum dubio an sit ejus, et deinde adhibita diligentia veritatem detegere nequid? Alii dicunt teneri eam illam restituere aut ei cujus dubitat rem esse, aut pauperibus; sed communius et probabilius dicunt Castrop. Lugo Less. et Salm. pro rata dubii dividendam esse; nam ex una parte non potest tota retineri dum nihil sibi prodest possessio dubia fide incepta; contra æquum non est obligare eum ad restituendum totum, cum dubium sit an illa res sit aliena, an sua (4).

81. Hic quæritur 3. an fraudans gabellas teneatur ad restitutionem? Sententia communissima, cui adhæsi in opere morali, affirmat; quia sicut rex tenetur populorum salutem prospicere, ita populi tenentur ei sustentationem ministrare, ita Mol. Suar. Sanch. Croix et alii multi. Et probatur ex textu Apostoli: *Reddite omnibus debita: cui tributum tributum: cui vectigal vectigal*. Rom. 13. 7. Alii autem negant, cum adjungitur pœna, ita Navar. Beia Sa Duard. Malder etc. dicendo, quod licet subditi teneantur principi suo congruum subsidium ministrare, et licet princeps possit ad hoc etiam sub culpa obligare eos, non præsumitur tamen velle obligare ad culpam, quoties in sui lucrum magnam superaddit pœnam, et illi se subjiciunt subditi. Præterea adhuc juxta sententiam, quod lex mixta obliget ad culpam et pœnam, dicunt quod, posita lege quæ pœnam injungit, dici potest tunc peccare fraudantem, cum adhuc post confiscationem bonorum nollet pœnam solvere, aut sibi eam compensare vellet; tunc enim lex videtur disjunctiva, nempe quod solvatur aut gabella, aut pœna, prout ait Sanchez cum Salon. Cordub. Angles et aliis. Saltem aiunt dubium esse, an lex hæc ad utrumque obstringat, et in dubio nequit adesse obligatio certa. Hoc tamen non obstante, ego non

(4) n. 623.

omitto primam sententiam suadere (1). Caeterum Sanch. cum s. Anton. Gabriel etc. excusant eos qui vehunt res proprio usui, aut familiae, dummodo etiam super illis expresse non sit imposita gabella, ut deducitur ex *L. Universi c. de vectig.*, aut quia solutio etiam pro rebus usui proprio destinatis non sit introducta jam ex consuetudine. Praeterea Silvest. Lugo Less. etc. excusant pauperes, si eorum paupertas sit tanta ut, solvendo pro gabellis, nequirent se et suos sustentare (2).

PUNCTUM V.

QUID RESTITUENDUM PRO HOMICIDIO

82. Quid restituere debet homicida.
83. Si ob offensionem vitae, famae, etc.
84. Qui occidit unum pro alio, an teneatur restituere.
85. Et an incurrat excommunicationem, vel irregularitatem.
86. Qui obtinuit remissionem ab occiso, an teneatur restituere filiis.
87. Quid restitui debet haeredibus defuncti; et quid si intendatur eorum, aut creditoris damnum.
88. Si homicidium imputatur tertio.
89. Qui occidit excedendo justam defensionem.
90. An haeres supplicio affecti teneatur ad damna.

82. Homicida tenetur restituere omnia damna in bona occisi illata, tum ob expensas curationis (non autem funeralium), tum propter lucrum cessans pro spe quam offensus habere poterat illud acquirendi. Neque ex hoc quod in reum animadversum sit, praefata damna remissa fuisse intelliguntur, etsi remissa praesumuntur si in eo casu non exiguntur (3). Nonnulli dicunt a restitutione lucri cessantis deducendum esse pretium laboris quem offensus insumpturus erat. Alii tamen hoc negant. Melius dicit Bonac. tantum detrahendum fore quod offensus verisimiliter daturus fuisset, ut a tali labore eximeretur (4).

(1) n. 616. quær. 3. ubi alia dubia in hac materia discutuntur. — (2) N. cit. v. An autem pauperes. — (3) L. 3. n. 631. ad 40. — (4) n. 639

83. Dubitatur 1. an praeter praefata damna teneatur offensus pecunia satisfacere pro offensa illata in vitam vel famam proximi? Affirmant Sotus Cajet. Silvest. etc. dicentes quod, qui nequit restituere totum, tenetur saltem ad partem; et innituntur doctrinae s. Thomae (5) qui dicit: *Cum aliquis alicui abstulit membrum, debet ei recompensare, vel in pecunia vel in aliquo honore*. Nihilominus probabilior et communior est sententia opposita, quam tenent Less. Lugo Bonaciu. Laym. Sanch. Salm. et multi alii, et P. Concina vocat probabilem (quod in sensu illius idem sonat ac moraliter certum, aut saltem probabilissimum, adeo ut oppositum non sit satis probabile). Ratio, quia iustitia commutativa obligat ad restituendum pro aequalitate damni illati, sed ubi damnum est ordinis diversi a satisfactione, non potest dari aequalitas aliqua, nec compensatio, nec in totum nec in partem; ideoque non adest obligatio bonis vitae aut famae, quae sunt ordinis superioris bona, compensandi laesionem. Et hoc probatur ex Scriptura, ubi sic habetur: *Percussor erit innocens, ita tamen ut operas ejus et impensas in medicos restituat*: itaque satisfactis damnis, percussor innocens remanet: id est (ut bene dicit Lugo), remanet liber ab omni alio onere. Probatur etiam ex *L. fin ff. de his qui effud.*, etc., unde dicitur: *Cicatricum autem, aut deformitatis nulla sit aestimatio, quin liberum corpus nullam recipit aestimationem* (6).

84. Dubitatur 2. an ad restitutionem teneatur qui volens interficere inimicum, ex errore interficit amicum? Haec quaestio similis est illi, an teneatur restituere damnum qui volens domum inimici incendere, illam amici incendit? Alii affirmant, ut Bonac. Busemb. etc. dicendo omnem actionem contra iustitiam obligare ad restitutionem; errorem vero (5) 2. 2. q. 62. a. 2. ad 1. — (6) Lib. 3. n. 627.

domini domus esse circa qualitatem, non circa substantiam, ideoque non excusare a restitutione. Alii tamen dd. ut Lugo Mol. Spor. Croix Leand. etc. (cum doctissimo quondam illustrissimo Torni meo magistro) negant, semper ac ille sine ulla dubitatione intendit incendere domum inimici, non autem amici; nam pro restitutione damni illati non sufficit actio materialiter iniusta aut iniuriosa, sed requiritur formalitas, et est voluntarie iniuriosa in offensum. Hinc si ego omnino involuntarie laedo amicum, ego nullam injuriam formalem infero, ideoque error est circa substantiam, non circa qualitatem, cum tota damnum restituendi obligatio oritur ex injuria. Et eadem ratio currit pro errore in homicidio, ut dicunt Filiuc. Tamb. et Leand. Idem dicunt de furto Mol. Lugo et Sporer, v. g. si quis accipit rem putans auferre eam suo inimico; sed revera auferit amico, et eam consumit, hic (ut voluit) non tenetur ad restitutionem; sed quoad furtum recte contradicit Sanch., quia haec est differentia inter furtum, et damnificationem: in furto principaliter intenditur lucrum injustum, et accessorie domini injuria; sed in damnificatione principaliter intenditur domini injuria, et accessorie damnum illius: qua de re in damnificatione error personae est circa substantiam, in furto autem est circa qualitatem (1).

85. Quær. 3. an incurrat excommunicatione Canonis ab eo, qui volens percutere unum clericum percutit alium? Negant Concina Diana Suar. ex eo quia injuria respectu alterius est involuntaria. Sed mihi videtur absolute probabilior sententia communissima Mol. Sanch. Bon. Viva etc. qui affirmant; quia excommunicatio incurritur non ob personam, sed status laesionem, qui status in eo casu jam laeditur, licet in persona erretur. Igitur percussor excusabitur tamen a restitutione damni illati in personam, ut in praecedenti dubio (4) L. 3. n. 629.

dictum est, quia non adfuit injuria voluntaria in personam; non autem ab excommunicatione (2). Et tanto minus excusabitur ab irregularitate, ut recte dicunt Sanch. Covarr. Led. Veg. contra Filiuc. Sporer Tambur. etc., quia irregularitas imposita est delicto cujuscumque homicidii, et qui occidi unum pro alio, licet erret in persona, non errat tamen in delicto, cum jam hominem occidat. Alius autem esset casus, si quis mandasset ut occideretur inimicus et mandatarius occideret alium, ut fertur declarasse S. ..., nam tunc homicidium respectu alterius est omnino involuntarium, tam quoad personam, quam quoad delictum illud in individuo; dum illud homicidium accidit non ob mandatum, sed ob errorem mandatarii (3).

86. Dubitatur 4. an interfecto, cum a vulnerato, antequam moreretur, remissionem damnum obtinuerit, hoc non obstante teneatur restituere filiis illius? Affirmant Lugo et LaCroix dicendo quod pater non potest praedictum inferre filiis in jus quod ipsi habent super ejus bona. Sed communiter hoc negant Sotus Sanch. Bonacina Salm. Busemb. etc. quia filiis non fit injuria nisi in quantum ipsis praedictatur in bonis patris contra ejus voluntatem; quare sicut propter patrem acquirunt jus, ita propter illum admittunt illud. Licet non bene efficeret pater in remittendo ea damna in filiorum praedictum (4).

87. Quær. 5. quid homicida restituere debeat haeredibus defuncti? Haeredibus non necessariis restituere debet omne debitum cum defuncto jam contractum ante ejus mortem, id est (ut dictum est in principio) omnes expensas in curatione factas, et lucrum cessans tempore infirmitatis. Sed haeredibus necessariis, ut sunt filii parentes et uxor, tenetur amplius restituere lucrum (juxta valorem spei) quod verisimiliter defunctus (2) n. 628. quær. 1. — (3) n. 628. quær. 1. — (4) n. 630.

us lucraturus fuisset; ita communiter Sotus Sanch. Navar. cum s. Thoma, etc. Dicit nihilominus recte Lacroix hoc non procedere si hæredes necessarii in posterum reciperent ab aliis aequaliter alimenta, nam tunc n. illum adest damnum (1). Præterea hoc non procedit pro fratribus et sororibus, quibus defunctus prosecutus fuisset alimenta præstare, si vixisset, etiamsi homicida jam hoc illorum damnum animadvertisset; ut dicunt probabiliter Less. Concina Sot. Lug. Bonac. Salm. etc. contra Sanchez Azorium etc. Nec obstat dicere, quod qui vi impedit aliquem a consecutione justi boni peccat contra justitiam, atque ideo tenetur ad restitutionem, ut dictum est n. 61. Quia hoc currit, cum directe intenditur damnum proximi, non autem quando damnum ei per accidens contingit. Ideoque contra, juxta hanc rationem, dicimus cum Tamb. Conc. Less. Viva Croix Elbel (adversus Sot. Bonacina etc.) quod si homicida directe intendit nocere dictis consanguineis (aut cuicumque alteri), tunc tenetur damna compensare; quia quisque habet jus ne directe impediatur vi a consecutione justi boni (2). Et idem dicendum cum Less. Becano Salm. Conc. Viva Tambur. etc. contra alios, respectu creditorum defuncti, nimirum quod tunc tantum debet occisor compensare damna quæ eis eveniunt, cum hæc directe ab illo fuerint intentæ (3).

88. Quæritur 6. an teneatur homicida ad restituendum damnum quod tertio evenit, cui homicidium imputatur? Dicimus non teneri, licet homicida animadvertat damnum præfatum, et quamvis etiam intendat; quia intentio prava, ut dictum est n. 63 sine actione externa graviter injusta in damnum patientem, non obligat ad restitutionem: ita Sot. Less. Sanch. Tamb. et Croix contra paucos. Hoc tamen intelligitur, modo ho-

(1) N. 634. v. quer. 1. — (2) n. 632. et 633. — (3) n. 634.

micidium non fiat cum talibus circumstantiis, ut moraliter inducat imputationem prædictam, ut si homicidium committeret indutus vestibus tertii, aut in illius agro, etc. quia tunc jam adest actio externa, et injusta (4).

89. Quæritur 7. an teneatur ad restitutionem qui invasus ab inimico, occidit eum, sed excedendo justam defensionem? Nonnulli excusant, dicendo tunc inimicum cedere suo juri; nos autem non excusamus, cum Lugo Sanch. Nav. Croix, et aliis communiter, quia excedendo jam gravem infert injuriam suo inimico, qui non omittit jus quod habet ad vitam suam ob suam iniquam aggressionem. Probabiliter tamen Lugo, cum Vasq. et aliis (contra Suar.) excusat a restitutione qui inimicum provocat ad pugnam, et eum occidit; nam tunc non pugnat contra justitiam, dum ille jam cedit suo juri, pugnam acceptando (5).

90. Quæritur 8. an hæredes intersectoris teneantur restituere damna cum ipse jam sit supplicio affectus? Negant Sotus, etc. sed affirmandum cum Sporer Croix, et aliis communiter. Excipiunt tamen probabiliter Sotus Less. Filliuc. Busemb. et Croix, si hæredes occisi præfatum restitutionem non petant, quia tunc præsumunt eam remittere; modo (intelligitur) res non existat, aut modo illa non sit magni pretii (6).

PUNCTUM VI.

QUID RESTITUENDUM OB STUPRUM.

91. Ad quid tenetur corruptor, si mulier consentit.
92. Ad quid si defloravit vi, aut minis.
93. Si adest promissio vera aut ficta, tenetur ad matrimonium.
94. Limitatur I. si mulier poterat advertere fictionem.
95. II. Si teneatur malus exilus III. Simuliter remittit. IV. Si adest familia dedecus. V. Si vir adhibeat tantum tactus.

(4) n. 636. — (5) n. 637. et 638. — (6) n. 631.

96. VI. Si inveniat puellam corruptam VII. Si mulier renuit nuptias.
97. Si corruptor ligatus est voto castitatis, an, etc.
98. Si est consanguineus, etc.

91. In hoc oportet distinguere ad quid teneatur deflorator, cum non intervenit promissio matrimonii, et ad quid cum illa intercedit. Cum ille matrimonium non promisit, et puella sponte consentit suæ violationi, ad nihil tenetur respectu illius. Et idem dicunt Lugo Sanch. Suar. et Less. respectu parentum, ad illa sit corporis sui demina; sed s. Antonin. Navarr. Salm., etc. obligant eum ad reparandam ejus famam aliqua honoris significatione, aut veniæ expositione, dummodo illi hoc non recuset (1). Ceterum communissime dicunt Sot. Suar. Sanch. Vasq. Mol. Ronc. Laym. Less. Lugo Salmant., etc. quod non tenetur vir reficere patri damnum bonorum ratione majoris dotis, qua indiget pro filia collocanda. Excipe tamen 1. si ille manifestaret delictum. 2. Si puella esset pauper, et vir valde dives, ut dicunt Salm. Bann. Tap., etc. (contra Dicast. et Rebell.) nam tunc præsumitur sub tali conditione consensisse. 3. Si iudex virum in penam sui delicti multaret ad dandam illi aliquam summam; ceterum leges (cap. 1. et 2. de adulter. et leg. un. ff. de rapt.) damnant deflorem aut ad eam ducendam, aut dotandam, quia leges præsumunt deceptionem, aut vim, quoties oppositum non probatur. Sed in conscientia recte dicunt Salm. virum ad hoc non teneri, si mulier revera sponte consentit (2), sicut dictum est Tract. 2. n. 26.

92. Si autem vir virginem deflorasset vi, fraudibus, aut minis, tunc tenetur reficere tam ei quam patri damna, quæ eis intulit in honorem et in bona, dotando eam, aut dotem augendo. Et quamvis ducere eam non teneatur, ut dicunt communiter Lugo

(1) l. 3. n. 644. §. 1. — (2) Ibid. n. 644. §. 1. v. Dubium 2.

Less. Salmantic., etc. nihilominus bene potest iudex ad nuptias in penam sui delicti eum obligare juxta textum cap. 1. de adult. et Exod. cap. 22. (3). Imo quando deflorator non potest alio modo damnum restaurare, ex se tenetur ducere, ut communiter dicunt Less. Lug. Salm. Bann. Dicast., etc. (4). Contra ad nihil tenetur, 1. si mulier jam corrupta erat prius, modo ob injuriam qua postea affecta est, infamia non remaneret notata. 2. Si illa æque nuberet ac si esset virgo, quia tunc in effectu nullum damnum adest; verumtamen advertunt quod si mulier a viro male haberetur ob cognitum defectum, debet deflorator aliquo modo reficere damnum quod patitur (5). Ad quid autem teneatur si precibus aut donis eam induxisset? Dicunt communiter Sanch. Less. Lugo Sot. Vasq. Salmant., etc. ad nihil teneri, modo non intercessissent minæ aut timor gravis damni; et tunc dicunt ne teneri quidem ad totum damnum (6).

93. Hoc procedit cum non adest promissio matrimonii; sed cum promissio inest, deflorator tenetur puellam ducere, non solum cum promissio est vera, sed etiam cum est ficta, ut tenendum est cum s. Thoma (7), quem communiter sequuntur s. Antonin. Sanch. Lugo Less. Tamb. Salmant. Croix Viva, etc. (contra pauciores, qui obligant ad reparandum solum damnum). Ratio 1. est quia tale damnum nullo alio modo adequate reparari potest, nisi matrimonio. Ratio 2. (et hæc est potior, et in posterum valebit ad decidendos multos casus) quia in contractibus non nominatis, do, ut des, et hujusmodi, cum alter præstat suam partem, alter, licet fide promiserit, pariter tenetur ex justitia præstare suam non secus ac si vero ex animo promississet, dum hoc necesse est, ut a

(3) Ibid. v. Hoc de viro. — (4) n. 649. in fin. v. Illi autem. — (5) n. 642. Dub. 1. — (6) Ibid. Dub. 2. — (7) Suppl. q. 46. a. 2. ad 4.

contractibus fraudes, quæ cum damno communi impedirent commercium humanum, removerentur (1). Et idem dicendum cum Lugo et Salmant. contra Sanch. si quis ficta matrimonii promissione viduam bonæ famæ cognosceret (2). Hoc procedit quoad conscientiam; sed quoad forum externum, hic obiter notamus, quod advertit Continuator Tournely (3), valde utile esse ad impedienda hæc tam frequentia facinora, si Episcopi et magistratus irritas omnino declararent omnes istas matrimonii promissiones etiam juramento firmatas, nisi plane testimoniis et scripturis validis hæc constarent.

94. Limitatur tamen sententia præfata circa obligationem defloratoris ficta promissione. 1. Si mulier ex verbis aut aliis circumstantiis de facili animadvertere poterat deceptionem: ut esset, sicut dicunt communissime Lugo s. Antonin. Navarr. Silvest. Salm. Busemb. cum s. Thoma (4), si vir esset longenobilior aut ditior, quia tunc (ut dicit Angelicus) merito præsumi potest quod mulier finxit aut voluit decipi, sed revera non decepta est. Quanta autem hæc disparitas debet esse, Lessius exemplificat hoc modo: Si vir esset filius magnatis, et mulier filia fabri; sed Sanch. Navarr. et s. Antoninus dicunt sufficere minorem inæqualitatem: v. gr. si nobilis (sed non magnates) ducitur esset filiam agricolæ aut artificis. Et idem dicunt præfati auctores cum aliis, et cum eodem Less. si vir esset notabiliter opulentior (5). Item dicunt probabiliter Sanch. Lugo Less. Sal. Viv. et alii hoc procedere, etiamsi puella disparitatem ignoraverit: quia si adesset præcisa obligatio matrimonii, tunc vir teneretur reddere aliquid excedens æqualitati debitæ injuriæ illatæ; unde tunc

(1) n. 642. §. 2. — (2) n. 646. in fin. — (3) tr. de dec. c. 3. de 6. præc. art. 2. concl. 2. v. Quæres ad. — (4) Suppl. q. 46. a. 2. ad 4. — (5) L. 3. n. 643. v. sed hic Dub. 1.

sufficiet, ut curet reficiendum damnum eam dotando (6). Contra si mulier poterat percipere disparitatem, ut supra dictum est, probabiliter est cum Less. s. Anton. Lugo, Sanch. Sylv., etc. (adversus alios) non teneri tunc ne damnum quidem reparare, sicut etiam expresse docet s. Thomas loc. cit. sic dicens: *Et etiam quoad hoc (nempe ad damni reparationem) non tenetur, quia præsumi probabiliter potest, quod sponsa non fuerit decepta, sed decepti se finxerit* (7).

95. Limitatur II. si ex matrimonio pessimus timeretur exitus, ut dicunt Lugo Sanch. Busemb. Henriq., etc. (8). Limitatur III. si mulier remitteret defloratori obligationem se ducendi, cum talis remissio valida sit, licet dissenseret familia, ut probabiliter dicunt Lugo Less. Ronc. et Laym., dum jus ad matrimonium præcipue ad eam spectat, ideoque libere illa cedere potest (9). Limitatur IV. si matrimonium non posset perfici a viro sine familia dedecore; nam tunc non tenetur ad matrimonium, licet promissio esset vera, cum tunc sit invalida, sicut de re illicita, prout dicunt communiter Laym. Navarr. Sanch. Ronc. Sporer, etc. (10). Sed utique teneretur, si promissio fuisset vera et disparitas tantum esset in divitiis, ut dicitur Tract. 18. n. 16. loquendo de sponsalibus. Limitatur V. si vir adhibet tantum tactus cum virgine, ut dicunt Sanch. Navarr. Lugo et Croix, quia soli tactus non sunt tantæ injuriæ, ut inducant obligationem ineundi matrimonium fictæ promissum, nec tanti ponderis, ut non ingerant mulieri suspicionem fictionis: modo (excipitur) mulier non esset nobilis, aut honesta; aut modo vir non requisisset, nisi solos tactus, cum nuptiarum promissione, et propter illos (jam patet factos, aut saltem familiaritate divulgata) puella remaneret infamia notata (11).

(6) ib. Dub. 2. — (7) n. 643. Dub. 3. — (8) ibid. — (9) ibid. et 1. 6. n. 834. — (10) n. 645.

96. Limitatur VI. si vir puellam censebat virginem, sed corruptam inveniret; ita communiter Laym. Sanch. Salm. Ronc. Holzman Sporer, etc. Et eo casu dicitur juxta sententiam probabiliorum Lessii Coninch. et Roncagl. quod vir non tenetur aliquid dare ratione copulæ traditæ, nisi adesset pactio expressa, aut nisi ex tali facto mulier remaneret infamia notata: sed dicit probabiliter Elbel quod si ipsamet suam ignominiam divulgaret, vir ne ad aliquid quidem teneretur (1). Limitatur VII. si ipsamet puella exhibito consensu suæ violationi prompter fictam matrimonii promissionem repugnaret nuptias contrahere, quia vir non tenetur tunc, ad aliud; nisi esset, ut recte excipit de Lugo, quod ille simulasset se melioris conditionis, aut illi conditionis æqualis et esset deterioris; quia tunc licet mulier nuptias respueret, tamen ille teneretur compensare damnum majoris dotis, qua indigeret, ut nuberet. Eidem compensationi dicimus cum Navarr. Vasq. Sylv. et Henr. (contra Sanch. et Lugo) teneri virum, si puella matrimonium non recusaret, sed sui parentes: nam promissio ficta præcipue intelligitur facta ad compensandum damnum. Idem dicimus cum Less. Azor. Bonac. Lugo Croix (adversus Mol., etc.), si mulier violationem invita passa fuisset, et nollet postea nubere ei a quo injuria affecta est. Deflorator contra, ut recte dicunt Lugo Less. et alii, non tenetur ad eam ducendam cum nulla intercessit promissio, nec vera, nec ficta; modo alia via subesset, qua damnum repararetur, et inæqualitas non esset nimia (2).

97. Dubitatur 1. an habens votum castitatis virginem deflorando teneatur eam ducere. Negant Laym. Salmant. et Concl.; sed recte affirmant Lugo Sanch. Vasq. Tamb. Sporer et Croix, nec agnosco utrum opposita sententia probabilis judicanda sit, quia (ut dictum est num. 93.) ut ser-

(1) L. 3. n. 646. — (2) n. 648.

vetur bona fides in contractibus, fide promittens tenetur præstare partem suam, ac si vere promississet, cum alter contrahentium partem suam adimplevit. Obijciunt promissionem irritam esse ratione præcedentis voti. Sed respondetur 1. quod debita onerosa semper præferenda sunt gratuitis, qualia sunt vota. 2. Quod deflorator, si promittere nequibat matrimonium, poterat saltem promittere impetrationem absolutionis a voto; et ad hoc jam se obligavit promittendo matrimonium, dum qui ad finem tenetur, tenetur etiam ad ponenda media, nempe ad impetrandam dispensationem. Et casu quo eam obtinere non posset, tenetur saltem ad compensandum damnum, ut dicunt recte Lugo et Sporer. (3).

98. Dubitatur 2. ad quid teneatur violans virginem sibi conjunctam sub matrimonii promissione? Si promissio fuit vera et intercessit pactum impetrandi dispensationem, communis est sententia cum Lugo Laym. Sanch. Salmant., etc. promissionem esse validam, et obligare prius ad dispensationis impetrationem, et deinde ad matrimonium, quoties hujusmodi dispensationes solent concedi. Itaque idem dicimus cum Lugo et Tambur., si promissio fuerit ficta, nec mulier potuisset fictionem animadvertere; nam promittens tenetur efficere omne id (ut superius dictum est) quod facturum fuisset si promissio fuisset vera. Si tamen ille inculpabiliter non advertisset ad impedimentum cognitionis quod aderat, et pro dispensatione opus esset magno incommodo, aut sumptu, ad tantum non tenetur; tenetur autem ad damni refectionem, sicut quilibet alius injustus deflorator (4).

PUNCTUM VII.

QUID RESTITUI DEBEAT OB ADULTERIUM.

99. Ad quid tenetur adultera; et an teneatur se prodere apud spurium filium.

100. An filius teneatur credere ei.

(3) n. 649. — (4) n. 650.

401. *Ad quid tenetur adulter; et lice non induxerit matrem ad supponendam prolem.*

402. *In dubio si proles est viri aut alterius adulteri*

403. *Si proles mittatur ad hospitalia etc*

99. Distinguenda est obligatio adulteræ ab illa adulteri. Adultera cum reparare nequit mariti, et filiorum legitimorum damnum ob prolem spuriam, quæ nata est, tenetur saltem illud compensare suis bonis propriis, aut se privando illis, quæ prætereundum potest, suis industriis, aut inducendo filium, ut religionem ingrediatur, si sit ad hoc idoneus (1). Dubium restat, utrum teneatur prode delictum suum? Respondemus non teneri, cum prudenter, timeret mortem, aut infamiam, et tale suum damnum valde præponderaret damno viri, et filiorum legitimorum; sed cum damnum respective esset æquale, aut parum excedens, illa non potest suum celare crimen; ita dicunt communiter Lugo Sot. Less. Tol. Croix Roncag. Diam. Tambur. Spor. (contra aliquos). Hinc fit quod adultera debet suum crimen manifestare: 1. Si illa jam sit malæ famæ apud vulgum, aut ut dicunt Less. et Lugo, si fornicata esset adeo vilis conditionis, ut ejus fama non esset tanti, quanti alterius damnum. 2. Si secus timeretur damnum commune, v. gr. si spurius sit perditis moribus, et succedere deberet in principatum. 3. Si illa posset sine multo damno se prode viro suo: sed recte hic dicunt Lugo et Sporer, difficulter adulteram posse ad id teneri, quia difficulter poterit magnam vexationem evitare, ut inferitur ex cap. 9. de penit. ubi dicitur: *Mulier quæ de adulterio prolem suscepit, quamvis id viro suo timeat confiteri, non est penitentia deneganda.* Sed contra dicunt communiter Lugo Less. Ronc. Spor. Croix Tamb., etc., quod mater tenetur se prode filio spurio, si probabiliter sperare posset illum sibi crediturum,

(1) L. 3. n. 652.

et bonis cessurum. Nec obstat dicere quod amissio famæ præponderat bonorum amissioni; quia ex una parte non est certum quod delicti prolatio apud unum vel alterum probum sit gravis infamiae; imo non videtur improbabile oppositum, ut dicitur Tract. 11. num. 11. Ex alia parte mater certe tenetur ad damnum reficiendum, unde quoties certa non est, quod suum damnum sit multo majus damno aliorum filiorum, illa tenetur ad illius reparationem (2).

100. Sed punctum sistit, quod filius non tenetur matri in hoc prestare fidem, ut docent communiter Azor. Filliuc. Lugo Less. Laym. Ronc. Salm. Holzm., etc.: nam nemo tenetur credere testimonio unius, etiam probatissimi, ut habetur ex cap. Relatum, de testam. et ex c. Licet, de test. ubi dicitur: *Nulla est causa quæ unius testimonio, quamvis legitimo, terminetur.* Cum hoc expediat bono communi, ut vitentur fraudes, quæ secus possent de facili committi. Ideoque dicunt Elbel et alii, quod raro potest accidere quod mater teneatur se prode apud filium, quia raro contingere potest, quod filius teneatur credere matri. Sed si unquam ea indicia illegitimitatis filii adessent ut nota fuissent, filius jure in foro externo damnetur, v. gr. si mater perspicue demonstraret viri absentiam, aut impotentiam, tempore conceptionis, tunc filius teneretur credere matri, et mater se prode apud filium (3).

101. Haecenus de adultera. Quoad adulterum, ille tenetur restituere filiis legitimis tam hæreditatem suam proli relictam, quam alimenta illi exhibita a tertio anno, quia usque ad tertium annum tenetur eam lactare mater si potest; si autem non posset, etiam tenetur ad hoc adulter (4). Dicunt nonnulli a., quod si adulter non induxisset matrem ad prolem supponendam inter legitimos, sed in hoc

(2) n. 653. — (3) ibid in fine, et n. 654 — (4) n. 655.

senegative habuisset, tunc non tenetur ad alimenta, aut saltem non ad hæreditatem. Sed nos dicimus cum Less. Mol. Cajetan. Conc. Salmant. Croix, etc. communiter ad utrumque obligari; quia ille semper est causa moralis proxima damnorum præfatorum, conjiciendo adulterum in moralem necessitatem prolem supponendi (1).

102. Quæritur 1. ad quæ teneatur adulter in dubio an proles sit propria, an viri? Dicit Laym. teneri ad damnum pro rata dubii. Sed communiter docent Sot. Nav. Lugo Less. Sanch. Castropal. Thurn. Conc. etc. ad nihil teneri, quoties nescit certe prolem esse suam; nam secus possidet matrimonium, et possidet etiam adulter exemptionem a satisfaciendo damno (2). Et idem procedit (ut recte dicunt Sot. Sanch. Salm. Trull. etc.) si dubitatur inter duos adulteros, cujus sit proles; eadem ratione, quia non potest imponi onus certum pro dubia obligatione. Debet dumtaxat excipi, cum Elbel et alii, casus, quando secundus adulter advertisset, quod suo peccato sit causa ipse incertitudinis, ne dignoscatur cujus sit proles: quia incertitudine posita, non potest postea exigi damnum a primo adultero: ideoque hic secundus remanet obligatus ad totum damnum: juxta id quod dictum fuit n. 45. (3).

103. Quæritur 2. an si adulteri essent opulenti, et mitterent prolem ad hospitalia, teneantur ad refectionem expensarum? Affirmant Spor. Elbel Salm., etc. quia (ut dicunt) hujusmodi opera instituta sunt tantum pro pauperibus. Sed probabiliter negant Henr. Dicast. Rodrig. et Renzi, et probabile dicunt etiam auctores primæ sententiæ, quia hospitalia non sunt erecta solum ob parentum pauperum levamen, sed etiam et forte potius ad cautionem filiorum ex illegitimo consortio natorum, ob periculum, quod eis subest mortis tem-

(1) n. 659. — (2) lib. 3. n. 657. — (3) n. 658.

poralis et æternæ, si parentes deberent suis impensis eos alere (4).

PUNCTUM VIII.

DE TEMPORE ET MODO RESTITUTIONIS.

104. *Obligatio statim restituendi, et damnum reparandi.*

105. *Non debet absolvi penitens, antequam restituat.*

106. *Potest restituere per alium: sed quid si isle non restituit, et. Etsi confessorius faciat celebrare Missas, cum dominus est certus, etc.*

104. Quoad tempus, fur (cum possit) tenetur quam primum restituere, alioquin peccat graviter, et toties (juxta opinionem Bonac. et aliorum) quoties ei offeruntur occasiones restituendi; sed juxta id quod dicunt Lugo Nav. Salm., etc. probabiliter committit unum continuatum peccatum: observetur quod dictum fuit Tract. 3. num. 61. Non est autem capax absolutionis qui vellet restituere in morte, cum possit in vita, aut vellet restituere partem, cum possit totum. Caterum potest aliquando debitor differre restitutionem cum adest justa causa, ut esset ad evitandum scandalum, aut propriam infamiam, aut ob alias rationes, quas puncto sequenti examinabuntur. Sed advertendum cum sententia communiori Lugonis Less. Mol. Tambur., etc. (quicquid dicant alii) quod cum debitum provenit ex delicto, non obstante causa justa differendi restitutionem, semper tenetur fur ad totum damnum, quod creditor patitur, reficiendum; quia hujusmodi damni semper causa est furtum antea factum (5); secus autem, si debitum proveniat ex ratione contractus (6).

105. Præterea, potest differri restitutio cum dilatio esset modica (nempe 20. dierum, ut putat Castropal.) et creditor nullum damnum patere: caterum, cum penitens potest statim restituere, regulariter loquendo dicimus cum Conc. quod confessorius non potest absolvere debitorem (7).

(4) n. 656. — (5) n. 679 ad 682. — (6) n. 678.

rem, nisi prius restituat, ut dicemus pariter *Tract. ult. punct. 1.* loquendo de iis, qui sunt in occasione proxima. Ratio est, quia cum restitutio sit res valde difficilis ad exequendum, si poenitens absolveretur antequam satisfaciat, communi experientia quæ habetur, relinquitur in eodem non restituendi periculo. Quare recte ait s. Thomas de Villanova: *Prius restituat, et tunc ad confessarium redeat, ut absolatur.* Dictum est regulariter, quia (ut dicit idem p. Concina) si restitutio non potest fieri tam cito, et poenitens dignoscatur vere paratus satisfaciendo, potest absolvi prima vice; et probabiliter (ut dicunt Lugo et Salm.) etiam secunda et tertia vice, si ea concurrant circumstantia, ut confessarius debeat illi dilationem concedere (1). Si autem admonitio de restitutione non esset profutura, vide quod dicitur *Tract. 16. n. 115.* loquendo de Poenitentiae Sacramento.

106. Quoad autem modum restituendi, qui non posset sine sua infamia per se restituere, debet saltem secreto per confessarium, aut per alium fidelem restituere. Sed hic dubium fit: cum accideret quod confessarius sibi retineret pecuniam sibi traditam, ut restituatur, an poenitens teneatur iterum ad eam solvendam? Negant Sotus Castr., etc. dicentes quod, cum non teneatur debitor ad palam restituendum, tenetur esse contentus creditor de restitutione manu alterius. Sed nos absolute affirmamus cum Lugo, (qui vocat contrariam tene probabilem) Less. Nav. Silv. Spor. Salm. Croix, etc. 1. quia licet fur non teneatur ad manifestandum suum delictum, nihilominus semper tenetur ad reddendum dominum indemnem; 2. quia fur tenetur ad omnia damna quæ eveniunt domino causa furti; et nunquam presumitur dominus esse contentus, usquedum non recuperet quod sibi ablatum est (2). Si vero dominus esset certus, et con-

(1) lib. 3. n. 679. et 682. — (2) n. 705.

fessarius imprudenter Missas celebrare fecisset; ait Tamb. quod si prima opinio opposita superius allata Soti, etc. est probabilis in primo casu, probabilis est etiam in hoc quod debitor ad nihil tenetur. Sed nec huic acquiescere valeo, quia semper creditor petit suum, et de illo, arbitrio suo, non aliorum, vult disponere (3). Jam dictum est num. 65. quod fur tenetur curare, ut suis sumptibus res perveniat in manus creditoris. Adverte tamen, quod commodatarius, si rem commodatam mittit domino per virum qui communiter existimatur fidelis, et res deperditur, adhuc ob culpam emissarii ad nihil tenetur, ita statutum per *L. Argentum 20. ff. de commodat.*

PUNCTUM IX.

DE ORDINE PERSONARUM QUIBUS RESTITUTIO PRIUS FACIENDA EST.

107. *Si res existit, debet domino tradi, sed si alienata est, etc.*

108. *Debent præferri creditores onerosi*

109. *Si omnes sunt onerosi.*

110. *An debita ex delicto, an ex contractu, etc.*

111. *An debita certa incertis.*

112. *An hypothecaria anteriora; et an anteriora personalia.*

113. *An debitor possit præferre quem maluerit.*

114. *Quid si creditor exigit, etc.*

115. *Si servus recipit salarium a domino ære alieno gravato.*

107. Cum debitor potest omnibus satisfacere, nullus ordo observandus est. Sed cum non potest omnibus, sequentes regulæ observandæ sunt:

1. Si res existit, debet utique domino illa restitui, aut, eo deficiente, pauperibus, ut dicit Busemb. Idem currit pro restitutione rei emptæ, cum pretium non est solutum, quia tunc dominium penes venditorem restat, ut habetur ex §. *Vendita, instil. de rer. div.* Secus autem si venditor pro pretio pignus, aut cautionem accepisset; tunc enim dominium jam in emptorem translatus est, et venditor jam pro suo pretio in tuto est: et

(3) ibid. v. Quid si.

idem dicimus cum Lugo Mol. Laym. Castrop. Vasq. Azor., etc. (contra Bonac. et Salm.) si fidem pretii percepit, quia etiam tunc rei dominium est emptoris, ut in capite sequenti de contract. num. 167. Quare tunc nihil aliud venditori competit quam actio personalis in emptorem (1). Si amenisset pecunia furtiva confusa cum propria, recte dicunt Castropal. Ronc. et Croix, illam restitui debere suo domino, dum in tali casu totus cumulus eidem remanet obligatus (2).

108. 2. Debita onerosa satisfacienda sunt ante gratuita, quia horum promissio semper includit tacitam conditionem deducto ære alieno (satisfactis debitis) ut dicunt communiter Lugo, Silv. Molin. Navar. Less., etc. ex *L. Inter, §. 15. ff. de re judic. (3).*

109. 3. Si debita autem sunt omnia onerosa, 1. debet satisfieri debitis, quibus obligata sunt bona debitoris cum expressa hypotheca. 2. Debitis cum hypotheca tacita, et hæc inter præferendæ sunt uxorum dotibus. 3. Depositis, in manu debitoris deperditis. 4. Debitis privilegiatorum, nempe, pupillorum, locorum piorum, etc. 5. Cæteris debitis personalibus. Sed omnibus istis creditoribus, licet expressam haberent hypothecam, debet semper præferri qui pecuniam dedit ad rem emendam, aut ad domum reparandam, aut ad campum colendum, et custodiendum, aut ad colligendas fruges, ut est expressum in *L. 3. ff. Qui potiores, etc. (4).*

110. Dubitatur 1. quæ debita prius satisfacienda sunt, an quæ ex delicto, an quæ sunt ex contractu? Tres sunt sententiæ: Prima præfert quæ sunt ex delicto; ita Medin. Rebell., etc. cum s. Thoma (5), quia retinere res ablata est major injuria, quam non solvere pro debito promisso ex contractu. Secunda præfert debita ex contractu, non jam gratuito, sed

(1) n. 684 et 685. — (2) n. 686. — (3) L. 3. n. 649 v. Secunda et n. 689. — (4) n. 689 et 690. — (5) Opusc. 73. c. 18.

oneroso; ita Cajet. Nav. etc., quia secus (dicunt isti) fieret restitutio pro furto ex eo quod ad alios spectat; sed Lugo hanc rationem uti firman non habet. Tertia communior Lugo Less. Castr. Bonac. Laym., etc. et mihi probabilior, dicit præfatis debitis pro rata satisfaciendum esse, modo non existat in specie res domini, aut modo non sit alicui creditorum hypotheca, secus, nullum habetur fundamentum ex lege aliqua, quod inter creditores ex delicto aut ex contractu prælatio facienda est (6).

111. Dubitatur 2. an debita certa (nimirum quorum domini certi) præferenda sint incertis? Probabiliter affirmant Less. Bonac. Busemb. Salmant. etc., quia debita certa lege naturæ debentur creditoribus, incerta vero tantum ex lege positiva debentur pauperibus. Nihilominus est satis probabilis sententia Mol. Bann. Tap. Rebell. etc. a Lugo nuncupata probabilissima, restitutionem faciendam esse pro rata; dum est valde probabile, ut aliunde dicunt Cajet. Covarr. Arag., etc. quod restitutio pauperibus debeatur etiam ex lege naturali; nam talis præsumitur esse creditorum ignotorum voluntas, quia cum ad ipsos nequeat pervenire restitutio, saltem fiat pauperibus pro suis animabus (7).

112. Dubitatur 3. an semper præferendi sint creditores anteriores? Loquendo de creditoribus hypothecariis cum expressa hypotheca, certum est semper inter ipsos præferendos esse anteriores. Et idem dicunt Lugo Vasq. Mol. cum aliis communius de creditore cum hypotheca tacita, quod debet iste præferri illis qui habent expressam. Inter creditores vero personales non negatur probabilis esse sententia Castr. Less. Holzm., etc. quod istis debeat pro rata creditorum satisfieri, dum istis non sunt obligata bona, sed persona debitoris quæ æque est obligata omnibus. Sed communior et probabilior est sententia de Lugo sancti An-

(6) n. 688. — (7) n. 687.

tonini Suar. Nav. Bonac. Conc. Croix Tol. et Salmant. qui citant sanctum Thomam et alios, præferendos esse personales anteriores, quia regula: *Qui prior est in tempore, potior est in jure*, licet a lege civili pro solis hypothecariis assignata sit, tamen a jure canonico (reg. 43. *jur in 6.*) illa assignatur pro omnibus; et talis regula est fundata in lege naturæ, dum licet creditor personalis directe habeat devictam solam debitoris personam, indirecte tamen sibi habet bona illius obligata (1).

113. Dubitatur 4. an debitor possit inter creditores personales pauperiorum præferre? Probabiliter id asserunt Molin. Sa Less. Laym. Med., etc. cum s. Thoma (2), quia pauper majus damnum suffert. Sed probabilius id negant Lugo, Castrop. Azor. Vasq. Less., etc., quia talis prælatio nullibi legum indicata reperitur. Excipit Less. si pauper esset in gravi necessitate; sed hoc dico debere intelligi tantum quando alii creditores tenerentur in particulari ad succurrendum tali pauperi, ex obligatione præcisa eleemosynæ (3).

114. Dubitatur 5. an creditor qui integrum suum debitum exigit, possit illud sibi retinere, quin aliis personalibus creditoribus impertiatur? Negat Lugo, si ille non est anterior, et si extrajudicialiter exigit. Sed est communissima sententia opposita, Less. Navar. Cabas. Salmant., etc., quia leges favent vigilantibus exactoribus; et non distinguunt in judicio, an extra, ut observatur in *leg. Pupillus, ff. Que in fraud. et L. Si non, in 6. §. 1. ff. de bon. auct. jud.*, etc. Hinc dicit Busemb. cum Silv. Navar. et Bonac. quod, cum quis creditorum personalium æqualium suum creditum efflagital, debitor tenetur ei satisfacere (4). Si nullas vero creditorum exigit, non potest debitor (qui est impotens satisfaciendo omnibus suis creditoribus) arbitrio

(1) n. 690. — (2) Opusc. 73. c. 18. — (3) L. 3. n. 691. — (4) n. 692.

suo uni integre satisfacere. Et in tali casu dicimus cum Castrop. Tourm. Conc. Salm. Bon. Azor., etc. (contra Less. et alios) non posse creditorem integram solutionem sibi factam retinere. Nec obstat dicere quod præfata lex, *Pupillus*, non revocat quod solutum est, quia leges tantum intendunt remunerari creditoris diligentiam, non autem dare alicui jus retinendi quod debitor ei injuste solvit; nec in hoc jure potest accepi se in bona fide (5).

115. Dubitatur 6. an possit servus qui non est præcise necessarius recipere stipendium a domino ære alieno gravato? Respondetur quod potest retinere illud, si in bona fide recepit. Si autem ille advertit dominum in posterum futurum fore aliis creditoribus satisfaciendo injuste (sine necessitate) impotentem ex tali solutione, dicimus cum Navar. Ang. etc. eum teneri ab illo discedere, nec posse prosequi ad exigendum; nam alias ille fit causa creditorum damni, ut diximus in simili casu n. 75. (6). Contra uxores, et filii licet recipiant alimenta a patre quantovis ære alieno gravato, ut dicunt Sanchez Laym. et Croix (dummodo non habeant unde aliunde vivant), cum talis debitor teneatur ex justitia eos alere. Imo quantum ad uxorem dicunt Mol. Navar. Vasq. et Laym. illam, licet haberet unde viveret, etiam posse a viro usurario ad restituendum impotente alimenta recipere; quia vir non minus tenetur ad mulierem alendam, quam ad pro debitis solvendum. Addit Laym. quod mercedes operariorum pro debitoris necessariis usibus debent etiam creditis hypothecariis præferri (7).

PUNCTUM X.

QUE CAUSÆ EXCUSANT A RESTITUTIONE.

116. Causæ excusantes ex parte creditoris sunt: 1. Si restituitur ejus creditor; 2. si præsumitur ejus consensus; 3. si prævidetur ejus abusus.

(5) n. 693. — (6) n. 694. — (7) n. 695.

417. Ex parte debitoris: 1. Si deest culpa; 2. si obtinetur compositio; 3. si damnum suum est multo majus; 4. si adest animæ periculum; 5. vel vitæ, vel fame; 6. si cedit bonis.

418. Excusat necessitas.

419. et 420. Quid si creditor etiam esset in necessitate.

116. Nonnullæ causæ excusant ex parte creditoris, aliæ ex parte debitoris. Ex parte creditoris excusat 1. si solvis creditori creditoris tui, quia tunc acquirendo cessionem crediti illius, jam potes juste compensare. 2. Si prudenter præsumere potes dominum consentire, ut tu illam rem tibi sumas, aut acceptam tibi retineas, ut communiter admittunt Silv. Navar. Lugo. Less. Sanch. Sa Sayr. Holz. Croix, etc. (1) et expresse hoc docet s. Anton. (2) qui dicit: *Invito domino dicitur, quia si credit dominum permissurum, et subest justa causa credendi, (restituere) non tenetur*. Et habetur ex L. 46. §. 7. ff. de furtis, ubi sic dicitur: *Recte dictum est, qui putavit domini voluntatem attingere, non esse furem; quid enim dolo fecit qui putat dominum consensurum fuisse?* Ratio est, quia tota furti malitia consistit in eo quod contra domini voluntatem alienum accipit; unde supposito domini consensu, non est amplius furtum. Confirmatur hoc ex s. Th. (3) qui permittit Religioso donare sub spe ratihabitionis prælati, nempe si putat licentiam habituram fuisse, si ab eo illam petisset. 3. Debitor ad restitutionem non tenetur, si dominus rei restituendæ hac abusus fuisset ad peccandum, ut dicunt Less. Lugo Sot. Mol. Navar. Croix, etc. contra alios; et expresse id docet s. Thomas (4) dicens: *Quando res restituenda apparet esse graviter nociva ei cui restitutio facienda est, vel alteri, non debet ei tunc restitui: quia restitutio ordinatur ad*

utilitatem ejus cui restituitur. Imo quando dominus ea re in tertii damnum abusus fuisset, tu teneris denegare illam, semper ac sine damno tuo gravi potes ei illam denegare, ut dictum est n. 36. ubi dictum fuit numquam licere, etiam ad vitandam propriam mortem, gladium restituere volenti inimicum occidere. Et tunc peccares non solum contra charitatem, sed etiam contra justitiam, ut docent communiter Lugo Sot. Less. Castrop. Conc. et Salm., quia proximus jus habet ne quis in sui damnum cooperetur (5).

117. Ex parte autem ipsius debitoris, excusatur ipse a restitutione, 1. si in damno causando culpam lethalem non commisit, ut n. 39. diximus. 2. Si restitutio pauperibus pro debitis incertis faciendâ esset, et debitor a Papa compositionem obtinisset, ut dictum est n. 68. aut si ipse pauper esset, et sibi applicasset (6). 3. Si restituere sine damno suo multo majore, et duplo excedente nequiret, nam tunc recte restitutionem differre potest, modo ex dilacione æquale damnum dominus passurus non esset; ut dictum est n. 65. Pro amissione vero lucri non potest debitor restitutionem differre, ut recte dicunt Salm. Excipit Beya, si ex dilacione nullum passurus esset damnum creditor (7). 4. Si restituere non posset debitor sine periculo animæ suæ aut suorum, v. gr. si periculum subesset quod mulier aut filia prostituatur, aut se dedit in latrocinia, etc. ita Less. Mol. Bon. Filiuc., etc. (8) 5. Si restituere sine vitæ aut famæ periculo non potest; modo famæ suæ amissio damno creditoris præponderet, ut n. 99. in fine. 6. Si cedit bonis suis; nam leges debitori impotenti omnibus creditoribus suis satisfaciendo permittunt, ut sibi retineat quantum satis est ad se sustentandum juxta statum suum, cedendo illis reliqua sua bona, et ita ut liber sit pro

(1) L. 3 n. 700. v. Quar. hic i. — (2) 2. p. 1. c. 15: in princ. — (3) in 4. d. 45. q. 2. art. 5. ad 4. — (4) 2. 2. q. 2 a 5, ad 1.

(5) n. 696. v. Teneris. — (6) n. 696. — (7) n. 697. — (8) n. 698. ad 9.

eo quod solvendo non est, modo ad meliorem fortunam non perveniat: *L. Cum, et fil. c. Qui bon.*, etc., licet dicat Layman, quod etiam ille in paupertate sua remanens, tenetur laborare, et acquirere quantum potest, ut satisfaciat. Notandum tamen talem cessionem locum non habere in debitis ex delicto: quamvis Less. Navarr. et Salon. etiam concedant furi cedere bonis, retinendo sibi quantum ei ad victum satis est (1).

118. Excusa 7. paupertas, si restituendo vitam decentem juxta statum suum debitor ducere non possit; Azor. Sot. s. Anton. Navarr. Laym. Salm. Croix, et alii communiter (2); modo (intelligitur) debitor talem statum juste acquisiverit; nam si injuste acquisisset furtis aut fraudibus, ille teneretur ad restituendum, etiamsi casurus sit a suo statu, ut communiter dd. Præterea intelligitur, ut dicunt Castropal. Navarr. Silvest. p. Layman Croix, etc. modo debitor culpabiliter ludis, crapulis, etc. in talem necessitatem se non conjecerit: sed hoc non obstante, semper ac debitor a suo statu juste acquisito casurus esset, mihi et aliis doctis durum videtur ad integram restitutionem illum obligare. Ceterum recte advertunt s. Antonin. Spor. Elbel, etc. quod in tali casu semper tenetur debitor expensas diminuire, ut possit restituere saltem quod potest (3).

119. Sed majus dubium est, an paupertas a restitutione excuset, cum dominus etiam esset pauper? Hic oportet distinguere necessitatem extremam a gravi; si debitor restituendo se aut suos (nempe filios, parentes, aut uxorem) in extremam necessitatem conjecturus esset, excusatur; quia tunc bonis quæ restitutus esset utitur, non secus ac si jam in extrema necessitate constitutus esset; et hoc quamvis res aliena in sua specie existeret; et etiamsi rei dominus in

(1) n. 699. — (2) L. 3 n. 702. — (3) n. 688. ad 5. et 6. et n. 702. ad Dicendum 2.

eadem necessitate extrema reperiretur; quia in tali necessitate omnia sunt communia, ideoque in tali casu melior est conditio possidentis; sed recte excipiunt Less. et Castrop. si accideret casus quod dominus rei ex illo particulari furto in extrema necessitate positus esset: dum dominus qui prius possidebat tunc preferendus est (4). Sed si fur, necessitate transacta, teneatur ad restitutionem, vide dicta num. 19.

Loquendo autem de gravi necessitate, si solus debitor est in gravi necessitate, aut si restituendo decidere debet a statu suo juste acquisito, bene potest ille restitutionem differre, ut dictum est num. præcedenti. Sed dubium restat, cum uterque, nempe debitor et creditor sunt in eadem gravi necessitate, an debeat fieri restitutio: et respondetur quod, si creditor jam in gravi necessitate reperitur, debitor restituere debet, licet in æqualem gravem necessitatem conjiciendus esset, quia in æquali necessitate preferendus est creditor; ita communiter Azor. Mol. Less. Laym. Spor. Salm. Croix, etc. sed si debitor et creditor in eadem necessitate gravi jam reperiuntur, adeo ut illud vitæ sustentandæ juxta eorum statum satis non sit; tunc aliqui dicunt debitorem teneri restituendo: saltem cum debitum est ex delicto; ut dicit Rone. Sed Lessius Castrop. Sylv. et Trullench. cum eodem Rone. merito dicunt, probabile esse in tali casu restitutionem posse differri; quia tunc debitor restituendo subicere se deberet damno multo majori, dum ex gravi necessitate in quasi extremam prolabi deberet. Sed excipitur semper, si creditor propter illud furtum in particulari in illam gravem necessitatem lapsus esset. Excipitur si res in specie existeret (5). Advertendum hic tandem quod qui dubitat an damnum quod causavit, sit leve, an grave, non tenetur compensare nisi leve. Sed si res ablata existit, et dubitat an

(4) n. 701. — (5) n. 704. et 702.

sit valoris gravis, an levis, tenetur sub gravi ad eam restituendam; aliter exponet dominum ad injuste subeundum damnum grave (1). Ad quid autem teneatur possessor bonæ fidei, superveniente dubio, quod res non sit sua, vide dicta n. 73. hujus Tract. et Tract. i. n. 20.

120. Quæritur hic ultimo, an debitor donans creditori immemor sui debiti, a restitutione excusetur? Negant Sanch. Laym. Bonac., etc. quia (ut aiunt) non potest una solutione satisfieri duabus obligationibus, uni ex titulo justitiæ, alteri ex titulo gratuito. Sed affirmant Card. Rodriguez Mazzotta et La-Croix, cum Rebellio ac aliis, quorum sententia satis est probabilis, semper ac certe præsumitur quod debitor, si debiti fuisset memor, nequaquam donasset. Ratio est, quia semper censetur quisque, cum dat bona sua, velle potius satisfacere obligationi justitiæ, quam voluntati donandi, sive obligationi factæ donationis, quæ cum facta fuerit per errorem, sive per debiti oblivionem, quæ dedit causam donationi, manet rescindibilis ab eodem donante, qui in conscientia non tenetur ad eam implendam; nam in quovis homine supponitur tacita mens non velle se obligare, ubi deceptus invenitur (2). Nec obstat 1. quod in contractibus non attenditur voluntas interpretativa, seu conditionalis, sed actualis; quoniam in nostro casu non intelligitur facta satisfactio primæ obligationi per voluntatem interpretativam, sed per voluntatem actualem ab initio habitam a debitore satisfaciendi debitum quod contrahebat; quæ voluntas habitualiter perseverat semper ac non revocatur; et hæc voluntas debet prævalere, tanquam anterior et magis urgens; idque probatur ab iis quæ scribunt ipsimet adversarii in similibus casibus (3). Nec obstat 2. quod debitum certum nequit compensari cum satisfactione probabili, quia hoc

(1) n. 706. — (2) L. 3. n. 700. v. Quær. 2. — (3) Ibid.

procedit, cum debitum est certum et solutio est tantum probabilis; sed in casu nostro habetur quod debitum est certum et satisfactio sive datio debiti compensativa etiam est certa quapropter æqualitas jam ponitur. Stante igitur ex una parte debiti oblivione, quæ causam dedit donationi, redditque eam aut nullam, aut saltem rescindibilem ab eodem donante; et ex alia parte præsumpta satisfactione obligationis justitiæ per voluntatem perseverantem debitoris illam satisfaciendi: in hoc casu redditur dubia lex sive obligatio satisfaciendi duobus oneribus justitiæ et donationis; et cum hujusmodi lex sit dubia, ipsa non obligat, juxta id quod dictum est in Tract. i. ex n. 13 et 32.

Idem autem quod dicitur hic de debito procedit de votis; quapropter si quis aliquod edidit votum, et postea implet operam promissam immemor voti, non tenetur iterum implere, semper ac pro certo præsumere potest quod, si memor voti fuerit, pro eo operam impletam applicasset. Idque communiter docent Suarez Azor. Bonac. Lessius Laym. Sanch., etc. quia tunc votum impletur per illam primam voluntatem habitam in principio, cum votum fuit emissum. Idemque dicunt ipsimet aa. de obligatione implendi pœnitentiam sacramentalem (4).

CAPUT IV.

DE CONTRACTIBUS.

PUNCTUM I

De contractu in genere.

121. Quot modis constituuntur contractus.
122. Qui contrahit sine animo contrahendi, aut se obligandi.
123. De contractibus turpibus.
124. De contractibus initis dolo, am errore.
125. Metu.
126. Sine solemnitatibus.

121. Contractus qualuormodis constituitur: 1. solo consensu, ut venditio, locatio, etc. 2. solis verbis, ut (4) N. 700. v. Limitant vero.

eo quod solvendo non est, modo ad meliorem fortunam non perveniat: *L. Cum, et fil. c. Qui bon.*, etc., licet dicat Layman, quod etiam ille in paupertate sua remanens, tenetur laborare, et acquirere quantum potest, ut satisfaciat. Notandum tamen talem cessionem locum non habere in debitis ex delicto: quamvis Less. Navarr. et Salon. etiam concedant furi cedere bonis, retinendo sibi quantum ei ad victum satis est (1).

118. Excusa 7. paupertas, si restituendo vitam decentem juxta statum suum debitor ducere non possit; Azor. Sot. s. Anton. Navarr. Laym. Salm. Croix, et alii communiter (2); modo (intelligitur) debitor talem statum juste acquisiverit; nam si injuste acquisisset furtis aut fraudibus, ille teneretur ad restituendum, etiamsi casurus sit a suo statu, ut communiter dd. Præterea intelligitur, ut dicunt Castropal. Navarr. Silvest. p. Layman Croix, etc. modo debitor culpabiliter ludis, crapulis, etc. in talem necessitatem se non conjecerit: sed hoc non obstante, semper ac debitor a suo statu juste acquisito casurus esset, mihi et aliis doctis durum videtur ad integram restitutionem illum obligare. Ceterum recte advertunt s. Antonin. Spor. Elbel, etc. quod in tali casu semper tenetur debitor expensas diminuire, ut possit restituere saltem quod potest (3).

119. Sed majus dubium est, an paupertas a restitutione excuset, cum dominus etiam esset pauper? Hic oportet distinguere necessitatem extremam a gravi; si debitor restituendo se aut suos (nempe filios, parentes, aut uxorem) in extremam necessitatem conjecturus esset, excusatur; quia tunc bonis quæ restitutus esset utitur, non secus ac si jam in extrema necessitate constitutus esset; et hoc quamvis res aliena in sua specie existeret; et etiamsi rei dominus in

(1) n. 699. — (2) L. 3 n. 702. — (3) n. 688. ad 5. et 6. et n. 702. ad Dicendum 2.

eadem necessitate extrema reperiretur; quia in tali necessitate omnia sunt communia, ideoque in tali casu melior est conditio possidentis; sed recte excipiunt Less. et Castrop. si accideret casus quod dominus rei ex illo particulari furto in extrema necessitate positus esset: dum dominus qui prius possidebat tunc preferendus est (4). Sed si fur, necessitate transacta, teneatur ad restitutionem, vide dicta num. 19.

Loquendo autem de gravi necessitate, si solus debitor est in gravi necessitate, aut si restituendo decidere debet a statu suo juste acquisito, bene potest ille restitutionem differre, ut dictum est num. præcedenti. Sed dubium restat, cum uterque, nempe debitor et creditor sunt in eadem gravi necessitate, an debeat fieri restitutio: et respondetur quod, si creditor jam in gravi necessitate reperitur, debitor restituere debet, licet in æqualem gravem necessitatem conjiciendus esset, quia in æquali necessitate preferendus est creditor; ita communiter Azor. Mol. Less. Laym. Spor. Salm. Croix, etc. sed si debitor et creditor in eadem necessitate gravi jam reperiuntur, adeo ut illud vitæ sustentandæ juxta eorum statum satis non sit; tunc aliqui dicunt debitorem teneri restituendo: saltem cum debitum est ex delicto; ut dicit Ronc. Sed Lessius Castrop. Sylv. et Trullench. cum eodem Ronc. merito dicunt, probabile esse in tali casu restitutionem posse differri: quia tunc debitor restituendo subicere se deberet damno multo majori, dum ex gravi necessitate in quasi extremam prolabi deberet. Sed excipitur semper, si creditor propter illud furtum in particulari in illam gravem necessitatem lapsus esset. Excipitur si res in specie existeret (5). Advertendum hic tandem quod qui dubitat an damnum quod causavit, sit leve, an grave, non tenetur compensare nisi leve. Sed si res ablata existit, et dubitat an

(4) n. 701. — (5) n. 704. et 702.

sit valoris gravis, an levis, tenetur sub gravi ad eam restituendam; aliter exponet dominum ad injuste subeundum damnum grave (1). Ad quid autem teneatur possessor bonæ fidei, superveniente dubio, quod res non sit sua, vide dicta n. 73. hujus Tract. et Tract. i. n. 20.

120. Quæritur hic ultimo, an debitor donans creditori immemor sui debiti, a restitutione excusetur? Negant Sanch. Laym. Bonac., etc. quia (ut aiunt) non potest una solutione satisfieri duabus obligationibus, uni ex titulo justitiæ, alteri ex titulo gratuito. Sed affirmant Card. Rodriguez Mazzotta et La-Croix, cum Rebellio ac aliis, quorum sententia satis est probabilis, semper ac certe præsumitur quod debitor, si debiti fuisset memor, nequaquam donasset. Ratio est, quia semper censetur quisque, cum dat bona sua, velle potius satisfacere obligationi justitiæ, quam voluntati donandi, sive obligationi factæ donationis, quæ cum facta fuerit per errorem, sive per debiti oblivionem, quæ dedit causam donationi, manet rescindibilis ab eodem donante, qui in conscientia non tenetur ad eam implendam; nam in quovis homine supponitur tacita mens non velle se obligare, ubi deceptus invenitur (2). Nec obstat 1. quod in contractibus non attenditur voluntas interpretativa, seu conditionalis, sed actualis; quoniam in nostro casu non intelligitur facta satisfactio primæ obligationi per voluntatem interpretativam, sed per voluntatem actualem ab initio habitam a debitore satisfaciendi debitum quod contrahebat; quæ voluntas habitualiter perseverat semper ac non revocatur; et hæc voluntas debet prævalere, tanquam anterior et magis urgens; idque probatur ab iis quæ scribunt ipsimet adversarii in similibus casibus (3). Nec obstat 2. quod debitum certum nequit compensari cum satisfactione probabilis, quia hoc

(1) n. 706. — (2) L. 3. n. 700. v. Quær. 2. — (3) Ibid.

procedit, cum debitum est certum et solutio est tantum probabilis; sed in casu nostro habetur quod debitum est certum et satisfactio sive datio debiti compensativa etiam est certa quapropter æqualitas jam ponitur. Stante igitur ex una parte debiti oblivione, quæ causam dedit donationi, redditque eam aut nullam, aut saltem rescindibilem ab eodem donante; et ex alia parte præsumpta satisfactione obligationis justitiæ per voluntatem perseverantem debitoris illam satisfaciendi: in hoc casu redditur dubia lex sive obligatio satisfaciendi duobus oneribus justitiæ et donationis; et cum hujusmodi lex sit dubia, ipsa non obligat, juxta id quod dictum est in Tract. i. ex n. 13 et 32.

Idem autem quod dicitur hic de debito procedit de votis; quapropter si quis aliquod edidit votum, et postea implet operam promissam immemor voti, non tenetur iterum implere, semper ac pro certo præsumere potest quod, si memor voti fuerit, pro eo operam impletam applicasset. Idque communiter docent Suarez Azor. Bonac. Lessius Laym. Sanch., etc. quia tunc votum impletur per illam primam voluntatem habitam in principio, cum votum fuit emissum. Idemque dicunt ipsimet aa. de obligatione implendi pœnitentiam sacramentalem (4).

CAPUT IV.

DE CONTRACTIBUS.

PUNCTUM I

De contractu in genere.

121. Quot modis constituuntur contractus.
122. Qui contrahit sine animo contrahendi, aut se obligandi.
123. De contractibus turpibus.
124. De contractibus initis dolo, am errore.
125. Metu.
126. Sine solemnitatibus.

121. Contractus qualuormodis constituitur: 1. solo consensu, ut venditio, locatio, etc. 2. solis verbis, ut (4) N. 700. v. Limitant vero.

stipulatio, 3. scriptura, ut census, 4. traditione, ut donatio, mutuum, depositum, et commodatum (1).

122. Notandum 1. si quis externe contrahit, sed sine animo contrahendi, non remanere eum obligatum (nisi esset quia alter contrahentium, cum contractus esset onerosus, jam partem suam adimplevisset, ut dictum est in hoc *Tract. n. 93.*). Et qui contraheret sine animo se obligandi, probabiliter ne obligatus quidem remaneret (2).

123. Notandum 2. contractus turpes, v. g. grassationis, fornicationis, etc. antequam effectum habeat delictum, cum ipsi sint omnino irriti, non obligare; sed eo patrato, communior et probabilior sententia, quam tenent Sot., Cajet., Less., Sanch., Lug., Mol., Salm., Croix, etc. (quamvis opposita Adriani Comitoli et Tournely etiam sit satis probabilis) doceat teneri solvere pretium promittentem et recipientem non teneri illud restituere, tum ratione superioris allata, quod cum alter contrahentium partem suam posuit, alter tenetur ponere suam; tum etiam quia opus malum jam positum, licet non sit dignum pretio uti malum, est tamen aestimabile ut utile uni, et onerosum alteri, id ponenti (3). Vide quod dicitur *Tract. 13. n. 67.* Si quis autem donum aliquod mulieri traderet ad copulam extorquendam, non posset illa, copula non concessa, donum retinere; secus vero si donum datum fuisset ad voluntatem mulieris alliciendam (4).

124. Notandum 3. contractum dolo, aut errore circa substantiam initum esse invalidum, licet error non dedisset causam contractui, nempe cum, etiamsi pars errorem cognovisset, etiam contraxisset. Contra cum error est circa qualitatem rei, et causam contractui non dedit, ille certe est validus. Sed si error fuisset circa solam qualitatem, et contractui cau-

(1) N. 708. — (2) N. 740 et l. 6 n. 833. — (3) Lib. 3. n. 712. — (4) Ibid. quær. 2.

sam dedisset, nonnulli dd. dicunt esse nullum; sed communis et valde probabilior sententia vult esse validum, nam talis contractus non potest dici invalidus, nec lege naturæ, cum jam adest plenus consensus circa substantiam; nec lege positiva, ut constat ex textu Justiniani, *Instit. l. 4. tit. 13. de excep.* ubi declaratur validus talis contractus, licet detur actio parti deceptæ illum rescindendi. Sed hoc non obstante, quando error fuisset invincibilis, et res adhuc esset integra, probabile est cum Less., Laym., Castrop., etc. deceptum non teneri in conscientia stare contractui, cum omnium contrahentium mens tacita ea sit, ut nolint se obligare iis contractibus in quibus decipiuntur (5).

125. Notandum 4. contractus metu initos (modo metus sit gravis, et injustus, similiter posse rescindi non solum a iudice, sed etiam propria auctoritate partis metum passæ; et hoc etiam si res in manus tertii possessoris bonæ fidei transiverit. Et si unquam pars læsa peteret contractum rescindere, et altera renueret, potest tunc sibi compensare damnum quod passa est (6). Cæterum huiusmodi contractus ex se sunt validi, licet essent gratuiti, juxta sententiam communissimam et probabiliorum, quam tenent Less., Azor., Lugo, Salmant., et alii multi (7). Nihilominus excipiuntur 1. matrimonium (et etiam sponsalia ut dicitur *Tractatu 18. n. 3.*); 2. professio religiosa; 3. votum; 4. promissio, aut traditio rei ecclesiæ; 5. electio prælati; 6. auctoritas tutoris metu extorta; 7. jurisdictio ecclesiastica metu acquisita; 8. absolutio a censuris; 9. renunciatio beneficiorum. Loquendo autem de aliis, contractibus; jam dictum est quod metum patiens actionem habet rescindendi contractum; intelligitur quando metus est gravis, non autem cum est levis juxta probabilior sententiam; licet oppositam

(5) N. 714. v. Contractus et 715. — (6) N. 717. et seqq. — (7) N. 746.

Soti Navar., Lessii, Sanch., Castrop., Salm., etc. non judicamus improbabilem, sed semper excipiunt hi dd. matrimonium, et professionem religiosam, quæ irritari non possunt ob metus levis incussionem (1).

126. Quæritur autem inter dd. an liget in conscientia contractus sine debitis solemnitatibus celebratus? Multi affirmant, ut Sot., s. Antonin., Sa. Mol., etc. dicentes legem humanam auferre quidem actionem in huiusmodi contractibus, non autem naturalem obligationem, pro qua sufficit solus consensus. Multi alii vero id negant, ut Less., Lugo, Bonac., Salm., etc. et dicunt legem humanam, ut fraudum periculo occurrat, bene posse etiam naturale debitum auferre. Sed cum utraque sententia sit probabilis, puto in praxi omnino amplectendam esse tertiam sententiam Sanch., Cabass., Baup., Beje, etc. (qui adhæret etiam Sot.) nempe cum ei tale sit dubium, præferendum esse possessorem, donec a iudice non sit damnatus ad restituendum.

PUNCTUM II.

DE PROMISSIONE ET DONATIONE.

127. De promissione.

128. Quis non potest donare; et si quis recipit dona a debilis gravato.

129. De donationibus inter conjuges, et patres, et filios.

130. De donatione non acceptata; et si per nuncium, aut per litteras facta est.

131. Si est pro causa pia; et an hæres possit acceptare.

132. Traditio; adimplementum; donatio prodiga; causa finalis.

133. Causa ut donationes revocari possint præsertim si sint inofficiosæ.

134. De donatione causa mortis.

127. Quoad promissionem, probabile est simplicem promissionem, nisi adferat expressa voluntas sub gravi se obligandi, non obligare nisi ad culpam levem, dum talis promissio non jam obligat ex iustitia, sed ex sola fidelitate sive honestate, ut dicit s.

(1) N. 746. v. Excipe tamen. et seqq.

Thomas (2); et hujus sententiæ sunt etiam Cajet., Bann., Ledesm., Henriq., et Salm. cum aliis (3). Certum est autem omnino non obligare, quando res promissa redditur aut nimis noxia, aut impossibilis, aut illicita, aut inutilis, aut quoties talis rerum mutatio superveniat, ut si prævisa fuisset, promissio non fuisset facta; ita expresse s. Thomas (4) et alii communiter (5).

128. Quoad donationem, multa notanda sunt. Notandum 1. impeditas esse donando sequentes personas: 1. ratione carentes; 2. multi et surdi a nativitate; 3. pupilli et impuberes (nisi ad piam causam); 4. morte damnati; 5. communitatum administratores, nisi donationes sint remuneratoriæ, et eleemosynæ (6). Præterea non possunt donare ære alieno gravati; et advertendum eos qui dona ab huiusmodi recipiunt, teneri ad restituendum, si debitores iis donis impotentes fierent creditoribus solvendo; quia huiusmodi donatarii recipiendo sunt causa positiva damni creditoris quandoquidem contractus donationis non perficitur sola donantis voluntate, sed etiam acceptantis: unde ipsi, tanquam causa positiva damni creditoris ad restitutionem tenentur (7).

129. Notandum II. donationes inter conjuges non valere, nisi confirmatæ sint juramento, aut donantis morte, postquam in vita doni traditio facta est. Sunt tamen validæ si factæ sunt causa mortis, et si sunt remuneratoriæ; aut factæ a viro qui est prodigus, aut ab uxore ut vir aliquam obtineat dignitatem (8). Idem quod est inter conjuges, dicitur de donationibus patris factis filiis familiæ. Est valida tamen si talis donatio facta est causa matrimonii, aut studiorum (et tunc non præsumitur pater velle, ut res donata in legitimam

(2) 2. 2. q. 88. a. 3. ad. 1. — (3) Lib. 3. n. 720. v. In hac. — (4) 2. 2. q. 140. a. 3. ad. 5. et l. 3. n. 720. v. Notandum. — (5) lb. — (6) N. 721. — (7) N. 722. — (8) N. 723.

conpuletur); aut si filius est tantum naturalis, aut si pater donat fructus peculii adventitii (1).

130. Notandum III. donationem ante acceptationem obligationem aliquam non parere (nisi facta esset infanti, tunc enim pro ipsis acceptat lex). Ratio est quia nulla obligatio potest inter partes sine mutuo eorum consensu contrahi. Ita ex *L. si quis argumentum, § Si autem, c. de donat.* contra *L. Absenti ff. eod. tit.* (2). Vide etiam de *Franchis Dec.* 339. Et hoc procedit, etiamsi donatio esset juramento firmata (3); dum juramentum actus naturam sequitur, nempe donationis, quæ per se est revocabilis, quoties non est acceptata. Hinc est quod si donatio facta est per nuntium, illa potest revocari, usquedum coram ipso nuntio acceptata non sit; et si literis facta est, usquedum acceptationis responsio non refertur ad donantem (4). Ideoque eo casu juxta probabiliorum Lopez Tiraquel, Decii et aliorum, donatarius non potest talem donationem acceptare, si certior post donantis mortem fiat; quia tunc conjungi non potest (ut dictum est) consensus donantis cum illo donatarii, ut contractus validus fiat. Et juxta hanc sententiam, si nuntius culpa sua rem donatam non attulit donatorio, aut donationem sibi commissam non executus est, ipse tenebitur post donantis mortem non solum ad restituendum rem hæredibus, sed etiam damnum illatum donatorio. Sed hoc non obstante, non judico improbabile contrarium, quod tenent Less. Lugo Sanch. Salm. et Viva, qui dicunt donatarium etiam post donantis mortem posse acceptare donationem, ex eo quia donantis voluntas in literis aut in nuntio misso, aut in legatione huic data donationem faciendi, virtualiter perseverat. Et posito quod utraque sententia sit probabilis, dico quod si donatarius bona fide accepit donationem, et rem donatam jam

(1) N. 724. — (2) N. 725. — (3) N. 727. — (4) L. 3. n. 728.

accepit, licite potest eam retinere. Et tanto magis, si tunc cum donatio acceptatur, nec nuntius nec donatarius donantis mortis sunt conscii, quia tunc acceptatio est certe valida, ut dicunt Sanch. Lugo et Salmant. ex *L. Inter causas ff. Mandati etc.* Contra donatarius tenetur ad restitutionem si rem mala aut dubia fide recepit; cum juxta dicta n. 8. *hujus Tractatus*, et in opere (5), cum dubio etiam positivo, aut cum opinione probabilis legitima possessio acquiri non possit (6).

131. Quod autem supra dictum est, nempe quod donatio ante acceptationem non obligat, hoc currit etiamsi facta sit ad pias causas (advertendum tamen donationes pias a quolibet acceptari posse); ita probabilius docent Sanch. Castrop. Covar. Rebel. Salm. etc. Sed excipitur si donatio directe est facta Deo, quia tunc est votum; et in dubio præsumitur esse votum in quo probabile est posse Episcopum dispensare, licet donatio acceptata sit ex parte piæ causæ (7). Sed si donatarius (loquendo generaliter de omni donatione) decesserit ante acceptationem, quaeritur an possit hæres eam acceptare; affirmant Molin. Suarez. Sanch. etc. sed probabilius id negant Less. Castrop. Salm. et Rebel. quia hæres in omnia defuncti jura realia, non autem personalia, ut est hoc succedit (8).

132. Notandum IV. dominium rei donatæ non acquiri, nisi post traditionem. V. Donationem principaliter factam ut donatarium obliget ad aliquod, illa erit irrita, per donatarium stet, quin finis adimpleatur. Secus autem, si facta est ad allicendum eum ad aliquod præstandum (9). VI. Donationem prodigam non esse validam (10). VII. Donationem factam ob causam præsentem, aut præteritam non esse validam, si deest

(5) N. 729 et 730. — (6) Ibid. et 761. v. Ouer. 2. — (7) N. 726. — (8) N. 734. — (9) N. 734 et 736. — (10) N. 735 et fusius 1. 6. n. 851. v. Cum autem.

PUNCTUM III.

DE COMMODATO PRECARIO ET DEPOSITO.

135. De commodato et precario.

136. De deposito.

137. An debeat præservari res domino.

138. In quibus casibus depositarius teneatur restituere.

135. Hic pauca adnotanda habemus. *Commodatum* est cum aliquid ad usum præstatum ad tempus determinatum. *Precarium* est cum conceditur donec dominus illud repetat, et hoc precarium cessat morte illius, qui illud recipit, non autem morte dantis, donec per hæres non repetatur. *Commodatum* autem non potest repeti ante tempus determinatum, nisi esset quod aliter commodans damnum pateretur. *Expensæ ordinariæ* in commodato fieri debent a commodatario, *extraordinariæ* a commodante (8).

136. *Depositum* autem est cum datur aliquid custodiendum; unde depositarius non potest illo uti, sine domini saltem præsumpta voluntate; secus tenetur restituere usus valorem, si res non sit usu consumptibilis (9).

137. Notandum hic primo: in casu incendii, naufragii, etc. depositarius non tenetur depositi conservationem suis bonis præferre, nisi esset res multo præstantior suæ, quia tunc debet præferre depositum: sed potest sibi rei suæ valorem compensare: contra commodatarius semper tenetur præferre rei sibi in usum concessæ conservationem, aliter saltem tenetur dominum de pretio facere indemnem (10). An autem commodatarius, aut depositarius teneatur ad restitutionem, si res periret culpa sua, non jam theologica, sed tantum juridica, probabile est non teneri ad restitutionem, ut dicunt Lugo Cabass. Ronc. et Salm. (11) vide dicta hic n. 41.

138. Notandum 2. quod depositarius non tenetur ad restituendum depositum, si certe scit rem esse fur-

causa primaria; secus si deest secundaria (1).

133. Notandum VIII. quod donatio inter vivos multis de causis revocari potest. 1. Ob enormem donatarii ingratitudinem (2); 2. si donanti proles orta est, quæ prius carebat: intelligitur cum donatio de magna bonorum parte fuisset, et cum fit extraneis; quia si fuisset in alicujus ascendente beneficium facta, aut ad causas pias, tunc potest solum revocari in quantum est necessarium, ut filii suam habeant legitimam (3). An autem, quia nascuntur alii filii, possit pater donationem revocare, probabile est eum posse, licet negent alii. Sed si pater eam non revocat, non potest a filiis revocari (4); 3. si donatio est inofficiosa, nempe si lædit filios in legitima; et tunc si facta est extraneis a patre animo pravo, in totum revocatur; sed si sine tali animo, aut est facta aliis filiis, revocatur solum in partem. Donatarius attamen nihil tenetur restituere ante iudicis sententiam. An autem possit lædi filiorum legitima applicando bona in opera pia, permittunt Navar. Card. Rodrig. Lop. Veg. etc. modo restent filiis alimenta. Sed id negant Sanch. Less. Salm. Conc. etc., et hæc sententia videtur probabilior, quia leges civiles observari debent, ubi a jure canonico non sunt correctæ, ut diximus *Tr.* 2. n. 14. 15. et 33. (5).

134. Notandum denique omnes donationes causa mortis usque ad mortem esse revocabiles. Et supponuntur factæ causa mortis, quoties a donante factæ sunt aut pro tempore post suam mortem, aut ad suæ mortis considerationem. In dubio autem intelliguntur factæ inter vivos, adeoque irrevocabiles (6). Donationes causa mortis cum sunt factæ absentibus, non valent, nisi destinetur nuntius, aut epistola; sed si adsunt testes, valent ut fidei commissæ (7).

(1) L. 3. n. 737. — (2) N. 738. — (3) N. 739. — (4) N. 740 ad. 6 in fine. — (5) L. 3 v. 740. — (6) N. 744. — (7) N. 742.

(8) N. 744 et 745. — (9) N. 746 et 748. — (10) N. 752. — (11) N. 749.

tivam aut si ipse haberet certam sibi compensandi causam: aut si prudenter timeret, ne dominus ea abusus esset contra justitiam (ut gladio ad inimicum interficiendum) aut etiam contra charitatem ut dicit Less. cum s. Thoma (1), contra Saneb. et Bonac. (2).

PUNCTUM IV.

DE MUTUO ET USURA.

439. De mutuo, et quando debet restitui.
 440. De mutuo minoribus concesso.
 441. De concesso filiis familias.
 442. De usura.
 443. De mutuo dato sub spe lucri.
 444. De lucro gratis oblato.
 445. De oblato ex timore, etc.
 446. De pacto non repelendi sortem, nisi intra tempus longum.
 447. De damno emergente.
 448. De lucro cessante.
 449. Conditiones, i. ut mutuatarius admodum sit.
 450. 2. Ne ultra spem exigatur.
 451. 3. Ut mutuum sit causa damni et lucri cessantis.
 452. An damnum, aut lucrum debeat esse certum.
 453. et 454. De periculo.
 455. De montibus pietatis.
 456. et 457. De pena conventionali.
 458. An ut exigatur benevolentia, etc.
 459. De pactis obligatoriis, etc.
 460. De pacto restituendi in eadem quantitate.
 461. De præstando quod debetur ex justitia aut charitate.
 462. Obligatio usurariorum et hæredum
 463. et 464. De cooperatoribus.

139. Loquendo de mutuo, mutuum est cum datur res usu consumptibilis obligatione restituendi eam tempore præfixo in eadem specie, et bonitate. Sed si tempus non est præfixum, restituenda est cum exposcitur (elapso tamen aliquo convenienti spatio); imo restitui debet etiam non requisita, si a mutuante aut ob oblivionem, aut observantiam, aut loci distantiam, non exposcitur (3).

440. Notandum hic 1. quod mutuum datum universitati minori, et

(1) 2. 2. q. 62. 5. ad 1. — (2) n. 753. — (3) L. 3. n. 754. et 755.

Ecclesiæ, aut ad aliam piam causam non potest repeti, nisi probetur illud in eorum utilitatem esse impensum; excipitur, si daretur alicui ecclesiæ cum Prælati et capituli consensu (4).

441. Notandum 2. filios familias, qui non habent bona castrensia aut quasi, non teneri ad restituendam pecuniam mutuo acceptam. L. 1. C. de S. C. Maced. Et hoc non solum valet pro foro externo, sed etiam interno conscientie; excepto si cum juramento de satisfactione se obligasset (quod juramentum potest ceteroquin a Superiore ecclesiastico relaxari); sed in casu quo sciente et non contradicente patre accepissent, aut si mutuum in patris utilitatem expensum esset, nempe in ea quæ ille præstare filio debuisset, tunc pater tenetur ad satisfaciendum (5). Hoc tamen quod dictum est de pecunia, non præcedit pro re mutuo accepta a filio familias. Nec aliud de mutuo dicendum restat.

442. Loquendo de usura, usura est lucrum proveniens ex mutuo et usum rei mutuo datæ. Illa tum lege positiva, tum naturali est illicita: nam in aliis rebus usus est distinctus a dominio, sed in rebus consumptibilibus usus non distinguitur a dominio, dum usus rei destructionem importat, ideoque cum in mutuo dominium necessario in mutuatarium transfertur, si mutuans aliquid lucri exigeret, ex re non amplius sua, et ex sterili, ut est pecunia, frumentum, etc. exigeret (6).

443. Itaque ex mera mutui ratione nullum lucrum exigi potest. Immo ne licet quidem mutuum dare cum spe alicujus lucri; et licet s. Thomas (7) videatur admittere expectationem alicujus lucri, cum lucrum expectatur aut exigitur non ex pacti debito, sed ex benevolentia; hoc tamen dicimus intelligi debere cum mutuum principaliter datur ad benevolentiam expiscandam, et minus principaliter ali-

(4) N. 756. — (5) N. 757. — (6) N. 758. et 759. — (7) 2. 2. q. 78. a. 2. ad 3.

quod lucrum speratur. Sed principaliter mutuum dare ob lucri spem (licet sperati ob meram benevolentiam), ut esset si alias sine tali spe mutuum non daretur, dicimus omnino non licere, cum evangelium dicat: *Mutuum date, nihil inde sperantes.* Lucæ 6. 35. Et hoc est expressum in cap. Consult. de usur. ubi dicitur usurarius, qui mutuo dat animo lucrandi, licet sine pacto, alias non traditurus (verba sunt textus): et ibi adducuntur pariter verba quæ mox retulimus ex Evangelio (1). Et notetur hic prop. 42. damnata ab Innoc. XI. quæ dicebat: *Usura non est, dum ultra sortem exigitur aliquid tamquam ex benevolentia debitum.* Propositio merito reprobata, quia benevolentia nunquam obligare potest ad lucrum præstandum, cum multis aliis modis exhiberi possit (2).

444. Sed si mutuatarius daret aliquid mere gratis, bene potest a mutuante retineri. Sed quid dicendum in casu, quo dubitatur an mutuatarius gratis dederit, an ut mutui pretium? Respondetur, quando mutuans bona fide recepit, et postea superveniente dubio non potest certus fieri, tunc potest licite illud sibi retinere. Secus autem si jam recepit in dubio (quicquid dicant alii), quia cum dubio nemo legitime potest possessionem inchoare (3). Ceterum si mutuatarius non esset pauper, nec illiberalis, nec dedisset motus ab aliqua mutuantis efflagitatione, sive minis, tunc præsumi potest illum gratis dedisse; præsertim si dedit post sortis mutuo datæ redditionem (4).

445. Dicunt multi ad. et Laym. Sol. Lugo Castrop. Salmant. et alii, quod si mutuatarius ultra sortem dederit aliquid, ne videretur ingrati animi, aut ne deinceps sibi denegaretur mutuum, bene potest mutuans illud retinere; quia mutuatarius ad præstandum illud donum non inducitur ab aliqua extrinseca mu-

tuantis actione, sed tantum ex motivis suis intrinsicis, quæ omnia spontaneam efficiunt illam donationem (5).

446. Hic notanda propos. 42. ex damnatis ab Alexand. VII. quæ dicebat: *Licetum est mutuantis aliquid ultra sortem exigere, si se obliget ad non repetendam sortem usque ad certum tempus.* In mutuo est intrinseca obligatio, ut mutuans expectet restitutionem sortis pro aliquo tempore. Sed si mutuans se obligaret expectare ad tempus longum et extraordinarium (v. g. ad tres, vel quatuor annos), dicunt Sporer Medina Serra Ledes. Trullench. et Henric. posse tunc illum exigere aliquid, quia talis obligatio est extrinseca mutuo, adeoque digna pretio; saltem quia (dicunt Salm. cum Prado Bannez Aragona etc.) mutuans se obligando tantum temporis expectare, est moraliter impossibile, ut aliquod damnum aut incommodum notabile non patiatur. Et si potest quis licite aliquid exigere, si se obligat ad dandum mutuum intra longum tempus, ut dicit Molina, cum communi, cur non potest qui se obligat ad non repetendum suum, nisi post tempus extraordinarium (6)?

447. Quatuor sunt tituli ordinarii propter quos mutuans potest aliquid ultra sortem exigere. I. Titulus est *damnum emergens*, quod mutuans mutui causa patitur, tunc enim, ut dicit s. Thomas (7), non est quod ille vendat usum pecuniæ, sed indemnem se reddat in damno passo (8).

448. II. Titulus est *lucrum cessans*, nempe illud quod mutuantis non obvenit ob mutuum. De justitia hujus tituli sunt qui dubitant, sed immerito, dum communiter illud probatur apud ad. et etiam s. Thomam. (9), qui dicit duobus modis posse aliquem damnificari, aut si impeditur a consecutione alicujus boni, quod jam

(5) N. 763. — (6) N. 760. — (7) 2. 2. q. 78. a. 2. ad 1. — (8) N. 768. — (9) 2. 2. q. 62. a. 4.

(1) N. 762. — (2) L. 3. n. 762. — (3) N. 761. v. quær. 2. — (4) Ibid.

jam consecutus erat, aut si privatur illo quod jam habet. Et licet Angelicus alibi (1) dicat non posse mutuantem convenire de lucro sperato, quia non potest vendere quod adhuc non habet; attamen sapienter advertit doctus Sylvius (2) hoc debere intelligi, quod mutuans non potest exigere totum lucrum, quod speratur, sed tantum valorem spei. Sed de hoc titulo hodie non est amplius dubitandum, cum Benedictus XIV in Bulla *Vix perveni* declaraverit, unum ex justis titulis exigendi aliquid a mutuo, esse lucrum cessans, nempe (ut in Bulla se explicat) si pecunia aliter impensa fuisset, sive ad proveniunt annuos conquirendos, sive etiam ad licitam negotiationem exercendam honestaque lucra percipienda (3).

149. Nihilominus, ut hoc lucrum exigatur ratione damni emergentis aut lucri cessantis, tres requiruntur conditiones. *Prima* ut pactum lucri præcedat contractum (excepto si mutuans cogetur invitus mutuari, aut si mutuatarius, elapso tempore, non restitueret mutuum); et præterea ut mutuatarius etiam ante contractum sit admonitus de præfato titulo. Nec sufficit præsumere quod ille consensurus fuisset lucro promisso, si de justo titulo certior factus esset; quia ad contractum non sufficit voluntas interpretativa, sed requiritur actualis. Adamen si contrahentes consentirent contractui omni meliori modo, quo iniiri potest, tunc probabiliter dicunt Less. Tourn. Salm. et Croix quod potest exigere lucrum promissum. Caterum Bened. XIV. in præfata Bulla hæc præscribit: «Quia ab omni usurae labe se immunes præstare volunt, admonendi sunt, ut contractum iniituum ante declarent, et conditiones inserendas explicant, et quem fructum ex pecunia postulent» (4).

(1) 2. 2. q. 78. a. 2. ad. 1. — (2) 2. 2. q. 77. a. 4. Quar. 5. — (3) N. 768. — (4) L. 3. n. 769 et 773.

150. *Secunda* conditio est ut ratione lucri cessantis non exigatur ultra valorem spei lucri sperati, deductis expensis, et pretio laboris, quem impensurus fuisset ut tale lucrum exigeretur: non jam ex toto, sed ex parte, nempe quantum mutuans aliis soluturus fuisset ut liberaretur ab ipso labore (5).

151. *Tertia* conditio est ut mutuum sit vera causa damni, aut cessationis lucri; nam si mutuans illud lucrum alia pecunia sibi fecisset, aut alia industria, cui vacare non potuisset illam pecuniam in negotiationem applicando, tunc nihil potest exigere. Sed si mutuans daret mutuo pecuniam negotiationi destinata, nec illi esset animus aliam pecuniam pro familie opportunitatibus, aut pro alio fine reservatam, in illius locum sufficere, tunc probabiliter potest exigere lucrum cessans pecunie mutuo datae, ut dicunt Less. Lug. Laym. Castr. Valent. Salm. etc., quia tunc revera mutuatio est causa cur cesset lucrum speratum a pecunia; nec mutuans tenetur in mutuatarii gratiam negotiationi exponere pecuniam illi non destinata, sed aliis suis finibus. Ego tamen hoc non admitterem in casu quo mutuanti, cum mutuum dat, esset animus substituendi negotiationi illam pecuniam reservatam (6).

152. Addit P. Cencina his tribus conditionibus quartam, nimirum ut damnum aut lucrum sit certum: nempe quod parata sint lucranda occasiones. Sed melius dicunt communiter cum Sylvio Navarro Mald. Tap. Salas. Decoquer Salm. etc. quod bene potest in pactum deduci lucrum solvendum ob illos titulos incertos, modo sint probabiles et modo non exigatur ultra valorem periculi damni, aut spei lucri, dum subiacere illi periculo damni incerti, et privare se spei lucri incerti utique sunt digna pretio (7).

153. III. Titulus est periculum
(5) N. 769. v. 2. Conditio. — (6) N. 771. — (7) N. 770.

amittendi sortem. Hic titulus est valde nonnullis decertatus; sed communiter, et merito admittitur etiam ab auctoribus probabilioristis, prout sunt Fagnanus Petroc. Cabassut. Tourn. Wigandt ultra Silvest. Sylv. Less. Mol. Lug. Salmant. et alios, dummodo periculum sit extraordinarium, non autem commune. Ratio est, quia suscipere tale periculum est certe dignum pretio, ut docet s. Thom. (1), qui dicit: *Res extra periculum plus aestimatur, quam existens in periculo*. Et hoc confirmatur ab eo quod expressum fuit a Conc. Lateran. sub Leone X. sess. 10. ubi damnatum fuit recipere aliquid ex mutuo; dummodo (nota) non esset periculum sortis, aut expensæ, ut illa recuperetur, dicente Concilio lucrum quod exigitur tunc esse usuram, *quando nullo sumptu, nullove periculo conquiri studetur*. Confirmatur etiam ex declaratione S. C. de propaganda fide approbata ab Innoc. X. et relata a pluribus gravibus aa., nimirum a Cabass. Tournely La Croix Bancel et primo ab Hurtado, qui authenticum exemplar manu notarii apostolici firmatum addegit; in illa dictum fuit posse ex mutuo peti lucrum ultra sortem, *ratione periculi probabiliter imminuentis* (2).

154. Opponunt adversarii textum in cap. *Naviganti de usur.* ubi legitur quod pactum exigendi aliquid præter sortem habendum est usurarium, quando mutuans suscipit supra se sortis periculum; verba textus hæc sunt: *Eo quod (mutuans) suscipit in se periculum, usurarius censendus est*. Sed respond. 1. a multis quod in textu citato præsumitur ex errore sublata fuisse particula *non*, quæ præcedebat verbum *censendus*; ita valde probabiliter Tourn. Cabass. Laym. Castrop., etc. ratione accepta ex contextu verborum immediate subsequentium: *Ille quoque... non debet ex hoc usurarius reputari*, etc. loquendo de alio casu: cæteroquin hoc (4) Opusc. 75. c. 6. — (2) Lib. 3. n. 765.

non cohæreret cum verbis præcedentibus *usurarius censendus est*. Sed (de hoc quicquid sit) respondetur 2. cum Fagnano, quod hoc valet pro foro externo, quod præsumit in tali contractu animum usurarium, non autem pro interno. Respond. 3. hoc currere quando mutuans vi ipsius mutui vellet obligare mutuatarium ad transigendum huiusmodi periculum, nam si mutuatarius offerret cautionem, mutuans teneretur eam acceptare; non autem cum non intendit eum obligare (3).

155. Hic scire juvat ab eodem Conc. Lat. adducto approbatos fuisse montes nuncupatos *pietatis*, in quibus exigitur certum lucrum ultra sortem propter expensas officialium montis, et ob pignorum conservationem, quæ veneunt elapso tempore præfixo mutui restitutioni, et quod residuum est redditur dominis, si inveniuntur, alias applicantur pauperibus, aut in ipsius montis augmentum. Dicunt nonnulli mutua huius montis non debere dari, nisi pauperibus, ne postea deesset unde auxilietur pauperibus, in quorum gratiam præsertim huiusmodi montes instituti sunt (4).

156. IV. Titulus est *pæna conventionalis*, nempe pactum, quod si mutuatarius non satisfacit solutioni intra tempus prædefinitum solvenda ei erit aliqua summa ultra sortem. Hic titulus etiam communiter censetur justus a Soto Less. Tournely Cabas Henrico de s. Ignatio Wig. Salmant., etc.; talis enim pæna non imponitur, nec imponenda est fine lucrandi, sed fine reddendi vigilem mutuatarium redditioni in præfinito tempore. Ut tamen talis pæna exigatur, tres requiruntur conditiones: 1. ut dilatio mutuatarii in reddendo sortem tempore præfinito sit notabilis et culpabilis; 2. ut pæna sit moderata, et culpæ proportionata; 3. ut mutuatarius se obliget ad reddendam sortem tempore, quo vere (3) n. 765. v. Obijciunt 2. — (4) n. 765. v. Circa.

possit ille eam restituere, alias pactum æstimatur usurarium (1).

157. Dubitatur autem an præfata pœna debeat ante sententiam iudicis? Alii negant; sed probabilius affirmant Less. Tournel. Silvest. Salmant., etc., quia talis pœna induit pacti rationem, non pœne (2). Et hic advertendum quod pactum nuncupatum *legis commissoriae*, nempe quod si non reddatur termino præfixo mutuum, pignus in totum abdicatur mutuanti, hoc pactum solum cohonestari potest si appositum fuisset tanquam pœna conventionalis cum conditionibus supra expressis; ceterum per se loquendo, esset usurarium, et mutuans, pacto non obstante, deberet restituere totum superfluum pignoris ultra sortem, et præterea fructus pignoris perceptos, si illud est fructiferum; ideoque pactum, ut a mutuante exigantur fructus fundi pignori dati, nuncupatum *antichrises* (vulgo *a godere*), per se est illicitum. Excipitur si tale pignus fuisset datum pro dote promissa (sed non adhuc constituta), ad sufferenda matrimonii onera (3).

158. Ad dignoscenda quamnam pacta licita sint in mutuo, oportet attendere regulam traditam a s. Thoma (4), nempe omne onus quod imponitur dignum pretio, esse usuram; non autem, si exigitur aliquod quod pecunia non acquiritur, ut est benevolentia (5); modo non exigatur aliquod beneficium in particulari, tanquam debitum illi benevolentiae, aut gratitudinis, cum dampnata sit propositio 42. ab Innocent. XI. quæ dicebat non esse usuram exigere aliquid, tanquam *ex benevolentia et gratitudine debitum*, ut esset v. g. si mutuans obligasset mutuatarium ad ei conferendum aliquod officium; ratio est, quia gratitudo potest multis aliis modis exhiberi, ut laudando, honore afficiendo benefactorem, etc.

(1) N. 766. — (2) N. 767. — (3) L. 3. n. 775. et 776. — (4) 2. 2. q. 78. a. 2. — (5) N. 774.

Quare debitum reddendi aliquod in particulari est onus pretio æstimabile, adeoque usura.

159. Ita etiam est illicitum obligare mutuatarium ad emenda inopertum a mutuante necessaria, aut locandam illi domum, ad vendendum frumentum, ad mutuandam pecuniam, aut id simile. Dictum est *in posterum*, quia exquirere a mutuatorio hæc eodem tempore quo ille petit mutuum, hoc non est illicitum, ut docet s. Thomas cum aliis communiter (6).

160. Est illicitum etiam pactum, ut pro pecunia aut alia re mutuo data, reddatur alia rei species, quia hoc onus etiam esset pretio æstimabile. Illic autem dubitatur, an sit licitum pactum, ut reddatur res mutuo data certo tempore in eadem specie, et quantitate? v. g. si datur mutuo frumentum mense Augusti cum pacto, ut restituatur in eadem quantitate mense Maio? Respondetur, quando dubium est æquale, quod mense Maio frumentum (et idem de ceteris rebus) possit crescere et decrescere, aut si mutuans statuit suum frumentum usque ad Maium conservare, tunc certe licitum est pactum; deductis tamen expensis, aut periculo conservationis. Sed si res non potest pretio decrescere mense Maio, et contra mutuans non erat certo conservaturus (quicquid dicant Less. Salm. Azor. Bonac. etc.), tale pactum est usurarium; nam obligando mutuatarium ad reddendum frumentum Maio cum pluris valet, dignoscitur animus lucrandi; unde tunc in restituenda sorte deducendus est a sorte valor augmenti. In mutuo autem pecunie semper licitum est pactum, ut reddatur in eadem specie, saltem si diminutio non est moraliter certa (7).

161. Est commune inter dd. non esse illicitum mutuanti exigere aliquid ex iustitia debitum, v. gr. ut mutuarius cesset a vindicta, aut ab injusta vexatione, aut ut solvat de-

(6) N. 780. et 781. — (7) N. 782.

bitum prius contractum (1). Diximus *ex iustitia debitum*, quia non currit regula, si res erat debita ex charitate. Quare dicimus cum Azor. Bonac. Spor. Salmant. etc. (quicquid dicant p. Concina et alii), quod si detur mutuum medico, aut avvocato, qui tenebatur mederi, aut causam defendere ex sola charitate, non licet pacisci, ut ipse teneatur hoc præstare; quia, posito pacto, additur onus iustitiæ, quod est dignum pretio (2). Ita etiam dicimus cum Lugo Laym. Bonac. etc. adversus alios, non licere mutuanti obligare mutuatarium ad remittendam offensam, quam deberet ex charitate ei remittere, sed ex iustitia poterat satisfactionem petere (3).

162. Denique loquendo de usurariorum obligatione, et aliorum, qui positive et graviter cooperantur contra mutuatarii voluntatem, ipsi tenentur restituere omnes usuras exactas, non autem accessiones factas ex usuris, quia hic est fructus industriae, qui spectat ad illum qui eam adhibet (4). Probabile est autem hæres usurariorum non teneri in solidum ad restitutionem usurarum sed quemlibet pro sua rata, ut deducitur ex c. *Tua nos*. 9. de usur. et ex l. 1. Cod. de delict. defunct. l. 4. tit. 17. (5).

163. Servi usurariorum qui cooperantur in aliquo quod mutuatorio non displicet, ut in deferendo pignore, aut pecuniam, aut in tabulas referre, aut amicis verbis usurarum solutionem efflagitare, hi excusantur a restitutione; secus qui firman chartographum, aut minis, aut aliis mediis cogunt ad solutionem (6).

164. Loquendo denique de iis qui consilium præstant, aut pecuniam exhibent usurario, hi excusantur a restitutione, sicut dicunt Lugo Tol. Silvest. et alii communiter, cum id agunt in mutuantis gratiam (7). De-

(1) N. 774. et n. 777. — (2) Ibid. — (3) N. 778. — (4) l. 3. n. 784. et 792. — (5) N. 790. — (6) N. 789. — (7) N. 785.

mum notandum quod usurarii publici sunt infames, et eorum testamentum est nullum; nec possunt admitti ad Communionem, nec sepeliri in loco sacro; et qui scienter eorum corpora sepulturæ reddit, ipso facto est excommunicatus (8).

PUNCTUM V.

DE EMPTIONE ET VENDITIONE

165. Determinatio pretii, et rei.
166. De emptione.
167. Quando transfertur dominium.
168. De emptione conditionata.
169. An periculum et fructus rei spectent semper ad emptorem.
170. De pacto exigendi fructus usque ad solutionem.
171. Si emitur pecunia aliena, aut venditur res aliena.
172. De pretio iusto.
173. Quomodo pretium crescit aut diminuitur.
174. De mercibus ultroneis; et quando potest carius vendi.
175. ad 177. De venditione sub hasta.
178. An si ob dilationem, vel anticipationem pretii, etc.
179. De chirographis.
180. De pacto retrovendendi.
181. De pacto remendi.
182. De contractu mohatrae, et antichrises.
183. et 184. De monopolio.
185. ad 187. De vitto rei.
188. Qui novit brevi pretium fore, ut crescat aut decrescat, etc.
189. De venditricibus, et proxenetis.
190. Si res est vendita duobus.
191. Si res perit etc.

165. Notandum I. quod ut contractus venditionis sit validus, requiritur determinatio tam pretii (saltem remissa alicui tertio), quam rei, saltem in mensura, v. g. si venditur vinum talis dolii tanti in singulos cados: aut saltem in spe, ut cum venditur iactus retis (9).

166. Hic quaeritur an, data arrha, possit ille qui eam dedit a contractu resilire? Affirmatur, nam hæc est consuetudo. Sed secus esset, si arrha daretur tantum ad maiorem cautelam. Cæterum in dubio recte dicit p. Concina (contra Croix) posse

(8) N. 792 v. 2. Usurarius. — (9) N. 794.

resilire dantem, omnia arrha, quia plerumque omnis contractus intenditur fieri iuxta consuetudinem quæ est in usu (1).

167. Notandum II. contractum venditionis perfici solo consensu, dominium vero rei non transferi nisi traditione; imo ne traditione quidem illud transfertur, nisi emptor solvat, aut saltem offerat pretium, aut præstet pignus, aut fidejussionem (vulgo dictam *pieggeria*), aut saltem exhibeat fides sive promissio; ut habetur ex *Venditæ instit. de rerum divis* (2), vide dicta n. 107.

168. Notandum III. quod cum emptio est conditionata, adimpleta conditione, contractus sit validus a tempore emptionis, ita ut fructus spectent ad emptorem, excepto si conditio remissa fuisset arbitrio emptoris (3).

169. Notandum IV. quod licet periculum et commodum rei plerumque spectet ad dominum rei, nihilominus in emptione rei determinata, licet res non sit adhuc emptori tradita, aut si est tradita, sed sine fide pretii (in quibus, ut supra dictum est, dominium restat penes venditorem), periculum tamen et commodum sunt emptoris, ut expressum est in sequentibus textibus. §. *Cum autem*, 3. *institut. de emptione, et vendit. l. id, quod 7. de peric. et commod. ac l. Post perfectum, 1. c. eod. tit.* Excipitur tamen, si expresse conventum sit contrarium, aut si res non sit tradita, et venditor fuerit in mora, ne traderetur, aut si res sua culpa perit, aut deterior facta sit (4). Sed præter hos casus exceptos, sicut periculum rei spectat ad emptorem, ita ei debentur fructus illius (5). Et leges civiles oppositæ in hoc puncto reprobatae sunt a jure canonico, prout favorabiles lucro usurario, prout dicunt Salm. (6).

170. Dubitatur autem an venditor

(1) N. 794. v. *queritur hic*. — (2) N. 795. et 796. — (3) N. 797. — (4) N. 798. — (5) *Ibid.* v. *Ita*. — (6) *Tract. 14. c. 2. n. 47.*

possit a principio convenire, ut fructus ipse percipiat, donec pretium solvatur; cum jam dominium translatus est rei traditione, et fide pretii? Nonnulli negant, sed communis et probabilior sententia affirmat cum Sanc. Mol. Bonac. Petroc., etc., quia tunc licite potest venditor sibi reservare dominium utile rei, usque dum pretium sit solutum (7).

171. Notandum V. si quis emit aliquid pecunia aliena, sed nomine suo, ex *L. Si eo, de rei vend.* res emptoris est? Excipiunt dd. si pecunia esset alicujus ecclesiæ, aut minoris, aut militis (8). Contra si quis vendit rem alienam, licet respectu rei invalida sit venditio, nihilominus acquirit dominium pecuniæ. Si ipse vero vendidisset mala fide, teneretur ad omnia damna emptori; si in bona fide, non tenetur nec ad damna, nec ad evictionem, sed tenetur restituere pretium emptori (cum res jam evictionem aliquam teneretur, ut habetur ex *L. Emptorem, §. Qui autem, ff. de actionibus empt.* Excipiunt tamen, 1. si pactum expressum intercesserit de non restituendo pretio; 2. si venditor in nihilo sit factus ditor, quia forte ille dono dedit pretium acceptum; 3. si emptor consensit rem fuisse alienam, aut alteri obligatam ex *L. Si fundum c. de evict.* Sed hoc procedit pro foro externo, cæterum in conscientia, si pretium in poenam non est fisco adjudicatum, venditor semper debet illud restituere emptori (9).

172. Notandum VI. quod cum pretium taxatum est a republ. illi debent stare omnes, etiam Ecclesiastici, nisi accideret quod mutarentur circumstantiæ, et quod major civium pars, Superioribus scientibus, taxam non observaret (10). Taxa excepta,

(7) N. 798. v. *Diximus*. — (8) N. 799. — (9) *Vide* Castr. tr. 32 d. 5. p. 28. §. 4 n. 1. et Salm. tr. 14. c. 2. n. 31. cum alijs. — (10) l. 3. n. 803.

qualibet res habet suum pretium infimum, medium et supremum, et horum quodlibet est justum. In hoc advertendum 1. quod pretium judicatur juxta tempus traditionis rei, et locum ubi venditur. Advertendum 2. pretium rerum pretiosarum, et extraordinariorum habere majorem latitudinem, quam res viles et ordinariæ; sit exemplum hujus differentiae: Vinum valet 3, potest emi 4. et 6; si valet 10, potest emi 8. et 12; si centum, 95. et 105. Hoc pro rebus ordinariis; sed loquendo de rebus extraordinariis, et magni pretii villa quæ v. g. vendita est 20 millibus, potest emi 12. millibus (1). Advertendum 3. quod si in pretio adest læsio *ultra dimidium*, pars læsa potest rescindere contractum in judicio: sed si infra dimidium, altera pars etiam tenetur in conscientia ad damnum reficiendum usque ad pretium justum. Attamen si utraque pars justum pretium ignoret, tunc justum est illud de quo conventum est (2). Advertendum denique, quod communiter non præstatur fides vendentium mendacis; quare plerumque hi ad restitutionem non tenentur, si pretium non excedit supremum, aut nisi adverterent, quod emptores sibi fidem præstiterint (3).

173. Notandum VII. pretium augeri aut ob ementium concursus, aut ob mercium penuriam. Et ita contra minuitur, vel ob defectum ementium vel ob mercium copiam. Hæc regula debet præcipuo modo attendi in multis questionibus resolvendis, quæ postea movebuntur (4). Notandum etiam hic quod communis existimatio regionis, ubi res existit, reddit justum quodcumque pretium (5).

174. Notandum VIII. quoad emptorem, posse eum minoris infimo emere rem quæ sibi parum commoda est, vel si in vendentis gratiam

(1) N. 804. — (2) l. 3. n. 805. et v. quod si. — (3) *Ibid.* v. *Hic etiam*. — (4) N. 801. v. *Notandum 2.* — (5) N. 808. *notandum autem 1.*

emit. Quare dicunt aliqui merces ultroneas decrescere pretio usque ad dimidium; sed probabilius juxta communior sententiam usque ad tertiam partem. Ratio cur merx ultronea decrescit, est quia in hujusmodi venditionibus est magis infrequens ementium numerus (6). Et propter eandem rationem qui emit multa simul, potest pariter emere minoris infimo (7). Contra venditor non potest vendere pluris supremo et 20, quia res esset utilis, aut in nimio desiderio emptori (8). Enimvero potest quid amplius exigere, si alii interveniant tituli, nimirum 1. si fiat cum ejus damno, aut lucro cessante (modo de hoc moneatur emptor); et hoc licet adsit taxa pretii, et licet venditor ipse offerat vendere; 2. si venditor peculiari animo erga rem, quam vendit, affectus sit (9); 3. si sint res raræ, ut gemmæ, picturæ, feræ, et id genus. An autem hæc possint vendi quanti plurimi? probabile est, posse; sed probabilius negatur; nisi sit usus mulieris honestæ (10); 4. si res vendatur minutim ratione majoris incommodi quod adhiberi debet, et ratione detrimenti (quod vulgo dicitur *Sfraudo*) quod perferri solet (11).

175. Notandum IX. quod bona quæ veneunt sub hasta, aut quæ per venditricem circumferuntur vendendæ, possunt vendi, et emi quocumque pretio quod pacisci possunt ipsi; *L. 2. c. de rescind. vend.* dummodo absit fraus, sive ex parte vendentis, v. gr. si celaret rei vitium, aut fictos emptores introduceret: aut ex parte emptoris, si dolo, minis, aut precibus importunis impediret alios offerentes (12).

176. Hic dubitatur 1. an possit precibus simplicibus effici, ne alii offerant? Alii negant, sed communissime alii id permittunt, Tournely Lugo

(6) N. 802. — (7) *Ibid.* in fin. v. 2. Emptor. — (8) N. 806. — (9) N. 807. et v. *quer. 4.* — (10) l. 3. n. 808. — (11) N. 809. — (12) N. 808. v. *Notandum 2.*

Salmant. Castropal. p. Nav. Vega Tapia Conrad., etc. (1).

177. Dubitatur 2. an emptor possit cum aliis conventionem facere, ne plus offerant? Hic casus apud dd. parum a dd. invenitur discussus. Diani (2) cum p. Navar. et aliis videtur id permittere, quoties obtulit justum pretium, saltem infimum, quantum valet. Sed ego cum de Lugo (3) et aliis doctis, quos consului, puto oppositum, casu quo res exponitur sub hasta ex iudicis sententia; ratio est, quia cum vendens tunc teneatur rem dare plus offerenti, iniustitiam ei irrogat emptor, si offerendo pretium tantum infimum, aut etiam medium, impedit vendentem, quominus speret medium, aut supremum ad quod habet jus, nimirum ne impediatur illud consequi; nam sicut vendens, si alius offerens desit, est in periculo rem tradendi minori pretio, et etiam infimo minore, ita contra aequitas exposcit, ne defraudetur spe consequendi pretium majus, si forte occurrant plures offerentes, qui emulatione augent pretium. Hoc exposcit aequitas, et hoc videtur exposcere jus licitationis.

178. Notandum X. quod precise ob dilationem, aut solutionis anticipationem, non potest pretium augeri, nec minui; nisi interveniret alius titulus periculi, aut damni, aut lucri cessantis, de quibus titulis semper monendus est emptor, ut dictum est n. 149. Et hic advertendum quod mercatores vendendo carius pecunia expectata, difficulter excusantur ob solum titulum lucri cessantis; quia vendendo dilata solutione, majorem mercium copiam distrahant; et ita restauratur lucrum quod eis cessat ob

(1) Ita Tourn. tr. de contract. p. 2. c. 1. art. 4. concl. 4. v. Quares denique. Lugo de contr. d. 26. n. 45. Salm. cod. tit. c. 2. n. 58. cum Palao, Trull. Tap. Dian. p. 1. tr. 8. R. 76. cum p. Navar. Reg. Vega. Contr. et Arriag. et l. 3. n. 808. v. Sed dub. 4. — (2) p. 4. tr. 8. R. 86. — (3) Disp. 26. n. 45. in fin.

dilationem (4). Potius excusare potest titulus communis existimationis; quæ probabiliter reddit justum pretium hujusmodi venditionum dilata solutionis, ut dicunt Lugo Less. Cano Mol. Tolet. Sanch. Castrop. Bonac. et Salm., quia in hujusmodi venditionibus adest major copia emptorum et minor numerus vendentium; et quia semper inest periculum commune amittendi sortem. Et idem dicunt de emptoribus, qui anticipatè solvendo pretium minus exhibent, quia in hujusmodi emptionibus adest copia vendentium, et inopia emptorum, et etiam aliquod periculum rem non habendi, aut saltem non habendi juxta optata (5).

179. Et eadem ratione inducti probabiliter dicunt Nav. Cajet. Sanch. Tourn. Anacl. Azor. Lugo cum s. Bernardino Senensi et aliis, quod chirographa, licet sint liquida, possunt minoris emi, quia aliud est habere pecuniam, aliud est emere actionem ad illam, quæ actio communiter existimatur minoris, quia hæ actiones in praxi non sunt immunes ab aliquo periculo exactionis, aut saltem molestiæ et expensæ. Dico tamen excipienda esse chirographa quæ vulgo nuncupantur *fides crediti*, pro quibus nullum morale periculum adest: modo ob distantiam, incommodo aut periculo sibi non esset exactio, propter eum qui ad exigendum mittendus est (6).

180. Notandum XI. quod pactum de retrovendendo est licitum, cum debita conditione interveniant, nempe 1. ut diminuat pretium, quod decrescere potest usque ad quartam partem: imo alii dicunt usque ad tertiam; et tunc utique valet pactum, ut emptor teneatur retrovendere eodem pretio, licet rei pretium augeatur; 2. ut rei periculum sit penes emptorem; 3. ut fundus retrovendatur cum fructibus aut sine, ut reperitur cum traditur (7).

(4) Lib. 3. n. 810. (5) n. 811. — (6) n. 829. — (7) N. 812.

181. Ita etiam juxta sententiam probabiliorum Less. Lugo Molin. Castropal. Silv. p. Navar. Bonac. Azor. et aliorum licitum est pactum de reemendo rem ad emptoris requisitionem cum sequentibus conditionibus, nimirum 1. ne adsit animus usurarius; 2. ut augeatur pretium prioris venditionis; 3. ut venditor non teneatur ad reemendum eodem pretio; sed si res deterior fieret, debeat solvere tantum quantum valet tempore reemptionis; et contra si res crescit, crescit vendenti. Et hoc modo illa est vera emptio, non autem mutuum, ut supponunt adversarii; dum interim quo res non redimitur, periculum ad emptorem spectat, quod secus est de mutuo (1).

182. Contractus, qui *mohatra* nuncupatur, est certe illicitus, ut constat ex propos. 40. ex damnatis ab Innoc. XI. Hic contractus fit cum quis vendit cum pacto expresso aut tacito, ut res sibi minoris retrovendatur (2). Ita pariter est illicitus et usurarius contractus, qui *antichrises* dictus, vulgo *a godere*, nempe quando quis aliquem fundum frugiferum dat fructuioni alteri, et hic dat illi pecuniam etiam fructuioni (3).

183. Notandum XII. prohibitum esse *monopolium*, cum his duobus sequentibus modis fit, nimirum: 1. quando quis impedit quominus alia merces in regionem introducantur, ut ipse solus vendat suas cum civium damno; 2. quando unus aut plures emunt omnes merces, ut eas vendant pluris pretio supremo, quam in foro venderentur, nisi monopolium factum fuisset. Cæterum si quis aut plures emunt merces, postquam cives jam sufficienter sibi comparaverunt, ut eas vendant lucro aliquo moderato, hoc utique licitum est, ut communiter docent dd. Et probabiliter dicunt Lugo Med. Less. et Holzmann, quod hujusmodi mercatores non pec-

(1) N. 813. — (2) Ibid. v. Nota hic. — (3) Vide Salm. tr. 44. c. 3. n. 46. — (4) Lib. 3. n. 814. 815. et 816.

carent contra justitiam, si venderent pretio supremo, et ne contra charitatem quidem, modo non inducerent alios ad vendendum carius (4). Unde fit, quod si inter se conspirarent de non vendendo nisi supremo pretio, licet probabile sit cum Less. Viva Lugo Holzm. Molin. Bonac. Salmant. etc., (contra Tourn. Spor., etc.) non peccare contra justitiam; nihilominus non possunt excusari a peccato gravi contra charitatem, ut certum est apud omnes (5).

184. An autem factio monopolio injusto inter aliquos vendendi pretio supremum excedente, licitum sit aliis eodem pretio vendere. Admittunt Salmant. cum Bonac. Med. et aliis, dicendo quod illud pretium jam factum est commune. Sed hæc opinio reprobata a Rebel. Tapia Dicast. et Concina, mihi revera non placet; quia tale pretium ex injustitia adauctum semper injustum est; nec debet teneri pro justa estimatione, quæ ab injustitia ortum habuit (6).

185. Notandum XIII. loquendo de vitio rei quæ venditur, vitium posse esse circa substantiam, circa qualitatem, et circa quantitatem. Si vitium est circa substantiam, aut contractus nullus est, aut deceptor debet restituere damnum, licet a parte sibi condonare fecisset excessum pretii injusti (7). Et hic notandum, quod si res est perfectior ea, quæ venditur, illa præter injustitiam potest vendi pretio communi, licet sit admixta alia re deterioris conditionis; prout esset vinum cum aqua modo emptor illud non emat ad conservandum, quia vinum cum aqua commixtum facile corrumpitur. Idem dicunt de pharmacopoliis qui minoris vendunt unum pro alio; modo illud sit certe equalis utilitatis, et minuatur pretium; ita Sotus Lugo et Salmanticenses (8).

186. Si vitium est circa quantitatem, etiam damnum restituendum est; sed si unquam taxa esset injusta, aut

(5) N. 817. — (6) Ibid. v. Sed hic. — (7) N. 819. — (8) N. 820. Dub. 4. et n. 821.

injustum pretium ob monopolium emptorum, tunc non est improbabile, ut dicunt Lugo Laym. Castr. Salm., etc. vendentem posse uti mensura tantum manca, quantum ad pretium justum, infimum tamen dumtaxat, perveniat (1).

187. Si vitium denique est circa *qualitatem*, tunc oportet distinguere: quando vitium est patens, non adest obligatio illud manifestandi, et vendente illud non manifestante, contractus est validus: modo illi non constet ignorantia emptoris, et modo qualitas non transeat in substantiam, prout esset, si emptor suam manifestasset mentem, se nolle illam rem nisi cum tali qualitate. Si autem vitium est occultum, tunc certe vendens tenetur illud patefacere, modo non se protestetur vendere, ut communiter dicunt, *ad saecum ossium fractorum*; et prout, tali protestatione omitta, communiter practicatur in nundinis; advertendum tamen, quod tunc non potest res vendi ultra pretium supremum, cum ratio vitii occulti habenda sit (2).

188. Dubitatur an quis possit vendere pretio corrente rem, quam scit brevi minoris valituram. Est valde probabile, quod licite possit, ut communissime dicunt Cajet. Less. Soto Castrop. Tournely Salmant Bonac. cum s. Thoma (adversus aliquos), quia in venditione non attenditur pretium futurum, sed praesens, quod existimatur non juxta notitiam particularem, sed juxta existimationem communem. Et ita pariter licitum est emere merces pretio corrente, licet noscatur notitia particulari brevi pretium auctum iri. Et eum qui ita vendit, probabiliter dicunt Less. Bonac. Tourn. Ronc. et Salm. ne peccare quidem contra charitatem, nisi esset quia ex hoc emptor in gravem necessitatem conjiciendus esset, aut si cum vendere posset illi qui statim rem consumpturus esset, vellet vendere ei qui eam conservaturus esset.

(1) N. 822. — (2) L. 3. n. 822.

Advertendum tamen hoc procedere cum pretii accretio, aut immutatio notitia privata noscitur, nam si notitia esset communis, jam pretium ex se variatur (3).

189. Notandum XIV. quod qui recipit ad vendendum res pretio designato, nequit sibi retinere plus quod ex ea percipit, licet in loco remotiori, et labore majore venderet; nisi tamen esset 1. quia talem extraordinariam diligentiam adhiberet, pretium cuius corresponderet lucro percepto; 2. si ipse rem melioraret, 3. si lucrum esset parvi momenti; 4. si tacite convenerit cum domino, nihil amplius ei dare; praeter designatum pretium, ut si dominus nullum ei assignasset stipendium; 5. si facta diligentia ordinaria, ipsemet proxima sibi emeret rem pretio designato, et postea illam majore pretio venderet. Et idem dicitur relative de eo, cui commissum fuisset emptio alicujus rei (4). Sartores qui se offerunt ad emendos pannos, non possunt exigere plus pretio quod solvunt, nisi esset quod mercator ipsis revera ob peculiarem amicitiam, aut quia suam officinam frequentant, remitteret aliquid ex pretio communi (5).

190. Notandum XV. rei duobus venditae ab eo acquiritur dominium cui tradita est post pretii solutionem, aut post datam fidem pretii, ut dictum est n. 167. Sed si is mala fide emeret, sciens quod alteri jam vendita erat, tunc tenetur reddere eam primo emptori, ut communiter dd., sed non ante sententiam; nisi esset 1. quod ipse induxisset venditorem ad sibi rem vendendam; 2. si primus emptor esset locus pius, minor aut universitas; 3. si ipse esset donatarius, quia tunc tenetur eam restituere emptori, si eam petat intra annum. *L. 1. ff. quae in fraud.*, etc. (6).

191. Notandum XVI. rem venditam, si est determinata, nempe talis

(3) N. 824. v. 42. Et — (4) N. 825. v. quar. et Bene autem. — (5) Lib. 2. n. 826. — (6) N. 827.

domus, tale dolium, etc. quando perit, perire emptori; modo venditor non fuerit in mora ad tradendam rem. Sed si non est determinata, v. gr. decem oves ex hoc grege, aut determinata tantum ad mensuram, ut hoc vini dolium tanti in singulos cados, tunc ante mensurationem, aut traditionem res perit venditori; ita ex *L. Lector, ff. de peric.* Sed incrementum, aut decrementum rei spectat ad emptorem, ut dicunt Less. Bonac. Salm., etc. (1). Cum autem res est jam tradita, ejus periculum spectat semper ad emptorem, licet pretium non sit solutum, nec praestita sit fides, ut superius diximus n. 169.

PUNCTUM VI. DE NEGOTIATIONE.

192. Cui prohibita sit negotiatio; et quando est culpa lethalis; et si clericus negotiatur per alios, aut alius.

193. Emere pecora pro suis pascuis, etc.

194. Vendere pluris, ut emat minoris. Emere lanam, etc. si fit per necessitatem.

195. An clerico liceat esse tutor, factor, etc.

192. Negotiatio proprie dicitur, cum aliquid emitur animo illud idem non mutatum carius vendendi. Haec sub gravi vetatur Religiosis, et clericis in Sacris constitutis: secus vero minoristis, nisi essent beneficiati, ut dicunt communiter dd. ex *can. Placuit* 3. q. 26. (2). Peccat ideoque graviter clericus, vel monachus qui frequenter negotiatur, licet praeciso scandalo, et quamvis in materia non turpi, nec gravi, ut dicunt Lessius Lugo et Salm. cum aliis (contra paucos). Quamquam excusantia mortali, si hoc fieret bis aut ter in materia non gravi, aut semel in gravi (3). Et ita etiam eum excusant Laym. Cast. Salm., etc. si per aliam negotiaretur, modo (ut dicunt Lugo, et Salmant.) ejus superintendencia non esset nimia (4). Contra declaravit Bened. XIV. in *Bulla Apostolica*, quod ille clerici

(1) N. 828. — (2) Lib. 3. n. 834. — (3) Ibid. v. Non peccat. — (4) n. 833.

cus qui aliis negotiatur, incurrit easdem poenas, ac si sibi negotiaretur: nisi esset quia negotium, jam a laicis inceptum, non posset sine detrimento dimitti; nam tunc potest clericus illud proseguere, sed solum ad tempus, et per interpositam laici personam, et de licentia S. C. (5).

193. Non est vetitum clerico emere pecora, ut in propriis pascuis saginata vendat, aut ut vendat partus eorum, lanam, etc.; hoc est commune cum Less. Lugo, Layman. Ronc. Castrop. et Salm. Sed dicimus non esse licitum pascua aliena conducendo hoc facere, cum vetitum sit a Concilio chalcedon. (in *cap. Pervenit* 21. q. 3.) pascua aliena conducere, ut vendat fructus. An autem liceat pascua aliena conducere ad saginanda propria pecora, et haec vendere; negant Laym. et Sporer; sed affirmant Salm. et Viva, modo absit scandalum; et haec opinio mihi videtur valde probabilis, dum hoc non reperitur ulla lege vetitum (6).

194. Licitum est vero clericis carius vendere, ut emant minoris. Et ita etiam licitum est vendere aliquid carius, cum emptum sit non animo vendendi, sed conservandi illud. Item etiam licet emere plura pro securitate sua provisionis, et postea superfluum vendere. Insuper emere colores ut vendant picturas, et lanas ut vendant pannum, modo non conducantur alii operarii ad hoc efficiendum, ut dicunt Lugo Salmant. Mol., etc. (7). Praeterea licitum est clerico etiam negotiationem proprie dictam exercere, quando hoc expediret pro sua, et suorum sustentatione, ut habetur ex *c. Multa ne cler. vel mon.* Et pro hoc satis est gravis necessitas conservandi statum decentem, prout probabiliter, et communiter dicunt Castrop. Spor. Croix et Mazzotta contra Laym. qui admittit solam vitae sustentationem (8).

195. Vetitum est clerico agere tu-

(5) N. 832. — (6) N. 835. — (7) N. 836. — (8) n. 837.

torem, tabellionem, aut exercere qualemque officium publici ministerii, propter quod teneatur reddere rationes administrationis. Et si quis clericorum aliquod prædictorum officiorum exercuerit; ipse non poterit ordinari, donec rationes non reddat, aut saltem præstiterit fidejussionem. Sed hoc non intelligitur de administratione locorum piorum, pupillorum, et viduarum. Item vetitum est clericis personæ secularis procuratorem gerere; hoc tamen procedit in casu, (ut dicitur in c. *Sed nec 4. ne cler. vel monac.*) quo ut clericus eo fungatur officio, negligere deberet proprium ministerium ecclesiasticum: Si quis ab ecclesiastico (sunt verba textus) fiat ministerio alienus, pro eo quod, officio clericali neglecto, fluctibus sæculi se immergit: et eo casu clericus incurreret etiam suspensionem a suo officio, sed *ferenda sententia*.

PUNCTUM VII.

DE CENSU.

196. Quid sit census.
197. Conditiones requisitæ a Nicolao V.
198. Conditiones requisitæ a s. Pio V.
199. An liceat census personalis.
200. An liceat census redimibilis ex parte emptoris.
201. An pereunte fundo pereat census.
202. An possit constitui censu pecunia antea debita.

196. Contractus censu, aut venditionis annuorum reddituum, est cum quis pro certa summa (v. g. 100) exigit quotannis quinos, senos, etc. in centenos ex aliquo fundo fructifero. Hic contractus est licitus, modo debita circumstant conditiones; nam est vera emptio, qua qui dat pecuniam emit non jam pensionem, sed jus ad percipiendam partem fructuum fundi (1).

197. Quoad autem conditiones, in Bullis Nicolai V. et S. Pii V. appositas, sciendum quod in illa Nicolai V. (quæ in nostro regno neapolitano viget in observantia) requiritur l. ut (1) Lib. 3. c. 839.

census constituatur super re certa in specie; et generaliter super aliis bonis: 2. ut adsit pactum retrovendendi eodem pretio; 3. ut pensio non excedat denos in centenos (2).

198. In illa S. Pii V. requiritur 1. ut census sit super re stabili et fructifera: et sufficit ceteroquin officium perpetuum, aut alius census; 2. ut pretium sit de pecunia numerata; 3. ut adsit pactum anticipate solvendi pensionem; 4. ut non obligetur venditor ad substituendum alium fundum, si pereat obligatus; 5. ut venditor non privetur ab alienando fondo hypothecato; 6. ne conveniatur ad solvendam aliquam penam, aut interesse ob lucrum cessans, si pensio non solvatur; 7. ne novus creetur census de pensionibus non solutis; 8. ne emptor suo arbitrio possit repetere pretium; et ut venditor possit semper redimere censum: ceterum de jure naturali est sententia communissima posse pacisci ut census sit irredimibilis; 9. ne census vendatur aliis pluris, vel minoris, nisi esset quia census evaderet non liquidus (3). Sed circa Bullam S. Pii V. advertunt communiter auctores, illam non fuisse receptam in pluribus regnis, nimirum in utraque Sicilia, in Hispaniis, in Germania, in Galliis, in Belgio; imo Continuator Tourn. affirmat nec Romæ observari. Et ubi recepta non est, sententia communis est, quod non obligat (4).

199. Dubitatur autem 1. an liceat census personalis? Alii negant sed multi graves aa. probabilius et communius affirmant, loquendo quoad jus naturale; ita Sotus Less. Merbesius Tournel. Hab. Wigand. Castr. Rone., etc., quia sicut in censu reali emitur jus ad percipiendos fructus a fundo, ita in personali emitur jus ad percipiendos fructus ab industria et labore alicujus jam addicti tali officio, v. g. pictoris, mercatoris, etc. (5). (2) N. 845. — (3) N. 846. et 847. — (4) N. 849. — (5) N. 840.

PUNCTUM VIII.

DE CAMBIO, LOCATIONE, EMPHYTEUSI FEUDO ET LIBELLO.

203. De cambio, et ejus speciebus.
204. Qui recipit monetam falsam
205. De locatione.
206. De successione locatoris.
207. In casu sterilitatis, etc.
208. An possit conducti jus mendicandi.
209. Si tabellarius eodem profisciscatur duorum mandata executurus an ec.
210. An debeatur salarium famulo ægrotanti.
211. De emphyteusi.
212. De feudo.
213. De libello.

203. Cambium est contractus, quo campsor cambit pecuniam campario cum lucro aliquo præter sortem. Et quadruplex est: minutum, per litteras, reale, et siccum. *Minutum* (sive *manuale*) licitum est, et fit cum pecuniæ minores pro majoribus, vel contra dantur. Pariter licitum est cambium *per litteras*, ethoc fit, cum campsor recipit pecuniam a campario, ut eam alibi solvat. Solutio autem pro tali cambio ex constitutione s. Pii V. non est differenda ultra tempus statutum. *Reale* contra est cum campsor dat pecuniam, ut postea eam alibi recipiat a campario per hujus procuratorem; et hoc etiam est licitum. *Siccum* denique (sive *fictum*, ut etiam appellatur) est cum tantum fingitur locus diversus ubi solutio facienda esset, et interim campsor exigit lucrum: hoc proculdubio est illicitum (4). Ad hanc cambii speciem reducitur etiam cambium vulgo *colla ricorsa*, quod (ut paucis comprehendam) est cambium cum duplici fictione (5). Cambium *francofurtense*, nempe cum mercatores dantes cambium ad proximas nundinas, quo magis ea distant, eo plus exigant, est licitum, modo revera intercedat titulus lucri cessantis pro mercatore (6).

204. Advertendum quod si quis casu recipit monetam falsam, non po-

dictum est, jure naturali spectato, nam juxta Bullam S. Pii paulo ante allatam requiritur (ubi acceptata est) omnino fundus stabilis.

200. Dubitatur 2. an liceat hic contractus si conveniatur, ut census sit redimibilis non solum ex parte venditoris, sed emptoris? Alii ut Lessius Laym. Castropal., etc. admittunt illum, modo observentur conditiones quas alibi (n. 181.) recensuimus pro pacto reemendi fundum. Sed alii, ut Sotus Covar. Salmant., etc. negant, et hæc sententia proculdubio suadenda est, dum omnes conveniunt quod in tali contractu adest periculum saltem intentionis usurariæ (1).

201. Dubitatur 3. an præcisa Bulla S. Pii, pereunte fundo sine culpa venditoris, pereat etiam census? Negant Salmant. Sot. Castrop., etc. dicentes quod in tali casu tenetur venditor ad substituendum alium fundum. Sed nos oppositum tenemus cum Lessio Lugo Rone., etc., quia in contractu census non jam principaliter obligatur persona, et accessorie res (uti supponunt adversarii), sed res tantum, cum vendatur jus super illius fructibus: unde pereunte fundo, nihil amplius debetur. Ethinc dicimus quod, licet sit licitum pactum solvendi pensionem (modo sit diminuta) etiam annis sterilibus; non licet tamen pactum eam solvendi etiamsi fundus pereat (2).

202. Dubitatur 4. an possit constitui census de pecunia quam prius venditor debebat emptori? Spectata Bulla s. Pii non potest, quia ibi requiritur pecunia numerata. Sed loquendo de jure nature, non est improbabile quod possit cum Navar. Less. Valent., etc. cum census habeat rationem eandem, quam quælibet alia emptio, quæ utique potest fieri cum pecunia quæ ei debetur (3).

(1) N. 843. v. quær. — (2) Lib. 3. c. 847. — (3) N. 846. ad 2. v. Ut census.

(4) N. 850. ad 854. — (5) n. 854 v. quær. hic. — (6) Ibid. v. 5. Quod attinet.

test expendere: et si forte expendat, juxta sententiam veriorum, tenetur ad restitutionem. Dicunt tamen Croix, et Sporer, hoc intelligi debere cum materia monetæ est falsa, secus vero si tantum est adulterina imago principis.

205. *Locatio* est contractus quo quis personam aut rem suam alteri dat ad usum pro certa mercede. Nota 1. quod si res fiat inutilis usui, conductor non amplius tenetur ad pensionem promissam (1). Nota 2. quod expensæ ordinariæ parvi momenti spectant ad conductorem; sed extraordinariæ (modo sint utiles) ad locatorem. Sed casu quo conductor se obligasset ad melioramenta, intelligitur se obligasse suis expensis (2). Nota 3. quod si res perit, conductor ad nihil tenetur, modo locator non probet ejus culpam. Nota 4. quod locator non potest rem repetere, nisi in sequentibus casibus, nimirum, 1. si conductor non solvit pensionem biennio: 2. si res sit necessaria locatori 3. si fundus non possit aliter reparari: 4. si conductor ea re abutatur, v. gr. si ibi alat meretrices, destruat, etc. (3).

206. Notatur 5. quod successor universalis, nempe hæres, non potest ante præfinitum tempus cum testatore conductorem expellere; bene tamen potest successor particularis, ut legatarius, donatarius, aut emptor, ut habetur ex I. *Emptorem c. de legat.* Excipiunt nonnulli d. si ager jam esset cultus aut seminatus: sed ego nescio quomodo huic exceptioni sit locus, cum lex (ut expressum est in L. *Qui fundum*, 23. ff. *de locat.* ubi sermo est de legatario) jam dat conductori actionem pro damnis, quæ patitur, in hæredem (4).

207. Notatur 6. quod damnum sterilitatis ex se loquendo spectat ad conductorem; sed loquendo ex æquitate, cum non intercedit culpa con-

(1) N. 857. ad 2. — (2) n. 863. — (3) n. 858. — (4) lib. 3. n. 858. ad 41. et 859.

ductoris, et sterilitas est nimia (ut si aliquo anno fundus non fructificaret ne pensionis quidem medietatem, sicut dicunt Less. Lugo, etc.) tunc debetur remissio, ut habetur ex c. *Propter, de locat.* et ex L. 8. c. *eodem tit.* Et si nullo fructificaret, nihil deberetur (5).

208. Dubitatur 1. an liceat pauperi elocare jus mendicandi? Añ affirmant, sed nos negamus cum communiori, nisi in casu in quo pauper non posset ipse mendicare (6).

209. Dubitatur 2. si tabellarius eodem proficiscatur duorum mandata executurus, an possit integram mercedem ab ambobus recipere? Aurigæ certo possunt, ob consuetudinem quæ viget. Quoad alios autem probabile est, ut dicit p. Concina, quod tantum dimidiam mercedem exigere possint; sed probabile est etiam cum Less. Laym. Castrop. et Croix, quod possint exigere integram ab unoquoque, cum per accidens contingat, quod opera sit utilis utrique (7).

210. Dubitatur 3. an dominus debeat solvere salariam famulo ad annum conducto, si aliquos menses ægrotet? Dicimus cum communi (contra paucos) non teneri; nisi alicubi aliud ferret consuetudo. Et dicimus cum Lugo, et aliis (contra Azorium) ne ad expensas quidem infirmitatis teneri, nisi esset quia servus in gravitate esset (8).

211. Contractus *emphyteusis* est, cum dominus dat corpus stabile alteri in perpetuum, aut saltem per annos 10. ad meliorandum; ita ut ipse retineat dominium directum, et dominium utile transferatur ad emphyteutam, cum onere solvendi annum canonem: qui canon si non solvatur per tres annos, dominus potest sibi vindicare fundum, si hoc erit secularium, duos si Ecclesiæ. Præfatus canon semper debetur, etiamsi fundus periret quoad partem (secus si periret totus), et etiamsi patere-

(5) N. 860. — (6) n. 861. — (7) n. 862. — (8) n. 864.

ur gravem jacturam fructuum, modo pensio non esset magna, et fere æqualis fructibus, nam tunc ex æquitate debet illa diminui (1).

212. *Feudum* est contractus similis emphyteusi, cum datur fundum nobilem aut rusticum vassallo sub onere exhibendi fidelitatem et obsequium personale domino directo (2).

213. Contractus *libellaticus* denique est, cum emphyteuta sive feudatarius tradit tertio fundum eundem sub iisdem conditionibus, et hic contractus dicitur etiam subemphyteusis, aut subinfeudatio (3).

PUNCTUM IX. DE SPONSIONE ET LUDO.

214. De sponsione, an sit licita, et quid si altera pars dicat se certo scire factum.

215. De ludo filiorumfamilias, et Religiosorum.

216. De fraudibus.

217. De ludis prohibitis, an sint prohibiti laicis; et an victor possit sibi retinere lucrum.

218. An qui perdit teneatur solvere; quid si intercessit juramentum solvendi, et non repetendi.

219. De ludis prohibitis clericis.

220. Religiosis.

221. Episcopis.

214. Sponsio (vulgo *scommessa*) est, cum duo de eventu alicujus facti contententes aliquam summam spondent consequendam ab eo pro quo stat veritas. Hæ sponsiones non sunt prohibitæ (saltem graviter) nisi fiant sub conditionibus peccaminosis, aut si qui ad invicem sponsonem facerent, quis eorum plus vini potabit; aut si quis sponderet aliquid tantum perditurum, si tale peccatum non assequatur, quia tunc se exponit majori periculo peccandi. Nec si sponderet aliquid, non fore peccatum (4). Ut autem præfata sponsiones sint justæ, requiritur æqualitas tam præmii, quam dubii circa eventum. At si quis unquam diceret se certo scire aliquod, et alter, hoc non obs-

(1) n. 865. et 866. — (2) N. 867. — (3) n. 868. — (4) lib. 3. n. 869. et 870.

tante, etiam vellet sponsonem interponere, tunc dicunt alii quod potest retinere præmium, quia tunc alter cedit suo juri: sed nos sentimus oppositum cum Lugo et La-Croix quando ille alter etiam pro certa haberet suam assertionem; nam tunc ille non habet animum cedendi, sed inductus est ad ita sponsonem certandum a solo errore suo, ratione cuius alter non habet jus sibi retinendi præmium. Secus autem dicerem, si ille jam dubitasset, quia tunc cessat deceptio, et revera vult cedere juri suo (5).

215. Agendo de ludo oportet distinguere ludum in generali a ludo prohibito. Quod ludum in generali, notandum: quod summa victi filiofamilias restituenda est, modo non sit de suis bonis castrensibus, aut quasi; aut si adsit patris consensus, aut sit summa parvi momenti, aut sit aliqua pars moderata deducta ab alimentis, quæ ei pater subministrat. Et idem dicitur de uxoris, et Religiosis. Contra isti tenentur restituere pecuniam quam lucrati sunt ab aliis (nisi esset modica summa), licet alii scivissent hos subditos, et proprium peculium non habere (6). Hic autem fit quæstio, an illi Religiosi, qui habent licentiam generalem a Superiore expendendi peculium suo arbitrio, peccent contra paupertatem si illud in ludos insumunt? et an victores teneantur ad restitutionem? Plures auctores, ut Suar. Lugo, Hurtad. Rebel. Salas. Med., etc. dicunt esse probabile quod non; tum quia Superior tunc aufert impedimentum voti, tum quia saltem tunc licentia præsumitur data a religione, quæ licet invita circa modum, non est circa substantiam. Nihilominus nos dicimus cum Nav. Less. Sanch. Salm., etc. esse absolute probabile oppositum, quia talis licentia non præsumitur fuisse data a Prælati, nec Prælati, licet vellent, possunt eam impertiri; cum ipsi sint

(5) N. 879. — (6) n. 872. ad 876.

simplices administratores, non autem domini bonorum monasterii (1).

216. Notandum 2. quod lusor, si fraudibus injustis utitur, v. g. signis notando chartas, aut mutando *talos*, etc. debet restituere lucrum, et etiam quantum valebat alteri spes lucrandi. Dictum est *fraudibus injustis*, nam licet uti iis astutiis, quas regula lusus, et consuetudo ferunt, ut aspicere chartas, quas alter sua negligentia conspici facit, aut dignoscat chartas quæ exterius ob aliquod casuale signum ex seipsis dignosci possunt (2).

217. Quoad ludum prohibitum, notandum est quod omnes ludi sortis (qui dicuntur lusus alearum) ut sunt lusus taxillorum, qui vulgo dicuntur *bassetta*, *primera*, etc. hi vetiti sunt tum jure canonico c. *Episcopus dist. 35. et c. Clerici, de vita, et honest. cleric.* tum jure civili, L. *Aleorum, c. de Fel. et sump. fund.* Deinde distinguere oportet in hac materia laicos ab Ecclesiasticis. Quoad laicos, est commune inter dd. tales lusus non esse prohibitos sub gravi, quia citatus Canon *Episcopus* est a consuetudine derogatus, et leges civiles circa hos sunt penales, cum (in victorum penas) dant actionem ei qui vincitur, repetendi summam amissam (3). Ex quo cæteroquin inferitur, quod victor potest sibi lucrum retinere, donec per iudicis sententiam non obligetur restituere, juxta communem (4). Et hoc etiam si lusisset animo repetendi, si perdebat (5).

218. Contra communis est sententia et probabilior cum Sayr, Less. Lugo, Viva, Nav. Tolet. Layman. Mol. Salm., etc. (contra Sayr Bann. et alios paucos) quod qui perdit, non tenetur solvere; quia cum ei detur a lege beneficium repetendi, datur etiam non solvendi, ut deducitur ex alia L. *Creditori, c. de pactis*, ubi dicitur: *Frustra solvitur, quod statim*

(1) n. 873. et l. 4. n. 31. — (2) l. 3. n. 882. — (3) n. 885. — (4) lib. 3. n. 887. — (5) n. 889.

repetendum est (6). Si autem vellet transigere, bene potest id facere, licet non haberet animum iudicem adeundi (7); et licet cessisset beneficio legis, quia cum lex sit edita ob bonum commune, ejus cessio est nulla. Modo (limitatur) ex utraque parte non sit juramento firmata promissio, non solum de solvendo, sed etiam de non repetendo: nam lex velat quidem hujusmodi lusibus ludere, sed non quidem solvere amissum: unde tunc neuter lusorum ne potest quidem juramenti relaxationem petere, dum adest tertii præjudicium (8). Et ille qui perdidit, si jam solvisset, non potest sibi compensare, nisi adeat iudicem, licet non jurasset de non repetendo (9). Sed si ille peteret contractus rescissionem, et alter renueret, vide dicta n. 125.

219. Quoad Ecclesiasticos, non est dubitandum quin clerici (in Sacris tamen aut beneficiati, dum pro aliis interdictio saltem obsolevit) peccent lethaliter, si ludant lusibus mere sortis, ut superius explicatum est, cum iis frequenter ludunt et diu, licet in modica quantitate, quia hujusmodi lusus notabiliter Ecclesiasticorum statum dedecet. Et idem dicitur si exponunt ludo magnam quantitatem, licet raro; saltem cum in hoc grave adesset scandalum aliorum, ut vult Layman (10). Dictum est *lusibus mere sortis*, nam simplices lusus chartarum, in quibus vincere dependet tam a sorte, quam ab industria, ut sunt lusus appellati *recreationis*, v. g. *trezzette*, *ombre*, et alii id genus, hi non sunt vetiti sub gravi clericis saltem ex hodierna consuetudine, nisi adesset scandalum, aut pecularis alicui prohibitio (11).

220. Loquendo autem de Religiosis, si isti sunt reformati strictioris observantiae, ut Capuccini, Theresiani, Jesuitæ, Alcantarini, et similes, illi ludendo ludis sortis, etiam semel,

(6) n. 890. — (7) n. 894. — (8) n. 891. et 892. — (9) n. 893. — (10) n. 897, et 898. — (11) n. 900.

non excusantur a gravi: et tanto minus excusantur Superiores qui id permittunt. Et idem ego dicendum puto, si quocumque chartarum ludo, etiam recreationis causa (ut supra dictum est) ludant, saltem si luderent semel, et iterum; tum ob scandalum, cui essent laici, tum ob abusum qui irreperet. Quoad autem alios Religiosos laxioris observantiae, ut dictum est de clericis, ita etiam dicunt dd. tunc graviter peccare, cum luderent lusibus mere sortis, et frequenter, aut in nimia quantitate; præter peccatum contra paupertatem, ut dicitur. *Tract. 13. n. 43. et 14.* Si autem ludus esset simplex (ut supra explicatum est.) Peyrin. Dicast. Salm., etc. eos excusant a gravi, et etiam a levi, ut dicunt, si luderent animi gratia; sed hujusmodi solatium mihi semper videtur indecens statui religioso, nec usus mihi videtur posse id coonestare (1).

221. Sed si Episcopus luderet aleis, etiam si semel, aut frequenter chartis solatii causa, nescio quomodo possit excusari a gravi scandalo. Et idem dico de Prelato qui frequenter, et ex proposito assisteret alearum lusibus. Sed quoad clericos et Religiosos qui assistunt, licet hoc etiam vetitum sit a Canonibus (*cap. Clerici, de vita, et honest. cler.*) nihilominus communiter dd. eos excusant a culpa gravi (2).

PUNCTUM X.

DE SOCIETATE.

222. *Conditiones ut sit justa societas.*
223. *Debet prius de trahi capitale domini.*

224. *Debet attendi valor laboris, et commoditatis sortis, quæ spectat ad dominum.*

225. *Dammum sortis cui spectat.*

226. *De animatum societate, ad caput saltem, et de pacto supplendi animatum mortui.*

227. *De contractu trium contractuum.*

228. *An filius negotiando pecunia paterna, etc.*

(1) N. 901. — (2) n. 902 et 903.

229. *De Societate inter fratres.*
230. *Quot modis finitur societas.*

222. Contractus societatis is est, cum duo saltem contribuant pecuniam et laborem, ut commune faciant lucrum, aut damnum. Conditiones societatis sunt tres, 1. ut ineatur in materia honesta; 2. ut adsit æqualitas inter laboris æstimationem, et pecuniæ commoditatem; 3. ut uterque socius subeat onus damnorum, et expensarum quæ eveniunt ob negotiationis causam, sed damnum sortis spectet tantum ad dominum (3).

223. Ex quo inferitur 1. quod si unus contribuit pecuniam, alter vero laborem, terminata societas, prius restituenda est sors domino, et postea reliquum dividendum est, ut recte docent Lugo, Bonac. Cabass. Petroc., etc. (quicquid dicant alii); quia sicut, sorte pereunte, tota perit domino, ita eadem (dum existit) tota ei debetur. Nec valet dicere quod altero laborem conferente, et altero pecuniam, æquum est ut in fine totum dividatur; quia in ea societate qui contribuit sortem, non contribuit pecuniam, sed hujus commoditatem; unde si unus contribuit navem, et navicularius laborem, absoluta navigatione, navis utique tota ad dominum spectat, qui illius commoditatem contulit; non secus cum quis confert sortem, ea integra ad dominum spectat (4).

224. Inferitur 2. quod in facienda divisione, prius (uti jam dictum est) detrahendum est capitale, in domini beneficium; deinde dividendum est lucrum, habita proportionem valoris industria a socio adhibita, et valoris, non jam sortis (uti contendit Cabassut.) sed commoditatis sortis collata ab altero, juxta communem æstimationem luc. 3. quod producere potest pecunia negotiationi applicata, uti recte dicunt Castrop. Ronc. et Rebell. In quo potest contingere aliquando, quod industria valor ita ex-

(3) l. 3. n. 904. ad 906. — (4) n. 907.

cedat valorem usus pecuniae, ut justum reddatur pactum (quod ex se esset injustum), ut dividatur etiam capitale. Advertendum contra quod in aliquibus locis valor industriae sit ita tenuis ob loci consuetudinem, aut ob frequentiam operariorum, ut recte subiciatur operarius etiam quoad partem periculo sortis, licet ipsum periculum per se totum solius domini esse debeat (1).

225. Inferitur 3. quod damnum sortis ad dominum totum spectat, quamvis sors pereat antequam operarius suum conferat laborem (ut non recte excipiunt nonnulli dd.), quia, ut non semel supra explicatum est, non confertur sors, sed tantum usus illius. Unde dato quod pereat sors in principio societatis, dominus nihil confert de pecuniae usu; ideoque operarius ad nihil tenetur, licet nihil laboris sui contribuat (2).

226. Inferitur 4. quod injusta est societas pecuniarum cum pacto, quod dicitur *ad caput saluum*, nempe ut, absoluta societate, prius restituatur pecora in eodem numero, et valore, licet illa sint mortua, aut deteriora facta, deinde reliqua dividantur; hic contractus est injustus, quia damnum sortis (ut dictum est) totum domini est, nihil custodis (3). Et ita etiam dicimus cum Tamb. Silv. Angelo, etc. (contra Azor. Ronc., etc.) non licere (ex se loquendo) pactum, durante societate, sufficiens partus in locum armentorum, quae moriuntur, quia partus, uti fructus societatis, non debent substitui, sed dividi; unde tale pactum redundaret in custodis damnum (4). Advertendum tamen hic quod, deficientibus pecoribus, custodis intererit probare quod illa sine sua culpa perierint, ut notant Pontas, Tourn. etc. ex L. Cum duobus 52. §. Damna ff. Pro socio (5).

227. Hic autem 1. agitur illa co-

(1) N. 907. quær. 2. — (2) cit. n. 907. v. quær. 3. — (3) n. 909. quær. 3. — (4) lib. 3. n. 909. v. Hic operæ. — (5) n. 544. et etiam 488. ad v. 3. in fin.

lebris quaestio, an liceat exigere utrumque certum, salvo capitali, mediis tribus contractibus, nempe societatis, assecurationis sortis, et assecurationis lucris, contra qui confert pecuniam, cedere debet majori lucris parti, quod sibi probabiliter contingeret praeciis praefatis assecurationibus. Multi dd. ut Merbes, Concina, Habert, Tourn., etc. negant; quia (uti dicunt) talis conventio, posita sortis atque lucris assecuratione, non esset amplius societas, quae de natura sua cum easit, ut dans pecuniam periculo subiaceat transiret in mutuum, unde non potest exigi lucrum. Sed alii communius admittunt, ut Navar. Tolet. Less. Lugo, Castr. Bon. Ronc. Salm., etc. dicentes quod illi tres contractus, si separatim inirentur, jam essent justis; et ita volunt etiam, cum fiunt cum eodem. Nec est verum, subjungunt, quod talis contractus transeat in mutuum, quia qui accipit mutuum potest suo libitu pecuniam impendere; sed hic socius omnino debet in negotiationem eam impendere, quapropter essentialiter mutatur natura mutui. Et sciendum quod hic trius contractus approbatus fuit a facultatibus theologicis coloniensis, trevirensis, salmanticensis, moguntinensis, et aliis, ut refert quidam liber typis editus Parisiis 1743. cum titulo: *Exam. theolog. sur la société du prêt à rente*. Dicerem tamen ut hic contractus nunquam fieret, theologorum consilio non praecedente.

228. Quæritur 2. an filius negotians pecunia paterna possit accipere partem lucris labori et industriae correspondentem? Affirmat Ronc. casu quo filius negotiatur proprio nomine, quia tunc, dicit, de recte valore alimentorum quae a patre recipit, posset sibi sumere quantum pater praestaturus esset aliis pro hujusmodi labore. Sed huic opinioni acquiescere non possumus, quia licet ipsa sit probabilis, attamen cum etiam probabilis sit opposita Molinae, Lug. Sil

PUNCTUM XI.

DE ASSECURATIONE, FIDEJUSSIONE, PIGNORE, HYPOTHECA, TUTELA, ET TESTAMENTIS.

231. De assecuratione.

232. De fidejussione.

233. De pignore et hypotheca.

234. De tutela et curatela; et an pupilli possint se obligare, et donare.

235. De testamentis. Si constet de voluntate testatoris, etc. Si adsit tantum unus testis, etc.

236. De legato pro virginibus. An ultimae voluntates possint immutari a Papa aut ab Episcopo.

237. De obligatione legandi bona filiis, fratribus, aut aliis conjunctis pauperibus.

238. In quibus casibus pater possit exheredare filios.

231. Contractus 1. assecurationis est cum quis suscipit sibi rei alterius periculum mediante aliquo justo pretio, se obligando ad eam compensandam si pereat. Ut hic contractus sit justus, requiritur ut eventus sit incertus, saltem quoad praesentem notitiam (5).

232. II. Fidejussio (vulgo *pieggeria*) est cum quis alienam obligationem suscipit implendam, si debitor principalis non esset solvendo. Unde prius fieri debet discussio a principali; et si principalis ad nihil teneretur, ad nihil etiam tenetur fidejussor. Profidejussione semper licet accipere pretium, licet absit periculum, ut communiter dd. contra paucos: quia assumptio talis obligationis de se est pretio aestimabilis (6).

233. III. Pignus et Hypotheca similitudinem habent ad invicem, dum pignus est, cum debitor dat creditori rem mobilem; hypotheca, cum dat aliquod stabile, ut sit pro debito obligatum. Creditor non potest uti pignore sine consensu debitoris; et si illo utitur, debet in sortem commutare fructus, quos percipit. Ceterum praesumitur praefatus consensus, cum usus non est domino damno ut ait p. Viva, prout esset li-

(5) N. 914. — (6) N. 912.

vest. et aliorum, nempe quod filius cum patre cohabitans non potest sibi compensare labores suos stipendio, quod extraneo dandum fuisset, modo labores non essent excedentes (1); qua de re cum agatur le compensatione, pro qua requiritur jus certum et liquidum, nequit filius eam sibi facere sine patris consensu (2).

229. Notandum quod inter fratres non intelligitur facta societas nisi omnes fratres alicui negotiationi vacent, aut si quis eorum negotiatur, et alii non conferunt bona propria praeter communia; nam si unus confert bona propria, alii vero tantum bona communia, bene potest ille se compensare juxta excessum, quem de suis bonis, aut de suo labore in negotiatione impendit. Sed si unus fratrum ab aliis absens de bonis communibus in communi negotiaretur, intelligitur durare societas usque dum alii fratres divisionem non exposcant (3).

230. Notandum denique quod societas potest dissolvi multifariam: 1. Cum terminatur negotium et tempus praedefinitum: 2. mutuo consensu sociorum, etiam tacito, v. gr. si alter eorum seorsim negotiari incipiat. Ceterum neuter sociorum potest a contractu se abdicare, nisi esset quia ei incumbendum foret in bonum publicum, ut si alter damno esset societati, aut si pactis non staret; 3. morte alterius socii, quia societas non transit ad haeredes, nisi quoad negotia jam incepta, aut nisi adesset pactum juramento firmatum cum defuncto socio, ut dicit Bon.: 4. exilio, aut professione religiosa; 5. si alter sociorum infirmitate, aut alia causa necessaria non posset amplius parti suae satisfacere; 6. si amittitur pecunia contributa; 7. si ita res mutantur, ut societas evadat inepta fini (4).

(1) n. 910. — (2) n. 907. quær. 5. — (3) 4. 3. n. 907 quær. 6.

ber pignori datus, et huiusmodi. Res sacra, ut calices, planetae, etc. non possunt pignori, nisi ad subveniendum pauperibus, aut ecclesiis. Item advertendum quod contractus dictus *antichriseos*, vulgo *a godere*, est illicitus (ut dictum est n. 182.), nisi subesset justus titulus damni, aut lucri cessantis aut poenae conventionalis (1).

234. IV. *Tutela*, aut *curatela* sunt quidem quasi contractus, quibus tutores et curatores obligantur sibi esse curam pupillos et minores, tam quoad educationem, quam quoad honorum administrationem. Et hic notandum quod pupilli, et minores non possunt sua bona obligare (exceptis castrensibus, aut quasi), si sunt stabilia, sine iudicis auctoritate: et si sunt mobilia, sine consensu tutoris, aut curatoris. Dubitatur tamen, an si ipsi obligentur, saltem remaneant naturaliter obligati? Affirmamus cum Less. Lug. Navar. Sanch. Laym. Castrop. Salmant. et aliis (contra Bonac. etc. quoties pupillus est saltem proximus ad pueritatem, et contractus non sit cum ipso suo tutore, aut curatore, sed cum extraneis, nam in *L. Novatio ff. de novat.* hoc habemus expressum, cum ibi dicatur: *Dummodo obligatio utiliter teneat, aut naturaliter, ut puta (notetur) si pupillus sine auctoritate tutoris promiserit.* Præterea advertatur quod pupilli, et minores non possunt donare, nisi illa quae alii similis conditionis donare possunt; sed donatarii non tenentur restituere accepta, nisi post iudicis sententiam; nam tales donationes iam jure naturae sunt validae (2).

235. V. Quoad testamenta, etiam moralistae fusius de hoc tractant, sed quia hæc potius ad forum; quam ad conscientiam spectant, omitta hic facio, cum me ad ea, quae in opere morali dixi remittam (3). Hic tantum aliqua, quae confessarium juvant scire, adnotabo. Notandum 1.

(1) N. 913 ad. 916. — (2) L. 3. 917. et 918. — (3) N. 919.

quod cum hæredi constat voluntas testatoris circa dispositionem piam, ipse in conscientia tenetur eam adimplere, licet nullae adessent probationes externae. Sed cum hoc non constat, non tenetur credere uni soli testi, licet probatissime, qui hoc sibi testatur; quia saltem debent esse duo testes; ita habetur ex *c. Relatum 1. de test. et c. Licet de testib.* ubi dicitur: *Nulla tamen est causa, quae unius testimonio, quamvis legitimo, terminetur.* Et hæc regula certa est, ut ait Laym. et recepta ab omnibus communiter (4).

236. Notandum 2. quod legatum relictum virginibus debetur etiam corrupta, si ejus corruptio est occulta, juxta communem sententiam (5). Notandum 3. legatum relictum virginibus oriundis non dandum virginibus ibi fortuito natis, ut dicunt Sanch. Trullench. et Barbosa apud Ferraris (6). Notandum 4. pias dispositiones solum a Papa commutari posse, cum justa intercedit causa, ut exprimitur in *Clement. Quia contingit de morib. relig.* non autem ab Episcopis, qui, (sicut probabiliter dicunt Laym. Bonac. Salm. et Trull.) tum tantum possunt, cum superveniret talis causa, quae si cognita fuisset a testatore, aliter disposuisset, interpretari ejus voluntatem et applicare legatum alii usui pio (7).

237. Notandum 5. testatores tenentur in conscientia, et quidem sub gravi legare sua bona, non solum hæredibus necessariis, v. g. filiis et parentibus, aut avis, quoad legitimam; sed etiam fratribus et sororibus, cum isti necessitate extrema aut gravi laborant, ut tenendum est cum Lugo Bonac. Silv. Diana, etc. contra Salmant. Ratio est quia nos in vita jam tenemur diligere, et adjuvare fratres pauperes sub gravi obligatione, ut docent communiter Laym. Silvest. Ang. cum ipsismet Salm. ob sangui-

(1) N. 923. et 924. — (5) N. 930. dub. 6. — (6) Ap. Ferraris bibl. v. Civitas n. 71. — (7) L. 3. n. 931.

nis ligamen, et ita ut si quis suum fratrem lēdit, duo committit peccata, unum contra justitiam, et alterum contra pietatem. Si igitur obligatio pietatis nos in vita ligat quidni in morte? Dixi *necessitate extrema aut gravi*, quia si fratres essent quidem pauperes, sed non in tanta necessitate; aut si essent conjuncti in gradu remotiori, licet isti essent in gravi necessitate, tunc probabiliter non erit obligatio gravis, sed erit saltem levis (1).

238. Notandum 6. quod pater potest exheredare filios ex justa causa, (4) N. 946.

puta si isti tentassent eum interficere aut impedire, quominus testaretur, aut alia gravi injuria eum affecissent; secus vero si matrimonium cum personis suae qualitatibus imparibus contraxissent. Contra est valde probabile quod pater possit exheredare filiam, quae cum esset ætate minori 25. annis, luxuriose vixisset (2). Hoc tamen intelligitur, si filia (aut filius) habeat unde vivat, quia illa cum paupertate laborat, pater semper tenetur ei alimenta ad vitæ sustentationem necessaria ministrare (3).

(2) N. 948. — (3) N. 344.

TRACTATUS XI.

DE OCTAVO PRÆCEPTO DECALOGI

CAPUT UNICUM.

De judicio temerario, contumelia et detractione.

PUNCTUM I.

DE JUDICIO TEMERARIO.

1. *De judicio et suspitione temerariis.*
2. *Advertenda pro praxi.*

1. Judicium temerarium tunc est peccatum mortale, cum sine sufficienti fundamento judicamus proximum aliquod grave malum commississe. Ex quo inferitur quod huiusmodi judicia plerumque excusantur a mortali, aut quia fundamentum judicatur sufficiens, aut quia non sunt judicia, sed suspiciones, quae quamvis sint temerariae, non attingunt mortale, nisi dubitetur quod personae bono nomine essent reae gravissimorum criminum, uti atheismi, hæresis, incestus cum parentibus et huiusmodi (4).

2. In hac materia igitur advertat confessarius multos rudes se accusare, quod temere judicant: oportet efficere ut ipsi sciunt 1. cum adsunt sufficientia momenta ita judicandi de aliqua actione, judicium non esse temerarium, sed justum adeoque non

esse culpabile; 2. hæc ut plurimum non esse judicia, sed suspiciones, quas domini, et patres familias aliquando tenentur habere, ut aliquod peccatum impediatur: v. g. ne servi furentur, ne filiae peccent cum hominibus versando, et alia id genus. Tantum advertatur ne huiusmodi suspiciones cum aliis communicent sine necessitate.

PUNCTUM II.

DE CONTUMELIA.

3. *De contumelia, et de honoris restitutione.*
4. *Causa quæ excusat.*
5. *De reservatione et lectione epistolarum.*
6. *Cur hoc permissum sit.*

3. Contumelia etiam est grave, cum per eam graviter læditur honor proximi coram ipsomet. Unde si publica fuit, publice ei honor restituendus est, veniam ab eo petendo, aut saltem efficiendo ut hi sciunt jam talem honoris restitutionem factam fuisse (5). Et si contumelia clam illata est, etiam secreto compensanda est, juxta veram et communem sententiam Lessii, Lug. Spor. Ronc. s.

(5) N. 966. et 984. ad 988.

(4) Lib. 3. n. 962. ad 965.

ber pignori datus, et huiusmodi. Res sacra, ut calices, planetae, etc. non possunt pignori, nisi ad subveniendum pauperibus, aut ecclesiis. Item advertendum quod contractus dictus *antichriseos*, vulgo *a godere*, est illicitus (ut dictum est n. 182.), nisi subesset justus titulus damni, aut lucri cessantis aut poenae conventionalis (1).

234. IV. *Tutela*, aut *curatela* sunt quidem quasi contractus, quibus tutores et curatores obligantur sibi esse curam pupillos et minores, tam quoad educationem, quam quoad honorum administrationem. Et hic notandum quod pupilli, et minores non possunt sua bona obligare (exceptis castrensibus, aut quasi), si sunt stabilia, sine iudicis auctoritate: et si sunt mobilia, sine consensu tutoris, aut curatoris. Dubitatur tamen, an si ipsi obligentur, saltem remaneant naturaliter obligati? Affirmamus cum Less. Lug. Navar. Sanch. Laym. Castrop. Salmant. et aliis (contra Bonac. etc. quoties pupillus est saltem proximus ad pueritatem, et contractus non sit cum ipso suo tutore, aut curatore, sed cum extraneis, nam in *L. Novatio ff. de novat.* hoc habemus expressum, cum ibi dicatur: *Dummodo obligatio utiliter teneat, aut naturaliter, ut puta (notetur) si pupillus sine auctoritate tutoris promiserit.* Præterea advertatur quod pupilli, et minores non possunt donare, nisi illa quæ aliis similis conditionis donare possunt; sed donatarii non tenentur restituere accepta, nisi post iudicis sententiam; nam tales donationes jam iure naturæ sunt validae (2).

235. V. Quoad testamenta, etiam moralistæ fusius de hoc tractant, sed quia hæc potius ad forum; quam ad conscientiam spectant, omitta hic facio, cum me ad ea, quæ in opere morali dixi remittam (3). Hic tantum aliqua, quæ confessarium iuvant scire, adnotabo. Notandum 1.

(1) N. 913 ad. 916. — (2) L. 3. 917. et 918. — (3) N. 919.

quod cum hæredi constat voluntas testatoris circa dispositionem piam, ipse in conscientia tenetur eam adimplere, licet nullæ adessent probationes externæ. Sed cum hoc non constat, non tenetur credere uni soli testi, licet probatissime, qui hoc sibi testatur; quia saltem debent esse duo testes; ita habetur ex *c. Relatum 1. de test. et c. Licet de testib.* ubi dicitur: *Nulla tamen est causa, quæ unius testimonio, quamvis legitimo, terminetur.* Et hæc regula certa est, ut ait Laym. et recepta ab omnibus communiter (4).

236. Notandum 2. quod legatum relictum virginibus debetur etiam corruptæ, si ejus corruptio est occulta, juxta communem sententiam (5). Notandum 3. legatum relictum virginibus oriundis non dandum virginibus ibi fortuito natis, ut dicunt Sanch. Trullench. et Barbosa apud Ferraris (6). Notandum 4. pias dispositiones solum a Papa commutari posse, cum iusta intercedit causa, ut exprimitur in *Clement. Quia contingit de morib. relig.* non autem ab Episcopis, qui, (sicut probabiliter dicunt Laym. Bonac. Salm. et Trull.) tum tantum possunt, cum superveniret talis causa, quæ si cognita fuisset a testatore, aliter disposuisset, interpretari ejus voluntatem et applicare legatum alii usui pio (7).

237. Notandum 5. testatores tenentur in conscientia, et quidem sub gravi legare sua bona, non solum hæredibus necessariis, v. g. filiis et parentibus, aut avis, quoad legitimam; sed etiam fratribus et sororibus, cum isti necessitate extrema aut gravi laborant, ut tenendum est cum Lugo Bonac. Silv. Diana, etc. contra Salmant. Ratio est quia nos in vita jam tenemur diligere, et adjuvare fratres pauperes sub gravi obligatione, ut docent communiter Laym. Silvest. Ang. cum ipsismet Salm. ob sangui-

(1) N. 923. et 924. — (5) N. 930. dub. 6. — (6) Ap. Ferraris bibl. v. Civitas n. 71. — (7) L. 3. n. 931.

nis ligamen, et ita ut si quis suum fratrem ledit, duo committit peccata, unum contra justitiam, et alterum contra pietatem. Si igitur obligatio pietatis nos in vita ligat quidni in morte? Dixi *necessitate extrema aut gravi*, quia si fratres essent quidem pauperes, sed non in tanta necessitate; aut si essent conjuncti in gradu remotiori, licet isti essent in gravi necessitate, tunc probabiliter non erit obligatio gravis, sed erit saltem levis (1).

238. Notandum 6. quod pater potest exheredare filios ex justa causa,

(1) N. 946.

puta si isti tentassent eum interficere aut impedire, quominus testaretur, aut alia gravi injuria eum affecissent; secus vero si matrimonium cum personis suæ qualitatibus imparibus contraxissent. Contra est valde probabile quod pater possit exheredare filiam, quæ cum esset ætate minori 25. annis, luxuriose vixisset (2). Hoc tamen intelligitur, si filia (aut filius) habeat unde vivat, quia illa cum paupertate laborat, pater semper tenetur ei alimenta ad vitæ sustentationem necessaria ministrare (3).

(2) N. 948. — (3) N. 344.

TRACTATUS XI.

DE OCTAVO PRÆCEPTO DECALOGI

CAPUT UNICUM.

De judicio temerario, contumelia et detractioe.

PUNCTUM I.

DE JUDICIO TEMERARIO.

1. *De judicio et suspitione temerariis.*
2. *Advertenda pro praxi.*

1. Judicium temerarium tunc est peccatum mortale, cum sine sufficienti fundamento judicamus proximum aliquod grave malum commississe. Ex quo inferitur quod huiusmodi judicia plerumque excusantur a mortali, aut quia fundamentum judicatur sufficiens, aut quia non sunt judicia, sed suspiciones, quæ quamvis sint temerariæ, non attingunt mortale, nisi dubitetur quod personæ bono nomine essent reæ gravissimorum criminum, uti atheismi, hæresis, incestus cum parentibus et huiusmodi (4).

2. In hac materia igitur advertat confessarius multos rudes se accusare, quod temere judicant: oportet efficere ut ipsi sciunt 1. cum adsunt sufficientia momenta ita judicandi de aliqua actione, judicium non esse temerarium, sed justum adeoque non

(4) Lib. 3. n. 962. ad 965.

esse culpabile; 2. hæc ut plurimum non esse judicia, sed suspiciones, quas domini, et patres familias aliquando tenentur habere, ut aliquod peccatum impediatur: v. g. ne servi furentur, ne filia peccet cum hominibus versando, et alia id genus. Tantum advertatur ne huiusmodi suspiciones cum aliis communicent sine necessitate.

PUNCTUM II.

DE CONTUMELIA.

3. *De contumelia, et de honoris restitutione.*
4. *Causa quæ excusat.*
5. *De reservatione et lectione epistolarum.*
6. *Cur hoc permissum sit.*

3. Contumelia etiam est grave, cum per eam graviter leditur honor proximi coram ipsomet. Unde si publica fuit, publice ei honor restituendus est, veniam ab eo petendo, aut saltem efficiendo ut hi sciunt jam talem honoris restitutionem factam fuisse (5). Et si contumelia clam illata est, etiam secreto compensanda est, juxta veram et communem sententiam Lessii, Lug. Spor. Ronc. s.

(5) N. 966. et 984. ad 988.

Anton. Salm. adversus Laym. et Molin. (1).

4. Excipitur tamen 1. si probabiliter præsumitur quod offensus ex signis quæ ostendit, jam remiserit offensam, aut recuset illam publicam satisfactionem, ne novo rubore effundatur, et in hoc casu sufficit eum alio modo honorare; 2. si offensus jam ultus fuerit injuriæ; aut si jam publice in offensorem a iudice pœna sufficienti ad reparandum honorem ablatum animadversum sit (2).

5. Contumelia etiam afficeretur proximus, si ejus litteræ resignarentur, aut legerentur, nisi habeatur, aut saltem præsumatur consensus ejus, ad quem mittuntur, aut ejus a quo scriptæ sunt, ut dicunt Lugo, Busemb. Escob. Navarr. etc. (3). Et graviter peccaret, si materia esset gravis aut judicaret proximum ita moleste laturum, ut graviter offenderetur. Eo casu tamen si revera materia esset levis, qui legeret non peccaret contra justitiam, sed contra charitatem, ut recte dicit La-Croix cum communi contra Bonac. (4).

6. Licet contra 1. principibus reserare litteras inimicorum et etiam aliorum, qui tempore belli scribunt ad regiones inimicorum. Et idem etiam licet ministris publicis, si hoc judicant oportere ob bonum commune. 2. Prælati religiosi possunt aperire epistolas suorum subditorum, si in hoc adest statutum aut usus, aut saltem suspicio probabilis quod in illis contineatur aliquid mali. Sed hoc non potest intelligi de illis epistolis, quæ directæ sunt ad Superiores majores aut ab istis datæ sunt. 3. Licet etiam privatis aperire litteras suorum adversariorum, qui sibi injuste sunt molestiæ; ita communiter Lessius Lugo Laym. Sanch. Nav. Bonac. Salmant. et Ronc. Et idem permittunt Lugo et Busemb. ut evitetur injuria gravis, quæ im-

(1) N. 985. — (2) N. 989. et 990. — (3) 1. 5. n. 70. ad 74. — (4) N. 70. v. Ita.

minet alicui tertio (5). Si autem aliquis colligeret chartulas epistolæ laceratæ a domino, et in publico loco relictas (non vero in occulto) et ob curiositatem eas legeret, tunc ei nullam facit injuriam (modò non patefaceret secretum cum illius damno); nam quæ pro derelictis habentur, licitum est ea in propriam utilitatem convertere; ita Laym. Busemb. Diana s. Antonin. Silvest. etc. Et hoc quamvis (dicunt Lugo et Ronc.) dominus lacerasset epistolam in minutas partes; tunc enim videtur voluisse cedere suo juri. Sed merito contradicit La-Croix cum Rebello etc. quia lacerando ille minutatim epistolam, benesignificare voluit nolle eam legi, et noluisse cedere suo juri. Et hoc, quod dictum est de epistolis, valet pro omnibus aliis scripturis; quia quilibet habet jus secreti in suis scriptis, quæ non vult esse communia cum aliis; ita Navar. Mol. Busemb., etc. (6).

PUNCTUM III.

DE DETRACTIONE.

7. Detractio quando est culpabilis
 8. De arcano per fraudem cognito, etc.
 9. De arcani obligatione.
 10. An possit publicare delictum ob defensionem
 11. An propter consilium, et solamen; et an viro probò.
 12. Si delictum est publicum in uno loco etc.
 13. Si fuerit publicum aliquo tempore etc.
 14. Si delictum est conexum.
 15. Si referat ut ab aliis auditum.
 16. Qui nominat aliquem ordinem, aut monasterium.
 17. Qui inducit, aut audit detractio-nem.
 18. De famæ restitutione.
 19. Causæ excusantes a restitutione.
 20. An adsit obligatio compensandi infamationem cum pecunia.
 21. An infamatus possit sibi compensare.
 22. Qui sint libelli famosi, et quæ
- (5) 1. 5. n. 70 et 1. 3. n. 969 ad 3 circa fin. — (6) 1. 5. cit. n. 70. v. 6. si litteras.

pœna adsint contra eos conficientes.

7. Detractio alterius famæ tunc est mortale, cum aut publicatur delictum falsum proximi, aut delictum verum, sed occultum, et quod brevi non est publicandum; et item cum publicatur, ut infametur; nam si manifestetur ob alium justum finem (loquendo de delicto vero, v. g. ut proximus corrigatur, aut ut evitetur damnum grave aliorum, et nullum extaret medium quo evitetur illud, tunc illud patefacere non est illicitum (nisi in casu quo damnum infamiae notati esset notabiliter excedens proprium damnum); quia, ut dicit s. Thomas (1), illa dicitur vera detractio, quæ fit ut denigretur alterius fama, non autem illa, quæ fit ob aliud bonum necessarium: Si verba (sic ait s. d.), per quæ fama alterius diminuitur, proferat quis ob aliquod bonum necessarium, non est peccatum, nec potest dici detractio (2).

8. Hic locum habet magna questio: An quis ad evitandum grave suum damnum, possit patefacere delictum occultum alterius, sed injuste cognitum aut vi, aut fraude, v. g. reserando litteras etc.? Variæ sunt sententiæ, inter quas nobis arridet illa Lugo Laym. Tourn. La-Croix et Sporer, qui negant posse hoc fieri, quia illa actio injusta obligat patrantem eam ad restituendum proximo omnia damna, quæ inde illi proventura erunt. Eo solo casu posset revelare alterius delictum, quando ei liceret illud investigare etiam per vim, aut reserando alterius litteras, ut esset si revelatio conferret bono communi, aut si ille proximus sub gravi teneretur aperire arcanum, ut repararetur damnum, aut si ille injustam vexationem exhiberet, et alius qui litteras resignat, probabiliter putaret in illis aliquod contineri, quod directe esset causa injusta damni proprii, aut alterius innocentis; nam

(1) 2. 2. qu. 73. art. 2. — Lib. 3. n. 969.

secus, si directe non contineretur in litteris vexatio, sed ab illis posset deduci indirecte aliqua notitia, quæ sua utilitas promoveri posset, aut vitari damnum, non liceret tunc aperire litteras: cum hoc sit contra bonum commune societatis humanæ, quod præferendum utique est bono privato; ita Less. Laym. et Salmant., cum aliis communiter (3).

9. Hic quoque opportune cadit, ut sciatur quando nam teneamur servare arcanum? In hoc oportet distinguere arcanum naturale a promisso et a commisso: naturale est, quando quis casu scit aliquod factum occultum; promissum est, cum se aliquis obligat non manifestare aliquid: commissum denique dicitur, cum aliquis confidit alteri arcanum cum prohibitione non revelandi. Veniamus ad obligationem arcani. Promissum obligat juxta intentionem committentis, sed non habet ille obligationem gravem observandi, nisi cum certum est ita se obligasse. Commisum (dictum etiam rigorosum) obligat strictius quam naturale, et potest tantum in sequentibus casibus aperiri 1. Si præsumitur consensus principalis; 2. si factum jam sit publicatum. Imo Azor. Lugo Ronc. Salm. et alii dicunt non esse mortale, uni vel alteri illud communicare commissum, licet sit de re gravi; modo persona non sit talis, ut præcipue illi judicetur committens voluisse celari; 3. si occultatio arcani vergeret in damnum commune, vel alicujus innocentis, ac ipsius committentis; quia tunc tu bene potes delegere illud. Huc adde juxta communem et probabilior sententiam cum Soto Navar. Laym. Less. De Lugo Bonac. Ronc., quod potes delegere secretum etiam ad reparandum tuum proprium grave damnum, cum deterioris conditionis non sis, quam cæteri innocentes; dummodo (limitatur) detectio non vergeret in grave damnum commune; et modo non te obligasses illud ce-

(3) Lib. 3. n. 969. circa fin.

lare etiam cum anquo tuo damno. An autem illud possis prodere in periculo vitæ, cum etiam in tali periculo te obligasses celare, utraque sententia affirmativa et negativa est probabilis (1).

10. Notandum 1. licere (ut dicunt Lugo Carden. Tournely et Busemb.) revelare aliquod verum delictum proximi, in quantum juvat, et etiam est necessarium ad se defendendum ab aliqua insidia ab illo parata. Dictum est verum, quia imponere delictum falsum semper est grave, uti habetur ex prop. 44. ex damnatis ab Innocent. XI. quæ dicebat: *Probabile est non peccare mortaliter, qui imponit falsum crimen alicui, ut suam justitiam et honorem defendat, etc.* (2). Multi dd. tamen excusant a mortali, cum quis, ut aufugiat acriores cruciatus, confitetur commississe delictum cuius immunis est; sed hoc non admittimus cum aliis (3), observa id quod dicitur in *Tract.* 13. n. 84.

11. Notandum 2. licere patefacere alterius peccatum in quantum conducit proprio consilio, aut levamini in aliqua injuria gravi, qua quis affectus est, ut communissime Navar. Bon. Sairo. Ledes. Mazzotta Busemb. Salm. et alii. Et multi graves dd. ut Less. Cajet. p. Nav. Benac. Covar. Nav. Trullench. etc. excusant (saltem a gravi) qui revelaret aliquod delictum secretum uni vel alteri viro prudenti, dum fama consistit in æstimatione hominum, ideoque non indicatur infamatio significare illud peccatum uni vel alteri qui illud celatum tenerent. Et hoc idem aperte sentit s. Thomas (4) dicens: Si ex incautela alicui dixerit hoc (nimirum alterius peccatum), ita tamen quod non proveniat inde infamia delinquenti, tunc non peccat mortaliter, licet incaute agat (5).

12. Notandum 3. quod cum delictum est publicum alicubi, dubitatur

(1) N. 970. et 971. — (2) N. 972. — (3) I. 4. n. 275. — (4) Quolib. 11. a 13. ad 3. — (5) I. 3. n. 973. in fine et 974.

an sit gravis culpa illud manifestare alibi, etsi eo non adhuc pervenerit notitia, nec brevi perventura erit? Adsunt tres sententiæ. Prima cum Dicast. Villalob. Antoine Tournely Cuniliati etc. tenet esse mortale contra justitiam, quia delinquens adhuc ibi suam famam possidet. Secunda cum Lessio Sylvio et Bonac. tenet esse mortale contra charitatem, quia licet reus amiserit jus ad famam, valide tamen mereretur, sciendo palam fieri suum crimen eo loco ubi ignoratur. Tertia sententia communior, quam mordicus tuetur Lugo (et vocat communem ac veram) cum Cajet. Anton. Ledesma, et Major, eamque tenent Salm. cum Navar. Bannez Serra Fill. Fagund. Macado et aliis (6), dicit non esse gravem culpam neque contra justitiam neque contra charitatem. Plures afferunt rationes præfati auctores; sed potior ratio est, quia ad bonum commune expedit agnosci malefactores, ut ab eis alti cavere se possint; hocque commune bonum damno præponderat delinquentis. Hæc ratio utique valde probabilis mihi videtur, semper ac crimen est tale, quod reddat reum perniciosum et vilandum, prout esset crimen latrocinii, impudicitiae, homicidii, proditiõis, et similia. Nec obstat dicere quod reus, possidendo eo loco famam suam, nequit illa exspoliari per solam opinionem probabilem; nam respondetur quod eodem tempore quo ipsius peccatum publicum evadit, ex una parte jam probabiliter amittit ipse jus ad famam, et ex alia omnes acquirunt jus ad ipsum agnoscendum, ut evitent; et cum jus rei evadit incertum, incerta quoque evadit possessio illius. Invenio autem quod p. Concina (7) in hac questione distinguit et ait, quod cum delictum est notorium notorietate facti, scilicet publice pertratum, tunc patefieri potest ubicum-

(6) Lugo d. 15. n. 59. Salm. tr. 13. de rest. c. 4. n. 61. cum aliis. — (7) Concina Comp. theol. tom. 1. p. 239. n. 40.

que; cum vero notorium est tantum notorietate facti, sic inquit: *Cauti omnes sint oportet, quia facile fingitur hæc publica fama.* Adverte autem quod delictum publicum in una tantum familia aut monasterio, non potest dici absolute publicum; unde non potest alibi manifestari, et ne in alio quidem monasterio ipsius ordinis, quod cum illo haberet frequentem communicationem (1).

13. Delictum vero alicujus publicum uno tempore, non potest in alio in quo factum est occultum publicari sine gravi culpa, saltem contra charitatem: excipe tunc si delictum esset publicum, non solum notorietate facti, sed etiam notorietate juris, nempe per sententiam judicis, aut rei confessionem in iudicio, ut docent Lessius, Lugo La-Croix etc. (2). Ceterum hoc non obstante, non prohibetur quin historici delicta publica describant, etiam ex solo facto; Sotus Molina Vasq. (3).

14. Notandum 4. quod si quis infamia notatus est ob unum delictum, non est grave illum infamare de alio illi connexo, aut affine, ut si dicatur de milite fornicasse, et hujusmodi. Secus vero si publicaretur aliud peccatum diversum; aut si de eo qui dicitur esse adulteratus semel, patefieret bis eum lapsum esse (4).

15. Notandum 5. peccare tantum venialiter eum qui refert peccatum proximi, sed uti narratum ab inimicis, aut aliis modicæ fidei, aut si verisimiliter creduntur auditores non præstare fidem dictis. Sed peccabit mortaliter, si dicet a fide dignis audivisse, aut si refert delictum gravissimum; quia in hoc erit peccatum grave etiam solum suspectum fundatum præbere (5).

16. Notandum 6. peccare eum qui detrahit famam alicujus ordinis religiosi, aut monasterii alienius religionis, et etiam qui publicat delictum

alienius religionis, nominando monasterium aut ordinem. Nihilominus si ordo esset amplius, recte ait p. Concina, non æstimandum grave peccatum, nec frangi sigillum, nominare ordinem qui non est strictæ observantiae (6).

17. Notandum 7. peccare graviter qui inducit alterum ad detrahendum. Qui etiam non inducit, sed oblectatur de detractione ab aliis facta, peccat etiam graviter sed tantum contra charitatem. Sed qui oblectatur non de damno, quod proximus patitur in illa detractione, sed tantum de novitate, aut curiositate, quam continet detractio illa, multi dd. excusant a gravi; modo ille non esset Superior; quia graviter interest subditum detrahentem corripere. Superiores igitur peccant graviter contra charitatem (sed non contra justitiam), ut recte tenent Lugo Sotus Reb. Dicast. etc. si omittant corripere subditos detrahentes proximo de re gravi (7). Sed qui non est Superior a multis gravibus dd. excusatur a peccato mortali, si ob verecundiam, aut timorem, non nititur impedire detractionem, dummodo proximo (ultra infamiam) non imminet aliud damnum ex detractione causandum, et modo ait s. Thomas (8), certe non sciat quod si corripere detractionem impediret; sed hanc certitudinem habere est moraliter impossibile ei qui non est Superior, aut saltem si non multo præstat dignitate, aut nobilitate (9). Advertunt Lugo, Busemb. etc. errare eos qui statim ac audiunt loqui contra proximum, putant illico teneri ad correctionem; quia sæpe plus prodest proximo, ut detractio inceperit terminetur, dum aliquando, expleto discursu, cognoscetur quod res aliter sese habeat, quam in principio apprehensa fuit. Ceterum ut ab omni scrupulo se eximat; ubi audit aliquem detrahentem, et quidem

(1) I. 3. n. 974. — (2) N. 974. v. Similiter. — (3) Vide Salm. de rest. c. 4. n. 37. — (4) I. 3. n. 976. — (5) Lib. 3. n. 977.

(6) N. 979. ad 16. v. Similiter, et 1. 6. n. 634 in fine. — (7) I. 2. n. 980. — (8) 2. 2. q. 73. a 4. — (9) L. 3. n. 981.

de re gravi, et occulta, satis erit si a circulo discedat; aut si nitatur sermonem alio traducere, aut si ostendat sibi illud displicere, vultum alio convertendo, aut oculos demittendo vultum valde serius ostendendo (1).

18. Notandum 8. injustum detractorem teneri ad famæ restitutionem, et etiam ad damnum illi causatum (dummodo sit saltem in confuso præcognitum); et non solum cum delictum impositum est falsum, palinodiam canendo apud auditores, tam mediatos, quam immediatos cum immediati negligerent advertere suos auditores; sed etiam quando est verum, prospiciendo modo quo meliori potest, dicendo v. g. : *Erravi, allucinatus sum, me feci falli, mentitus sum*; quia omne peccatum est fallacia, et mendacium, juxta s. Joan. Ego soleo hoc consilium dare, ut dicant: *Ex capite meo hoc erui*, (vulgo *me hoc cavato dal capo*) equivocando quia omnia verba e mente pro qua accipitur caput) procedunt. Quod si unquam famæ restitutio probabiliter majori damno potius, quam utilitati infamia notata futura esse judicatur, quia præsumeretur ab hominum memoria effluxisse (ut jam præsumitur, cum famæ obrectatio multo abhinc tempore acciderit, et inde hoc omnino in oblivione jacuerit): tunc satius est occasiones captare infamatum laudandi in aliqua ejus virtute; ut eum in bonam aliorum opinionem ponat, quam res præteritas hac famæ restitutione in memoriam revocare. Confessarius etiam curet ut hujusmodi famæ compensationes, cum commode fieri possunt, ante absolutionem fiant, quia postea difficulter adimplebuntur; licet ceteroquin hæc minus difficultatis habeant, quam pecuniæ restitutio (2).

19. Denique notandum detractorem plurimis ex causis posse excusari a famæ restitutione: 1. Si delictum jam ex alia via fuerit factum publicum, aut si infamatus aliis mo-

(1) N. 930. — (2) Lib. 3. n. 992.

dis suæ famæ consuluerit; 2. si prudenter præsumitur diffamatus remississe, dum quilibet est suæ famæ dominus, ut dicunt Laym. Nav. Trulench. Busemb. Holzmam etc. cum communi (3); modo, intelligitur, possit remitti, dum remittere non potest quando ejus infamia cederet in scandalum, aut in damnum commune, aut suorum; 3. si ob famæ restitutionem subeundum esset periculum vitæ, aut damnum multo gravius, quam est illud infamati; 4. si judicatur quod detractio præstata non sit fides, ut quando fit in iracundiæ calore; 5. si prudenter judicatur quod factum oblivione sit deletum, ut supra dictum est; 6. si infamatus etiam tibi detraxit, et adhuc non restituit, quia tunc juxta sententiam communiorum et probabiliorum Soti Sylvii Vigandti Tournely Laym. Salmant. etc. tu potes suspendere tuam restitutionem, donec alter adimpleat suam (4).

20. Dubitatur 1. an cum famæ restitutio non potest fieri, teneatur detractor pecuniis compensare? Alii ut Sylvius Sotus etc. cum s. Thoma (5) probabiliter affirmant, quia fama etiam est pretio æstimabilis. Sed sententia communior, et probabilior cum Lessio Lugo Sanch. Laym. Vasq. Bon. Salm. Croix etc. negat, quia justitia obligat solum ad restituendum ablatum, aut æquivalens; sed fama, cum sit diversæ speciei, quoniam ordine superior est bonis, nunquam quocumque pretio compensari potest. Unde restitutio facta per pecuniam nunquam erit congruens satisfactio, cum infamatus semper eodem modo quam ante pretii solutionem creditor restaret (6). Observetur quod dictum fuit *Tract. 10. n. 83.*

21. Dubitatur 2. an cum detractor non potest, aut non vult famam restituere, possit infamatus pecunia se compensare a detractore? Alii dd. negant, quia nequit fieri compensa-

(3) N. 1003. — (4) 998. et 999. — (5) 2. 2. q. 62. a 2. ad 2. — (6) I. 3. n. 627. et 1000.

tio cum sola probabili opinione. Alii tamen affirmant, ut Lessius Molina Arag. Ledes. etc. et Salm. admittunt hanc opinionem uti practice probabilem, dicentes regulam, non posse compensari cum probabili, procedere cum debitum est dubium non vero cum est certum, ut certum est creditum quod habet offensus de sua fama, et dubium tantum versatur de modo compensandi, et hunc modum probabiliter admittunt dd. (1). Hoc non obstante adhuc primo sententiæ, dum infamatus est creditor in materia famæ, non autem bonorum; et si probabile est, imo probabilius (ut nuper vidimus) non teneri detractorem pecuniis compensare, cum non potest famam reparare, semper evenit, quod infamatus compensatur ob creditum tantum probabile, non certum (2).

(1) N. 1001. — (2) Vide I. 1. n. 35. v. Hinc. (3) Lib. 3. n. 995.

TRACTATUS XII.

DE PRÆCEPTIS ECCLESIAE

1. Præcepta ecclesiae sunt multa, sed principaliora et communiora populo christiano sunt quinque: 1. Sacro interesse diebus dominicis, et festis de præcepto (sed de hoc jam satis in tertio præcepto decalogi): 2. jejunare in quadragesima, vigiliis, quatuor temporibus; 3. abstinere a carnibus feria sexta, et sabbato; 4. confiteri saltem semel in anno, et communicare in Paschate; 5. non celebrare nuptias temporibus vetitis, et de hoc agitur in *Tract. de matrimonio*. Itaque restat hic agendum de 2. 3. et 4. præceptis. In 1. capite erit sermo de jejunio, et hic etiam agetur de abstinence a carnibus; in 2. capite de confessione et communione annuali.

CAPUT I.

De jejunio ecclesiastico,

PUNCTUM I.

DE JEJUNII OBLIGATIONE,

2. De abstinence a carnibus.

I.

22. Aliquid hic addendum circa libellos famosos, *Libellus famosus*, sive *infamatorius* est, cum publicatur in scriptis aliqua gravis et occulta infamia cujusdam. Vocatur etiam libellus famosus scriptura tradita judici absque nomine accusatoris. Adversus eos qui hos libellos conficiunt, adest excommunicatio ferendæ sententiæ ut habetur ex c. *Qui alterius 3. quest. 11.*; sed latæ, si libellus sit adversus Papam, aut Cardinales; imo est reservata, si est contra ordines Franciscanum et Dominicanum, aut alium communicantem; non vero si contra aliquem particularem Religiosum. Eandem culpam et pœnam incurrunt qui ad alicujus januam quoddam infamatorium signum appendunt (3).

3. et 4. De lacticiis.
5. De larido.
6. De tribus Bullis Benedicti XIV
7. An dispensati ad carnes possint vesci piscibus.
8. De carne suina.
9. De unica comestione.
10. De interruptione prandii.
11. De electuariis, etc.
12. De potionibus.
13. De vino et birra.
14. De sorbello.
15. De chocolate.
16. ad 19. De collatione serotina.
20. Si quis pluries vescitur carnibus, aut alio cibo, etc.
21. de hora refectiois.

2. Tres sunt conditiones quas requirit jejunium ecclesiasticum, abstinence a carnibus, unica comestio, et hora refectiois. Præcipue jejunium consistit in abstinence a carnibus eorum animalium, quæ in terra nascuntur, et respirant juxta regulam s. Thomæ (4): aut communiter

(4) 2. 2. q. 447 A. 8.

de re gravi, et occulta, satis erit si a circulo discedat; aut si nitatur sermonem alio traducere, aut si ostendat sibi illud displicere, vultum alio convertendo, aut oculos demittendo vultum valde serius ostendendo (1).

18. Notandum 8. injustum detractorem teneri ad famæ restitutionem, et etiam ad damnum illi causatum (dummodo sit saltem in confuso præcognitum); et non solum cum delictum impositum est falsum, palinodiam canendo apud auditores, tam mediatos, quam immediatos cum immediati negligerent advertere suos auditores; sed etiam quando est verum, prospiciendo modo quo meliori potest, dicendo v. g. : *Erravi, allucinatus sum, me feci falli, mentitus sum*; quia omne peccatum est fallacia, et mendacium, juxta s. Joan. Ego soleo hoc consilium dare, ut dicant: *Ex capite meo hoc erui*, (vulgo *me hoc cavato dal capo*) equivocando quia omnia verba e mente pro qua accipitur caput) procedunt. Quod si unquam famæ restitutio probabiliter majori damno potius, quam utilitati infamia notata futura esse judicatur, quia præsumeretur ab hominum memoria effluxisse (ut jam præsumitur, cum famæ obrectatio multo abhinc tempore acciderit, et inde hoc omnino in oblivione jacuerit); tunc satius est occasiones captare infamatum laudandi in aliqua ejus virtute; ut eum in bonam aliorum opinionem ponat, quam res præteritas hac famæ restitutione in memoriam revocare. Confessarius etiam curet ut hujusmodi famæ compensationes, cum commode fieri possunt, ante absolutionem fiant, quia postea difficulter adimplebuntur; licet ceteroquin hæc minus difficultatis habeant, quam pecuniæ restitutio (2).

19. Denique notandum detractorem plurimis ex causis posse excusari a famæ restitutione: 1. Si delictum jam ex alia via fuerit factum publicum, aut si infamatus aliis mo-

(1) N. 930. — (2) Lib. 3. n. 992.

dis suæ famæ consuluerit; 2. si prudenter præsumitur diffamatus remississe, dum quilibet est suæ famæ dominus, ut dicunt Laym. Nav. Trulench. Busemb. Holzmam etc. cum communi (3); modo, intelligitur, possit remitti, dum remittere non potest quando ejus infamia cederet in scandalum, aut in damnum commune, aut suorum; 3. si ob famæ restitutionem subeundum esset periculum vitæ, aut damnum multo gravius, quam est illud infamati; 4. si judicatur quod detractio præstata non sit fides, ut quando fit in iracundiæ calore; 5. si prudenter judicatur quod factum oblivione sit deletum, ut supra dictum est; 6. si infamatus etiam tibi detraxit, et adhuc non restituit, quia tunc juxta sententiam communiorum et probabiliorum Soti Sylvii Vigandti Tournely Laym. Salmant. etc. tu potes suspendere tuam restitutionem, donec alter adimpleat suam (4).

20. Dubitatur 1. an cum famæ restitutio non potest fieri, teneatur detractor pecuniis compensare? Alii ut Sylvius Sotus etc. cum s. Thoma (5) probabiliter affirmant, quia fama etiam est pretio æstimabilis. Sed sententia communior, et probabilior cum Lessio Lugo Sanch. Laym. Vasq. Bon. Salm. Croix etc. negat, quia justitia obligat solum ad restituendum ablatum, aut æquivalens; sed fama, cum sit diversæ speciei, quoniam ordine superior est bonis, nunquam quocumque pretio compensari potest. Unde restitutio facta per pecuniam nunquam erit congruens satisfactio, cum infamatus semper eodem modo quam ante pretii solutionem creditor restaret (6). Observetur quod dictum fuit *Tract. 10. n. 83.*

21. Dubitatur 2. an cum detractor non potest, aut non vult famam restituere, possit infamatus pecunia se compensare a detractore? Alii dd. negant, quia nequit fieri compensa-

(3) N. 1003. — (4) 993. et 999. — (5) 2. 2. q. 62. a 2. ad 2. — (6) I. 3. n. 627. et 1000.

tio cum sola probabili opinione. Alii tamen affirmant, ut Lessius Molina Arag. Ledes. etc. et Salm. admittunt hanc opinionem uti practice probabilem, dicentes regulam, non posse compensari cum probabili, procedere cum debitum est dubium non vero cum est certum, ut certum est creditum quod habet offensus de sua fama, et dubium tantum versatur de modo compensandi, et hunc modum probabiliter admittunt dd. (1). Hoc non obstante adhuc primo sententiæ, dum infamatus est creditor in materia famæ, non autem bonorum; et si probabile est, imo probabilius (ut nuper vidimus) non teneri detractorem pecuniis compensare, cum non potest famam reparare, semper evenit, quod infamatus compensatur ob creditum tantum probabile, non certum (2).

(1) N. 1001. — (2) Vide I. 1. n. 35. v. Hinc. (3) Lib. 3. n. 995.

TRACTATUS XII.

DE PRÆCEPTIS ECCLESIAE

1. Præcepta ecclesiae sunt multa, sed principaliora et communiora populo christiano sunt quinque: 1. Sacro interesse diebus dominicis, et festis de præcepto (sed de hoc jam satis in tertio præcepto decalogi): 2. jejunare in quadragesima, vigiliis, quatuor temporibus; 3. abstinere a carnibus feria sexta, et sabbato; 4. confiteri saltem semel in anno, et communicare in Paschate; 5. non celebrare nuptias temporibus vetitis, et de hoc agitur in *Tract. de matrimonio*. Itaque restat hic agendum de 2. 3. et 4. præceptis. In 1. capite erit sermo de jejunio, et hic etiam agetur de abstinence a carnibus; in 2. capite de confessione et communione annuali.

CAPUT I.

De jejunio ecclesiastico,

PUNCTUM I.

DE JEJUNII OBLIGATIONE,

2. De abstinence a carnibus.

I.

22. Aliquid hic addendum circa libellos famosos, *Libellus famosus*, sive *infamatorius* est, cum publicatur in scriptis aliqua gravis et occulta infamia cujusdam. Vocatur etiam libellus famosus scriptura tradita judici absque nomine accusatoris. Adversus eos qui hos libellos conficiunt, adest excommunicatio ferendæ sententiæ ut habetur ex c. *Qui alterius 3. quest. 11.*; sed late, si libellus sit adversus Papam, aut Cardinales; imo est reservata, si est contra ordines Franciscanum et Dominicanum, aut alium communicantem; non vero si contra aliquem particularem Religiosum. Eandem culpam et poenam incurrunt qui ad alicujus januam quoddam infamatorium signum appendunt (3).

3. et 4. De lacticiis.

5. De larido.

6. De tribus Bullis Benedicti XIV

7. An dispensati ad carnes possint vesci piscibus.

8. De carne suina.

9. De unica comestione.

10. De interruptione prandii.

11. De electuariis, etc.

12. De potionibus.

13. De vino et birra.

14. De sorbello.

15. De chocolate.

16. ad 19. De collatione serotina.

20. Si quis pluries vescitur carnibus, aut alio cibo, etc.

21. de hora refectiois.

2. Tres sunt conditiones quas requirit jejunium ecclesiasticum, abstinence a carnibus, unica comestio, et hora refectiois. Præcipue jejunium consistit in abstinence a carnibus eorum animalium, quæ in terra nascuntur, et respirant juxta regulam s. Thomæ (4); aut communiter

(4) 2. 2. q. 447 A. 8.

17

inter carnes, et non inter pisces reputantur juxta sententiam communem aliorum. In dubio autem an esus carniū alicujus animalis tempore jejunii sit licitus vel illicitus, nec adsit legitima consuetudo, videndum erit, ait Benedict. XIV. (1), ex regula Angelici, *an hujusmodi animal sit simile, aut dissimile iis, quorum esus diebus jejunii interdictus est, et an illius carnes humano corpori validius nutriendo, et corroborando idonee dignoscantur; quod ubi ita esse appareat, profecto inter eas adnumerari debent, quæ jejunantibus apponi nequeunt, quemadmodum late probat Tamburinus tum l. 4, in Dec. c. 3. §. 1. n. 10. tum ad 4. præc. Eccl. c. 3. n. 2.* Et si ita nec quid certi definiri potest, subjungit idem Benedict. rem deferendam esse ad sedis apostolicæ judicium. Hinc dicunt Bonac. Regin. Conc. Tamb. Holz. Elbel, etc. non esse vetitas testudines, ranas, limaces (vulgo dictas *maruzzæ*), locustas (vulgo *grilli*), aut conchilia. Idem dicunt Holzmann et Elbel de lutris (vulgo *lutrie*), de castoribus, et de anatibus cujusdam generis. Contra aves, licet quædam earum nutriantur in aquis, nihilominus omnes pro veris carnibus habentur, ut sunt fulicæ, corvi marini, et similes (2). Ab isto præcepto sunt immunes amentes, et pueri ante usum rationis. An autem eximantur pueri qui ante septennium perfecto usu rationis dotati sunt, vide quod dictum fuit Tract. 2, n. 37.

3. In quadragesima autem adultis prohibentur sub gravi, non solum carnes, sed etiam ova et lactinia, ut habetur ex prop. 32. ab Alexandro VII. proscripta, quæ dicebat: *Non est evidens quod consuetudo non comedendi ova, et lactinia in quadragesima obliget.* Hic quaeritur 1. an in vigiliis, et quatuor temporibus extra quadragesimam sint universe interdicta lactinia? Nonnulli (sed pauci) affirmant ex can. Denique 6. dist.

(1) De synodo l. 41. c. 5. n. 12. — (2) L. 3. n. 1011, et 1012.

4. ubi s. Gregorius scripsit: *Par autem est, ut jejunemus a caseo et ovis.* Et hujus sententiæ videtur esse s. Thomas (3) dicens, *Ecclesiam interdiceret fidelibus tam carnes, quam ova.* Sed nos dicimus cum sententia communi, in vigiliis non vetari lactinia, nisi ubi inolevit consuetudo abstinendi; ita Navar. s. Antonin. Laym. Sanch. Concina, et alii cum Salm. qui pro hac re adducunt etiam Concil. tolet. Nec obstat dictus can. Denique, quia ibi s. Gregorius quaesitus fuit de solo jejuniō quadragesimali, et congrue responsio arrisit petitioni; et s. Thomas de eadem quadragesima loquitur, nam de aliis jejuniis disserens cit. a. 8. ad 3. dicit: *Et ideo in quolibet jejuniō interdictus esus carniū, in jejuniō autem quadragesimali interdicuntur universim etiam ova et lactinia.* Igitur extra quadragesimam de jure non interdicuntur ova. Nec obstat quod exprimitur in Bulla, *In suprema N. SS. P. Benedict. XIV. In quadragesima aliisque diebus carniū et lactiniarum esus est prohibitus, dispensari contigerit, etc.* Nam ut scripsit probabiliter quidam auctor modernus (P. de Petio Teatinus in addit. ad Fel. Pot.), per prædicta verba non reprobat sententia contraria, cum possint intelligi relative ad tempus solummodo quadragesimale, non vero aliis: sed nodus omnis solvitur ex aliis verbis Pontificis de Synodo (4) ubi Pontifex sic loquitur: *In cæteris vero jejuniis extra quadragesimam sicut ab Episcopo prohiberi non debent ova, et lactinia in iis locis, in quibus eorum usus legitima consuetudine jam pridem inolevit, ita, etc.* Si Episcopis insinuat quod prohibere non possunt, evidens est quod reipsa quidem non prohibuit, nec declaravit prohibita esse, saltem ubi consuetudo viget iis vescendi (5).

4. Quaeritur 2. an ubi adest consuetudo abstinendi a lactiniis, incolæ teneantur sub gravi ab illis abs-

(3) 2. 2. q. 147 a. 8 — (4) L. 11. c. 5. n. 13. — (5) L. 3. n. 1009.

tinere? Negant Sanch. Villal. Tamb., etc. quia de ea non constat (uti dicunt) an introducta sit cum animo se obligandi sub gravi, uti necesse erat. Sed affirmat communis sententia, quam nos sequimur cum Less. Laym. Conc. Salm. Bonac. Viva, et aliis cum s. Thoma (1); quia sicut diximus Tract. 2. n. 79. in fin. cum talis abstinencia sit gravis oneris, et cum videatur ita constanter observari, bene quidem præsumitur introducta esse et continuata animo se obligandi, aliter faciliter cessasset; et posito quod præsumptio stet pro obligatione, pro eostat possessio, et non pro libertate (2). Et idem dicemus propter eandem rationem de obligatione Monialium ad Horas canonicas. Vide in appendice 3. de examine Ord. n. 61.

5. Quaeritur 3. an iis quibus permittuntur lactinia, permittatur lardum? Affirmant Silvest. Ostiens. Abb., etc. et p. Viva appellat probabile, citans Laym. et Azor. (sed ego inveni Laym. omnino id improbare, et Azorium non damnare tantum). Tamburinus cum Diana et Henric. admittit solum cum liquefactum est; sed ego judico sequendam esse primam sententiam communem San. Bonac. Conc. Ronc. Elbel. Milante, et aliorum qui omnino negant, quia pinguedo est vera caro (3).

6. Quaeritur 4. an dispensati ad carnes, aut ad lactinia, possint diebus jejunii vesci piscibus? Sed hic ante omnia notanda sunt ea quæ sancta sunt, et declarata a SS. P. Benedicto XIV. circa jejunium in tribus suis Bullis. Et 1. in Bulla *Non ambigimus* data die 30. Martii 1741. declaratum fuit neminem posse dispensari ad carnes sine legitima causa et de utriusque medici consilio, nempe medici et parochi, aut confessorii; et super declaratum fuit ad dispensandum cum integro populo, aut communitate, requiri gravissimam et ur-

(1) Cit. qu. 147 a. 8. ad 3. — (2) L. 3. n. 1009. dub. 3. — (3) N. 1010.

gentem necessitatem, ac dispensationem impetrandam esse a Sede apostolica toties quoties opus fuerit; et tunc sic dispensatos teneri ad unicam comestionem, ac non esse miscendas licitas atque interdictas epulas, nempe carnes et pisces, ut declaravit in Rescripto ad Episcopum Compostellæ, quod affertur in Bulla *Libentissime*. 2. In Bulla *In suprema* ejusdem anni, die vero 22. Augusti declaratum fuit iisdem duobus præceptis teneri quemlibet privatum cum quo dispensatum esset, et non tantum in quadragesima, sed etiam in omnibus aliis jejunii diebus. 3. In Bulla *Libentissime* sub die 10. Junii 1745. declaratum fuit dispensatos ad carnes in collatiuncula serotina eo cibo eaque portione debere uti, quibus utuntur jejunantes meticolosæ conscientie. 4. Debere ipsosmet observare normam præscriptam jejunantibus. 5. Cibos vetitos dispensatis ad carnes esse pisces (etiam in Dominicis quadragesimæ); ita ut in eadem mensa non possint simul apponi carnes et pisces. Epulas interdictas (sunt verba Bullæ) *esse pisces, adeoque utrumque simul adhiberi non posse*: subjungendo ibi quod permittuntur pisces dispensatis ad lactinia.

7. His positis, dubitabatur a quodam an in mensa privata liceret dispensatis ad carnes vesci aliquo pisce? Super hoc scripsit prænominatus de Petio, inhibitionem esse factam tantum pro convivio ob scandalum, non autem pro illis in mensa privata qui moderate vellent aliquo pisciculo vesci, ablato scandalo, et non ex gula. Sed esto istæ limitationes ponantur, attamen omnino improbabilis est talis opinio (n. dicam inventum), dum 1. Bulla loquitur generaliter. 2. Pontifex in tantum exprimit convivium in citata Bulla, non quia præceptum cadere velit tantum super illa, sed ut ostendat quo fuisset prætergressa gula indulgendi licentia, ut etiam ad convivium epulæ interdictæ inferantur, quod utique

temeritatem majorem sapit. 3. Relictis subtilitatibus ratiocinationibusque inanibus ex eo quod in posterioribus Bullis statuitur, luce meridiana clarius videbitur longe aberrasse de Petio. In Bulla enim *In suprema* sic statuitur: Nos quibuscunque.... dispensari contegerit, ab omnibus omnino, et nemine excepto (nota) unicam comestionem, et licitus, atque interdictas epulas minime esse apponendas declaramus, atque decernimus. Ergo sicuti nemini, sive in privato, sive in convivio licet plures comestiones adhibere, ita nec epulas interdictas (quales sunt pisces), cum ad utrumque obliget omnes, nemine excepto; alias deberent excipi qui privatim et non in convivio pisces comesturi essent. 4. Interrogatus Pontifex quoniam epulae sint interdictae conjungi cum licitis, respondit epulas licitas pro iis quibus permixtum est carnes comedere, esse carnes ipsas; epulas interdictas esse pisces, adeoque utrumque simul adhiberi non posse: ergo pisces interdicti sunt iis quibus conceduntur carnes absolute, quales sunt ii qui etiam privatim comedunt. 5. Pontifex ibidem declarat pisces non interdicti iis, qui sunt dispensati ad lacticiam, ergo sunt interdicti dispensatis ad carnes. Quid clarius desideratur?

8. Quæritur 3. an dispensatis ad carnes tempore jejuniorum, sit vetita caro suina? Affirmat absolute p. Conc. ex quodam Decreto quod adducit Clementis XI. Romæ edito die 24. Februarii an. 1702. Sed communiter negant Lugo Sanch. Croix Tamb. Salm. cum Trull. Villalob., etc. quia esset nimis scrupulosum (uti dicunt) imo magis molestum, quam jejunium ipsum, si quilibet dispensatus examinare deberet, quæ carnes sibi essent nocivæ, quæ vero non. Nec obstat Edictum (non jam Decretum) præfatum Clementis, ubi duo præcepta fuerunt, unum ut dispensati tenerentur ad unicam comestionem, aliud ne iisdem permitterentur carnes in-

salubres: non obstat, dico, quia illud Edictum non fuit generale, sed particulare pro statu romano, ut attestatur Viva et alii, et ut declaravit idem Benedictus XIV. cum erat Archiepiscopus Bononiensis in *notific. tom. 1. n. 24.* Et postea in Bulla *Non ambigimus*, cum meminisset laudatum Edictum, licet universale fecisset præceptum unicæ comestionis, sub silentio tamen præterivit præceptum de abstinendo a carnibus non salubribus: unde argumentatur non voluisse Pontificem hoc præceptum fieri universale. Sed ut loquar in particulari de carne suina, non mihi videtur quod possit dici absolute nociva, dum ista, ut scribit celeberrimus medicus Hoffmanno, maximam habet cum sanguine humano convenientiam. Sed dicet aliquis, cur talis caro interdicta fuit Hebræis, nonne quia nociva? Sed respondetur quod in Palæstina (regione valde calida) ibi ideo potuit ut nociva prohiberi, quia ibi sues (juxta Calm. in Levit. II. 8) sunt faciliores lepra inficiari; quod in aliis partibus non ita accidit sicut etiam vetita fuit caro leporis, sed in istis regionibus lepores certe non reputantur nocivi. Præterea s. Thomas (4) dicit carnes vetitas fuisse Judæis, aliæ ob nimiam humiditatem aut siccitatem; aliæ ob immunditiam, ut carnes suillæ; et revera ratio talis prohibitionis allata a Moyse est, quia illæ erant carnes immundæ Hebræis: *Horum carnibus non vescimini, quia immunda sunt vobis, Levit. II. 8.* Dicuntur immundæ, quia, ut scribit Plutarchus, *nullum animal ita gaudet cæno ac sordidissimis locis.* Insuper ait Natalis de Alexandro, et idem prius scripserat Tertullianus (*Lib. 2. contra Marcionem c. 18.*), carnem suillam fuisse prohibitam Judæis ad frenandam gulam et incontinentiam.

9. Secunda conditio jejunii est unica comestio. Dubitabatur prius an dispensati ad carnes ad illam tene-

(4) L. 2. q. 402 a. 6. ad 4.

rentur, eo quia cessante abstinencia a carnibus, cessabat quoque essentia jejunii? Sed hodie (ut diximus) declaratum habemus a Benedicto XIV. jejunium duo continere præcepta. unde licet cesset primum de abstinencia a carnibus, non cessat secundum (licet minus principale) de unica comestione; excipitur tamen casus quo dispensatio ad carnes concedatur ob infirmitatem aut debilitatem virum, ut dicunt dd. communiter, et utab eodem Pontifice declaratum est in Bulla *In suprema*, ubi dicitur: *Dummodo nulla certa et periculosa affectæ valetudinis ratio intercedat vel aliter necessario fieri exigat (1).*

Tertia conditio est hora refectionis, quæ est circa meridiem. Fit questio an peccet notabiliter antevertens horam sine causa? Illud notabiliter alii intelligunt plusquam horam, sed alii probabilius tantum horam. Ceterum anticipare infra horam omnibus licet. An autem anticipatio notabilis sit mortalis, affirmant Azor. Sanch. Ronc., etc.; sed communius negant Less. Tolet. Pal. Laym. Roncag. Holzm. et Salm. cum aliis pluribus. Quia hora non est de essentia jejunii, sed tantum circumstantia accidentalit, quæ licet olim graviter obligabat hodie tamen, ut aiunt Holzman et Roncaglia, postquam ex consuetudine mutata est hora prandii, designatio temporis non videtur inducta tanquam de substantia jejunii (2).

10. Permittitur nihilominus 1. interrumpi prandium ob aliquod negotium quod intercedit. Sine causa ceteroquin non licet prandium interrumpere, et denuo ad mensam redire; sed hoc intelligitur moraliter; nam etiam sine causa, et quamvis aliquis terminasset prandium, potest iterum comedere, si commensales prosequuntur prandere, aut si in mensa afferuntur aliæ epulæ, quæ non expectantur.

(1) L. 3. n. 4015 v. hic autem. — (2) N. 4016.

tabantur; ita Sanch. Salm. et Villalob. Imo Filliuc. Tamb. et Elbel concedunt generaliter posse sumi alium cibum post sesquiquadrantem. Certum est autem per horam, sine causa, prandium interrumpi: sed si aliquo negotio quis intercipitur, utique potest ad horam interrumpere; imo Lezana Diana Fag. Tamb., etc. concedunt usque ad duas: sed id jure merito ait Holzm. licere, cum quis cibo sufficienti non fuerit refectus et jejunium sub gravi incommodo tolerare non potest, tunc potest prandium reassumere, quia ecclesia non intendit aliquem obligare diem ducere sine sufficiente refectione (3). Probabiliter tamen dicunt Croix Fagund. et Tamb. licere prandium protrahere usque ad duas horas; et Elbel. cum Gobat admittunt usque ad tres aut quatuor horas, saltem pro Germanis, inspecta eorum consuetudine (4).

11. Permittitur 2. aliquod sumere ratione medicinæ, ut sunt electuaria (quæ sunt quedam conservæ ex saccharo et juniperis, aut cedro, etc. confectæ) de quibus loquitur s. Thomas (5), et sic dicit: *Electuaria assumuntur ad digestionem, unde non solvunt jejunium, nisi forte aliquis in fraudem electuaria in magna quantitate assumat per modum cibi.* Itaque licet assumere hæc electuaria ob quamlibet causam justam, nempe ad vehiculum cibi, ad stomachi roborationem, ad vocem conservandam, ad auferendum oris fetorem et hujusmodi. Ita etiam permittitur sumere parum cibi (v. gr. unciam) ad depellendam debilitatem, ut communiter Azor. Less. Tol. Laym., etc. Nonnulli hoc permittunt toties, quoties bibendum erit, ne potus noceat; sed hoc, ut recte dicunt alii, vix potest permitti semel atque iterum in die (6).

12. Permittuntur 3. omnes potio-

(3) Lib. 3. n. 4020 q. 3 et 4. — (4) Ibid. quaer. 5. — (5) 2. 2. q. 447. a. 6. ad 3. — (6) L. 3. n. 4018 et 4019.

nes, quæ per modum potus accipiuntur, ut sunt *Caffè, et Thé, Salvia*, etc. non autem lactis, aut juris, quia licet hæc potiones sorbeantur, tamen non habent rationem potus, sed cibi, et potius ad nutritionem, quam ad cibi vehiculum referuntur. Et idem dicitur de succo fructuum, aut pomorum, vulgo *melloni d'acqua* (contra id quod quidam modernius animum improbabili scripsit), et etiam uvarum dentibus confectarum, aut tunc pressarum (1).

13. Dixi uvarum tunc pressarum, non vini, quia licet antiqui fideles etiam a vino abstinerent, hodie vinum non est prohibitum, licet bibere ad sedandam famem, ut communiter tenent Azor. Sanch. Less. Navar. Layman. Bonac, etc. cum Salmant. qui ob præsentem consuetudinem hanc sententiam vocant certam. Et etiam s. Gregorius tunc temporis in cit. c. *Denique, dist. 4.* permittit vinum sine ulla exceptione: *Vinum quoque ita bibere permittitur, ut ebrietatem omnino fugiamus.* Et idem dicitur de *cerevisia* seu *birra* (quæ conficitur ex aqua hordeacea, et aliis ingredientibus), quæ etiam pro vero potu accipitur (2).

14. Idem dicimus de aqua mixta saccharo, et succo cinnamomi vel malicedrini, vulgo dicta *sorbello*, vel *limonata*, ut docet communis sententia cum Wigand. Concina. Elbel. Salm. Viva Croix, etc. dum (ut dicunt) semper ac parva quantitas harum rerum misceatur cum magna quantitate aquæ, reputatur potio naturalis. Nec debet existimari quod per congelationem mutet naturam, quia naturæ mutatio importat privationem essentiali: sed aqua congelata in os immissa statim liquefit, et ad priorem statum redit. Et quod congelatio non mutet naturam, etiam habemus ex Rubrica Missæ (c. 10. n. 11.) approbata a S. Pio V. ubi dicitur quod, cum in celebrando Missam congelantur post consecrationem species

(1) N. 4021. — (2) N. 4022. —

vini, non debent iterum consecrari (quod utique deberet fieri omnino, si congelatio mutaret naturam specierum), sed debent liquefieri igne, et postea sumi (3).

15. Quæstio magna est inter dd. an potio *chocolatis* frangat Jejunium. Multi negant, Card. Brancatius Esch. Hurtad. Holzm. Viva, etc. modo aquæ portio sit in quantitate excedente; dicentes ex hoc sumi rationem potus, ideoque dicunt posse sumi toties quoties libuerit in die. Alii vero affirmant, ut Sanch. Sylvius Laym. Ronc. et Tambur. dicentes eam potionem tantum habere rationem potus, quæ ad alimentum vehiculum inservit, non autem illam quæ ipsa est alimentum, ut est lac, et jus, et ita est etiam de chocolate, unde concludunt per illud frangi jejunium, nisi sumatur in parva materia. Quid ego vero sentio dicam: mihi utique chocolate pro potu non probatur dum vere illud nutrit, et non videtur simplex potus. Sed nihilominus dico licere illud sumere ob duas rationes: prima est, quia si chocolate non habet rationem potus communiter tamen a multis iudicatur habere rationem medicinæ et sicut diximus cum s. Thoma posse sumi electuaria, licet nutrant, ita etiam chocolate, et in hoc convenit etiam p. Concina. Secunda ratio magis universalis, quia hodie talis potio est in usu apud omnes ut testantur Salmant. Viv. Holzm. Tamb. et Ronc. qui, stante hac consuetudine, pro comperto habent posse licite sumi. Sed tam ratione medicinæ, quam consuetudinis, puto cum Salm. et Milante, non posse permitti amplius quam semel in die. Sed tota nunc opinionum varietas est circa quantitatem in qua possit sumi. quin jejunium lædatur. P. Concina dicit posse admitti sub medicinæ ratione; sed dumtaxat in aquam ponendo parum pulveris, quod utique est nimis rigidum, et a nemine usque adhuc as-

(3) L. 3. n. 4022 quaer. 2.

sertum. Alii ut Salm. cum Leone, et Turriano permittunt usque ad duas uncias. Sed ut meam in medium proferam sententiam, cum Episcopo Milante rationabilius mihi videtur posse admitti juxta usum communem sequentiæ, cum ea aquæ quantitate, quam capere potest vas usuale, quia hæc est quantitas illa, quæ communiter est in usu.

16. Permittitur vespere refectioni juxta consuetudinem, quæ hodie viget in locis a Prælati tolerata: nam s. Thomas (1) de jejunio disserens, dicit: *Ex hoc ipso quod Prælati dissimulant, videntur annuere.* Et in hoc certe standum magis auctoritati a. modernorum, licet inferiores numero, quam antiquis, qui nihil notarent attestari de consuetudinibus modernis. Nulli dubium est quod antiquitus jejunium rigorosius observabatur, sed juxta modernam disciplinam ab omnibus admittitur serotina refectioni. In hoc debet attendi quid consuetudo permittat tam circa quantitatem, quam circa qualitatem ciborum. Circa quantitatem (quicquid dicat p. Concina, qui nihil aliud permittit, nisi tres uncias), alii permittunt quartam partem cœnæ consuetæ: sed hæc regula mihi non probatur, quia aut potest esse nimis indulgens (saltem respectu aliquorum), aut saltem est nimis obscura et scrupulosa. Melius igitur est sententiam sequi aliorum, communiter hodie acceptam, ut testantur Castropal. Ronc. Salmant. Viva Bonac. Holzm. Elbel. Tamb. Dian. Spor. Milante. Croix. Felix Pot. Mazzot., etc. quæ omnibus indiscriminatum (etiam illis qui parvo cibo indigent, ut etiam communiter dicunt) permittit quantitatem octo unciarum, et aliquid aliud (nempe duas alias uncias, quod est parva materia, ut dicitur num. 20.) ei qui majori nutrimento opus haberet (2). In vigilia Nativitatis communiter admittitur collatiuncula duplo major, nempe 16. uncia-

rum, ratione talis solemnitatis, etiamsi talis vigilia incidat in sabbato 4. temporum; non autem in sabbato sancto, nec in vigilia Pentecostes. Nonnulli, uti Salmant., permittunt in vigilia Nativitatis usque ad satisfactionem refici, dicendo talem esse consuetudinem: sed ego de illa valde dubito in nostris regionibus; tanto magis quod p. Mazzotta Pasqual. et Renzi omnino eam negant. Si quis autem vellet in eadem vigilia anticipare collatiunculam in mane, ut cœnet vespere, rationabiliter advertit Sanch. (contra id quod sentiant alii) non posse excedere octo uncias, quia tunc non adhuc incipit festivitas, quæ incipit a vespere (3).

17. Circa autem qualitatem ciborum, certum est permitti fructus, panem, herbas et dulciaria: sed queritur, an permittantur pisces? Multi a. ut Sporer. Marchant. Pasqu. Elbel. Tambur. Vivald. et Burghaber, dicunt juxta hodiernam consuetudinem licere vespere cibum sumere de piscibus etiam recentibus et magnis, ut licet mane. Cæterum in hisce partibus recepta est consuetudo comedendi pisciculos recentes, et ut dicunt Viva et Mazzotta, cum Bonac, etiam licere sumere in modica quantitate (v. gr. duas aut tres uncias aliquid piscis grandioris. Idem confirmat Milante (4), qui testatur nunc temporis etiam communitatibus religiosi ministrari vespere pisciculos recentes in quadragesima, et quoad majores sic scribit: *Attenta præsentis disciplina, sine ulla scrupulo posse etiam magnos pisces permitti existimo, cum debito moderamine* (5).

18. Queritur 2. an liceat sumere 8. uncias panis in aqua cum oleo decocti? Nonnulli admittunt, sed hæc opinio jure merito a Salmantico. Viva Ronc. Tambur. et ab aliis communiter refellitur, quia panis, per coc-

(3) Lib. 3. n. 4025. v. in vigilia.

(1) 2. 2. q. 447 a. 4. ad. 3. — (2) L. 3. n. 4025.

(4) In prop. Alex. VII. Exercit. 23. — (5) L. 3. n. 4025 et 4028.

tionem et fermentationem in aqua, certam diversam naturam acquirit; nam ita consubstantiatur cum aqua ut nunquam postea possit segregari; saltem hoc consuetudo non admittit. Vix ergo potest permitti cum Tamb. panem in vinum, aut aquam infundere, et illico illum sumere; quia tunc non intercedit fermentatio; aut cum Roncag. permitti possunt 4. aut cum Salmanticensibus ad summum 5. uncia panis aridi decocti in aqua. Et idem dicendum de leguminibus aqua elixatis. Probabiliter postea Cast. Laym. Bonac. Azor. Viva Mazzot. et Salmant. permittunt vesci iusculo cocto cum oleo, aut aceto, aut vino decocto; advertendo tamen cum Viva quod oleum, acetum, et vinum decoctum computandasunt in pondus 8. unciarum, dum hæc non habent rationem potus (1).

19. Quoad dispensatos cum quæsitus fuisset noster Pontifex Benedictus XIV. an ipsi in refectiuncula possent uti carne, respondit (ut legitur in Bulla Libentissime) ita: *Non licere, sed opus habere eo cibo eaque uti portione, quibus utuntur homines jejunantes recte et meticulousæ conscientie.* Post hanc responsionem multi dd. dicebant dispensatos ad carnes, aut ad lacticiam posse in refectiuncula casei parum (parum casei dictum est, non ovum) sumere, modo uncia, aut sesquiuncia non excederetur, et hoc videbatur probabile juxta usum qui apud multos observabatur; sed postea cum a quodam confessario ad sacram Pœnitentiarum datæ fuissent littæ de hoc, et cum ipse Pontifex de sua sententia quæsitus esset, respondit Pœnitentiarum Papam oretenus declarasse vetitum esse etiam caseum; quam quidem declarationem hic affero: *Sacra Pœnitentiarum... optime conscia mentis Sanctitatis suæ, de auctoritate speciali ejusdem respondit, quod in serotina refectiuncula non licet carnem, vel lacticiam adhibere.* Romæ in S. Pie-

(1) L. 3. n. 4029.

nit. die 10. Februarii 1756. Et cum adhuc dubitatum fuisset a quibusdam de fide præstanda huic responso, ab eodem confessario scriptum fuit ad ipsum Pontificem, et hoc responsum venit: *Sacra Pœnitentiarum de mandato sanctissimi Domini, qui suis oculis retrospectam epistolam dignatus est legere, respondet quod Sanctitas sua dixerit: vera esse, et pro veris habenda quæ constat ab eadem Pœnitentiarum fuisse rescripta.* Romæ die 23 Julii 1756., et hæc responsa originaria apud me conservantur. Nonnulli postea dixerunt præfatam declarationem opus habere promulgationem, ut obligare possit; sed juxta illud quod diximus Tract. 2. n. 73. et 74., cum declaratio ab ipso legislatore, qui declarat mentem suam facta est, non indiget promulgatione (2). Et Salm. in append. Tract. 6. pag. 98. num. 27. afferentes præfatam Bullam, varias illationes deducunt, et inter eas est ista: *Infertur 2. (sunt verba Salm.) nec ova nec lacticiam esse materiam collationis serotinae pro his qui dispensati sunt, et hanc dant rationem; ex eo quod horum ciborum ab iis qui rigorese jejunt in tali collatione esus non adhibetur.* Nunc ad hujusmodi confirmationem notum sit nuperrime nostrum regnantem Pontificem Clementem XIII. edidisse Bullam incipientem, *Appetente, etc.* sub die 20. Decemb. 1759. qua Pontifex, cum abusu aliquorum noverit sumendi extra prandium quasdam potiones lacte mixtas; illum condemnavit, declaravitque prædecessorem Pontificem Benedictum XIV. censuisse non licere dispensatis uti nec carnibus, nec lacticiis, nisi in unica comestione extra quam ipsos non aliter gerendos esse dixit, quam alii qui nulla dispensatione fruuntur. Hæc verba Bullæ: *Nova infringendis jejuniis legibus vel opinionum commenta, vel a vera jejuniis vi et natura abhorrentes consuetudines humani pravitate inge-*

(2) Lib. 3. n. 4027. v. Hic. notand

ni novissime sint invecæ, ea omnia, quantum juvante Domino fieri potest, radicitus convellenda curetis. In quibus profecto abusus illum censemus omniaq. numerandum, quem rumor quidam ad nos pertulit; cum nonnulli, quibus ob justas et legitimas causas ab abstinentia carniū dispensatum fuerit, licere sibi putant portiones lacte permixtas sumere, contra quod prædicto Prædecessori nostro visum fuerit, quicquid tam dispensatos a carniū abstinentia, quam quovis modo jejunantes, unica excepta comestione, in omnibus æquiparandos iis esse, quibuscum nulla est dispensatio, ac propterea tantummodo ad unicam comestionem posse carnem, vel quæ ex carne trahunt originem, adhibere. Et quæ sint ea, quæ a carne trahunt originem, habetur a can. Denique, dist. 4. ubi dicitur: *Quæ trahunt originem sementinam a carnibus, ut sunt ova et lacticia.* Itaque concludendum, dispensatis in collationcula nullum alium permitti cibum, nisi illum qui non dispensatis conceditur.

20. Si quis autem frangit jejunium, manifestare debet confessario quomodo violavit illud, an pluries comedendo, an carne vescendo; nam quoties quis vescitur carne aut lacticiis, toties peccat; sed si comedisset cibos communes, sed pluries in quantitate notabili, non amplius teneretur ad jejunium; ita tenent communiter, Azor. Cajet. Suar. Tol. Castrop. Sanch. Laym. Anac. Roncag. Holzm. Salm., etc. contra paucos: quia essentia præcepti de abstinentia a carnibus consistit in abstinentia, quare semper durat obligatio ab illis abstinendi: sed essentia præcepti non comedendi pluries consistit in unica comestione, ut docet s. Thomas (1): *Eccelesio moderatione statutum est, ut semel in die a jejunantibus comedatur.* Quare destructa essentia præcepti secunda comestione, jam præceptum solutum est, nec po-

(1) 2. 2. q. 147. a. 6.

test amplius observari (2). Quæstio autem fit, an qui inculpabiliter bis comedit in quantitate notabili, debeat in reliquo diei abstinere ab alio cibo? Laym. Bonac. Castrop. Holzm. Sporer, etc. negant eadem ratione: sed probabilius mihi videtur oppositum Azorii Valent. Sa, et Nav. quia licet qui violat jejunium inadvertenter, jam materialiter illud frangit; nihilominus videtur, advertendo postea ad obligationem, teneri ad illud observandum, ne solvat illud formaliter (3).

Dictum est in quantitate notabili, nempe ultra duas uncias, quæ putatur materia parva, ut dicunt Sanch. Viva Salmant. Vivald. Turrian. Leone Tambur. Leand. Sporer Busemb. Elbel et alii. Sed si quis pluries in die sumeret aliquid parvum, quod deveniat ad grave, peccaret graviter, ut habetur ex prop. 29. ex damnatis ab Alexand. VII. Nota etiam quod in carne possit etiam dari parvitas materiæ, sed hæc est multo magis limitata: dicunt Salm. Diana et Roncag. quod quantitas excedens octavam partem uncia est materia gravis (4). Permittunt Salm. cum Diana posse sumi duo crustula ex ovis, et butyro confecta (vulgo *ciambelle*); sed melius dicunt Ledesma et Villal. quod solum potest excusari ratione parvitas materiæ (5).

21. Tertia conditio demum jejunii est hora refectionis. Hæc hora olim erat hora post occasum solis. Deinde anteacta fuit ad horam Nonæ. Sed a sæculo XIV. fuit anticipata ad horam Sextæ, nempe ad meridiem. Hinc dubitatum fuit an notabilis hujus horæ anticipatio in refectione sit gravis culpa? Affirmat prima sententia cum Azorio, Sylvio, Sanch. Natal. Alex. Antoine Franzoia Cuniati, ac Navar. Abul. Covar. et aliis apud Salm. et Concina, qui pro hac sententia refert adesse 24. auctores (6). Id probatur ex can. Solent

(2) lib. 3. n. 4030. (3) ibi quar. 2. (4) num. 4029. v. in confess. (5) ibid. (6) Azor. 1. 1. 7. c. n. qu. 4. Sylvius

50. *dist. I. Concilii Cabillonensis*, ubi dicitur: *Nullatenus jejunare credendi sunt qui ante manducaverint quam vespertinum celebretur officium.* Hinc clare educitur quod eo tempore (in quo refectio erat præscripta ad horam Nonæ) hora jam spectabat ad substantiam jejunii. Proinde s. Thomas scripsit: *Cum Ecclesia instituit certum tempus comedendi jejunantibus, qui nimis notabiliter anticipat, jejunium solvit* (1). Alii vero negant hodie culpam esse gravem anticipationem refectiois, ut Lessius Tolet, Bonac. Laym. et Salmant. cum plurimis, qui observari possunt apud nostrum opus morale (2). Dicunt istijuxta præsentem consuetudinem, horam non pertinere ad substantiam jejunii. Sed hæc ratio (pace tot auctorum) minime suadet, nam ipsimet, ut sunt Laym. et Salmant. (3), non negant olim præceptum observandi horam fuisse grave, et quidem ad substantiam jejunii pertinuisse. Hoc posito, donec non probetur hodierna consuetudo antiquo gravi præcepto derogasse, illud sine dubio possidet; sed hæc consuetudo non probatur, vel saltem non est certa, stantibus tot auctoribus qui illam negant. Quapropter, licet quondam secundæ sententiæ adhæsi, re tamen melius animadversa, tunc illam minime probabilem censeo. Deinde dubitatur quænam sit notabilis hæc anticipatio velita sub gravi? hora enim jejunii moraliter mensuranda est, ut docet s. Thomas: *Ad jejunium requiritur*

tom. 3. in 2. 2. q. 147. art. 7. ad concl. 3. Sanch. l. 5. cons. de obs. jejun. c. 1. dub. 28. Nat. Alex. l. 4. c. 5. art. 7. reg. 43. Antoine, tr. de virtute moral. part. 1. post. cap. 3. append. de jejun. eccl. q. 2. Francoia in Bus. pag. 213. Anim. 3. Cuius tract. 42. cap. 1. §. 2. n. 2. Alii apud Salm. tr. 23. cap. 2. p. 86. Conc. tom. 5. pag. 273. qu. 7.

(1) S. Thom. in 4. dist. 45. qu. 3. a. 4. ad 3. — (2) Opus nostrum lib. 3. num. 4046. v. quer. — (3) Salm. tr. 23. c. 2. n. 9. Laym. de observ. jejun. l. 4. tract. 8. c. 1. n. 11.

hora determinata non secundum subtilem examinationem, sed secundum grossam æstimationem, sufficit enim quod sit circa horam nonam (4). Hinc alii dicunt anticipationem notabilem esse plus quam hora; idque asserunt Salmant. ab omnibus admitti: sed Natalis Alexand. reprobatur. Alii vero communiter assignant, tanquam gravem anticipationem unius integræ horæ; ita Nathalis Alexand. Sylvius, Azor. Holzman Concina Antoine Cuniliati et Francoia locis citatis. Alii autem auctores asserunt mendicantes habere privilegium a Leone X. anticipandi refectioem per duas horas in hyeme, et per tres in æstate. Sed Francoia et Natalis Alexand. dicunt de hoc privilegio documenta non ostendi, imo inquisitione adhibita non reperi. Dicunt vero Azor. Silvest. Palud. et Nav., posse excusare a culpa hanc anticipationem quamcumque rationabilem causam, nimirum negotii urgentis, debilis complexionis, necessitatis prædicandi, docendi, vel legendi in mensa, incipiendi iter, inserviendi hospitibus, exercendi urbanitatem cum amicis, attamen mihi suasum non est quamcumque harum causarum satis esse ad excusandum a præcepto, quod etiam hodie est grave, sicut ostendimus.

PUNCTUM II.

DE CAUSIS EXCUSANTIBUS A JEJUNIO.

22. I. De dispensatione, et quis dispensare potest.
23. II. De impotentia physica.
24. III. De impotentia morali.
25. De adolescentibus, et senibus.
26. et 27. III. De labore.
28. et 30. De viatoribus.
31. De artificibus opulentis.
32. Si artifex potest sine gravi incommodo jejunare.
33. Qui sine causa suscipi aliquem laborem.
34. IV. De pietate, et quis hac causa sit excusatus.

22. Quatuor sunt causæ quæ excusant a jejunio: dispensatio, impotentia, et pietas: de singulis seorsim loquamur. I. Excusat dispensatio. Potest dispensare in jejunio 1. Papa quoad universum populum fidelem. 2. Episcopi, sed isti cum solis suis subditis, et tantum in particulari; nam ad dispensandum cum integra communitate circa qualitatem ciborum Sedi apostolicæ reservatum est, ut declaravit Benedictus XIV. in Bulla *Non ambigimus*. Dubitatur an Episcopus ob causam particularem possit dispensare, aut commutare jejunium universale una vice, aliqua urgente causa occurrente, v. g. si adesset periculum quod alias jejunium non observaretur. Multi id affirmant, ut Azor. Sanch. Cajet. Laym. Salmant. etc.; sed Benedictus XIV. in Bulla *Prodiit jamdudum* § 10. dixit contrariam opinionem esse communiorē, et magis in ratione fundatam, et ita ipsum respondisse aliquibus Episcopis Italiæ: nihilominus dixit, quod cum pontificia auctoritas eo pertingat, quo ordinaria nequit pervenire, ideoque Episcopis licentiam pro illo anno impertitus est, ut transferre possent vigiliam s. Mathiæ quæ in ultimo bacchanaliorum die contigerat (1). 3. Parochi etiam possunt dispensare in jejunio cum aliquo suo subdito, ut dictum est Tr. 2. n. 59. Et hoc etiam præsentē Episcopo, ut communiter dicunt Sanchez Azor. Conc. Salm. etc. quia talis jurisdictio competit parochis ob consuetudinem, quæ utique jurisditionem confert, ex cap. *contingat de foro comp.* Et idem possunt vicarii parochorum qui exercent actus parochiales, modo parochus non repugnet; Sanch. Pal. Salm. etc. (2). 4. Prælati regulares, etsi locales, et eorum vicarii idem possunt cum subditis, et cum seipsis. Sed omnes isti Superiores nominati, excepto Papa, nequeunt dispensare nisi ex justa causa, secus dispensatio est irrita (3).

(1) lib. 3. n. 1032. ad 2. v. Episcopi — (2) ibid. ad 3. v. Parochi. — (3) ib. ad 4. v. Possunt.

(4) 2. 2. q. 147. a. 4. — (5) l. 3. n. 1033. — (6) 2. 2. q. 147. a. 4. ad 4. — (7) l. 3. n. 4035. v. Excusantur pauperes.

Quod autem ad subditum spectat, ait s. Thomas (4), quod si causa quæ a jejunio eximit, fuerit evidens, potest subditus a se eximi, præsertim cum sibi non esset facile Superiorem adire (hoc intelligitur ob suæ conscientie majorem quietem): sed si causa est dubia, debet tunc sine dubio ad Prælatum confugere. Hic notandum quod si festum patroni in aliquem diem jejunii incidit, debet jejunium ad præcedentem diem transferri: sic docet Bened. XIV. in Bulla *Prodiit*, die 30. Jan. 1731. cum Cajet. Sanch. Consil. lib. 5. c. 1 d. 5. n. 27. et aliis communiter.

23. II. Excusat impotentia, aut physica, aut moralis. Ob impotentiam physicam, excusantur 1. infirmi, quibus jejunium potest esse notabili noxamento; et ita pariter convalescentes, aut debiles qui nequeunt alimento sufficienti in unica comestione se reficere. 2. Mulieres prægnantes, aut lactantes, quibus imo non est permissum jejunare (nisi semel aut bis, si mulier est robusta); sed amplius in die jejunii permissum est eis vesci etiam carnibus, si qua est debilis, aut puer fuerit infirmus (5). 3. Pauperes excusantur, qui destituti sunt cibo unica comestioni sufficienti; ut dicunt omnes cum s. Thomas (6), qui excusat eos, qui non possunt simul habere quod eis ad victum sufficiat. Unde valde probabiliter dicunt Sanch. cum Angel. et Ronc. ac Salmant., quod ii qui nihil aliud quam panem et herbas aut legumina habent, non tenentur ad unicam refectioem; cum hujusmodi cibi tenuis sint alimentis, et in tantum eis sufficiunt qui ad hæc obsonia sunt assueti, quia pluries in die ad repletionem se reficere solent (7).

24. Ob impotentiam moralem excusantur, 1. omnes qui jejunare nequeunt sine gravi incommodo, aut difficultate extrinseca. Hinc 2. excu-

santur illi quibus jejunium gravem capitis dolorem affert; Castrop. Less. Sanch. Laym. Salmant. etc. Dicunt nonnulli hujusmodi teneri mane collationem sumere, et sero cenare ad refectionem; sed probabiliter eos excusant ab hoc onere Filiuc. Elbel Viva Tamb. Fagund. et alii multi; quia refectionem usque ad vesperam differre nunc temporis est medium extraordinarium et difficile, cum in eo non leve perferatur incommodum: proptereaque antiqua disciplina immutata est. 3. Milites sive in castris sive in stationibus morantur, Roncaglia Concina Pasq. Salmant. et alii communiter. 4. Uxores, si jejunando gravem paterentur virorum indignationem: et viri si aliter fiant impotentes ad reddendum conjugale debitum. Sanch. Cajet. Nav. Laym. Salm. Concina etc. Dictum est impotentes ad reddendum, non vero excusantur si tantum fiant minus potentes ad reddendum, vel impotentes ad petendum; nisi casus esset quod vir, abstinendo a petitione, nequiret amovere ab uxore periculum incontinentiæ, aut suspicionem quod ipse aliam diligat mulierem (1).

25. Excusantur 5. adolescentes qui non adhuc expleverint 21. annum. 6. Senes sexagenarii. Sed hic dubitatur an hujusmodi series exempti sint etiam si sint viri validi? Negant Bonac. Laym. Filiuc. etc.; sed multa probabiliter affirmant, ut Sanch. Castrop. Azor. Ronc. Hotzm. Salm. Mazzotta, Elbel Viva et alii; tum quia hæc est consuetudo universalis: tum quia esset nimis scrupulosum ei cui discutiendum esset, an ipse sit, vel ne satis robustus ad jejunium sustinendum: tum etiam quia (et hæc est potior ratio) hujusmodi senes ob defectum caloris naturalis nequeunt semel alimentum sufficiens sumere, egentque cibo frequentiori; et licet nonnulli in tali ætate robusti videantur, eorum tamen robur est de facili illusivum, et inconstans, cum negari

(1) n. 4034. ad 4. v. Excusantur ux.

non possit horum vires in diem defecere, et in interitum prolabi, adeo ut, si in morbum incidunt, difficulter convalescunt perfecte. De qua re scripsit Galenus senibus simili ratione ac iis, qui ex morbo convalescunt victum esse curandum (2). Et ad excusandum sexagenarium a jejunio sufficit annum 60. esse inceptum, ut dicunt Castrop. Angles Sa Naldo Viva Busemb. Mazzotta etc., quia in favorabilibus annis inceptum habetur pro completo (3). Alii excusant a jejunio etiam mulieres quinquagenarias, sed hæc opinio (nisi aliqua particularis circumstantia concurreret infirmitatis, aut debilitatis) est a multis reprobata, a Laym. Tamb. Croix etc. Quare Diana dubitat de ejus probabilitate (4). Qui autem voveret jejunare, et expresse diceret usque ad mortem, aut per totum vite meæ cursum (quidquid alii dicant) nos dicimus hunc teneri ad jejunandum etiam post annum sexagesimum. Secus vero judicandum (ut tenent Elbel et Anaclet.) de eo qui sine tali expressione, et nihil ad ætatem sexagenariam advertens voveret; quia supervenit notabilis mutatio, quæ, esto non fuerit prævisa, excusat a voto, juxta dicta Tract. 5. n. 23. et 35. de voto. Et idem nos dicimus utendo distinctione de jejunii regulæ, quæ a Religiosis promittuntur (5).

26. III. Excusat labor. Imprimis adnotanda est prop. 30. damnata ab Alexandro VII. quæ dicebat: *omnes officiales qui in republica corporaliter laborant, sunt excusati ab obligatione jejunii*, etc. Hæc prepositio merito damnata fuit, quia erat nimis generalis, et juxta eam excusaretur quicumque laborat, sive ex officio, sive animi gratia, sive labor sit compatibilis cum jejunio, sive incompatibilis, quod falsum est. Cæterum et hodie nemo est qui dubitet quin omnes artes, quæ sine ni-

(2) l. 3. n. 1035. et 1036. — (3) ib. in fin. — (4) n. 4037. — (5) n. 4038.

ma corporis defatigatione excerceri non possunt, excusent a jejunio. Hinc ab illo excusantur fossores, agricolæ, lapidæ, figuli, textores, lanarii, fullores, bajuli, aurigæ, nautæ, remigantes, fabri lignarii, ferrarii, murarii, tabellarii, sutores, furnarii, coqui qui multas dapes multis personis parant, si fere per diem laborant, typographi prælum versantes. Servi qui occupantur in laboribus majoribus, non autem famulæ, quæ nent, vel in aliquem levem laborem incumbunt; mercium venditores qui urbem percursant: ecclesias ornantes, scalas huc illuc circumferendo. Sed hi omnes intelliguntur tunc excusari cum majorem diei partem consumant in hujusmodi laboribus (1).

27. Barbitonsores ordinarie non excusantur, nisi quia aliqui (ut dicunt communiter Sanch. Less. Castropal. Concina Mazzotta etc.) ob laboris quantitatem, aut ob debilitatem complexionis, jejunando suam artem exercere non possent. Idem dicimus de sartoribus cum Roncaglia Concina et Salmant. Idem quoque dicimus de notariis, scriptoribus, pictoribus et horologiorum artificibus, sed de illis nimirum qui horologia parva faciunt, nam pro magnis labore magno opus est (2). Alii vero absolute excusant molitores, argentarios, et sculptores. Sed pro istis pariter expendendæ sunt circumstantiæ præ oculis semper habendo illam regulam communiter acceptam, quod qui artem exercere nequit (licet de se non laboriosam) sine magno incommodo, spectata sua debilitate, aut alia particulari causa, non tenetur ad jejunium (3).

28. Excusantur a jejunio etiam illi qui per magnam diei partem longum iter pedestre agunt, ut sunt muliones et agasones. Advertendum tamen quod si quis eorum, completo itinere, et alia refectione non sumpta prius, cibum quantum satis acci-

(1) n. 4041. — (2) ib. v. Barbitonsores. — (3) ib. v. Alii.

piat, tunc secundam refectionem sumere non potest, nisi die sequenti iter prosecutus esset. Præterea quisque (si commode potest) tenetur iter differre, ne reddatur libera jejunio ut docet s. Thomas (4), quem sequuntur Less. Laym. Tol. etc. et juxta id quod paulo post dicemus n. 33. Sed si quis jam iter inceperit, et interim dies jejunii contigerit, non tenetur iter interrompere, ut jejunet, ut dicunt communiter Sanch. Laym. Abul. Sporer etc. (5).

29. Quæritur 1. quale iter sufficiat ad excusandum? Putat Pasqualigus satis esse iter septem milliariorum, sed hæc opinio ab aliis rejicitur, qui saltem requirunt iter 4. aut 5. leucarum (nempe 12. aut 15. milliariorum, nam terna millaria faciunt leucam unam, sive unam horam itineris, ut dicit Croix); ita Palus Viva Salm. Diana et Trull.; sed Croix cum Bonac. Fill. etc. requirit saltem 4. leucas. Si tamen via esset difficilis et aspera, aut iter agens esset debilis, aut itineri non assuetus, adeo ut sine gravi difficultate jejunare nequiret, tunc dicunt Sanch. Salmant. Ronc. et Croix satis esse ad eum excusandum iter etiam sex milliarium (6).

30. Quæritur 2. an excusetur a jejunio iter faciens equo aut rheda? Ab Alexandro VII. damnata fuit hæc 31. propos. *Excusantur absolute omnes illi qui iter agunt equitando, utcumque iter agant, etiam si iter necessarium non sit, et etiam si iter diei conficiant*. Cæterum communiter dd. excusant eos qui ita per plures dies iter agunt; Laym. et Viva requirunt iter octo dierum, sed hoc videtur nimis rigidum. Attamen idem Viva advertit non excusari a jejunio qui iter agendo sine gravi incommodo jejunare potest. Et contra etiam recte dicunt Azor. Sanch. Tolet. Ronc. Salm. Croix etc. etiam iter unius diei posse excusare ali-

(4) 2. 2. qu. 147. art. 4. ad 3. — (5) l. 3 n. 4047. — (6) ib. v. Sed dubit.

quem qui illud magno labore conficere deberet (ut contingit cursoribus), aut esset viribus debilis, aut tempus pluvium, et via aspera et laboriosa, aut iter esset extraordinarium. Sed iter 8. aut 10. leucarum non esse extraordinarium putant Sanchez Tolet. Salmant. Corell. etc. (contra Machado Dianam etc.). Rationabiliter ait Viva itineranti potius vescendum esse lacticiis, et servare jejunium, quam eibis levioribus vesci qui eum sustentare non valent, et postea pluries refici. (4).

31. Queritur 3. an artifices divites artes laboriosas exercentes teneantur jejunare? Affirmat p. Concina cum Durando, et Armilla. Sed communiter negant Silv. Sanch. Nav. Less. Ronc. Tol. Viva Salm. Elbel, et alii plures, quia in bonum publicum vergit, ne artifices ab opere propriae artis desistant; nam si diebus jejuniorum tantum pauperes illis deberent vacare, res publica detrimentum sentiret. Et pro hoc omnes citati an. afferunt expressam declarationem Eugenii IV. an. 1140. ubi dixit: *Artifices laboriosas artes exercitantes, et rustici, sive divites, sive pauperes, non tenentur jejunare sub præcepto peccati mortalis etc.* (2).

32. Queritur 4. an teneantur ad jejunium artifices qui sine gravi incommodo jejunare possunt? Alii ut Tamb. Pasqual et Leand. absolute id negant, tum ex consuetudine contraria, tum quia leges non considerant casus extraordinarios. Alii vero communiter et probabiliter affirmant, ut Bon. Regin. Conc. et Viva, semper ac jejunando grave incommodum non patiantur: modo hoc manifestum sit, cum in dubio praesumptio stat pro exemptione a jejunio. Haec secunda sententia speculative videtur probabilior, dum lex generaliter obligat quemlibet qui sine gravi incommodo jejunare potest, sed in praxi difficulter invenitur qui ex hujusmodi laboribus non fatigatus, aut debilis

(1) l. 3. n. 1047. Dubit. 2. — (2) n. 1042.

pro crastino labore derelinquatur (4). Idem dicimus de illo artifice qui diem aut biduum vacat a labore, quia licet sit sententia communis cum Azorio Sanch. Roncag. Bonac. Croix etc. quod illo biduo non tenetur ad jejunium (in primo die ob laborem hesternum, in secundo ob crastinum), nihilominus si praeciso gravi incommodo potest jejunare, tenetur, ut recte dicunt Bonac. et Viva, contra Sanchez et Elbel (5).

33. Queritur 5. an peccet qui sine justa causa laborem assumit, quo liberatur a jejunio? Alii negant ut Ronc. Bon. etc. modo eo fine laborem non suscipiat, ut a jejunio eximatur. Alii ut Salm. Pasq. etc. eum excusant, licet in jejunio fraudem talem laborem assumat, dicentes licite eum suo jure uti, quo liberatur a jejunio. Nos vero dicimus peccare, licet non laboret in fraudem, et ita tenent Palaus Sanch. Laym. Croix et alii, ut enim diximus Tract. 2. n. 20, omnis lex exposcit, ne sine justa causa impedimentum apponatur, quominus observetur. Et idem aperte docet s. Thom. (6) dum dicit peccare eum qui alicui operi vacat, ex quo postea impeditur a Missa audienda; et rationem affert: *Qui enim vult aliquid, cum quo aliud esse non potest, ex consequenti vult illo carere.* Dictum est peccare; ceterum si quis opus aggreditur animo jejunandi, iste postea non peccaret, si illo defatigatus jejunium solveret; nam omnes communiter, Laym. Conc. Silvest. Sanch. Palaus etc. conveniunt in affirmando, quod licet quis in fraudem praeccepti aut alio fine pravo jam aliquo labore gravi defunctus est, jejunare non tenetur; quia tunc jam evasit moraliter impotens ad jejunandum. Insuper, ait Sanchez, quod si quis laboraret ex aliquo fine honesto, v. g. ut viseret conjunctos, ut venationi, aut ludo pilae indulgeat, iste non peccaret: sed huic sic ge-

(3) l. 3. n. 1043. — (4) n. 1044. — (5) l. 2. q. 74. a. 5.

neratum asserto recte contradicunt Abelly et Sporer, si iter, aut labor suscipiatur ex puro animi solatio. Qui vero aliquem laborem gravem aggreditur ob magnum lucrum, dicunt probabiliter Nav. Cajet. Laym. Sanch. Sporer Elbel etc. eum non peccare, licet non laboraret ex proprio officio (1). Huc refertur quod dictum est Tract. 6. n. 22; nam juxta L. un. c. de sent. magni lucra missio pro gravi damno habetur.

34. IV. Excusat pietas, cum v. g. deberet quis in aliquod pium opus se applicare, quod esset majoris meriti quam jejunium. Et hoc admittunt Sanch. Bon. Armilla Gabr. Salmant. etc. (contra alios), licet opus non exerceretur ex officio, aut obedientia, sed ex mera devotione; modo in aliud tempus differri non possit (2). Hinc excusant dd. 1. eos qui magno labore assistant pluribus infirmis, Castrop. Holzm. Salmant. etc.; 2. eos qui peregrinationem aggressi sunt, quae valde conferret gloriae Dei, et populi communi aedificationi, aut propriae animae magno profectui, ut Sanch. Castr. Silv. Holzm. Salm. etc. modo non possint eam commode differri possit, aut diminui absque detrimento corporalis salutis, non sunt Ecclesiae jejunia praetermittenda. Sed si peregrinatio jam incepta esset, et interim aliqua dies jejunii accideret, non debet ideo interrumpi, Laym. Abul. Sanch. Salm. Sporer etc.; 3. concionatores qui in quadragesima quotidie concionantur, ratione studii, et corporis agitatione; et praecipue hoc valeret pro Missionariis, qui vehementiori agitatione praedicant; ita dicunt communiter Wigandt Cajet. Nav. Tolet. Salmant., etc. Ceterum ex me dico quod sacri oratores, qui potius exemplo quam verbis praedi-

(1) l. 3. n. 1046. — (2) n. 1048. — (3) 2. 2. q. 147. a. 4. ad 3.

care debent, pro viribus efficere deberent jejunium observare. Nec assentire possum (generaliter loquendo) iis dd. qui etiam excusant eos concionatores qui ter aut quater in hebdomada concionantur; 4. multi excusant cantores qui jejunando vocem amitterent, et lectores scientiarum (Sanch. addit et magistros Grammaticae) qui magno studio et labore indigerent. Et idem dicunt de advocatis, et iudicibus, qui animum valde intentum deberent ad studia adjungere, ut suis muneribus satisfaciant, nam isti ob spirituum consumptionem opus habent cibo, sin majori, saltem frequentiori. Ita Castrop. Ronc. Salm. Sanch. Sporer. Viva etc. excusant confessarios, qui extraordinarium laborem subituri sunt, ut satisfaciant penitentibus qui frequentiori concursu confluant. Sed bene advertit Tamburin. omnes istos tunc excusari, cum jejunando suas partes adimplere non possent; et eam impotentiam debere esse patentem, quia in dubio possidet lex jejunii. Insuper advertunt Laym. Nav. Cajet. Silvest. Tol. et Sporer, quod si quis non haberet causam sufficientem qua excusari possit a jejunio quadragesimali; sed contra ipse in bona fide putaret justam causam habere praeccepto satisfaciendi ter vel quater tantum in hebdomada jejunando, non debet confessarius hunc obligare ut quotidie jejunet, cum adest periculum ne postea quotidie omittat jejunium.

CAPUT II.

DE PRÆCEPTO CONFESSIONIS ET COMMUNIONIS ANNUAE

35. De præcepto annuae confessionis; an obliget qui tantum habet venialia et an debeat praevincire qui praevidet, etc.

36. An qui anno praeterito neglexit confessionem, teneatur confiteri quamprimum; et quot peccata committit qui negligit illam.

37. An qui confitetur anno sequenti, satisfaciatur praeteritis obligationi

38. Pena in transgressores.

39. De præcepto Communionis paschalis.

quem qui illud magno labore conficere deberet (ut contingit cursori- bus), aut esset viribus debilis, aut tempus pluvium, et via aspera et laboriosa, aut iter esset extraordinarium. Sed iter 8. aut 10. leucarum non esse extraordinarium putant Sanchez Tolet. Salmant. Corell. etc. (contra Machado Dianam etc.). Rationabiliter ait Viva itineranti potius vescendum esse lacticiis, et servare jejunium, quam eibis levioribus vesci qui eum sustentare non valent, et postea pluries refici. (4).

31. Queritur 3. an artifices divites artes laboriosas exercentes teneantur jejunare? Affirmat p. Concina cum Durando, et Armilla. Sed communiter negant Silv. Sanch. Nav. Less. Ronc. Tol. Viva Salm. Elbel, et alii plures, quia in bonum publicum vergit, ne artifices ab opere propriæ artis desistant; nam si diebus jejuniorum tantum pauperes illis deberent vacare, res publica detrimentum sentiret. Et pro hoc omnes citati an. afferunt expressam declarationem Eugenii IV. an. 1440. ubi dixit: *Artifices laboriosas artes exercitantes, et rustici, sive divites, sive pauperes, non tenentur jejunare sub præcepto peccati mortalis etc.* (2).

32. Queritur 4. an teneantur ad jejunium artifices qui sine gravi incommodo jejunare possunt? Alii ut Tamb. Pasqual et Leand. absolute id negant, tum ex consuetudine contraria, tum quia leges non considerant casus extraordinarios. Alii vero communiter et probabiliter affirmant, ut Bon. Regin. Conc. et Viva, semper ac jejunando grave incommodum non patiantur: modo hoc manifestum sit, cum in dubio præsumptio stat pro exemptione a jejunio. Hæc secunda sententia speculative videtur probabilior, dum lex generaliter obligat quemlibet qui sine gravi incommodo jejunare potest, sed in praxi difficulter invenitur qui ex hujusmodi laboribus non fatigatus, aut debilis

(1) l. 3. n. 1047. Dubit. 2. — (2) n. 1042.

pro crastino labore derelinquatur (4). Idem dicimus de illo artifice qui diem aut biduum vacat a labore, quia licet sit sententia communis cum Azorio Sanch. Roncag. Bonac. Croix etc. quod illo biduo non tenetur ad jejunium (in primo die ob laborem hesternum, in secundo ob crastinum), nihilominus si præciso gravi incommodo potest jejunare, tenetur, ut recte dicunt Bonac. et Viva, contra Sanchez et Elbel (5).

33. Queritur 5. an peccet qui sine justa causa laborem assumit, quo liberatur a jejunio? Alii negant ut Ronc. Bon. etc. modo eo fine laborem non suscipiat, ut a jejunio eximatur. Alii ut Salm. Pasq. etc. eum excusant, licet in jejunio fraudem talem laborem assumat, dicentes licite eum suo jure uti, quo liberatur a jejunio. Nos vero dicimus peccare, licet non laboret in fraudem, et ita tenent Palaus Sanch. Laym. Croix et alii, ut enim diximus Tract. 2. n. 20, omnis lex exposcit, ne sine justa causa impedimentum apponatur, quominus observetur. Et idem aperte docet s. Thom. (6) dum dicit peccare eum qui alicui operi vacat, ex quo postea impeditur a Missa audienda; et rationem affert: *Qui enim vult aliquid, cum quo aliud esse non potest, ex consequenti vult illo carere.* Dictum est peccare; ceterum si quis opus aggreditur animo jejunandi, iste postea non peccaret, si illo defatigatus jejunium solveret; nam omnes communiter, Laym. Conc. Silvest. Sanch. Palaus etc. conveniunt in affirmando, quod licet quis in fraudem præcepti aut alio fine pravo jam aliquo labore gravi defunctus est, jejunare non tenetur; quia tunc jam evasit moraliter impotens ad jejunandum. Insuper, ait Sanchez, quod si quis laboraret ex aliquo fine honesto, v. g. ut viseret conjunctos, ut venationi, aut ludo pilæ indulgeat, iste non peccaret: sed huic sic ge-

(3) l. 3. n. 1043. — (4) n. 1044. — (5) l. 2. q. 74. a. 5.

neratum asserto recte contradicunt Abelly et Sporer, si iter, aut labor suscipiatur ex puro animi solatio. Qui vero aliquem laborem gravem aggreditur ob magnum lucrum, dicunt probabiliter Nav. Cajet. Laym. Sanch. Sporer Elbel etc. eum non peccare, licet non laboraret ex proprio officio (1). Huc refertur quod dictum est Tract. 6. n. 22; nam juxta L. un. c. de sent. magni lucra missio pro gravi damno habetur.

34. IV. Excusat pietas, cum v. g. deberet quis in aliquod pium opus se applicare, quod esset majoris meriti quam jejunium. Et hoc admittunt Sanch. Bon. Armilla Gabr. Salmant. etc. (contra alios), licet opus non exerceretur ex officio, aut obedientia, sed ex mera devotione; modo in aliud tempus differri non possit (2). Hinc excusant dd. 1. eos qui magno labore assistant pluribus infirmis, Castrop. Holzm. Salmant. etc.; 2. eos qui peregrinationem aggressi sunt, quæ valde conferret gloria Dei, et populi communi ædificationi, aut propriæ animæ magno profectui, ut Sanch. Castr. Silv. Holzm. Salm. etc. modo non possint eam commode differri possit, aut diminui absque detrimento corporalis salutis, non sunt Ecclesie jejunia prætermittenda. Sed si peregrinatio jam incepta esset, et interim aliqua dies jejunii accideret, non debet ideo interrumpi, Laym. Abul. Sanch. Salm. Sporer etc.; 3. concionatores qui in quadragesima quotidie concionantur, ratione studii, et corporis agitatione; et præcipue hoc valeret pro Missionariis, qui vehementiori agitatione prædicant; ita dicunt communiter Wigandt Cajet. Nav. Tolet. Salmant., etc. Cæterum ex me dico quod sacri oratores, qui potius exemplo quam verbis prædi-

(1) l. 3. n. 1046. — (2) n. 1048. — (3) 2. 2. q. 147. a. 4. ad 3.

care debent, pro viribus efficere deberent jejunium observare. Nec assentire possum (generaliter loquendo) iis dd. qui etiam excusant eos concionatores qui ter aut quater in hebdomada concionantur; 4. multi excusant cantores qui jejunando vocem amitterent. Et lectores scientiarum (Sanch. addit et magistros Grammaticæ) qui magno studio et labore indigerent. Et idem dicunt de advocatis, et iudicibus, qui animum valde intentum deberent ad studia adjungere, ut suis muneribus satisfaciant, nam isti ob spirituum consumptionem opus habent cibo, sin majori, saltem frequentiori. Ita Castrop. Ronc. Salm. Sanch. Sporer. Viva etc. excusant confessarios, qui extraordinarium laborem subituri sunt, ut satisfaciant penitentibus qui frequenti concursu confluant. Sed bene advertit Tamburin. omnes istos tunc excusari, cum jejunando suas partes adimplere non possent; et eam impotentiam debere esse patentem, quia in dubio possidet lex jejunii. Insuper advertunt Laym. Nav. Cajet. Silvest. Tol. et Sporer, quod si quis non haberet causam sufficientem qua excusari possit a jejunio quadragesimali; sed contra ipse in bona fide putaret justam causam habere præcepto satisfaciendi ter vel quater tantum in hebdomada jejunando, non debet confessarius hunc obligare ut quotidie jejunet, cum adest periculum ne postea quotidie omittat jejunium.

CAPUT II.

DE PRÆCEPTO CONFESSIONIS ET COMMUNIONIS ANNUÆ

35. De præcepto annuæ confessionis; an obliget qui tantum habet venialia et an debeat prævenire qui prævidet, etc.

36. An qui anno præterito neglexit confessionem, teneatur confiteri quamprimum; et quot peccata committit qui negligit illam.

37. An qui confitetur anno sequenti, satisfaciatur præteritis obligationi

38. Pena in transgressores.

39. De præcepto Communionis paschalis.

40. An qui eam negligit teneatur ad quamprimum, etc. Et an teneatur praevenire, etc.
 41. An excommunicati, etc.; carcere detenti, etc. Debet in parochia fieri.
 42. A tali obligatione eximuntur sacerdotes, peregrini, et servi monasteriorum.
 43. Qua etate, et quando pueri communicare debent.
 44. Quando amentes.

35. Et I. quoad confessionem sciendum est, quod in Conc. Lateran. sub Innoc. III. statutum fuit, ut quisque fidelis, cum ad rationis usum pervenerit, omnia peccata sua debeat saltem semel in anno confiteri; ita in cap. *Omnis utriusque sexus de penit. et rem.* ubi hæc habentur: *Omnis utriusque sexus fidelis, postquam ad annos discretionis pervenerit, omnia sua peccata, saltem semel in anno, fideliter confiteatur proprio sacerdoti.* Dicitur 1. *Omnis fidelis*: intelligitur omnis baptizatus; etsi hæreticus. Dicitur 2. *Postquam ad annos, etc.* intelligitur qui ad Dei cognitionem pervenit, saltem crasso modo, et si peccavit, et penam meritus est. Quare (ut diximus *Tract. 2. n. 37.*) tenentur ad hoc præceptum, qui ante septennium peccaverunt; nam Concilium obligat universe quemlibet qui jam ad annos discretionis pervenit. Dicitur 3. *Omnia sua peccata.* Hic quæstio fit, an teneantur confiteri in anno qui eo anno non peccarunt mortaliter? Affirmant Silvester, et alii cum Bonac. Sed communis sententia et verior negat cum s. Antonin. Cano Suarez Cajet. Lugo, etc. quia Ecclesia, præcipiendo confessionem, præcipit eam quæ facienda est juxta Jesu Christi institutionem: Dominus autem non præcipit nisi confessionem mortalium dumtaxat, ut declaravit Trident. Sess. 14. c. 5. de *Pœnit.* Et hoc deducitur ex eodem textu allato, ubi dicitur: *Omnia sua peccata fideliter confiteatur.* Dicendo *omnia* certe intelliguntur sola mortalia; cum certum

sit apud omnes non esse obligationem confitendi venialia omnia volenti ea confiteri. Dicitur 4. *Saltem semel in anno.* Hic annus proprie deberet incipere a Januario, et terminare in Decembri; sed juxta communem consuetudinem accipitur a Paschate ad Pascha, ut dicunt Suar. Lugo Concina Holzm. etc. (1). Hic fit aliud dubium: cum quis prævidet sibi in posterum non fore commoditatem confitendi toto anno, an debeat praevenire, et confiteri antequam finiat annus? Negat Holzman; sed nos affirmamus cum Basemb. et Lugo (2), quia cum iste jam peccaverit mortaliter, jam contraxit obligationem confitendi in illo anno, quare si prævidet, quod postea non possit adimplere illud, tenetur praevenire. Dicitur 5. *Fideliter confiteatur*, ideoque non satisfacit per confessionem invalidam, et tanto minus per sacrilegam; propterea merito damnata est propositio 14. ab Alexand. VII. quæ dicebat: *Qui facit confessionem voluntarie nullam, satisfacit præcepto Ecclesiae.* Ratio, quia confessio nulla non est vera confessio. Dicitur 6. *Proprio sacerdoti*, intelligitur non tantum parochus, sed quilibet sacerdos ad confessiones approbatus, ut explicat Glossa, et intelligunt Fagnanus, Cabass. et alii communiter. Et hoc hodie non revocatur in dubium ex universali consuetudine, quæ adest: ideoque S. C. anno 1584, declaravit, si Episcopus juberet ne quis confessarius in Paschate audiret confessiones poenitentium sine licentia curati, talis Decreti nullam habendam fore rationem (3).

36. Quæritur I. an qui, cum teneatur confiteri, elabi annum effecit, teneatur confiteri quamprimum? Negant s. Antonin. Sot. Silvest. Tol. etc. dicendo quod, licet adsit præceptum divinum confitendi pluries in vita, nihilominus respectu confessionis annualis præceptum est ec-

(1) Lib. 6. n. 662. — (2) n. 674. — (3) n. 561 in fine et 574.

clesiasticum, et hoc est addictum anno; quare eo transacto cessat præceptum. Sed affirmat sententia communior, quam nos sequimur cum Gonet Suar. Navarr. Lugo. Tourn. et cum Lambertini (1), tum ob præceptum divinum Ecclesiae determinationi relictum; et Ecclesia determinavit obligare saltem semel in anno, ut tenet sententia probabilior, et communior (2); tum ob præceptum ecclesiasticum, quod impositum est, ut quisque confiteatur saltem semel in anno non ad finiendam, sed ad sollicitandam obligationem (3). Quot autem peccata committat, qui elapso anno non confessus est, dicunt Silv. Laym. Valent, etc. unum peccatum committi continuatum; sed probabiliter dicunt Bonac. Suar. Lugo Vasq. etc., toties peccari, quoties occasio- nes opportuna offeruntur, et negliguntur: cum illud peccatum non perseverat in aliquo effectu, sed tantum in malo proposito, propter quod jam multiplicantur peccata, cum per longum tempus perdurat, ut diximus *Tract. 3. n. 60.*

37. Quæritur 2. an, qui anno sequenti confitetur peccata præteriti anni, satisfaciat præcepto utriusque anni? Alii affirmant, alii vero negant. Sed verior sententia Castrop. Viva Hurtad. Salm. etc. sic distinguit. Si ipse confitetur peccata mortalia, tam præteriti, quam præsentis anni, tum recte satisfacit utrique præcepto, quia jam præcepti finem adimplet, qui est reconciliatio cum Deo a peccatis illius anni: non ita vero si confitetur peccata gravia tantum præteriti anni in posteriore anno; si post peractam confessionem labitur in alia peccata mortalia, tenetur iterum confiteri, ut satisfaciat præcepto posterioris anni: dum communiter dicunt Suar. Laym. Castropal. Salmant. Lugo etc. quod si quis in principio anni confitetur sola venialia, tenetur denuo confiteri. Itaque

(1) Notif. l. 3. p. 97. — (2) l. 6. n. 663. — (3) n. 668. et 297.

illa confessio mortalium prioris anni non habet vim satisfaciendi præcepto anni posterioris (4).

38. Ex lege communi ob relatum cap. *Omnis utriusque etc.*, confessionis et communionis violentibus præceptum duæ pœnæ impositæ sunt, interdicti nimirum, et privationis sepulturae ecclesiasticæ. Sed hæc pœnæ non incurruntur nisi post judicis sententiam. Impuberes sunt universaliter excusati, ut dicunt communiter dd. (5). In qua occasione, et tempore præter hoc urget præceptum confessionis, sermonem faciemus, cum de hoc Sacramento Poenitentiae agetur.

39. Quoad præceptum Communionis paschalis, advertendum illud esse tam divinum, quam ecclesiasticum. *Divinum*, propter id quod dixit Dominus apud Joan. 6. 54.: *Nisi manducaveritis carnem Filii hominis, et biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis.* Est etiam ecclesiasticum, propter id quod in cit. cap. *Omnis* præcipitur: *Suscipiens reverenter ad minus in Pascha Eucharistiae Sacramentum.* Et in Trident. sess. 13, can. 9.: *Si quis negaverit omnes fideles teneri singulis annis, saltem in Paschate, ad communicandum juxta præceptum s. Matris Ecclesiae, anathema sit.* Annus hujus obligationis computandus est a Paschate ad Pascha, juxta communem consuetudinem hodie receptam. Tempus paschale incipit a dominica Palmatum, et terminat dominica in Albis, ex declaratione Eugenii IV. in Bulla *Fide digna*, an. 1440. Episcopi tamen ex privilegio, vel consuetudine possunt hoc tempus prorogare, prout solent (6).

40. Sicut diximus de confessione, ita dicimus de Communione, quod si quis tempore paschali non potuit communicare tenetur ad quamprimum communicandum; quia urget præceptum tam divinum (ab Ecclesia de-

(4) Lib. 6. n. 669. — (5) N. 674. — (6) N. 256. et 296.

terminatum ut observetur quodlibet Pascha), quam ecclesiasticum, quod assignat tempus paschale non ad finiendam, sed ad sollicitandam satisfactionem (1). Fit dubium, utrum si quis praevidens non posse communicare in Pascha teneatur anticipare Communionem: de confessione affirmavimus, quia cum quis peccaverit mortaliter, iam obligationem contraxit confitendi intra annum; quare praevidendo auferendam sibi fore in posterum facultatem confitendi ante quam annus finiatur, tenetur praevenire. Sed hoc non procedit pro Communionem, ut recte ait Suar Azor. Holzm., etc. (contra Laym. et Habert); quia debitum communicandi juxta sententiam communem non incipit, nisi incepto tempore paschali, quare de re ante illud tempus non adhuc contracta est obligatio: et si quis praevenit, non satisfacit praecepto (2); et hoc ita est, ut si quis ob impedimentum praevisum anticiparet, et postea cessaret impedimentum, etiam teneretur communicare in Paschate, ut recte dicunt Lugo, Salm., etc. contra Tamb. (3). Dubium minime est quin, incepto tempore paschali, si quis praevidet se impeditum iri communicare postea, teneatur illico communicare (4).

41. Notandum 1. quod excommunicat et carceribus detenti, cum possint, tenentur procurare absolutionem, aut libertatem, quo possint praecepto paschali satisfacere, cum illud sit praeceptum divinum, ut dictum est (3). Notandum 2. neminem posse extra parochiam praecepto Communionis satisfacere; aut saltem extra cathedralem (ut probabiliter admittunt Bonac. et Busemb. contra Lugo; et ipse ignoro an hoc sit satis probabile, si deest usus communis, qui praesumere faciat consensum Episcoporum sine licentia parochi, aut Episcoporum, vel ejus vicarii; sufficit tamen

(1) N. 297. — (2) N. 298. — (3) N. 297. circa fin. v. dicit. — (4) N. 298. in fin. — (5) N. 299.

in hoc licentia praesumpta, seu interpretativa, ut dicunt Suar. Lugo, Salm. Busemb., dummodo adsit moralis certitudo consensus illius (6). Nonnulli affirmant licere Communionem paschalem fieri in ecclesiis Regularium, ratione eorum privilegiorum; sed communiter id reprobat a Suar. Lugo, Salmant. Tambur., etc. cum Decr. S. C. Nec privilegia suffragantur, dum saepe Pontifices declararunt quoad Communionem paschalem illam servandum jus parochorum. Et praeceptum Clem. VIII. anno 1592 postquam declaravit Regulares quovis tempore etiam paschali licite posse audire confessionem saecularium, subjunxit: *Dummodo tamen iidem saeculares Christi fideles Sacramentum Eucharistiae die festo paschalis Resurrectionis in propria parochia ab eorum parochio sumant* (7). Idemque statuit Clem. X. imo apud Benedictum XIV. (8) adest Decretum sac. Congregat. 9. julii 1644, et confirmatum die 11. junii 1650, quo sancitum est posse Episcopos prohibere Regularibus, ne die Paschatis ministrent Eucharistiam saecularibus, etiamsi ipsi satisfacerent praecepto Ecclesiae. Et quamvis die 31. januarii 1682. ab eadem S. C. ad instantiam parochorum Lovaniensium, qui contendeant pp. Societatis Jesu non posse ministrare Eucharistiam toto tempore paschali, responsum fuit, posse ministrare, *excepto die Paschatis*, tamen intelligendum est, praesupposita Episcopi prohibitione.

42. Notandum 3. a tali obligatione exempti 1. Sacerdotes, qui ubicumque celebrant, satisfaciunt praecepto, juxta communem sententiam: si vero non celebrarent, tenerentur communicare in parochia. 2. Peregrini, qui longe absunt a propria parochia, possunt communicare in quacumque ecclesia; nec tenentur communicare in loci parochia, ubi reperiuntur; ita commu-

(6) I. 6. n. 300. — (7) Lambertini, Not. 48. n. 7. — (8) De Syn. l. 9. c. 16. n. 3.

nissime Cajet. Sot. Azor. Suar. Lugo, Sanch. Bonac. Castrop. Salmant, etc. (contra Barb. Tourn. et Rone.). Ratio est quia tunc illi non habent proprium pastorem, qui eos recognoscere debet, quare penitus cessat finis communicandi in parochia (1). 3. Famuli monasteriorum, qui in eadem clausura degunt, et sub obedientia suorum Praelatorum, ut jure merito sustinet Lambertini (2) cum Wigandt, et pluribus Decretis S. C. contra Castrop. Bonac. Salmant. Rone., etc. qui eximunt omnes qui incolunt monasteria. Et licet Societas Jesu habeat privilegium pro omnibus domesticis, qui in suis domibus morantur, tamen p. Zacharia (3) refert S. C. multoties declarasse hoc privilegium ad alias religiones minime extendi (4).

43. Notandum 4. pueris ante usum rationis, et perpetuo amentibus prohiberi Communionem ex Concilio Lateranensi. Sed quaeritur an pueri statim ac usum rationis adepti sunt, et confessionis sunt capaces, possint et debeant communicare? Affirmant Palud. s. Anton., etc.; sed communiter et probabiliter negant alii; nam cum majorem reverentiam exposcat Communionem, et propterea majorem quoque ex postulat cognitionem: saltem quia haec obligatio sic a communi Ecclesiae usu intellecta est. Caeterum valde probabiliter dicunt Suar. Sot. Laym. Castrop., etc. cum s. Thoma (5) quod licet hujusmodi parvuli non teneantur, semper ac tamen discernere valeant hunc celestem panem a terreno, possunt admitti ad Communionem: *Quia (ait s. Doctor) tales possunt aliquam devotionem hujus Sacramenti concipere. Et id confirmatur ex can. penult. 26. qu. 6. ubi dicitur: Cui Penitentiae Sacramentum conceditur, neque Eucharistiae Sacramentum de-*

(1) I. 6. n. 240. ad 9. v. Huic. — (2) Notif. 33. n. 7., et 8. — (3) Ap. Croix l. 6. p. 1. n. 624. — (4) I. 6. n. 240. ad 10. — (5) 3. p. q. 80. a. 9.

negari debet, si desiderat. Et illis pueris, qui in extremo vitae sunt constituti, non solum potest, sed etiam debet dari Communionem, ut communiter praefati dd. cum Bened. XIV. (6); quia in tali articulo, cum usu rationis polleant, ex praecepto divino tenentur communicare. Extra tamen periculum mortis, dicunt communiter dd. (regulariter loquendo) obligationem communicandi incipere ab anno nono, et non posse differri ultra 12. aut ad plus 14. ita Suar. Laym. Antoine, Croix, etc. S. Carolus praecipit parochis ut instruerent pro Communionem pueros, qui ad 10. annum pervenissent (7).

44. Quaeritur hic denique an possit ministrari Eucharistia amentibus? Jam dictum est quod perpetuo amentibus omnino neganda est Communionem, etiam in mortis articulo, ut habetur ex Rituali romano (*de Euch.*). Aliis vero qui sunt amentes, sed non semper fuerunt rationis expertes, potest dari (ut dicit ipsummet Rituale), cum habent aliquod lucis intervallum: aut ut dicit s. Thomas (8): *Si prius quando erant compotes mentis, apparuit in eis devotio hujus Sacramenti, nisi timeatur periculum expulsiōis*; et idem dicit Catechismus rom. (9). Ex quo bene inferunt multi dd. sufficere ad dandam Eucharistiam fatuo in mortis articulo, ut ipse dudum pie vixerit (10). Semifatuus vero dicunt Castr. Wigandt, Laym. Holzm. Salm., etc. quod tantum in vite extremo, et praecepto paschali possit ministrari Communionem, semper ac discernere valent a cibo terreno. Idem asserunt Laym. Castrop. et Salm. de mutis, et surdis a nativitate, modo constet ex signis ipsos intelligere in Sacramento contineri divinam personam (11).

(6) De Synod. l. 7. c. 42. n. 3. — (7) Lib. 6. n. 301. v. Sed hic. — (8) 3. p. q. 80. a. 9. — (9) p. 2. n. 64. — (10) Lib. 6. n. 302. — (11) N. 303.

TRACTATUS XIII.

DE PRÆCEPTIS PARTICULARIBUS CERTO HOMINUM STATUI PROPRIIS

CAPUT I

De statu religioso.

LUNCTUM I.

DE OBLIGATIONE PROFESSIONIS RELIGIOSÆ.

1. *Quid sit status religiosus, et quomodo possit approbare religionem.*
2. *Religiosus tenetur tendere ad perfectionem; quando peccat contra hanc obligationem, et quando peccat Praelatus non corrigendo illum.*
3. *Ætas, acceptatio, et spontanea deliberatio requisita ad professionem. Causæ nullitatis, etc.*
4. *An Episcopi teneantur ad vota, et regulas, et an fugitivi, et expulsi. Causæ expulsiōis.*

1. Religio, loquendo juxta vitæ statum, definitur: *Est status ab Ecclesia approbatus fidelium in communi viventium, et ad perfectionem tendentium per vota paupertatis, castitatis, et obedientiæ.* Dicitur 1. *ab Ecclesia approbatus*, quia religiones prius approbabantur etiam ab Episcopis, sed a Concilio lateranensi statutum fuit, ut in posterum approbarentur tantum a Sede apostolica.

2. Dicitur 2. *ad perfectionem tendentium*, quia quilibet Religiosus vi suæ professionis tenetur tendere ad perfectionem, dum tenetur observare ea quæ sunt sui status propria; quæ quidem sunt consilii, non autem præcepti. Ideoque graviter peccat Religiosus contra hanc obligationem, 1. si regulas sui ordinis violet ex contemptu, nempe si aut eas putat esse vanas, aut quia non vult se illis subicere; ceterum, ut dicit s. Thomas (4), in regulis aliis modo delinquere (etiam frequenter), si illæ per se non obligant ad grave, non excedit culpam venialem. At licet regula ad nullam obliget culpam, nunquam excusabitur a veniali, qui advertenter, et citra justam causam eas vio-

(1) 2. 2. q. 186. a. 9. ad 3

lat: Laym. Sanch. Valent et alii cum eodem s. Thoma (2); 2. si suo exemplo alios inducat ad regulæ relaxationem, aut alienius regulæ majoris momenti, ut est illa silentii, orationis, aut hujusmodi cum damno gravi communis disciplinæ (3); 3. si absolute statuit nihili habere perfectionem. Sed queritur an peccet graviter qui vellet observare eas dumtaxat regulas, quæ obligant ad mortale, et alias negligere? Multi eum excusant, multi vero non. Sed scite dicit Sanchez difficulter futurum esse, ut iste excusetur a mortali, saltem ex aliis capitibus, nimirum ob periculum cui se exponit aut delinquendi contra vota, aut inducendi (ut dictum est) regulæ relaxationem in communitem (4). Et hic advertendum quod, licet subditi non peccarent nisi venialiter, nihilominus Praelati, qui negligunt eos corrigere, peccant graviter, cum defectus sunt multi, et hujusmodi, ut possint relaxare disciplinam, ut sunt silentii solutiones, orationis omissiones, jejuniorum, etc. ita peccat etiam graviter (uti dicit p. Suarez, et alii) qui officio fungitur zelandi, si nimis negligit certiores facere Superiorem de defectibus, quos observat (5). Insuper dicit s. Thomas (6) Praelatum (si opus est) posse etiam subditum verberare, et conviciis exprobrare, modo id non efficiat ex iracundia, neque coram exteris, aut novitiis.

3. Dicitur 3. *per vota paupertatis*, etc. quia religionis essentia in illis tribus votis consistit. Hic notandum 1. ad valorem professionis religiosæ non requiri ut vota sint solemnia; sunt tamen tria necessaria: 1. Ut subiectus sexdecim sit annos natus, et

(2) Lib. 4. a. 10. — (3) Ib. Resp. 3. — (4) N. 11. — (5) N. 13. — (6) 2. 2. q. 72. a. 2. ad 2.

ut integrum annum in novitiatu versatus sit, et nullum habeat impedimentum ex substantialibus pro illo Ordine, quem professurus est, ut statuit Trid. Sess. 25. c. 15. *de reg. et mon.* Et quoad mulieres declaravit insuper S. C. ut nemini detur habitus ante 12. annos, contra Sanch. et Villalob., etc. Præterea, ut antequam suscipiatur habitus, et antequam emittatur professio, debeat Episcopus aut ejus vicarius voluntatem uniuscujusque puellæ explorare, secus graviter peccaretur, licet professio esset valida. Et notant Salmanticenses, Episcopum posse explorare voluntatem puellarum etiam in monasteriis exemptis (1). 2. Requiritur acceptatio Praelati, et capitularium, juxta cujusque ordinis statuta. Et error circa substantiam tam quoad partem Praelati, quam profitentis vitiat professionem (2). 3. Requiritur ut professio sit spontanea, et non sit facta ex timore incusso ab aliis ad hunc finem, aut timore reverentiali parentum, aut præcibus importunis et sæpe repetitis, ex quibus timet novitius gravem indignationem, nisi profiteatur (3). Qui vero professionem nullam emisit, et religionem vellet deserere, debet intra quinquennium reclamare, alias non amplius audiretur, juxta Tridentinum Sess. 25. cap. 19., quia præsumitur ratam habuisse. Et super hoc puncto juvat hic notare nonnulla sancita a Benedicto XIV. in Bulla, *Si datam* (47. in tom. 2. Bull.) nempe 1. Non posse Superiorem aliquem expellere, nisi prius cognita judicialiter causa; 2. causas nullitatis debere cognosci tam a Praelato regulari locali, quam ab Ordinario loci; 3. professum, non obstante quod non reclamaverit intra quinquennium, posse tamen a Sede apostolica obtinere restitutionem *in integrum*; 4. Professum non posse statim post primam sententiam egredi a religione, sed debere expectare

(4) 1. 4. n. 5. — (2) N. 6. — (3) N. 7.

secundam, si pendet appellatio (4). 4. Notandum 2. Episcopos regulares non remanere absolutos a votis, nisi in quantum eorum observantia repugnat statui episcopali; ita s. Thomas (5) et communiter alii ex c. *Statutum*, n. 18. qu. 1. Quapropter s. Doctor docet Episcopum regularem non posse testamentum facere (6). Contra vero probabilissimum est Episcopum regularem non teneri ad regulas sui Ordinis, ut inferitur ex c. *citato*, ubi sic legitur: *Monachus quem canonica electio a jugo regulæ absolvit*, etc. Et sic nec tenetur aliis votis suæ religionis propriis (7). Religiosus vero ad parochiam promotus tenetur tam ad vota, quam ad regulam, juxta sententiam probabiliorē, ac tenetur deferre habitum (8). Ad hæc omnia tenetur etiam Religiosi fugitivi; et notetur quod quicquid isti acquirunt, monasterio acquirunt. Ejecti vero obstricti remanent voto castitatis, sed quoad paupertatem, omnium quæ acquirunt usus est ipsorum, dominium est monasterii, et quoad obedientiam, et regulas, ac etiam divinum officium, ad ea non tenentur usquedum erunt denuo acceptati. Causæ ejiciendi aliquem Religiosum sunt hæc: 1. Si, dum receptus fuit, aliquid essentielle impedimentum retinuerit, aut aliquem defectum valde nocivum communitati, ut est lepra, aut aliquis morbus id genus; 2. si aliquid infame crimen commisit, quod toti religioni erit damnum; 3. si est incorrigibilis in aliis criminibus. Olim ob quodlibet grave delictum, licet semel admissum, poterant Religiosi ejici; sed Urbanus VIII. anno 1644. declaravit neminem (excepta Societate Jesu) posse expelli, nisi sit incorrigibilis, sed ut tantum possint puniri jejuniis, et carcere: quod semper observandum est cum monialibus incorrigibilibus (9).

(4) 1. 4. n. 8. — (5) 2. 2. q. 88. a. 11. ad 4. — (6) 1. 4. n. 2. — (7) N. 3. — (8) N. 4. — (9) N. 79. et seqq.

PUNCTUM II.

DE VOTORUM OBLIGATIONE.

5. I. Circa votum paupertatis. De manuscriptis.
6. De peculio.
7. Quando peccatur contra votum paupertatis.
- 8 et 9. De prohibitione donorum.
10. Quanta erit materia gravis, et quando Religiosus tenetur ad restituendum.
11. An sufficiat licentia praesumpta.
12. Quid si injuste denegata fuerit licentia? Quando praelatus negaturus fuisset licentiam, si sciret, etc. An abbatissa possint donare, et licentiam dare.
13. Quid si Religiosus impendit in usus turpes, et vanos, cum licentia generali.
14. An Praelatus possit dare licentiam exponendi ludo.
15. II. Circa votum castitatis, et circa clausuram.
16. III. Circa votum obedientiae, quando obliqui, et circa quæ.
17. Si capitulum præcipit pristinam observantiam. Inobedientia est duplex peccatum. An in dubio sit obligatio obediendi.
18. Si præceptum sit revelandi secretum.
19. Si superveniat nova circumstantia.
20. Si Superior dat licentiam, negatam a Superiore.
21. Cui tenentur moniales obedire.
22. Quid circa electionem abbatissæ.

5. Ex voto paupertatis vetitum est Religiosis possidere, aut disponere quicquidlibet pretio æstimabile. Excipiuntur manuscripta, ut bene dicunt de Lugo Tournely, Sporer, Salmant., etc. (contra Henno), quia hæc potius sunt spiritualia, cum sint partum mentis. Et hoc probatur tam ex Brevis Benedicti XIII., ubi dictum fuit quod Religiosi ad episcopatum promoti, debent omnia sua bona in manus Superiorum tradere, non tamen manuscripta; quam ex alia declaratione Clementis VIII., ubi habetur quod Religiosi possunt disponere de manuscriptis, etiam sine licentia. Idem dicunt Salm. de reliquiis sacris (1).

6. Voto autem paupertatis non re-

(1) L. 4. n. 14.

pugnat, 1. possidere bona in comuni, ut docet s. Thomas (2), et expressum est in Trid. sess. 25. c. 3. de reg. et mon. et in Extrav. Ex iis, de verb. signif. Non repugnat 2. peculium, sive vitalitium, quod retinent Religiosi in multis ordinibus cum licentia Prælati: quia licet juxta Concilium sess. 25. c. 2. videtur non posse dubitari quin hoc sit prohibitum, cum ibi dicatur: *Nemini liceat bona immobilia, vel mobilia... etiam nomine conventus possidere*. Nihilominus ex consuetudine, hodie quasi universali facta, tolerata a S. Sede, utique licet habere peculium cum licentia Superiorum pro usibus necessariis et honestis, modo Religiosus sit paratus se eo privare ad Prælati nutum; dum votum paupertatis, quamvis abrogari nequeat quoad substantiam, potest tamen (ut dicunt ad. communiter) mutari quoad modum, juxta consuetudinem, quæ præsumitur iusta, quoties practicatur etiam a Religiosis timoratis, et tolerata est a Superioribus consensu et cum ea de possint, non contradicentibus. Sed hic advertendum 1. quod si quis Prælatum permitteret sine præcisa necessitate usum peculii ubi non adest, ego nescirem eum excusare a culpa gravi, non jam ob voti læsionis rationem, sed ob laxitatem, quæ ex tali usu oriretur. Advertendum 2. quod Superiores qui in aliquo monasterio vellent restaurare vitam communem, subditi non possunt repugnare, ut dicunt communiter Suar. Nav. Less. et alii; quia licet non sit contra votum non observare vitam communem, est tamen contra votum eam recusare; semper ac (intelligitur) a Prælati sufficienter prospiceretur utriusqueque necessitatibus (3).

7. Certum autem est Religiosum peccare contra votum: 1. Si eorum, quæ ei data sunt ad aliquem certum usum, aliquid ad alium appli-

(2) 2. 2. q. 186. a 3. — (3) l. 4. n. 15. circa finem.

cet, dum nequitiam potest illis uti nisi in quantum concedat Superior (4); 2. si res datas sibi usui, commodo, aut mutuo dederit aliis. Dicunt tamen Laym. Sanch. Peyrin. et de Alexand. in opusculo de moralibus, non peccare graviter, si esset certus de restitutione (2); 3. si recipit pro usu proprio, aut si consumit, aut donat aliquid sine licentia Prælati, et tunc tenetur ad restitutionem. Idem erit, si sine licentia recipit pecuniam, ut de ea ad proprium arbitrium disponat, licet in opera pietatis, dum Religiosus nequit habere neque proprietatem, neque usum rei independentem a Prælato; vide Rodriguez. p. 3. tr. 3. c. 1. cum Azor. Idem pariter dicendum, si occultat aliquid, ut subtrahat illud a Prælati dispositione. Idem quoque, si remittit debitori aliquid de eo quod ipse jam acquisivit vel si remisit aliquam hæreditatem, aut legatum sibi relictum; non autem si nolle acceptare aliquam donationem sibi factam; ratio, quia Religiosus antequam donationem acceptet, nullum super eam jus acquirit; sed super hæreditatem, aut legatum Religioso relictum, mortuo testatore, statim monasterium jus acquirit, ut communiter dicunt Lugo Sanch. Tourn., etc. Posset in hoc peccare tantum contra charitatem, impediendo bonum sui monasterii; non vero contra votum, quod obligat non alienare acquisitum, non autem ad acquirendum (3). Si autem negatur Religioso posse donare sine licentia, ita et testari. Dicit tamen p. de Alexand. quod si Religiosus ex licentia relinquit aliquid alicui, secuta ejus morte, et Prælatum promittit adimplere illius voluntatem, tenetur Prælatum stare promissis, sicut tenetur dominus servare promissa facta servo, ut dicunt Lessius, et Sanch. (4).

8. Sed loquendo præcipue de donis, refert hic adnotare, quæ statuit

(1) N. 19. — (2) N. 20. — (3) Lib. 4. n. 20. — (4) N. 22.

Clemens VIII. in sua Bulla *Religiosæ* 28. 1. Prohibuit Religiosis subditis, et Superioribus sub pœna privationis officii, et vocis activæ et passivæ, et inhabilitatis ipso facto incurrendæ, quicquidlibet donare sive nomine proprio, sive conventus, etiam suis Religiosis, aut Prælati, nisi adsit consensus capituli generalis, præter esculenta, et poculenta, aut res devotionis modici pretii, aut si daretur aliquid in elemosynam necessariam; aut si exerceretur hospitalitas; sed omnia hæc cum licentia Superiorum. 2. Prohibuit Superioribus parare convivia contraria frugalitati religiosæ ob quamcumque personam, aut festivitatem. 3. Statuit ne quisquis accipiat dona contra præfatam Bullam, acquirat ullum dominium, sed ut teneatur restituere monasterio, et ne absolvi possit, nisi prius restituat; ac ne talis restitutio possit condonari aut fieri pauperibus. Sed Urbanus VIII. in Bulla *Nuper* 158, licet confirmasset, et innovasset Bullam Clementis, attamen aliquibus moderationibus eam temperavit:

1. Quoad dona, permisit ea quæ fiunt propter actum virtutis et meriti, nempe propter remunerationem sive gratitudinem, aut propter elemosynam (quæ revera, ut dicit La-Croix, non venit sub nomine munerum), sed etiam cum consensu Prælati localis, dicendo sufficere licentiam oretenus datam. 2. Quoad convivia, permisit ea quæ fiunt in adventum Ordinariorum, aut benefactorum modo non adversentur decentiæ religiosæ. 3. Quoad restitutionem donorum, dixit posse eam fieri etiam monasterio propinquiore, si commodè non posset fieri proprio. Et hic notandum cum auctore *Instructionum confess. nov.* (5), hunc casum de recipiendis donis a Religiosis contra Bullam Clementis esse reservatum Papæ (licet sine censura), dum Urbanus statuit ne confessarii ordinarii possent absolvere præfatum casum post publi-

(5) Part. 2. n. 439.

cationem suæ Bullæ; et si donum excederet decem scuta, qui dona recipit, ne posset quidem absolvi a sacra Pœnitentia, nisi facta prius restitutione doni; quod etiam confirmatum fuit a Bened. XIV in Bulla *Pastor bonus*, die 13. Aprilis, an 1744. (1).

9. Multi dd. apud Salmant. (2). dixerunt Bullam Clementis non fuisse receptam, aut saltem abiisse in desuetudinem, ideoque non obligare. Idem postea dixerunt alii (qui valde adherent Salmanticensibus) de Bulla Urbani, dicendo quod cum ista sit declarativa illius Bullæ Clementis, et novum jus non constituat, sicut hodie non obligat illa Clementis, ita pariter nec obligat hæc Urbani. Sed hæc opinio nescio quomodo sustineri possit, ut bene advertit *instructor confessoriorum nov.* (3). Urbanus enim non solum declaravit ac moderavit Bullam Clementis, sed etiam eam confirmavit, et innovavit, et damnavit omnem contrarium usum usque tunc introductum. Dicunt tamen La-Croix et p. Mazzotta (4) quod, cum illa Bulla emanata fuerint ad impediendam ambitionem et bonorum dispositionem, non incurruntur illæ pœnæ in iis appositæ, si dentur duo scuta; quia respectu pœnarum præscriptarum non reputatur gravis talis summa. Nec prohibentur convivia, et donationes moderate ex justa causa, v.g. ut animi erga monasterium alliciantur ad hoc ut ab aliqua vexatione eximatur, aut ob meram benevolentiam, ut dicit Croix. Quanta vero sit summa quæ hodie permittitur Superioribus, aut subditis, ut possit donari, dicunt hoc dependere ab usu approbato, juxta quem in quolibet Ordine prælatæ Bullæ receptæ sunt.

10. Discutienda remanent multa dubia super hac materia. Dubitatur

(1) l. 7. n. 470. ad 44. — (2) Salm. l. 3. tr. 43 de rest. c. 6. n. 40. — (3) Part. 2. n. 439. — (4) Croix. lib. 3. part. 2. num. 808. et Mazzot. de donat. l. 2. p. 54. c. 4. §. 1.

1. quæ quantitas a Religioso impensa sine licentia sit gravis? Aliqui dicunt idem judicium ferendum esse de Religiosorum furtis respectu monasterii ac de furtis filiorum respectu parentum. Sed recte hoc non admittunt Sanch. et Lugo, quia filii sunt capaces possidendi, non autem Religiosi; et item sunt magis inviti Prælati in furtis Religiosorum, quam parentes in furtis filiorum. Cæterum dicunt do. communiter quod, ut sit grave factum Religiosi de bonis monasterii, requiritur major quantitas quam in aliis furtis. Circa hoc varias sunt opiniones: Azorius Nav. Cast. Sanch., etc. assignant pro materia gravi 4. scuta, et quid amplius pro conventibus ditioribus; sed hæc opinio videtur nimis indulgens. Sotus et Rodriguez assignant duo scuta pro materia gravi, et Croix (5) habet uti certum. Lugo putat esse materiam gravem sex carolenos, et octo pro monasterio opulento, etsi Religiosus accipit de portione suo usui assignata, sed si daret aliis Religiosis monasterii, ampliatur usque ad 5. scuta, modo non sint pecunia. Admittunt postea Sanch. Bonac. Salm., etc. non esse culpam gravem accipere res comestibiles multis vicibus; et in materia levi, licet postea devenirent ad materiam gravem, cum præsumatur Prælati non esse graviter inviti; modo (limitant) damnum conventus non sit multum, et non sit de rebus pretiosis (6). Cum autem materia est gravis, an teneatur Religiosus ad restituendum, si nihil aliud habet quam solam portionem monasterii, quæ sibi usui contigit: alii affirmant, sed alii negant, ut Peliz. de Leone, Fagundes Salm., etc. quia non præsumitur (ut dicunt) Prælati velle obligare suum subditum ad restituendum cum tanto incommodo. Et hoc non videtur improbabile in casu quo illa portio est absolute necessaria Religioso pro suis usibus ordinariis (7).

(5) l. 3. part. 2. n. 808. — (6) l. 4. n. 24. — (7) N. 26.

11. Dubitatur 2. an ad non lædendam paupertatem sufficiat licentia præsumpta? Nulli dubium est quod sufficit tacita, sive præsumpta de præsentibus, ut esset si Superior jam videret id quod Religiosus impendit aut accipit, et, cum posset faciliter prohibere, non prohiberet (quamvis recte ait Tourn. hæc non possit esse regula generalis): aut, ut dicunt Sanchez Castrop. Peliz. Salm. etc. si in illa religione adesset aliqua consuetudo recipiendi, aut impendiendi aliquid sine licentia, et Prælati tollerasset (1); ratio est, quia in hujusmodi casibus licentia tacita æquivaleret expresse. Major difficultas est an sufficiat licentia præsumpta de futuro, sive ratihabitio, nempe quod si Religiosus eam peteret, utique Prælati annueret? Hanc non admittit Sanchez; sed eam admittunt Suar. Azor. Nav. Valent. Holz. Elbel, et alii, et non improbabilius, quoties præsumptio est rationalis; quia tunc subditus jam procedit cum dependentia a voluntate Superioris, et hoc efficit quod ipse liberetur a culpa proprietatis. Et pro hac sententia est s. Thomas etiam (2), qui dicit quod Religiosus non potest facere eleemosynam sine licentia abbatis, vel expresse habita, vel probabiliter præsumpta. Et quod s. doctor intelligit de præsumptione non de præsentibus sed de futuro, quæ est ratihabitio, se explicat alibi (3) ubi dicit: Non esse propriarium Religiosum, qui donat aliquid ponens spem in ratihabitione Prælati. Cæterum tales subditi dispositiones ex licentia præsumpta, ut plurimum sunt illicitæ saltem venialiter; quia Superiores, saltem quoad modum, sunt inviti, et non raro etiam graviter, et præcipue quando illæ sunt expresse ab ipsis prohibitæ (4).

12. Dubitatur 3. an Prælati immerito licentiam negante, excusetur

(1) N. 47. et 48. — (2) 32. a. 8. ad r. — (3) l. 4. dist. 45. q. 2. a. 5 ad 4. — (4) l. 4. n. 48. v. Hæc docent.

subditus a voto paupertatis? Respondetur negative: modo (limitatur) periculum damni non sit ita in mora, ut subditus habeat tum jus ad concessionem licentiæ, quia in tali casu præsumitur saltem adesse licentia Superiorum majorum; et in aliquo casu potest judicari votum non obligare; ita communiter Castrop. Holz. de Alex. et alii cum s. Thoma (5) ubi sic dicit: *Si vero sit subitum periculum non patiens tantam moram, ut ad Superiorem recurri possit, ipsa necessitas dispensationem habet annexam; quia necessitas non subditur legi* (6). Dubitatur 4. an possit subditus cum licentia dare aliquid alicui, qui si notus fuisset Prælati, licentia data non fuisset? Si præsumeretur quod Prælati licentiam revocaturus esset, non potest; secus si præsumeretur quod non revocaturus esset, si sciret; licet a principio eam fuisset negaturus. In dubio autem ad Superiorem recurrendum est; sed in casu quo esset difficile Superiorem adire, præsumptio stat pro licentia jam data: ita Molin. et de Alexand. (7) Dubitatur 5. an abbatissæ possint donationes (intellige licitas) facere, et licentias dare aliis eas faciendi? Respondetur affirmative, semper ac sunt moderate, et rationabiles, quia abbatissæ jam habent bonorum administrationem. Possunt etiam de redditibus eleemosynas facere, et possunt etiam ecclesiis applicare, et ampliare aedificia domus, aut monasterii redditus adaugere (8). Quænam autem contractus, aut condonationes possit facere abbatissa, et ejus capitulum, vide quod dictum est in opere (9).

13. Dubitatur 6. (et hoc punctum maximi ponderis est) an Religiosus habens licentiam generalem a suo Superiore aliquid expendendi pro suo libitu, si expendat illud in usus turpes aut vanos, peccet contra votum

(5) l. 2. qu. 96. a. 6. in fin. — (6) l. 4. n. 33. — (7) N. 34. — (8) N. 36. — (9) Ibid. v. Potest abbatissa.

et teneatur ad restitutionem tam ipse quam summam recipiens? Affirmat prima sententia, quam nos sequimur, et est communissima cum Castrop. Sanch. Silvest. Molin. Salmant. Roncaglia, etc., tunc quia Prælatus, dando licentiam, non intendit eam dare ad usus illicitos, tum quia, licet intenderet, licentia esset invalida, cum Prælatus non sit dominus, sed simplex administrator bonorum monasterii. Contra secunda sententia negat, quam tuerentur p. de Alexand. Rebell. Bordi, et alii. Hi dicant: Cum licentia est illimitata comprehendit usus tam licitos, quam illicitos, et licet Prælatus sit simplex administrator, nulla lege tamen habetur quod ejus facultas restringatur ad solos usus licitos; hinc licet ejus licentia esset illicita, tamen non est invalida. Sed Prælatus (subjungunt) dando licentiam, non est quod velit illam concedere etiam ad usus turpes, nec quod limitet ad solos honestos, sed aufert de medio impedimentum quod subditus habebat, ne talem summam suo libitu expenderet defectu licentiæ. Et licet licentia Prælati esset invalida, dicunt saltem præsumi rei restitutionem remissam esse a religione, ne fama subditi, aut Prælati, aut personæ quæ talem summam accepit, periclitetur. Sed, hoc non obstante a prima sententia desciscere nescio, quia satis mihi non probatur, quod Prælatus possit unquam hanc licentiam, sive specialem, sive generalem concedere ad usus illicitos; dum super bonis monasterii non habet aliam facultatem, quam eam quæ sibi a sacris Canonibus, aut a religione conceditur; et hanc facultatem ei nec Canones, nec religio concedunt, quæ non præsumitur dare eam in perniciem suorum subditorum. Quoad restitutionem, dicunt Sanch. Molin. et Salm. cum aliis, sufficere ut ille qui rem recipit restituat ipsimet Religioso, modo ille non sit de novo illa abusurus. Sed hoc non potest convenire cum Bulla Urbani su-

perius allata, ubi præcipitur ut restitutio fiat monasterio. Insuper dicunt Castrop. Salm., etc. quod si mulier ob turpem sui corporis usum acceperit a Religioso, excusatur a restitutione, si propter ipsam honor religionis, vel Religiosi periclitatur. Sed hoc periculum mihi videtur esse valde difficile eventum. Excusant etiam mulierem, si præsumi posset quod Religiosus intenderet ei donare illam rem, quam deberet restituere ex eo quia illa est pauper: dum Religiosus tum eam expendit in usus honestos. Sed huic etiam obstant præfata Bullæ, cum præcipiatur ut restitutio fiat monasterio; et ut a conventu non possit remitti, nec concedi ut fiat pauperibus (1).

14. Dubitatur 7. an Prælatus possit dare licentiam Religioso, ut aliquam summam ludo exponat? Potest utique, si ludus est licitus, solatii nimirum, et non mæra sortis, et si summa est modica, et Religiosus non sit strictioris observantiæ, ut diximus *Tract. 10 n. 220*. Et ut dicunt Azor. Less. Mol. et Salmant. in hoc potest Religiosus uti etiam licentia tacita, aut præsumpta. Si vero summa est magna, aut ludus est per se illicitus, jam numero præcedenti diximus invalidam esse licentiam sive generalem, sive expressam (2).

15. Quoad votum castitatis, jam notum est quod quilibet Religiosus qui illud ludit, peccat etiam sacrilegii, et scandali præterea, si ob ejus peccatum aliquod famæ detrimentum religio passura esset. Ob castitatis tutelam introducta est clausura, non tantum pro monialibus, sed etiam pro Religiosis, qui per Clementinam *Nullus*, non possunt e monasterio egredi nisi ex causa, et cum socio, et cum licentia Prælati: singulis vicibus danda in particulari, non in generali. Et communiter dicunt dd. hujus præcepti transgressionem esse gravem, nisi esset semel atque

(1) Lib. 4. n. 30. et 31. — (2) N. 32.

iterum (nunquam de nocte) et præciso scandalo (1).

16. II. Quoad votum obedientiæ debent notari multa. Notandum 1. quod si Prælatus non exprimit præceptum, dicendo: *Impono, jubeo*, etc. non induci ut præcise obligatio obediendi; ita Salmant. cum Suar. et Pelliz. Sed addo ego, oportet distinguere consuetudinem unius cujusque Instituti: nam in aliquibus Superioribus pro *jubeo* solent dicere, *oro, placeat R. V.* etc. Attamen quocumque modo imponatur obedientia, dicunt communiter dd. Suar. Sanch. Vasq. Melin., etc. non obligare sub gravi, nisi dicatur: *In virtute sanctæ obedientiæ*, aut *in nomine Jesu Christi* aut sub pena excommunicationis ipso facto (2). Notandum 2. quod Superior potest præcipere omnia quæ directe, vel indirecte respiciunt regulam, aut illius majorem observantiam; non autem illa quæ sunt contra regulam (modo ille ex legitima causa non dispenset), aut supra regulam, nisi hoc faceret ad probandam subditorum obedientiam. Non potest autem imponere obedientiam, ut exerceantur quædam corporis macerationes, aut alia extraordinaria onera (nisi esset in pœnam), nec ut acceptetur episcopatus, aut aliud beneficium, sive sit curatum, sive simplex, nec ut ad infideles proficiscatur cum manifesto periculo vite, aut captivitatis; nec ut assistant extraneis peste infectis, nisi cum non adest qui eis Sacramenta necessaria ministret. Dictum *extraneis*, quia tenentur obedire in assistendo illis, qui sunt ejus Ordinis; Sanch. Cajet. Sporer, et alii communiter (3). Notandum hic quod dicitur in Trident. (*Sess. 25. de reg. et mon. c. 4.*): *Non licet Regularibus a suis conventibus recedere, etiam prætextu ad Superiores suos accedendi, nisi ab iisdem missi, aut vocati fuerint.*

17. Notandum 3. quod non peccant Religiosi non observando pri-

(1) N. 37. — (2) N. 38. — (3) N. 39 et 40.

mitivam regulam, postquam introductus est usus contrarius, ut dicunt Turrecrem. Sanch. Cajet. Salmant., etc. Dubitatur hic an peccent non obediendo: Capitulo generali, quod præciperet primam observantiam? Negant Castrop. Laym. Sporer., etc., nisi esset quod religio, nisi reformaretur esset potius nocumento Religiosis, quam utilitati. Sed alii absolute, et probabiliter affirmant, ut Suar. Pelliz. Salm. de Alexand., etc. (4). Ceterum certum est quod Capitulum generale, aut provinciale semper aliquod novum statutum utile religioni, quod non sit regulæ difforme, facere potest (5). Notandum 4. quod Religiosus qui transgreditur præceptum Superioris, probabiliter, ut dicunt Suar. Castrop. Pelliz. Salm., etc., committit duo peccata: unum contra virtutem religionis, ratione voti; aliud contra virtutem obedientiæ promissæ Prælato, quæ præcise a voto obligat (6). Notandum 5. quod subditus tenetur obedire, quoties quod imponitur non est certum peccatum; ita docent omnes, s. Antonin. Sylvius Cajet. Cabass. Tournel. et alii cum s. Bernardos. Bonav. et s. August. in *c. Si quod culpatur dist. 23. q. 1.* quia Superior est in possessione suæ protestatis præcipiendi, unde non potest illa privari, nisi constet quod ejus præceptum sit illicitum (7); observetur id quod dictum est *Tract. 1. n. 18*. Et idem dicendum de dubio an præceptum excedat, an non, facultatem Superioris, et an præceptum sit supra regulam, ut dicunt Azor. Sanchez Valent. Salmant., etc. (8). Idem dicitur in dubio an qui præcipit sit legitimus Superior, cum in tali reperitur possessione (9) semper ei obediendum est. Excipitur tamen, si obedientia imposita ex una parte esset nimis molesta subdito, et ex alia esset probabiliter illicita, aut probabiliter excederet potestatem Su-

(4) Lib. 4. n. 441. — (5) N. 43. — (6) N. 46. — (7) N. 47. — (8) Ibid. v. Inferitur 2. — (9) Ibid. in fin. v. Dub. 2.

perioris; aut si obedire afferet subdito periculum grave damni spiritualis, aut temporalis; ita communiter Sotus Less. Tourn. Sanch. Castrop. Salmant. Holzm., etc. (1).

18. Queritur circa votum obedientiae: 1. An teneatur subditus obedire Prælati qui ei imponit ut revelet secretum sibi commissum? Respondetur cum s. Thoma (2), s. Anton. Navar., etc. negative, quia præceptum naturale prævalet præcepto Superioris. Sed aliter currit, si ex secreti occultatione detrimentum passurus foret Prælati, aut monasterium, aut alius innocens (3). An autem posset quis revelare secretum ut vitet damnum proprium; vide quod dictum est *Tract. 11. n. 9. in fine.*

19. Queritur 2. an possit excusari Religiosus a votis emissis in professione, cum suboriretur aliqua circumstantia, quæ si prævisa fuisset, utique illa vota non emisisset? Jam diximus *Tract. 5. n. 23. et 35.* hoc esse probabile cum s. Thoma s. Antonin. et aliis, loquendo de votis simplicibus; exceptis tamen votis religionis et castitatis, ut recte dicunt Sanch. Suar. Pontius Castrop. Diana Salmant., etc. contra Bonac. qui dicit quod excusaretur ab illis, qui reperiretur in gravi periculo incontinentiæ: sed nos diximus quod si hæc ratio militaret, quasi semper huiusmodi vota frustrarentur. Sed loquendo de votis solemnibus quæ in professione religiosa fiunt, aut in Ordinum sacrorum susceptione, nullam circumstantiam, licet novam, et non prævisam, posse unquam ab illis excusare, ut unanimes omnes, nemine contradicente, affirmant; quia professus, aut in *Sacris* ordinatus, non respicitur ut persona particularis, cui satius erit voto non esse ligatam, sed ut membrum communitalis, cujus bono debet posthaberi bonum privatum (4). Et idem propter eandem

(1) N. 47. v. Limitant. — (2) 2. 2. qu. 70. a. 1. ad 2. — (3) L. 4. n. 49. — (4) a. 50.

rationem currit in votis (licet non solemnibus). quæ fiunt in aliquibus congregationibus virorum aut mulierum, et maxime si adiungitur votum, aut iuramentum perseverantiæ, quia tunc (ut diximus *Tract. 5. n. 19.*) adest contractus cum congregatione obligatorius pro ambabus partibus; itaque sicut nequit, quacumque adveniente nova circumstantia (intellige sine sua culpa), congregatio subjectum dimittere, ita subjectus nequit a congregatione abire (5).

20. Dubitatur 3. an valeat licentia a Prælati inferiore concessa, cum a Superiore denegata est. Affirmandum cum Holzm. Pelliz. et Croix, quoties Superior positive non prohibet subdito exequi rem petitam; nam denegando tantum licentiam, non intelligitur velle derogare inferioris auctoritati. Si autem Superior interdicit inferiori dare licentiam pro aliqua re, probabiliter dicunt aa. citati, licentiam inferioris esse validam (licet illicitam), semper ac Superior non declarat esse etiam nullam (6).

21. Dubitatur 4. cui moniales teneantur obedire vi voti? Respondetur: 1. summo Pontifici, 2. Episcopo, si non sint exemptæ; si autem sunt exemptæ, Prælati Ordinis. Sed circa clausuram etiam exemptæ tenentur obedire Ordinario loci, ex Bulla Greg. XV. *Inscrutabilis*, Clementis X. et Clementis XII. vide quod de hoc dicitur *Tract. 20 de priv. n. 80.* Quoad obedientiam generaliter Ordinario debitam, notandum quod moniales non tenentur obedire circa electionem officialium monasterii, ut declaravit S. C. Insuper notandum quod tempore visitationis tenentur moniales denunciare Religiosas regulas violantes, excipe si illæ jam respiciant, aut si delictum sit occultum, aut cognitum sub secreto naturali, aut posset occultari sine communi damno, aut si ab aliis jam sit manifestatum, aut si prævideatur quod

(5) Lib. 4. n. 50. v. Et idem. — (6) ib. v. Querit. hic.

revelatio profutura non esset, aut sibi obfutura, et occultatio non futura esset damno communitati (1). 3. Tenentur moniales obedire abbati in hoc quod spectat ad observantiam. Dicunt vero aliqui dd. non posse abbatissam præcipere in virtute obedientiæ, cum non habeat jurisdictionem spiritualem, sed solum præsidere gubernio œconomico monasterii. Sed valde rationabiliter p. de Alex. cum Pasqual. et multis aliis contrarium tuetur, cum ex voto obedientiæ teneantur moniales obedire omnibus legitimis Superioribus, et abbatissæ a Pontificibus uti tales in regularum approbatione recognoscuntur (2).

22. Hic juvat animadvertere, juxta Trident. Sess. 25. c. 7. de reg. et mon. non posse eligi in abbatissam quæ sit minor 40. annis, et 8. annos non vixerit post professionem in religione, et debere esse ex choristis. Item advertendum quod si moniales fuerint discordes, debet Prælati assignare tempus, quo elapso, ipse deputabit abbatissam, juxta Decretum S. C. In monasteriis non exemptis Prælati erit Episcopus; in exemptis erit Superior regularis, qui accipiet vota una cum Episcopo qui solus assistet. Facta electione, non poterit abbatissa officium exercere, nisi prius confirmationem acceperit a Prælati. Alia levioris momenti observari poterunt in opere (3).

PUNCTUM III.

CUINAM INGRESSE RELIGIONEM VETITUM EST

23. An ingredi possint filii, relinquendo parentes in necessitate. Et an professi teneantur egredi ut succurrant parentibus.

24. An possint ingredi in vitis parentibus. An si relinquuntur filii in necessitate; quid si fratres aut sorores.

25. Qui avertit aliquem a statu religioso

26. Qui vocationem negligit.

27. An ingredi possint debitores.

28. An Episcopi.

29. An parochi.

(1) N. 51. — (2) N. 52. — (3) N. 59.

23. 1. Nequeunt religionem ingredi qui relicturi essent parentes in necessitate, semper ac possent illis succurrere, in sæculo manendo; præterquam si in sæculo, ut ait s. Thomas (4), *vident non posse vivere sine peccato mortali, vel non de facili*; et idem dicunt Sanch. Cas. r. Lez. Peyr. Salm., etc. (5). Pro periculo autem intelligitur, ut dicunt Salm., proximum. Et pro necessitate non intelligitur solum extrema, sed etiam gravis, ut dicunt communiter dd. cum s. Thoma, qui dicit contra, loco citato, quod non sit obligatus filius in sæculo remanere, si (parentes) sine ejus obsequio possunt *aliquantulum sustentari, non honorifice* (6). Notandum tamen quod si filius culpabiliter relinqueret parentes in gravi necessitate, ejus professio non esset invalida. Ideoque ex sententia probabiliori s. Antonin. Cajet. Sanch. Bon. Salm. Bord. Busemb. etc. si filius jam professus sit, non tenetur egredie religione, ut succurrat parentibus in gravi necessitate constitutis. Ratio est, quia professus jam elegit statum, sicut filius qui uxorem duxit. Et hoc docet idem Doctor angelicus (7) dicens: *Ille vero, qui jam est in religione Professus, reputatur mortuus mundo, unde non debet occasione sustentationis parentum exire claustrum.* Dictum est in necessitate gravi, quia in extrema utique teneretur filius egredi (8).

24. Extra casum necessitatis, dicebat Lutherus peccare filios ingrediendo religionem sine parentum consensu. Sed oppositum docuerunt omnes ss. Patres: s. Hieronymus, s. Ambrosius, s. Augustinus, s. Joannes Chrysostomus, Concilium toletanum X. c. ult. s. Thomas, et omnes catholici: dum certum est, ut ait Angelicus (9), filios circa status electionem liberos esse. Et licet deceat (ut dicunt dd.) ut filii, nisi prius patris benedictionem susceperint, non dis-

(4) Quodlib. 10. art. 9. — (5) l. 4. n. 66. — (6) n. 66. v. Sed. — (7) 2. 2. q. 101. art. 4. ad 4. — (8) N. 67. — (9) 2. 2. q. 104. a. 5.

cedant, hoc tamen intelligitur, cum nullum subest periculum, quod pater eos a sancto proposito avertat, sed quia hoc periculum plerumque semper adest, ideoque s. Thomas (1) absolute hortatur filios ne consanguineorum consilio utantur, cum res agitur de vocatione religiosa: *Sed ab hoc consilio (ait Sanctus) primo quidem amovendi sunt carnis propinqui. Propinqui autem carni: in hoc proposito amici non sunt, sed potius inimici.* Et s. Cyrillus relatus ab ipso s. Thoma (2), explicando effatum Evangelii: *Nemo mittens manum suam ad aratrum, et respiciens retrò, aptus est regno Dei* (Lucæ 9. 62.), ait: *Aspicit retrò, quid dilationem querit cum propinquis conferunt* (3). Parentes pariter non possunt ingredi religionem, et relinquere filios in gravi necessitate, aut sufficienti educatione destitutos, non *provisio qualiter educari possint* ait s. Thomas 2. 2. q. 189. a. 6. Sed hoc non intelligitur ut dicunt Suar. Castrop. Pelliz., etc. (regulariter loquendo), de filiis emancipatis. Quoad fratres et sorores, tunc tantum non possunt religionem ingredi, cum illi in necessitate extrema relinquerentur; si autem essent in sola gravi, qui votum emisit religionis, non potest propter hoc illud differre, saltem diutius, sine dispensatione.

25. Sed antequam ulterius procedamus, juvat hic animadvertere quod parentes, quisine justa et certa causa avertunt filios a statu religioso quocumque modo, siue malis artibus, aut precibus simplicibus, aut promissionibus, nequeunt excusari a peccato mortali; ita communiter s. Antonin. Navar. Tournely Abelly Salm. Conc. Spor. Mazzot., etc. Et (ut dicunt) non solum parentes, sed quicumque alius qui abducit proximum a vocatione religiosa, peccat graviter, ob grave damnum quod illi affert. Parentes autem dupliciter peccant, contra charitatem, et contra pietatem; dum ipsi

(1) Opusc. 17 c. 9 circ. fin. — (2) 2. 2. q. 89. art. 10. ad 2. — (3) vide l. 4. n. 68.

tenentur pietatis officio ad procurandum filiorum spiritualem profectum quam maxime possunt, ut recte advertit Bonac. (4).

26. Sed præterea hic quaeritur, an peccet graviter qui vocatus ad religionem, vocationem negligit? Respondit Less. (5), quod ex se loquendo, non peccaret; consilia enim divina ad culpam non ligant; tamen subjungit, quod non posset excusari a peccato qui existimaret se damnatum iri, si in sæculo remaneret, en verba Lessii: *Si conscientia dicet tibi (quod saepe accidit) te desertum iri a Deo, nisi divinæ vocationi obtemperes, et te perituro, si manseris in sæculo, etc., tunc peccatum est non sequi divinam vocationem.* Cæterum ego sic ratiocinor: Si peccat graviter (ut superius dictum est) quicumque alium a vocatione abducit propter damnum quod illi infert, quomodo a culpa erit immunis, qui novit se certe vocari a Deo ad religionem, et in mundo vult remanere cum suæ salutis æternæ periculo? Ait doctus Habert quod qui statum vitæ, ad quem non est vocatus a Deo, eligit, licet (absolute loquendo) possit in eo salvari, attamen cum difficultate salvabitur; nam (ut loquitur) erit ut membrum a suo loco motum, quod cum difficultate suo muneri deservire potest. Non secus qui in sæculo manere vult, neglecta divina vocatione, difficulter salvabitur, cum Deus in sæculo negabit ei ea uberiora auxilia, quæ præparaverat exhibere in religione, et sine his auxiliis posset salvari (absolute loquendo), sed nunquam salvabitur. S. Greg. scribens ad Mauritium imperatorem qui interdixerat militibus ingressum in religionem, dixit hanc legem esse injustam, quia multis paradisum claudibat; *Nam plerique sunt (sunt verba sancti) qui nisi omnia reliquerint, salvari nullatenus possunt.* Itaque huic periculo salutis æternæ se exponere,

(4) l. 4. n. 77. — (5) de stat. vitæ eligend. qu. 8. n. 94.

numquam mihi suadere potero vacare culpa. Utrum vero hæc culpa sit gravis aut levis, sapientum judicio relinquo (1). Sed redeamus unde progressi sumus.

27. II. Nequeunt religionem ingredi debitores, qui ingrediendo non sunt amplius solvendo, sed si in sæculo manerent, sine gravi difficultate et brevi solvendo fuissent; ita Azor. Navarr. Sanch. Salm., etc. Et licet sit satis probabile quod docet s. Thomas (2) (quem sequuntur s. Anton. Cajet. Silvest. Palud. Arm., etc.) qui dicit quod debitor non tenetur in sæculo manere, ut procuret unde debitum solvat, dicendo sufficere si cedat eis bona quæ possidet; quia (rationem asserens) persona liberi hominis superat omnem aestimationem pecunie. Nihilominus ego puto probabiliorem primam sententiam, quoties tamen (ut dictum est) brevi soluturus erit, nempe intra biennium, juxta Sanch. et Nav.; et sine notabili difficultate solvere poterit, quia (sicut conveniunt dd. primæ sententiæ); si debitori manendo in sæculo brevi tempore immineret probabile periculum labendi in mortale, et vocationem amittendi, tunc potest statim ingredi. Intelligitur etiam modo debita sint certa, dum pro satisfaciendo debitis incertis non adest hæc obligatio, ut communiter docent Castrop. Suar. Lugo Sanch. Salm., etc. (3). Advertendum tamen quod Sixtus V. in Bulla an. 1587. et Clemens VIII. vetarunt ingredi religionem nimis ære alieno gravatos, qui bona sua dilapidarunt, vel qui deponere debent rationes, antequam debita solverint, aut rationes reddiderint (4).

28. III. Nequeunt fieri religiosi Episcopi, nam ipsi nequeunt relinquere suas ecclesias sine justa causa; et hoc tum ob votum quod emittunt in acceptione earum ut docet s. Thomas (5), se obligando perpetuo

(1) Vide hæc. et alia l. 4. n. 78. — (2) 2. 2. q. 189. a. 6. ad 3. — (3) l. 4. n. 71. — (4) lb. v. Advertendum — (5) 2.

eis inservire. tum ob spirituale conjugium quod Episcopus contrahit cum sua ecclesia, quod conjugium a solo Deo solvi potest, ut exprimitur in e. *Inter corporalia, de translat. Episc.* ubi Innoc. III. sic dicit: *Non enim humana, sed potius divina potestate conjugium spirituale dissolvitur.* Ex quo merito deducunt Sotus Sanch. Cajet Vasquez et Salm. (contra Suar. et Barb.) permutationem episcopatum prohiberi jure divino; unde ne Papa quidem potest dispensare sine justa causa. Dico sine justa causa; nam, ut habetur in e. *Nisi, de renunt.*, bene potest Papa, propter aliquam utilem et honestam causam, permittere renunciationem, vel permutationem. Justæ causæ sunt, ut dicunt dd. 1. bonum Ecclesiæ universalis, ac etiam particularis (loquendo de permutationibus), v. gr. si alicui ecclesiæ non esset alius idoneus qui promoveri possit. 2. Defectus proprius, si Episcopus esset infirmus, aut si ær illi esset nocumens, aut si est Senex, aut ignarus, aut irregularis. 3. Defectus subditorum, si eorum profectui redditus sit inefficax, aut si officio suo, ut convenit, fungi nequit. IV. Evitatio scandali aliorum, sed non intelligitur scandalum eorum qui justitiam proterere vellent (6).

29. Nihilominus hoc quod dictum est de Episcopis, non procedit de parochis: nam hi, etiam contradicente Episcopo, possunt religionem ingredi, ut declaravit Urbanus II. c. *Duo sunt* 19. q. 2. sic dicens: *Si quis clericorum in ecclesia sua sub Episcopo populum (nempe proprium ut explicat Glossa) retinet, et sæculariter vivit, si afflatus Spiritu Sancto in aliquo monasterio, vel regulari canonica salvare se voluerit, etiam Episcopo contradicente, eat liber nostra auctoritate.* Et, ut ait s. Thomas (7), Parochus ingrediendo religionem licentia

2. q. 189. a. 7. et q. 185. a. 4. — (6) l. 4. n. 76. et 104. — (7) 2. 2. q. 189. a. 7.

ne Pontificis quidem indiget. Hoc confirmatum est a Benedicto XIV. in sua Bulla *Ex quo dilectus*, ann. 1747.: attamen ibi dicit Pontifex, quod Parochus antequam ingrediatur, debet Episcopum certiorare facere; insuper decrevit ibidem parochiam non vacare, nisi post professionem, adeo ut fructus ad eum spectent durante tempore novitatus. Et idem dicendum de aliis beneficiis, ut dicunt Suar. Sanch., sed hi non peccant (ut subiungit idem Benedictus ibidem), si suos Episcopos certiorare omit- tunt, timentes ne ab ipsis de suo proposito revocentur. Ceterum declarat Pontifex, quod sicut potest Prælati regularis subditum suum, qui ad strictiorem Ordinem sit digressus, ita Episcopus potest parochum aut clericum suum repetere a religione, si ex transitu suo prima ecclesia gravem sustineret iacturam, etc. Sed si Ecclesia graviter læderetur, esset revocandus. Priora verba sunt Innoc. IV., posteriora P. moritani, quibus utitur Benedictus in sua Bulla, et postea concludit: *Et sic satis provisum est Episcopo (1).*

CAPUT II.

De statu clericali.

30. Circa clericorum statum quatuor possunt considerari principaliora: Privilegia, munia, officia, et beneficia, quibus eos Ecclesia providet, quo ipsi sustentari possint. De privilegiis agitur Tr. 20. cap. 2. ubi de privilegiis ex proposito erit sermo. De muneribus, et officiis in examine Ordinandorum in appendice 3. Hic solum agemus de beneficiis ecclesiasticis, quæ clericis conferuntur.

PUNCTUM I.

QUINAM CONFERRI POSSINT ET DEBEANT BENEFICIA.

31. Quotuplex sit beneficium.
32. Quot modis acquiratur. De iure patronatus.
33. An etiam beneficia simplicia conferenda sint dignioribus.
(1) l. 4. n. 74. et 75.

34. An patroni debeant digniores præsentare.
35. An ad prælaturas, etc.
36. An sit valida minus digni electio.
37. An elector teneatur ad restitutionem.
38. An peccet dignus qui concurrat cum digniori.
39. An examinatores non denuntiando etc.

40. et 41. De pluralitate beneficiorum.

31. Beneficium ecclesiasticum definitur: *Est jus perpetuum auctoritate Ecclesie constitutum exercendi officium spirituale in aliqua ecclesia, et percipiendi propter ipsum fructus ex bonis ecclesie.* Distinguere oportet beneficia simplicia a duplicibus. Simplicia sunt illa quæ tantum instituta sunt ad Horarum canonicarum recitationem, aut ob altaris servitium, et sunt canonicatus, et capellanie auctoritate Pontificis, aut Episcopi erectæ, et etiam præstimonie, quæ clericis præstantur, ut vacent studio, et huiusmodi. Duplicia sunt illa quæ aliquam jurisdictionem habent, ut episcopatus, et parochiales, et etiam decanatus, præposituræ, archidiaconatus, et huius generis, quæ aliqua jurisdictione gaudent in eorum; aut aliqua præeminencia fulgent, sed sine jurisdictione, v. g. loco distincto in choro residere, aut in processione, ut sunt dignitas primiceriatus, cantoratus, aut sacristie majoris, et hæc proprio vocabulo appellantur *personatus*; aut denique habent annexum aliquod officium ecclesiasticum, ut thesaurarii, economi, custodis, sacristie minoris: et hi habent aliquam administrationem, sed sine jurisdictione, et sine ulla præeminencia (2).

32. Tribus modis acquiratur beneficium; 1. Collatione libera Pontificis aut Episcopi. 2. Electione aut confirmatione Superioris approbantis idoneitatem electi. 3. Presentatione et institutione, sive electione Superioris, quæ subsequitur, cum beneficium est juris patronatus. Jus autem
(2) Lib. 4. n. 83. et 84.

patronatus alterum est laicale alterum est ecclesiasticum. Et in hoc scire oportet, quod si patronus laicus non præsentat inter quatuor menses, ecclesiasticus intra sex, collatio devolvitur ad Prælatum, ad quem institutio spectabat, ut habetur ex c. *Quoniam de iure patr. et c. un. §. Verum eod. tit. in 6. (1).* Et notandum quod tempus præfatum currit etiam si orta fuerit lis circa præsentationem; modo lis non vertatur inter patronum et Episcopum, ut dicunt Azor. Salm., etc. ex cit. c. *Quoniam*. Potest tamen Episcopus prorogare præfatum terminum per alios sex menses, sed non amplius, ut notant Barb. Salm. ex c. 2. de *Concess. præb. (2)*. Si autem a patrono laico plures præsentati sint, Episcopus potest eligere quem malit, quia utraque præsentatio est valida; si autem a patrono ecclesiastico, debet eligere prius præsentatum, ex c. *Cum authenticæ, de iure patr.* Sed si plures a diversis patronis fuerint præsentati, tunc si patronatus est ecclesiasticus, Episcopus debet præferre digniorem, ut habetur expresse ex Trid. sess. 24. cap. 18. ubi dicitur: *Episcopus ex dignis eligat digniorem, quem patronus ei præsentet.* Nomine patroni hic intelligitur patronus ecclesiasticus, de quo in hoc loco fit sermo, et intelligitur sive sit unus, sive plures qui haberent jus patronatus. Et sic declararunt mentem Concilii Sixti V. et S. C., ut referunt Salmant. (3) cum Garcia Barboza, etc. Si vero patronatus est laicis, sufficiens erit si præsentatus sit idoneus, ut declarat Concilium ibidem: *Quod si jus patronatus laicorum fuerit, debeat præsentatus examinari, et non, nisi idoneus repertus fuerit, admitti.* Qua de re tunc Episcopus debet eligere eum qui plures voces habet, ut dicunt communiter Less. Busemb. cum Laym. et Salmant.

(1) N. 88. — (2) N. 89. — (3) tract. 28. n. un. n. 291.

cum Sanch (4). Et hoc procedit proculdubio etiam pro beneficiis curatis, de quibus perspicue loquitur concilium in præfato loco, quicquid dicunt Salmant.

33. Sed ad propositum punctum deveniamus, nempe quinam possint et debeant conferri beneficia? Pro resolutione multa dubia discutienda sunt 1. An omnia beneficia sint conferenda dignioribus? Quoad cardinalatus, et episcopatus, certum est quod eligendi sunt digniores, ut constat ex Trid. sess. 24. c. 1. de *reform.* et ex prop. 47. ex proscriptis ab Innoc. XI. Et idem currit pro beneficiis curatis, ut habetur ex eodem Concilio cit. cap. 1. et cap. 18. Major autem dignitas accipienda ex majori Ecclesie aut fidelium utilitate; sed ceteris paribus præferri debet qui pietate, aut prudentia præstat doctiori: nobilior, aut potentior: oriundus, senior, pauperior et sacerdos non sacerdoti (5). Quomodo autem habendus sit concursus pro ecclesiarum parochialium collatione; ac de appellationibus ab irrationabili ordinarii iudicio admittendis, vel rejiciendis, vide in Bullar. Benedicti XIV tom. 1. Bulla *Cum illud* 68. sub die 14. decemb. 1741. Dubium vertitur circa beneficia simplicia, an peccet Episcopus eligendo minus dignum? Prima sententia Soti Nav. Sanch. etc. quam probabilem putant Salm. Carden. etc. negat eum peccare (nempe graviter, quia communiter non excusant saltem a veniali), dum dicunt quod beneficia principaliter sunt instituta in communis utilitatem, unde modicum est damnum cum præfertur, non tamen indignus, sed dignus digniori. Excipiuntur tantum canonicatus, quibus sit etiam annexum officium pœnitentiarii aut instructoris. Hanc sententiam non puto improbabilem, sed existimo certe probabiliorem contrariam, quæ etiam est

(4) Less. l. 2. c. 34. n. 33. et Salm. lib. n. 292. — (5) Lib. 4. n. 91 et 92.

ne Pontificis quidem indiget. Hoc confirmatum est a Benedicto XIV. in sua Bulla *Ex quo dilectus*, ann. 1747.: attamen ibi dicit Pontifex, quod Parochus antequam ingrediatur, debet Episcopum certiorare facere; insuper decrevit ibidem parochiam non vacare, nisi post professionem, adeo ut fructus ad eum spectent durante tempore novitatus. Et idem dicendum de aliis beneficiis, ut dicunt Suar. Sanch., sed hi non peccant (ut subiungit idem Benedictus ibidem), si suos Episcopos certiorare omit- tunt, timentes ne ab ipsis de suo proposito revocentur. Ceterum declarat Pontifex, quod sicut potest Prælati regularis subditum suum, qui ad strictiorem Ordinem sit digressus, ita Episcopus potest paro- chum aut clericum suum repetere a religione, si ex transitu suo prima ecclesia gravem sustineret iacturam, etc. Sed si Ecclesia graviter læde- retur, esset revocandus. Priora verba sunt Innoc. IV., posteriora P. mor- mitani, quibus utitur Benedictus in sua Bulla, et postea concludit: *Et sic satis provisum est Episcopo (1).*

CAPUT II.

De statu clericali.

30. Circa clericorum statum qua- tuor possunt considerari principalio- ra: Privilegia, munia, officia, et be- neficia, quibus eos Ecclesia providet, quo ipsi sustentari possint. De privi- legiis agitur Tr. 20. cap. 2. ubi de privilegiis ex proposito erit sermo. De muneribus, et officiis in examine Ordinandorum in appendice 3. Hic solum agemus de beneficiis eccle- siasticis, quæ clericis conferuntur.

PUNCTUM I.

QUINAM CONFERRI POSSINT ET DEBEANT BENEFICIA.

31. Quotuplex sit beneficium.

32. Quot modis acquiratur. De iure pa- tronatus.

33. An etiam beneficia simplicia on- ferenda sint dignioribus.

(1) l. 4. n. 74. et 75.

34. An patroni debeant digniores præ- sentare.

35. An ad prælaturas, etc.

36. An sit valida minus digni electio.

37. An elector teneatur ad restitutionem.

38. An peccet dignus qui concurrat cum digniori.

39. An examinatores non denuntiando etc.

40. et 41. De pluralitate beneficiorum.

31. Beneficium ecclesiasticum de- finitur: *Est jus perpetuum auctorita- te Ecclesie constitutum exercendi officium spirituale in aliqua ecclesia, et percipiendi propter ipsum fructus ex bonis ecclesie.* Distinguere oportet beneficia simplicia a duplicibus. Simplicia sunt illa quæ tantum ins- tituta sunt ad Horarum canonicarum recitationem, aut ob altaris servitium, et sunt canonicatus, et capellanæ auctoritate Pontificis, aut Episcopi erectæ, et etiam præstimonium, quæ clericis præstantur, ut vacent studio, et huiusmodi. Duplicia sunt illa quæ aliquam jurisdictionem habent, ut episcopatus, et parochiales, et etiam decanatus, præposituræ, archidiaconatus, et huius generis, quæ aliqua jurisdictione gaudent in cle- ricis; aut aliqua præeminencia ful- gent, sed sine jurisdictione, v. g. lo- co distincto in choro residere, aut in processione, ut sunt dignitas pri- miceriatus, cantoratus, aut sacristæ majoris, et hæc proprio vocabulo appellantur *personatus*; aut denique habent annexum aliquod officium ec- clesiasticum, ut thesaurarii, æcono- mi, custodis, sacristæ minoris: et hi habent aliquam administrationem, sed sine jurisdictione, et sine ulla præeminencia (2).

32. Tribus modis acquiratur bene- ficiis: 1. Collatione libera Pontificis aut Episcopi. 2. Electione aut confir- matione Superioris approbantis ido- neitatem electi. 3. Presentatione et institutione, sive electione Superio- ris, quæ subsequitur, cum benefi- cium est jurispatronatus. Jus autem

(2) Lib. 4. n. 83. et 84.

patronatus alterum est laicale alte- rum est ecclesiasticum. Et in hoc scire oportet, quod si patronus laicus non præsentat inter quatuor menses, ecclesiasticus intra sex, collatio de- volvitur ad Prælatum, ad quem ins- titutio spectabat, ut habetur ex c. *Quoniam de iure patr. et c. un. §. Verum eod. tit. in 6. (1).* Et notan- dum quod tempus præfatum currit etiam si orta fuerit lis circa præsen- tationem; modo lis non vertatur in- ter patronum et Episcopum, ut di- cunt Azor. Salm., etc. ex cit. c. *Quoniam*. Potest tamen Episcopus pro- rogare præfatum terminum per alios sex menses, sed non amplius, ut notant Barb. Salm. ex c. 2. de *Con- cess. præb. (2)*. Si autem a patrono laico plures præsentati sint, Episco- pus potest eligere quem malit, quia utraque præsentatio est valida; si autem a patrono ecclesiastico, debet eligere prius præsentatum, ex c. *Cum authentice, de iure patr.* Sed si plures a diversis patronis fuerint præsen- tati, tunc si patronatus est ecclesias- ticus, Episcopus debet præferre di- gniorum, ut habetur expresse ex Trid. sess. 24. cap. 18. ubi dicitur: *Epis- copus ex dignis eligat digniorem, quem patronus ei præsentet.* Nomine *patroni* hic intelligitur patronus ec- clesiasticus, de quo in hoc loco fit sermo, et intelligitur sive sit unus, sive plures qui haberent jus patro- natus. Et sic declararunt mentem Concilii Sixti V. et S. C., ut refe- runt Salmant. (3) cum García Barbo- za, etc. Si vero patronatus est laicis, sufficiens erit si præsentatus sit ido- neus, ut declarat Concilium ibidem: *Quod si jus patronatus laicorum fue- rit, debeat præsentatus examinari, et non, nisi idoneus repertus fuerit, admitti.* Qua de re tunc Episcopus debet eligere eum qui plures voces habet, ut dicunt communiter Less. Busemb. cum Laym. et Salmant.

(1) N. 88. — (2) N. 89. — (3) tract. 28. n. un. n. 291.

I.

cum Sanch (4). Et hoc procedit pro- culdubio etiam pro beneficiis cura- tis, de quibus perspicue loquitur concilium in præfato loco, quicquid dicunt Salmant.

33. Sed ad propositum punctum deveniamus, nempe quinam possint et debeant conferri beneficia? Pro resolutione multa dubia discutienda sunt 1. An omnia beneficia sint con- ferenda dignioribus? Quoad cardina- latus, et episcopatus, certum est quod eligendi sunt digniores, ut constat ex Trid. sess. 24. c. 1. de *reform.* et ex prop. 47. ex proscriptis ab In- noc. XI. Et idem currit pro bene- ficiis curatis, ut habetur ex eodem Concilio cit. cap. 1. et cap. 18. Ma- jor autem dignitas accipienda ex ma- jori Ecclesiæ aut fidelium utilitate; sed ceteris paribus præferri debet qui pietate, aut prudentia præstat doctiori: nobilior, aut potentior: oriundus, senior, pauperior et sacer- dos non sacerdoti (5). Quomodo au- tem habendus sit concursus pro ec- clesiarum parochialium collatione; ac de appellationibus ab irrationabili ordi- narii iudicio admittendis, vel re- jiciendis, vide in Bullar. Benedicti XIV. tom. 1. Bulla *Cum illud* 68. sub die 14. decemb. 1741. Dubium vertitur circa beneficia simplicia, an peccet Episcopus eligendo minus dignum? Prima sententia Soti Nav. Sanch. etc. quam probabilem putant Salm. Car- den. etc. negat eum peccare (nempe graviter, quia communiter non ex- cusant saltem a veniali), dum dicunt quod beneficia principaliter sunt ins- tituta in communis utilitatem, unde modicum est damnum cum præ- fertur, non tamen indignus, sed di- gnus digniori. Excipiunt tantum ca- nonicatus, quibus sit etiam annexum officium pœnitentiarii aut instructoris. Hanc sententiam non puto improba- bilem, sed existimo certe probabi- liorem contrariam, quæ etiam est

(4) Less. l. 2. c. 34. n. 33. et Salm. lib. n. 292. — (5) Lib. 4. n. 91 et 92.

19

communior cum s. Thoma (1) Less. Lugo Castrop. Holzm. Croix Ronc. Viva Salm. etc. Ratio, quia beneficia, ut communiter dicunt dd., non tantum instituta sunt propter Ecclesiae utilitatem, sed etiam (licet minus principaliter) ob meritum remunerationem. Ex quo Episcopus dupliciter capite peccat graviter conferendo ea minus dignis, 1. quia laedit iustitiam distributivam, attento jure quod habent digniores, cum Episcopus non ex dominus, ut loquitur s. Thomas, sed simplex distributor beneficiorum; 2. ob damnum quod Ecclesiae suae infert, dum ubi non preferuntur digniores, pauci curant digniores se reddere, et hoc non est detrimentum parvi momenti in bonum commune (2). Limitant tamen Nav. Sot. Less. Lugo etc. 1. si posthaberet dignior semel atque iterum ad beneficium simplex, et etiam ad aliquem canonicatum, qui caret jurisdictione, aut functione magni momenti. 2. Si beneficium esset tenue. 3. Si eligeret aliquem de familia fundatoris, ut ait Tourn. cum Sylvio. 4. Si electus brevi renuntiaturus esset beneficio; Holzm. cum Pichler (3).

34. Quæritur 2. an patroni etiam teneantur presentare digniorem? Quoad beneficia curata, certum est patronos ecclesiasticos, et patronos episcopatum (qui sunt reges) ad hoc teneri, ut declaravit Trident. Sess. 24. cap. 1. de ref. At idem proculdubio tenendum cum Lugo Sanchez Croix Viva Ronc. Salm. etc. quoad omnia beneficia curata, dum in cit. cap. 1. Concilium dicit quod quicumque patronus tenetur presentare ad curas animarum digniores. Et hoc confirmatur ex eadem prop. 47. Innoc. XI. quæ loquebatur de quocumque beneficio curato. Si autem beneficium fuerit simplex, ut diximus, probabilius est Episcopos teneri ad eligendum digniorem;

(1) 2. 2. qu. 63. a. 2. ad 4. — (2) L. 4. n. 93. — (3) N. 96.

ita dicimus de patronis qui eos presentare debent. Excipit Lugo tantum eos qui conferunt capellanias contra Azor. Mol. Vasq. qui hoc permittunt solum fundatoribus (4). Quæritur 3. an etiam renuntiationes debeant fieri dignioribus? Hic adsunt multæ sententiæ diversæ, quæ in opere observari possunt (5); sed maxime æqua mihi videtur illa Card. de Lugo, qui dicit hic rationem culpæ dimittendam esse a damno, quod ex tali renuntiatione Ecclesiae obveniret. Unde postea concludit quod raro licite sunt renuntiationes beneficiorum curatorum, et præcipue episcopatum quia iste ut plurimum fuit sub onere pensionis, ideoque non fuit cum diligenti meritorum inquisitione (6).

35. Quæritur 4. an peccent graviter Religiosi qui eligunt minus dignos ad praelaturas? Negant aliqui pauci; sed communissime et rectissime affirmant Lugo, Viva, Croix Ronc. Salm. etc. quia Prælati æque ac Episcopi debent prospicere bono communitatis; et minus digni faciliter evadunt indigni, quia minori diligentia incumbunt ad sartam tectam servandam observantiam (7).

36. Quæritur 5. an electio minus digni sit valida, cum beneficium est curatum? Negant Sanch. Castropal. Salm. etc.; sed probabilius affirmant Lugo Fill. Vasq. Holzman Anacl. Croix etc. Et probatur ex Bulla s. Pii V. ubi licet concedatur appellatio digniori, ibi tamen declaratur quod appellatio non impedit quominus executioni mandetur electio minus digni; valida igitur habetur. Nec obstat id quod dicitur in Trid. (Sess. 24. c. 18. de ref.): *Provisiones omnes præter supradictas formas factas subreptitè censeantur*. Nam per formas non intelligitur electio, ut adversarii autumant, sed proprie intelligitur ritus præscriptus qui tenendus est in collatione curarum, nimirum

(4) N. 97. — (5) Lib. 4. n. 98. — (6) N. 99. — (7) N. 100. et 401.

rum, ut intercedant edictum, concursus et examen (1).

37. Quæritur 6. an eligens ad beneficium minus dignum teneatur ad restitutionem? Etiam de beneficio simplici, quod sine concursu providetur, affirmant Silv. Cajet. Bann. Salm. et alii: quorum alii dicunt restitutionem faciendam esse digniori; alii dicunt faciendam etiam Ecclesiae. Sed communius Canus, Nav. Tol. Less. Sanchez Lugo Castrop. Croix, eum excusant, restitutione faciendam tam digniori, qui nullum jus rigorosum habet super beneficiis, quæ principaliter fuerunt instituta ob bonum publicum; et minus principaliter in præmium meritum, quam Ecclesiae quæ non intendit obligare electores, nisi ad non eligendos indignos, (in quo casu utique tenerentur restituere Ecclesiae damnum). Et hanc sententiam puto probabilior, juxta id quod dictum fuit Tract. 1. n. 20. et Tr. 10. n. 73. ubi dictum fuit possessorem bonæ fidei non teneri ad restitutionem, quoties non est certus sui debiti (2). Ideoque ad nihil pariter tenetur qui Episcopum sine fraude advocat a conferendo beneficium digniori; ut diximus Tract. 10. n. 63. (3). Sed majus dubium vertitur an, cum beneficium providetur per concursum, eligens minus dignum teneatur compensare digniori damnum? Communissima est sententia affirmativa cum Sanch. Tourn. Less. Lugo Castrop. Holzm. Croix etc., quia dignior ob concursum acquirit verum jus in beneficium, ratione pacti quod tunc intercedit inter electorem et concurrentes, quod pactum (ut dicunt) sufficienter explicatur in edicto. Hoc non obstante etiam excusant electorem non jam a peccato, sed a restitutione, Sot. Nav. Ledesm. Henric. et alii, dicentes quod pactum quod supponitur non est rigorosum, ita ut obliget sub iustitia commutativa, sed potius declaratio obligationis quæ

(1) N. 403. — (2) N. 405 et 407. — (3) N. 406

Episcopo inest juxta iustitiam distributivam (preferendi nempe digniorem), quæ non obligat ad restitutionem. Hanc secundam sententiam mihi animus non est uti probabilem probare, sed nec ut improbabilem audeo damnare, et si revera non constaret de hujusmodi pacto, non esset certa obligatio restituendi. Cæterum iidem dd. contrarii, uti Sanch. Lugo Ronc. et Garcia excusant ab omni restitutione, si excessus dignitatis esset modicus (4).

38. Quæritur 7. an peccet dignus concurrendo cum aliis, quos se digniores putat? Negant Less. Sot. Azor. Cajet. Vasq. Salm. etc., et quidem probabiliter, nam talis videtur esse Ecclesiae mens, ut omnes digni concurrant, alioquin si dignioribus dumtaxat esset licitum concurrere, pauci concurrerent et forte iidem digniores, scrupulo perculsi, abstinerent a concursu, quod quidem in Ecclesiae detrimentum redundaret. Contra affirmant Sanch. Castr. Navarr. Lugo etc. semper ac dignus pro comperto haberet alium esse se digniorem, quia si unquam electus esset, jam esset causa talis injustæ electionis. Speculative loquendo hæc secunda sententia videtur probabilior; sed in praxi videtur locum non posse habere, quia in nullo casu dignus potest esse certus quod Episcopus non habeat aliquam rationem, sibi latentem, excludendi illum quem ipse putat digniorem (5). Sed hic illud dubium se offert, an hic dignus, si certo cognoscat alium esse digniorem, peccet si acceptet beneficium, et teneatur ad restitutionem damni? Affirmant Nav. et Castrop.; sed Sot. Sanch. Turr. Salmant., etc. probabilius dicunt nec peccare, nec teneri ad restitutionem. Non peccat, quia acceptando beneficium; non jam cooperatur injustæ electioni, ut supponunt adversarii, dum Episcopus, cum jam illud ei contulerit, jam suum peccatum consummavit: quare per

(4) Lib. 4. n. 409. — (5) N. 410.

accidens habetur, quod postea acceptet vel non. Nec tenetur ad restitutionem, quia, collato beneficio in minus dignum, collatio est valida (ut ostensum est n. 36.); unde beneficium non amplius sistit inter bona communia, ideo dignior nullum amplius jus habet. Et hujus sententiae est etiam s. Thomas (1) qui loquendo de episcopatibus, dicit quod elector tenetur preferre meliorem; sed loquendo postea de electo sic ait: *Non autem requiritur ut reputet se alius meliorem, sed sufficit quod nihil in se inveniat per quod illicitum ei reddatur assumere praelationis officium.* Tanto magis quod nemo, ut paulo ante diximus, potest certus esse injustam fuisse ejus electionem (2).

39. Quæritur 8. an peccent examinatores, non deferendo ad Episcopum quis sit inter examinatos dignior? Negant Lugo, Castrop. Croix etc. dicendo illos satisfacere, si tantum deferant Episcopo quos idoneos probant, dum Episcopi munus erit declarare quis eorum sit dignior. Sed probabilius et communius affirmant Azor. Nav. Ronc. Diana Salm. etc. quia licet iudicium ad solum Episcopum spectet, attamen hac propterea de causa Concilium statuit concursus, et examinatores, ut ipsi digniorem proponant, ut ita possit Episcopus melius judicare, et eligere (3). examinatores item debent jurare fungendi fideliter officiis suis, ut præcipit Trident. Sess. 24. c. 18. de reform.; secus concursus est nullus ex Decr. s. Congr. Conc. 2 decemb. 1628.

40. Quæritur 9. an possint unquam conferri plura beneficia uni personæ? Sed hic prius distinguenda sunt beneficia compatible ab incompatible. Compatible sunt omnia simplicia quæ residentia non indigent. Incompatible autem alia sunt primi, alia secundi generis. Primi generis sunt omnia beneficia duplicia

(1) 2. 2. q. 485. a. 3. — (2) Vide hæc, et alia l. 4. cit. n. 440. v. dub. 2. — (3) N. 434.

quæ hic n. 31. adnotata reperiuntur; nempe primo omnia beneficia curata, et ea quæ sunt uniformia sub eodem tecto, ea nimirum quæ eodem loco, et tempore in iisdem functionibus conveniunt: item omnes dignitates, personatus, et officia ecclesiastica quæ ibidem adnotavimus. Incompatible vero secundi generis sunt canonicatus, et cætera beneficia residentiam exigentia. Sed hic æque ad punctum attingamus, advertere oportet quod si quis duo beneficia incompatible recipit, accepto secundo, ipso jure vacat primum, et si ipse præsumat sibi retinere utrumque, ipso facto privatur utroque, ut constat ex Trident. Sess. 7. c. 4. et Sess. 24. c. 17. de ref. Hoc est certum de beneficiis incompatible primis generis: dubitatur an idem valeat pro aliis secundi generis? Affirmant Contin. Tourn. Spor. et Salm. (4) cum Azor. Gonzal. Fagn. etc.; et probant ex eodem Trident. locis citatis, et ex quadam declarat. S. C. et idem dicunt Salmant. cum aliis etiam de beneficiis simplicibus, licet residentiam non requirant (5). Nihilominus Laym. Basemb. et alii apud Salm. hoc negant cum Navar. qui dicit non constare de hac declaratione; et ad Tridentinum respondent: Concilium in posteriore loco, ubi tantum disserit de vacatione, loquitur de beneficiis curatis, non vero de aliis (6). Sed, ut dicunt iidem Salm. et Abelly, Papa potest dispensare, et dumtaxat in casu evidentis necessitatis, aut utilitatis, secus (ut tenent Bell. Panormit. Tol. Salm.). qui plura hujus generis beneficia reciperet, etiam ex Pontificia dispensatione, tutus non esset in conscientia (7).

41. Cæterum beneficiorum etiam simplicium pluralitas certe Canonibus adversatur, modo primum beneficium congruæ sustentationi sufficiat, ut de-

(4) Tract. 28. de benefic. n. 664. — (5) V. op. nostrum l. 4. n. 418. v. quær. — (6) N. 446. v. notandum. — (7) Ib. v. præterea.

claravit Trid. sess. 24. c. 17. de ref. ubi sic habetur: *Statuit, ut in posterum unum tantum beneficium ecclesiasticum singulis conferatur quod quidem si ad vitam ejus, cui confertur, honeste sustentandam non sufficiat, liceat nihilominus aliud simplex sufficiens, dummodo utrumque personalem residentiam non requirat, eidem conferri.* Sed majus restat dubium, an pluralitas etiam simplicium sit vetita non tantum jure canonico, sed etiam divino. Alii absolute id negant, ut Innoc. Lugo Filiuc. Valent. etc.; alii absolute id affirmant, ut Panormit. et Continuator Tourn. cum aliis, et præcipue cum Bellarm. qui tenet Papam sine causa urgentissima dispensare non posse: et hoc tum quia non potest unus duabus ecclesiis deservire, tum quia hæc præsumitur fuisse voluntas fundatorum, ne quis nisi de una ecclesia curam habeat. Sed sententia communis est tenenda cum s. Thom. (1), quem sequuntur Azor. Less. Laym. Abel. Holzm. Salm. etc. dicit pluralitatem beneficiorum utique esse illicitam, etiam jure naturali, ita ut ne Papæ quidem dispensatione possint licite retineri, cum unum satis est ad sustentationem. Et non tantum ob primam rationem allatam, quam ob secundam; tum etiam quia perturbaretur ecclesiasticus ordo propter tot rerum confusiones a Joanne 22. in extrav. Excecrabilis de præb. adnotatas, nimirum quod, admissa hac pluralitate, aliqui superfluis redundarent, et alii forsitan digniores mendicare cogerentur; item quod, cum ecclesiæ non haberent rectorem peculiarem, facile illæ debito obsequio defraudarentur: item quod qui plura habet beneficia, nequit invigilare ad defendenda jura uniuscujusque ecclesiæ: item quia redditum copia cupiditas et luxus foveatur. Nihilominus dicimus cum eadem sententia, quod hoc non est ita illicitum, ut Papa ex justis causis nequeat dispensare (2). Hæc autem causæ sunt, 1. necessitas,

(1) Quodlib. 9. a. 45. — (2) L. 4. n. 417.

nempe, ut docet s. Thomas (3), si sit necessitas in pluribus ecclesiis ejus obsequio. 2. Utilitas, si beneficiatus melius potest ipse solus, licet absens, sua auctoritate, doctrina, et prudentia, quam alius præsens prodesset, ut ait idem Doctor angelicus loco citato: *Ipse possit plus deservire ecclesiæ, et tantummodo absens, quam alius præsens.* 3. Meritorum prærogativa, eorum nempe qui pro sunt ecclesiæ sua doctrina, instructione, aut scripture, cum dicatur in cap. De multa, §. fin. de præbend. *Nul- lus plures dignitates aut personatus habere præsumat; circa sublimes tamen, et literatas personas, quæ majoribus beneficiis sunt honorandæ etc.*

PUNCTUM II

DE QUALITATE ET OBLIGATIONE BENEFICIATORUM, ET QUOT MODIS BENEFICIA AMITTUNTUR.

42. Qualitates beneficiatorum. De intentione intra annum suscipiendi Ordines, etc.
43. Qui recipit parochiam cum animo dubio, aut conditionato.
44. Qui recipit beneficium cum animo illud relinquendi.
45. Munia beneficiati. Quoad fructus, etc. An de illis vivere possit.
46. Quibus debet erogare superflua.
47. An loci pauperibus.
48. An parentibus.
49. An pensionarii teneantur erogare superflua.
50. De residentia canonicorum.
51. Pœnæ non residentium.
52. Causæ excusantes, et I. infirmitatis.
53. II. Necessitatis.
54. An excommunicatus, etc.
55. An irregularis, etc.
56. III. Utilitatis. De eo qui assistit, etc. De penitentiario, et theologo.
57. De examineribus, visitatoribus, etc.
58. Quot modis amittuntur beneficia; præcipue renuntiatione, et per jura, et præcise si intercedit simonia.
59. De pensionibus.
60. Quæ artes, et officia sunt clericis interdicta.

(3) Quodlib. 9. art. 15.

61. De bonorum ecclesiasticorum alienatione.

62. De solemnitatibus requisitis.

42. Primo loco de qualitatibus loquendo, beneficiatus debet esse clericus, saltem tonsuratus. Item non debet esse illegitimus (cum quo tamen potest Episcopus dispensare ad Ordines maiores, et ad beneficium simplex). Item quod non sit irregularis non facinorosus nec excommunicatus. Item habeat scientiam competentem, et ætatem legitimam, nempe ab beneficium simplex 14. annorum (et sufficit inceptorum juxta communem cum decl. S. C. apud Fagn. tom. 3. in 1. part. 3. Decretal. de Præbend. Cap. Super inordinata, n. 15.); ab illud autem quod requirit Ordinem subdiaconatus, annum 21. inceptorum; pro eo quod requirit diaconatum, annum 22; quod requirit sacerdotium habeat annos 24. pro beneficio curato habeat annos 25. inceptos, ut habetur ex c. Licet de Elect. in 6. Pro episcopatu denique requisitis ætas 30. annorum completorum, ex c. Cum in cunctis, n. 16. et seqq. eodem tit. Adnotandum hic insuper quod in ecclesiis cathedralibus pro dignitatibus quæ sacerdotium non requirunt, exposcitur ætas 22. annorum inceptorum; sed hoc non requiritur pro collegiatis, juxta Declarat. S. C. apud Fagnan. in cit. cap. de elect. n. 34. et seqq. Hi beneficiati tenentur intra annum suscipere Ordinem sacrum; et si una tantum hora desideraretur, beneficiatus illud retinere non posset, modo in bona fide illud non præscripsisset per triennium, ut dicunt Less. et Busemb. (1). Qui ergo beneficium cui annexus est sacerdos suscipit, intentionem tenetur habere se promovere faciendi intra annum. Et si beneficium est curatum, qui animam non habet sacerdotio initiandi, non tantum graviter peccat, ut certum est, sed etiam ipso jure beneficium privatus existit, adeo ut teneatur

(1) Lib. 4. n. 112.

restituere omnes fructus perceptos, excepto si intra annum ab hac voluntate discederet, ut recte dicunt Less. Nav. Sanch. et Salm. (contra Sotum et Tolm.) et in clare habetur ex cap. Commissa de elect. in 6. cum ibi dicatur: Nisi, voluntate mutata, promotus fuerit etc. Potest tamen Episcopus ad septennium dispensare, ut beneficiatus studiis vacet, substituendo interim beneficio vicarium (2). Sed hoc debet intelligi (ut ait Laym.) non posse hujusmodi dispensationem concedi sine gravi necessitate, aut magna utilitate Ecclesie, ut apparet ex cap. cum ex eo de elect. in 6.

43. Hic dubitatur 1. an graviter peccet aut teneatur ad restitutionem fructuum, qui animo accipit, aut conditionato sacerdotio initiandi, recipit beneficium curatum? Tres ad sunt sententiæ. Alii absolute negant; alii affirmant, si animus est dubius, negant vero si sit conditionatus; ita Less. Sanch. Salm. etc., quia animus conditionatus (ut dicunt) est verus animus. Sed nos affirmamus cum Sot. Azor. et Conc., sive animus sit dubius, sive conditionatus quia semper ac deest animus sacerdotio initiandi, semper adest fraus, ratione cuius textus citatus cap. Commissa, obligat ad fructuum restitutionem, cum ibi dicatur: Teneris ad restitutionem fructuum, cum eos receperis fraudulenter. Cæterum hoc non impedit quominus beneficiatus, accepto beneficio animo absoluto, deinde mutata intentione, possit illud abdicare (3).

44. Dubitatur 2. an qui recipit beneficium simplex, graviter peccet, si illud acceptet animo illud postea deponendi? Certum est (ut supra inuimus) graviter peccare, si beneficio annexus est sacerdos, et ipsi deesset animus initiandi; ita communiter Castrop. Sanch. Salm. Busemb., etc. Sed dubium restat an, cum beneficio non est annexus ordo, peccet qui illud recipit cum inten-

(2) N. 113. — (3) Lib. 4. n. 114.

tione illud renuntiandi, et deinde uxorem ducendi? Affirmant Tolet. Less. et Salm. putantes hoc gravem ordinationis naturalis et divinæ continere perturbationem. Alii contra, ut Castropal et Garcia, eum excusant ab omni culpa. Sed alii communius, ut Sanch. Nav. Laym. Vasq. et Busemb., dicunt peccare tantum venialiter, non agnoscentes in hoc tam gravem perturbationem, ut pertingat ad mortale, saltem ob s. Antonin. documentum ex s. Thoma excerptum, nempe etc. tamquam grave damnum, nisi evidens ratio id suadeat (1). Verba s. Antonini allata sunt Tr. n. 66.

45. Loquendo secundo loco de beneficiatorum muneribus, hæc sunt plura. Tenentur illi deferre habitum, et tonsuram, recitare Horas canonicas et restituere fructus, si illas omittunt. Sed de his in examine Ordinandorum in 3. appendice ex num. 49. ad 84. Restant tantum hic discutienda et obligatio bene administrandi fructus beneficiorum, et obligatio residendi. Et quoad administrationem fructuum, notandum 1. certum esse (quicquid dicant aliqui aa. qui videntur potius rigore oblectari, quam ratione) beneficium toto posse ex illis vivere, licet bonis propriis provisus esset; ita communiter Fagnan. Habert Petrocor. Anacl. Holzm. et alii cum s. Thoma (2); cum æquum sit ut qui altari servit, ex altari vivat. Quis mihi ait (ait apostolus) suis stipendiis unquam? (1. Cor. 9. 7.). Sed excipiebat cum Angelico casus in quo adesset aliquis pauper in gravi necessitate, aut captivus apud barbaros, quia tunc beneficiatus, cum jam habeat superfluum statui suo, tenetur ei subvenire (3). Cæterum excepto hoc casu, si clericus viveret propriis redditibus, bene potest sibi abdicare ex bonis beneficii, et pro libitu suo insumere

(1) N. 113. quæ. hic 1. — (2) 2. 2. quæ. 185. a. 7. ad 3. — (3) Vide 1. 3. n. 491. quæ. 5.

quantum ad suos usus impendit, ut dicunt Less. Anacl. et alii (4).

46. Notandum 2. quod si fructus beneficii supersunt clerici sustentationi, etiam certum est quod ille teneatur eos pauperibus erogare, aut alii pio usui applicare, ut communiter admittunt dd., duma Tridentino nihil aliud præcipitur, nisi ne illos dilapidet, sed ut in pia opera applicent. Sed in hoc etiam excipendus est cum Lugo et Lessio casus, si adesset pauperes in gravi necessitate constituti: quorum pauperum, ait p. Viva, teneri Episcopos et parochos notitiam exquirere (5). At cum desint hujusmodi pauperes, ait Holzm. cum s. Thoma (6) et aliis, posse beneficium reservare fructus perceptos pro Ecclesie aut pauperum necessitatibus futuris (7).

47. Notandum 3. non teneri præferre loci pauperes, ut dicunt dd. communiter, dum Canonici disponunt pro pauperibus in generali. Limitant Salm. et Holzm. si in loco adessent pauperes in extrema, aut gravi necessitate; sed hæc limitatio communius negatur a Molina Azor. et Bon. cum Nav., dommodo (intelligendum) fructus distribuuntur aliis pauperibus æque indigentibus; et quomodo non constet aliam fuisse fundatorum voluntatem; et addit Molina, dommodo aliud non postulet bonum commune diocesis, v. g. si prospiciendum esset alicujus collegii educandorum pauperum (8).

48. Notandum 4. sub nomine pauperum comprehendit etiam conjunctos, si vere ipsi egentes ita sint, ut juxta status sui conditionem vivere nequeant, quod expressum habetur in Trident. Sess. 25. cap. 1. de ref. Et hoc valet etiam si adsint pauperes egentiores, ut dicunt communiter Tolet. Molina et Viva (contra Laym.), quia propinquorum sustentatio ad proprium statum pertinet bene-

(4) Ibid. quæ. 1. — (5) Vide 1. 3. n. 494. quæ. 4. — (6) 2. 2. q. 185. a. 7. ad 4. — (7) L. 3. n. 491. uar. 4. — (8) Ib. uar. 3.

ficiatorum; quapropter dicitur universaliter cum Azor. Castr. et Croix, quod clericus libere potest ex fructibus beneficii alere se et suos (1).

49. Quæstio est an pensionarius teneatur pariter erogare pauperibus fructus pensionis statui suo superfluos? Alii, ut Sanch. Mol. Salmant., distinguunt pro pensionis qualitate, si est laicalis, aut ecclesiastica (prout explicabitur n. 59.); negant si est laicalis; affirmant vero si est ecclesiastica, dicendo tunc pensionem transire cum eadem natura et onere fructuum beneficii. Nihilominus est satis probabilis sententia de Lugo Vasq. Covar. Azor., etc. quæ universe negat; et Azor. refert ita fuisse decisa a Rota romana; ratio est quia cum jam detracta sit pensio a fructibus beneficii, jam isti reperiuntur pie applicari; quæ de re nulla remanet obligatio illos applicandi de novo in opera pia. Et idem dicit Mastrius cum Bonac. de commendis equitum s. Joannis s. Jacobi, etc., quibus Greg. XIII. concedit testandi facultatem; sed in hoc contradicunt Azor. Navar., etc. (2). An autem beneficiati teneantur ad restitutionem, si fructus beneficii in usus vanos impendant, vide quod dictum est Tr. 10. n. 7. ubi etiam, n. 6. fuit sermo de diversis clericorum pecuniis, et de eorum facultate in disponendo de illis. Hic tantum superest advertendum, materiam gravem in hoc debere esse majorem quam in furto, ut communiter loquuntur dd. Coninch. et Castrop. qui requirunt tertiam aut saltem quartam partem fructuum beneficii; sed Lugo Croix, etc. hoc reprobant, et dicunt esse sufficienter gravem vigesimam partem, nempe quina in centena, si ipsa pars pertingat ad summam notabilem (3).

50. Quoad residentiam vero jam locuti sumus de Episcoporum et parochorum residentia Tr. 7. ex n. 14. et ex n. 62. Restat hic de residentia

(1) Ib. quær. 2. — (2) Ib. quær. 6. — (3) L. 4. n. 483.

clericorum, qui portionem habent in cathedralibus, aut collegiatis: hi ex Trid. Sess. 24. cap. 12. de ref. possunt abesse tres menses; et hoc tempore licet lucrentur fructus præbendarum, non vero distributionum, quæ (hic obiter advertendum) non possunt a consociis remitti: *quavis collusione, aut remissione exclusâ, his careant*; ut loquitur Concilium (4). Cæterum quoad fructus præbendarum tribus illis mensibus, ille eos non amittit, live, inutiliter, et sine justa causa canonicus abesset, ut satis probabiliter dicunt Sanch. Pelliz, et alii, dum Concilium sine ulla limitatione canonicis permittit tanto tempore abesse. Advertatur tamen quod ex Dec. S. C. Conc. apud Jordan. Pax (5), canonici nequeunt in mensibus conciliaribus abesse diocesi, nisi de licentia Episcopi. Et hic notandum amplius Episcopum non posse conjungere tres menses anni præteriti cum tribus aliis anni sequentis, ut declaravit Benedictus XIV. in sua Bulla *Ad universæ* (6); sed hoc bene posse canonicos, dummodo (ait p. Concina) absit scandalum, et cultus divinus non minuat.

51. Præcipit Tridentinum ibidem canonicos, qui ultra tres menses non resident, primo anno privari dimidia parte fructuum; quod si in absentia perseveraverint, privantur omnibus fructibus illius anni: *Crescente vero contumacia* (ait Tridentinum), *contra eos juxta sacrorum Canonum constitutiones procedatur*, nempe ad ipsorum beneficiorum privationem. Tenet Bon. (7) canonicos absentes pro illo absentiae tempore non privari ipso facto dictis fructibus, dicens quod decretum Concilii est pœnale, ideoque exposcit sententiam. Nos non dubitamus quin sit pœnale quoad restitutionem dimi-

(4) L. 3. n. 675. dubit. 2. — (5) Jord. Pax. Elucubr. l. 20. t. 40. n. 79. — (6) L. 4. n. 422. v. insuper. — (7) T. 4. d. 5. de onere benef. ad resid. punct. 4. n. 46. cum Macigno.

dia partis fructuum totius anni; sed quoad fructus correspondentes ad absentiae tempus elapso trimestri conciliari, dicimus cum Salm. (1) eos non posse exigi, aut retineri, dum in concilio dicitur: *Privetur dimidia parte fructuum, quos ratione etiam præbendæ, et (nota) residentiae fecit suos*. Si igitur canonicus ratione residentiae facit suos fructus, consequens erit quod non residens non facit suos. Et hoc clarius explicavit Benedictus XIV. in brevi (quod in Bullario est appositum) cardinali Delfino directum sub die 19. Januar. 1748. ubi dixit canonicos non canentes in choro nullo pacto ex præbendis et distributionibus facere fructus suos, atque adeo restitutioni obnoxios esse. Igitur si non canens non acquirit fructus, tanto minus quinon assistit choro (2).

52. Causæ excusantes totaliter canonicos a chori assistentia sunt tres, *Infirmitas, rationalis corporis necessitas, et evidens Ecclesiae utilitas*, ut dicitur in c. *um. de clericis non resid. in 6*. Ita ut his stantibus causis, canonici non privantur nec fructibus, nec distributionibus. Excusat igitur 1. *infirmitas*, intelligitur gravis, aut ea quæ probabiliter potest gravis fieri. Hinc excusantur senes, si non possunt sine gravi incommodo adire, aut interesse choro. Cæci tamen tenentur interesse, si sine gravi incommodo possent adire ecclesiam; et ita pariter surdi, qui tamen supplere tenentur submisce recitando partem, quam non audiunt (3).

53. Excusat 2. *necessitas corporis*; quæ de re intelligitur excusare timor cujuslibet damni gravis. Ideoque excusantur, qui medicinas sumunt, aut ad balnea, aut ad salubriorem ærem proficiscuntur (4). Hic notatur 1. quod si quis fuerit injuste excom-

(1) De legib. c. 2. n. 62. — (2) L. 3. n. 675. dubit. 3. et l. 4. n. 436. — (3) L. 4. n. 429. dubit. 4. et 2 et n. 463. quær. 3. — (4) N. 130. v. 2. excusat.

municatus, aut suspensus, aut si ei injuste denegetur absolutio, et propterea choro non interest, hic nec fructus, nec distributiones amittit. Notatur 2. quod si ecclesia fuerit polluta aut interdicta, canonici, licet non assistant, lucrentur utrumque, modo ipsi causam non dederint interdicto, aut ecclesiae violationi (5).

54. Hic dubitatur 1. an excommunicatus, etsi choro assistat, sit ipso facto privatus distributionibus, et fructibus? Affirmat p. Concina cum aliis, sed non improbabilius negant Sanch. Bonac. Castr. Salm., etc. quia licet ille peccet assistendo, et mereatur illis privari, attamen nullibi reperitur imposita talis privatio ipso facto (6).

55. Dubitatur 2. an irregularis sit privatus? Sed hoc dubium dependet ab illo alio, nempe an sola collatio beneficii facta irregulari sit ex se invalida? Si irregularitas fuerit incursa post collationem, certum est apud omnes eum non privari, ideoque canonicus irregularis qui interest, non privatur nec fructibus, nec distributionibus. Quæstio igitur est, an sit nulla provisio, cum irregularitas ante illam incursa fuerit? Negant Castrop. Ronc. Elbel, Salm., etc.; sed probabilius affirmant Bonac. Tourn. Concina, Holzm. et alii communissime. Et probatur 1. ex cap. 1. de cler. pugn. in duello, ubi dicitur: quod potest dispensari cum clerico irregulari, ut beneficium recipiat; itaque sine dispensatione est incapax. Probatur 2. ex Trident. Sess. 22. c. 4. de ref. ubi sic dicitur: *Non fiat provisio nisi iis quæ retalem, et ceteras habilitates habent; alias irrita sit*. Nec dicatur hic loqui de habilitate de jure naturali, non autem positivo, nam respondetur quod ætas utique est de jure positivo, ideoque *To ceteras habilitates* debet intelligi de habilitatibus tum de jure naturæ, cum de positivo. Quare probabilius, imo verius irregularis non

(5) N. 430. v. quando. — (6) Lib. 4. n. 130. v. cum autem.

potest beneficii fructus lucrari (1).

56. Excusat 3. *ecclesie utilitas*; intelligitur modo sit gravis Episcopi aut capituli iudicio; intelligitur non tantum utilitas ecclesie propria, sed etiam ecclesie universalis, aut diocesis, ut communiter dicunt Concina, et Salmant. cum Peliz. Castropal. Bonac., etc. contra Holz. qui non admittit bonum ecclesie universalis; sed immerito quia istius bonum est præstantius, et in bonum particularis etiam confert. Propterea non tenebit nec fructibus, nec distributionibus 1. canonicus qui Romæ, aut apud principem degit ut iura sui beneficii (non autem jus proprium ad beneficium) patrocinetur, aut missus a capitulo negotiorum Ecclesie causa, aut missus ab Episcopo ejus nomine ad limina apostolorum visitanda; aut si Episcopus eum ducit secum (cum possit etiam duos secum ducere) ad præfatam visitationem; aut si fuerit in vicarium capitularem electus; si autem ab Episcopo sibi vicarius fuerit creatus, lucrabitur fructus, non vero distributiones (2). 2. Canonicus penitentiarius, si ipse confessiones excipit dum officium recitatur: *Trid. sess. 24. c. 8.* aut in confessionali expectat eos qui confiteri velint, ut dicunt Cast. Bonac. Concina. Ronc. Salm., etc. cum declaratione S. C. Et idem dicit probabiliter p. Concina. de canonico in locum penitentiarii suffecto aut de alio qui tempore concursus ad illum coadjuvandum missus fuerit ab Episcopo. Idem dicunt de canonico curato dum suo ministerio fungitur. Cast. et Concina. qui hoc admittunt (contra Bonacinam), licet ecclesia cuius curam habet, esset diversa, sed ipsius diocesis. 3. Canonicus theologus qui tempore officii docet, aut concionatur, aut concioni faciendæ vacat (3).

57. Lucrantur vero fructus, sed non distributiones (nisi alia esset consuetudo, ut dicunt Pichler, et Con-

(1) N. 130. v. queritur autem. — (2) Ib. v. 3. excusat. — (3) N. 131. v. sic pariter.

cina) 1. Canonici examinatores examinantes dum recitatur officium. 2. Visitatores diocesis. 3. Duo illi canonici quos sibi Episcopus adscribere potest. 4. Canonici qui docent in scholis (aut student de licentia Episcopi per quinquennium theologiae), ut habetur in *cap. in fin. Decentes, de magistris*; quod etiam extendunt communiter dd. cum electis S. C. etiam ad grammaticam, Cast. Ronc. et Salmant. qui rationabiliter extendunt etiam ad logicam, et philosophiam. Et etiam currit pro parochis qui docent, non autem qui student, ut dicunt idem aa. (4).

58. Denique notatur quod quadriariam beneficia amittuntur 1. morte beneficiarii. 2. Sententia iudicis. 3. Renuntiatio. 4. Legis dispositione. Sed circa hos postremos modos oportet plura notare. Et 1. quoad renuntiationem, aut resignationem beneficii, oportet distinguere plura renuntiationum genera, quæ reperiuntur. Alia dicitur *expressa*; alia *tacita*, v. g. ob religionis professionem, aut huiusmodi. Alia est *pura*, sine ullo pacto, aut conditione; alia *conditionata*, nempe in alicujus favorem facta. Et hæc potest esse aut *simplex*, aut *qualificata*, nempe cum pensione, aut cum pacto iterum beneficium recipiendi, quæ dicitur *jus regressus*. Ad hoc ut hæc renuntiatio conditionata vim habeat, multa desiderantur: 1. ut beneficium jam a resignante sit acquisitum. 2. Ut libere, non minus fiat. 3. Ut fiat a manu Pontificis. 4. Ut a papa acceptetur, vel ab alio, qui potest istud admittere; et si renuntiatio est pura, ut sit valida, omnino acceptata esse debet saltem a collatore, ut habetur ex *cap. Admonet, de renunt.* (5). 5. Ut acceptetur a resignatario. 6. Ut patroni consentiant. 7. Ut fiat cum clausula, *non aliter*, etc. 8. Ut, si renuntians sit infirmus, saltem post renuntiationem peractam, superstes sit per 20.

(4) Lib. 4. n. 131. v. sentiunt. et 132. — (5) Vide hæc et alia l. 4. n. 133. et sequ.

dies. 9. Ut renuntiatio publicetur in Curia Romana (1). Quod dicitur de renuntiatione, idem etiam currit pro beneficiorum permutatione. 2. Quoad ultimum, quod est legis dispositio, vi hujus ipso facto amittuntur beneficia ob matrimonium, ob religionis professionem, ob alterius beneficii incompatibilis acceptionem, ut dictum fuit *num. 40.* Item amittuntur beneficia ob simoniam facinus, et præsertim ob simoniam patratam ab examinabilibus synodalibus in beneficiis curatis; qui si aliquid accipiunt examinis contemplatione, tam ipsi, quam illi qui dederunt, inhabiles fiunt ad recipienda in posterum beneficia; et ipso facto privati existant omnibus beneficiis quæ jam habebant; et hoc ante omnem sententiam, ut habetur ex *Trident. sess. 24. c. 18.* dum dicit Concilium, ab ea simonia *absolvi nequeant, nisi dimissis beneficiis*. Incurritur etiam privatio beneficiorum, etiam antea obtentorum, ob collationem simoniacam alicujus beneficii. Sed hic distinguenda sunt multæ species simoniæ: mentalis, conventionalis, realis, et *confidentialis*. *Mentalis* est, cum aliquis dat temporale cum intentione aliquem obligandi ad præstandum spirituale, aut e converso, sed nullo interveniente pacto. *Conventionalis* est, cum intercedit pactum; sed ex neutra parte executioni mandatum; neutri harum imposita est aliqua pena. *Realis* autem est cum jam pactum est adimpletum; et huic ex Bulla S. Pii V. *Cum nimium* 1566. præter papalem excommunicationem ipso facto imposita est pena nullitatis collationis beneficii (ita ut ex *Extr. Pii IV. In sublimi*, sub die 3. maii 1662. simoniacus, si nollet beneficium omittere, absolvi nequeat); et adest præterea pena privationis beneficiorum antea adeptorum; et inhabilitas ad alia in posterum adipiscenda. Sed juxta sententiam probabiliorum, et communiorum Nav.

1) N. 134 et 135.

Suar. Sanch. Laym. Anacl. Ronc. Croix, etc. præfata penæ non incurruntur, nisi simonia ab utraque parte perfecta sit; et hic est stylus Curie, ut testatur Nav. et alii (2). Et licet simonia sit completa, prædictæ duæ ultimæ penæ privationis, et inhabilitatis etiam incurruntur, nisi post sententiam condemnatoriam, ut dicunt communissime Bonac. Castrop. Sanch. Laym. Filline. Salm., etc. (3), nam in nulla legum invenitur hæc penæ *ipso facto*. Nec obstat Bulla s. Pii, quia (ut dicunt præfati dd.) illa intelligitur suam habere vim in foro exteriori, cum dicatur ibi *quicumque convictus fuerit*; saltem in eo sensu est tantum recepta. Simonia *confidentialis* denique est cum aliquis renuntiat alteri beneficium cum pacto, ut hic postea retrocedat, aut renuntiet sibi, aut alteri, aut cum onere fructuum portionem sibi præstandi. Huic simoniæ confidentiali impositæ sunt eadem penæ, et insuper ex alia Bulla ejusdem s. Pii *Intolerabilis*. §. 3. sufficit ut simonia completa sit ab una ex partibus (4). At, quod spectat ad privationem beneficiorum, quæ jam erant obtenta, et inhabilitatem ad ea in posterum obtinenda, imposita expresse in citata Bulla *Cum primum*, saltem opus est sententia declaratoria delicti, ut dicunt probabiliter Cajet. Less. Sanch. Castrop. Spor. Mol. Salm., etc. contra Vasqu. Bonac., etc. (5). Observa etiam quod dictum est *Tract. 1. n. 51 et 52.*

59. Labet hic aliquis notare circa pensionem de qua in præcedentibus numeris mentio facta est. Pensio est *jus exigendi aliquam partem ex beneficio alterius*. Ipsa triplex est: temporalis, spiritualis, et media. *Temporalis*, sive *localis* est illa quæ datur secularibus, aut clericis ob aliquod temporale munus, v. gr. procuratoris, advocati, cantoris, etc. *Spiritu-*

(2) L. 3. n. 106. v. quer. 1. — (3) N. 112. v. quer. 3. — (4) Lib. 3. n. 106. quer. 4. — (5) N. 112 quer. 3.

lis, sive Ecclesiastica, est illa quæ datur ob aliquem spirituale titulum, ut prædicatoris, coadjutoris parochi, etc. Media autem est illa quæ non datur ob aliquod munus spirituale, sed est fundata in aliquo titulo spirituali, ut est illa quæ datur ad sustentationem parochi senis, clerici pauperis, etc. (1). Notandum 1. quod pensio super beneficium quomodolibet sit, debet a Papa designari. An autem Episcopus possit assignare pensionem in certis casibus necessariis, v. g. ad lites componendas, aut ad compensandam æqualitatem in beneficiorum permutatione, aut ad succurrendum (ut dictum est) paupertati alicujus clerici; alii hoc admittunt cum Busem. ex c. 21. de præb. cap. 3. de Coll. et cap. Aqueductus, de rer. permut. Sed Lessius, et Salm. negant dicentes hoc esse Pontifici reservatum, juxta stylum Curie romanæ, qui facit legem (2). Notandum 2. pensionem debere esse moderatam, adeo ut tertiam partem beneficii redditum non excedat (3). Notandum 3. quod, cum beneficium est juris patronatus, requiritur (ut dictum est num. præcedent.) consensus patroni ad renuntiationem, cum est conditionata, secus vero ad pensionem; ita Lessius, Busem. et alii (4). Notandum 4. quod pensionarius, si recipit pensionem uti clericus (non autem uti laicus), tenetur ex Bulla s. Pii V. ad recitandum officium B. Virginis, et omittendo illud fructus non facit suos. Illi tamen qui officium majus recitant excusantur a tali onere; et equites Ordinum Militar. satisfaciunt aliis precibus a religione impositis, ut commune est apud omnes dd. (5).

60. Notandum insuper (loquendo de clericis in generali) 1. vetitas esse clericis artes viles, ut hospitii, laui,

(1) L. 4. n. 437. — (2) Vide hæc, et alia 1. 3. n. 74. et seq. — (3) L. 4. n. 438. ad 2. — (4) L. 3. n. 73. et l. 4. n. 438. ad 3. — (5) L. 3. n. 74. v. sed notand. et l. 4. n. 438. ad 4.

gestulatoris. Vetitum est etiam profiteri chirurgiam in morbis, ubi incisione aut adustione opus est, modo alius idoneus non desit (6). Hoc tamen solum vetitum est clericis in Sacris, ut habetur ex cap. Sententiam, ne clerici, etc. non autem beneficiatis, ut recte dicunt Bon. Mol. Tournely, Pontas, etc. (7). 2. Ordinatis in Sacris, et beneficiatis vetita sunt muria iudicis in criminalibus, et etiam in civilibus in foro sæculari; cap. Sed nec 4. Nec cler. vel mon. et advocati in foro sæculari; c. Multa 1. eod. tit. et cap. Cler. de post ubi interdicuntur ministris altaris, beneficiatis, et monachis, in placitis sæcularibus disputare, excepta defensione orphanorum, aut viduarum, ut dicitur in dicto cap. Multa. Et excipit etiam, si defenderent aliquam causam propriam, aut consanguineorum intra quartum gradum, qui defensores non invenirent. Clerici tamen in Minoribus licite possunt in quocumque foro causas civiles, et etiam reos in criminalibus patrocinari (8). Et monachis etiam permissum est ex licentia Prælati monasterii causas tueri; cap. Ex parte, de postul. 3. Vetitum est clericis cum mulieribus cohabitare, modo non sint mater, soror, aut amita, aut talis ut nulla ingeri possit periculi, aut scandali suspicio; et insuper arma deferre (nisi esset in itinere) ut dicit Busem. (9); venationes clamorosas exercere: observa quod dictum est Tract. 10. n. 72. et negotiari, vide in Tract. cit. n. 192. et seq.

61. Denique notandum vetitum esse clericis et Religiosis ecclesiastica bona cujuscumque loci præ sine assensu pontificis alienare, ut ex Extrav. Ambitiose, de reb. eccl. non alien. Sub nomine alienationis veniunt permutare, pignori dare, transactiones facere, cum pars remittitur. Sub nomine Bonorum ecclesiasticorum ve-

(6) N. 189. et l. 7. n. 334. ad 5. — (7) N. 385. — (8) Lib. 4. n. 490. et 219. — (9) N. 494.

niunt stabilia, debitorum nomina, annui redditus, jura, et servitutes in bona aliena, greges, et armenta, arbores fructiferae, et summae magnæ datæ ad emptiones faciendas stabiliū; item veniunt bona mobilia pretiosa, quæ possint conservari, ut bibliothecæ, gemmæ, vasa aurea, aut argentea. Sub nomine loci pii intelligitur quilibet locus auctoritate Episcopi erectus, ut sunt seminaria, hospitalia, et confraternitates. Si tamen adesset aliquis fundus donatus Ecclesiæ cum facultate, ut arbitrio administratoris alienari possit, bene potest alienari ab eo sine Pontificis assensu, ut probabiliter dicunt Armul. Bonac. Cov. Croix, etc., nam tunc facultas habetur a domino rei. Sed ita pariter, si dominus prohibuisset alienationem, fundus, etiam accedente Pontificis assensu, alienari non potest nisi talis causa supervenisset, ut præsumere faceret consensum donantis (1).

62. Solemnitates autem pro bonorum ecclesiasticorum alienatione sunt sequentes: 1. Communis consultatio. 2. Episcopi, aut capituli, aut cleri, aut Prælati regularis consensus, et etiam domini, si bona beneficii alienentur. 3. Subscriptio ipsorum consentientium. 4. Assensus Papæ, aut S. C. juxta decretum Urbani VIII. sub die 8. septembris 1624; sed cum pretium esset tenue ex c. Terrulas, 12. q. 2. conceditur Episcopo, ut per ipsum liceret alienari. Dubitatur autem quodnam pretium dicatur tenue: alii dicunt esse summam inferiorem centum ducatis; sed Velbene cum communi, (ut dicit La Croix) et ut deducitur ex Glossa ad illum textum citatum, dicit esse summam non excedentem 25. scuta aurea, quæ valent 40. scutis Romanis. Subjungit tamen Fagnanus in cap. Nulli, de reb. eccl. non alienand. tom. 3. n. 26. in hoc nihil haberi certi, sed summam remittit arbitrio iudicis. Et multi dicunt quod in casu necessari-

tatis, aut evidentis utilitatis, potest Episcopus licentiam dare pro qualibet alienatione (2); sed hoc debet intelligi, cum tempus non suppetit S. C. adire. An autem alienationes factæ sine solemnitatibus, sed ex juxta causa sint non solum illicitæ, sed etiam invalidæ? multi negant; sed alii probabilius cum Fagnano affirmant, præsertim si deest Pontificis assensus. Dicit La-Croix cum multis aliis quod, cum adest præscriptio 40. aut 30. saltem annorum, tum præsumitur intercescisse assensus pontificius (3). Advertendum quod locatio fundorum ecclesiasticorum, qui quolibet anno fructificant, non potest ultra triennium fieri: beneficiatus tamen, ut dicunt communiter, potest locare bona beneficii, durante sua vita (4).

CAPUT III.

De statu, et officiis nonnullorum sæcularium.

PUNCTUM I.

DE JUDICIBUS ET SCRIBIS.

63. et 64. De iudicibus. Quando iudex potest condemnare, aut inquirere, aut penam diminuire. Et an possit ex scientia privata judicare. 65. Et an possit judicare cum opinione minus probabilis. 66. An possit cum commissario stipendium partiri; et an possit dona acceptare. 67. An possit sibi retinere pretium injustæ sententiæ. 68. De scribis.

63. In hoc puncto multa quæ ad forum spectant, omissa facimus; dumtaxat hic adnotabimus ea quæ conscientiam respiciunt, et quæ ratione forensia principaliora.

64. Et 1. circa iudices, notandum 1. non posse iudicem nonnullum damnare reum, si non est qui accusat; excepto delicto læsæ Majestatis, aut hæresis, aut si reus esset confessus in iudicio coram duobus testibus, aut si delictum esset notorium, aut si publica fama constaret, et indicia sa-

(2) N. 187. nota 6. — (3) lb. v. si autem. — (4) Lib. 4. n. 487. nota 7.

(1) L. 4. post n. 187. de alienat. bon. eccl.

lis, sive Ecclesiastica, est illa quæ datur ob aliquem spirituales titulum, ut prædicatoris, coadjutoris parochi, etc. Media autem est illa quæ non datur ob aliquod munus spirituale, sed est fundata in aliquo titulo spirituali, ut est illa quæ datur ad sustentationem parochi senis, clerici pauperis, etc. (1). Notandum 1. quod pensio super beneficium quomodolibet sit, debet a Papa designari. An autem Episcopus possit assignare pensionem in certis casibus necessariis, v. g. ad lites componendas, aut ad compensandam æqualitatem in beneficiorum permutatione, aut ad succurrendum (ut dictum est) pauperi alicujus clerici; alii hoc admittunt cum Busem. ex c. 21. de præb. cap. 3. de Coll. et cap. Aqueductus, de rer. permut. Sed Lessius, et Salm. negant dicentes hoc esse Pontifici reservatum, juxta stylum Curie romanæ, qui facit legem (2). Notandum 2. pensionem debere esse moderatam, adeo ut tertiam partem beneficii redditum non excedat (3). Notandum 3. quod, cum beneficium est juris patronatus, requiritur (ut dictum est num. præcedent.) consensus patroni ad renuntiationem, cum est conditionata, secus vero ad pensionem; ita Lessius, Busem. et alii (4). Notandum 4. quod pensionarius, si recipit pensionem uti clericus (non autem uti laicus), tenetur ex Bulla s. Pii V. ad recitandum officium B. Virginis, et omittendo illud fructus non facit suos. Illi tamen qui officium majus recitant excusantur a tali onere; et equites Ordinum Militar. satisfaciunt aliis precibus a religione impositis, ut commune est apud omnes dd. (5).

60. Notandum insuper (loquendo de clericis in generali) 1. vetitas esse clericis artes viles, ut hospitii, laui,

(1) L. 4. n. 437. — (2) Vide hæc, et alia 1. 3. n. 74. et seq. — (3) L. 4. n. 438. ad 2. — (4) L. 3. n. 73. et l. 4. n. 438. ad 3. — (5) L. 3. n. 74. v. sed notand. et l. 4. n. 438. ad 4.

gestulatoris. Vetitum est etiam profiteri chirurgiam in morbis, ubi incisione aut adustione opus est, modo alius idoneus non desit (6). Hoc tamen solum vetitum est clericis in Sacris, ut habetur ex cap. Sententiam, ne clerici, etc. non autem beneficiatis, ut recte dicunt Bon. Mol. Tournely, Pontas, etc. (7). 2. Ordinatis in Sacris, et beneficiatis vetita sunt muria iudicis in criminalibus, et etiam in civilibus in foro sæculari; cap. Sed nec 4. Nec cler. vel mon. et advocati in foro sæculari; c. Multa 1. eod. tit. et cap. Cler. de post ubi interdicuntur ministris altaris, beneficiatis, et monachis, in placitis sæcularibus disputare, excepta defensione orphanorum, aut viduarum, ut dicitur in dicto cap. Multa. Et excipit etiam, si defenderent aliquam causam propriam, aut consanguineorum intra quartum gradum, qui defensores non invenirent. Clerici tamen in Minoribus licite possunt in quocumque foro causas civiles, et etiam reos in criminalibus patrocinari (8). Et monachis etiam permissum est ex licentia Prælati monasterii causas tueri; cap. Ex parte, de postul. 3. Vetitum est clericis cum mulieribus cohabitare, modo non sint mater, soror, aut amita, aut talis ut nulla ingeri possit periculi, aut scandali suspicio; et insuper arma deferre (nisi esset in itinere) ut dicit Busem. (9); venationes clamorosas exercere: observa quod dictum est Tract. 10. n. 72. et negotiari, vide in Tract. cit. n. 192. et seq.

61. Denique notandum vetitum esse clericis et Religiosis ecclesiastica bona cujuscumque loci præ sine assensu pontificis alienare, ut ex Extrav. Ambrosias, de reb. eccl. non alien. Sub nomine alienationis veniunt permutare, pignori dare, transactiones facere, cum pars remittitur. Sub nomine Bonorum ecclesiasticorum ve-

(6) N. 189. et l. 7. n. 334. ad 5. — (7) N. 385. — (8) Lib. 4. n. 490. et 219. — (9) N. 494.

niunt stabilia, debitorum nomina, annui redditus, jura, et servitutes in bona aliena, greges, et armenta, arbores fructiferae, et summae magnæ datæ ad emptiones faciendas stabiliū; item veniunt bona mobilia pretiosa, quæ possint conservari, ut bibliothecæ, gemmæ, vasa aurea, aut argentea. Sub nomine loci pii intelligitur quilibet locus auctoritate Episcopi erectus, ut sunt seminaria, hospitalia, et confraternitates. Si tamen adesset aliquis fundus donatus Ecclesiæ cum facultate, ut arbitrio administratoris alienari possit, bene potest alienari ab eo sine Pontificis assensu, ut probabiliter dicunt Armul. Bonac. Cov. Croix, etc., nam tunc facultas habetur a domino rei. Sed ita pariter, si dominus prohibuisset alienationem, fundus, etiam accedente Pontificis assensu, alienari non potest nisi talis causa supervenisset, ut præsumere faceret consensum donantis (1).

62. Solemnitates autem pro bonorum ecclesiasticorum alienatione sunt sequentes: 1. Communis consultatio. 2. Episcopi, aut capituli, aut cleri, aut Prælati regularis consensus, et etiam domini, si bona beneficii alienentur. 3. Subscriptio ipsorum consentientium. 4. Assensus Papæ, aut S. C. juxta decretum Urbani VIII. sub die 8. septembris 1624; sed cum pretium esset tenue ex c. Terrulas, 12. q. 2. conceditur Episcopo, ut per ipsum liceret alienari. Dubitatur autem quodnam pretium dicatur tenue: alii dicunt esse summam inferiorem centum ducatis; sed Velbene cum communi, (ut dicit La Croix) et ut deducitur ex Glossa ad illum textum citatum, dicit esse summam non excedentem 25. scuta aurea, quæ valent 40. scutis Romanis. Subjungit tamen Fagnanus in cap. Nulli, de reb. eccl. non alienand. tom. 3. n. 26. in hoc nihil haberi certi, sed summam remittit arbitrio iudicis. Et multi dicunt quod in casu necessari-

tatis, aut evidentis utilitatis, potest Episcopus licentiam dare pro qualibet alienatione (2); sed hoc debet intelligi, cum tempus non suppetit S. C. adire. An autem alienationes factæ sine solemnitatibus, sed ex juxta causa sint non solum illicitæ, sed etiam invalidæ? multi negant; sed alii probabilius cum Fagnano affirmant, præsertim si deest Pontificis assensus. Dicit La-Croix cum multis aliis quod, cum adest præscriptio 40. aut 30. saltem annorum, tum præsumitur intercessisse assensus pontificius (3). Advertendum quod locatio fundorum ecclesiasticorum, qui quolibet anno fructificant, non potest ultra triennium fieri: beneficiatus tamen, ut dicunt communiter, potest locare bona beneficii, durante sua vita (4).

CAPUT III.

De statu, et officiis nonnullorum sæcularium.

PUNCTUM I.

DE JUDICIBUS ET SCRIBIS.

63. et 64. De iudicibus. Quando iudex potest condemnare, aut inquirere, aut penam diminuire. Et an possit ex scientia privata judicare. 65. Et an possit judicare cum opinione minus probabili. 66. An possit cum commissario stipendium partiri; et an possit dona acceptare. 67. An possit sibi retinere pretium injustæ sententiæ. 68. De scribis.

63. In hoc puncto multa quæ ad forum spectant, omissa facimus; dumtaxat hic adnotabimus ea quæ conscientiam respiciunt, et quæ ratione forensia principaliora.

64. Et 1. circa iudices, notandum 1. non posse iudicem nonnullum damnare reum, si non est qui accusat; excepto delicto læsæ Majestatis, aut hæresis, aut si reus esset confessus in iudicio coram duobus testibus, aut si delictum esset notorium, aut si publica fama constaret, et indicia sa-

(2) N. 187. nota 6. — (3) lb. v. si autem. — (4) Lib. 4. n. 487. nota 7.

(1) L. 4. post n. 187. de alienat. bon. eccl.

tis nota sunt majori parti regionis, aut vicinia. Ut autem possit procedi ad inquirendum sine publica infamia, et aliquando etiam ad sententiam, sufficit adhuc semiplena probatio, ut est unus testis fide dignus (1). Notandum 2. iudicem inferiorem non posse penam diminuire sine aliqua urgente causa, ut potest supremus, quoties intervenit aliqua iusta causa. (2). Notandum 3. quod si iudex sciat privata notitia aliquem esse reum, qui iudice constat esse innocens, non potest illum damnare juxta communem sententiam cum s. Thoma (3). quia cum iudex sit persona publica, debet ille procedere secundum allegata et probata, nimirum juxta publicam scientiam quæ habetur de causa. Et ita contra dicunt Sanch. Salm. et alii cum ipso Angelico, quod si quis probatus est reus, sed iudex scit eum esse innocentem, tenetur iudex eum condemnare. Nihilominus hoc ultimum valde probabiliter negant Sylvest. Lessius, Nav. Tol. Bonac. Holzm. Anach., etc. damnare enim innocentem videtur intrinsece malum; sicut esset, si iudex obligaret mulierem cohabitare cum aliquo, quem privatim sciret non esse ejus virum. Ita res se habet circa poenas corporales; sed in poenis pecuniariis, et in causis civilibus iudex sine dubio judicare debet juxta id quod probatum est: Less. Lug. Bonac. Laym., etc. dum res publica pro communi utilitate, quæ habetur dum iudicium fertur juxta publicam scientiam, potest ulique transferre bonorum dominia (4).

65. Notanda 4. est 2. propositio damnata ab Innoc. XI. quæ dicebat: *probabiliter existimo iudicem posse judicare juxta opinionem cuius probabiliter.* Merito fuit illa proscripta, quia iudex unicuique suum jus distribuere tenetur, et utique majus sibi jus habet illa pars, quæ probabiliores affert rationes. Cum autem

(1) N. 199. et 200. — (2) N. 205. — (3) 2. 2. q. 67. a. 2. — (4) L. 4. n. 208.

causa habet æqualem probabilitatem ex utraque parte, si illa est civilis, res dividi debet, modo causa quæ agitur non sit pupilli, viduæ, loci pii, aut matrimonii, quia tunc isti debent præferri. Si autem causa esset criminalis, semper reo favendum est, cum in sui defensionem adsint rationes probabiles (5). Fit autem dubium an in civilibus erit reo favendum rem possidenti? Certum est 1. possessori favendum esse, si rationes sint æquales; ita communiter Sotus, Sylvest. Molin. et Sanch. cum multis aliis, ex regula 63. de Reg. jur. in 6. ubi sic dicitur: *In pari delicto, vel causa, potior est conditio possidentis.* Certum est 2. in dubio tam proprietatis, quam possessionis, iudicium ferendum esse pro habente sibi rationes probabiliores, ut apparet ex prop. damnata superius relata. Et cum rationes sunt æque probabiles, iudex tunc debet rem dividere, ut dictum est, et tunc nihil potest ab aliqua partium accipere, ut sententiam illi proferat, juxta aliam propos. 26. ab Alexandro VII. proscriptam (6). Sed dubitatur, si pro actore sint rationes probabiliores, pro quo judicandum? In hoc casu ait Tamburin. judicandum esse pro actore; sed communissime contrarium dicunt Carden. Holzm. Elbel, Bonac. Filguer. Croix; et quidam modernus doctus asserit hanc sententiam esse communem; quia (ut pluries dictum est, et præcipue in Tract. 1. num. 20.) legitima possessio dat jus certum ad rem retinendam, usquequid non constat illam non esse possessoris; et tunc iudex favendo possessori non solum judicat juxta probabiliorum, sed juxta probabilissimam sententiam fundatam in alia regula juris, (Reg. 2. juris) quæ sic dicit: *Cum sunt partium jura obscura* (sicuti jam est, cum non adest certitudo ex parte actoris) *potius favendum est reo, quam actori* (7).

(5) N. 210. quær. 1. — (6) Lib. 4. n. 216. v. sed hic. — (7) N. 210. quær. 2.

66. Notandum 5. non posse iudicem cum commissario partiri stipendium quod ad commissarium spectat, quia iudicis munus est commissarium eligere (1). Notandum 6. non posse iudicem recipere dona ex partibus; et hoc certum est si dona sint pretiosa, quæ a lege dicuntur *sportulæ*. Sed dubitatur 1. an iudex possit recipere esculenta, et poculenta, ætæ appellata? Multi admittunt cum Azor. Cajet. Sylv. Aug. Menoc. apud Salm. (2) ex L. Solet, §. Non vero, ff. de off. pret. et cap. Statutum. §. Insuper, de rescript. in 6. ubi permittuntur accipi esculenta sponte oblata modo hæc, (ut subiungit Glossa) nec directe, nec indirecte querantur. Sed negant Salm. n. 80. Sol. Nav. etc.; nam quoad L. Solet, illa correctæ fuit in Authentica §. Scriptum, et §. Jusjurandum; et quoad textum canonicum, dicunt quod ille tantum procedit pro iudicibus delegatis apostolicis, non vero pro aliis. Sed hæc distinctio mihi non suadet; dum nescimus percipere cur isti, et non alii iudices possunt id facere. Et ratio quam Glossa adducit in texto pro prima sententia, non est contemnenda: sicut, ait (Glossa), non est simonia, si Prælati regularis gratis recipit aliquid ab eo qui religionem ingredi cupit, uti habetur in cap. Delict. 30. de simon. in fine, ubi dicitur: *Illud tamen gratis recipi poterit, quod fuerit sine taxatione* (nempe Superioris gratis oblatum). Quia non supponitur Prælati pro re gratuito oblata velle admissionem ad religionem vendicare; sic pariter non supponitur iudex ob tenue donum sententiam injustam velle proferre. Hanc opinionem in opere reprobavimus (3); sed hic re diligentius perpensa, eam reprobare nescimus; saltem in hoc (ut ait de Lugo) (4) non debet reprobari consuetudo, ubi reperitur legitime præscripta.

(1) N. 217. v. certum. — (2) Salm. tr. 29. c. 4. o. 74. — (3) L. q. n. 284. — (4) Disp. 37. n. 137. v. quarta.

Non dubitatur quin Episcopi in visitatione diæcesis victus moderatas expensas recipere possint, uti habetur in c. Romana, §. Procuratores, de censib. in 6.

67. Dubitatur 2. an iudex, prolata sententia injusta, teneatur antequam damnatorium in se detur iudicium ad restituendum id, quod accepit pro ferenda tali sententia? Alii probabiliter affirmant, ut Sot. Medina, etc.; alii tamen ut Less. cum s. Antonin. Nav. et Lugo cum Mol. Vasq. Reb., etc. (5), (et Salm. vocant hanc opinionem æque probabilem) etiam probabiliter negant, quia juxta legem naturalem posita opera male promissa, juste recipitur pretium, ut dictum fuit Tract. 10. num. 125. Opionunt Adversarii L. 26. ff. de verb. oblig. et L. Pacta, 6. de pactis, ubi sic dicitur: *Pacta contra leges, vel bonos mores nullam vim habent.* Item opponunt c. Statutum, §. Si quid, de rescript. in 6. ubi imponitur restitutio pretii accepti, ac ne illud possit remitti. Sed respondet Lessius, quod licet ipsæ leges irrita faciant pacta turpia, ita ut nullam inducant obligationem antequam ponatur opus turpe promissum, posito tamen opere, licet auferant actionem talibus pactis agendi in iudicio, sed non auferunt (saltem expresse) naturalem obligationem, nec pretium acquisitum irritant. Et etiamsi adesset lex præcipiens restitutionem ante iudicium damnatorium, saltem requireretur sententia declaratoria juxta id quod dictum est Tract. 2. n. 25. (6).

68. II. Quoad scribas, intelligendo eos qui testes examinant, et partibus copias authenticas exhibent; hi peccant si augent aut minuunt depositiones, aut omittunt examinare aliquem testem jam productum; si occultant aliquam scripturam præsentatam, aut copiam retineant exhibere; si, cum aliqua scriptura præsentata

(5) Less. l. 2. c. 44. n. 55. Lugo disp. 37. o. 134. — (6) Lib. 4. n. 216.

PUNCTUM II.

DE ADVOCATIS, ET PROCURATORIBUS.

est, aliam fictam loco ejus supponunt. Item peccant, si exigunt stipendium ultra taxam. Dicunt in hoc tamen de Lugo, Turrian. Salm. et Coreglia, cum Mol. et Dian. hodie non peccare scribas, si aliquid exigunt ultra taxas antiquas, quia hodie aucta sunt rerum pretia, unde non sufficit ad vitam sustentandam illud stipendium, quod dudum sufficiens erat (1); et si taxa antiqua hodie est injusta, ait Coreglia, cura Sanch. et Macado, ne obligare quidem iuramentum taxæ observandæ. Cæterum communiter omnes dicunt ultra justum pretium non posse scribam aliud recipere a partibus, etiam titulo donationis, quia tales largitiones nunquam sunt spontaneæ, Navarr. Rodriq. Salm., etc. Attamen si aliquem laborem extraordinarium adhiberet, tunc potest aliquid amplius accipere. An autem commissarius plures procuraciones assus executum, possit a singulis debitoribus totum stipendium diurnum exigere? Affirmant Lugo, et Less. 2. exemplo tabellarii qui aliquo missus ad efferendas litteras, potest sine stipendio ab aliis, qui ei litteras dant eodem ferendas, exigere, ut dictum est *Tract. 10. n. 209*. Sed hoc negant Sanch. Tamb. Dian. Salm. etc. dicentes quod salarium diurnum non datur commissario pro numero executionum, sed pro sua opera trinusque diei, excepto, si pro executionum numero labor esset extraordinarius (3). Sed tamen hic oportet distinguere, quia Sanch. et Salmant. loquuntur, cum commissario taxatum est pretium pro occupatione sua cujusque diei; et tunc certe (ut concedit Lugo) non potest ille plus eo exigere. Sed cum commissiones essent disparatæ, et assignatum esset salarium speciale pro qualibet procuracione, recte dicit Lugo, posse commissarium exigere plura salaria, pro qualitate executionum; et hoc est quod sentit etiam Lessius.

(1) N. 230 et 231. — (2) Lugo de jus. d. 37. n. 438. Less. 1. 2. c. 24. n. 28. — (3) L. 4. n. 217.

69. An monachi, et clerici possint agere advocatos. Et quando advocatus tenetur defendere.

70. Quas causas potest defendere, et quanto salario, etc.

71. Si causa est justa, etc. Si conveniatur de salario in liti prosecutione, aut pactio fiat de quota litis.

72. De procuratoribus, si habent advocatum gratis. Si ipsi se offerant, etc.

69. In primis quoad advocatos, notandum, 1. monachis, et clericis in Sacris vetitum esse alias defendere lites, quam proprias, et propinquorum, aut miserabilium (vide quod dictum est n. 60.). Notandum 2. quod in causis criminalibus potest advocatus defendere reos etiam nocentes, quia reus semper potest licite effugere, ut suam poenam vitet donec damnatus non est, aut saltem convictus; sed in causis criminalibus dubiis non potest advocatus defendere actores (4). Notandum 3. quod advocatus tenetur defendere eum qui est in extrema necessitate etiam cum incommodo suo gravi (non autem gravissimo), cum aliud remedium non apparet; Sanch. Castropal. Salmant. et alii communiter cum s. Thoma (2). In necessitatibus vero gravibus etiam tenetur defendere pauperes, sed non cum gravi incommodo; intelligitur semper ac habet superfluum suo statui. In necessitatibus communibus, sufficit ut eis det aliquid ex superfluis (5).

70. Notandum 4. quod advocatus potest certe defendere causas æque probabiles, sive actorum, sive reorum; et cum agitur de reis potest etiam minus probabiles. Dubium est an possit defendere causas actorum, quas ipse videt esse minus probabiles? Nonnulli id negant; sed probabilius cum communiori affirmant Lugo, Azor., Sanch. Busemb., etc. quia illa causa quæ tunc sibi videtur minus probabilis, potest judici videri, imo

(4) L. 4. n. 222. — (5) 2. 2. q. 74. l. 4. — (6) L. 4. n. 224.

postea veri probabilior. Tenetur tamen tunc suum clientem certiore facere de minori probabilitate suæ causæ (1). Notandum 5. quod si conventum est de pretio salarii, et cliens litem omissam faciat, bene potest advocatus de integro salario contendere, ut recte dicunt Salmant. cum Sayro, juxta id quod diximus *Tract. 7. n. 7. ad 4.* Hoc tamen intelligitur, modo non eveniret aliqua justa causa litem intermittendi (2). Notandum 6. quod si advocatus pactione conveniat cum cliente de annuali salario pro omnibus ejus causis, potest illud exigere, licet nullæ lites occurrerent; nam si postea plures exurgerent lites, ille non potest majus stipendium quærere, modo aliquis extraordinarius labor non requireretur. Si autem advocatus ægrolaret diutius, dum lites aguntur, debet ille saltem pro illo tempore salarium remittere (3).

71. Peccat advocatus 1. si defendit aut prosequitur causam certe injustam quoad proprietatem, licet esset justa quoad possessionem, quia sicut reus non potest tunc retinere rem, ita nec ille potest eum tueri. Si vero causa est injusta, advocatus tenetur restituere damna tam parti adversæ, quam suo clienti, si huic injustitia erat ignota. Ideoque antequam sibi onus causæ defendendæ suscipiat, tenetur sedulo meritum causæ perpendere, et clientem certiore facere de statu et qualitate illius (4). Peccat 2. si paciscitur de pretio, dum lis actitatur, ut habetur ex cap. *Infames*, 3. q. 7. Ille debet conventionem facere de salario, vel prius, vel postea, quia in decursu litis conveniendo, de facili cogi potest cliens, ut acquiescat solvendo pretium valde excedens. Si autem salarium esset certe justum, Salm. cum Navar. nesciunt eum damnare (5). Tanto magis peccat advocatus, si paciscitur de quota litis, v. g. de ter-

(1) N. 222. — (2) N. 225 v. notand. 2. — (3) Ibid. v. notand. 3. — (4) N. 223. — (5) N. 224.

tia parte, aut quarta, si causa obtinetur, ex L. *Sumptus*, ff. de pactis, et L. *Litem*, c. de Proc. Nam tunc adest periculum totis viribus conandi litem superare, aut per fas, aut per nefas. Sed si pretium esset certe justum, neque ad restituendum eum damnant Lugo. Nav. Laym. Filliuc. et Sanch. cum Henriq.; dicunt enim ex pacto tunc non teneri clientem solvere pretium, de quo conventum est, quia tale pactum reprobatum est per leges; sed non propterea tenetur advocatus restituere quod accepit (6). Peccat 3. si plures suscipit causas, quam potest commode illis incumbere, nisi de illis certum faciat clientem. Peccat 4. si aperit parti adversæ arcana partis quam tuetur; modo (aliqui limitant) si secus fieret, pars adversa subitura esset injuste grave damnum; sed hanc limitationem alii non admittunt cum s. Thoma (7). Peccat 5. si dolis, aut dilationibus ad rem non facientibus utatur. Dicit in hoc tamen Sanch. (8) cum Silvest. Armil. Covar. Tap., etc. quod si ejus causa est manifeste justa, modo nullam falsitatem producat, bene potest uti dolis (vel ut melius dicat, dilationibus emendicatis), ut injustis dolis adversarii occurrat; citat etiam s. Thomam (9) qui ita dicit: *Advocato licet prudenter occultare ea, quibus impediri possit processus ejus*. Sed si causa non esset manifeste justa, nescirem quomodo possem permittere dilationes ad rem non facientes, quibus nonnulli indifferenter utantur, (eas vocant *gubernationem causæ*) nisi in solo casu, quo timeretur probabiliter de injustitiæ sententiæ, quia adesset aliquis iudex ob humanos respectus parti adversæ valde affectus.

72. 2. Quoad procuratores notandum 1. quod si procurator habet advocatum aut scribam, qui operam suam gratis exhibet tantum illius cau-

(6) N. 224. v. nec licet. — (7) 2. 2. q. 74. a. 3. ad 2. — (8) Sanch. cons. 1. 6. c. 7. d. 8. n. 4. — (9) Cit. art. 3. ad 3.

sa, bene potest pretium quod ad illos spectaret sibi exigere, secus vero si illi salarium remittunt clientis causa. Notandum 2. quod si procurator substituit alium procuratorem, bene potest dividere cum illo salarium, modo illum admoneat de eo quod agendum est, et causæ periculum in se suscipiat, casu quo ob alterius negligentiam causa caderet. Notandum 3. id quod aliqui dicunt, nempe non posse procuratorem salarium accipere, si ipse se sponte offert adesse causæ, saltem cum cliens est sibi conjunctus, aut amicus. Sed ego nescirem clientem liberare ab omni onere satisfactionis, nisi constaret quod procurator omnes suos labores remittere voluisset, et quod ipse eam donationem acceptaverit; secus procurator semper habet jus ad mercedem quam meretur (1).

PUNCTUM III.

DE ACCUSATORE, TESTIBUS ET REO.

73. De accusatoribus. Quando debet fieri accusatio, aut denuntiatio. An custodes, etc.
74. Clerici quando possunt accusare. Et an debeat præcedere correctio. Præsertim si in communitate vivitur.
75. De monitoriis.
76. De denuntiationibus Hæreticorum.
77. De blasphemis hæreticis.
78. De superstitionibus.
79. De testibus. Quando tenentur, etc.
80. Qui omittit dicere veritatem.
81. Qui occultat veritatem.
82. De reis. Reus quando teneatur confiteri.
83. An cum pœna est magna.
84. Si falsum delictum sibi imponit.
85. Si falsum delictum imponit accusatori.
86. An reus possit resistere; et an teneatur fugere, etc.
87. An possit carcerem effringere; et an custodem pecunia corrumpere. An alii possint auxilium ei in hoc præbere, etc.

73. Et 1. circa accusatorem multa add. scribunt, quæ in opere nostro observari possunt; at quia illa potius

(1) I. 4. n. 233, 4.

ad forum quam ad conscientiam pertinent, hic omitta facimus; adnotemus tantum aliqua magis præcipua. Notandum 1. aliam esse *accusationem*, aliam *denuntiationem juridicam*, aliam *denuntiationem evangelicam*, sive paternam. *Accusatio* est illa quæ fit Superiori tamquam judici, ut reus puniatur, cum obligatione probandi delictum, et pœnam incurrendi, nisi probetur. *Denuntiatio* juridica fit superiori tamquam judici, sine tamen obligatione probandi delictum. *Denuntiatio* vero *evangelica*, sive paternam, est quæ fit superiori uti patri. Notandum 2. quod cum agitur de evitando damno communi, quilibet tenetur accusare delinquentem, ut cum delictum esset perditionis, hæresis, aut latrocinii in publica via, et hujusmodi: et in istis casibus, ut dicit Sanch., potest aliquando iudex juste offensum ad offensorem patefaciendum obligare, ut damno publico caveatur. Dicunt tamen Sotus, Cajet. Sanch., Lugo, Salm., etc. ordinarie sufficere denuntiationem facere, quia de hoc satis contenti sunt Superiores (2). Talis obligatio etiam intercedit cum agitur de evitando innocentis damno, semper ac gravi incommodo non esset denuntiandi. Illi tamen qui stipendio locati sunt a republica, aut a dominis, ut denuntient, aut accusent delinquentes, tenentur ad hoc etiam cum gravi incommodo, alias debent satisfacere damnum quod ex tali denuntiationis omissione oritur. Dubitatur an agros, aut gabellarum custodes, nisi denuntient, teneantur solvere pœnæ valorem, quæ, si denuntiassent, exacta fuisset? Multi, ut Sotus, Molina, Laym. etc. affirmant; sed multi alii communius negant, ut Aror. Less. Lugo, Sanchez, Navar. Salm., etc., quia (ut dicunt) ipsi pœcant quidem contra justitiam legalem, non autem contra commutativam respectu pœnæ; dum fiscus, aut domini non acquirunt jus ad pœnam, nisi post sententiam; tanto magis quod finis legis nihil aliud est, nisi ut domini remaneant indemnes; unde sufficit, ut custodes restituant tantum gabellarum valorem, qui solvendus erat, aut damnum illatum (1).

tentiam; tanto magis quod finis legis nihil aliud est, nisi ut domini remaneant indemnes; unde sufficit, ut custodes restituant tantum gabellarum valorem, qui solvendus erat, aut damnum illatum (1).

74. Notandum 3. quod cum agitur de reparando damno proprio, aut propinquorum usque ad quartum gradum, aut Ecclesiæ, licite possunt clerici accusare delinquentes, etiam in causis sanguinis; modo expresse protestentur se nolle pœnam corporalem, sed solam damnorum restorationem (2).

Notandum 4. quod quando delictum vergit in damnum commune, licet sit occultum, debet denuntiari, prætermissa correctione, præsertim si delictum sit hæresis, ut habetur ex propos. 5. damnata ab Alexand. VII. Sed si delictum redundaret in damnum solius delinquentis, debet tunc præmitti correctio juxta Evangelium; sed si illa non prodesset, licet in Evangelio dicatur, quod debeat repeti coram uno aut duobus testibus, nihilominus si in aliqua religiosa communitate versatur, dicitur. Thomas (3) cum s. Augustino tunc expedire denuntiare delictum Prælati priusquam aliis: quia (ait s. Doctor) *Prælati magis potest prodesset, quam alii* (4). Imo Angelicus alibi (5) animadvertit, quod cum Religiosus videt correctionem futuram fore utiliore per Prælatum, quam per se, tunc potest statim ipse denuntiare delinquentem Prælati: nam in secreta correctione magis principalis finis est fratris emendatio, quam illius famæ conservatio; et idem dicunt s. Bonav. s. Antonin. Sanch. Sot. Castrop. Laym. etc. (6). Et rationabiliter subjungunt Laym. Sanchez et Suar. quod cum delictum (sive sit grave, sive leve, non adhuc est emendatum, et timetur relapsus,

(1) N. 237. — (2) N. 238 v. 4. infimicus. ad 6. — (3) 2. 2. q. 33. a. 8. ad 4. — (4) Vid. I. 4. n. 242. — (5) Quodlib. 44. a. 13. — (6) I. 4. E. 243.

semper melius erit a principio illud denuntiare Superiori, qui prudens judicatur (ut plerumque æstimari debet; nisi constet de contrario), qui semper melius aliis reparare potest; tanto magis quod omnia delicta particularium in communitatibus religiosis (ut p. Suarez) fere semper redundant in commune damnum, aut propter scandalum, aut propter infamiam, quam religio potest sufferre. Qua de re merito a Pontificibus approbata fuit regula Societatis Jesu, ut quisque Religiosus deferre possit ad Superiorem delictum, quin aliquam correctionem præmittat (7).

75. Notandum 5. quod cum per edictum, aut monitorium publicum præcipitur denuntiare aliquod delictum, non adest obligatio denuntiandi illud, nisi quando delinquens est difamatus, aut saltem si habeatur indicium, aut cum est in damnum communitatis, aut tertii; sed cum hac differentia, quod cum delictum est tantum in damnum tertii, debet præmitti correctio, et non adest obligatio denuntiandi cum damno proprio; sed cum delictum est in damnum commune, totum contra; tunc enim non tenetur præmittere correctionem, et quilibet denuntiare tenetur, etiam cum proprio damno (8). Hoc valet pro monitoriis in generali, sed loquendo de monitoriis particularibus, pro quibus Episcopus excommunicationem fert (ut concessit s. Pius V. in Bulla *Sanctissimus*), in injuste retinentem, aut non revelantem intra certum tempus eum qui retinet, alterius bona, intellige notabilis valoris) ablata, aut inventa, in hoc debet adverti, cum *Instrukione confess. tyron.* et cum Barbosa (9), qui citat alios a. fere communiter uniformes, non teneri denuntiare: 1. Ipsum furem. 2. Eum qui furem quidem scit, sed sine gravi proprio incommodo denuntiare non potest.

(7) N. 245. quær. 3. et 4. — (8) Lib. 4. n. 218. — (9) Instruct. p. 2. n. 265. Barb. de pot. Episc. alleg. 96 ex n. 44. ad 67.

3. Eum qui cogi non potest ad testimonium ferendum, ut filius, uxor, parens, et *Instructor* præfatus cum Bonac. dicit idem de conjunctis usque ad 4. gradum, et omnium eorum, qui sunt de familia ejusdem qui rem detinet: sed non excusat servos, quoties ab illorum servitio sine gravi incommodo discedere possunt. Infames tamen, licet fidem non faciant, tenentur denuntiare. 4. Eum, qui solus scit factum, et non potest alium habere testem, u. probet illud. 5. Eum qui nescit certa scientia, aut qui a personis dubiæ fidei scivit, aut non meminit a quo audivit, aut si scivit ab eo qui jam denuntiavit. 6. Eum qui juste compensavit pro suo credito. 7. Eum qui tempore monitorii existeret extra diocesim; non autem qui a diocesi proficiscitur antequam terminus monitorii spiret. 8. Eum qui delictum cognovit secreto naturali commisso, aut promisso. Dicunt tamen nonnulli canonistæ apud Riccium (1), ut Felin. Abb. Rip. etc. laicos teneri denuntiare furem, licet sciverint secreto; sed theologi communiter, ut Sotus, Azor. Salm. Navarr. Filliuc. Arag., etc. cum s. Thoma (2) docent oppositum. Potest emanari monitorium etiam pro scripturis authenticis occultatis, licet non sint partis, sed tertii; modo hic tertius non sit in causa, ut dicit idem *Instructor*, ex cap. 1. de probat.

76. Notandum 6. circa obligationem denuntiandi hæreticos, si isti tantum sunt de hæresi suspecti, ut sunt confessarii sollicitantes ad turpia, sortilegia patrantes, Sacramentis abutentes, duas uxores ducentes, Sacramenta ministrantes sacerdotio non initiati (alii addunt sacerdotes sigillum frangentes sacramentale, sed hoc communius negant Lugo Less. Mol. Silvest. et Bonac., quia citatio dumtaxat ad obedientiam eum constringit non autem ad justitiæ actum (7).

(1) Lib. 4. in praxi, de monit. n. 22. et 43. — (2) 2. 2. q. 70. a. 4. ad 1.

obligatio denuntiandi cum gravi damno proprio. Et probabiliter, ut dicunt Lezana, Bord. Dian. Homob. etc. etiam excusantur a denuntiando omnes conjuncti usque ad 4. gradum, quia in hoc semper adest grave damnum aut incommodum. Secus autem si sunt hæretici formales, ut tenendum est cum Suar. Salm. Fel. Potest., etc. contra alios, quia hæresis est lues quæ semper in damnum commune redundat. Ideoque isti denuntiandi sunt etiam cum damno proprio: et non tantum a fratribus, sed etiam ab uxoribus, filiis et a parentibus juxta sententiam communissimam Azor. Bonac. Ronc. Salm. Dian. Viva (3).

77. Notandum 7. præsertim circa blasphemias, aut propositiones hæreticales, quod quando illæ prolatae sunt serio et advertenter, adest obligatio denuntiandi intra mensem, ut dicit præfatus *Instructor*, contra Salmant. qui volunt intra sex dies; sed Salm. loquuntur de legibus particularibus Hispaniarum. Dictum est serio et advertenter, quia non adest obligatio denuntiandi propositiones, aut blasphemias prolatae ex ignorantia, aut lapsu lingue, aut eo iracundiæ impetu, ut proferentem extra rationis usum abriperit, aut prolatae sine pertinacia, quæ semper necessaria est ut ad denuntiandum obligationem inducat, ut dicunt iidem Salm. cum aliis (4). Olim ex Concil. Lateran. erat obligatio denuntiandi omnes blasphemias etiam simplices; sed ut dicunt Sanch. Tamb. et Mazzotta, hodiæ hæc obligatio abiit in desuetudinem, saltem ut volunt Salmant. cum Bonac. Trull. etc. cessat hæc obligatio, si delinquens emendatur per correctionem (5).

78. Notandum 8. quod, generaliter loquendo, debent etiam denuntiari superstitiones, cum sunt qualificatae, nempe cum sunt factæ cum

(3) Lib. 4. n. 249. et 250. — (4) N. 252. et l. 3. n. 423. — (5) L. 4. n. 252. et 254. notand. 2.

pacto aut invocatione expressa demonis, aut eum adorando, aut certos psalmos aut preces recitando quibus videtur in auxilium invocari ille; aut hostiis consecratis, chrismate, aut oleo sancto abutendo, aut si illas ex professo docuerint vel docti fuerint; aut si effectum consecutæ sint. Dictum est generaliter loquendo, quia in regno nostro, quoad sortilegia a sæcularibus patrata, ex insinuatione nostri regnantis regis Caroli, nulla adest obligatio eos denuntiandi ad tribunal ecclesiasticum, nisi cum intercederet Eucharistiæ, aut olei sancti abusus (1). Notandum tandem quod in eos qui culpabiliter omitunt denuntiare, adest excommunicatio, sed ferendæ sententiæ; nec est reservata, ut advertunt Bonac. Lugo Fel. Potestas etc. (2).

79. 2. Quoad testes, omissa faciemus hic ea quæ ad forum pertinent. Notabimus dumtaxat 1. testem non teneri veritatem fateri, ut dicit s. Thomas (3), nisi cum ea opus est secundum charitatem ad reparandum aliquod grave reipublicæ aut proximi malum, aut ut pareatur iudicis mandato, qui legitime eum interrogat, nempe cum semiplena habetur probatio publicitatis delicti, aut indiciorum evidentium, etc. alias non tenetur testis ad deponendum quod scit (4). Sic pariter non tenetur, quando inde proveniret sibi, aut suis aliquod damnum, aut cum sub naturali secreto factum cognovisset, ut dicit s. Thomas l. c. art. 2. modo revelatio non expediret ad vitandum commune damnum, aut ut liberaret proximum ab aliquo futuro damno (5).

80. Notandum 2. quod si quis advertenter falsum testatur, et ejus depositio est damni alterius causa, nemo dubitat quin totum damnum restituere teneatur (6). Sed dubitatur 1. an peccet, et teneatur ad restitu-

(1) N. 253. — (2) N. 254. v. notand. 3. — (3) 2. 2. q. 70. a. 4. — (4) l. 4. n. 261. ad 267. — (5) Vide hæc, et alia n. 268. — (6) N. 270.

tionem testis, qui veritatem fateri renuit, in casu quo tenetur eam aperire ex justitia, aut ex charitate? Oportet distinguere: si iste effugit ne citetur, peccat contra charitatem non autem contra justitiam; quia de re nihil tunc tenetur restituere, ut fatentur omnes. Si autem citatus jam elabatur, nonnulli eum obligant ad damnum; sed communiter, et probabilius negant Lugo Less. Mol. Silvest. et Bonac., quia citatio dumtaxat ad obedientiam eum constringit non autem ad justitiæ actum (7).

81. Dubitatur 2. an ad restitutionem teneatur testis, qui a iudice legitime interrogatus veritatem celat, quin falsum testetur, v. gr. dicendo se nihil scire? Multi affirmant, ex eo quia, posito iudicis præcepto, ex justitia tenetur testis veritatem fateri. Sed probabiliter negant Molina Less. Bonac. Lugo Raynaud. et alii propter eandem superius allatam rationem, quia iudicis præceptum testes ad testificandum non obligat ex justitia, sed solum ex obedientia. Hinc infert Ciera (8) cum de Januariis hunc ne casum quidem reservatum incurrere, quia reservatio (ut ait) afficit falsum cum positivo mendacio, non autem negative testantem. Dicit tamen Bonac. quod si testis jurat se quod scit fassurum, tunc tenetur ex justitia veritatem aperire propter jurandum promissorium quod præstitit. Sed huic probabiliter respondet Lessius, quod testis jurando veritatem dicturum, non intendit se ligare justitiæ, sed tantum religionis vinculo, quæ religio non obligat ad restitutionem (9).

82. 3. Quoad reos, Notandum 1. quod non tenetur reus suum delictum confiteri, si iudex non est legitimus, aut nisi legitime interroget, id est (ut dictum est) nulla præcedente saltem semiplena probatione, aut infamia, aut indiciiis manifestis

(7) ib. dubit. 1. et 2. — (8) De casib. reser. d. 7. n. 62. — (9) l. 4. n. 270. dub. 3. Alia spectantia ad forum vide n. 272.

delicti, ut inquit s. Thomas (1): *Aliud est veritatem tacere, aliud falsitatem deponere. Quorum primum in aliquo casu licet, non enim aliquis tenetur omnem veritatem confiteri, sed illam solum, quam ab eo potest requirere iudex, iuxta cum processit probatio semper.* Et etiam in dubio an iudex legitime interroget reum, non tenetur respondere, quia ille, cum etiam possidet ius ad propriam vitam et famam, in dubio prosequitur possidere ius ad illius conservationem, usque dum non constat de legitima interrogatione; ita communissime Sotus Less. Laym. Cajet. Sanchez Lugo Navar. Busemb. Salmant. contra Palud. et Silvest. (2).

83. Sed quaeritur 1. an reus legitime interrogatus, ante sententiam teneatur suum delictum fateri cum timore magnæ poenæ? Affirmant Sot. Less. Sanch. Salmant. etc. cum s. Thoma (3), quia iudex, cum interroget legitime, habet ius veritatem sciendi. Sed negant multi alii, Suar. Lugo, Sa Peyrin. Villal. Elb. Busemb. qui putant non adesse hanc legem tam duram et imbecillitati humanæ quasi impossibilem, ut quis teneatur delictum confitendo, quasi ex se vellet damnari gravi poenâ (mirum mortis, trirremium, carceris perpetui, aut perpetuæ infamiae etc.); nisi esset, ut damno communi consuleretur, v. gr. hæresis, rebellionis etc. Et si probabile est talem non adesse legem, probabile pariter est iudicem ius non habere ad exigendum in eo casu a reo veritatis testationem. Prima sententia est probabilior, hanc tamen secundam improbabilem vocare non possumus: ceterum communiter dicunt Sanch. Salm. cum aliis, confessarium in eo casu non debere reum obligare ad delictum suum confiteri dum, cum videtur quod difficulter poterit eum ad hoc inducere, et scit eum esse in

(1) S. Th. 2. 2. q. 59. art. 2. — (2) 1. 4. n. 272 et 273. — (3) 2. 2. q. 69 a 1. ad 2.

bona fide (4). Dictum est autem ante sententiam, quia post eam jam iudicium completum est, unde reus non tenetur amplius confiteri, ut dicunt Laym. Sanch. Salm. etc. Imo subjungunt quod ne ante sententiam quidem tenetur reus suum patefacere delictum, nisi iterum interrogetur. Sed huic probabilius contradicunt Sot. Navar. Sayr. et alii communiter (ut fatetur ipse Sanchez), quia ante sententiam perseverat iudicis præceptum (5).

84. Quaeritur 2. an graviter peccet innocens, qui sibi delictum capitale imponit, ne gravi tormento torqueatur? Negant Less. Sot. Tol. Silvest. Busemb., etc. quia non tenetur quis vitam tanto incommodo servare, juxta id quod dictum est, Tr. 8. n. 2. in fin. Excipit tantum Busemb. cum Tanner. casum, quo ex tali confessione damnum commune emanaret, aut familiæ infamia. Affirmant contra, et quidem probabilius Molin. Lugo Nav. et Covar. et licet Lugo primam sententiam habeat ut probabilem propter patronorum auctoritatem nihilominus hanc absolute tueretur. Ratio est, quia licet mediis adeo duris non teneatur homo suam vitam tueri, attamen non potest positive cooperari morti suæ injustæ, dum ipse non est suæ vitæ dominus. Hinc recte infert Molina, quod reus etiam post confessionem tenetur dicta revocare, semper ac illo modo possit mortem impedire. Sed hic pariter dicit quod si reus sit in bona fide, non debet confessarius eum obligare, ut se retractet, cum periculo quod ille, ut vitet tormenta, peccet formaliter, denuo delictum quod non patravit, sibi imponendo (6). Sed si reus denunciavit alium innocentem, nemo est qui dubitet quin teneatur se revocare, licet quodcumque tormenti genus subiturus fuisset (7).

85. Notandum 3. nunquam reo

(4) 1. 4. n. 274. — (5) ibid. in fine. — (6) Lib. 4. n. 275. — (7) N. 276. ad 3.

licere, licet esset innocens, accusatorem aut testem falso crimini dare, ut causam tueatur, ut certum et ex prop. 44. ex proscriptis ab Innoc. XI. Contra certum est licere delictum occultum, sed verum, accusatoris aut testis prodere, quia hoc absolute conducit, ut sua innocentia cognoscatur, et ut ipse grave damnum vitet; ita communiter Sanch. Milant. Roncagl. Salm. et Viva (1). Vide dicta Tr. 41. n. 7. et idem dicunt Sanch. Roncagl. Salm. et Coregia, cum rei delictum esset omnino occultum, quia testis deponendo de delicto penitus occulto, idem est ac si testaretur de falso. Et hoc, ut subjungunt Lugo Milant. et Viva, etiam procedit si testis non testificaretur ultronee, sed a iudice arcessitus (2). Notandum 4. quod si delictum est ex exceptis, tenetur reus, etiam non interrogatus, complices revelare; secus si delictum non est ex illis, tunc nec tenetur nec potest, si illorum delictum est omnino occultum. Dicunt tamen Laym. Less. et Busemb. si tormentorum vi eos prodatur, non peccare (3).

86. Notandum 5. quod reus injuste damnatus, non potest satellitibus obsistere *vim vi repellendo*, v. g. occidendo, aut vulnerando, ut constat ex prop. 18. Alexand. VII. Sed potest quidem positive obsistere, ut ex satellitum manibus liberetur, modo non adsit scandalum, aut gravis perturbatio, ut docet s. Thomas (4). Secus, si adhuc non est condemnatus, sed carceribus detinetur: aut si iuste est morte damnatus (ut dicit ipse s. Doct. 1. c. ad 2.), quia sententia solum damnat ne obsistat, non autem ne fugam arripiat, non potest jam tunc resistere, potest vero licite fugere e carceribus; et idem dicunt Sot. Tol. Cajet. Roncagl. Salm. etc. communiter de poena ad triremes, aut ad flagella, aut carcerem perpetuum; modo carcer non sit ille in poenam jam designatus, ut communiter dicunt dd. Sed Lugo Sanch. Less. Nav. et Sal-

(1) N. 277 resp. 2. — (2) Ib. v. sed quid. — (3) N. 278. — (4) 2. 2. q. 69. a. 4. in fin.

mant. (contra Vasq. etc.) excusant damnatos qui e triribus fugiunt. Quaeritur autem an reus resistere possit, si sententia fuisset iusta secundum externas probationes, sed injusta secundum veritatem? Alii negant; sed Lugo et Roncaglia non improbabilius id admittunt, quia præsumptio cedere debet veritati innocentiae, quæ dat ius ad defensionem, modo id fieri possit sine scandalo et perturbatione, ut supra dictum est (5). Dicunt autem aliqui quod morte damnatus tenetur fugere, si potest; sed hoc recte negant Sot. Silv. Sa Salm. etc. quia iuste potest manere in carcere, præsertim si id agat, ut sui peccati piacularem luat poenam (6).

87. Cum igitur e carcere possit damnatus fugere, potest eum etiam infringere; dum cui permittitur finis, conceduntur etiam media: ut dicunt Sot. Cajet. Lugo Tol. Less. Salm. et Ron. Nec ideo ad damni refectionem tenetur, quia tale fractionis damnum per accidens evenit ut subjungunt Salm. cum Valent. Bann. et Sayr. Dicunt insuper Salm. Roncagl. Tamb. etc. quod potest reus etiam pecuniis corrumpere custodem; sed huic acquiescere non valeo, dum nunquam licet proximum ad actionem intrinsece malam inducere; qualis esset si carceris custos eum aperiret, suo in officio delinquendo (7). Cum autem liceat reo fugere, licebit quoque aliis ei suppeditare funes, limas, aut alia instrumenta, ut fugiat; sicut docent Sylvest. Vasq. Less. Lugo Sanchez Roncagl. Busemb. Salmant. etc. contra Sotum; modo fuga, ut recte limitant Salmant. et Roncagl. non obfuturâ fuisset rei publicæ, v. gr. si latro esset viarum grassator. Nemini contra fas est carceres infringere, ut liberet damnatos: Roncagl. et Busemb. cum communi (8). Quomodo se gerere debeat confessarius cum damnatis morte, observa quod dicitur *Tract. ult. punct. 8.*

(5) 1. 4. n. 284. v. sed. — (6) 1. 4. n. 281. — (7) N. 282. — (8) N. 285.

TRACTATUS XIV.

DE SACRAMENTIS IN GENERE ET PRÆSERTIM DE BAPTISMO
ET CONFIRMATIONE

CAPUT I.

De sacramentis in genere.

1. De attentione et intentione.
2. Quæ intentio requiritur in ministro.
3. De administratione sub conditione.
4. An denegandum sit Sacramentum peccatori.
5. Quando Communio.
6. Si sponsi sunt in peccato.

1. De Sacramentis in genere sermo erit fusi in appendice 3. de *examine Ordinandorum*. Hic tantum adnotabimus nonnulla principaliora, quæ ibi breviter tacta sunt in quantum ad Ordinandi notificationem sufficient, sed respectu confessarii animadversione majore indigent. Notandum 1. quod Croix in ministro, præter intentionem, in conficiendo Sacramento etiam requirit attentionem, ut valide conficiat. Sed hæc opinio est singularis et valida ratione minime fulcitur, quia si hoc esset, sequeretur quod a ministro voluntarie distracto, licet adesset intentio virtualis, Sacramentum non conficeretur; sed in confesso est apud omnes ad Sacramenti validitatem nihil aliud requiri, nisi materiam, formam, et intentionem ministri: ideoque docent Suar. Lugo, etc. cum ipso Croix, quod, licet minister distraheretur, quoties adest intentio ipsius, certe conficitur Sacramentum (1). An autem graviter peccet minister se voluntarie distrabens in Sacramentorum confectione, communis est sententia inter Sacramentis venialiter peccare, modo errandi periculum absit: sed in Eucharistiae consecratione dicunt Conc. et Tambur. (adversus Croix et Mazz.) graviter peccare (2).

2. Notandum 2. certum esse non sufficere intentionem habitualem mi-

(1) 1. 6. n. 44. et 1. 4. n. 477. v. 3. ratio 2 et Croix l. 6 p. 4 n. 85. — (2) N. 44 y. utrum.

nistri, et tanto minus interpretativam, sed requiri actualem, aut saltem virtualem. (Quænam autem sit actualis, et quænam virtualis, aut habitualis, aut interpretativa, vide app. 3. n. 9. de *exam. Ordin.*) Sufficit tamen intentio coacta, nempe timore extorta, qui timor non tollit voluntarium. Non obstat autem ministri error circa personam, v. g. putans absolvere unum, et absolvit alium (3). Hæc certa sunt: quod dubitatur est, an sit validum Sacramentum collatum cum materia et forma, sed sine intentione faciendi quod facit Ecclesia? Lutherus universe affirmabat, etsi actio ex joco fiebat, sed hoc a Trid. Sess. 7. Can. 11. proscriptum fuit. Alii vero, ut Gonet. Juvenin. Contens. Serry Milante, etc. affirmant, cum actio serio ponitur. Sed vera sententia docet necesse esse intentionem ritum sacramentalem exercendi, quam Ecclesia a Christo Domino edocta facere intendit; ita Bellarm. Suar. Vasq. Tourn. Petroc. Conc. Antoine Salmant Lugo Bon. et alii innumeri cum Bened. XIV. (4). Cardinalis Bellarminus dicit contrariam opinionem nihil ab illa novatorum distare; Card. de Lugo pariter dicit illam ab omnibus rejici, et non multum differre a Lutheri errore; et p. Vasq. vocat jam damnatam. Contra nostra sententia primo probatur ex Trid. Sess. 14. cap. 6. de *pœnit.* ubi dicitur nullam esse absolutionem sacramentalem, si *sacerdoti animus serio agendi, et vere (nota) absolvendi desit*. Igitur præter actionem, etiam serio positam necesse est intentio absolvendi. Præterea probatur ex propositione 28. ex damnatis ab Alexand. VIII. quæ dicebat: *Valet Baptismus collatus a ministro qui omnem ritum externum formamque baptizandi ob-*

(3) L. 6 n. 49 v. sufficit. — (4) De Synod l. 7 c. 4 n. 9.

servat, intus vero in corde suo apud se resolvit, non intendo facere quod facit Ecclesia. Nec valet dicere propositionem loqui de ritu externo jocosum, quia talis propositio non erat hæreticorum quæ jam damnata fuerat a Tridentino, sed erat catholicorum, inter quos nemo unquam dixit sufficere ritum jocosum. Ratio autem principalis nostræ sententiæ est illa, quam adducit s. Thomas (1), nempe quod actio cujuslibet Sacramenti ad plura referri potest, v. g. ablutio in Baptismo potest referri ad extergendas aut corporis maculas, aut illas animæ, ideoque necessaria est ministri intentio, quæ actionis illius finem determinet, alioquin, si quis puerum lavaret solo fine ne sordidum illum videret, et diceret: *Ego te baptizo, sive lavo in nomine Patris, etc.* jam hic verus esset Baptismus in adversariorum sententia; quod non video quomodo dici possit. Hinc Angelicus alibi (2): *Si minister Sacramenti non intendit Sacramentum conficere, non perficitur Sacramentum*; saltem sapienter dicit Benedic. XIV. loco cit.: *Sacramentum juxta contrariam opinionem collatum, illicite esset collatum, et saltem certe sub conditione repetendum* (3).

3. Notandum 3. licere in casu necessitatis sub conditione Sacramenta conferre; et non solum Baptismum, ut expressum est in cap. 2. de *Bapt.*, sed cætera alia, ut dicunt communiter Castr. Suar. Coninch. Habert. Ronc. Salm., etc., contra Juven.; et non tantum in casu necessitatis, sed quoties adest gravis utilitas, aut justa causa, ut etiam communiter aa. citati fatentur contra Antoine. Contra sine justa causa esset culpa gravis; licet Tourn. et Salm. non damnant de mortali confessarium absolventem sub conditione, si pœnitens est dispositus pro majori cau-

(1) 3. p. q. 64. a. 8. — (2) Opusc. 5. De Eccl. Sacram. circa init. — (3) l. 6. n. 20. ad 22.

tionem suam, licet dispositum illum judicaret (4). Necesse non est autem ut conditio exprimat, sufficit si mente ponatur, ut communiter Castr. Tourn., et Salm. (5).

4. Notandum 4. non esse denegandum Sacramentum occulto peccatori publice illud petenti, ut docet s. Thomas (6), et ut exprimitur in cap. *Si Sacerdos de off. jud. ord.* Excipitur Ordo, quem etiam pro occultis potest Episcopus denegare, ut *append. 3. de exam. Ordinand.* num. 15.: contra debet denegari peccatori publico, etiam publice petenti (7). In dubio autem peccati et pœnitentiæ: si peccatum est certum et pœnitentia dubia, etiam denegandum est; secus autem si delictum est dubium (8). Si peccatum non est simpliciter publicum, sed est notum majori parti præsentium, et tantum unus vel alter probus nescit, probabiliter etiam potest denegari Sacramentum, ut dicunt Croix et Diana; sed probabilius non debet denegari, ut tenent Suar. et Bonac. vide dicta *Tractatu* 11. n. 11. (9). Sed si peccator petat Sacramentum in loco ubi delictum est occultum, licet alibi esset publicum, dicimus cum Cabass. Soto Vasq. etc. adversus alios non posse denegari, quia in eo casu eadem evenirent inconvenientia, ac si denegaretur Sacramentum peccatori, cujus delictum nullibi est publicum (10).

5. Notandum 5. quod, ut præscribit Rit. rom. (de *Sacr. Euch.*), debet denegari Communio publicis peccatoribus, quoties non constat etiam publice de eorum pœnitentia, et non prius quam scandalo aliis præstito consuluerint. Cui tamen dicunt Possevinus Sancier Busemb. et Croix, sufficere confessionem coram multis factam, ita ut brevi sit manifestanda aliis, modo non adsit occasio proxima auferenda; nam si talis occasio adest, publice jam nota, non debet dari pu-

(4) N. 27 et 28. — (5) N. 29. — (6) 3. p. q. 80. art. 6. — (7) Lib. 6 n. 50. — (8) N. 48. — (9) N. 45. — (10) N. 46.

blico peccatori communio, nisi remota occasione (1). An autem sacerdos possit timore mortis præbere peccatori publico Communionem; admittunt Bonac. Croix, etc.; sed nos cum Ledesma Conc. et aliis negamus, quia debet evitari potius Sacramenti injuria, quam proprium damnum. Nec obstat dicere quod, cum jam possit minister (ut supra dictum est) Communionem præbere peccatori occulto, ad vitandam ejus infamiam, tanto magis ad vitandam mortem propriam. Respondetur quod in tantum potest præberi peccatori occulto Communionem ut vitetur illius infamia, in quantum ejus infamia redundaret in damnum commune aliorum proborum, qui perspicientes peccatorem illum publice propter peccatum occultum esse diffamatum, possent facilius terreri a Communionem, timore ne ab aliquo imprudenti sacerdote expellerentur. Sed hæc ratio evitandi publicum damnum non procedit in casu nostro (2). Vide etiam *Tract. 15. num. 15.*

6. Notandum 6. quod parochus non potest licite assistere matrimonio sponsorum qui sunt publici peccatores, ut recte dicit Bened. XIV. (3) contra Laym. Lug. Croix, qui dicunt quod parochus tenetur ex sui officii munere assistere, et quod assistentia talis sit pure materialis. Nos vero dicimus sponso in tali statu non habere jus ad parochiassistentiam exquirendam, ideoque cum ille licite suam assistentiam possit denegare, tenetur denegare, ne illorum sacrilegii particeps fiat. Et eadem ratio currit de testibus; sed amplius parochus obstat quod ille tenetur ex justitia impedire peccata suarum ovium (4). Et hic advertendum quod, juxta Decretum Clementis XI. confirmatum a Benedicto XIV., parochus non debet ad publicationes procedere nisi prius examinet sponso, et sufficienter eos in rebus Fidei instruat.

(1) N. 47. et 48. — (2) N. 49. — (3) De Syn. l. 8. c. 44. n. 5. — (4) l. 6. n. 54.

los reperiat (5). An vero licite possit sponsa nuptias contrahere et consequenter Sacramentum ministrare (ex vera sententia quod sponsi sint matrimonii ministri, ut probabimus *Tr. 18. n. 28.*) sponso publico peccatori, admittunt Sanch. Lugo, et Croix dicentes sponso in hoc se habere ut privati contrahentes; in matrimonio enim directe initor contractus, indirecte Sacramentum fit, sed hæc ratio non suadet, cum hujusmodi contractus annexa est tiam Sacramenti administratio. Unde puto tantum dici posse quod præfata administratio, ut a ministris ad id non consecratis, non esset grave peccatum pro ipsis, ut probabiliter tenent Gonet Suar. Tourn. Haber. Juven. Natal. Alex. Conc. Salm., etc. licet opinio opposita, quod sit grave, Pontii Lug. Navar. Vasquez Contin. Tourn. Croix, etc. mihi videtur probabilior (6) ut dicetur *append. 3. n. 12.* Notandum est autem matrimonia cum hæreticis esse ab ecclesia vetita (7). Cætera ad Sacramentorum in genere notitiam spectantia notabuntur in præfata *append. 3. c. 1. n. 1. ad 10.*

CAPUT II.

De sacramento baptismi.

PUNCTUM I.

DE MATERIA, FORMA ET MINISTRO BAPTISMI.

7. Quotuplex est Baptismus.

8. De materia remota.

9. De proxima et an possit abscindi mater.

10. 11 et 12. An possit baptizari proles in utero, etc. et in quo membro, etc.

13. An requiratur trina ablutio.

14. De forma.

15. De ministro.

16. De ordine ministrorum.

17. De exteris qui baptizantur.

18. De Baptismi dilatione; et de Baptismo domi, etc.

7. Baptismus communiter dividitur in fluminis, fluminis et sanguinis.

(5) De Syn. l. 8. c. 44. n. 5. — (6) Lib. 6. n. 32. — (7) N. 56. et 1044.

Dicitur fluminis, nempe aquæ, et de hoc est hic sermo, et hic proprie est Sacramentum; fluminis, nempe Spiritus Sancti, qui vocatur flumen, cum alludatur ad adventum Spiritus Sancti super apostolos die Pentecostes in fluminis seu venti specie: et proprie intelligitur animæ conversio ad Deum, a divino Spiritu afflata desiderio expresso aut tacito veri Baptismi; et hoc desiderium etiam ad salutem satis est, cum non possit Baptismus in re haberi: sanguinis denique, intelligitur mors pro Fide tolerata; aut etiam pro alia virtute christiana, ut docet s. Thomas (1), et revera Ecclesia in Martyrolog. die 28. febr. ut martyres veneratur aliquos sanctos in servilio peste infectorum defunctos. Et hoc martyrium æquiparatur Baptismo, quia etiam remittit culpam et peccata; quoties tamen cum peccatorum contritione sociatur, ut amore puro erga Deum prædominante; nam ad martyrium non sufficeret sola attritio, sine amore prædominante, ut terendum est cum s. Thoma s. Bonav. Scoto Laym. Petrocor., etc. contra Wigandt Viva et alios (2). Notandum hic obiter non licere se offerre martyrio sine speciali Spiritus Sancti instinctu, excepto si aliter in aliquo casu se non offerre gravi esset scandalo, ut dicunt communiter dd. Unde dicit Laym. peccare qui inter hæreticos versans vellet in quadragesima abstinere a carnibus cum periculo se prodendi esse catholicum et occidi (3).

8. Sed descendamus nunc ad loquendum 1. de materia Baptismi. Materia remota licita est aqua consecrata; secus graviter peccaret si aliam aquam extra necessitatem adhibere vellet, ut dicunt communiter dd. ex Clem. un. de Bapt. Cæterum in Baptismo privato probabile est licere uti aqua non consecrata: Croix Gobat. Pasqual. et Quintan. (4). Materia remota valida est quælibet aqua

(1) 2. 2. q. 124. a. 5. — (2) l. 6. n. 95. ad 400. — (3) N. 101. — (4) N. 402.

naturalis, licet sit mineralis aut marina, aut ex glacie soluta, aut cum alia materia, sed minoris quantitatis, permixta, quæ retineat tamen usum communem aquæ. Contra non est materia valida vinum, lac, succus ex fructibus, aut herbis extractus, nec aqua dum est congelata (5). Est autem materia dubia jus, lixivium, aut cerevisia (6); item aqua distillata, intellige arte alchymica ex floribus aut herbis, etc. educta, quia aqua naturalis simpliciter distillata, rosas aut aliis floribus in aqua infusis, est vera aqua (7); item saliva, aqua congelata, et humor ex arboribus manans (8). Est etiam materia dubia una, vel altera gutta aquæ (9). Materia dubia non licet uti, nisi in casu necessitatis, et apposita conditione; sed advertendum quod in necessitate tenetur minister uti materia dubia, licet opinio pro Sacramenti valore esset minus, imo tenuiter probabilis, ut communiter docent Suar. Caj. Antoine Holzm. Viva et alii (10). Vide *Tract. XVI. n. 36. ad 38.* quid dicatur de absolute impertienda peccatoribus moribundis sensibus destitutis.

9. Materia proxima Baptismi est eadem ablutio, quæ trifariam fieri potest, per immersionem, aspersionem, et infusionem, qui modus hodie est in praxi. Si puer in flumen projiciatur cum prolatione formæ, probabiliter est validus Baptismus: sed hoc nunquam licet, quia non licet aliquem occidere, ut illum baptizet, et licet deinde ille sine Baptismo moriturus esset: et sic nec licet, ut docet s. Thomas (11), ut baptizetur proles, occidere matrem; aut eam incidere cum proximo, aut probabili periculo mortis illius, licet esset moribunda, et consentiret. Dumtaxat licitum est incidere matrem postquam

(5) N. 402 et 403. — (6) N. 403. v. 3. materia. — (7) l. 6. n. 404. — (8) Ibid. dub. 2. 3. 4. — (9) N. 407. v. quær. 6. — (10) N. 403. ad 3. in fin. — (11) 3. p. q. 63. a 44. ad 3.

blico peccatori communio, nisi remota occasione (1). An autem sacerdos possit timore mortis præbere peccatori publico Communionem; admittunt Bonac. Croix, etc.; sed nos cum Ledesma Conc. et aliis negamus, quia debet evitari potius Sacramenti injuria, quam proprium damnum. Nec obstat dicere quod, cum jam possit minister (ut supra dictum est) Communionem præbere peccatori occulto, ad vitandam ejus infamiam, tanto magis ad vitandam mortem propriam. Respondetur quod in tantum potest præberi peccatori occulto Communionem ut vitetur illius infamia, in quantum ejus infamia redundaret in damnum commune aliorum proborum, qui perspicientes peccatorem illum publice propter peccatum occultum esse diffamatum, possent facilius terreri a Communionem, timore ne ab aliquo imprudenti sacerdote expellerentur. Sed hæc ratio evitandi publicum damnum non procedit in casu nostro (2). Vide etiam *Tract. 15. num. 15.*

6. Notandum 6. quod parochus non potest licite assistere matrimonio sponsorum qui sunt publici peccatores, ut recte dicit Bened. XIV. (3) contra Laym. Lug. Croix, qui dicunt quod parochus tenetur ex sui officii munere assistere, et quod assistentia talis sit pure materialis. Nos vero dicimus sponso in tali statu non habere jus ad parochi assistentiam exquirendam, ideoque cum ille licite suam assistentiam possit denegare, tenetur denegare, ne illorum sacrilegii particeps fiat. Et eadem ratio currit de testibus; sed amplius parochus obstat quod ille tenetur ex justitia impedire peccata suarum ovium (4). Et hic advertendum quod, juxta Decretum Clementis XI. confirmatum a Benedicto XIV., parochus non debet ad publicationes procedere nisi prius examinet sponso, et sufficienter eos in rebus Fidei instruat.

(1) N. 47. et 48 — (2) N. 49 — (3) De Syn. l. 8. c. 44. n. 5. — (4) l. 6. n. 54.

los reperiat (5). An vero licite possit sponsa nuptias contrahere et consequenter Sacramentum ministrare (ex vera sententia quod sponsi sint matrimonii ministri, ut probabimus *Tr. 18. n. 28.*) sponso publico peccatori, admittunt Sanch. Lugo, et Croix dicentes sponso in hoc se habere ut privati contrahentes; in matrimonio enim directe initor contractus, indirecte Sacramentum fit, sed hæc ratio non suadet, cum hujusmodi contractus annexa est tiam Sacramenti administratio. Unde puto tantum dici posse quod præfata administratio, ut a ministris ad id non consecratis, non esset grave peccatum pro ipsis, ut probabiliter tenent Gonet Suar. Tourn. Haber. Juven. Natal. Alex. Conc. Salm., etc. licet opinio opposita, quod sit grave, Pontii Lug. Navar. Vasquez Contin. Tourn. Croix, etc. mihi videtur probabilior (6) ut dicetur *append. 3. n. 12.* Notandum est autem matrimonia cum hæreticis esse ab ecclesia vetita (7). Cætera ad Sacramentorum in genere notitiam spectantia notabuntur in præfata *append. 3. c. 1. n. 1. ad 40.*

CAPUT II.

De sacramento baptismi.

PUNCTUM I.

DE MATERIA, FORMA ET MINISTRO BAPTISMI.

7. Quotuplex est Baptismus.

8. De materia remota.

9. De proxima et an possit abscindi mater.

10. 11 et 12. An possit baptizari proles in utero, etc. et in quo membro, etc.

13. An requiratur trina ablutio.

14. De forma.

15. De ministro.

16. De ordine ministrorum.

17. De exteris qui baptizantur.

18. De Baptismi dilatione; et de Baptismo domi, etc.

7. Baptismus communiter dividitur in fluminis, fluminis et sanguinis.

(5) De Syn. l. 8. c. 44. n. 5. — (6) Lib. 6. n. 32. — (7) N. 56. et 1044.

Dicitur fluminis, nempe aquæ, et de hoc est hic sermo, et hic proprie est Sacramentum; fluminis, nempe Spiritus Sancti, qui vocatur flumen, cum alludatur ad adventum Spiritus Sancti super apostolos die Pentecostes in fluminis seu venti specie: et proprie intelligitur animæ conversio ad Deum, a divino Spiritu afflata desiderio expresso aut tacito veri Baptismi; et hoc desiderium etiam ad salutem satis est, cum non possit Baptismus in re haberi: sanguinis denique, intelligitur mors pro Fide tolerata; aut etiam pro alia virtute christiana, ut docet s. Thomas (1), et revera Ecclesia in Martyrolog. die 28. febr. ut martyres veneratur aliquos sanctos in servilio peste infectorum defunctos. Et hoc martyrium æquiparatur Baptismo, quia etiam remittit culpam et peccata; quoties tamen cum peccatorum contritione sociatur, ut amore puro erga Deum prædominante; nam ad martyrium non sufficeret sola attritio, sine amore prædominante, ut terendum est cum s. Thoma s. Bonav. Scoto Laym. Petrocor., etc. contra Wigandt Viva et alios (2). Notandum hic obiter non licere se offerre martyrio sine speciali Spiritus Sancti instinctu, excepto si aliter in aliquo casu se non offerre gravi esset scandalo, ut dicunt communiter dd. Unde dicit Laym. peccare qui inter hæreticos versans vellet in quadragesima abstinere a carnibus cum periculo se prodendi esse catholicum et occidi (3).

8. Sed descendamus nunc ad loquendum 1. de materia Baptismi. Materia remota licita est aqua consecrata; secus graviter peccaret si aliam aquam extra necessitatem adhibere vellet, ut dicunt communiter dd. ex Clem. un. de Bapt. Cæterum in Baptismo privato probabile est licere uti aqua non consecrata: Croix Gobat. Pasqual. et Quintan. (4). Materia remota valida est quælibet aqua (1) 2. 2. q. 124. a. 5. — (2) l. 6. n. 95. ad 400. — (3) N. 101. — (4) N. 402.

naturalis, licet sit mineralis aut marina, aut ex glacie soluta, aut cum alia materia, sed minoris quantitatis, permixta, quæ retineat tamen usum communem aquæ. Contra non est materia valida vinum, lac, succus ex fructibus, aut herbis extractus, nec aqua dum est congelata (5). Est autem materia dubia jus, lixivium, aut cerevisia (6); item aqua distillata, intellige arte alchymica ex floribus aut herbis, etc. educta, quia aqua naturalis simpliciter distillata, rosas aut aliis floribus in aqua infusis, est vera aqua (7); item saliva, aqua congelata, et humor ex arboribus manans (8). Est etiam materia dubia una, vel altera gutta aquæ (9). Materia dubia non licet uti, nisi in casu necessitatis, et apposita conditione; sed advertendum quod in necessitate tenetur minister uti materia dubia, licet opinio pro Sacramenti valore esset minus, imo tenuiter probabilis, ut communiter docent Suar. Caj. Antoine Holzm. Viva et alii (10). Vide *Tract. XVI. n. 36. ad 38.* quid dicatur de absolute impertienda peccatoribus moribundis sensibus destitutis.

9. Materia proxima Baptismi est eadem ablutio, quæ trifariam fieri potest, per immersionem, aspersionem, et infusionem, qui modus hodie est in praxi. Si puer in flumen projiciatur cum prolatione formæ, probabiliter est validus Baptismus: sed hoc nunquam licet, quia non licet aliquem occidere, ut illum baptizet, et licet deinde ille sine Baptismo moriturus esset: et sic nec licet, ut docet s. Thomas (11), ut baptizetur proles, occidere matrem; aut eam incidere cum proximo, aut probabili periculo mortis illius, licet esset moribunda, et consentiret. Dumtaxat licitum est incidere matrem postquam

(5) N. 402 et 403. — (6) N. 403. v. 3. materia. — (7) l. 6. n. 404. — (8) Ibid. dub. 2. 3. 4. — (9) N. 407. v. quær. 6. — (10) N. 403. ad 3. in fin. — (11) 3. p. q. 63. a 44. ad 3.

certe animam efflavit. Et hic Croix advertit hoc circa praxim, nempe, ut statim post matris mortem aperiatur os ejus, ut si proles vivit, non suffocetur (1). Ait Cangiamila (2) cum Possev. Gob., etc. peccare graviter parentes qui negligunt efficere ut fiat incisio, et etiam chirurgos qui illam negligunt, aut differunt. Et addit parrocho totis viribus efficiendum esse quin mater sepeliatur antequam fiat incisio; secus dicit quod ipse nescit illum ab irregularitate excusare, cum ex officio teneatur impedire mortem infantis. Sed huic opinioni nescio acquiescere, cum enim in tali casu non sit certa infantis vita, ne certa quidem est mors ejus. Præterea inquit (cap. 10.) quod si alter reperiatur, etsi non chirurgus, qui vires habeat faciendi incisionem, tenetur illam operari. Quin etiam dicit Cangiam. (lib. 4. c. 4. n. 5.) cum infans non adhuc integre prodiit ex utero, Baptismum dandum esse non a parrocho, sed ab obstetrice. Præterea idem (loc. cit.) cum Gob. et Quintanad. notat signa proximæ mortis, nempe 1. Si infans nascitur absque eo quod vagiat, et ploret. 2. Si parum respirat, et livet, præsertim facies. 3. Si nascitur multo labore et auxilio obstetricis. 4. Si nascitur nondum menses septem conceptus (et idem dicitur de omni fœtu abortivo). 5. Si cranium habet nimis tenerum et compages nimis apertas, aut alias partes disjunctas. Et idem dicendum de infantibus illegitimis, quibus timetur ne occidantur a parentibus, aut saltem exponantur in locis, ubi deest rota. Sed si mater esset morti damnata a justitia, vide in opere (3).

10. Quæritur 1. an liceat in necessitate baptizare prolem in matris utero, medio aliquo instrumento, quo possit aqua attingere puerum? Negant hoc Gottf. Conc. Juvenin., etc., citantes s. Thomam (4), qui dicit:

(1) l. 6. n. 105. et 106. — (2) Cangiam. Embryologia l. 2. c. 12. n. 1. — (3) l. 6. n. 406. v. omnino. — (4) 3. p. q. 68. a. 11.

Non debet aliquis baptizari priusquam ex utero nascatur: Ratio istorum est quia nemo potest renasci per Baptismum juxta Evangelium: *Nisi quis renatus fuerit, etc. Joan. 3. 3.* nisi prius fuerit natus. Sed valde probabiliter affirmant Suar. Pignatell. Tourn. Elbel. Holzm. Coninch. Croix et alii, quibus valde adhæret Bened. XIV. (5), quia hujusmodi infans, cum jam sit viator, est capax Baptismi, et qui vivit in utero matris, etiam potest dici natus, ut de Verbo incarnato dictum fuit: *Quod in ea natum est, de Spiritu Sancto est, Matth. 1. 20.* Nam, ut dicit s. Thom. (6), duplex est carnalis nativitas, prima in utero, secunda extra uterum. Et hoc clarius apparet ex cap. 4. de Bapt. ubi dicitur: *In carnali generatione qua proles ex viro et femina nascitur, etc.* Notandum quod non dicitur dumtaxat *ex femina*, sed *ex viro et femina nascitur*. Igitur recte dicitur sola generatione nasci, et ita intelligi potest quod proles nascatur etiam a patre: nec a nostra sententia Angelicus aliud sentit, dum loco prius citato (7) dicit quod in tantum non potest baptizari in utero, in quantum supponit Sanctus quod antequam nascatur ex utero, non potest aliquo modo abluī aqua; igitur si potest abluī, potest baptizari. Sed quod possit aqua attingi infans in utero, dicit Benedictus hodie ex medicorum et obstetricum judicio constare. Et præterea citat Silvestrum et Vasq. qui dicunt (et hoc putat probabile etiam Laym. cum Ang. Armil. et Præpos., etc.) posse baptizari infantem etiam adhuc involutum secundina, quæ putatur tantum infantis pars, cum illius umbilico annexa sit. Unde concluditur in casibus prædictis, cum imminet mortis periculum, semper prolem sub conditione esse baptizandam (8). Advertendum autem hic cum s. Thoma (9) in necessitate, si infans non ad-

(5) De Syn. l. 7. c. 5. n. 2. — (6) 4. Sent. dist. 6. q. 1. art. 1. (7) 3. p. q. 68. a. 11. — (8) l. 6. n. 107. — (9) cit. a. 11. ad 4.

nuc ex utero egressus sit, et baptizetur in capite, non esse amplius rebaptizandum, quidquid dicat Sambovius, dum idem dicit Ritual. rom.; sed si in alia parte est baptizatus, tunc repetendus est Baptismus sub conditione (1).

11. Quæritur 2. an possit dari baptismus infundendo aquam super solis capillis infantis? Negant Bonac. Concina, etc.; sed communius id admittunt Lugo Tol. Valent. Conc. Ledesm. Graff, etc. quia licet capilli non sint animati, non sunt tamen pura excrementa, sed veræ corporis partes; ut est etiam cutis exterior, quæ nec est animata, et tamen super ipsa infunditur aqua Baptismi. Quare in casu necessitatis bene potest, et debet dari Baptismus super capillis, sub conditione; et tanto magis debet dari super pedibus, aut digitis, et aliis partibus minimis corporis. Baptismus vero super vestibus est certe nullus (2).

12. Quæritur 3. an sit certe validus Baptismus collatus non jam in capite, sed in pectore, in scapulis aut aliis corporis partibus principalioribus? communior sententia affirmat; sed dubitant Anacl. Conc. et Platel. et dubitat etiam s. Thomas (3). Unde merito dicunt Tourn. Viva Salm. Trull. Ledesma licite posse rebaptizari sub conditione: *Si non es baptizatus, etc.* (4).

13. Quæritur 4. an in Baptismo certe requiratur trina ablutio? Quoad validitatem, certum est unam sufficere, ut ex cap. de Trina d. 4. de consecr. ubi s. Gregorius dicit: *Ter vel semel immergere*. Cæterum præcipit Rituale ut ablutio sit trina; et hoc præceptum dicimus cum s. Thoma (5), et aliis (contra Holzm.) esse grave, cum materia sit gravis; in illa enim exprimitur mysterium ss. Trinitatis. Et hic advertendum cum

(1) l. 6. n. 107. v. hic autem. — (2) N. 107. quær. 3. — (3) 3. p. q. 63. a. 11. ad 4. — (4) l. 6. n. 107. q. 4. — (5) 3. p. q. 66. a. 8.

Laym. Reg. Busemb. non esse terminandam formam ante tertiam ablationem (6).

14. II. Circa formam Baptismi in Ecclesia latina *Ego te baptizo in nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti*: in græca autem est: *Baptizetur servus Christi in nomine Patris, etc.* damnata fuit ab Alexandro VIII. Propos. 27. quod dudum sufficiebant sola verba in nomine Patris etc. Advertendum quod mutatio cum est substantialis (nempe cum corrumpitur sensus formæ), tunc redditur invalidus Baptismus; non autem cum est accidentalis, nempe cum servatur sensus. Quapropter est mutatio accidentalis, et per consequens est validus Baptismus, 1. si mutatur idioma, aut pronuntiatur forma cum verbis diversi idiomatis, nam in Sacramentis non requiritur, ut minister aut suscipiens intelligat verba, sed sufficit ut illa sint per se significativa. Et in conferendo Baptismo melius est (ut dicunt multi dd.) ut in necessitate mulieres et rudes adhibeant linguam maternam, ne errent 2. Si pro *Ego te baptizo*, diceret *ego te lavo, te purgo, etc.*, talis mutatio non excederet veniale, ut dicunt Laym. Bonac. et Busemb. Sed si diceret: *In nomine Genitoris et Geniti, etc.* aut pro *Filii* diceret *Jesu Christi*, tunc saltem esset dubius Baptismus (7). 3. Si diceret: *Baptizo pro Baptizo, aut Fili pro Filii, aut Patria, et Filia, et Spiritus Sancta, pro Patris, etc.*; nam talis Baptismus validus fuit declaratus a Zacharia Papa, c. *Retulerunt de Consecr. d. 4. 4.* Si verba transponuntur, dicendū: *Te ego baptizo, in nomine Filii, et Patris, etc.* (8). 5. Si dicitur: *In nomine Patris omnipotentis, et Filii unigeniti, etc.*; aut si quis ex importuna devotione adderet, *et in nomine Mariæ Virginis*. Contra esset invalidus si diceretur *Ego te baptizo in nominibus Patris aut in nomine ss. Trinitatis*: aut in

(6) l. 6. n. 107. quær. 5. — (7) Lib. 6. n. 408. et 409. — (8) N. 110.

nomine trium divinarum Personarum. Si autem diceretur: *In nomine Patris, in nomine Filii, etc.* Baptismum esse dubium tenent Bonac. Tournel. Busemb. Salm. (1). 6. Si omitteretur verbum *ego* aut *amen*; sed si omitteretur *te*, juxta communem sententiam esset invalidus. Si autem omitteretur particula *et*, dicendo *In nomine Patris, Filii, Spiritus Sancti*, alii dicunt esse validum, alii invalidum, propterea sub conditione esset repetendum; sed si particula *et* poneretur ante *Spiritus Sancti*, non dubito cum Croix, quin esset validus Baptismus, quia juxta usum communem pro nominum distinctione sufficit, ut *et* praeponatur ultimo nomini. (2) Dubius est etiam Baptismus, si omittatur particula *in*, quam volunt esse essentiali Sot. Nav. Conc. etc.; nam aliquando, praefata particula sublata, sensus remanet aequivocus, si dicatur forma ex auctoritate SS. Trinitatis, aut invocando tres divinas Personas. Sed huic se opponunt Bonac. Coninch. Salmant., etc. dicentes non esse de essentia, quia etiam adjecta particula *in*, adhuc sensus remanet aequivocus (3). Est certe invalidus Baptismus tantum collatus *in nomine Christi*, ut docent omnes cum s. Thoma (4) ex c. *Si revera* 30. de Consecr. dist. 4. Nec obstat textus (Act. 8. 12.) *In nomine Jesu Christi baptizantur viri ac mulieres*, quia hoc intelligebatur in quantum ille Baptismus erat institutus a Jesu Christo, non autem a Baptista: contra ex iisdem Actibus probatur quod exprimebantur nomina Personarum, dum illis qui dicebant ne audivisse quidem utrum Spiritus Sanctus adesset, responsum fuit: *In quo ergo baptizati estis?* Act. 19. 3. nec obstat textus c. *A quodam, de consecratione dist. 4.* ubi Nicolaus Papa dixit: *Si in nomine sanctae Trinitatis, vel Christi baptizati sunt, rebaptizari non debent.* Nam, ut explicat Glossa, (1) N. 444. — (2) N. 442. — (3) Ibid. dubit. 2. — (4) 3. p. q. 66. a 6.

verbum Trinitatis. Papa dicendo *in nomine SS. Trinitatis*, non intendebat expressionem illius Personarum explicitam excludere (5).

15. II. Circa ministrum, notandum 1. quod validus est Baptismus a quocumque viatore, etiam haeretico, aut infideli collatus (6). Sed extra necessitatem non potest Baptismus licite conferri nisi a solis sacerdotibus. Immo minister ordinarius Baptismi est proprius pastor, nempe Episcopus, aut parochus, qui caeteroquin possunt aliis sacerdotibus, et in horum defectu, etiam diaconis administrationem committere; sed diaconi sine commissione in necessitate non possunt solemniter baptizare; et hoc faciendo juxta sententiam probabiliorum Layman Bon. Tournely Habert, etc.) incurrunt irregularitatem; quandoquidem diaconi non ordinantur ad baptizandum, nisi ex sacerdotis commissione. Non dubitatur autem quin clerici non diaconi solemniter baptizando incurrant irregularitatem, ex c. *Si quis 1. de cler. non ordin.*, etc. Contra probabilius dicunt Lugo Castropal. Bonac. Laym. etc. (contra Sotum Suarez Conc., etc.) laicos solemniter baptizando non fieri irregulares; nam licet textus *sic generaliter loquatur*, dicendo, *Si quis, etc.*, ea verba tamen debent referri ad titulum qui tantum de clericis tractat (7). Caeterum certum est extra necessitatem baptizantem, sine proprii pastoris commissione, graviter peccare. Sufficit nihilominus in hoc licentia praesumpta, ut dicunt Salmanticens. cum Mirand. et Henric. (8).

16. Notandum 2. circa ministerium ordinem in baptizando (ex Ritual. roman.) sacerdotem esse praefendum diacono: diaconum subdiacono; clericum laico; virum denique mulieri, ratione honestatis tamen aliquando debet viro praeferi (5) 1. 6. n. 442. dubit. 3. — (6) N. 443. — (7) Lib. 6. n. 446. — (8) N. 445. v. notand. 2.

mulier (ideoque parochi debent bene examinare obstetrices, ut dictum est Tract. 7. n. 45. ad 4.), aut quia mulier esset melius viro instructa; et cum vir esset pater baptizandi, tunc omnino debet mulier baptizare, dum parentibus hoc est prohibitum extra necessitatem extremam (1). Certum est autem graviter peccare laicos qui baptizant coram sacerdote, c. 21. de Consecr. dist. 4., excepto si sacerdos esset excommunicatus, ut recte dicunt Suar. Castropal. Navar. Silvest. et Salmanticens. (contra Sot. et Sayr.) quia excommunicato concessum est baptizare in solo casu necessitatis, quae non adest quoties potest alius haberi (2). Sed si baptizaret coram clerico etiam si diacono, probabiliter non peccaret, nisi venialiter (3). Proculdubio autem graviter peccant parentes qui extra necessitatem extremam permittunt filios a praedicantibus baptizari, licet hoc efficerent timore edicti principis (4).

17. Notandum 3. nec Episcopos, nec parochos posse baptizare extra diocesim, aut parochiam existentes, sine proprii pastoris commissione. Quare certe graviter peccant parentes, qui filios sine illorum licentia ad alios afferunt baptizandos (5). Peregrini et vagi qui non habent proprium domicilium possunt in quacumque ecclesia baptizari, ita Barbosa Salmant. et Croix ex cap. *Nec numerus qu. 3.* Sed hic quaeritur, an exteri debeant baptizari, et alia Sacramenta suscipere a paracho proprio domicilii, si parum distat; aut possint ea suscipere a paracho loci, ubi incolunt et quasi-domicilium contraxerunt? Notandum hic contrahi domicilium ab eo qui in aliquo oppido habitat, non per modum transitus, sed per majorem anni partem, aut animo ibi manendi majorem aut notabilem anni partem alicujus ne-

(1) N. 447. — (2) Ib. dubit. 1. et 2. — (3) Ib. dubit. 3. et 4. — (4) Ib. dubit. 5. — (5) N. 444

gotii, aut officii causa, v. g. medici, mercatoris, hospitis, famuli, etc.; ita Laym. Navar. et Lambert. (6) cum communi ut asserit. Nunc veriamus ad quaesitum. Respondetur duas adesse probabiles sententias. Prima est Ledesm. Ang. Rodr. et Henric., etc. tenens Sacramenta suscipienda esse a paracho proprii domicilii, quia alias (ut dicunt) exterius haberet duas parochias habitationis. Sed haec ratio nihil convincit; unde probabilior et communior est secunda sententia Barb. Sanch. Silvest. Castrop. Pontii Croix Bonac. Salmant., etc. cum pluribus decisionibus Rotae, quae dicit posse suscipi Sacramenta a paracho domicilii, cum pro quasi-domicilio jam quilibet sit subditus loci ubi habitat, ut habetur ex cap. *fin de Paroch.* (7).

18. Notandum 4. graviter peccare eos qui differunt diu Baptismum infantibus. Putant Laym. et Castropal. gravem esse dilationem ad mensem sine causa, et cum causa ad duos menses. Sed communior et probabilior sententia putat esse gravem plerumque dilationem ultra 10. aut 11. dies (8). Notandum 5. esse vetitum sub gravi domi baptizare infantes solemniter, exceptis filiis regum, vel principum, ut dicitur in Clementina unica, de Baptismo. Et hujusmodi infantibus recte dicunt Sot. Castropal. Tol. Covar. Croix, etc. Baptismum debere solemniter conferri: caeremoniae enim non sunt omittendae nisi in sola necessitate. Nomine *principum* nonnulli dd. intelligunt omnes barones; sed probabilius Suar. Tournel. Boneag. Tambur. Elb., etc. intelligunt illos tantum, qui dominio absoluto gaudent; idem tenet Glossa in cit. Clementina (ad verbum *aliquos*), adducens cap. *Fundamenta* 17. §. *Proinde, de elect.* ubi dicitur: *Rex, princeps, marchio, dux*, igitur principes distinguuntur a baronibus; ubi tamen introductum jam est domi

(6) Notf. 32. n. 9. — (7) Lib. 6. n. 445. — (8) N. 448. v. notand. 2.

baptizare filios baronum, saltem magnatum, bene ait Croix non facile damnum; vide n. 30. Notandum 6. nullum esse Baptismum, si alter applicat materiam, alter vero formam; dd. communiter cum s. Thoma (1); et licet adhibeatur forma Græcorum *Baptizetur servus Christi*, etc., quia semper sulanditur verbum *per me* (2). Notandum 7. quod si eodem tempore plures ministri Baptismum conferrent infanti, procudubio graviter peccarent: sed quoad valorem Sacramenti, oportet distinguere cum s. Thoma (3): Si quilibet baptizare intendit ut concausa, nempe dependenter ab alio, Baptismus esset nullus; secus autem si quilibet intenderet baptizare ex se, ut pariter accidit in consecratione Eucharistiæ, cum neopresbyteri celebrant cum Episcopo (4).

PUNCTUM II.

DE IIS QUI BAPTIZARI POSSUNT.

49. *Pena rebaptizantium.*
20. *De fœtibus abortivis, et de filiis infidelium.*
21. *Si parentes repugnant.*
22. *An liceat vendere filios infidelibus.*
23. *De Baptismo sub conditione.*
24. *De infantibus expositis.*
25. *De Baptizatis a laicis.*
26. *Ab hæreticis.*
27. *Si Baptismus est dubius.*
28. *Dispositiones ad Baptismum.*
29. *De caeremoniis, et l. de aqua consecrata.*
30. *II. De ecclesia.*

49. Notandum 1. valide baptizari infantes et perpetuo amentes, illos tamen qui aliquando habuerunt usum rationis non posse, si prius Baptismum non requisiverunt (5). Notandum 2. quod, cum repetitur Baptismus sine justa causa, tam rebaptizans, quam rebaptizatus, si est rationis compos, incurrunt irregularitatem, cap. 2. *de Apostat.* An autem idem sit de rebaptizantibus sub conditione sine justa causa duæ adsunt

(1) 2. p. q. 67. a. 6. — (2) l. 6. n. 149. — (3) 3. p. q. 67. a. 6. ad 3. — (4) L. 6. n. 420. — (5) n. 124.

sententiæ probabiles; negant Suar. Castrop. Laym. Bonac. Anac. Pont. Tourn. Holzm. Salm. et Croix, quia qui sub conditione rebaptizat, revera non rebaptizat. Affirmant autem Sot. Filiuc. Conc. Ren. Barbos. Sayr. et Lambert. cum Catechismo romano; quia, ut dicunt isti, talis conditio apponitur in legis fraudem, ideoque habetur pro non apposita (6).

20. Notandum 3. fœtus abortivos, semper ac non constet esse anima destitutos (ut judicari debent illi qui non habent aliquam organorum dispositionem), semper baptizandos esse sub conditione tamen; potissimum cum inter peritos modernos hodie cum plausu recepta sit opinio, quod fœtus animetur, aut in ipsa conceptione, aut saltem post paucos dies (7). Notandum 4. ut præcipit Ritual. rom. in solo casu necessitatis posse baptizari plures sub una forma, dicendo: *Ego vos baptizo etc.* (8). Notandum 5. quod circa filios infidelium, Baptismus collatus est validus, licet eis ministraretur invitis parentibus, ut docet Benedictus XIV. in sua *instruct. ad Vicesgerentem*, quæ incipit *Postremo mense*, et alii communiter cum auctoritate s. Augustini, quidquid dicant Durand. et Catarin. (9). Sed notandum item circa hoc, quod si parentes deficiunt a Fide ad infidelitatem, licite possunt eis auferri filii, et sufficit quod unus solus eorum prius fidelis fuerit, ut communiter dicunt Suar. Laym. Rone. Antonin. Salmant. et Croix; cæterum sicut est licitum baptizare filios hæreticorum his invitis, et etiam si illi apud genitores remansuri fuissent, juxta sententiam probabiliorum Laym. Croix. Aver. Gol. etc.; ita contra non licebit baptizare filios infidelium invitis parentibus, præterquam in casibus sequentibus: 1. Si filius est jam rationis compos et Baptismum efflagitat, ut docet s. Thomas (10). Et

(6) N. 422. — (7) l. 6. n. 124. — (8) Ib. ad 6. — (9) N. 426. v. quæ. — (10) 3. p. q. 68. a. 40.

advertendum quod Ecclesia bene possit et debeat separare baptizatum a suis parentibus, ut dicunt Castrop. Laym. Salm.; et Benedict. XIV. facto declaravit loco cit. num. 29. ex cap. *de Judæis dist.* 45. et in casu quo dubitatur an filius qui petit Baptismum sit vel ne rationis compos, post septennium debet baptizari, sed ante septennium expectandum est, ut ibidem dicit Bened. XIV. et interim a parentibus debet segregari, et loco tuto custodiri (1). 2. Debet baptizari filius infidelium quoties in periculo est mortis. 3. Si filius est extra curam parentum, nec timetur ne ad ipsos regrediatur. Et idem currit pro filiis perpetuo amentibus; aut a parentibus derelictis aut expositis. 4. Si parentes in Christianorum captivitatem redacti sunt, aut filii eorum sunt capti in bello. 5. Si unus parentum consentit, ut infans baptizetur, licet alter positive repugnet (2).

21. Sed hic quæritur 1. An repugnante utroque parente infideli, liceat baptizari infans? Respondetur non licere, si filius relinquendus erit in illorum potestate, ut decrevit S. C., ex eo quia adest certum periculum illius perversionis. Sed contra casu quo infans abstrahatur a parentibus, est satis probabilis sententia Scoti Fras. Tourn. Est. Pichler Manstr. Holzm. et aliorum contra Gonet Conc. Salm. etc. quod possit licite baptizari, dum parentes non possunt super filiis habere jus in eorum salutis æternæ detrimentum; et sicut potest auferri filius a parentibus, ut liberetur a morte corporali, tanto fortius ut liberetur a morte animæ. Advertendum tamen quoad Hebraeos, Julium II. justis rationibus prohibuisse, quominus iis invitis sui filii baptizentur, antequam ad usum rationis hii pervenerint (3).

22. Quæritur 2. An liceat vendere

(1) l. 6. n. 128. — (2) N. 129. ad 131. — (3) N. 132.

parentibus infidelibus filios suos non jam baptizatos. Negat Hurt., sed communiter affirmant Suar. Laym. Castrop. Vasq. Bonac. Conin. Filiuc. etc. quia hoc expedit ad conservandam pacem communiter; aliter infideles difficulter restituerent christianos captivos, et Ecclesiæ magis incumbit, ut fideles Fidem servant sartam tectam, quam ut infideles eam amplectantur (4).

23. Notandum 6. quod juxta regulam generalem ut conferatur Baptismus sub conditione jam baptizato, requiritur rationale et prudens dubium de valore prioris baptismi, dubium sive negativum sit, sive positivum (5), sicut explicatum est Tr. l. n. 12. Advertendum tamen quod, cum saltem unus testis ocularis de Baptismo collato testatur, non potest repeti, nisi cum adsunt testes contrarii qui positive oppositum depununt; ita communiter Suar. Laym. Castrop. Bonac. Holzm. Salm. etc. cum Lambertini. Advertendum item non esse baptizandos (ne sub conditione quidem) adultos a parentibus christianis natos, et inter fideles educatos, licet nullus adsit qui de illorum Baptismo testetur, ut exprimitur in cap. *Veniens* 3. *de Presbyt. non bapt.* ubi dicitur: *Et certe de illo qui natus est de christianis parentibus, et inter christianos est fideliter conversatus, tam violenter presumitur quod fuerit baptizatus, ut presumptio pro certitudine sit habenda, donec evidentissimis forsitan argumentis contrarium probetur.* Recte tamen dicunt Laym. et Busemb. Baptismum sub conditione esse conferendum adultis, etiam inter fideles nutritis, cum eæ adsint conjecturæ, ut presumere faciant verisimiliter eos non fuisse baptizatos. Imo S. C., ut refert Zachar. (6), pluries decrevit esse baptizandos sub conditione eos pro quibus nullum Baptismi recepti signum haberi potest.

(4) N. 433. — (5) L. 6. n. 434. — (6) apud Croix, L. 6. p. 4. n. 310.

test nec parentum matrimonii (1).

24. Notandum 7. circa infantes (si sint expositi, et scriptum sive habent, sive non, Baptismi recepti) debent baptizari sub conditione, quod non constat de Baptismo eorum, quia prudenter semper potest dubitari, ita Nat. ab Alexandro Petroc. Conc. Rone. Holzm. Tourn. Henno et alii cum Lambert, qui ad hujus confirmationem producit Conc. mediolanen. et declarationes S. C. et etiam Rit. rom. ubi dicitur: *Infantes expositi, si de eorum Baptismo non constat, sub conditione baptizentur* (2).

25. Notandum 8. quod infantes ab obstetricibus baptizati, aut a laicis, tunc solum rebaptizandi sunt, cum probabilis de errore habetur suspicio, ut communiter Suar. Laym. Bonac. Conc. Holzm. Salmant. Croix etc. quicquid alii dicant: et ita declaravit S. C. (3); secus vero cum parochus, explorato laico, reperit illum sufficienter instructum, ut dicitur in Catech. rom., in eo casu tamen in ecclesia suppleri debent caeremonie, ut praecipitur in Rit. rom. In casu autem quo repetendus erit Baptismus in adultis, non erit praemittenda confessio, sed tantum contritio (4).

26. Notandum 9. baptizatos ab haereticis non esse rebaptizandos, nisi cum certum est, aut saltem prudenter dubitari potest in aliqua parte non servari requisita ab Ecclesia catholica ad valorem Sacramenti, ut declaravit S. C. (5). Quod praecipue accidit in baptizatis a Praedicatoribus Lutheranis, et Calvinistis, ut advertunt Tourn. Gob. Dicast. etc.; quoniam aliqui ex illis utuntur aquis distillatis, alii solent in baptizando hunc morem servare ut unus proferat formam, et alius applicet materiam; nonnulli infundunt aquam super vestes tantum; aliique com-

(1) n. 434. v. Hic tamen. (2) Num. 435. (3) Apud Zacch. Adnot. ad Croix. lib. 6. p. 4. n. 323. (4) N. 436. — (5) Apud Zacch. ad Croix L. 6. p. 4. n. 323.

munius deficient in intentione (6).

27. Notandum 10. peccare ministrum si, cum rationabile dubium, de Baptismi collatione habetur, non rebaptizat (intellige sub conditione). Contra, cum testis unicus oculatus habetur de Baptismi collatione, non potest repeti (7). Sat est conditionem mente apponere, modo non adsit scandalum in ea occultanda; sed semper tutius est eam exprimere: *Si non es baptizatus*, etc. Et cum baptizatur sub conditione, non requiritur patrinus (8).

28. Quoad dispositionem ad Baptismum recipiendum requiritur 1. intentio saltem habitualis in adultis (quia in amentibus et pueris, ut dictum est, supplet Ecclesia). Quare valide confertur Baptismus illi, qui eum recipit, non ex mera vi, sed ex metu gravi, sicut etiam amentibus, et dormientibus qui prius dum apud se erant, illum petierunt. 2. Requiritur ut rebus Fidei calleant, juxta id quod dictum est *Tr. 4. num. 3.* Requiritur 3. dolor de peccatis; et sufficit attritio sine charitate praedominante, ut communissime Gonet. Can. Sot. Suar. Valent. Salm. et alii cum s. Thoma (9), qui dicit: *Ad hoc quod homo se praeparet ad gratiam in Baptismo percipiendam, praerogitur Fides, sed non charitas quia sufficit attritio praecedens, etsi non sit contritio* (10).

29. Caeremoniae tandem, quae debent adhiberi in Baptismo sunt 1. aqua consecrata, cum Baptismus est solemnissimus, ut n. 8. Peccata autem graviter qui sine necessitate baptizaret omissis unctionibus Chrismatis, et olei Catechumenorum, aut ungeret baptizandum oleis veteribus, ut communiter dd. ex cap. *Si quis de alio*, dist. 4. et Rit. rom. ubi item praecipitur, ut si oleum benedictum jam defecturum esset, et aliud haberi non posset, infundatur in benedictum aliud simplex olivarium,

(6) N. 437. — (7) ibid. — (8) ib. in fin. Resp. 2. — (9) In 4. d. 6. q. 4. a. 2. ad 5. — (10) L. 6 n. 430.

sed in minore quantitate. Propterea si, ut haberetur oleum novum, expectandum esset per notabile tempus, v. g. per 10. aut 11. dies, tunc potest conferri Baptismus, et postea suppleri unctiones; et hoc etiam licet praecisa necessitas non adesset: *Cum propter aetatis imbecillitatem* (dicit Catech. rom. part. 2. n. 34. loquendo de infantibus) *infinita pene vitae pericula illis impendantur*. Sed si abest necessitas, aut alia gravis causa, et intra dictum tempus de facili possit haberi novum oleum, differendus est Baptismus (1).

30. 2. Baptismus conferendus est in ecclesia; quare grave est conferri domi. Excipe 1. si infans fuerit filius regis, aut principis, ut n. 18.; 2. si infans non potest ad ecclesiam deferri sine parentum infamia; aut alterius gravis damni periculo: et eo casu Croix Gob. et Jord. dicunt Baptismum posse tunc domi conferri etiam solemniter; 3. si imminet periculum mortis infanti, v. g. si mater eum magna difficultate enixa est; aut si infans oritur quin ploret, aut 7. vel 8. mense (2). In hoc tertio tamen casu, si infans vivit, caeremoniae debent in ecclesia suppleri, ut dicit s. Thomas (3), ex c. 1. de Sacramentis non iter. Et hoc sub gravi, ut tenent Pignatel. Croix et Aver. contra Passer. (4). An autem, puta si Baptismus invalide collatus sit, debeant repeti caeremoniae; alii communius negant, ut Suar. Bonac Busemb. etc.; sed alii affirmant, ut s. Antoninus, Castr. et Salm. Utraque sententia est probabilis; ideoque secunda uti tutior consueunda (5). Rituale admonet parochos ut curent, quantum possibile est, ne imponantur infantibus nomina risum moventia, aut idolorum, aut idololatrarum, sed Sanctorum. Notandum hic denique librum baptizatorum plenam facere fidem in omni tribunali; ideo

(1) N. 441. — (2) n. 442. — (3) 3. p. q. 74. a. 3. ad 3. — (4) L. 6. n. 444. — (5) ib. v. si Baptismus.

Rituale praecipit praeterea parochis ut adnotent diem, et horam natalitatis; parentes infantis, et patrinus; insuper ut notent, si Baptismus fuerit sub conditione, aut sine caeremoniis collatus; et item si infans fuerit expositus, et ubi fuerit inventus (6). 3. Requiritur patrinus, sed de his in puncto sequenti.

PUNCTUM III.

DE PATRINIS ET EORUM MUNERE.

31. *Munus patrinorum*
32. *Qualitas.*
33. *Quando et a quibus contrahitur cognatio, etc.*
34. *An parentes, etc.*
35. *An patrinus debeant designari.*
36. *Cujus sexus*
37. *Quibus sit vetitum esse patrinus.*
38. *Quando in hoc peccat parochus.*

31. Patrinus sunt illi qui de sacro fonte suscipiunt baptizatum, et in suam curam eum accipiunt; unde debent eum instruere de rebus Fidei, et morum, si alii negligunt. Caeterum dicit s. Thom. (7), quod potissimum praesumere possunt patrinus, infantes sufficienter instrui a suis parentibus (8).

32. Ad hoc, ut quis possit esse patrinus, dicunt Salm. cum Laym. Sanch. Nav. etc. nullam requiri certam aetatem; sed probabiliter tenet Croix, requiri saltem aetatem 7. annorum; omnino autem requiritur 1. rationis usus, 2. ut sit baptizatus, 3. ut patrinus talem habeat intentionem, 4. ut ipse per se, aut medio procuratore suscipiat infantem qui baptizatur, aut e manibus baptizantis, et in hoc non sufficit tactus moralis, sed requiritur physicus, juxta communissimam sententiam Sanch. Castropal. Bonac. Salm. etc. cum declaratione S. C. (9) 5. ut patrinus sit designatus a parentibus, vel saltem a parocho; sed parochus (saltem licite) non potest mutare patrinum designatum a parentibus (10).

33. Queritur 1. an in Baptismo

(6) N. 445. — (7) 3. p. q. 67. a. 8. — (8) L. 6. n. 447. — (9) N. 448. — (10) N. 446.

privato contrahatur tam baptizante, quam a patrino spiritualis cognatio? Quoad baptizantem, non dubitatur quin contrahatur. Sed quoad patrinum, negant communius, et probabilius Sot. Sanch. Castropal. Bonac. Tourn. Salm. etc. (contra Suarez Laym. etc.): quia juxta Trident. Sess. 24. c. 2. de Ref. impedimentum dumtaxat contrahitur ab illis qui de sacro fonte puerum suscipiunt; et hic fons tantum pro solemnibus, non autem privato Baptismo institutus est (1). Quæritur 2. an cognationem contrahat, qui pro patrino adhibetur in Baptismo sub conditione collato? Respondetur quod si de priori Baptismo tantum habeatur dubium negativum, tunc certum est contrahi: nam cum nulla habetur ratio pro illius valore, præsumptio stat pro valore posterioris. Secus autem si de priori dubium habeatur positivum, nempe probabilis ratio de illius validitate; ita Sanch. Dian. et Ren. (2). Quæritur 3. an contrahat, qui ex errore suscipit unum puerum pro alio quem intendebat? Negant Sanch. Tourn., etc. ex cap. 2. de Cognatione spir. ubi dicitur mulier, quæ ex ignorantia filium mariti suscipit in Baptismo, non privari jure petendi debitum. Sed probabilius affirmant Pontius Castr. et alii: modo patrinus non habeat expressam intentionem non levandi alium infantem, quam eum quem intendit. Et respondet ad textum oppositum quod ibi lex aufert impedimentum petendi debitum, quia æquum non erat privare sine sua culpa conjugem suo jure: sed hæc ratio non currit in nostro casu (3). Quæritur 4. cum aliquis levat puerum alterius nomine, quis eorum contrahit cognationem? Aliqui dicunt solum procuratorem contrahere: ita Sotus Conc. et Tolet. Alii dicunt neutrum; ita Filiuc. Sa etc.; sed communissima sententia et verior Sanchez Castropal. Fagnani Navar. Tourn. Croix, (1) N. 449. — (2) N. 451. — (3) N. 452.

et aliorum cum Pontio, qui assert Decisionem S. C., est solum principalem contrahere; quia juxta Trident. ille cognationem contrahit, qui a parentibus ad puerum suscipiendum designatus fuit. Nec refert quod principalis absit, quia juxta regulam legis: *Qui per alium facit, per se factum videtur* (4).

34. Quæritur 5. an parentes baptizantes, aut filios de Baptismo suscipientes, contrahant impedimentum petendi debitum? Certum est 1. non contrahere, si baptizant in necessitate, ut docent communiter dd. cum s. Thoma (5). Certum est 2. peccare graviter parentes, qui sine necessitate baptizant filios (6). Certum est 3. non contrahere parentes, qui baptizant ex ignorantia filium, ex cap. Si vir. 2. de cognat. spir. Quæstio igitur restat an parentes filium sine necessitate baptizantes contrahant impedimentum, etc.? Affirmant Sanch. Petroe. Conc. cum s. Thoma (7), quia eadem lex quæ decernit contrahi cognationem inter baptizantem, et parentes baptizati, inducit etiam impedimentum inter parentes qui prolem baptizant. Sed satis probabiliter negant Suar. Ronc. Viva Salm. Coninc. cum Glossa in præfato c. 2. v. *Debitum*, quia in nulla lege id invenitur expressum, et nulla poena incurritur nisi sit expressa in jure, ut concordant omnes; imo in eodem textu dicitur quod hujusmodi conjuges non sunt separandi, et additur: *Nec alter alteri debitum debet subtrahere*. Nec valet dicere textum loqui de redditione, non autem de petitione; dum si alter non posset petere, alter non teneretur reddere; dum ille amisit jus petendi (8).

35. Quæritur 6. an patrini, ut contrahant cognationem, debeant esse designati, et a quo? Circa hoc Trident. Sess. 24. c. 2. statuit: *Si alii*

(4) N. 453. — (5) Suppl. q. 56. a. 1. et ex c. Ad limina 30. q. 4. — (6) Ex c. de his. 7. q. — (7) Suppl. q. 56 a. 1. — (8) L. 6. n. 450.

ultra designatos baptizatum tetigerint cognationem spiritualem nullo pacto contrahent. Hic dubitatur 1. cum multi tangunt puerum, sed nullus est designatus, an omnes contrahant? Alii dicunt tunc nullum eorum contrahere; ita Croix Gob. Dian., etc. Sed ego adhæreo sententiae contrariæ quæ est communissima Nav. Laym. Castrop. Bonac. Salm. Viva, etc. cum declaratione S. C. qua dictum fuit omnes contrahere, quia licet Concilium requirat ut parochus baptizet adhibitis patrinis designatis a parentibus pueri, attamen non irritat jus antiquum cap. fin. de Cogn. spir. in 6. quod omnes qui tangunt, cognationem contrahunt: ibi sic dicitur: *Si tamen plures accesserint, spiritualis cognatio inde contrahitur*; et hoc currit, ut dicunt Castr. Corn. Salmantic., etc. adversus Croix, etiamsi præsentibus sint patrini designati. Sed si quis ex patrinis designatis puerum tangeret, cæteri non designati certe non contrahunt, ut habetur ex Concilio. Sed si parentes designarent plures quam duos patrinus, et omnes tangerent (in quo graviter peccaret parochus, eos admittendo contra Concilii præceptum), tunc recte dicunt Suar. Sanch. et Croix, quod si successive tangerent, illos duos priores contrahere; sed si omnes una simul, Suar. tenet neminem contrahere; sed probabilius dicunt Sanch. Ronc. Castropal. Salm. Croix, etc. omnes designatos contrahere: quia Concilium non irritat jus antiquum, nisi eum tangunt alii non designati, præter duos designatos; sed secus si tangunt alii designati ultra duos. Et hoc tanto magis currit, ut declaravit S. C. si de multis designatis nescitur quis eorum prius tetigerit (1).

36. Notandum 1. Concilium præscribere, ut duorum patrinorum alter sit mas, et alter femina; unde non vacaret culpa designare duos mares, aut duas feminas; et ego puto (1) n. 454.

lethale cum Bonac. et aliis (contra Sanch. et Croix), si uterque patrinus esset diversi sexus quam infans; quia ita multiplicarentur cognationes contra finem Concilii, et in hoc materia est gravis. Si autem designaretur unus tantum patrinus, nihil refert an sit diversi sexus, ut dicunt probabilius Suar. Filiuc. Gobat. et Aversa (contra Laym.), dum Concilium dicit sive vir sive mulier (2).

37. Notandum 2. non licere esse patrinus 1. monachis, et monialibus, et regularibus cujuscumque ordinis, ut declarat Rit. rom. (tit. de Patr. in Bapt.) cum dicatur ibi: *Admitti non debent monachi et sanctimonialles, neque alii cujusvis ordinis regulares a sæculo segregati*. Intelligitur hoc de suscipiendo non autem de baptizando. 2. Vetitum est hæreticis, apostatis et infamibus. Quare peccant, qui advocant hæreticos pro patrinis suorum filiorum. Contra licite possunt Catholici in baptismo suscipere pueros hæreticorum, modo hac re non probetur eorum ritus; Laym. Croix Gob (3). 3. Prohibitum est conjugi esse patrinum alterius conjugis: et parentibus respectu filiorum præterquam in necessitate. 4. Prohibitum est esse patrinus plures duobus, cum dicat Trid. Sess. 24. c. 2. de Ref.: *Sive vir sive mulier, vel ad summum unus et una*. Non est vetitum quin duo conjuges unam prolem alterius suscipiant, ut communiter dd. cum s. Thoma (4), qui dicit: *Nihil prohibet quin vir et uxor aliquem de sacro fonte levant* (5).

38. Notandum 3. peccare parochum 1. si respuit patrinus a parentibus designatos, aut admittit ab illis non electos; 2. si admittit plures quam duos. 3. si baptizat sine patrino (6). In Baptismo privato tamen non adest obligatio adhibendi patrinus, juxta communem sententiam; cæterum pro-

(2) N. 453. — (3) Lib. 6. n. 456. — (4) In 4. d. 42. q. 1. a. 3. q. 2. ad 4. — (5) L. 6. n. 457 — (6) N. 454. v. *scd* notand.

babile est etiam in privato licite posse adhiberi patris (1).

CAPUT III.

De confirmatione.

39. De materia remota.
40. An Chrisma debeat esse benedictum, et an a simplici sacerdote possit etc.
41. De materia proxima, et an sit materia extensio manuum quam adhibet Episcopus, etc.
42. An manu dextra aut instrumento etc.
43. De forma.
44. De ministro. An possit esse simplex sacerdos.
45. Quid sit exterius sit chrismandus.
46. De obligatione ministrandi Confirmationem.
47. De obligatione eam suscipiendi.
48. An qui suscipit Ordines, etc.
49. An amentibus et infantibus, etc.
50. De caeremoniis.
51. De patrinis.
52. De aliis caeremoniis.
53. De effectibus Confirmationis.

39. Fide tenemus Confirmationem verum esse Sacramentum, ut habetur ex Decreto Eugenii IV. in instructione ad Armenos, et in Trident. Sess. 7. c. 1. Et hoc probatur ex traditione Patrum. Dicimus nunc hoc quod refert scire circa materiam, formam, ministrum, necessitatem, et caeremonias hujus Sacramenti. Et 1. de materia. Materia remota Confirmationis est chrisma ex balsamo et oleo confectum per Episcopi benedictionem, ad differentiam olei Baptismi, et infirmorum et distinxit Innoc. III. in cap. Cum venisset de Sacr. Unct. An autem unum oleum istorum sit materia valida pro alio Sacramento, negant Suar. Laym. et Henric. Sed probabilius affirmant Bell. Castr. Bonac. et Barb. (2). Non dubitatur autem quin de Sacramenti necessitate oleum necessarium sit. Balsamum certum est requiri de necessitate praecepti: sed an sit necessarium pro Sacramenti valore, probabiliter negant Sot. Navar. Juven. Cont. Tourn. ex c. Pastoralis de Sa-

(1) n. 458. — (2) N. 462

cramentis non iter., ubi Innoc. III. interrogatus an valeret chrismatio cum solo oleo collata, respondit: Nihil esse iterandum, sed caute supplendum quod incaute fuerit praetermissum. Probabilius tamen et communius affirmant Bellarm. Gonet. Petrocor. Conc. et alii cum s. Thom. (3), et cum Catechism. rom. part. 2. n. 7. Et probatur 1. cit. cap. unic. de Sacr. Unct., ubi Pontifex appellat hoc Sacramentum Chrismationem, non certe alia ratione quam propter chrisma, quod ex oleo et balsamo conficitur. Probatur praeterea ex Decreto Eugenii IV. in Concilio florentino, ubi dictum fuit materiam Confirmationis esse chrisma confectum ex oleo et balsamo. Opponit Habert hoc Decretum non fuisse Concilii, dum emanatum fuit, soluto Concilio, propter Graecorum discessum. Sed respondet Petrocor. 1. Ipsos Graecos consensisse, ut Concilium continuaretur, ut ad Ecclesiam etiam Armeni unirentur; 2. tale Decretum fuisse receptum ab omnibus Ecclesiis catholicis. Sed nos melius respondemus, dicendo, Papa dogmata docente et uti Ecclesiae doctore loquente, omnes ejus definitiones ex se esse infallibiles, ut fusi in opere L. 1. ex n. 110. et seqq. Respondetur autem ad textum oppositum quod in tantum Papa dixit nihil iterandum, quia ut dicit Glossa; Non dicitur iterandum quod prius actum non fuit. Ceterum prima opinio probabilis est, ut videre est in Deer. S. C. Conc. apud p. Ferraris (4) cum sit certum Confirmationem sine balsamo saltem esse dubiam, adeoque sub conditione saltem repetendam. Sufficit autem balsamum cujuscunque regionis (5).

40. Chrisma debet esse ab Episcopo benedictum necessitate praecepti; sed dubitatur an etiam ex necessitate Sacramenti? Affirmant Conc. Petrocor. Salm. cum s. Thoma (6) ex

(3) 3. p. q. 72. a. 2. — (4) Ferrar. Biblioth. v. Confirmatio a. 4. n. 40. — (5) L. 6. n. 462. — (6) 3. part. quaest. 72. a. 3.

citato Decreto Eugenii, ubi dicitur quod materia Confirmationis est chrisma ab Episcopo benedictum. Sed speculative loquendo, est probabilis sententia negativa Cajet. Barbos. Got. Juven. Tourn., etc. quia, sicut Papa confirmandi facultatem simplici sacerdoti committere potest (ut dicemus n. 44.), ita potest etiam facultatem chrismatis benedicendi imperiri; Decretum autem Eugenii nihil praeter praecepti necessitatem probat. Dictum est speculative loquendo, quia in praxi, cum de Sacramenti valore agatur, prima tenenda est (1). Praeceptum autem grave est ex can. Litteris de Consecr. distinct. 3. non esse utendum chrismate anno elapso benedicto. Sed in hoc Ecclesiae praecepto potest Papa dispensare, ut de facto Papa Benedictus XIV. in Const. 10. Cum ad infrascriptam, die 9. januarii 1740. dispensavit (2). Quare non dubitatur, quin Confirmatio veteri chrismate collata sit valida (3).

41. Materia proxima Confirmationis requirit 1. unctionem in fronte, 2. in forma crucis, 3. manu ministri; et haec tria sunt omnia de Sacramenti essentia, ut communiter docent dd. (4). Sed cum in Pontificali dicatur ut Episcopus antequam ungat, dicere debeat orationem, extensis manibus versus confirmandos, volunt multi auctores moderni, Merbes. Tourn. Gonet. Juvenin. Conc. Got., etc. talem extensionem esse de Sacramenti valore, ex eo quod legitur Actorum c. 8. 17. Tunc imponebant manus super illos, et accipiebant Spiritum sanctum. Sed communius hoc negant Suar. Laym. Petrocor. Frassen. Antoine Holzm. Viva Croix et alii cum p. Berti, qui fuit hanc nostram tueri sententiam (5). Et dicimus sufficere extensionem manuum quam adhibet Episcopus in ungendo chrismando. Et hoc probatur ex De-

(1) L. 6. n. 463. — (2) Bullar. edit. Mechil. t. 4. p. 54. — (3) L. 6. n. 463. ad 3. — (4) N. 464. — (5) Berti de Theol. disc. 1. 32. cap. 4. res. ad 4.

creto Eugenii, ubi dicitur: Loco illius manus impositionis dari in Ecclesia Confirmationem; et clarius in cap. unic. §. Per frontis, de Sacr. Unct., ubi pontifex dixit: Per frontis chrismationem manus impositio designatur quae alio nomine Confirmatio dicitur. Igitur Papa pro certo habet in eadem chrismatione haberi jam manuum impositionem. Pontificale enim non dicit, super confirmandos, ut dicturus fuisset, si per hoc intellexisset loqui de impositione: prout dicit loquendo de ordinatione, tam Pontifex, quam sacerdotes tenent manus dexteras extensas super illos; sed dicendo versus confirmandos, nihil aliud denotat quam consuetam caeremoniam, quam praecipit Ecclesia suis ministris in dicendis orationibus; nam manus extendere idem est ac eas aperire, et sursum elevare. Unde dignoscitur sententia opposita valido carere fundamento; ideoque dico dumtaxat tanquam tutam esse consulendam. Episcopus qui vellet eam in praxim producere, potest (ut advertit Habert) in diversas classes confirmandos distribuere, et inde super singulas classes praefatam orationem praemittere (1).

42. Episcopus ungere debet pollice manus dextrae; quare peccaret, si ungeret illo sinistrae; et ex communi gravius; sed Escob. Trullenchi. Nuguez Dic. Aver. Diana et Tamb. ut probabile habent hoc non excedere veniale, et revera non constat hanc caeremoniam esse gravem. Quare probabiliter dicunt praefati auctores quod licite confirmaret Episcopus sinistra, si dextra confirmare non posset (2). Opinio autem nonnullorum posse dari Confirmationem (sicut potest Extrema-Unctio) medio aliquo instrumento, merito communis sententia repudiata est. Quia tunc deesset manus impositio quae caeteroquin non est necessaria in Extrema-Unctione. Quoad quantitatem autem chrismatis sufficit illa, quae satis est ad ungendam frontem in-

(6) Lib. 6. n. 464. — (7) N. 465

babile est etiam in privato licite posse adhiberi patris (1).

CAPUT III.

De confirmatione.

39. De materia remota.
40. An Chrisma debeat esse benedictum, et an a simplici sacerdote possit etc.
41. De materia proxima, et an sit materia extensio manuum quam adhibet Episcopus, etc.
42. An manu dextra aut instrumento etc.
43. De forma.
44. De ministro. An possit esse simplex sacerdos.
45. Quid sit exterius sit chrismatus.
46. De obligatione ministrandi Confirmationem.
47. De obligatione eam suscipiendi.
48. An qui suscipit Ordines, etc.
49. An amentibus et infantibus, etc.
50. De caeremoniis.
51. De patris.
52. De aliis caeremoniis.
53. De effectibus Confirmationis.

39. Fide tenemus Confirmationem verum esse Sacramentum, ut habetur ex Decreto Eugenii IV. in instructione ad Armenos, et in Trident. Sess. 7. c. 1. Et hoc probatur ex traditione Patrum. Dicimus nunc hoc quod refert scire circa materiam, formam, ministrum, necessitatem, et caeremonias huius Sacramenti. Et 1. de materia. Materia remota Confirmationis est chrisma ex balsamo et oleo confectum per Episcopi benedictionem, ad differentiam olei Baptismi, et infirmorum et distinxit Innoc. III. in cap. Cum venisset de Sacr. Unct. An autem unum oleum istorum sit materia valida pro alio Sacramento, negant Suar. Laym. et Henric. Sed probabilius affirmant Bell. Castr. Bonac. et Barb. (2). Non dubitatur autem quin de Sacramenti necessitate oleum necessarium sit. Balsamum certum est requiri de necessitate precepti: sed an sit necessarium pro Sacramenti valore, probabiliter negant Sot. Navar. Juven. Cont. Tourn. ex c. Pastoralis de Sa-

(1) n. 458. — (2) N. 462

cramentis non iter., ubi Innoc. III. interrogatus an valeret chrismatio cum solo oleo collata, respondit: Nihil esse iterandum, sed caute supplendum quod incaute fuerit pretermisum. Probabilius tamen et communius affirmant Bellarm. Gonet. Petrocor. Conc. et alii cum s. Thom. (3), et cum Catechism. rom. part. 2. n. 7. Et probatur 1. cit. cap. unic. de Sacr. Unct., ubi Pontifex appellat hoc Sacramentum Chrismationem, non certe alia ratione quam propter chrisma, quod ex oleo et balsamo conficitur. Probatur praeterea ex Decreto Eugenii IV. in Concilio florentino, ubi dictum fuit materiam Confirmationis esse chrisma confectum ex oleo et balsamo. Opponit Habert hoc Decretum non fuisse Concilii, dum emanatum fuit, soluto Concilio, propter Graecorum discessum. Sed respondet Petrocor. 1. Ipsos Graecos consensisse, ut Concilium continuaretur, ut ad Ecclesiam etiam Armeni unirentur; 2. tale Decretum fuisse receptum ab omnibus Ecclesiis catholicis. Sed nos melius respondemus, dicendo, Papa dogmata docente et uti Ecclesiae doctore loquente, omnes ejus definitiones ex se esse infallibiles, ut fusi in opere L. 1. ex n. 110. et seqq. Respondetur autem ad textum oppositum quod in tantum Papa dixit nihil iterandum, quia ut dicit Glossa; Non dicitur iterandum quod prius actum non fuit. Ceterum prima opinio probabilis est, ut videre est in Deer. S. C. Conc. apud p. Ferraris (4) cum sit certum Confirmationem sine balsamo saltem esse dubiam, adeoque sub conditione saltem repetendam. Sufficit autem balsamum cujuscunque regionis (5).

40. Chrisma debet esse ab Episcopo benedictum necessitate precepti; sed dubitatur an etiam ex necessitate Sacramenti? Affirmant Conc. Petrocor. Salm. cum s. Thoma (6) ex

(3) 3. p. q. 72. a. 2. — (4) Ferrar. Biblioth. v. Confirmatio a. 4. n. 40. — (5) L. 6. n. 462. — (6) 3. part. quest. 72. a. 3.

citato Decreto Eugenii, ubi dicitur quod materia Confirmationis est chrisma ab Episcopo benedictum. Sed speculative loquendo, est probabilis sententia negativa Cajet. Barbos. Got. Juven. Tourn., etc. quia, sicut Papa confirmandi facultatem simplici sacerdoti committere potest (ut dicemus n. 44.), ita potest etiam facultatem chrismatis benedicendi imperiri; Decretum autem Eugenii nihil praeter precepti necessitatem probat. Dictum est speculative loquendo, quia in praxi, cum de Sacramenti valore agatur, prima tenenda est (1). Praeceptum autem grave est ex can. Litteris de Consecr. distinct. 3. non esse utendum chrismate anno elapso benedicto. Sed in hoc Ecclesiae praeccepto potest Papa dispensare, ut de facto Papa Benedictus XIV. in Const. 10. Cum ad infrascriptam, die 9. januarii 1740. dispensavit (2). Quare non dubitatur, quin Confirmatio veteri chrismate collata sit valida (3).

41. Materia proxima Confirmationis requirit 1. unctionem in fronte, 2. in forma crucis, 3. manu ministri; et haec tria sunt omnia de Sacramenti essentia, ut communiter docent dd. (4). Sed cum in Pontificali dicatur ut Episcopus antequam ungat, dicere debeat orationem, extensis manibus versus confirmandos, volunt multi auctores moderni, Merbes. Tourn. Gonet. Juvenin. Conc. Got., etc. talem extensionem esse de Sacramenti valore, ex eo quod legitur Actorum c. 8. 17. Tunc imponebant manus super illos, et accipiebant Spiritum sanctum. Sed communius hoc negant Suar. Laym. Petrocor. Frassen. Antoine Holzm. Viva Croix et alii cum p. Berti, qui fuisse hanc nostram tueri sententiam (5). Et dicimus sufficere extensionem manuum quam adhibet Episcopus in ungendo chrismando. Et hoc probatur ex De-

(1) L. 6. n. 463. — (2) Bullar. edit. Mechil. t. 4. p. 54. — (3) L. 6. n. 463. ad 3. — (4) N. 464. — (5) Berti de Theol. disc. 1. 32. cap. 4. res. ad 4.

creto Eugenii, ubi dicitur: Loco illius manus impositionis dari in Ecclesia Confirmationem; et clarius in cap. unic. §. Per frontis, de Sacr. Unct., ubi pontifex dixit: Per frontis chrismationem manus impositio designatur quae alio nomine Confirmatio dicitur. Igitur Papa pro certo habet in eadem chrismatione haberi jam manuum impositionem. Pontificale enim non dicit, super confirmandos, ut dicturus fuisset, si per hoc intellexisset loqui de impositione: prout dicit loquendo de ordinatione, tam Pontifex, quam sacerdotes tenent manus dexteras extensas super illos; sed dicendo versus confirmandos, nihil aliud denotat quam consuetam caeremoniam, quam praecipit Ecclesia suis ministris in dicendis orationibus; nam manus extendere idem est ac eas aperire, et sursum elevare. Unde dignoscitur sententia opposita valido carere fundamento; ideoque dico dumtaxat tanquam tutam esse consulendam. Episcopus qui vellet eam in praxi producere, potest (ut advertit Habert) in diversas classes confirmandos distribuere, et inde super singulas classes praefatam orationem praemittere (1).

42. Episcopus ungere debet pollice manus dextrae; quare peccaret, si ungeret illo sinistrae; et ex communi gravius; sed Escob. Trullenchi. Nuguez Dic. Aver. Diana et Tamb. ut probabile habent hoc non excedere veniale, et revera non constat hanc caeremoniam esse gravem. Quare probabiliter dicunt praefati auctores quod licite confirmaret Episcopus sinistra, si dextra confirmare non posset (2). Opinio autem nonnullorum posse dari Confirmationem (sicut potest Extrema-Unctio) medio aliquo instrumento, merito communis sententia repudiata est. Quia tunc deesset manus impositio quae caeteroquin non est necessaria in Extrema-Unctione. Quoad quantitatem autem chrismatis sufficit illa, quae satis est ad ungendam frontem in-

(6) Lib. 6. n. 464. — (7) N. 465

forma crucis; ita Suarez Castr. Bonac. et Salm. (1).

43. 2. Circa *formam*, quæ sit, quatuor adsunt sententiae. 1. Illi qui volunt solam manuum extensionem Episcopi quæ unctionem præcedit, esse unicam Confirmationis materiam, dicunt solam orationem ab Episcopo tunc recitatam esse formam. 2. Alii autem, qui volunt tam primam manuum impositionem quam ipsam unctionem esse materias partiales dicunt formam constare tam ex præfata oratione, quam ex verbis quæ dicit Episcopus in ipsa unctione: *Signo te signo crucis, et confirmo te chrismate salutis, In nomine Patris*, etc. 3. Alii volunt materias esse partiales (ut dictum est), formam vero esse unam, nempe illam quæ dicitur in unctione. 4. Alii denique, qui cum vera sententia tenent materiam totalem (esse unctionem, quæ manuum impositionem (ut diximus) secum involvit, dicunt recte totalem formam esse verba, *Signo te*, etc. quæ illam comitantur; ita communiter dd. cum. s. Thoma (2), et cum Catech. rom. de Confirmatione part. 2. n. 19. ubi dicitur quod *Catholicæ Ecclesiæ auctoritas... non patitur nos ea de re quidquam dubitare*. Et ita revera declaravit Eugenius IV. qui in præfato Decreto dixit: *Forma autem est: signo te signo Crucis, etc.* (3). Explicat autem Angelicus (4) quod per *to signo te*, significatur confirmatus notari in Christi militiam. Per *to confirmo* denotari illum virtutem ad præliandum recipere. Per *to* denique in nomine Patris, denotari a quo hanc accipiat virtutem: itaque sunt de essentia verba *Signo te, confirmo te, et in nomine Patris*, etc. (5). Alia vero est forma Græcorum, *Signaculum domini Spiritus sancti*: quæ etiam est valida, ut declaravit Urbanus VIII. (6).

(1) N. 466. v. dicunt. — (2) In 4. d. 7. q. 4. a. 3. solut. q. 2. — (3) L. 6. n. 167. — (4) 3. p. q. 72. a. 4. — (5) L. 6. n. 168. — (6) n. 169.

44. 3. Circa ministrum Confirmationis, certum est solum Episcopum esse hujus Sacramenti ministrum ordinarium, ut declaravit Trident. Sess. 7. Can. 3.: *Si quis dixerit sanctæ Confirmationis ordinarium ministrum non esse solum Episcopum, sed quemvis simplicem sacerdotem, anathema sit*; sed ex Pontificis concessionem, certum quoque est posse esse Confirmationis ministrum simplicem sacerdotem, ut declaravit Benedictus XIV. in sua Constit. *Eo quavis* 4. Maii 1745. Et antea Eugenius IV. et s. Greg. Magnus hac fuerunt potestate uti (7). An autem etiam Episcopi simplici sacerdoti, ut Confirmationem ministret, delegare possint, dicit idem Benedictus in celebri opere de Synod. (8) magnam hanc esse questionem, pro qua validæ militantes rationes ad utriusque partis probationem; sed recte inde concludit; hodie talem facultatem summo Pontifici soli, tam consuetudine, quam Nicolai I. reservatione expressæ facta (Epist. 70.) esse reservatam. Et licet confirmare sit actus episcopalis Ordinis, cujus valor a Pontificis arbitrio non dependet, nihilominus hujus actus exercitium delegare non ad Ordinem spectat, sed ad jurisdictionem, quæ bene potest a Papa limitari, sicut revera limitatur Episcopis facultas dispensandi in quinque votis Sedi apostolicæ reservatis.

45. Notandum hic 1. Episcopum confirmantem in alterius Diocesi subditos non suos graviter peccare, et suspensionem a Pontificalibus incurrere etiamsi ille confirmaret subditos suos, ut declaravit S. C. et Trident. Sess. 6. c. 5. Sed si in sua diocesi confirmaret subditos alterius, per se esset illicitum; sed in hoc præsumitur (juxta usum communiter receptum) consensus interpretativus aliorum Episcoporum modo non constaret de contrarii voluntate alicujus; ita Castrop. Laym. Salm. Sa Croix etc.: tanto magis hoc currit

(7) N. 470. — (8) L. 7. c. 8. n. 3.

si Episcopus confirmare deberet Ordinandum, qui cum dimissoriis ipsius Ordinarii ad se venit; quia tunc præsumitur ejus consensus etiam de presenti, ut communiter præfati auctores cum aliis (1).

46. Notandum 2. graviter peccare Episcopum (juxta communem sententiam), qui negligit Confirmationem suis subditis diu conferre, v. g. ad octo aut decem annos, ut dicunt La-Croix et Dicast.; quapropter tenetur Episcopus Diocesim circumire, saltem per oppida Diocesis principaliora; modo non sit moraliter ad hoc impossibilitatus; et suis expensis, nisi adsit justa consuetudo in contrarium; Castropal. et Salm. Dicit Bonac. Episcopum teneri confirmare etiam moribundos qui eum de hoc efflagitant; sed probabiliter ab hac obligatione eum excusant Lugo Escob. Croix Salm. etc. tam propter grave incommodum quod adesset, quam propter usum qui contrarius inolevit (2).

47. 4. Circa necessitatem hujus Sacramenti, alii dicunt quod quilibet, ut confirmetur, sub gravi curare tenetur, quia secus sibi magni damni causa esset se privando robore ad tentationibus resistendum, quod hoc Sacramentum confert; ita s. Bonav. Merbes. Tourn. Conc. Habert. etc. Sed hoc grave onus negant multo communius Sot. Navar. Suar. Laym. Fras. Wig. Castrop. Bonac. Anacl. Salm. Croix etc. quia de hoc gravi præcepto sive naturali, sive positivo non constat. Idem sentit Scotus (3) qui loquendo de Extrema unctione et confirmatione dicit: *Neutrum est simpliciter necessarium, nec est præceptum de isto vel illo recipiendo*. Idem sentit s. Thomas (4), qui dicit Confirmationem esse necessariam, non jam ad salutem, sed ad salutis perfectionem; alibi postea (5)

(1) Lib. 6. n. 471. et 472. — (2) N. 475. — (3) In 4. d. 17. q. 4. — (4) In 4. d. 7. q. 4. a. 1. q. 2. — (5) 3. p. q. 72. a. 8. ad 4.

expresse affirmat sine hoc Sacramento ex vita discedere periculum esse, *non quia damnetur* (nisi forte propter contemptum), *sed quia detrimentum salutis pateretur*. Et idem denique sentire videtur Catech. rom. p. 2. de Confirm. n. 17. dicendo ibi quod Ecclesia optat ut omnes baptizati hoc muniantur Sacramento: desiderium Ecclesiæ utique non est præceptum. Sed prima sententia omnino est tenenda, ut pote decisa a Benedicto XIV. in Bulla *Et si pastoralis de Ritibus et Dogmatibus Græcorum*, 1742. ubi (§. 3. n. 4) hæc habetur: *Monendi sunt* (qui non sunt confirmati) *ab Ordinariis locorum eos graviter peccati realiter teneri, si cum possunt ad Confirmationem accedere, illam renuntiant, ac negligunt*.

48. Dicunt autem Bonac. Toletus Renzi etc. graviter peccare qui prima Tonsura, non confirmati, initiantur, quia Trident. Sess. 23. c. 4. sic dicit: *Prima Tonsura non initiantur, qui Sacramentum Confirmationis non susceperint*. Et Renzi affert quandam declarationem S. C. die 27. Sept. 1621. apud Nicolaum, ubi dictum fuit tonsuratum, non suscepta Confirmatione, ut male promotum non posse ad alios Ordines ascendere, nec beneficia recipere sine Pontificis dispensatione. Sed communissime negant Sot. Castr. Azor. Escob. Valent. Salmant. et Cabass. cum Nav. Suar. Coninch, Victor etc. qui dicunt idem de aliis Ordinibus, et ad Concilium respondent præcepta simpliciter modo imperativo emanata non importare gravem obligationem, nisi aliæ adsint circumstantiæ, ut dicunt Cajet. Nav. Sa Sayr. etc. et juxta dicta Tr. 2. n. 15. (6). Cæterum sufficit quod quis sit probabiliter confirmatus, ut a tali obligatione eximatur, prout Benedictus XIV. (7) affert declarasse Synodum Maronitarum de mandato Gregorii XIII. congregatam.

(6) Vide L. 6. n. 183. — (7) De Synod. L. 7. c. 9. n. 5

49. Dicunt multi auctores, ut Bonac. Escobar. Helzm. Salmant. etc. omni culpa vacare conferre Confirmationem infantibus ante septennium dum jam hic erat mos antiquus, et ita etiam hodie a Græcis practica- tur; et ut ait Vivaldus in Hispania con- firmari solent biennes et triennes (1). At hoc nunc dicere nequit, dum Benedictus XIV. in Constit. 129. *Eo quævis* § 6. edita die 4. Maii an. 1743. de- clarat nunc temporis non licere ali- quem Confirmationis Sacramento mu- nire, nisi usum rationis attigerit, his verbis: *Nihilominus abrogato prorsus a romana Ecclesia... hujusmodi more, consuetudinis ss. Pontificum Decretis cautum est ut renatis fonte Baptismatis conferretur Sacramen- tum Confirmationis in ea solum ætate in qua fideles... intelligerent tantum inter se differre Baptismum, et Confirmationem, quantum distat generatio ab incremento.* Nihilominus idem Benedictus multis post annis, cum esset Pontifex, in suo opere de Synodo (2) dicit quod etsi Catechis- mus asserat non expedire ut confe- ratur ante septennium; non tamen vetat quin in aliquo casu conferra- tur pueris non natis septem annos. Et subjungit auctor quod hoc per- pendent Sylvius Suar. Silv. Ronc. Juvenin. Gotti et alii affirmant li- cite posse etiam juxta præsentem disciplinam Confirmationem conferre pueris ante septennium ex aliqua causa, ut puta si Episcopo per mul- tum temporis manendum esset extra diæcesim, aut si puer esset in pe- riculo mortis, aut alia de causa. Et de perpetuo amentibus sermonem ha- bens, ait absolute posse illos Confir- mationis Sacramento muniri (3).

50. Denique circa caeremonias 1. requiruntur vestes sacræ nempe (ut præscribit Pontificale) amictus super rochetto, aut supra colla, si Episcopus est regularis: item stola et pluviale album. Et peccaret graviter

(1) L. 6. n. 478. — (2) Bened. XIV. de Synod. I. 7. c. 40. n. 5. — (3) L. 6. n. 180.

Episcopus si confirmaret sine ulla dictarum vestium, sed secus si omitteret aliquam, ut dicunt Sporer Renz. Tambur. et Diana; item re- quiritur baculus, et mitra; sed ba- culus sufficit ut in aliquo clerico tenea- tur, sicut videtur designatus in fi- gura appositâ in Pontificali; et quoad mitram, ut declaravit S. C., sufficit ut Episcopus utatur stola: quare ne- cesse non est ut adhibeat mitram (4). 2. Requiritur cereus, et ut Episco- pus alamp post formæ prolationem det confirmato; sed harum rerum ommissio non excederet veniale (5). 3. Requiritur ut ministretur in ecclesia; sed hoc non sub gravi, ut commu- niter dd. (contra Nugnez). Imo Sua- rez Bonac. Barb. Sa Henriq. etc. (6) excusant ab omni culpa Episcopum qui in aliquo decenti loco confirma- ret. Hoc non obstante, ego nescirem eum excusare a veniali, nisi aliqua interveniret causa, tum ob consue- tudinem quæ viget hoc Sacramen- tum in ecclesia ministrandi, ut con- cedunt etiam Bonac. et Barb. cum propter id quod legitur in Pontifi- cali: *Hoc Sacramentum potest con- ferri minus solemniter quocunque die, hora, et loco, ex causa ad arbitrium Episcopi.* Nota quod licet dicatur *ad arbitrium*, requiritur *ex causa*. Sem- per tamen potest licite Episcopus in domestico sacello confirmare, ut rec- te dicit Castrop. (7). 4. Requiritur jejunium tam confirmantis, quam confirmandi, ex *can. Jejunii, de consecr. dist. 5.* et etiam ex Pontificali, ubi dicitur: *Confirmandi deberent esse jejuni.* Sed communiter dicunt dd. hoc tanquam consilium, non ut præ- ceptum esse; unde invaluit usus ut hoc Sacramentum etiam post pran- dium conferatur; ita Laym. Castrop. Conc. Salmant. Cabass. Croix etc. et ita pariter juxta consuetudinem li-

(4) N. 484. — (5) Ibid. v. notand. 2. — (6) Barbos. de Pot. Episc. 2. q. All. 30. n. 13. et Salm. tract. 3. c. 4. n. 32. — (7) L. 6. n. 184. v. notand. 3.

ctum est hodie hoc administrare quo- libet die, sive festivo, sive feriali; Suar. Granad. Busemb. Salm. etc. (1).

51. Requiritur 5. patrinus a pa- rentibus pueri, aut in eorum defectu ab Episcopo designandus; et hoc pro- culdubio sub gravi, quoties haberi potest; sed si unquam haberi non posset dicunt Holzmi^{us} Gobat. et Ill- sung. licite posse conferri Confirma- tionem sine patrino. Hinc patrinus 1. debet esse unicus, ut communiter sentiunt Castropal. Bonac. Rebell. Salm. et Busemb. (contra Toletum qui admittit duos) dum ita decretum est in *cap. fin. de Cogn. spir.* Verum est ibi hoc statutum fuisse tam pro Confirmatione, quam pro Baptismo, sed Tridentinum quoad Baptismum permisit duos, non autem quoad Con- firmationem, hinc firmum restat quoad hoc jus antiquum. 2. Hinc Patrinus debet esse prius confirmatus, ut præ- scribitur in *c. In Baptismate*, 102. d. 4. cum ibi dicatur: *In Baptismate vel Chrismate non potest alium susci- pere in filiolum, qui non est bapti- zatus, vel confirmatus.* Et in Ponti- ficali dicitur: *Nullus qui non est con- firmatus potest esse in Confirmatione patrinus* (2). Et hoc etiam sub gravi præcepto, cum gravis sit materia, ut recte dicit Conc. cum communi (3). Si autem susciperet in Confirmatione patrinus non confirmatus, dicunt Sot. Navar. Sa, et alii etiam eum cogna- tionem contrahere, asserentes verba *cit. non potest* textus relati non de- notare actus invaliditatem, sed solum prohibitionem; et hæc opinio recte probabilis nuncupatur a Salm. et Croix. Sed probabilius negat Glossa in præfatum textum Suar. Tol. Sanch. Bonac. Renz. et alii multi; et Renzi ad- ducit etiam declarationem S. C. Conc.; nam, ut probat Sanch. verbum *non potest*, in eo casu reddit omnino ac- tum irritum (4). 3. Patrinus in Con- firmatione debet esse alius a Patrino Baptismi juxta communem senten-

(1) Ibid. notand. 4. — (2) N. 485. — (3) N. 486. — (4) Ibid. dubit. 2.

tiam; excipit La-Croix cum Silv. et Syn. *colon.* nisi adsit causa in con- trarium. 4. In confirmatione juxta Pontificale debet esse ejusdem sexus confirmandi. 5. Patrinus non debet esse Religiosus, ut dicunt Sanch. Bonac. Salm. et alii communiter, *can. Monachi* 104. *de consecrat. dist. 4.* ubi dicitur: *Monachi sibi compadres commatres non faciant.* Excipiunt Castrop. Barb. Gobat. Spor., etc. si confirmandus esset etiam Religiosus; excipiunt etiam Suar. Dicast., etc. si patrinus esset de ordine Mendican- tium; sed merito contradicit p. Con- cina, dum, ut relatum est n. 37, jam hoc vetitum est in Ritual. cuilibet Regulari esse patrino, verum est quod ibi loquitur de Baptismo, sed eadem ratio currit pro Confirmatione; et ut diximus *supra tract. 2. n. 78.* in æquivocis lex utique exten- ditur de casu ad casum, in quo ita lex eadem currit, ut si lex non ex- tenderetur, legislator aut pro injusto, aut imprudenti culparetur. Quoad modum suscipiendi in Confirmatione, juxta Pontificale deberet confirman- dus mittere pedem super pedem dex- terum patrini; sed recte dicit p. Con- cina quod hodie ex consuetudine re- cepta et approbata a S. C. Rituum 20 septemb. 1749. sufficit ut patri- nus imponat manum dexteram super humerum dexterum confirmandi (5).

52. Requiritur 6. ex Pontificali ut post unctionem frons confirmati vitta aliqua linea cingatur; sed hodie hæc caeremonia in nostris regionibus ob- solevit, dum facta unctione, statim confirmati frons abstergitur et dimittitur ipse. 7. Parochus confirmatorum, et patrinorum in libro adnotare de- bet nomina, ut cognatio contracta sciri possit, tum ob Ordinum suscep- tionem. Dicunt Barb. et alii quod in Confirmatione possit mutari no- men. Episcopus, terminata functione, benedicit confirmatis, ideoque eos, dum confirmat, admonet ne ante be- nedictionem discedant: sed probabi-

(5) Lib. 6. n. 487.

liter ait Tambur. hanc admonitionem non obligare; et revera (ut dicit Croix) hæc est praxis ut confirmati, suscepto Sacramento, discedant, nec Episcopi eos obligant ad expectandum (1).

53. Effectus autem hujus Sacramenti N. 488.

menti sunt tres: 1. Character; 2. gratia, nempe robor spirituale quod recipitur ad debellandos inimicos; 3. cognatio spiritualis quæ contrahitur inter confirmatum et patrum qui eum suscipit, ac inter eum et parentes confirmati (2).

(2) N. 469. v. Tres autem

TRACTATUS XV.

DE SACRAMENTO EUCHARISTIE

CAPUT I.

De essentia eucharistie.

1. In quo consistat essentia Eucharistie, et in quo ratio specifica: et unde desumatur unitas.
2. An sit necessaria necessitate medii.
3. An consecratio in unica specie sit illicita et invalida. Non licet consecrare in una specie tantum.
4. Casus excepti.
5. Effectus Eucharistie.
6. An quando durat species, etc.
7. Qui communicat cum veniali.

De ceteris agetur in appendice III. de examine Ordinand. §. II. de Sacrif. Missæ, ex n. 95. et seqq.

1. Definitur Eucharistia: Est Sacramentum corporis et sanguinis Christi sub speciebus panis et vini ad spirituales animæ refectionem divinitus institutum. A Scholasticis circa Eucharistiæ Sacramentum multæ agitantur quæstiones. De istis fusius in opere disseruimus; hic tantum eas annuimus. Quæritur 1. in quo consistat Eucharistiæ essentia? Alii dicunt in recto consistere in panis et vinis speciebus, et Jesu Christi personam tantum in obliquo ad Sacramentum spectare, tanquam quid extrinsece connotatum. Alii dicunt in recto sive essentialiter consistere tam in speciebus quam in Christi corpore. Utraque sententia est probabilis, observa rationes (1). Quæritur 2. an tota ratio specifica hujus Sacramenti in alterutra specie salvari possit? Alii affirmant; sed probabilius est illam non salvari nisi in utraque, dum in

(1) L. 6. n. 489. 190.

alterutra (per se loquendo) non potest significari completa reffectio cibi et potus (2). Quæritur 3. unde desumatur unitas numerica Sacramenti Eucharistiæ? Alii dicunt ex unitate corporis Christi; sed alii probabiliter tenent desumi ex morali conjunctione, quam species consecratae habent inter se, cum per modum unius proponuntur aut sumuntur (3); sed cum proponuntur in diversis altaribus, aut recipiuntur a diversis personis, sunt diversa Sacramenta (4).

2. Quæritur 4. an Eucharistia sit necessaria necessitate medii, an præcepti ad salutem? Non dubitatur quin necessaria sit necessitate præcepti cum ecclesiastici, tum divini, ut habetur apud s. Lucam (c. 22. 19.): Hoc facite in meam commemorationem. Contra etiam pro comperto est apud omnes, Eucharistiam non esse necessariam necessitate medii quoad realem perceptionem. Dubium itaque restat in hoc, an necessaria sit necessitate medii, saltem in voto, nimirum desiderio? Negant s. Bonav. Suar. Cajet., etc. asserentes hoc Sacramentum non esse institutum ad primam gratiam producendam. Sed probabilius affirmant s. Thomas (5). Scotus, Conc. Salmant., etc.: tum ex textu s. Joannis: Nisi manducaveritis carnem Filii hominis.... non habebitis vitam in vobis, c. 6. 54. tum quia Eucharistia est finis omnium Sa-

(2) N. 491 — (3) Lib. 6. n. 494. quer. 2. — (4) Ib. v. quoad. — (5) 3. p. q. 79 a. 4. ad 4.

cramentorum; unde ait Angelicus neminem gratiam habere ante suspensionem hujus Sacramenti, nisi ex voto proprio, sicut adulti habent dum baptizantur, vel Pœnitentiæ Sacramentum suscipiunt: vel voto Ecclesiæ, sicut parvuli habent (1). Non est dubitandum quin Eucharistiæ perceptio sive in re, sive saltem in voto necessaria sit ad vitæ spiritualis conservationem; ita communiter docent Sot. Gonzal. et Salmant., cum eodem s. Thoma (2); quia sicut corporis vita sine materiali cibo conservari nequit, ita nec vitæ animæ sine spirituali. Hinc dicunt Lugo, p. Sotus, Vall. Fill. Salm., etc. licet præceptum imponat tantum ut saltem semel in anno communicent, atamen aliquando hominem posse obligari ad sæpius in anno communicandum, cum nosceret hoc sibi fore necessarium, ut in divina gratia conservetur (3).

3. Materia Eucharistiæ est tam panis, quam vinum, et nunquam fas est quacumque ex causa alterutram speciem consecrare, ut habetur ex can. Conferimus, dist. 2. de Cons.; et ex Tridentino Sess. 22. c. 1. ubi dicitur Jesus Christus præcepisse apostolis ne aliter se ipsum offerrent, quam sub utraque specie; ex quo infertur proculdubio, hoc præceptum non solum esse ecclesiasticum, sed etiam divinum, ut docet communis sententia (4). Et dicimus in hujusmodi præcepto non posse Papam dispensare (5), dum valde probabile est non fieri Sacramentum nisi in Sacrificio, in quo conficiendo (ex vera sententia) necessaria est utriusque speciei consecratio, quia alias non exprimeretur sanguinis effusio, et consequenter non satis exprimeretur Crucis Sacrificium, in cuius memoriam Salvator noster altaris Sacramentum reliquit, ut loquitur Trid. Sess. 22. cap. 1. (6). Nec est improbabilis sententia Card. de Lugo, (con-

tra opinionem aliorum quorundam, cæteroquin communiorem) qui dicit quod si sacerdos intenderet unam tantum speciem consecrare, invalide ageret; quia Sacramenti ratio secerni non potest a ratione Sacrificii, cum sacerdos non recipiat potestatem hoc Sacramentum conficiendi, nisi sacrificando, ut satis constat ex forma Ordinationis: Accipe potestatem offerendi Sacrificium, etc. Itaque, sicut diximus, consecratio utriusque speciei non solum ad Sacrificii essentiam pertinet, sed etiam Sacramenti; hinc qui Sacrificium non offert, nec Sacramentum conficit (7).

4. Cæterum potest dari casus, ut certe sit valida et etiam licita per accidens consecratio alterius speciei, quin consecratur altera, v. g. si sacerdos tempore consecrationis adverteret consecrasse aquam pro vino, aut si aliud vinum haberi non possit, aut non possit haberi sine gravi periculo vitæ aut gravis scandalum: item si, consecrata Hostia, immineret incendium, aut inimicorum invasio: ita Suar. Azor. Bonac. Salm. Bosemb. et alii communiter (8).

5. Effectus Eucharistiæ sunt 1. augmentum gratiæ (et hic effectus est principalis) ut habetur ex Trid. Sess. 13. cap. 2. et aliquando per accidens etiam est primæ gratiæ acquisitio, nempe cum quis inscius peccati mortalis, aut putans se habere contritionem, accedit ad Communionem cum sola attritione: ita s. Thomas (9), Scotus, Suar. Tolet. Ronc. Salm. et alii communiter (10). Ratio est quia proprium est uniuscuiusque Sacramenti gratiam conferre omnibus obiectis non ponentibus; et habens attritionem jam obiectum gratiæ non ponit, dum, quantum in se est, remouet affectum tam actuale, quam habituale ad peccatum (11). II. Remissio venialium, ut docent omnes cum s. Thoma (12), juxta Tridenti-

(7) N. 496 dubit. 3. — (8) L. 6. n. 497. — (9) 3. p. q. 72 a. 7. ad 2 et q. 79 a. 3. — (10) L. 6. n. 269. — (11) N. 6. — (12) 3. p. q. 79. a. 4.

(1) L. 6. n. 492. — (2) 3. p. q. 80. a. 4. ad 2. — (3) L. 6. n. 493. et 295. — (4) N. 496. — (5) Ib. dubit. 2. — (6) N. 306.

liter ait Tambur. hanc admonitionem non obligare; et revera (ut dicit Croix) hæc est praxis ut confirmati, suscepto Sacramento, discedant, nec Episcopi eos obligant ad expectandum (1).

53. Effectus autem hujus Sacramenti N. 488.

menti sunt tres: 1. Character; 2. gratia, nempe robor spirituale quod recipitur ad debellandos inimicos; 3. cognatio spiritualis quæ contrahitur inter confirmatum et patrum qui eum suscipit, ac inter eum et parentes confirmati (2).

(2) N. 469. v. Tres autem

TRACTATUS XV.

DE SACRAMENTO EUCHARISTIE

CAPUT I.

De essentia eucharistie.

1. In quo consistat essentia Eucharistie, et in quo ratio specifica: et unde desumatur unitas.
2. An sit necessaria necessitate medii.
3. An consecratio in unica specie sit illicita et invalida. Non licet consecrare in una specie tantum.
4. Casus excepti.
5. Effectus Eucharistie.
6. An quando durat species, etc.
7. Qui communicat cum veniali.

De cæteris agetur in appendice III. de examine Ordinand. §. II. de Sacrif. Missæ, ex n. 95. et seqq.

1. Definitur Eucharistia: Est Sacramentum corporis et sanguinis Christi sub speciebus panis et vini ad spirituales animæ refectionem divinitus institutum. A Scholasticis circa Eucharistiæ Sacramentum multæ agitantur quæstiones. De istis fusius in opere disseruimus; hic tantum eas annuimus. Quæritur 1. in quo consistat Eucharistiæ essentia? Alii dicunt in recto consistere in panis et vinis speciebus, et Jesu Christi personam tantum in obliquo ad Sacramentum spectare, tanquam quid extrinsece connotatum. Alii dicunt in recto sive essentialiter consistere tam in speciebus quam in Christi corpore. Utraque sententia est probabilis, observa rationes (1). Quæritur 2. an tota ratio specifica hujus Sacramenti in alterutra specie salvari possit? Alii affirmant; sed probabilius est illam non salvari nisi in utraque, dum in

(1) L. 6. n. 489. 190.

alterutra (per se loquendo) non potest significari completa reffectio cibi et potus (2). Quæritur 3. unde desumatur unitas numerica Sacramenti Eucharistiæ? Alii dicunt ex unitate corporis Christi; sed alii probabiliter tenent desumi ex morali conjunctione, quam species consecratae habent inter se, cum per modum unius proponuntur aut sumuntur (3); sed cum proponuntur in diversis altaribus, aut recipiuntur a diversis personis, sunt diversa Sacramenta (4).

2. Quæritur 4. an Eucharistia sit necessaria necessitate medii, an præcepti ad salutem? Non dubitatur quin necessaria sit necessitate præcepti cum ecclesiastici, tum divini, ut habetur apud s. Lucam (c. 22. 19.): Hoc facite in meam commemorationem. Contra etiam pro comperto est apud omnes, Eucharistiam non esse necessariam necessitate medii quoad realem perceptionem. Dubium itaque restat in hoc, an necessaria sit necessitate medii, saltem in voto, nimirum desiderio? Negant s. Bonav. Suar. Cajet., etc. asserentes hoc Sacramentum non esse institutum ad primam gratiam producendam. Sed probabilius affirmant s. Thomas (5). Scotus, Conc. Salmant., etc.: tum ex textu s. Joannis: Nisi manducaveritis carnem Filii hominis.... non habebitis vitam in vobis, c. 6. 54. tum quia Eucharistia est finis omnium Sa-

(2) N. 491 — (3) Lib. 6. n. 494. quer. 2. — (4) Ib. v. quoad. — (5) 3. p. q. 79 a. 4. ad 4.

cramentorum; unde ait Angelicus neminem gratiam habere ante suspensionem hujus Sacramenti, nisi ex voto proprio, sicut adulti habent dum baptizantur, vel Pœnitentiæ Sacramentum suscipiunt: vel voto Ecclesiæ, sicut parvuli habent (1). Non est dubitandum quin Eucharistiæ perceptio sive in re, sive saltem in voto necessaria sit ad vitæ spiritualis conservationem; ita communiter docent Sot. Gonzal. et Salmant., cum eodem s. Thoma (2); quia sicut corporis vita sine materiali cibo conservari nequit, ita nec vita animæ sine spirituali. Hinc dicunt Lugo, p. Sotus, Vall. Fill. Salm., etc. licet præceptum imponat tantum ut saltem semel in anno communicent, atamen aliquando hominem posse obligari ad sæpius in anno communicandum, cum nosceret hoc sibi fore necessarium, ut in divina gratia conservetur (3).

3. Materia Eucharistiæ est tam panis, quam vinum, et nunquam fas est quacumque ex causa alterutram speciem consecrare, ut habetur ex can. Conferimus, dist. 2. de Cons.; et ex Tridentino Sess. 22. c. 1. ubi dicitur Jesus Christus præcepisse apostolis ne aliter se ipsum offerrent, quam sub utraque specie; ex quo infertur proculdubio, hoc præceptum non solum esse ecclesiasticum, sed etiam divinum, ut docet communis sententia (4). Et dicimus in hujusmodi præcepto non posse Papam dispensare (5), dum valde probabile est non fieri Sacramentum nisi in Sacrificio, in quo conficiendo (ex vera sententia) necessaria est utriusque speciei consecratio, quia alias non exprimeretur sanguinis effusio, et consequenter non satis exprimeretur Crucis Sacrificium, in cuius memoriam Salvator noster altaris Sacramentum reliquit, ut loquitur Trid. Sess. 22. cap. 1. (6). Nec est improbabilis sententia Card. de Lugo, (con-

(1) L. 6. n. 492. — (2) 3. p. q. 80. a. 4. ad 2. — (3) L. 6. n. 493. et 295. — (4) N. 496. — (5) Ib. dubit. 2. — (6) N. 306.

tra opinionem aliorum aa., cæteroquin communiorem) qui dicit quod si sacerdos intenderet unam tantum speciem consecrare, invalide ageret; quia Sacramenti ratio secerni non potest a ratione Sacrificii, cum sacerdos non recipiat potestatem hoc Sacramentum conficiendi, nisi sacrificando, ut satis constat ex forma Ordinationis: Accipe potestatem offerendi Sacrificium, etc. Itaque, sicut diximus, consecratio utriusque speciei non solum ad Sacrificii essentiam pertinet, sed etiam Sacramenti; hinc qui Sacrificium non offert, nec Sacramentum conficit (7).

4. Cæterum potest dari casus, ut certe sit valida et etiam licita per accidens consecratio alterius speciei, quin consecratur altera, v. g. si sacerdos tempore consecrationis adverteret consecrasse aquam pro vino, aut si aliud vinum haberi non possit, aut non possit haberi sine gravi periculo vitæ aut gravis scandalum: item si, consecrata Hostia, immineret incendium, aut inimicorum invasio: ita Suar. Azor. Bonac. Salm. Bosemb. et alii communiter (8).

5. Effectus Eucharistiæ sunt 1. augmentum gratiæ (et hic effectus est principalis) ut habetur ex Trid. Sess. 13. cap. 2. et aliquando per accidens etiam est primæ gratiæ acquisitio, nempe cum quis inscius peccati mortalis, aut putans se habere contritionem, accedit ad Communionem cum sola attritione: ita s. Thomas (9), Scotus, Suar. Tolet. Ronc. Salm. et alii communiter (10). Ratio est quia proprium est uniuscujusque Sacramenti gratiam conferre omnibus obiectis non ponentibus; et habens attritionem jam obiectum gratiæ non ponit, dum, quantum in se est, remouet affectum tam actuale, quam habituale ad peccatum (11). Ille Remissio venialium, ut docent omnes cum s. Thoma (12), juxta Tridenti-

(7) N. 496 dubit. 3. — (8) L. 6. n. 497. — (9) 3. p. q. 72 a. 7. ad 2 et q. 79 a. 3. — (10) L. 6. n. 269. — (11) N. 6. — (12) 3. p. q. 79. a. 4.

num loco cit. ubi Eucharistia appellatur antidotum quo liberamur a culpis venialibus, et a peccatis mortalibus preservamur. Putant autem Salm. cum aliis Communionem ex se delere venialia ex opere operato per gratiae infusionem (ut dicunt) qua anima reficitur. Sed melius ait Tournely, Sacramentum non immediate ex se, sed mediante actu charitatis quem in anima excitat, delere venialia; hoc sentit etiam Angelicus loco cit., dum dicit: *Quantum ad actum qui excitatur in hoc Sacramento, per quem peccata venialia solvuntur* (1). 3. Preservatio a peccatis mortalibus ob auxilium quod præbet Sacramentum ad compescendam concupiscentiam, ad resistendum tentationibus, ad incedendum per Domini semitas. 4. Remissio poenæ temporalis debitæ pro peccatis commissis, non jam directe, sed indirecte, mediantibus charitatis actibus quos in anima excitat hoc Sacramentum; ita s. Thomas (2), Salm. Conc., etc. 5. Dulcedo spiritualis, nempe facilitas in exequendis iis quæ Deo placent. 6. Unio cum Jesu Christo: Joan. 6. 57. *qui manducat meam carnem... in me manet, et ego in illo*. 7. Acquisitio gloriæ. Ibid. v. 59. *qui manducat hunc panem, vivet in æternum* (3).

6. Notandum hic valde probabile esse, quandiu species sacramentales in stomacho durant, semper amplius augeri gratiam, ut tenent Gonet. Becan. Lugo, Tourn. Juvenin. Holzm. Regin. Mastrius; et Salm. dicunt hoc Sacramentum cum institutum sit per modum cibi, ut loquitur Conc. Florentinum, ideoque sicut cibus corpus nutrit usque dum in stomacho persistit, ita Eucharistia nutrit animam quamdiu in corpore persistit (4). Notandum præterea ex Decreto S. C. approbato ab Innoc. XI. damnatum fuisse abusum dandi plures si-

(1) L. 6. n. 269. v. Effectus 3. — (2) 3. p. q. 79. a. 5. — (3) L. 6. n. 269. v. Effectus 3. ad 5. — (4) Ib. in fin. et n. 228.

mul particulas communicantibus, aut particulas majores usualibus (5).

7. Queritur hic an peccet venialiter qui communicat cum venia actuali? In hoc diversæ sententiæ adsunt, sed præ cæteris mihi arridet sententiæ quam tenent Vasq. Fill. Hurtad. Ledesm. Sa, et Leandr., et probabilis appellata a Dicast. et Tambur. (6), quæ sic distinguit: Si culpa directe est circa Communionem v.g. si quis ex vana gloria, aut cum voluntaria distractione communicat, tunc nemo dubitat quin venialiter peccet, quia talis culpa est positiva irreverentia in Sacramentum; licet, ut ait s. Thomas (7), talis culpa impedit quominus animæ spiritualis refectio reciperetur, non autem gratiæ aut charitatis augmentum. Si autem peccatum veniale non est circa Communionem, v. g. si quis communicaret cum affectu actuali ad aliquod veniale, tunc non peccat, quia tunc (ut dicunt communiter dd.) non impedit effectum principalem Sacramenti, nec auxilium quo præservetur a mortali: cum ex una parte veniale non opponatur gratiæ, et ex altera cum tali culpa communicare est potius perfectæ reverentiæ carentia quam positiva irreverentia (8).

Cætera ad materiam et formam Eucharistiæ pertinentia, notantur in appendice 3. de examine Ordinand. §. 2. de Sacrif. Missæ, ex num. 97. ad 101.

CAPUT II.

De administratione Eucharistiæ.

8. Quomodo tenentur parochi servare Eucharistiam, et ad eam dispensandam. An regularis, et quilibet sacerdos possit communionem ministrare.

9. Et an diaconi.

10. An Viaticum possit in necessitate administrari a clericis, et etiam a laicis, et an a se ipsis, etc.

(5) L. 6. n. 228. in fin. — (6) Tambur. in Met. commun. cap. 4. §. 4. num. 9. — (7) 3. p. q. 79. a. 8. — (8) L. 6. n. 270. quær. 4.

41. An sacerdos ex devotione possit communicare ex se ipso.

42. Quomodo debeat, et possit dari Viaticum.

43. An possit dari digitis posterioribus Viaticum; et an Communionem.

44. An in utraque specie; et an pars Hostiæ majoris. An pueris et amentibus.

45. An peccatoribus publicis; et an condemnatis.

46. An in Missa defunctorum.

47. In qua hora potest dari Communionem.

48. Si remanent fragmenta.

8. Videamus cuinam licet Eucharistiam ministrare, et quid requiratur ut licite ministretur. Quoad primum punctum, sicut soli sacerdotes possunt hoc Sacramentum consecrare, ut est de Fide (juxta Trident. Sess. 22. c. 1.), ita solis sacerdotibus illius dispensatio concessa est. Et in rigore loquendo, Communionem dispensare solius pastoris est, qui ideo tenetur curare ut Eucharistia perpetuo in suis ecclesiis et cum debito decore conservetur, nempe in tabernaculo decenti, et cum lumine semper die et nocte accenso, et quidem sub culpa gravi; attamen si lumen deficeret per unam tantum horam, putant Diana et Quintanadvennas, non esse grave. Tenentur autem iidem eam ministrare non solum moribundis, sed etiam sanis, quoties rationabiliter et opportune requisiti sunt, ut dicunt communiter Sot. Suar. Vasq. Castrop. Filliuc. Azor. Dicast. Busemb. Salmant., etc. (1) Cæterum cum Communionem non fit nec ob paschale præceptum, nec ob Viaticum, Religiosi vi suorum privilegiorum possunt in suis ecclesiis Eucharistiam ministrare, et hodie (ut recte testatur Castropal. et Roncagl.) ex communi consuetudine quæ adest, præsumitur cuilibet sacerdoti celebranti talis facultas concessa (2).

9. Diaconi tamen non possunt dispensare Eucharistiam sine speciali commissione Episcopi, aut parochi, alias incurrunt irregularitatem, ut

(1) N. 230. et 248. — (2) N. 235.

habetur ex cap. 1. de Cler. non ordinato (3). Antiquitus solebat universaliter committi diaconis Eucharistiæ administratio, sed hodie non est permissum, nisi in necessitatis casu, ex can. 39. carthagenensis (4), ubi dictum fuit: *Si necessitas cogat*, etc., quæ autem debeat esse talis necessitas, Habert et Tournely requirunt extremam; sed communiter Suar. Laym. Castr. Lugo, Conc. Salm., etc. dicunt sufficere quamecumque necessitatem notabilem, aut causam justam, ut loquitur p. Concina, v.g. si parochus sit occupatus in aliquo magno festo, aut numerus communicantium sit magnus, etc. Diaconus autem, Eucharistiam ministrans, debet esse indutus cotta et stola transversa (4).

10. Quando autem urget ministrare Viaticum infirmo, et deesset parochus, potest illud præbere quilibet sacerdos et etiam diaconus. licet repugnaret parochus, si irrationabiliter repugnaret; ita Tol. Sa, Dicast. Ronc. Salm. Laym. Sot., etc. communiter (5). Imo in ea necessitate volunt Suar. Val. Cajet. Fill. Escob. (et probabile dicunt Lug. et Coninch. contra Gonet, Bonac. Salmant. et alios, quorum sententiæ cæteroquin est communior) etiam a simplici clerico posse ministrari, ac etiam laicum posse suis manibus communicare; quia tunc ex una parte jam urget præceptum divinum communicandi; et ex alia parte nullum reperitur præceptum expressum id prohibens; et antiquitus si ob necessitatem, quæ adest, fideles in domos suas Sacramentum afferebant, et ibi communicabant, cur ergo nunc, majore urgente necessitate, prout est mortis, id permitti non potest (6)? Verum tamen est præfatos auctores id permittere, cum sine scandalo fieri potest; sed ego dico hoc scandalum, aut potius admirationem, de facili posse tolli, circumstantes admo-

(3) Num. 234. — (4) Lib. 6. n. 237. — (5) N. 234. — (6) N. 237. quær. 2.

nendo quod in tali necessitate id permittitur a theologis. Et ita pariter præfati auctores (contra alios) permittunt laicis in sacerdotum aut diaconorum defectum, ministrare Viaticum moribundis. Nec obstat textus c. *Pervenit*, 29. de consecratione dist. 2., ubi sacerdotibus interdicitur committere laicis Eucharistiæ administrationem; quia ibi sermo fit de sacerdote qui id agebat præter necessitatem. Nec debet quidem ob stare (ut dicunt) consuetudo contraria, quia cum hic casus rarissime accidat, non potest in probationem huius rei consuetudo contraria adduci; et huic opinioni valde adheret Laym. Dicit Habert hoc permitti laicis saltem cum licentia Episcopi (1). An autem tempore pestis teneatur parochus Communionem administrare, vide dicta *Tract.* 7. n. 28.

11. Probabile est quod extra mortis periculum, si non adest scandalum, et deest alius sacerdos, bene possent sacerdotes ex seipsis communicare, etiam ob solam devotionem, ut fatentur Sylvius Lug. Bonac. Croix et Salm; nam in hoc nulla intervenit irreverentia, nec de aliquo contratio præcepto constat. Imo Vasquez Dicast. et Leand. id concedunt etiam diaconis, cum hoc eis aliquando fuerit concessum a Concil. nicæno *Can.* 14. (2). Quoad autem Regulares, quomodo et quando possint Eucharistiam ministrare, vide quod dicitur *Tract.* 20. de Privileg. n. 123. Et ubi in Paschate communicare possint famuli monasteriorum regularium, peregrinorum, et vagi vide *Tract.* 12. n. 42.

12. Videamus nunc secundo loco quid requiratur ad licitam Eucharistiæ administrationem. Illa debet administrari debita reverentia, et juxta ritum Ecclesiæ cōsuetum: unde notandum I. plerumque non esse deferendam infirmis Eucharistiam, nisi cum cotta, et stola, et luminibus, qua-

re communiter dicunt Suar. Filliuc. et Ronc. Communionem præbere sine cotta, et stola, per se esse mortale; sine luminibus tamen esse tantum veniale. In casu autem necessitatis probabiliter dicunt Filliuc. et Granad. Aver. Elb. Gob. Croix Renz. Mazzotta etc. licere sine luminibus et sacris vestibus Viaticum ministrare, nam non præsumitur, quando prædictæ caeremoniæ adhiberi nequeant, velle ut moribundi tanto defraudentur bono. Et probabiliter dicit Pasqual. posse pariter Episcopum dispensare ut Viaticum deferatur cum pileo in capite, cum longe et per villas progrediendum est (3). Ita etiam probabiliter dicunt Bonac. Salmant. Gobat, et Croix (contra Busemb.) licere in casu magnæ urgentiæ sacerdoti currere, ut adveniat tempore opportuno ad dandum Viaticum (4). Ita etiam licet illud deferre equitando, si locus distat aut tempus est pluvium, aut instat necessitas illuc adveniendi, ut dicunt Quintanad. Elbel et Gob. (5), et legitur hoc fuisse concessum a s. Carolo Borromæo (6). Item probabiliter est tempore pestis Viaticum cochleari licite posse ministrari, ut dicunt Bonac. Busemb. Marc. Mancin. Gobat. Leand. etc.; et ita etiam admittunt Escob. Præpos. et Diana dare Hostiam cum aqua in cochleari infirmo qui ob oris ariditatem deglutire non posset (7). Hic notandum obiter quod S. C. Conc. declaravit vetitum fuisse per s. Pium V. deferre Eucharistiam ad infirmos adorandam tantummodo. Benedictus XIV. (8) in sua Epistola ad Cardinalem Guadagni Urbis Vicarium generalem, quæ incipit *Cum, ut recte nosti*, præter s. Pii V. prohibitionem affert etiam Rituale romanum a Paulo V. vulgatum, ubi hæc leguntur: *Sed altari ad adorandum solum, seu de-*

(3) N. 241. v. Ministrare. — (4) Lib. 6. n. 242. — (5) N. 243. — (6) Act. Mediol. p. 4. n. 51. — (7) L. 6. n. 244. v. 6. Non licet. — (8) Bullar. t. 4. p. 328. § 12.

(1) N. 237. Quer. 3. — (2) n. 238.

collonis, seu cujusvis rei prætextu, ad ostendendum (divinum Sacramentum) non deferatur (1).

13. Probabiliter etiam licet in casu extremæ, aut gravissimæ necessitatis Communionem præbere posterioribus digitis, si sacerdotis pollex aut index infirmus esset, ut dicunt communiter Tourn. Conc. Ronc. Salm. Bus Diana et Renzi contra Bonac. Imo tenent Gobat. Arriaga Croix Leand. et Mazzotta hoc licere etiam extra necessitatem, si chiragra sacerdos laborat, dum dicunt quod tota sacerdotis manus sit consecrata; sed probabilius id negant Bonac. Possev. Diana et Renzi, quia licet tota manus sit consecrata, tamen juxta ritum Ecclesiæ pollex et index sacerdotis sunt præcipue ad hoc munus exercendum destinati. Communis autem est sententia cum Suar. Mol. Castropal. Bonac. Laym. etc. abstinendum esse a celebrando sacerdoti pollicem, aut indicem infirmum habenti, ita ut Hostiam frangere nequeat, ut deducitur ex cap. 11. de Corp. vitiat. ubi dicitur non posse ordinari sacerdos ille qui non habet pollicem aptum ad Hostiam frangendam, et pro regula generali habetur, quod quicquid impedit ab Ordinis susceptione, impedit etiam ab illius exercitio (2).

14. Notandum 2. quod juxta præsentem disciplinam nunquam licet, sine Pontificis dispensatione, etiam ad præbendum Viaticum, Eucharistiam administrare sub utraque specie, aut in sola vini specie; ita communiter Suar. Lug. Tambur. Dicast. Dian. Croix, etc.; nam præceptum Viatici non obligat, cum sumit juxta Ecclesiæ ritum (3). Ita etiam sine causa (licet hoc veniale non excedat) non permittitur partem Hostiæ majoris ad communicandum præbere. Sufficit autem pro causa, si communicandus sit infirmus, aut nobilis, aut famulus, aut

(1) L. 6. n. 243. v. Eucharistia. — (2) n. 244. — (3) N. 245. v. Peccat. 4.

alius cui expectare incommodo esset, licet ob solam devotionem communicaret, ut communiter s. Antonin. Sylv. Bonac. Tourn. Conc. Salm. Elbel. etc. (4). Nec pariter licet Communionem pueris præbere ante annos discretionis, et perpetuo amenibus. Vide quod dictum est *Tr.* 12. n. 43. et 44.

15. Notandum 3. denegandum esse Communionem publicis peccatoribus, nisi constet de eorum publica poenitentia, ut dictum est *Tr.* 14. n. 5. Hic tamen juvat adnotare quæ delibavimus ex epistola Benedicti XIV. ad Episcopos Galliarum, quæ incipit, *Ex omnibus*, edita 16. Octobris 1756 ubi præbet normam quando denegandum sit Viaticum refractariis Constitutioni *Unigenitus*. Ibi enim deciditur ut Communio deneganda sit peccatoribus publicis, et notoriis; at ut tales habeantur, requiritur (si crimen in sola externa actione consistit, cujusmodi est notorietas usurarii, aut concubinarij) ut vel per sententiam judicis rei declarati sint; vel in judicio crimen sint confessi; vel aliquod facinus evidentur commisisse noscantur, et in eo facto moraliter perseverent; et quod vulgo cognitum est, non adhuc cessavit. Ratio enim horum est, quia hæc moralem faciunt certitudinem de illorum notorietate criminis. Quod si crimen ab interna animi dispositione pendet (prout esset hæresis, etc.) aliter procedendum, nam tunc tales non habendi sunt, si crimen innuitur conjecturis, præsumptionibus, incertisque vocibus; statuit ut si hi in extremo fuerint vitæ constituti, non erit eis denegandum Viaticum, quoties in Paschate non fuerit eis denegata Communio; ubi vero ita valida adversus ægrotos præsumptiones, et indicia gravia, et urgentia militent, vult ut ægrotus semotim cum lenitate admoneatur atque obsecratur ut respiscat; demonstreturque ei quod, quamvis detur ei Via-

(4) Ibid.

ticum, hoc fiat solummodo ut obtemperetur Ecclesiae, quae ad aver-tenda scandala publica, et ad ipsius aegroti praecavendam infamiam, eum a sacra mensa non repellit, licet peccatorem coram Deo eum reputet, non tamen in proprio tribunali, ut publicum atque notorium peccatorem agnoscit. An autem graviter peccet qui in mortali existens Eucharistiam dispensat, nos affirmavimus cum Suarez Laym. Rone. Gonet Viva etc. adversus alios; et adduximus Catechismum rom. atque Rituale (1). Notandum insuper peccare qui negat Communionem capite damnatis, si ad eam per confessionem dispositi sunt, ut recte dicit p. Concina, quicquid dicat Contensonius, quoniam, ut testatur Juvenin., in Galliis, Hispaniis mos invaluit, ut eis Eucharistia denegetur; sed apud nos contrarium observatur: ideoque dicimus non esse denegandam, etsi reo una restaret vitae hora (2).

16. Notandum 4. quod in Missa de Requiem proculdubio potest ministrari Communion; nam in Missa defunctorum rubrica dicitur: *Si sint communicandi, eos communicet antequam se purificet*. Et concordat Trident. sess. 22. cap. 6. ubi haec leguntur: *Optaret (s. Synodus) ut singulis in Missis fideles communicarent*. Et licet Gavant. et Croix adducant quoddam Decretum S. C. editum die 22. Jan. 1701. in contrarium, nihilominus doctus Merati scribit se legisse in Directorio Ecclesiae Genovens. quod eadem Congregatio vetuit ipsum Decretum publicari, et 22. Martii 1711. positive illud suspendit (3). Et novissime 2. Septembris 1741. decrevit expresse posse ministrari Eucharistiam per modum Sacrificii, nempe cum Particulis intra eandem Missam consecratis, in Missa defunctorum quae celebratur in paramentis nigris; secus vero per modum Sacramenti, nempe cum Par-

ticulis praecsecratis extrahendo Pyxidem e custodia, adversus id quod prius docuerat Benedictus XIV. (4) cum p. Merati, quod in Missis defunctorum poterat ministrari Eucharistia, etiam ex Particulis praecsecratis, in Missa tantum, non autem ante, vel post illam; vide Decretum in catalogo, qui inest in hoc Tr. n. 88. Decr. 10. Advertendum hic quod si Missa defunctorum celebratur in paramentis violaceis, (prout certo fieri potest ex Decreto S. R. C. 21. Junii 1670. apud Merati In Indice tom. 1. n. 444.) non prohibetur fieri Communion ex Particulis praecsecratis, nec ante, nec post Missam, et tanto minus in Missa, cum in praefato Decreto tantum vetitum est ministrari Eucharistiam in Missis defunctorum (en verba Decreti) quae in paramentis nigris celebrantur.

17. Notandum 5. quod Communion potest, ex se loquendo, in quolibet diei hora ministrari, dum nulla adest de hoc prohibitio: ita communiter Azor. Silv. Cast. Bonac. Sa. Coninch. Rone. et alii cum Suar. qui affert s. Ambr. auctoritatem, qui testatur quod suis temporibus Communion sub diei finem dabatur. Non permittitur tamen dari Communion, cum noctescere coeperit, aut in extrema diei parte, nisi aliqua adesset peculiaris causa, ut dicunt Suar. Castr. Coninch. Sa Tambur., etc. Sed nunquam permittitur, excepto Viatico, intempesta nocte, ut loquuntur Bonac. et Salm., nempe elapsis multis noctis horis, Eucharistiam dispensare. In Missa Natalis Domini, quae media nocte celebratur, nec licet communionem praebere, ex pluribus Decretis S. C., et ita pariter nec in feria sexta Parasceve. Attamen in sab-bato sancto nulla adest de hoc prohibitio; invenio tantummodo quod quidam Auctor (Macrus in Vocabul. Eccl.) dicit in Missa sabbati sancti ideo omitti antiphonam postcommu-

(1) Lib. 6. n. 35. — (2) n. 246 247. — (3) n. 249.
(4) De Sacrif. Miss. l. 3. c. 48. n. 10. et 12.

nio, quia olim non ministrabatur Eucharistia: sed p. Merati, cum Grancolas Moretto, et aliis probat oppositum ex quodam ordine romano, nempe quod olim in Missa sabbati sancti omnes adulti, et pueri communicabant, cum in dicto ordine legatur: *Omnes communicent*; et addit Gavantos et Durandus quod in tantum hodie omittuntur communicatio et post-communio, in quantum in eorum loco Vesperae suffectae sunt. Unde concluditur nullo inniti fundamento ratio cur prohibita putari debeat talis die Eucharistiae ministratio; et quoad consuetudinem, certum est quod in pluribus ecclesiis, praesertim nostri regni, et praecipue in cathedrali Neapolitana, solet post celebratam Missam solemnem ministrari populo Eucharistia (1).

18. Notandum 6. quod si sacerdos, sumpta ablutione, advertat aliquas reliquias consecratas relictas esse, dicit Rubrica (tit. 6. n. 2.)... *eas sumat, sive parvae sint, sive magne, quia ad idem Sacrificium spectant*; et etiamsi sacerdos pervenerit in sacramentum, cum adhuc sacris vestibus indutus est, potest praefatas reliquias sumere, ut dicunt Gobat. Granad. Diana, quibus consentit Bened. XIV. (2), qui subjungit quod si sacerdos exutas sit, tunc aut reponenda sunt in tabernaculo, si extat, aut servanda sunt pro alia Missa, si eodem mane celebranda erit: alias sumere debet. Et ita communiter dicunt Suar. Lugo Caj. Nav. Vasq. Sil. Bonac. Croix, etc. (adversus Tamburinum) servandas esse, si possunt sine irreverentiae periculo, reliquias quae ex alia Missa remansissent, dum illae non ad idem Sacrificium spectant: nam Rubrica non permittit alias sumi particulas, quam illas solas, quae ad idem Sacrificium spectant (3). Si autem remansisset particula integra, dicit Rubrica n. 3. deferendam eam

(1) Lib. 6. n. 252. — (2) De Sacrificio Missae l. 3. c. 17. n. 5. et 6. — (3) Lib. 6. n. 251.

esse in tabernaculum, aut saltem servandam ut ipsa a sequenti celebrante sumatur (intellige cum primus jam sumpsit ablutionem); et si alia Missa non habeatur in eodem calice conservetur; et si denique non suppetat modus, quo cum decentia servari possit, potest idem sacerdos eam sumere. Praeterea, particulae quae extra corporale reperiuntur, in dubio an sint, vel ne consecratae, dicunt Bonac. Henrig. et Gobat, sumendas esse post ablutionem; et melius (dico) esset cum eadem ablutione. Insuper, si accideret unquam quod in deferendo Viatico remaneret in patena, vel pyxide aliqua particula, dicunt Castr. Tambur. et Burghaber, posse eam sumere sacerdotem, si sacris indutus est vestibus; aut (ut dicunt iidem auctores, cum Lugo et Marchantio) potest statim eidem infirmo sumenda praebere, et hanc asserit Lugo esse praxim, nempe, ut post Communionem infundatur aqua in pyxide et ablutio detur infirmo (4). Quando autem possit, et debeat dari Viaticum observetur quod dicitur n. 19. et n. 46.

CAPUT III.

De perceptione Eucharistiae.

PUNCTUM I.

DE OBLIGATIONE SUMENDI EUCHARISTIAM.

19. De Viatico, et quando sumendum est.

20. Si infirmus vexatur vomitu.

21. Si tussit.

De praepcepto paschali, vide tract. 12. n. 39.

19. Duobus temporibus praepceptum Communionis obligat, in Paschate, et in morte. De communionem paschali jam actum est, cum de praepceptis Ecclesiae locuti fuimus Tractatu 12. ex num. 39.; quoad Viaticum autem, dicimus hic quod quilibet fidelis tenetur illo muniri, semper ac infirmus in probabili mortis periculo est constitutus; prout est qui graviter decumbit cum mortali-bus signis; qui aliquem periculosum

(4) Lib. 6. n. 251. v. Hic autem.

ticum, hoc fiat solummodo ut obtemperetur Ecclesiae, quæ ad aver-tenda scandala publica, et ad ipsius ægroti præcavendam infamiam, eum a sacra mensa non repellit, licet peccatorem coram Deo eum reputet, non tamen in proprio tribunali, ut publicum atque notorium peccatorem agnoscit. An autem graviter peccet qui in mortali existens Eucharistiam dispensat, nos affirmavimus cum Suarez Laym. Rone. Gonet Viva etc. adversus alios; et adduximus Catechismum rom. atque Rituale (1). Notandum insuper peccare qui negat Communionem capite damnatis, si ad eam per confessionem dispositi sunt, ut recte dicit p. Concina, quicquid dicat Contensonius, quoniam, ut testatur Juvenin., in Galliis, Hispaniis mos invaluit, ut eis Eucharistia denegetur; sed apud nos contrarium observatur: ideoque dicimus non esse denegandam, etsi reo una restaret vitæ hora (2).

16. Notandum 4. quod in Missa de Requiem proculdubio potest ministrari Communio; nam in Missa defunctorum rubrica dicitur: *Si sint communicandi, eos communicet antequam se purificet*. Et concordat Trident. sess. 22. cap. 6. ubi hæc leguntur: *Optaret (s. Synodus) ut singulis in Missis fideles communicarent*. Et licet Gavant. et Croix adducant quoddam Decretum S. C. editum die 22. Jan. 1701. in contrarium, nihilominus doctus Merati scribit se legisse in Directorio Ecclesiæ Genovens. quod eadem Congregatio vetuit ipsum Decretum publicari, et 22. Martii 1711. positive illud suspendit (3). Et novissime 2. Septembris 1741. decrevit expresse posse ministrari Eucharistiam per modum Sacrificii, nempe cum Particulis intra eandem Missam consecratis, in Missa defunctorum quæ celebratur in paramentis nigris; secus vero per modum Sacramenti, nempe cum Par-

(1) l. 6. n. 35. — (2) n. 246 247. — (3) n. 249.

ticulis præconsecratis extrahendo Pyxidem e custodia, adversus id quod prius docuerat Benedictus XIV. (4) cum p. Merati, quod in Missis defunctorum poterat ministrari Eucharistia, etiam ex Particulis præconsecratis, in Missa tantum, non autem ante, vel post illam; vide Decretum in catalogo, qui inest in hoc Tr. n. 88. Decr. 10. Advertendum hic quod si Missa defunctorum celebratur in paramentis violaceis, (prout certo fieri potest ex Decreto S. R. C. 21. Junii 1670. apud Merati in Indice tom. 1. n. 444.) non prohibetur fieri Communio ex Particulis præconsecratis, nec ante, nec post Missam, et tanto minus in Missa, cum in præfato Decreto tantum vetitum est ministrari Eucharistiam in Missis defunctorum (en verba Decreti) quæ in paramentis nigris celebrantur.

17. Notandum 5. quod Communio potest, ex se loquendo, in quolibet diei hora ministrari, dum nulla adest de hoc prohibitio: ita communiter Azor. Silv. Cast. Bonac. Sa. Coninch. Rone. et alii cum Suar. qui affert s. Ambr. auctoritatem, qui testatur quod suis temporibus Communio sub diei finem dabatur. Non permittitur tamen dari Communio, cum noctescere cœperit, aut in extrema diei parte, nisi aliqua adesset peculiaris causa, ut dicunt Suar. Castr. Coninch. Sa Tambur., etc. Sed nunquam permittitur, excepto Viatico, intempesta nocte, ut loquuntur Bonac. et Salm., nempe elapsis multis noctis horis, Eucharistiam dispensare. In Missa Natalis Domini, quæ media nocte celebratur, nec licet communionem præbere, ex pluribus Decretis S. C., et ita pariter nec in feria sexta Parasceve. Attamen in sab-bato sancto nulla adest de hoc prohibitio; invenio tantummodo quod quidam Auctor (Macrus in Vocabul. Eccl.) dicit in Missa sabbati sancti ideo omitti antiphonam postcommu-

(4) De Sacrif. Miss. l. 3. c. 48. n. 10. et 12.

nio, quia olim non ministrabatur Eucharistia: sed p. Merati, cum Grancolas Moretto, et aliis probat oppositum ex quodam ordine romano, nempe quod olim in Missa sabbati sancti omnes adulti, et pueri communicabant, cum in dicto ordine legatur: *Omnes communicent*; et addit Gavantos et Durandus quod in tantum hodie omittuntur communicatio et postcommunio, in quantum in eorum loco Vesperæ suffectæ sunt. Unde concluditur nullo inniti fundamento ratio cur prohibita putari debeat talis die Eucharistiæ ministratio; et quoad consuetudinem, certum est quod in pluribus ecclesiis, præsertim nostri regni, et præcipue in cathedrali Neapolitana, solet post celebratam Missam solemnem ministrari populo Eucharistia (1).

18. Notandum 6. quod si sacerdos, sumpta ablutione, advertat aliquas reliquias consecratas relictas esse, dicit Rubrica (tit. 6. n. 2.)... *eas sumat, sive parvæ sint, sive magnæ, quia ad idem Sacrificium spectant*; et etiamsi sacerdos pervenerit in sacramentum, cum adhuc sacris vestibus indutus est, potest præfatas reliquias sumere, ut dicunt Gobat. Granad. Diana, quibus consentit Bened. XIV. (2), qui subjungit quod si sacerdos exutas sit, tunc aut reponendæ sunt in tabernaculo, si extat, aut servandæ sunt pro alia Missa, si eodem mane celebranda erit: alias sumere debet. Et ita communiter dicunt Suar. Lugo Caj. Nav. Vasq. Sil. Bonac. Croix, etc. (adversus Tamburinum) servandas esse, si possunt sine irreverentiæ periculo, reliquias quæ ex alia Missa remansissent, dum illæ non ad idem Sacrificium spectant: nam Rubrica non permittit alias sumi particulas, quam illas solas, quæ ad idem Sacrificium spectant (3). Si autem remansisset particula integra, dicit Rubrica n. 3. deferendam eam

(1) Lib. 6. n. 252. — (2) De Sacrificio Missæ l. 3. c. 17. n. 5. et 6. — (3) Lib. 6. n. 251.

esse in tabernaculum, aut saltem servandam ut ipsa a sequenti celebrante sumatur (intellige cum primus jam sumpsit ablutionem); et si alia Missa non habeatur in eodem calice conservetur; et si denique non suppetat modus, quo cum decencia servari possit, potest idem sacerdos eam sumere. Præterea, particula quæ extra corporale reperiuntur, in dubio an sint, vel ne consecratæ, dicunt Bonac. Henrig. et Gobat, sumendas esse post ablutionem; et melius (dico) esset cum eadem ablutione. Insuper, si accideret unquam quod in deferendo Viatico remaneret in patena, vel pyxide aliqua particula, dicunt Castr. Tambur. et Burghaber, posse eam sumere sacerdotem, si sacris indutus est vestibus; aut (ut dicunt iidem auctores, cum Lugo et Marchantio) potest statim eidem infirmo sumenda præberi, et hanc asserit Lugo esse praxim, nempe, ut post Communionem infundatur aqua in pyxide et ablutio detur infirmo (4). Quando autem possit, et debeat dari Viaticum observetur quod dicitur n. 19. et n. 46.

CAPUT III.

De perceptione Eucharistiæ.

PUNCTUM I.

DE OBLIGATIONE SUMENDI EUCHARISTIAM.

19. De Viatico, et quando sumendum est.

20. Si infirmus vexatur vomitu.

21. Si tussit.

De præcepto paschali, vide tract. 12. n. 39.

22. Duobus temporibus præceptum Communionis obligat, in Paschate, et in morte. De communionem paschali jam actum est, cum de præceptis Ecclesiæ locuti fuimus Tractatu 12. ex num. 39.; quoad Viaticum autem, dicimus hic quod quilibet fidelis tenetur illo muniri, semper ac infirmus in probabili mortis periculo est constitutus; prout est qui graviter decumbit cum mortali-bus signis; qui aliquem periculosum

(4) Lib. 6. n. 251. v. Hic autem.

PUNCTUM II.

DE ANIMÆ DISPOSITIONE.

conflictum, aut navigationem aggressurus est; mulieres quæ solitæ fuerunt eniti cum periculo: aut quæ prima vice parturiunt, et tenella ætate, aut corporis constructione imbecilla constitutæ sunt; ita communiter dd. cum s. Thoma (1).

20. Hic advertendum quod quando infirmus jugi vomitu laboraret, non potest communicare, si saltem per sex horas ab illo liber non sit, ut ait Busemb.; et in dubio melius dicit Croix, adversus alios, non esse præbendam communionem; nam potius Sacramenti reverentiæ, quam infirmi utilitati prospiciendum est. Quoad praxim autem, si vomitus provenit ex cibo, cum infirmus illum sumit, debet experiri dando ei non consecratam particulam, et si eam retinet, tunc potest dari consecrata. Et idem faciendum (ut dicunt Salm.) in casu delirii, ut observetur utrum infirmus possit cum decencia suscipere Sacramentum (2).

21. Si autem infirmus vexetur a jugi tussi, qua cogatur sæpe flemmas e pectore expuere, hic bene potest communicare; quia hoc non inducit periculum projiciendi particulam; nam alius est vehiculus (nempe guttur) quo trajicitur cibis, alius est canalus (nempe aspera arteria) unde ejiciuntur flemmas, et suspiria. Secus autem, si tussis ne permitteret quidem particulam trajicere (3). De Communione danda pueris, et amentibus in mortis articulo, etiam actum est eodem Tract. 12. n. 43. et 44. Igitur quoad communicandi obligationem, satis est quod dictum fuit. Restat nunc discutiendum quænam sint dispositiones necessariae ad licite communicandum. Illæ duæ sunt, una animæ, altera corporis. Agemus prius de animæ dispositione, et postea corporis.

(1) N. 291. — (2) N. 292. v. 2. — (3) Ibid. v. In dubio.

22. De confessione præmittenda.
23. Qui post confessionem reminiscitur, peccati.
24. Quænam necessitas excuset a prius confitendo.
25. Si sacerdos in celebrando recorderetur peccati, aut censura.
26. Si desit confessarius.
27. Si peccatum est reservatum.
28. An tunc dicendum sit reservatum.
29. Si annexa est excommunicatio.
30. Quomodo intelligendum est, Quamprimum.
31. An tale præceptum obliget post consecrationem.
32. An obliget celebrantem sacrilege.
33. An obliget laicos.
34. An possit communicare qui dubitat de peccato.

22. Volenti communicare, et de peccato mortali conscio, non sufficit contritio, sed necesse est ut confiteatur: potest tamen communicare, modo adsit celebrandi, aut communicandi necessitas, et confessarii copia desit; sed si ille est sacerdos, ei restat obligatio quamprimum post celebrationem confitendi, ut constat ex Trid. Sess. 13. cap. 7. ubi hæc leguntur; *Communicare volenti revocandum est in memoriam ejus (apostoli nimirum) præceptum: Probet seipsum homo. Ecclesiastica autem consuetudo declarat eam probationem necessariam esse, ut nullus sibi conscius mortalis peccati, quantumvis sibi contritus videatur absque præmissa sacramentali confessione ad sacram Eucharistiam accedere debeat.* Ex quibus verbis communis sententia et vera (4), Suarez Castrop. Lugo Conc. Salm. Tourn.; etc. (contra Navarrum, et alios pauciores) docet tale præceptum præmittendi confessionem non esse ecclesiasticum solummodo, sed etiam divinum, dum apostolus testatur in sua epistola se hoc accepisse a Domino: *Ego enim accepi a Domino quod et tradidi vobis.* 1. Cor. 11. 23. Deinde subjun-

(4) Lib. 6. n. 256

git Concilium: *Quod a Christianis omnibus, ab his etiam sacerdotibus, quibus ex officio incubuerit celebrare, hæc s. Synodus perpetuo servandum esse decrevit, modo non desit illis copia confessarii. Quod si, necessitate urgente, sacerdos absque prævia confessione celebraverit, quamprimum confiteatur.*

23. Igitur dictum est 1. quod conscius peccati mortalis non potest communicare, nisi prius confiteatur. Dicitur mortalis, quia peccata venialia, quotquot sint, sicut gratia divina non privant, ita nec prohibent quominus ad sacram Mensam quis accedat. An autem impediatur a consecratione fructus illius, vide quod dictum est n. 7. Hic quæritur an qui recordatur alicujus culpæ gravis, postquam cum universalis peccatorum dolore confessus est, teneatur confiteri illam, et ad absolutionis beneficium recipiendum ante Communionem? Multi dd. id affirmant (et hæc sententia cæteroquin est communior); ita Suar. Bonac. Coninch. Tourn. Conc. Salm. etc., excipiunt tantum, si quis nequiret sine scandalo, aut infamiae periculo confessionem præmittere. Sed valde probabiliter negant Garcia, Præp. Ferrantinus Honorius Fabri Corneius et Regia.; et novissime hanc sententiam ex proposito tuetur Continuator Tournely cum Pontas Gibert et Arr., et asserit primam sententiam nullo inniti valido fundamento; ego tantum asserere non audeo, sed dico hanc secundam sententiam revera valde esse rationi consonam, prout mihi affirmant doctus Episcopus Torni, et alius doctus theologus examinatus synodalis civitatis Neapolis, et alii theologos quos, antequam hoc scriberem, consului. Ratio nostra est, quia qui confessionem præmisit, jam præcepto ante Communionem confitendi satisfecit, et jam confitendo probatus est, ut præcipit apostolus; siquidem per confessionem peccatum oblitum jam indirecte remissum est. Remanebit tamen

pœnitens obligatus ad postea subjacendum illud peccatum clavibus, ut confessio reddatur integra etiam materialiter, sed interim non obligat præceptum ad confitendum ante communionem. Dicunt adversarii quod præceptum a Concilio judicatur de confitendo requirit confessionem non tantum formaliter, sed etiam materialiter integram. Sed respondemus hoc gratis asseri, dum præceptum aliam non requirit confessionem quam illam, quam pœnitens tenetur facere, scilicet formaliter integram; nam per illam jam obtinetur finis, et effectus a præcepto intentus, nempe ut anima probata remaneat, et certa magis de divina gratia, quæ facilius acquiritur per sacramentalem absolutionem, quæ cum sola attritione delet peccata. Nec obstat quam opponunt fidelium praxis, quia hæc non erit statuenda pro obligationis norma, sed potius habenda est tanquam pius et laudabilis usus, qui cæteroquin omnibus suadendus est, quoties causa aliqua in oppositum aliud non suadeat (1). An autem cum dubius quis est commississe aliquod mortale, de quo non sit confessus, teneatur illud confiteri ante communionem, vide dicenda seq. n. 34.

24. Dictum est 2. necessariam esse confessionem, modo non adsit necessitas celebrandi, aut communicandi. Videamus nunc quid nomine necessitatis intelligatur. Non hic intelligitur magna devotio: et nec sacerdotis paupertas, nisi esset paupertas valde gravis, ut ait Croix, sed intelligitur necessitas urgens, ut esset 1. Si moribundo afferendum esset Viaticum, sicut admittunt omnes (2); 2. si omitti non posset communicatio sine infamia, aut scandalo. v. g. si quis in communicantium scamno jam reperiretur, unde discedere non posset quin ab aliis notaretur, prout etiam communiter dicunt dd. (3). Idem etiam esset si allato Viatico ad

(1) Lib. 6. n. 257. — (2) N. 260. — (3) N. 257 et 263.

infirmum, tempus non suppetet ut confessio compleretur sine periculo mortis aut infamiae; quia tunc, ut recte dicunt Ronc. Sporer Busemb. Tambur., etc., sacerdos, audito aliquo peccato, debet moribundum absolvere, imponendo ei ut deinceps integram confessionem faciat, et tunc debet ei communionem præbere (1); 3. si parochus celebrandum esset ut populus sacro intersit, et non esset alius qui celebraret, aut ille non posset celebrationem omittere sine infamiae nota. Sed hoc aliis sacerdotibus non licet, ut bene advertunt Lugo Castrop. Aversa Salmant. et Ronc. contra Dianam, licet populus in die festivo Missa carere deberet (2). Et etiam dicimus cum Suar. Laym. Lugo Bonacin. Tourn. Conc., etc. (contra Sot. et Silvestr.), sacerdotem in die festo potius omittere debere Missam ex obligatione, quam sine confessione celebrare; quia tale præceptum, cum sit divinum, præferendum est ecclesiastico de audienda Missa (3). An autem possit quis communicare cum sola contritione, cum deest confessarii copia ut præcepto paschali satisfaciat, affirmant ceteroquin communissime Sot. Palud. Coninch. Henriq. Castrop. Lugo, etc.; ex eo quia præceptum paschale etiam divinum est. Sed negant Suar. Tourn. Salm. etc. dicentes quod tunc præceptum communionis paschalis non obligat. Hæ sententiæ sunt ambæ probabiles (4).

25. Si contingeret quod sacerdos in celebrando peccati mortalis recordaretur, quicquid dicant alii, distinguendum est cum communi sententia Suar. Vasq. Lugo Castrop. Bonac. etc.; quod si recordetur illius post consecrationem, tunc non est Missa interruptenda ut confiteatur, sicut docet etiam s. Thomas (5), et uti expressum est in Rubrica (de Defect. tit. 8. n. 4.): intelligitur quod sem-

(1) N. 260. ad 2. — (2) N. 261. — (3) Ibid. v. 4. si urgeat. — (4) Ibid. — (5) 3. p. q. 83. a. 6. ad 2.

per contritionis actus eliciendus est; et licet Lugo Tamb. et alii dicant, quod si sacerdos magnam haberet difficultatem in huiusmodi temporis angustiis ad se conterendum, posset citra culpam Missam proseguere, modo conaretur ad contritionem eliciendam; attamen iure merito contradicit p. Concina, dum in tali casu urget præceptum divinum, et contra nemo est qui nesciat Deum non jubere impossibilia, ut dicit Trident. Sess. 6. c. 11, sed præstare sua auxilia ad operandum, aut saltem ad petendum id quod facere debemus: hinc si sacerdos delinquit in se conterendo, sua negligentia delinquit, aut quia peccato adheret. Si vero recordetur ante consecrationem, et præsertim ante canonem, tunc confiteri debet, si confessarius adest et si absque infamiae nota hoc efficere potest; et nihil refert si Missa interrumpatur, nam talis pars est extrinseca Sacrificio (6); et si confessarius haberi nequit, et infamiae periculum abest, probabilius est obligari ad Missam omittendam, ut dicunt Lugo Sylvius Tourn. Silvest. et alii, quibus etiam adheret s. Thomas (7), dicendo hanc opinionem esse tutiorem (contra Castrop. Suar. Navar. s. Bonav. Victor.); et hæc sententia videtur esse juxta Rubricam (3. p. tit. 8. n. 4. et 5.) ubi hæc leguntur: Si ante consecrationem recordetur sacerdos se esse in peccato mortali, aut se esse excommunicatum, vel suspensum, aut locum esse interdictum, si non timeatur scandalum, debet Missam inceptam deserere. Diximus: probabilius, quia non est certum quod Rubrica per Verbum debet imponat grave præceptum. Ceterum bene advertunt Vasq. Laym. et Tourn., quod in tali casu difficulter evenire potest quod sacerdos deserat Missam sine infamiae nota (8).

26. Dictum est 3. si confessarius

(6) L. 6. n. 262. v. Hic dubit. r. — (7) 3. p. q. 83. a. 6. ad 2. — (8) L. 6. n. 262. dubit. 2.

copta deest. Intelligitur 1. si nullus confessarius præsto adsit, et contra sacerdos celebraturus alium absentem sine gravi incommodo adire nequit, ut dicunt Castrop. Vasq. Salm. et alii; absens autem intelligitur, si confessarius in notabili distantia abesset, v. g. (ut dicunt) duas aut tres horas itineris, aut etiam minus (ut dicit Canis), si brevi celebraturus esset (1). Intelligitur 2. si præsto esset confessarius idiomatis expertus, aut jurisdictione privatus, aut talis cui sacerdos sine gravi damno confiteri non possit (2).

27. Sed hic quaeritur 2. an habens reservatum, et non adsit confessarius hac facultate præditus, teneatur confiteri simplici confessario ut communicet? Respondetur: Si iste non habet aliud peccatum præter reservatum, communis est sententia quod confiteri non teneatur, sed sufficit, urgente necessitate, ut cum contritione communicet; sed si solam haberet attritionem, tenetur confiteri de alia materia, ut saltem indirecte sit a reservata absolutus. Si autem haberet reservata et non reservata, dicimus cum sententia communissima, et probabiliori Suar. Castrop. Viva Lug. Conc. Salm. et aliorum (contra Vasq. Tourn., etc.) istum teneri ad confessionem: quia stante præcepto de confitendo ante Communionem, si nequit materialiter integre, saltem debet formaliter confiteri (3).

28. Quaeritur 2. dato quod iste simplici confessario confiteatur, an debeat explicare tam reservata, quam non reservata? Affirmant probabiliter Sot. Filliuc. Bonac. Suar. Viva Conc. Salm., etc.: nam confessarius necesse habet, ut totam poenitentis cognoscat confessionem, ad hoc ut de ejus dispositione ab absolutionem obtinendam ferat iudicium, v. g. si habitum aliquem contraxerit, si in proxima versetur occasione, etc.,

(1) N. 264. ad 1. — (2) Ibid. a. 2. — (3) N. 265.

sed non minus et forte magis probabiliter negant Castrop. Gerson. s. Antonin. p. Sot. Alens. Salas. Ledesm.: et Lugo etiam probabile hoc dicit; tum quia non videtur adesse obligatio peccata exponendi non habenti super illis jurisdictionem, ac proinde iudicem esse impotentem; tum quia alias poenitentis haberet onus his eadem peccata confitendi. Et licet quis in casu quo esset habitus, ut dictum est, et moralem suæ dispositionis certitudinem non haberet, teneatur totam conscientiam suam confessario patefacere, ut ille iudicaret an sit, vel ne absolutionis capax; nihilominus hoc esset per accidens, sed non propter obligationem faciendi confessionem materialiter integram, dum ex se sufficit tunc formalis integritas (4).

29. Si quis autem excommunicatione reservata innodatus existeret, et urgeret communicandi necessitas, ac non esset a quo possit ab ea absolvi, communis est sententia quod iste posset communicare antequam ab illa absolveretur, quia Communionis præceptum quod interdictum excommunicatis a Sacramentis, non obligat, cum alioquin non potest evitari scandalum, aut infamia. Sed fit dubium an tunc possit ille confiteri facultate super excommunicatione illa destituto? Negant probabiliter Sylv. Canus Sot. Vasq., etc., dicentes quod ille bene potest communicare, semper ac est contritus; sed nequit Sacramentum Poenitentiae suscipere, cum ab hoc per excommunicationem illi interdictum sit. Sed probabilius affirmant Suar. Sanch. Lugo Coninch. Salmant., etc., quia in eo necessitatis casu, sicut excommunicatio non privat Eucharistiae Sacramento, ita nec privat Poenitentiae Sacramento, quod a volente communicare semper ac potest, ex præcepto divino sumi debet præmissa confessione. Et bene probant præfati aa. valide posse aliquem absolvi a peccato, quin absol-

(4) Ibid. v. quaer. 2.

vatur ab excommunicatione, cum Ecclesia non potest, imponendo censuram, Sacramentorum valorem irritare, quæ ex divina dependent institutione; et in tantum excommunicatus confitendo invalide absolvetur, quia esset indispositus, cum ab Ecclesia ei interdicta sit Sacramentorum susceptio; sed cum necessitas eum a tali prohibitione eximit, tunc valide et licite recipit absolutionem sacramentalem (1).

30. Dictum est postremo loco, quod si sacerdos cum peccati mortalis conscientia, non præmissa confessione, ob instantem necessitatem, et quia non habet cui confiteatur, celebrat, præcipit Concilium ut post celebrationem *quamprimum confiteatur*. Hoc non est consilium, ut dicebat propositio 38. damnata ab Alexandro VII, sed est verum præceptum, et quidem grave. Hoc supposito præcepto quaeritur 1. quomodo intelligendum illud *quamprimum*? Nonnulli intellegebant, cum sacerdos suo tempore confitebatur; sed hæc inanis explicatio etiam damnata fuit prop. 39. ab eodem Pontifice. Alii intellegebant, cum sacerdos vult iterum celebrare; sed hæc explicatio est etiam improbabilis, dum Concilium præcepit confessionem præcise post celebrationem, nimirum etiam si sacerdos vellet pro eo tempore a celebrando se abstinere. Alii vero nimis rigidi dicunt intelligi statim ac ei erit facultas confitendi, etiam eodem die; ita Wigandt et Concina. Sed cum communi recte dicant Milante Coninch. Lugo Escob. et alii cum La-Croix (qui adducit quamdam declarationem S. C.) sufficere, si sacerdos intra triduum confiteatur, similitudine accepta ab obligatione, quam habent, qui in mortis articulo absoluti sunt ab excommunicatione reservata, Superiorem adeundi, *quam cito commode possint*, ut in c. Eos qui, de sent. excom. (sub poena reincidendi in eandem censuram) cui obligationi

(1) Lib. 6. n. 265. v. quær. 3.

etiam intelligitur satisfieri intra tres dies; Lugo Garcia et Milante. Et idem currit pro obligatione deferendi libros hæreticorum ad Episcopos; Sanch. Ugolin. et Sayr. Advertunt tamen dd. supra citati, quod in aliquo casu potest sacerdos teneri ad confitendum eodem die, et forte eadem hora, v. g. si confessarius cito longe profecturus esset; aut si sacerdos in eadem esset celebrandi necessitate die sequenti, in quo etiam confessarius defuturus esset (2).

31. Quaeritur 2. an hoc præceptum obliget sacerdotem qui celebrat reminiscens suum peccatum post consecrationem? Negant Vasq. Pelliz. Lugo et Diana, quia Rubrica (tit. 18. num. 3. et 4.) loquens de eo qui recordatur ante celebrationem, dicit: *Tenetur confiteri quamprimum*; sed loquens de eo qui recordatur post consecrationem, nihil aliud dicit quam *conferatur cum proposito confitendi*. Hæc sententia non videtur improbabilis; sed est communior et forte probabilior contraria Suar. Molfes. Megal. Bonac. Reginald., etc., quia jam tunc verificatur casus a Concilio suppositus, quod jam celebrat in peccato, et sine confessione; tanto magis quod in illo *confitendi* Rubricæ, facile subintelligitur verbum *quamprimum*, paulo ante jam a Rubrica expressum (3).

32. Quaeritur 3. an hoc præceptum obliget etiam sacerdotes sacrilege celebrantes, sive illos qui tenentur et possunt confiteri, et celebrant sine confessione. Aliqui etiam affirmant; sed sententia vera, et communissima negat cum Suar. Vasq. Lugo. Filiuc. Sayr. Moya, etc., quia præceptum Concilii tantum respicit eos qui bona fide celebrarunt, ne confessionem differant sub colorato prætextu necessitatis celebrandi, non autem sacrilegos, quibus tale præceptum non est profuturum: qui enim spernit præceptum divinum de non celebrando in peccato, facilius sper-

(2) N. 266 v. posito. — (3) Lib. 6 n. 267.

nit etiam ecclesiasticum de confitendo quamprimum (1).

33. Quaeritur 4. an hoc præceptum confitendi *quamprimum* obliget etiam laicos, qui communicant ob necessitatem ante confessionem? Affirmant Azor. Navarr. Conc. et Tourn. dicendo quod pro laicis eadem militat ratio, ac pro sacerdotibus ex illa regula generali: *Ubi currit eadem ratio, ibi currit eadem legis dispositio*. Sed est communissima et probabilior sententia opposita Wigandt Coninch. Suar. Vasq. Laym. Bonac. Filiuc. et Lugo, qui asserit primam communiter rejici. Ratio est, quia revera non currit pro laicis ratio quæ extat pro sacerdotibus; dum hi plerumque majorem habent necessitatem celebrandi ad evitandum scandalum, quam non habent sæculares ut communicent (2).

34. Quaeritur 5. an dubitans sit vel ne in gratia, possit communicare? Huic dubio respondimus in opere (3), quod (ex se loquendo) qui dubitat an sit in peccato, non potest communicare. Nihilominus, melius re perpensa mihi videtur respondendum cum majori distinctione. Unde sic dicamus: Si quis dubitat an graviter peccaverit nec ne, tunc licite, non præmissa confessione, potest ad Communionem accedere, sive dubium sit negativum, sive positivum (sufficiendo sibi, ut tutius fructum Sacramenti percipiat, ut præmittat contritionem); quia præceptum apostoli *Probet autem seipsum homo, ratione cujus intelligitur præcepta esse confessio, ut declaravit Tridentinum*, ligat tantum eos qui sunt consensu, nempe certe sciunt se mortale commississe, de quo non sunt adhuc confessi, ut idem Tridentinum declaravit Sess. 13. c. 7. de Euchar. dicens: *Ut nullus sibi conscius peccati mortalis, ad Eucharistiam accedere debeat*. Itaque præceptum prohibitionis non incipit possidere, nisi postquam homo

(1) N. 266. quær. 5. — (2) N. 268 — (3) N. 432. et 475.

sit sui peccati conscius. Contra si quis est certus de peccato commisso, tunc non potest communicare, nisi certus sit se per confessionem probatum fuisse, quia tunc certe possidet in eo præceptum prohibitionis; unde ille cum dubio negativo aut positivo, an recuperaverit nec ne amissam gratiam (v. g. cum dubitat an confessio fuerit nulla ex defectu dispositionis, aut jurisdictionis, aut si dubitat de contritione in casu necessitatis communicandi), non potest Communionem recipere: quia tunc agit contra præceptum quod requirit probationem non solum probabilem, sed etiam certam sicut fuit certum peccatum. Sed obijcere possent id quod dictum est *Trid. l. 1. n. 17.*, nempe sufficere satisfactionem probabilem ad adimplendam præcepta. Sed bene respondet Rone. (4) præfatam sententiam locum habere, cum agitur de repetendo opere cui probabiliter satisfactum est; nam non præsumitur legislator velle obligare ad satisfaciendum suis legibus cum tanto rigore, ut repetenda sint opera, quibus probabiliter satisfactum est; non autem cum agitur quod quis debeat, et possit sine suo magno gravamine abstinere ab aliquo opere faciendo, antequam certus fiat adimplevisse conditionem appositam a lege, quæ possidet; quia in hoc non præsumitur aliqua conniventia legislatoris, et ita evenit in casu præsentis.

PUNCTUM III.

DE DISPOSITIONE CORPORIS.

35. De jejuniis naturalibus. In dubio jejuniis. Si horologia sint discordantia. Frangit jejunium quod ab extra suscipitur.

36. De reliquiis ciborum.

37. De reliquiis aquæ, sacchari, etc.

38. De tabaco per nares sumpto.

39. An fumus tabaci, etc.

40. De tabaci foliis, et aromatibus dentibus contritis.

41. De aqua, aut similibus per nares voluntarie haustis, aut casu.

(4) Rone. de Eucharis. p. 3. a. 6. resp. 6.

42. et 43. An capilli, lapilli, charta, etc. frangat jejunium.
 44. Qui, non facta digestionem, etc.
 45. Exspuere statim a Communionem
 46. In quibus casibus non requiratur jejunium, et I. in Vtatico. An possit replicari Vtaticum.
 47. Et quoties.
 48. An qui ex devotione paucis ante diebus communicavit, etc.
 49. An qui eodem mane.
 50. An possint omitti verba: accipe Vtaticum.
 51. An possit celebrare non jejunus ad dandum Vtaticum.
 52. II. Non requiritur jejunium, si timetur de injuria Sacramenti.
 53. III. Si timetur scandalum; si celebrans recordetur se non esse jejunum.
 54. IV. Si perficiendum sit Sacrificium. Quid agendum, si advertatur error vini; et quid in dubio, etc.
 55. V. An ad evitandam mortem possit celebrare non jejunus.
 56. An pollutio impediat Communionem.
 57. An copula conjugalit.
 58. Qui externe est sordidus, aut leprosus, vel menstruata, aut accedit immodeste. Sacerdos qui laicorum more communicat.

35. Per se loquendo, ut licite suscipiatur Communio (juxta Ecclesie præceptum in cap. Ex parte de celebr. Miss). requiritur jejunium naturale, nempe, ut quis nihil sumpserit cibi, aut potus ex puncto mediæ noctis. Dubium tamen an deglutiverit aliquid a mediâ nocte, non impedit a Communionem, ut diximus Tr. I. n. 19. quia (ut ibi probavimus) hoc præceptum non est positivum, ut jejunus accedat ad Communionem, sed est negativum, ne communique post jejunii fractionem; quare quoties non est certum de jejunii fractione, non possidet jam prohibitio, sed libertas communicari volentis. Et hac ratione dicunt communissime Sanch. Lug. Merati Holzm Croix Salm. Quarti Escob. Villalob. Trullench. Fagund. licere inter multa horum in dissonantia sequi ultimum quod signat mediam noctem; modo non constet de

errore; et modo (bene subjungit Croix) hoc ultimum non sit tale, ut plerumque erret, quia tunc præsumptio est quod semper erret (1). Sed hic adverte quod tempus mediæ noctis non terminatur, ut volunt Salmanticens. in ultimo horologii ictu, sed in primo, ut recte dicunt Lug. Sanch. Tourn. etc., et de hoc ego certus sum factus a quodam horologiorum artifice peritissimo (2). Ob eandem rationem non admittitur parvitas materiæ, ut fatentur omnes tanquam certum, quicquid dicant Gibert et Pasqual., quia præceptum de non accedendo ad Communionem post cibi, vel potus sumptionem, est negativum (3). Ad frangendum autem hoc jejunium, juxta regulas communiter a dd. assignatas, tria requiruntur: 1. Ut quod deglutitur ab extra somatur; 2. ut sumatur per modum comestionis aut potationis; 3. ut habeat rationem cibi, vel potus. Itaque juxta 1. regulam ad frangendum jejunium, sumendum est aliquid ab extrinseco, ita Suarez Croix Elbel Sporer etc., ex s. Thoma (4) qui dicit, quod quicquid provenit ab intrinseco non potest dici quod comedatur, ideoque non lædit jejunium (5). Hoc posito bene potest communicare qui sanguinem ex capite, vel gingivis manantem deglutit, licet ex proposito id faceret; ita communiter Suar. Laym. Bonac. Cabas. Habert Antoine Salmanticens. quicquid dicat Tourn.; quia, ut dictum est cum s. Thoma, quicquid ab extrinseco non sumitur, non dicitur comedi (6).

36. Sed hic fit dubium an frangat jejunium qui voluntarie deglutit reliquias cibi in ore relictas? Suar. Quar. Henriq. Castr. Elbel. Coninch. et alii penitus negant, dicendo tales reliquias reputari ut partes comestionis diei præcedentis, et videtur Rubrica nimis adhærere hanc senten-

(1) l. 6. n. 282. — (2) lb. v. num autem. — (3) N. 278. — (4) Ia 4. d. 8. q. 1. a. 4. solut. q. 2. ad 3. — (5) Lib. 6. n. 278. et 279. — (6) N. 279, v. secus vero.

tia (de defect. n. 3.) dum dicit: Si reliquias cibi remanentes in ore transglutiantur, non impediunt Communionem, cum non transglutiantur per modum cibi, sed per modum salivæ. Alii tamen communius ut Vasq. Laym. Bonac. Tourn. Ronc. Cabass. affirmant, cum hujusmodi reliquias transglutiantur ex proposito, quia tunc id habet rationem novæ comestionis; et hujus sententiæ est etiam s. Thomas (1) qui dicit: Reliquias cibi remanentes in ore, si casualiter transglutiantur, non impediunt Communionem; igitur (juxta Angelicum) si voluntarie transglutiantur, impediunt a Communionem. Hæc sententia videtur probabilior, licet prima non puto improbabilem; sed quia non nimis scrupulose in hoc incedendum est, ut bene advertit Suar., libenter amplector sententiam Card. de Lug. quam etiam sequitur Benedict. XIV. in suo celebri opere de Sacrif. Miss. (2), quod reliquias a dentibus avulsæ, quæ super lingua sentiuntur, debent exspui; sed cæteroquin non adest obligatio diligentiam adhibendi eas a dentibus scalpendi; dum hæc obligatio nimis esset scrupulis obnoxia; et hoc videtur proprie requirere Rubricas prius relata, dum dicit quod ex reliquiis transglutiantur per modum salivæ (3).

37. Et idem dicendum de reliquiis aquæ, quæ abluuntur os, quæ etiam impediunt Communionem, si voluntarie absorbentur, non autem si præter voluntatem; ita communiter Suar. Castrop. Tourn. Holzm. Salmant., etc. cum s. Thoma loco cit. ubi dicit: Et eadem ratio est de reliquiis aquæ, vel vini, quibus abluuntur os, dummodo non trahantur in magna quantitate, sed permixtæ salivæ, quod vitari non potest. Et idem docet Rubrica, dicens: Idem dicendum nempe non frangere jejunium si, lavando os, deglutitur stilla aquæ præter intentionem; igitur si aqua trahitur

(1) 3. p. q. 80. a. 8. ad 4. — (2) l. 3. c. 42. — (3) l. 6. n. 279.

præter intentionem, non frangitur jejunium (4). Non dubitatur autem quin frangat jejunium, qui in ore ante mediam noctem aliquid ex saccharo, vel melle confectum mittit, et post illam deglutit. Item procedit de eo qui traheret sanguinem ex digito imbibitum, aut lacrymas ex oculis manatas; ita communiter dd. Et idem dicunt de eo, qui casu in flumen decidens, aut ab aliis vi sibi illata aquam, aut aliud potabile deglutiret (5).

38. 2. Regula est, ad frangendum jejunium requiri ut accipiatur aliquid per modum comestionis, aut potationis; quare communiter dicunt Suar. Lug. Conc. Holzm. Ronc. Escob. Croix Elbel, (quicquid dicant aliqui pauci) non lædere jejunium tabacum per nares sumptum, licet aliquid illius descenderet in stomachum, ratione supra allata: quia hujusmodi tractio non est per modum comestionis, sed attractionis; saltem, ait Benedictus XIV. de Synod. (6); hoc est permissum propter usum universalem inter fideles receptum. Et hic obiter notandum id quod idem Pontifex refert, nempe quod Innoc. X. et Innoc. XII. excommunicationem inflixerunt in eos qui in ecclesia Vaticana tabacum sumerent: et eandem imposuit Urbanus VIII. pro ecclesiis hispanicis; sed Benedictus XIII. omnes istas prohibitiones abstulit (7).

39. Pariter tabaci fumus ore haustus non frangit jejunium, ut etiam communiter docent Suar. Villalob. Trullench. Salm. Aversa Holzm. Viva Croix Spor., etc. cum eodem Benedicto XIV. (8), qui similiter testatur hanc esse hodiernam consuetudinem confirmatam cum communi dd. consensu. Limitant tamen Salmant. et dicunt frangere jejunium, qui ex proposito transmitteret fumum in stomachum, dicendo quod hæc esset vera comestio, dum talis fumus

(4) lb. dubit. 2. — (5) lb. v. idem. — (6) lib. 41. c. 43. — (7) l. 6. n. 280. — (8) De sacrif. Miss. l. 3. app. 9. §. his suffulti.

etiam aliquo modo nutriret, sed hæc limitatio communis, et probabilis negatur ab Escob. Præpos. Marc. Viva Spor. Renzi Tamb. Diana, etc. Et ratio est, quia fumus non sumitur nec per modum cibi, ut dicitur in tertia regula, nec revera est cibus in se comestibilis, aut manducabilis quem voluerit ecclesia prohibere, juxta communem d.d. sensum (1).

40. Nec pariter frangit jejunium tabacum, aut aromata dentibus attrita, semper ac foras expuitur succus. Ita etiam communiter Lugo Holzm. Bonac Spor. Coninch. Præpos. Trullench. Salm. Viva Renzi, etc., adversus Henno qui sustinet quod manducando illas res, semper aliqua portio in stomachum transmittitur, quam ob rem evenit quod (ut dicit) pituita ejiciatur. Sed respondit Cardinalis de Lugo, quod ad pituitam ejiciendam non requiritur ut succus in stomachum descendat, sed sufficit ut tabacum ad os applicetur, nam ita immittitur in stomachum virtus pituitæ ejiciendi nervis mediis, qui ad stomachum respondent. Et hoc etiam, ut dicunt Tannerus Lugo Escob. Tamb. Viva, etc., etiamsi deglutitur, sed præter intentionem, aliquid succi, salivæ inseparabiliter admixti, quia tunc non trajicitur per modum cibi, sed salivæ. Imo Loricinus excusat, etiamsi casu granum integrum deglutiretur; sed hoc recte non admittunt Bonac. et Tamb.; secus vero esset si deglutiretur aliqua minima particula insensibiliter immixta salivæ, quia tunc revera per modum salivæ trajiceretur. Cæterum omnes conveniunt hujusmodi masticationem indecentem esse ante Communionem, unde non est immunis a veniali, nisi adsit aliqua causa excusans (2).

41. Voluit Suar. Fagund. et Tambur. etc., ne frangere quidem jejunium aquam per narices in stomachum transmissam, ut de tabaco dictum est. Sed ego hoc non admitto,

(1) l. 6. n. 280. dubit. 2. — (2) N. 280. dubit. 3.

si quis ex proposito id facere; et quod de aqua puto, idem mihi videtur de tabaco, et de quocumque digeribili: quia licet hæc actio de se non sit potativa, nec manducativa, sed dumtaxat attractiva, nihilominus quando illa ex proposito intenditur et ordinatur a persona ad transmittendum in stomachum potum aut cibum, tunc per æquivalentiam illa actio induit moraliter rationem potationis, aut manducationis; nam jam intercedit tam materia potabilis aut manducabilis, quam actio apta ad consequendum eundem finem quem habet potatio aut manducatio (3). Secus vero, si casu in stomachum aliquid transmitteretur. Et idem communiter dicunt Nav. Suar. Lug. Hab. Conc. Ronc. Salmant., etc. de eo quod per modum respirationis deglutiretur, v. g. parum pulveris a vento sparsi, aut musca, aut gutta pluvie, et hujusmodi, si hoc casu trajicitur, non frangit jejunium; sed illud frangit si data opera id fiat, quia tunc vera manducatio evadit (4).

42. 3. Regula: ad frangendum jejunium requiritur ut habeat rationem cibi vel potus. Hinc queritur, an deglutire capillos, ungues, lapides, ligna, chartam, et similia impedit a Communionem? Alii universe negant, ut Ledesm. Busemb. Diana Renzi, etc., ex regulæ mox allatæ applicatione, nempe quia hujusmodi non habent rationem cibi, saltem quia usu communi cibi non reputantur. Alii contra universe affirmant, ut Layman Castrop. Wigand. Ronc. et Salmant. dicendo quod reverentia erga Communionem exigit ut ante illam nihil in stomachum transmittatur. Sed sententia communior, et quæ mihi magis arridet, est illa Concinae Lugo Tourn. Escob. Holzm. Viva, Spor. et aliorum, quæ distinguendo dicit jejunium non frangere ea quæ digestibilia non sunt, ut sunt capilli, metallum, crystallus, ungues et serica aut lanea fila, quia hæc

(3) Ibid. v. idem. — (4) Ibid.

non nutriunt, nec cibi rationem habent. Citant adversarii pro se s. Thomam; sed nos ostendimus in opere morali s. Thomam in hoc nostræ sententiæ non adversari, saltem non esse aperte adversum (1).

43. Contra frangunt jejunium omnia quæ digeri possunt, nempe illa quæ, in stomacho cum alterari possint, in hominis substantiam convertuntur, ut sunt charta, palea, fila lineæ, pulveres medicinales, cera, quia hæc ordinarie aliquid mellis retinet; et idem dicunt Lugo Wigand. Escob. Viva et Mazzotta de terra, seu argilla quam solent comedere mulieres, dum in illa semper (ut dicunt) invenitur aliquid in stomacho alterabile, adeoque nutritivum (2).

44. Notandum 1. celebrare statim a cena insomnum et indigestum non impedire a Communionem ratione præcepti jejunii, ut docent communiter Suar. Juv. Bonac. Sot. Nav. etc., cæterum bene advertunt Tour. Conc. s. Thoma (3), quod aliquando convenit a Communionem abstinere ob mentis torporem, ratione cujus (ut loquitur Angelicus) *Homo fit ineptus ad sumptionem hujus Sacramenti*. Sed hoc non intelligendum cum quis, quantum potest, nititur ut tali torpore liberetur, et ut devote ad Sacramentum accedat, præsertim si vigilia aut indigestio provenit ex iusta, aut naturali causa, ut dicemus n. 56. in simili casu (4).

45. Notandum 2. expuere statim a Communionem culpa vacat, semper ac nulla suspicio subest quod aliquod fragmentum sit relictum in ore; ita Sanch. Azor. Bonac. Wigand. Holz. Croix, ex s. Thoma. Idem dicit Holz. de comestione aut potatione statim post Communionem, nam licet olim ex *Tribus, de Consecr. dist. 3.* jejunium protrahendum esset usque ad sextam, attamen ut testatur s. Thomas (5) hoc præceptum jam diu

(1) Lib. 6. n. 281. — (2) Ib. v. secus. — (3) 3. p. q. 80. a. 8. ad 5. — (4) l. 6. n. 289. v. hic ultimo. — (5) 3. p. q. 80. a. 8. ad 6.

abrogatum est. Cæterum hoc facere sine causa, dum etiam Species sacra perdurant in stomacho (ut per horæ quadrantem saltem pro sacerdotibus), non excusatur a veniali; ita communiter Suar. Aver. Quarti et Dicast. ex s. Thoma, qui loco citato hæc subjungit: *Debet esse aliqua mora inter sumptionem hujus Sacramenti, et reliquos cibos*. Dictum est *sine causa*, quia quælibet iusta causa excusat, v. g. si daretur signum mensæ pro Religioso, etc. (6).

46. Videamus nunc in quibus casibus possit suscipi Eucharistia a non jejuno: 1. Cum Communionem datur per Viaticum in periculo mortis. Dictum est *in periculo*, quia ad recipiendum Viaticum non est necesse, nec laudabile expectare tempus, quando nulla amplius spes vitæ subest; sed sufficit ut adsit periculum probabile mortis. Et tunc non dubitatur a doctoribus quin possit pluries accipi Viaticum, etiam durante eadem infirmitate, dum hoc Sacramentum non solum sumi debet ob præcepti satisfactionem, sed etiam ad robur adversus tentationes, quæ in morte sunt validiores et periculosiores. Et hoc non tantum si novum superveniat periculum, sed etiamsi idem perdurat; ita communiter Sot. Suar. Tolet. Laym. Silvest., etc. cum Benedicto XIV. qui Episcopos hortatur ut parochis insinuent, quod ipsi Viaticum in eodem morbo ministrare debent usque ad duas aut tres vices (7).

47. Quod dubitatur est 1. quantum intercedere debeat temporis inter unam et aliam Communionem; communius Silvest. Concina Tourn. Busemb. Salmant., etc. dicunt octo dies; alii sex, ut Armil. Filliuc. Diana Possev., etc.: et non improbabilius Laym. Escob. Ronc. et Hurtadus fidenter dicunt Viaticum posse etiam sequenti die replicari, cum infirmus solitus erat sæpe communicare; et cum imminet morale mortis periculum; imo Castrop. Armil. (6) l. 6. n. 283. — (7) De Synodo l. 7. c. 12.

Tamb. et Dicast. admittunt univ-
se posse replicari quolibet die (1).

48. Quæritur 2. an qui paucis ante
diebus ex devotione communicaverit,
superveniente mortis periculo, teneat
sumere Viaticum? Alii cum sen-
tentia communiore id negant, etiamsi
ante octo dies communicaverit; ita
Layman. Suar. Concina Roncag. Bo-
nac., etc., quia, ut dicunt, jam ille
per eam Communionem se ad mor-
tem præparavit, quare jam satisfacit
fini præcepti. Hæc sententia est sa-
tis probabilis, saltem ut dicunt Suar.
et Lugo si periculum mortis natura-
liter accadat, quia tunc tempore Com-
munionis sumptæ jam cepit mora-
liter imminere periculum. Sed pro-
babilius affirmant Vasq. Castrop.
Conc. Tourn. Habert. Diana Salm.,
etc., quia hoc præceptum quod di-
vinum est, præcise obligat cum actu
urget mortis periculum; et sicut non
potest debito satisfieri antequam illud
contrahatur, ita nec adimpleri præ-
ceptum, antequam obligare cœperit.
Nec valet dicere quod per illam Com-
munionem jam præcepti fini satisfac-
tum sit, quia si hoc sufficeret, suffi-
ceret etiam ad adimplendum præ-
ceptum paschale, ut quis communi-
casset die præcedente Dominicam
Palmarum, sed hoc nequit dici (2).

49. Quæritur 3. an qui mane com-
municavit ex devotione, debeat aut
possit Viaticum sumere, superve-
niente mortis periculo? Tres adsunt
sententiæ. Prima dicit teneri ut sa-
tis fiat præcepto. Secunda dicit non
teneri sed posse; ita Roncagl. Gob.
Anacl., etc. Tertia dicit non teneri
nec posse, cum praxis Ecclesiæ ea
sit ut nemo bis eodem die communi-
cet. Benedictus XIV. de Syn. l. 7. c.
41. n. 2. dicit parochum posse quam
maluerit harum amplecti sententiam,
unde omnes tres ut probabiles habet.
Cæterum inter has probabilior mihi
videtur sententia Cardinalis de Lugo
qui distinguit, et dicit quod in mor-

(1) l. 6. n. 285. v. Sed dubit. 1. — (2)
Ib. dubit. 2.

bo violento, v. gr., si quis fuerit vul-
nere percussus, vel ex alto ceciderit
potest communicare: secus vero in
morbo naturali, quia ille qui mane
communicavit, et jam cœpit corripi
morbo (qui diei progressu postea di-
gnoscitur mortalis), moraliter com-
municavit in mortis periculo, quod
jam mane aderat licet lateret. Et idem
dicendum cum Suar. de apoplexia,
dum hic morbus judicatur quod
jam prius in suis causis existeret (3).
Advertendum cum Viva et Salmant.
quod si infirmus sine difficultate po-
test recipere Viaticum jejunus die
sequenti tenetur expectare; modo
interim absit periculum mortis; aut
si non posset observari jejunium,
etiam postridie, quin omitteretur
medicina opportuna: aut si Sacra-
mentum deberet afferri interpesta
nocte. Cæterum recte dicunt Sot.
Nav. Filliuc. Salm. et alii communi-
ter quod in hoc non est scrupulose
procedendum, dum Concilium con-
stantiense Sess. 13. absolute eximit
moribundos a lege jejunii (4).

50. Quæritur 4. an sacerdos minis-
trans Viaticum possit aliquando ex
juxta causa omittere verba illa: *Ac-
cipe, frater, Viaticum, etc.*? Ne-
gant Clericatus Tamb. Quarti. etc.,
quia Rituale rom. hoc expresse præ-
cipit: et Paulus V., loquendo de ru-
bricis in Rit. præscriptis, dicit: *In-
violatè observent.* Hoc non obstante
probabiliter permittunt p. de Alex.
(de Monialibus) Tonellius et Pasqual.
in casu quo infirmus magna animi
tristitia Viaticum sit suscepturus;
nam ad satisfaciendum præcepto non
requiritur intentio satisfaciendi, sed
sufficit ut ponatur opus præceptum,
ut diximus Tr. 2. n. 29.; aut sufficit
intentio interpretativa. In quantum
ad Rituale, respondent quod illud
præceptum non respicit omnia ibi
descripta, sed illa tantum quæ *Eccle-
sia et probatus usus antiquitatis stu-
tuit*, ut loquitur Bulla. Saltem non po-

(3) N. 283. dubitat. 3. — (4) Ib. v. hic
autem.

test dici quod præceptum profe-
rendi illa verba inducat gravem
obligationem, sed tantum levem, a
qua bene excusare potest quolibet
justa causa, qualis esset illa supra
adducta (1).

51. Quæritur 5. an sacerdos non je-
junus ad Viaticum ministrandum pos-
sit celebrare? Affirmant probabiliter
Concina Major. Fernand., etc.; et
hanc sententiam uti probabilem ad-
mittunt Lugo Filliuc. Escob. Viva,
etc., quia in eo casu, ut dicunt, de-
bet præferri præceptum divinum,
quod obligat infirmos ad Viaticum,
ecclesiastico quod obligat sacerdo-
tem ad non celebrandum non jeju-
num. Sed communissime et proba-
bilis id negant Sot. Silv. s. Anto-
nin. Suar. Lugo Nav. Busemb.
Salm. Tourn. etc. quia præceptum
non celebrandi post cibisumptionem
etiam est divinum in substantia, ra-
tione reverentiæ Sacramento debitæ.
Nec valet dicere quod idem præcep-
tum quod permittit infirmo commu-
nicare non jejuo, permittit etiam
sacerdoti non jejuo celebrare, ut
infirmus communicet: quia respon-
detur quod in tantum infirmus non
jejunus potest communicare, quia in
ipso concurrunt in eo casu tam præ-
ceptum ecclesiasticum jejunii, quam
divinum sumendi Viaticum, ideoque
hoc, cum sit divinum, præferendum
est; sed sacerdos, qui unico tenetur
præcepto non celebrandi non jeju-
nus, non potest hoc violare ut infir-
mus suo satisfaciat (2).

52. Hactenus de Viatico, nunc ad
altos casus descendamus in quibus
possit Eucharistia sumi a non jejuo.
2. Potest sumi a non jejuo cum su-
best periculum ne Eucharistia pereat,
aut male tractetur. Et tunc si desit
sacerdos, potest eam sumere etiam
laicus; et potest licite sacerdos
etiam eam præbere laicis non jeju-
nis, ut dicunt Suarez Vasq. Lugo, et
Busemb. (3).

(1) l. 6. n. 285. v. dubit. 4. — (2) N. 286.
v. quæritur, utrum. — (3) n. 287.

53. 3. Cum periculum scandalis es-
set, si omitteretur celebratio, aut
Communio. Unde fit quod si sacer-
dos in celebrando recordaretur non
esse jejunus, si id post consecratio-
nem accadat, tunc certum est quod
potest celebrationem prosequi, quia
non potest sacrificium imperfectum
relinqui, ut dicemus numero sequen-
ti: sed cum recordatur ante conse-
crationem, debet ille a Missa desis-
tere, semper ac potest sine scandalo,
aut infamiæ nota, ut dicunt omnes
cum s. Thoma (4). Nihilominus p.
Concina cum nonnullis aliis dicit hic,
quod raro potest hoc scandalum ac-
cidere, dum illi facili negotio occurrere
potest, declarando se inconsiderate
aliquid sumpsisse. Sed contra s. Bo-
nav. Sot. Angel. Reginald., etc. di-
cunt sacerdotem nunquam posse Mis-
sam inchoatam deserere, cum cele-
brat in publico, quia quasi nunquam
tunc potest sine scandalo desistere
ab ea; et idem sentit Continuat.
Tourn. (cui ego adhæreo), dicens
quod semper potest timeri scandalum,
modo celebrans non esset vir nota;
aut saltem præsumpta probitate (5).

54. 4. Cum perficiendum est sacri-
ficium. Quod multifariam evenire
potest. 1. Si sacerdos animadvertat
pro vino sumpsisse aquam, etc.; tunc
potest aut novam hostiam simul cum
vino consecrare, ut multi autumant
fieri debere, aut potest consecrare so-
lum vinum, ut admittunt alii; utram-
que sententiam Rubrica (*de Defect.*
lit. 4. n. 3.) dicit esse probabilem,
si celebraretur in loco publico, tunc
enim bene potest consecrari tantum
vinum ad vitandum scandalum. Ad-
vertunt Tamb. Lugo et Conc. quod
si sacerdos animadverteret errorem,
dum in ore adhuc retinet aquam, de-
bet eam tunc deglutire, ne se peri-
culo exponat projiciendi aliquod frag-
mentum Hostiæ una simul cum illa.
Insuper advertunt Coninch. Laym.
Salm. et Busemb. quod si sacerdos id

(4) 3. p. q. 83 a 6. ad. 2. — (5) l. 6
p. 287. v. 3. si grave, et seq.

advertit, cum jam est ad sacristiam regressus, tunc omittere debet novam consecrationem facere. Quod si ante Missæ absolutionem, sed post sumptionem, aut post consecrationem de vini materia dubitaret, dicunt Tamb. Spor. Mazzotta quod præsumenda est materia apta, dicentes possessionem stare pro vini substantia. Sed dicunt melius Pasq. Gob. Av. et Croix quod semper ac adest prudens dubium, et potest aliud vinum haberi debet illud expectari et consecrari dum non potest dici esse in possessione vinum illud de quo jam dubitatur, an sit vinum, sed potius possidet præceptum faciendi Sacrificium integrum. Cum tamen adsit tale dubium, dicunt quod secundum vinum sub conditione consecrandum est, si prima materia consecrata non fuit: alioquin etiam incurritur periculum faciendi sacrificium mutilatum (1). 2. Debet sacrificium perfici a sacerdote non jejunio, si contingeret quod celebrans post consecrationem deficiat, nam tunc tenetur alius sacerdos (si adest) etiam non jejunus Sacrificium perficere (2). 3. Si post consecrationem alterius speciei recedat sacerdos non esse jejunus, quia tunc tenetur perficere sacram. Dictum est post, nam ante tenetur illud deserere, quoties sine scandalo aut infamia potest, ut paulo ante diximus (3). 4. Si ablutione sumpta, advertat sacerdos aliquas reliquias ejusdem Sacrificii relictas fuisse, ut diximus n. 18. (4), dicunt Bonac. Filliuc. et alii, quod, cum post sanguinis sumptionem Hostiæ particula calici adhesisset, aut palato, decentius est cum ablutione eam sumere quam digito ad calicis labium eam attrahere, et sic eam sumere; sed Rubrica utrumque permittit. Certum est sumere hostiam simul cum ablutione tam a sacerdote quam a laicis, non laedere legem jejunii, quia licet vinum traheretur antequam de-

(1) l. 6. n. 288. et etiam 206. v. quoad vinum. — (2) N. 288. ad 2. — (3) N. 287. v. si sacerdos et 288 ad 3. — (4) ibid ad 4.

glutiat Hostia, talis sumptio censetur moraliter una, ut docet Benedictus XIV. (5) et communiter Lugo Suar. Vasq. Laym. Castrop. Conc. Bonac. Holzm. Croix Salm., etc. (6).

55. 5. Licitum est non jejunio celebrare ad mortis periculum vitandum; ita Silvest. Viva Diana Salm., etc., modo id non exigatur in Ecclesiæ contemptum. Admittunt etiam Silvestr. et Diana posse celebrari mortis metu sine vestibus sacris, extra altare, etc. dicentes præceptum Ecclesiæ non obligare cum tanto onere. Sed merito has opiniones non admittunt Suar. Tamb. Tour. Merati. Roncag. Cone. Cajet. Sanchez Castrop., etc.; etiamsi celebrandum esset ad dandum Viaticum, ut subjungunt Lugo Dicast. et Benedictus XIV. (7), quia (ut recte advertit La-Croix) in praxi contrariæ sententiæ difficultate possunt esse licitæ, dum difficultate, ita celebrando, potest vitari contemptus, ut iidem Laym. et Escob. fatentur, aut saltem scandalum et gravis irreverentia: itaque subintrat præceptum naturale, saltem reverentiæ debitæ sacrificio, a quo præcepto non excusatur metus mortis (8).

56. Pro complemento hujus materiæ nempe dispositionis ad communionem, quæritur 1. an pollutio habita eadem Communionis die impediatur ab illa? Distinguendum: Si pollutio fuit voluntaria, absolute loquendo, per se non impedit (modo præcesserit, intellige, debita confessio), ut omnes concedunt; communiter tamen dd. docent teneri penitentem sub veniali abstinere ea die a communicando, propter reverentiam Sacramento debitam ita Lugo Salm. Conc. Viva etc. ex d. Thoma (9), qui tamen excipit: *Nisi magna necessitas urgeat*; quod intelligitur, ut recte aiunt Bonac. Led. Gran. Salm. Viva, et

(3) De Sacrifici. Missæ l. 3. c. 17. — (6) l. 6. n. 288. ad 5. — (7) De Sacr. Miss. l. 3. c. 7 n. 4. in fine. — (8) l. 6. n. 289. — (9) In 4. d. 9, q. 1. a. 4. q. 2. ad 2.

alii passim, nisi scandalum vel alia justa causa Communionem exigat, prout prudenti confessario videbitur uti loquitur Rubrica Missalis (*de Defect. n. 9.*). Si vero pollutio fuerit involuntaria, etiam communiter docent s. Bon. Gerson Nav. Laym. Soto Suar. Vasq. Salm. et alii plures cum Rubrica loco cit. nullam esse obligationem abstinendi a Communionem; modo nulla fuerit relictæ et adhuc perseveret perturbatio mentis orta ex delectatione ante habita, vel ex turpi imaginatione pollutionem concomitante; cum hujusmodi enim perturbatione accedere, communiter non excusatur a veniali, nisi adsit aliqua justa causa necessitatis, aut devotio, nisi, ut recte limitant Castrop. Sanch Gers. Laym. Holzm. Salm. et alii cum d. Thoma loco cit. ubi ait: *Si necessitas imminet, vel devotio exposit, talis non impeditur*. Vel nisi homo conetur, quantum potest, perturbationem illam repellere, et media adhibere, ut devote accedat, prout rationabiliter docent omnes aa. mox supra relati cum Suarez, qui pro hac re affert s. Justinum dicentem: *Non est æquum propter hanc involuntariam passionem abstinere a Mysteriis* (1).

57. Quæritur 2. an copula conjugalitatis a Communionem impediatur? Quidquid aliqui dicant, communiter dd. tradunt non excusari a veniali propter indecentiam, qui ad Eucharistiam accedit eadem die qua copulam habuit causa voluptatis; ita s. Thomas (2), ex d. Gregorio in c. Vir. 7. caus. 3 q. 4. qui ait: *Cum vero non amor obprocreandæ soboles deo voluptas dominatur in opere, tunc prohibere debet, ne accedat ad hoc Sacramentum*. Recte viro dicunt Sanch. Antoine Salmant. cum aliis, quod a prædicta culpa excusatur quævis causa honesta, puta solemnitas sive indulgenti eadem die occurrens, evitatio scandali aut notæ, specialis devotio, etc. Si autem copula fuerit absque

(1) l. 6. n. 272. — (2) 3. p. q. 80. a. 7 ad 2.

culpa, v. gr. ad prolem gignendam, tunc quamvis sit congruum ad aliam diem communionem differe, nulla tamen est obligatio ab illa abstinere; quia procreatio sobolis, cum sit actus omnino honestus, satis reparat indecentiam, ut communiter dicunt s. Thomas loco cit. Lugo Sanch. Conc. Petrocor. Salm., etc. ex d. Gregorio supra relato. Nec obstat textus In c. Sciatis, caus. 33. q. 4. ubi d. Hieronymus docet abstinendum; nam respondet Angelicus (3) ibi sermonem fieri tantum de altaris ministris conjugatis, quales sunt Græci (4). Item communiter docetur de conjugate reddente debitum, nempe quod iste tantum causa consilii abstinere potest a Communionem, sed non teneatur; ita s. Thom. s. Bon. s. Antonin. Albert. M. Dion. Carthus. Sotus Palud. Suar. etc. Et sic pariter docuit s. Franciscus Salesius (5) sic dicens: *Deo displicebat in veteri Lege, ut creditores quod sibi debebatur, diebus festis exigerent sed numquam prohibuit quominus debitoribus debitum suum redderent. Indecens est debitum matrimonialis solutionem die Communionis adurgere; sed inconveniens non est, imo meritum est reddere. Hinc est quod ut reddat hoc debitum, non debet quis Communionem privari si eam ex pocit. Certum est quod in primitiva Ecclesia fideles quolibet die communicabant, licet essent matrimonio ligati et benedictione filiorum generationis donati essent. Idemque videtur clare docuisse adhuc Augustinus (super psalm. 149. n. 14 in fine.) dicendo: *Si non exigis, redde; pro satisfactione perfecta Deus tibi computabit, si reddis quod debetur uxori*. Et revera si redditio debiti conjugalitatis est actus virtutis, cur a Communionem impeditur (6)? Hinc si confessarius rogatur ab uxore, quid agere debeat, si in die Communionis vir debitum ab ipsa petat? Sapienter docent Suarez Laym. et Sanchez, respondendum quod si*

(3) In 4. dist. 32. q. 1. a. 1. ad 1. — (4) l. 6. n. 273. — (5) Introduct. ad vitam devot. p. 2. c. 20. — (6) Lib. 6. n. 274.

mulier frequenter Communionem suscipit, reddat et communicet; si autem raro, ipsa virum precetur ut pro illa die abstineat; at si rogatio non proficit, adhuc communicet, nisi ea redditione magnam patiatur perturbationem, et ipsa non conetur repellere (1). Debitum autem reddere in die Communionis post ipsius acceptionem excusatur ab omni culpa. Petere vero post Communionem, alii dicunt esse veniale, et quidem probabiliter, nisi iusta subsit causa, sed communis Sanch. Nav. Viet. et Tam. sentiunt id esse tantum consilium (2).

58. Ad corporis dispositionem etiam spectat ad Communionem non accedere cum aliqua externa immunditia notabili, et quæ facile auferri potest, quia si est occulta, aut perpetua et involuntaria, ut esset lepra, aut scabies, hæc non impedit, ut dicunt dd. communiter. Notandum tamen quod sacerdos lepra sedatus, aut alio morbo laborans qui horrorem affert, prohibitus est celebrare, ut dicitur in c. *Tua nos. de Cler. degrot.*, pro scandalo, et abominatione populi ut loquitur textus, quare hic secreto bene potest celebrare (3). An mulieres tempore menstrui valeant communicare? Ait Suar. has sub veniali teneri ad differendam Communionem si commode possunt; sed communiter, et probabiliter hoc tantum esse consilium putant Palud. Alens. Castr. Salm. et Laym. ex s. Gregorio (apud Laym.), qui de huiusmodi muliere loquens sic dicit: *Si ex veneratione magna percipere non presumat, laudanda est; sed si percipiat non iudicanda.* Mulieribus quæ immodeste ad Communionem accedunt, v.g. denudato pectore, bene dicit p. Conciua quod Communio deneganda est. Insuper convenit ut qui communicat, arma leponat (4). Item notandum quod sacerdos qui more laicorum communicat, aut ex infirmitate aut

(1) Ib. v. quid autem. — (2) N. 274. v. die autem. — (3) N. 275. — (4) Ib. v. an vero.

ex alia causa, debet habere ad collum stolam; et hoc præceptum fuit a Concilio bracarense sub pœna excommunicationis, ut in *can. Ecclesiastica* 9. dist. 23; sed dicunt Azor. Tarr. et Tamb. tale decretum abiisse in desuetudinem. Nihilominus communis, et rectius Suar. Gavant. Bonac. et Barb. non eum damnant de peccato mortali, sed de veniali; tanto magis quod talis ritus expresse præscribitur a Rubrica: *Sacerdotes vera cum stola communicent* (5).

CAPUT IV.

De sacrificio missæ.

Videnda quæ dicuntur in examine ordinandorum in appen. 3.

59. Licitum est recipere stipendium etiam divitibus.
60. Qui pro una Missa recipit duplex stipendium.
61. Quodnam iudicatur justum stipendium.
62. Potest exigi majus taxa, sed potest prohiberi minus; an qui accepit minus, possit diminueri Missas.
63. Qui omittit celebrare Missam, quam promissit pro parvo stipendio.
64. Qui pœciscitur de stipendio.
65. Qui retinet sibi partem; aut celebrat per alium, collato ei minori stipendio; et cui restituenda est pars retenta.
66. Si elemosyna pinguis data est intuitu personæ.
67. De capellanis.
68. De administratoribus ecclesiarum.
69. Si celebrans partem retentam remittit; et si executor testamenti etc.
70. Qui colligit elemosynas, etc.
71. Qui permittit Missas.
72. Pro quo debeant applicare Missas curati.
73. Pro quo alii beneficiati, et capellani Monialium, etc.; et an aliquando possint applicare pro aliis, aut abstinere. Si infirmantur etc. De Missa conventuali.
74. An Missæ præscribantur.
75. An capellanus possit mutare ecclesiam, altare, etc. Si non celebrat in altari privilegiato. Si celebrat per alium.
76. De reductione.

(5) N. 276.

77. Deficientibus redditibus, an possit Episcopus diminueri Missas.

78. An possit hoc facere capellanus. De Missis gregorianis.

79. An Religiosus possit applicare contra voluntatem Prælati.

80. An sufficia applicatio habitualis.

81. De applicatione in confuso.

82. De conditionata.

83. Si in die Defunctorum, etc. De altari privilegiato.

84. ad 86. Peccat graviter qui festinanter celebrat.

87. De resolutionibus sacre Congregationis Rituum.

88. Catalogus Decretorum Sacre Congregationis.

59. De Eucharistia ut Sacrificio fusi in examine Ordinand. append.

3. ex n. 95. et seq.; dumtaxat hic adnotabimus nonnulla magis peculiariter circa stipendium et circa Missæ applicationem. Et primo circa stipendium dicimus quod recipere stipendium pro celebranda Missa sit licitum, nemo est qui dubitat, dum s. Thomas dicit (1): *Sacerdos non accipit pecuniam quasi prælium consecrationis, sed quasi stipendium sustentationis.* Et quia etiam divites mercede digni sunt, cum aliquod opus ponunt pretio dignum, ideoque etiam sacerdotes divites licite exigunt stipendium, ut communiter (contra Cajet. et Silv.) docent Sotus Gersoni Suar. Tomassin. Lugo Tourn. Conc. et alii (2). Quod autem non sit simonia principaliter Missam celebrare ob stipendium, locuti fuimus Tr. 4. n. 45. et negavimus ratione ex s. Thoma superius allata, quia tali stipendium non recipitur ut merces rei spiritualis, sed ut sustentatio personæ, quæ operam suam corporalem in Missæ celebratione impendit.

60. Adnotandæ 1. duæ propositiones ab Alexandro 7. proscriptæ, prima n. 8. dicebat: *Duplicatum stipendium potest sacerdos pro eadem Missa licite accipere, applicando petenti partem etiam specialissimam fructus ipsimet celebranti correspondentem*; idque post Decretum Urbani VIII. Et ratio est huius proscriptionis, quia applicatio fructus specialissimi est nimis incerta; nam licet multi dd. id admittant, multi tamen negant, ut Laym. Lugo Suar. Vasq. Tamb., etc. Secunda propositio quæ est 10. dicebat: *Non est contra iustitiam pro pluribus Sacrificiis stipendium accipere, et Sacrificium unum offerre; neque etiam est contra fidelitatem, etiam si promittam, promissione etiam juramento formata, danti stipendium, quod pro nullo alio offeram.* Et ratio huius proscriptionis est, quia licet probabilis sit sententia Gonet Habert Petroc. Pignatell. Tourn. Cani Salm. etc. et pro ipsis est etiam s. Thomas (3), quod Missa sit valoris infiniti tam intensive quam extensive, quia Sacrificium altaris est idem ac illud Crucis, qui fuit valoris infiniti; et in tantum effectus est finitus, quia finita est hominis capacitas pro quo offertur, unde quisque pro sua capacitate percipit fructum; hoc non obstante, etiam probabilis est sententia opposita s. Bon. Scotti Palud. Ronc. Soli etc., qui dicunt Sacrificium esse valoris finiti tam intensive, quam extensive, ita ut cum applicatur pluribus, minus prodest unicuique, quam cum applicatur pro uno solo (4).

61. Notandum 2. quod taxa justit stipendii Missæ non debet computari quantum est victus diei, ut dicunt Caj. et Sot., dum sacerdos in celebranda Missa non insumit nisi minimam diei partem; sed est illa quæ determinatur aut a Synodo diocessana, aut a consuetudine, aut ab Episcopo loci ut dicunt communiter Suar. Busemb. Conc. Tamburin. etc.; et sic declaravit sacra Congregatio (5). Et huic taxæ tenentur stare etiam Regulares, ut etiam dicunt communiter Vasq. Molin. Conc. et Viva cum alia declaratione S. C. (6). Quapropter

(1) 2. 2. q. 400. a. 2. ad 2. — (2) L. 6. n. 316. et 347.

(3) 3. p. q. 79. a. 5. — (4) Lib. 6. n. 312. v. hic autem. — (5) Lib. 6. n. 349. — (6) N. 320.

61. Notandum 2. quod taxa justit stipendii Missæ non debet computari quantum est victus diei, ut dicunt Caj. et Sot., dum sacerdos in celebranda Missa non insumit nisi minimam diei partem; sed est illa quæ determinatur aut a Synodo diocessana, aut a consuetudine, aut ab Episcopo loci ut dicunt communiter Suar. Busemb. Conc. Tamburin. etc.; et sic declaravit sacra Congregatio (5). Et huic taxæ tenentur stare etiam Regulares, ut etiam dicunt communiter Vasq. Molin. Conc. et Viva cum alia declaratione S. C. (6). Quapropter

mulier frequenter Communionem suscipit, reddat et communicet; si autem raro, ipsa virum precetur ut pro illa die abstineat; at si rogatio non proficit, adhuc communicet, nisi ea redditione magnam patiatur perturbationem, et ipsa non conetur repellere (1). Debitum autem reddere in die Communionis post ipsius acceptionem excusatur ab omni culpa. Petere vero post Communionem, alii dicunt esse veniale, et quidem probabiliter, nisi iusta subsit causa, sed communis Sanch. Nav. Viet. et Tam. sentiunt id esse tantum consilium (2).

58. Ad corporis dispositionem etiam spectat ad Communionem non accedere cum aliqua externa immunditia notabili, et quæ facile auferri potest, quia si est occulta, aut perpetua et involuntaria, ut esset lepra, aut scabies, hæc non impedit, ut dicunt dd. communiter. Notandum tamen quod sacerdos lepra sedatus, aut alio morbo laborans qui horrorem affert, prohibitus est celebrare, ut dicitur in c. *Tua nos. de Cler. degrot.*, pro scandalo, et abominatione populi ut loquitur textus, quare hic secreto bene potest celebrare (3). An mulieres tempore menstrui valeant communicare? Ait Suar. has sub veniali teneri ad differendam Communionem si commode possunt; sed communiter, et probabiliter hoc tantum esse consilium putant Palud. Alens. Castr. Salm. et Laym. ex s. Gregorio (apud Laym.), qui de huiusmodi muliere loquens sic dicit: *Si ex veneratione magna percipere non presumat, laudanda est; sed si percipiat non iudicanda.* Mulieribus quæ immodeste ad Communionem accedunt, v.g. denudato pectore, bene dicit p. Conciua quod Communionis deneganda est. Insuper convenit ut qui communicat, arma leponat (4). Item notandum quod sacerdos qui more laicorum communicat, aut ex infirmitate aut

(1) Ib. v. quid autem. — (2) N. 274. v. die autem. — (3) N. 275. — (4) Ib. v. an vero.

ex alia causa, debet habere ad collum stolam; et hoc præceptum fuit a Concilio bracarense sub pœna excommunicationis, ut in *can. Ecclesiastica* 9. dist. 23; sed dicunt Azor. Tarr. et Tamb. tale decretum abiisse in desuetudinem. Nihilominus communis, et rectius Suar. Gavant. Bonac. et Barb. non eum damnant de peccato mortali, sed de veniali; tanto magis quod talis ritus expresse præscribitur a Rubrica: *Sacerdotes vera cum stola communicent* (5).

CAPUT IV.

De sacrificio missæ.

Videnda quæ dicuntur in examine ordinandorum in appen. 3.

59. Licitum est recipere stipendium etiam divitibus.
60. Qui pro una Missa recipit duplex stipendium.
61. Quodnam iudicatur justum stipendium.
62. Potest exigi majus taxa, sed potest prohiberi minus; an qui accepit minus, possit diminueri Missas.
63. Qui omittit celebrare Missam, quam promissit pro parvo stipendio.
64. Qui pœnoscitur de stipendio.
65. Qui retinet sibi partem; aut celebrat per alium, collato ei minori stipendio; et cui restituenda est pars retenta.
66. Si elemosyna pinguis data est intuitu personæ.
67. De capellanis.
68. De administratoribus ecclesiarum.
69. Si celebrans partem retentam remittit; et si executor testamenti etc.
70. Qui colligit elemosynas, etc.
71. Qui permittit Missas.
72. Pro quo debeant applicare Missas curati.
73. Pro quo alii beneficiati, et capellani Monialium, etc.; et an aliquando possint applicare pro aliis, aut abstinere. Si infirmantur etc. De Missa conventuali.
74. An Missæ præscribantur.
75. An capellanus possit mutare ecclesiam, altare, etc. Si non celebrat in altari privilegiato. Si celebrat per alium.
76. De reductione.

(5) N. 276.

77. Deficientibus redditibus, an possit Episcopus diminueri Missas.
78. An possit hoc facere capellanus. De Missis gregorianis.
79. An Religiosus possit applicare contra voluntatem Prælati.
80. An sufficiat applicatio habitualis.
81. De applicatione in confuso.
82. De conditionata.
83. Si in die Defunctorum, etc. De altari privilegiato.
84. ad 86. Peccat graviter qui festinanter celebrat.
87. De resolutionibus sacre Congregationis Rituum.
88. Catalogus Decretorum Sacre Congregationis.

59. De Eucharistia ut Sacrificio fusi in examine Ordinand. append. 3. ex n. 95. et seq.; dumtaxat hic adnotabimus nonnulla magis peculiariter circa stipendium et circa Missæ applicationem. Et primo circa stipendium dicimus quod recipere stipendium pro celebranda Missa sit licitum, nemo est qui dubitat, dum s. Thomas dicit (1): *Sacerdos non accipit pecuniam quasi prælium consecrationis, sed quasi stipendium sustentationis.* Et quia etiam divites mercede digni sunt, cum aliquod opus ponunt pretio dignum, ideoque etiam sacerdotes divites licite exigunt stipendium, ut communiter (contra Cajet. et Silv.) docent Sotus Gersoni Suar. Tomassin. Lugo Tourn. Conc. et alii (2). Quod autem non sit simonia principaliter Missam celebrare ob stipendium, locuti fuimus Tr. 4. n. 45. et negavimus ratione ex s. Thoma superius allata, quia tali stipendium non recipitur ut merces rei spiritualis, sed ut sustentatio personæ, quæ operam suam corporalem in Missæ celebratione impendit.

60. Adnotandæ 1. duæ propositiones ab Alexandro 7. proscriptæ, prima n. 8. dicebat: *Duplicatum stipendium potest sacerdos pro eadem Missa licite accipere, applicando petenti partem etiam specialissimam fructus ipsimet celebranti correspondentem.*

(1) 2. 2. q. 400. a. 2. ad 2. — (2) L. 6. n. 316. et 347.

tem; idque post Decretum Urbani VIII. Et ratio est huius proscriptionis, quia applicatio fructus specialissimi est nimis incerta; nam licet multi dd. id admittant, multi tamen negant, ut Laym. Lugo Suar. Vasq. Tamb., etc. Secunda propositio quæ est 10. dicebat: *Non est contra iustitiam pro pluribus Sacrificiis stipendium accipere, et Sacrificium unum offerre; neque etiam est contra fidelitatem, etiam si promittam, promissione etiam juramento formata, danti stipendium, quod pro nullo alio offeram.* Et ratio huius proscriptionis est, quia licet probabilis sit sententia Gonet Habert Petroc. Pignatell. Tourn. Cani Salm. etc. et pro ipsis est etiam s. Thomas (3), quod Missa sit valoris infiniti tam intensive quam extensive, quia Sacrificium altaris est idem ac illud Crucis, qui fuit valoris infiniti; et in tantum effectus est finitus, quia finita est hominis capacitas pro quo offertur, unde quisque pro sua capacitate percipit fructum; hoc non obstante, etiam probabilis est sententia opposita s. Bon. Scotti Palud. Ronc. Soli etc., qui dicunt Sacrificium esse valoris finiti tam intensive, quam extensive, ita ut cum applicatur pluribus, minus prodest unicuique, quam cum applicatur pro uno solo (4).

61. Notandum 2. quod taxa justit stipendii Missæ non debet computari quantum est victus diei, ut dicunt Caj. et Sot., dum sacerdos in celebranda Missa non insumit nisi minimam diei partem; sed est illa quæ determinatur aut a Synodo diocessana, aut a consuetudine, aut ab Episcopo loci ut dicunt communiter Suar. Busemb. Conc. Tamburin. etc.; et sic declaravit sacra Congregatio (5). Et huic taxæ tenentur stare etiam Regulares, ut etiam dicunt communiter Vasq. Molin. Conc. et Viva cum alia declaratione S. C. (6). Quapropter

(3) 3. p. q. 79. a. 5. — (4) Lib. 6. n. 312. v. hic autem. — (5) Lib. 6. n. 349. — (6) N. 320.

ter recte dicit Roncag. quod si testator reliquit Missas celebrandas non taxata eleemosyna, celebrandæ sunt ad taxam communem, aut taxandæ sunt juxta loci consuetudinem, prout etiam declaravit S. C., habita ratione hæreditatis pinguis aut tenuis (1).

62. Notandum 3. quod quamvis sacerdotes non possint exigere stipendium majus taxa, nihilominus non prohibet consuetudo, nec prohibere potest Episcopus quominus recipiatur majus solito, si spontanee eis offertur, ut recte dicunt Less. Lugo Suar. Bonac. cum Decreto S. C. (2). Contra bene potest Episcopus prohibere ne acceptetur stipendium minus justo pretio, saltem infimo, quod nostris regionibus est valor Caroleni sive Julii, ut declaravit S. C. Conc. et docent Suar. Bonac. Ronc. et Lambertini *Notif.* 56. n. 11., contra Sot. et Navar., qui pro se citant s. Thomam (3). Et in casu quo Episcopus prohibet, tenentur subditi obedire, esto Soti opinio esset probabilis; nam in dubio an Superior excedat nec ne suam potestatem, tenentur subditi obedire (4); vide dicta *Tract.* 13. n. 17. ad notand. 3. In casu tamen quo sacerdos acceptasset illud tenue stipendium inferius justo (quicquid dicant nonnulli auctores), non potest ipse diminueri numerum Missarum, nec applicare unam Missam pro duobus, qui medietatem stipendii pro qualibet Missa obtulissent, ut decrevit Innoc. XII. in sua Bulla *Nuper* confirmante Decretum S. C. editum jussu Urbani VIII. (vide n. 88. *Decret.* 2. in calce hujus Tractatus.) Hoc tamen intelligitur, cum sacerdos acceptat celebrare certum numerum Missarum pro tali stipendio; secus autem cum non advertit eleemosynæ tenuitatem, ut animadvertunt Laym. Borbosa Ronc. Tourn. etc. Sacerdos autem qui promittit hæredi statim se celebraturum Missam pro testatore,

(1) Ib. dubit. 5. — (2) Ib. dubit. 2. — (3) 2. 2. q. 100. a. 3. — (4) L. 6. n. 320. dubit. 3.

habita ei fide de stipendio, tenetur celebrare ante solutionem; Salm Tap. Villalob. etc. (5).

63. Sed restat dubium an qui promittit unam Missam pro tenui stipendio, peccet graviter si eam omitat? Negant Castrop. Sporer Salm., etc., habita ratione stipendii quod non est materia gravis; sed probabilius affirmant Croix Holzm. Ronc. etc., quia in hoc non tantum attenditur stipendii valor, quantum damni gravitas quod proximo inferitur, eum privando injuste (propter pactum conventum) fructu Sacrificii. Secus autem dicunt alii aa. cum Suar. Sanch., etc., si sacrum fuerit gratis promissum, ex sententia probabilis, ut diximus *Tr.* 10. num. 127. quod simplices promissiones non inducunt gravem obligationem (6).

64. Notandum 4. bene licere sacerdoti pacisci de stipendio Missæ, cum illud est juxta taxam, aut consuetudinem; ita communiter Less. Laym. Castrop. Sot. Ronc. Salm. contra p. Concina; quia licet stipendium non debeatur ex justitia, ut pretium Sacrificii, debetur tamen ex justitia ut sacerdotis sustentatio; ideoque bene potest deduci in pactum. Nec obstat c. *fin. de pactis*, ubi videntur prohiberi omnes pactiones circa spiritualia, quia hoc intelligitur (ut bene respondet Ronc.) de solis pactis illicitis, cum dicatur ibi: *Nam pactum turpe, vel rei turpis nullam obligationem inducit*. Et revera hæc pacta reprobantur a Tridentino (Sess. 22. *Decr. de observ. in celebr. Miss.*) circa eleemosynas Missarum, dum ibi præcipitur Episcopis ut prohibeant *importunas atque illiberales eleemosynarum exactiones*: dicitur *illiberales*, nempe illæ quæ sponte non sunt oblatæ, sed importunæ extortæ (7).

65. Notandum 5. quod si quis recipit eleemosynam pro Missa, non potest eam dare aliis celebrandam, quæ 3. et 4. — (7) L. 6. n. 320. dubit. 4.

retenta sibi stipendii parte. Hoc posito cum Decreto S. C. Concilii approbato ab Urbano VIII. et confirmato ab Innoc. XII. (vide num. 88. *Decr.* 3.); deinde damnata fuit ab Alexand. VII. hæc prop. 9. quæ dicebat: *Post Decretum Urbani potest sacerdos, cu. Missæ celebrandæ traduntur, per alium satisfacere, collato illi minori stipendio, alia parte stipendii sibi retenta*. Et hoc dicebant hi auctores falso supponentes Decretum Urbani non fuisse acceptatum. Novissime autem Benedictus XIV. 30. Junii 1741. in sua Bulla *Quanta cura*, imposuit suspensionem ipso facto reservatam Pontifici in clericos, et excommunicationem papalem in laicos qui hoc agerent. Dicebant autem nonnulli dd. quod sacerdos qui hoc facit, licet peccet, non tenetur ad restitutionem partis retentæ; ita Suarez Navarr. Vasq. Bonac. etc.; et Viva dicit eam opinionem non carere probabilitate, dum qui recipit stipendium, jam acquisivit dominium, et contrariam satisfecit celebrationi per alium; sed hæc opinio post præfatam propositionem damnatam, videtur non posse sustineri; ideoque post præfatam damnationem communiter dicunt Vidal Coreglia Croix Sporer Holzm. Concina. Tourn. et Mazzotta, quod sacerdos tenetur ad restitutionem, quia licet acquirat eleemosynæ dominium, attamen illud acquirit juxta voluntatem eorum, qui dant eleemosynam; et qui eleemosynam præbet non solum petit Missam, sed etiam vult ut illa tali eleemosyna celebretur, nam majus stipendium facit ut ipse uberiorem fructum ex Sacrificio percipiat; itaque hæc intentio intrat in contractus substantiam, ideo si sacerdos partem stipendii retinet, injuste contra dantis voluntatem retinet (1). Præterea advertendum quod dicunt Croix Pasqual. Conc. et Viva quod si quis dat eleemosynam pinguem sacerdoti, quia eum singulari

(1) N. 322.

pietate virum habet, sacerdos non potest alii Missam celebrandam dare, qui simili pietate non habetur, licet integrum stipendium ei præbeat. Dicunt tamen Croix et Concina quod hoc non est damnandum sub gravi, nisi cum judicaretur hoc graviter latum iri ab offerente (2). Quinam autem facienda sit restitutio partis stipendii retentæ; Croix Pasqual. putant posse fieri tam ipsi offerenti, quam celebranti. Sed probabilius dicunt Sporer Holzm. et Tourn. quod fieri debet ipsi celebranti, quia cum transfertur ad ipsum onus celebrandi, transfertur etiam jus ad integrum stipendium juxta voluntatem offerentis (3).

66. Igitur cum recipitur eleemosyna pro Missa, debet illa integre exhiberi celebranti; sed excipitur primo si illud stipendium majus daretur alicui, non solum ratione Sacrificii, sed etiam intuitu personæ, conjunctionis, gratitudinis, aut paupertatis, et hujusmodi. Et non est necesse ut offerens eleemosynam hoc exprimat, sed sufficit ut ex circumstantiis hoc moraliter constet, ut communiter dicunt Passer. Mendo Ronc. Dicast. Viva et alii (4).

67. Excipiuntur 2. capellani beneficiati, qui possunt aliis celebrationem Missarum beneficii committere, tradito eis consueto stipendio; ita communiter dd., et patet ex approbatione ejusdem Innoc. XII. in cit. Bull. *Nuper ibid. v. Excipitur* 3. Et hoc idem licet capellano amovibili; ut dicunt Lugo Ronc. Holzman etc.; et ita declaravit S. C. Conc. (vide n. 88. *Decret.* 4.). Idem dicunt Viva Croix Gob., etc. de sacerdote cui commissæ est celebratio Missæ perpetuæ. Idem quoque dicunt Ronc. Passer. Tamb. Ric. et alii de sacerdote qui celebrare debet pro aliquo pingui legato, quod ei relictum est cum onere celebrandi Missas pro tota vita ejus. Ratio est quia om-

(2) N. 321. v. hic autem. — (3) N. 322. v. cui autem. — (4) N. 321. v. ab hac.

nia Decreta huic adversantia loquuntur tantum de Missis manualibus (1).

68. Advertendum tamen quod præfata exceptio valet pro capellanis, non autem pro administratoribus ecclesiarum, nam isti nihil sibi possunt retinere ex stipendio Missarum, et nec pro expensis in Missarum celebratione faciendis, nisi alios ecclesiæ non haberent (2). Vide Decretum S. C. confirmatum ab Innoc. XII. n. 88. *Decret.* 5. Et hic obiter advertendum quod idem Innoc. XII. in præfata Bulla *Nuper*, ann. 1697. præcepit omnibus ecclesiarum administratoribus, ut expositam haberent tabellam Missarum tam perpetuarum, quam ad tempus (3).

69. Nonnulli d. excipiunt etiam casum, in quo sacerdos, cui committitur celebratio, sponte omnino remitteret stipendii partem; ita Tourn. Rone. Viva etc. Sed hæc opinio non est amplius sustinenda post præfata Bullam Benedicti XIV. ubi §. 3. idem declaravit: *Non posse (sunt verba Pontificis) alteri sacerdoti Missam huiusmodi celebraturo stipendium seu elemosynam minoris pretii erogari, etsi eidem sacerdoti Missam celebranti et consentienti se maioris pretii stipendium, seu elemosynam accepisse indicasset* (4). Et ita nec est probabilis opinio Tamb., qui dicit quod executor testamenti, si Missas relictas a testatore celebrandas curaret alibi, ubi taxa est minor, posset sibi retinere superfluum, quia tunc excessus ille est fructus suæ industriæ. Sed hoc communiter reprobat a Viva Diana Ren. Rone. Conc., quia executor nullum habet titulum quo superfluum sibi possit retinere, dum ille nunquam acquisivit dominium stipendii (5).

70. Quæritur 4. an sacerdos colligens elemosynas pro Missis, possit aliquid retinere ob laborem suum? Negat p. Concina, ex eo quia Benedictus damnavit eum qui elemosynas,

(1) L. c. n. 321. v. idem. — (2) N. 322. dubit. 5. — (3) Vid. instr. conf. nov. part. 2. n. 406. — (4) L. 6. n. 321. v. excipiunt 2. — (5) N. 322. dubit. 2.

seu stipendia majoris pretii... colligens, Missas, retenta sibi parte... celebrari fecerit. Nihilominus non improbabilius affirmat p. Viva, semper ac merces illa correspondeat labori, et Missæ non sint traditæ ut celebrentur ab ipsomet, dum hæc merces est justa, et juxta offerentium voluntatem. Nec obstat id quod dicitur in eadem Bulla, quia hoc intelligitur prohibitum, cum quis consulto ad elemosynas colligendas circumferretur, ut sic turpem faceret quæstum ex Missarum majoris pretii collectione, ut celebrari faceret minori pretio; secus vero si designatus ad id fuisset ratione officii (6).

71. Quæritur 2. an sacerdos qui hodie accipit pinguem elemosynam ut celebret, possit efficere ut alius celebret pro seipso, promittens die crastino se celebraturum pro illo, qui die crastino celebraturus esset pro elemosyna ordinaria; at die crastino ille pro Missa quam istius nomine celebrare deberet, offerret stipendium ordinarium ipsi ut celebret ipsemet? Affirmant Croix, et Mazzotta, quia hic, ut dicunt, non retinet partem pretii, sed permutat Missas, et dies. Sed ego in hoc adhæreo p. Concina qui id non admittit, dum videtur talis permutatio involvere turpem quæstum: nihilominus recte non adheret, prout nec ego adhæreo ei, qui hoc de gravi damnet, præsertim si paupertas excusat (7).

72. Notandum 6. loquendo de beneficiis, pro quo teneantur applicare Missas. Circa parochos olim diversæ circumferebantur sententiæ; sed hodie per Bullam Benedicti XIV. *Cum semper*, 19. augusti 1744. statutum est parochum teneri applicare Missam pro populo in omnibus dominicis, et festis diebus (comprehenduntur etiam dies festi, in quibus Papa dispensavit opera servitii, et licet congruam non haberent sustentationem. Declaravit contra quod si parochia redditus uberes haberet, non teneretur, (ut alii volebant) applicare

(6) lb. dubit. 3. — (7) lb. dubit. 4.

sæpius Missam (1); vide dicta *tr.* 7. n. 29.

73. Loquendo de aliis beneficiis non curatis, isti, quoties in beneficii fundatione non exprimitur, quod ipsi teneantur applicare pro fundatore, tenentur pro eo celebrare, ut declaravit S. C. Conc. (2). Et idem dicitur de capellanis confraternitatum, et Monialium qui celebrant ad hoc ut confratres, aut Moniales Sacro intersint: isti etiam pro illis tenentur celebrare; vide n. 88. *Decret.* 7. Nihilominus Lezana, Homob. Filib. Diana, Stephan. Salm. et alii communissime concedunt capellano posse quater, aut septies in anno celebrare pro anima sua, aut alicujus sibi stricte conjuncti, aut amici carissimi, aut benefactoris; quia in hoc præsumitur consensus fundatoris; modo nullum accipiat stipendium, ut bene advertunt Bonac. Gobat Holzm. Pasqual. Elbel, Diana, Salmantia, et alii communiter; quia hoc esset contra mentem fundatoris. Præterea dicunt Suar. Azor. Bonac. Silvest. Salm. Busemb., etc. posse capellanum reverentia causa abstinere a celebrando semel in hebdomada, ut deducitur ex *cap. Significatum, de prebendis*, ubi dicitur quod capellani tenentur quotidie celebrare, *salva honestate, et debita devotione*. Hoc tamen dicunt Lugo, et Salm. cum aliis communiter, non intelligi, cum obligatio dirigatur ad celebrationem in aliqua ecclesia, v. g. si fundator dicat: *Volo ut in tali ecclesia quotidie celebretur Missa*; sed intelligi tantum cum obligatio dirigatur ad ipsam sacerdotem; et intelligi etiam, ut dicunt Gobat. Tambur. et Rone. cum non constat de contraria fundatoris mente; quia si in fundatione exprimeretur ut quotidie celebretur Missa a capellano, aut ab aliis, tunc recte dicit Rone. quod nullo die potest omitti Missa, et affert declarationem sac. Congregat. (3). Si vero capellanus

(1) L. 6. n. 324. v. quær. 2. et 325. — (2) N. 324. v. quær. 4. — (3) N. 332.

infirmaretur, cum infirmitas est brevis communiter dicunt Lugo. Lezana. Riccius, Diana, Busemb. et Salm. quod non tenetur celebrare per alium, modo fundator non expresserit ut nunquam alicubi Missa deesset, ut supra dictum est. Quamvis autem infirmitas dicatur brevis; alii nimis rigore dixerunt esse illam quæ per decem dies non durat. Alii communius extendunt ad 15. ut Bonac. Anacl. Diana, et Elbel; pro hoc etiam adest Declar. S. C. Conc. apud Pitton. Alii extendunt ad mensem, ut Laym. Hurtado, et Salm.; et in hoc etiam convenit Concil. 7. Mediolanense (*Tit. de Miss.*), ubi dictum fuit: *Si capellanus saltem per annum celebravit in aliquo loco, si etiam per mensem ægrotet, adhuc integram elemosynam judicio Episcopi accipere potest*. Et denique Lugo, Nav. Filliuc. Dicast. Nald. Leand. extendunt usque ad duos menses, et adhæret p. Concina, et probabilem vocant Castrop. Dicast. et Busemb. (4). Notandum hic obiter Missam conventualem, quæ quotidie celebratur a clero, debere applicari pro benefactoribus in genere uniuscujusque ecclesiæ, ut præcepit Benedictus XIV. (5).

74. Dicunt autem Laym. Navar. Tambur. Pasqual. et Gobat. qui affert Decisionem Rotæ rom., posse præscribi tam circa numerum Missarum quam circa circumstantias appositæ in fundatione, et dicunt sufficere spatium 20. aut 30. aut ad summum 40. annorum. Sed juxta veteriorem sententiam talis præscriptio non admittitur, dum in Tridentino sess. 23. c. 5. *de Reform.* interdicitur posse derogari omnibus oneribus injunctis, tam in fundatione, quam in quacumque alia pia dispositione, sive collatione beneficiorum; et Pius IV. in Bulla qua confirmavit Concilium, declaravit irritum quicquid in posterum contra illud factum fuerit, et ut dicit Croix cum aliis com-

(4) N. 333. — (5) N. 326.

munissime, clausulam Decreti irritantem ligare etiam ignorantes, et in causis beneficialibus inficere titulum, et possessionem. Saltem dicimus in praxi primam sententiam cum difficultate posse esse probabilem, dum difficulter in beneficiis potest presumi bona fides, cum præsumentur potius quod ipsi sciant leges beneficii (1).

75. Peccat igitur capellanus, qui non celebrat omnes Missas præsriptas a fundatore, aut si non celebrat in ecclesia, aut altari, aut hora destinata, ut communiter Lugo, Azor, Navarr. Tourn. Salmant., etc.; et peccat lethali (ut dicunt) si in hoc sæpe, et sine causa, aut sine dispensatione, delinquit. Dictum est primo sæpe, quia non peccabit graviter, si hoc raro fiet, v. g. semel, aut bis in mense, et tanto minus si permutabit tantum altare. Dictum est 2. *sine causa* quia potest adesse causa quæ omnino excuset, ut si ecclesia restauretur, aut si altare sit exsecratum. Dictum est 3. *sine dispensatione*, quia Episcopus bene potest dispensare, ut alibi celebretur causa studii, infirmitatis, negotii, aut magnæ molestiæ ipsam ecclesiam adeundi, aut causa utilitatis ipsius ecclesiæ, aut similium rationabili causa, ut dicunt communiter Castrop. Conc. Bardos. Rone. Passer. Henrig. Busemb. Croix, Salm. Tamb. Mazzotta, etc. Ratio est quia tali dispensatione omittitur fundatoris voluntas tantum in accidentalibus et compensatur cum majori bono, cuius causa dispensatio intercedit; tanto magis quod Tridentinum *sess. 25. c. 4.* concedit Episcopis in certis casibus particularibus ultimas voluntates commutare posse: vide *infra tract. 20. n. 60.* Nihilominus recte advertunt Croix et Pasqual. non posse Episcopum dispensare, si testator in designanda ecclesia, et hora, rationem specialem habuisset ad populi commoditatem (2). Cæterum animadvertendum plura adesse Decre-

(1) Lib. 6. n. 329. — (2) Ibid.

ta S. C. Conc. apud Ferrar. (3), ubi dicitur semper pro huiusmodi dispensatione recurrendum Sedi apostolicæ. Si autem sacerdos celebraturus esset in altari privilegiato, et alibi celebraret, dicit Roncagli. teneri ad restitutionem, si eleemosyna esset pinguis, non autem si esset ordinaria; et nec si alibi lucraretur indulgentiam plenariam applicabilem pro defunctis, ut dicunt ipse Roncaglia, Anacl. Sporer, Elbel, etc. Advertunt hic tamen Azor. Bonac. Navar. Diana, Salmant., etc. quod non satisfacit qui in alio altari non privilegiato celebrat, applicando indulgentias calculorum, aut imaginum benedictarum, quia hæc indulgentiæ non sunt tam certæ, quam sunt illæ altarium (4). Peccat etiam capellanus, si per seipsum non celebrat, cum ita in fundatione est expressum: alias semper potest per alium celebrare, ut recte dicunt Salm. Dicast. Diana cum Campanile, et de hoc adest decisio Rotæ, et declarationes S. C. (5).

76. Notandum 7. quod reductio sive moderatio, aut commutatio onerum Missarum in fundatione impositarum hodie est interdicta Episcopis, ex decreto S. C. Concil. jussu Urbani VIII. edito, et confirmato ab Innoc. XII. vide *n. 88. Decr. 8.* Et facultas data a Tridentino *sess. 25. c. 4. de reform.* ut explicatur in præfato Decreto (quicquid dicant Salmanticens). fuit tantum concessa ad moderandas Missas in fundatione impositas ante Concilium; itaque hodie reductio reservata est uni Sedi apostolicæ, quæ eam admittit ex justis causis, v. g. ob sacerdotum penuriam, ob stipendii tenuitatem, ob reddituum diminutionem, ob Ecclesiæ, aut Monasterii fabricam, aut ob alias necessitates (6).

77. Sed hic queritur 1. an possit Episcopus diminuere numerum Missarum, cum ob reddituum tenuitatem non reperitur qui eas celebrandas assumat Affirmant Pasqual. Tambur. La Croix; sed negat p. Concina ex pluribus Decretis S. C. quibus vetatur Episcopis tam reducere, quam moderare onera Missarum. Hoc non obstant: dicit Fagn. cum Felin. hoc debere intelligi cum in fundationis limine jam poterat præfatis oneribus satisfieri ex redditibus tunc constitutis; sed in casu quo in principio sufficiebant, sed deinceps redditus sunt ita diminuti ut omnino non sufficiant, tunc dicit videri non esse Episcopis ablatam talem potestatem moderandi aut permutandi numerum Missarum concessam ipsis de jure communi in *c. Nos quidem, de Testam. (1)*, et idem dicit Pasqual. de oneribus officiorum, precum, aut eleemosynarum anniversariis annexarum, dicens quod prohibitio loquitur de reductio-
ne tantum Missarum (2).

78. Queritur 2. an deficientibus redditibus, possit ex se ipso capellanus diminuere numerum Missarum, cum redditus in totum et sine sua culpa deficient? Certum est quod capellanus non tenetur celebrare, juxta sententiam communem, et per ura decreta S. C. (3). Si autem redditus deficient in parte, Escobar etiam pro certo habet posse capellanum diminuere numerum Missarum, cum testator determinavit eleemosynam, v. g. binos julios in Missam, quia tunc sicut augeri deberet numerus missarum, augescentibus redditibus. Itaque debet diminui, iis deficientibus. Majus dubium est an capellanus posset diminuere numerum, cum testator Missarum, designavit numerum, et postea redditus diminuti sunt ut que ad deficientiam etiam stipendii ordinarii? Negant Tamb. Diana, Castrop. Mazzol. etc., tam ex Decreto Urbani superius relato, quam ex alio Decreto apud Croix, ubi dicitur quod etiam in tali casu recurrendum est ad Sedem apostolicam, licet *legatum*

(1) Ib. dubit. 1. — (2) N. 331. dubit. 3. — (3) N. 324. v. hic autem.

sit ita tenue (sunt verba Decreti) *ut non sit quiveli onus illi injunctum subire.* Sed hoc non obstante, dicunt Busemb. Franc. de Lugo, Escob. Bordon. Pasqual. et alii apud Rone. qui id probabile putat, hoc esse juxta testatoris mentem qui non præsumentur voluisse obligare capellanum ad celebrandum pro stipendio minori justo. Sed ad vitandum omne allucinationis periculum, advertit Roncagli. generaliter loquendo, ut recurratur ad Episcopi judicium (quod necessario requirunt in hoc casu Croix et Tournel.), aut saltem ad alium virum sapientem. Respondent autem Rone. et Pasqual. ad Decreta opposita, quod hæc non esset reductio, et moderatio stabilis reservata Sedi apostolicæ, sed tantum cessatio obligationis juxta reddituum deficientiam nam Decreta loquuntur juxta mentem Tridentini *sess. 25. c. 4. de reform.* ubi non loquitur de redditibus diminutis, sed de solis eleemosynis in principio pro Missis celebrandis designatis, quas pro stipendii tenuitate non reperiuntur facile qui celebrent. Quicquid sit de hac opinione, recte advertit Tamb. quod si capellanus de præfatis accepisset stipendium ordinario majus tenetur in futurum compensare, eundem numerum Missarum celebrando quoniam antea stetit commodo, deinde stare debet incommodo. Advertatur hic denique prohibitas esse Missas 30. Gregorianas a S. C. multis inconvenientibus refertas, utpote quia celebrandæ erant de defunctis successive etiam in festis duplicibus; prohibitiæ vero non sunt, si illæ 30. Missæ celebrentur ut fer ritus dierum (4).

79. Loquamur secundo loco de Missæ applicatione. Applicare Sacrificii fructum solius est sacerdotis; unde si Religiosus applicat Missam contra Superioris voluntatem, illicite quidem, sed valide applicat, ut recte docent Suar. Vasq. Laym. Lugo (4) Benedict. XIV de Sacr. Miss. 1. 3. c. 23. n. 2.

(qui asserit oppositum esse communiter reprobatur), Tournel. Anacl. Salm. etc. adversus Scotum et Gavantum; quia subditus quoad Ordinis potestatem, qua tunc utitur, non subiacet Prælo (1).

80. Applicatio autem facienda est ante celebrationem, aut saltem ante consecrationem. Sed quaeritur 1. an sufficiat applicatio habitualis, nempe aliquando facta, et non amplius retractata? Negant Vasq. Abelly, et Isamb. qui dicunt quod sicut requiritur intentio actualis aut saltem virtualis pro Sacramenti confectione, ita requiritur pro Sacrificii fructus applicatione. Sed communis et vera sententia cum Suar. Bonac. Lugo, Tournely, Mazzot. Sporer, Busemb. etc. (et idem dicit p. Concina in substantia) docet sufficere applicationem habitualement, cum Sacrificii applicatio aliam non induat rationem quam verbalis donationis, quæ semel facta prosequitur esse valida, usque dum non revocatur. Respondetur autem ad rationem oppositam quod in tantum ad Sacramentorum confectionem requiritur actualis aut virtualis intentio, in quantum ministri intentio ponit Sacramentum, sed in applicatione Sacrificii non est quod intentio celebrantis constituat fructum, dum simplicius intentione Sacrificium de se fructum producit: ideoque sufficit applicatio aliquando facta, quæ alicui fructus donatus sit (2).

81. Quaeritur 2. an cum sacerdos a decem recipit stipendium pro decem Missis, satisfaciatur applicando in confuso pro iis primas decem Missas quas celebravit? Absolutè affirmant Sylvest. et Conc.; sed melius distinguunt Bonac. Ronc. Aversa, Tambur. Henno et alii, et dicunt ita: Si singulæ Missæ indeterminate applicantur pro singulis personis, non videtur satisfieri; quia ad satisfaciendum requiritur intentio applicandi fructum personæ determinatæ, ut prosit illi fructus. Secus autem, si sacerdos

(1) L. 6. n. 334. — (2) N. 335. quæ. 4. r. 337. v. dicunt. — (3) N. 333.

applicat quamlibet Missam pro omnibus illis 10, applicando singulis eorum decimam cujuslibet Sacrificii partem, cum certum sit Sacrificii fructum esse divisibilem; unde tali applicatione jam redditur cuilibet id quod debetur; dum quisque percipiendi in qualibet Missa decimam partem, jam in 10. Missis percipit totum fructum, qui ei debetur (3).

82. Quaeritur 3. an valeat applicatio conditionata? Respondetur: Si conditio est de præterito, est valida; secus si de futuro, quod non est notum nisi Deo. Dicunt tamen Castrop. et Lugo, quod si quis applicet pro eo qui prius dabit elemosynam, talis applicatio esset certa illicita ex prohibitione Clementis VIII promulgata a Paulo V., sed esset tamen valida. Nihilominus probabilius tenet Croix quod esset etiam invalida, saltem quia sæpe accidere posset quod Missa celebraretur pro causa non adhuc existente, v. g. si ille vellet ut Missa celebraretur ad hoc ut ab infirmitate aut calumnia liberaretur, tunc si Missa antecederet celebraretur, devotus non reciperet fructum optatum, dum causa non adhuc existeret, et contra Missæ fructus suspensus relinqueretur. Si tamen sacerdos prævideret quod deinceps requirendæ essent Missæ pro defuncto, bene potest anticipare celebrationem, ut recte dicunt Vasq. Tourn. Avers., etc. (4).

83. Juvat hic advertere nonnulla alia circa applicationem Missæ. Notandum 1. quod in die defunctorum non adest obligatio applicandi Sacrificium pro defunctis in genere, ut declaravit S. C. Vide num. 88. Decr. 9. Et supposito quod sacerdos pro libitu potest applicare Missam, rationabiliter ait Tournely quod potest juste elemosynam accipere (5). Notandum 2. quod in altari privilegiato indulgentias non lucratur, qui non celebrat de requiem cum ritus per-

(3) N. 333. quæ. 2. — (4) L. 6. n. 334. — (5) N. 335. quæ. 4. r. 337. v. dicunt. — (6) N. 333.

mittit, licet in ecclesia aliqua solemnitas celebraretur. In diebus vero quibus vetitæ sunt Missæ de requiem, lucratur indulgentias dicendo Missam currentem, ut declaratum est pluribus Decretis S. C. (1) Notandum 3. quod tempus privilegii, cum est ad tempus, incipit currere non a die publicationis, sed a die concessionis (2). Notandum 4. quod cum in privilegio adest clausula solita apponi: *Modo in ecclesia celebrentur* 5. aut 7. Missæ; si omittantur Missæ illæ, privilegium non suffragatur pro illis diebus, ut declaravit S. C. Conc. Decreto approbato ab Innoc. XI. Declaravit contra eadem S. C. quod tempore illo quo sacerdotes non celebrant præfinitas Missas, indulgentiæ suspenduntur; si vero desunt ob infirmitatem, vel si Religiosi alibi debeant celebrare jussu Prælati, si raro id fiat, indulgentiæ lucrantur per illas Missas quæ celebrantur (3).

84. Circa tempus, locum et altare, vasa, vestes et alia requisita ad Missam, vide dicenda de Examin. Ordinand. app. 3. ex n. 113. ad 123. Dumtaxat hic juvat examinare paulo fusius punctum quod ibi vix inquitur, an peccet graviter sacerdos qui infra horæ quadrantem Missam persolvit. Me non latet, super hoc re sacerdotem d. Josephum Jorio editum jamjam fore opusculum utilissimum, cui titulus: *La Messa Strappazzata*; dico utilissimum, dum revera horrendum visu et lacrymis quoque dignum est videre caeremoniarum conculcationem, qua multi sacerdotes (utinam, et saltem non esset major eorum pars) Jesu Christi in altaris sanctissimum Sacrificium injuriosius tractant. In hoc opusculo forsam (ut audiivi) affirmabitur grave peccatum esse Missam persolvere quadrantisspacio; et hanc opinionem reprobendam non esse puto, si sermo est de Missis communibus quæ habent Gloria et Credo, aut alias

(1) N. 339. quæ. 1. — (2) Ib. in fine. — (3) Ibid. quæ. 2.

extraordinarias preces. Sed ut ne in certo ponam puncto, dico sacerdotem minori spatio quadrantis Missam quamcumque, etiam defunctorum, aut bb. Virginis in sabbato, absolventem, difficulter, ne dicam impossibiliter, posse excusari a peccato gravi. Et sic probatur: Rubricæ quæ respiciunt caeremonias servandas intra Missam, sunt omnes præceptivæ, ut probavimus in opere (4). Et hoc nescio quomodo negari potest, dum in Bulla s. Pii V. præcipitur celebranda Missa *juxta ritum, modum et normam in Missali præscriptam*; et hoc injungitur *districte et in virtute sanctæ obedientiæ*: quæ verba proculdubio grave præceptum important, quod peccatum mortale inducit, cum in materia gravi delinquitur, juxta illud quod dictum est Tract. 2. n. 15. Hoc posito, dicimus impossibile esse Missam terminare intra spatium quadrante minus, quin graves irreverentiæ committantur, et quin populo grave afferatur scandalum. Duobus igitur capitibus peccat sacerdos, qui ita festinanter celebrat, primo ob irreverentiam erga tantum Sacrificium, secundo ob scandalum quod affert populo.

85. Et loquendo prius de irreverentia, declarat Tridentinum sess. 22. Decr. de observ. in celebr. Miss. ubi inter alia hæc habet: *Satis apparet omnem operam et diligentiam in componenda esse, ut quanta maxime fieri potest... exteriori devotionis specie (Missæ Sacrificium) peragatur*. Ex quibus verbis satis liquet præceptum naturale divinum esse, ut Missa celebraretur omni diligentia in observandis exterioribus caeremoniis quæ devotionem et pietatem indicant. Item declarat maledictionem a Jeremia cap. 48. indictam in eos qui opus Dei, nempe functiones ad Dei cultum ordinatas, negligenter faciunt, præcipue intelligi prolata. esse in eos sacerdotes qui sine debita reverentia et gravitate celebrant; adden-

(4) N. 400. v. hinc dicimus.

do etiam talem negligentiam tantam importare irreverentiam, ut evadat quædam impietas, quæ irreverentia ab impietate vix sejuncta esse potest. Si igitur cæremoniæ Missæ ad hoc præscribuntur (ut certum est) ut celebretur tantum Sacrificium cum debita reverentia, quomodo excusari potest a culpa gravi qui celebrando intra spatium tam breve, non potest non delinquere notabiliter in hac reverentia verba mutilando, benedictiones, genuflexiones perturbando, se movendo et vertendo indecenter, et verba cum cæremoniis complicando, aut anticipando, aut postponendo contra Rubricæ præscriptum. Dixi sine debita reverentia et gravitate: sic dixi quamvis reperiretur aliquis ita lingua et motu expeditus ut posset tempore tam brevi Missam persolvere, quin delinquat in verbis et actionibus; saltem non est possibile ut in tanta brevitate possit celebrare quin delinquat in gravitatem convenientem, quæ etiam intrinsece pertinet ad reverentiam debitam tam sacrosanctis mysteriis.

86. Loquendo autem de scandalo quod populo affertur, dicit idem Tridentinum sess. 22. cap. 5. de Sacrificiis, quod ad id instituta sunt cæremoniæ, ut his signis fideles Sacrificii majestatem apprehendant, et mysteriorum sublimitatem quæ in ipso continentur: Ecclesia cæremonias adhibuit (dicit Concilium), ut majestas tanti Sacrificii commendaretur, et mentes fidelium per hæc visibilia religionis signa ad rerum altissimarum, quæ in hoc Sacrificio latent, contemplationem excitarentur. Sed si hæc cæremonia nimis festinanter peraguntur, uti necesse est eas ita fieri tempore tam brevi, tunc non tantum devotionem illæ non ingerunt erga Missam, sed imo sunt causa: ut populus sine veneratione assistat; itaque etiam hoc capite peccat graviter Sacerdos qui tanta festinatione celebrat, ratione scandali, quod non est leve, dum pro inducendo populum ad magnam erga Sacrificium

venerationem habendam, potius eum movet ut illud despectui habeat, cum ostendit tanta irreverentia se illud tractare. Propterea Concilium Turense 1583. præcepit, ut Sacerdotes bene calleant cæremoniis Missæ, ne populum (verba Conc.) sibi commissum a devotione potius revocent, quam ad sacrorum Mysteriorum venerationem invitent (1).

87. Quæritur hic denique an resolutiones S. C. rituum inducant obligationem? Respondet p. Merati (2) et distinguit: Cum præfatæ resolutiones sunt vere Decreta rigorose sumpta, ut cum in ipsis exprimitur, ab omnibus servetur, servari ab omnibus mandavit, etc., tunc obligant et debent servari tanquam regulæ proximæ; dum Sixtus V. in Constitut. 74. dedit huic S. C. facultatem declarandi omnia dubia, quæ insurgunt circa ritus. Cum autem sunt simplicia responsa ad particulares, tunc dicit ex opinione aliquorum judicari declarationes tantum directivas, non præceptivas; et idem dicit Escobar apud La-Croix.

Catalogus aliquorum notabilium Decretorum circa celebrationem.

88. 1. Eleemosynas manuales, et quotidianas ita demum sacerdotes accipere possint, si oneribus antea impositis ita satisfecerint, ut nova quoque onera suscipere valeant; alioquin omnino abstineant. Decr. S. C. Conc. 21. Jun. 1625. ex auctoritate Urbani VIII. Deinde declaravit eadem S. C. quod præfatum Decretum non erat intelligendum absolute, sed quod sacerdotes possint nova onera suscipere, dummodo infra modicum tempus possint omnibus satisfacere. Et postea explicando illud modicum tempus, die 17. declaravit: modicum tempus non reputandum spatium duorum vel trium mensium, sed intelligi infra mensem (3). Vide circa temporis par-

(1) Lib. 6. n. 400. v. hoc quoad. — (2) Ad Gav. par. 3. tit. 11. n. 4. ad. 3. — (3) Lamber notif. 56.

vitatem quod dicunt dd. in Append. 3. n. 107. 2. Pro pluribus Missis celebrandis stipendia quantumcumque exigunt, sive ab uno, sive a pluribus personis collata fuerint, aut conferentur in futurum sacerdotibus et clericis, S. C. sub oblatione divini judicii mandata, ut absolute tot Missæ celebrentur, quot ad rationem attributæ eleemosynæ præscriptæ fuerint Decr. S. C. Conc. editum jussu Urbani VIII. et confirmatum ab Innoc. XII. in Bulla Nuper (1). 3. Omne damnable lucrum ab Ecclesia remove volens, prohibet sacerdoti qui Missam suscipit celebrandam cum certa eleemosyna, ne eandem Missam alteri, parte ejusdem eleemosynæ sibi retenta, celebrandam committat. Decr. S. C. Concilii ab Urbano VIII. IV. In Decreto S. C. approbato ab Innoc. XII. in Bulla Nuper, pro beneficiatis dictum fuit: Non habere locum (Decretum Urbani) sed satis esse ut rector beneficii, qui potest Missam per alium celebrare, tribuat sacerdoti celebranti eleemosynam congruam secundum morem civitatis, vel provincie, nisi in fundatione beneficii aliud cautum fuerit (2). Cum autem requisitum fuerit a S. C. Conc. an esset licitum capellano amovibili dare Missas celebrandas pro ordinario stipendio, reliquo sibi retento, responsum fuit: Id licere, modo pro capellania certi redditus sint annuatim constituti et perpetuo capellano assignati; secus vero, si hujusmodi capellano pro qualibet Missa celebranda certa detur eleemosyna. Ita decisum fuit 15. Martii 1745. et decretum fuit a seipso observatum. 5. Permittendum non esse ut loca pia, seu illorum administratores ex eleemosynis Missarum celebrandarum ullam minimam portionem retineant ratione expensarum in Missarum celebratione, nisi alios non habeant redditus; et tunc nullatenus debere excedere valorem expensarum quæ pro ipsomet tantum Mis-

(1) Vide apud Croix l. 6. p. 2. n. 64. — (2) lb. n. 63.

sæ Sacrificio necessario sunt subeundæ. Decr. S. C. Conc. Confirmatum ab Innoc. XII. (3). 6. Archipresbyterum non teneri ad ministranda utensilia iis qui celebrant in sua ecclesia ex obligatione beneficii sive capellanice. Quoad Missas vero adventitias teneri ad dictam subministrationem, quatenus permittat eas in sua ecclesia celebrari, nec teneri ad has Missas adventitias admittendas, nisi solutis utensilibus per celebrantes. Decr. S. C. Conc. die 6. Julii 1726. (4) 7. Quando in fundatione beneficii, seu capellæ expresse cautum est non teneri celebrantem ad applicationem Sacrificii: eo casu poterit celebrans accipere novum stipendium, et unica Missa satisfacere obligationi beneficii seu capellæ, et item danti novum stipendium. Decr. S. C. Conc. sub die 13. Jul. 1630. (5). Cum autem a C. expostulatum fuisset 18. Martii 1668. an deberent applicari pro testatore Missæ cum in testamento nihil de applicatione declaratum fuisset, respondit S. C. applicandas esse pro testatore (6). Et idem declaratum fuit 6. Februarii 1627. de capellanis, qui celebrant ut confratres aut Moniales intersint Sacro; cum dicatur non posse stipendium recipere. 8. Districte prohibet ne Episcopi in Diocesana Synodo, aut Generales in capitulis generalibus, vel alias quoquo modo reducant ulla onera Missarum celebrandarum, aut post idem Concilium imposita, aut in limine fundationis, sed pro his omnibus reducendis, aut moderandis, vel commutandis ad apostolicam Sedem recurratur, etc. Alioquin reductiones, moderationes, et commutationes hujusmodi, si quas contra hujus formam fieri contigerit, omnino nullas et inanes decernit. 9. In die Commemorationis omnium fidelium defunctorum Sacrificia possunt a sacerdotibus applicari ad libitum, scilicet vel pro omnibus fide-

(3) lb. n. 95. (4) Lambert. Not. 56. a. 3. — (5) lb. n. 8. — (6) lb. n. 9.

libus defunctis, vel pro aliquibus tantum Decr. S. C. sub die 4. August. 1663. (1) 10. In Missis defunctorum, que in paramentis nigris celebrantur, non ministratur Eucharistia per modum Sacramenti, scilicet cum particulis preconsecratis, extrahendo pyxidem e custodia; potest tamen ministrari per modum Sacrificii, prout est quando fidelibus præbetur Communio cum particulis intra eandem Missam consecratis. Decr. S. C. Rit. in Aquensi sub die 2. Septembris 1741. Et antea adfuit hoc Decretum; Missæ defunctorum non possunt celebrari, nisi cum colore nigro, vel saltem violaceo. 21. Jan. 1676. in Orilana. 11. Non est licitum Missas celebrare in die sabbati sancti in quibuscumque ecclesiis, et oratoriis, non obstante quacumque contraria consuetudine, prout, Papa approbante, suo Decreto generali statuit eadem S. C. Decr. S. C. Rit. sub die 11. Mart. 1690 (2). Aliud simile Decr. reperitur ap. Pitton. (3) quod prohibet celebrare in feria V. Cœnæ Domini; et, quod magis refert, hæc Decreta fuerunt expresse confirmata a Clemente XI. ut legitur apud Lambertini postea Bened. XIV. et Pitton. (4) Decreto edito ab eodem Pontifice die 15. Martii 1712. quo dictum fuit: *Dichiaro per ultimo, che colla suddetta proibizione per lo Vener. di Santo, non intende la Santità Sua di permettere che ne' giorni di Giovedì e Sabato Santo si celebrino Messe private, ma solo la Conventuale, secondo il Rito della Sancta Chiesa, e replicati Decreti della S. C. de' Riti.* Et hoc Decretum ut refert Merati, confirmatum fuit ab Innoc. XII. et ab eodem Clemente XI. (5). 12. Habens indultum a Sede apostolica erigendi oratorium privatum in propria domo, si quis voluerit ibi edificare altare ligneum, non in-

(1) Ap. Merat. in indice t. 4. n. 411. — (2) Ap. Monac. tit. 45. Form. 3. in fin. — (3) Pitt. de rit. n. 4703. — (4) Pitt. l. cit. — (5) Merat. in indice t. 4. n. 620.

diget facultate apostolica, dummodo altare ligneum cum sacro lapide parietali colligatum amovibile non sit, et altaris portatilis imaginem non præ se ferat. Decr. S. C. Rit. sub die 3. Decemb. 1661. (6). Merati autem explicando illud verbum colligatum dicit large esse intelligendum, cum sufficiat altare si adhaereat parieti, adeo ut nullum mediet spatium, quia hoc sufficit ut verificetur quod altare portatile non videatur esse; saltem dicit usæ sic fuisse interpretatum. 13. Leguntur hæc alia sequentia Decreta S. C. Rit. apud La-Croix (7). Missa conventualis canenda est quotidie in collegiatis, quarum clerus est numerosus, et redditus non tenues. 14. Missæ ad satisfaciendum elemosynarum ecclesiæ traditis non sunt celebrandæ per externos, ubi commode potest iis satisfieri per sacerdotes ejusdem ecclesiæ. 15. Inferiores Episcopo non debent sumere de altariparamenta pro Missa 7. Jul. 1712. Sed hoc intelligendum, ut advertit Gav., quod non ponantur paramenta in medio altaris more Episcoporum, nam si ponantur in angulo, hoc permittit Rubrica (p. 2. tit. 12. n. 3.) ubi dicit: *Si vero (sacerdos) dimissurus sit paramenta apud altare, in quo celebravit, finito Evangelio, ibidem illis se exuit.* Saltem, dicit La-Croix, id permissum est ubi commodum non adest alibi deponere vestes. 16. Altare portatile ligneum cum ara lapidea permitti debet, non obstante Constitutione synodali dummodo habeat solitum reliquiarum repositorium, die. 19. Jan. 1644. 17. Solus Episcopus potest habere fenestras in ecclesia, per quas in eam prospectus haberi possit 19. Jan. 1614. 18. Non permittitur ad altare majus celebratio Missæ, dum dicuntur in choro Matutinum, et Horæ. 15. Sept. 1664. 19. Potest fieri Commemoratio de SS. Sacramento, si expositum sit, etiam in Missa de festo duplici, quod

(6) Ib. n. 393. — (7) La-Croix l. 6. p. 2. t. 7. in Dec. S. C. n. 56.

non sit 1. vel 2. classis 2. Decemb. 1688. 20. Non potest prohiberi celebratio Missæ in oratorio ruri edificato per laicum, antequam celebretur Missa parochialis. Decr. S. C. sub die 31. Mart. 1629. (1). 21. De rigore juris non posse prohiberi (scil. a paroco) ut Missæ non celebrentur ante Missam a paroco non celebratam. Decr. S. C. 27. Jun. 1641. (2). Sed in alio Decreto dictum fuit: *Sæpius S. C. censuit Constitutiones synodales disponentes ut diebus festis Missæ celebrari non debeant in aliis ecclesiis, nisi celebrata Missa in ecclesia parochiali, esse observandas; ita tamen ut Missa in ecclesia parochiali hora opportuna celebretur.* 25. Maii 1652 (3) 22. S. C. censuit non licere Regularibus, etiam in eorum propriis ecclesiis SS. Eucharistiæ Sacramentum publice adorandum exponere, nisi ex causa publica, que probata sit ab Ordinario; ex causa autem privata posse, dummodo SS. Sacramentum e tabernaculo non extrahatur, et sit velatum, ita ut ipsa sacra Hostia videri non possit. Sub die 17. Aug. 1630. (4). Idque confirmatum a Bened. XIV. alio Decreto, ubi fuit decisum: *Non licere exponi publice divinam Eucharistiam, nisi causa publica, et Episcopi facultas intervenierit.* (5). Super hoc dico, quod si aliquis privatus optaret expositionem Venerabilis ad publicam devotionem promovendam, licite potest illa fieri; non vero si eam cuperet tantum ob suam privatam devotionem (6). Hic insuper notandum quod etiam respectu ecclesiarum secularium adest Decretum S. C. Episc. et Regul. prohibens extrahi pyxidem a tabernaculo, cum illa ob causam privatam exponitur: *Si quandoque privata ex causa sacrosancta Eucharistia exponenda videbitur, a tabernaculo nun-*

quam extrahatur, sed pyxide velata in aperto ejusdem tabernaculi ostiolo cum assistentia alicujus sacerdotis stola et superpelliceo induti; et cum sex saltem luminibus cereis collocetur. Quod idem in ecclesiis Secularium servari mandamus. Dis. 9. Decemb. 1620. (7). Benedictus autem XIV. in Bulla Cum, ut recte nostr, etc. (in Bullar. t. 4. pag. 417. S. 13.) mentionem faciens de præfatis Decretis, ait pro causa privata nunquam extrahi posse pyxidem, nec etiam ad populum benedicendum, his verbis: *Si autem Sacramentum non debet a tabernaculo educi, facite intelligitur in designatis casibus (scilicet pro causis privatis) non esse illud afferendum ad ecclesiam januam, nec cum eodem benedictionem impertiendam.* Hic autem præterea obiter advertendum id quod in prædicta Bulla (§. 12.) idem Pontifex subdit circa administrationem Sacramentorum, nempe: *Neque enim fas cuique esse debet, privata auctoritate novum ritum inducere.* Et ad hoc profert ibi Canonem XIII. Tridentini in Sess. 7. de Sacram. in gen. ubi vetitum fuit immutari consuetos ritus circa Sacramentorum administrationem; eundemque Canonem declarat procedere etiam quoad cultum SS. Eucharistiæ. Loquens autem de ritibus alicubi jam introductis, sic inquit: *Et quoties aliquem ritum ejusmodi induci contigit, nisi nihil continentem pietati oppositum, apostolica Sedes eundem interdicere non dubitavit, ex quibusdam extrinsecis circumstantiis nullatenus prævisis vel neglectis ab eo qui ritum invenit.* 23. Notandum quod juxta Decretum Innocentii XI. 1. Sept. 1730. vetatur apponi statuas, reliquias Sanctorum, ac imagines animarum purgatorii in altari ubi sit expositum SS. Sacramenti (8). 24. Regulariter Missa respondet officio, sed excipe, ut dicitur

(1) Ap. Merat. in indice t. 1. n. 242. — (2) Ap. Card. Lambert. Notif. 40. n. 42. — (3) Ibid. — (4) Ib. 30. n. 41. — (5) Ita in Bullar. t. 2. — (6) L. 6. n. 424. v. refert.

(7) Ap. Card. Lambert. Notif. 30. n. 27. — (8) Ap. Merat. part. 4. tit. 42. §. 3. n. 6. v. Altare insuper. p. 6070.

in Decreto S. C. rituum : *Sacerdotes etiam regulares diebus, quibus propria officia recitant sub ritu duplici, celebrantes in alienis ecclesiis, quando peragitur festum cum solemnitate et concursu populi, debent celebrare Missas, conformando se ritui, et colori earundem ecclesiarum. In aliis vero diebus possunt; sed quando prohibentur Missæ votivæ, vel defunctorum, debent se uniformare salt em quoad colorem* 2. Jun. 1701. a pūd Merati in *Ind. Decr.* n. 538.

25. Notandum quod ss. Eucharistie Sacramentum nequit in aliis ecclesiis servari, quam in parochialibus, sine dispensatione s. Sedis, cum non possint eam largiri Ordinarii, ut docent Barbosa Pignatell. et alii apud Card. Petra (1), qui de hoc plures refert Decisiones S. C. tam respectu hospitalium, quam conservatoriorum, ac etiam ecclesiarum quæ sunt intra fines parochiæ, aut in raribus, ad quas accedunt parochi ad Missas celebrandas; licentiam enim (ait Petra) servandi Eucharistiam in huiusmodi ecclesiis, sive capellis S. C. tum solum concedit, cum in ipsis est populi concursus, et præsertim si illæ a parochia distant. Deinceps Benedictus XIV. in Constitut. *Quamvis iusto*, edita sub die 30. April. 1749. (vide Bullar. tom. 3) expresse declaravit largitionem præfate licentiæ privative spectare ad Sedem apostolicam, his verbis : *Quoniam*

(1) Barbosa in Trid. sess. 13. c. 6. de Euchar. Pignatell. Cons. 86. v. 16 Petra t. 3. in Cont. l. Urb. VII. pag. 166. ex n. 30.

vero huiusmodi gratiæ concedendæ (hoc est servandi ven. Sacramentum) jus ad nos et apostolicam Sedem privative pertinet, quod innuit Decretum superius relatum, et canonica docet disciplina, juxta quam sacrosancta Eucharistia in ecclesiis, quæ parochiales non sunt, retineri non potest absque præsidio apostolici Indulti, vel immemorabilis consuetudinis, quæ huiusmodi Indulti præsumptionem inducit. Dixit tamen S. C. satis esse possessionem 40. annorum cum titulo prælativo, quia hoc temporis spatium sufficit ad licentiam apostolicam præsumendam; sed addit quod, si constat s. Eucharistiam retineri ex sola Ordinarii licentia, tunc nec etiam centenaria, aut immemorabilis possessio prodesset. Hæ decisiones ab eodem Petra afferuntur. 26. Notandum ultimo cum Merato (2), Corset. Tonell. et Bisso, quod sacerdotes, postquam Moniales sunt communicatæ, non debet pyxide eas benedicere, sed tantum manu, posita pyxide super palla, stans adhuc ante fenestrellam eo modo quo alii fideles post Communionem benedicuntur; nam tantum infirmi benedicuntur cum Sacramento, qui pro Viatico communicantur, ut præscribitur in Rituali romano. Item advertendum ex Decreto dato 15. Sept. 1736, apud Meratum in *Indicen*. 696. præscribi : *In Communionem Monialium habentium fenestrellam in parte Evangelii, sacerdos debet descendere et reverti per gradus anteriores, et non laterales altaris.*

(2) Merat. part. 2. tit. 10. n. 133. in fin, v. Clausa pyxide, p. 351.

INDEX

RERUM QUÆ IN HOC VOLUMINE CONTINENTUR

introducillo	4	tionis. i. Quoad speciem, ii. quoad numerum.	70
TRACT. I. DE CONSCIENTIA		Punct. iv. De peccato mortali et veniali.	73
Cap. I. De conscientia recta, erronea, perplexa, et scrupulosa.	2	TRACT. IV. DE PRIMO PRÆCEPTO DECALOGI	
Cap. II. De conscientia dubia.	6	Cap. I. De virtutibus theologalibus.	75
Cap. III. De conscientia probabili.	8	Cap. II. De charitate erga proximum.	78
TRACT. II. DE LEGIBUS.		Punct. i. De dilectione inimicorum.	79
Cap. I. De natura legis.	32	Punct. ii. De elemosyna.	ib.
Cap. II. De obligatione quam inducit lex.	37	Punct. iii. De fraterna correctione.	80
Cap. III. De iis qui possunt leges ferre.	42	Punct. iv. De scandalo.	84
Cap. IV. De iis qui tenentur legibus.	44	Punct. v. De cooperatione material.	82
Cap. V. Quæ causæ excusent a præcepti transgressione.	45	Cap. III. De religione, et vitis et oppositis.	83
Cap. VI. De dispensatione.	46	Punct. i. De superstitione.	ib.
Punct. i. De iis qui possunt dispensare.	48	Punct. ii. De irreligiositate.	85
Punct. ii. Quot modis potest cessare dispensatio.	50	TRACT. V. DE SECUNDO PRÆCEPTO DECALOGI	
Cap. VII. De legis cessatione, interpretatione et epikieia.	51	Cap. I. De blasphemia.	90
Cap. VIII. De consuetudine.	54	Cap. II. De juramento.	107
TRACT. III. DE ACTIBUS HUMANIS, ET PECCATIS		Cap. III. De voto.	110
Cap. I. De actibus humanis.	56	TRACT. VI. DE TERTIO PRÆCEPTO DECALOGI	
Cap. II. De peccatis.	59	Cap. I. De obligatione tertii præcepti memento etc.	118
Punct. i. De peccatis in genere.	ib.	Cap. II. De abstinencia ab operibus servilibus.	120
Punct. ii. De peccatis in particulari, de desiderio, complacencia, et delectatione morosa.	67	Punct. i. De operibus prohibitis in die festo.	ib.
Punct. iii. De peccatorum distinctione.		Punct. ii. De casibus quibus permittuntur opera servilia die festo.	121

in Decreto S. C. rituum : *Sacerdotes etiam regulares diebus, quibus propria officia recitant sub ritu duplici, celebrantes in alienis ecclesiis, quando peragitur festum cum solemnitate et concursu populi, debent celebrare Missas, conformando se ritui, et colori earundem ecclesiarum. In aliis vero diebus possunt; sed quando prohibentur Missæ votivæ, vel defunctorum, debent se uniformare salt em quoad colorem* 2. Jun. 1701. a pūd Merati in *Ind. Decr.* n. 538.

25. Notandum quod ss. Eucharistie Sacramentum nequit in aliis ecclesiis servari, quam in parochialibus, sine dispensatione s. Sedis, cum non possint eam largiri Ordinarii, ut docent Barbosa Pignatell. et alii apud Card. Petra (1), qui de hoc plures refert Decisiones S. C. tam respectu hospitalium, quam conservatoriorum, ac etiam ecclesiarum quæ sunt intra fines parochiæ, aut in raribus, ad quas accedunt parochi ad Missas celebrandas; licentiam enim (ait Petra) servandi Eucharistiam in huiusmodi ecclesiis, sive capellis S. C. tum solum concedit, cum in ipsis est populi concursus, et præsertim si illæ a parochia distant. Deinceps Benedictus XIV. in Constitut. *Quamvis iusto*, edita sub die 30. April. 1749. (vide Bullar. tom. 3) expresse declaravit largitionem præfate licentiæ privative spectare ad Sedem apostolicam, his verbis : *Quoniam*

(1) Barbosa in Trid. sess. 13. c. 6. de Euchar. Pignatell. Cons. 86. v. 16 Petra t. 3. in Cont. l. Urb. VII. pag. 166. ex n. 30.

vero huiusmodi gratiæ concedendæ (hoc est servandi ven. Sacramentum) jus ad nos et apostolicam Sedem privative pertinet, quod innuit Decretum superius relatum, et canonica docet disciplina, juxta quam sacrosancta Eucharistia in ecclesiis, quæ parochiales non sunt, retineri non potest absque præsidio apostolici Indulti, vel immemorabilis consuetudinis, quæ huiusmodi Indulti præsumptionem inducit. Dixit tamen S. C. satis esse possessionem 40. annorum cum titulo prælativo, quia hoc temporis spatium sufficit ad licentiam apostolicam præsumendam; sed addit quod, si constat s. Eucharistiam retineri ex sola Ordinarii licentia, tunc nec etiam centenaria, aut immemorabilis possessio prodesset. Hæ decisiones ab eodem Petra afferuntur. 26. Notandum ultimo cum Merato (2), Corset. Tonell. et Bisso, quod sacerdotes, postquam Moniales sunt communicatæ, non debet pyxide eas benedicere, sed tantum manu, posita pyxide super palla, stans adhuc ante fenestrellam eo modo quo alii fideles post Communionem benedicuntur; nam tantum infirmi benedicuntur cum Sacramento, qui pro Viatico communicantur, ut præscribitur in Rituali romano. Item advertendum ex Decreto dato 15. Sept. 1736, apud Meratum in *Indicen*. 696. præscribi : *In Communionem Monialium habentium fenestrellam in parte Evangelii, sacerdos debet descendere et reverti per gradus anteriores, et non laterales altaris.*

(2) Merat. part. 2. tit. 10. n. 133. in fin, v. Clausa pyxide, p. 351.

INDEX

RERUM QUÆ IN HOC VOLUMINE CONTINENTUR

introducillo	4	tionis. i. Quoad speciem, ii. quoad numerum.	70
TRACT. I. DE CONSCIENTIA		Punct. iv. De peccato mortali et veniali.	73
Cap. I. De conscientia recta, erronea, perplexa, et scrupulosa.	2	TRACT. IV. DE PRIMO PRÆCEPTO DECALOGI	
Cap. II. De conscientia dubia.	6	Cap. I. De virtutibus theologalibus.	75
Cap. III. De conscientia probabili.	8	Cap. II. De charitate erga proximum.	78
TRACT. II. DE LEGIBUS.		Punct. i. De dilectione inimicorum.	79
Cap. I. De natura legis.	32	Punct. ii. De elemosyna.	ib.
Cap. II. De obligatione quam inducit lex.	37	Punct. iii. De fraterna correctione.	80
Cap. III. De iis qui possunt leges ferre.	42	Punct. iv. De scandalo.	84
Cap. IV. De iis qui tenentur legibus.	44	Punct. v. De cooperatione material.	82
Cap. V. Quæ causæ excusent a præcepti transgressione.	45	Cap. III. De religione, et vitis et oppositis.	83
Cap. VI. De dispensatione.	46	Punct. i. De superstitione.	ib.
Punct. i. De iis qui possunt dispensare.	48	Punct. ii. De irreligiositate.	85
Punct. ii. Quot modis potest cessare dispensatio.	50	TRACT. V. DE SECUNDO PRÆCEPTO DECALOGI	
Cap. VII. De legis cessatione, interpretatione et epikieia.	51	Cap. I. De blasphemia.	90
Cap. VIII. De consuetudine.	54	Cap. II. De juramento.	107
TRACT. III. DE ACTIBUS HUMANIS, ET PECCATIS		Cap. III. De voto.	110
Cap. I. De actibus humanis.	56	TRACT. VI. DE TERTIO PRÆCEPTO DECALOGI	
Cap. II. De peccatis.	59	Cap. I. De obligatione tertii præcepti memento etc.	118
Punct. i. De peccatis in genere.	ib.	Cap. II. De abstinencia ab operibus servilibus.	120
Punct. ii. De peccatis in particulari, de desiderio, complacencia, et delectatione morosa.	67	Punct. i. De operibus prohibitis in die festo.	ib.
Punct. iii. De peccatorum distinctione.		Punct. ii. De casibus quibus permittuntur opera servilia die festo.	121

- Cap. III. De obligatione odiendi
sacrum. 424
Punct. i. Quomodo huic obliga-
tioni satisfaciendo est. ib.
Appendix de oratoriis privatis. 428
Punct. ii. Quæ excusant ab audi-
tione Sacri. 430

TRACT. VII. DE QUARTO PRÆCEPTO
DECALOGI

- Cap. I. De filiorum obligatione. 432
Cap. II. Ad quid tenentur parentes
et fratres. 433
Cap. III. Ad qui tenentur domini
servi et conjuges. 434
Cap. IV. Ad quid tenentur pastores
animarum. 437
Punct. i. De paroch. obligationi-
bus. ib.
Punct. ii. De Episcopi muneribus. 449

TRACT. VIII. DE QUINTO PRÆCEPTO
DECALOGI

- Cap. I. De occisione sui ipsius. 459
Cap. II. De occisione proximi. 462
Cap. III. De duello et bello. 475
Punct. i. De duello. ib.
Punct. ii. De bello. 476

TRACT. IX. DE SEXTO PRÆCEPTO
DECALOGI

- Punct. i. De tactibus, aspectibus
et verbis turpibus. 478
Punct. ii. De actibus turpibus
consummatis naturalibus. 480
Punct. iii. De actibus turpibus
consummatis contra naturam. 483

TRACT. X. DE SEPTIMO PRÆCEPTO
DECALOGI

- Cap. I. De iustitia jure et dominio. 486
Cap. II. De furto. 492
Punct. i. De essentia furti. ib.
Punct. ii. De quantitate furti ut
sit materia gravis. 494
Cap. III. De restitutione. 498
Punct. i. Unde oritur restitutio, et
ob quam culpam illa debetur. ib.
Punct. ii. De iis qui restituere te-
nentur. 200

- Punct. iii. Cui facienda est resti-
tutio. 206
Punct. iv. Quid restituendum est a
possessore bonæ fidei, et quid a
possessore malæ fidei. 209
Punct. v. Quid restituendum pro
homicidio. 212
Punct. vi. Quid restituendum ob
stuprum. 214
Punct. vii. Quid restitui debet ob
adulterium. 217
Punct. viii. De tempore et modo
restitutionis. 219
Punct. ix. De ordine personarum
quibus restitutio prius facienda
est. 220
Punct. x. Quæ causæ excusant a
restitutione. 222
Cap. IV. De contractibus. 225
Punct. i. De contractu in genere. ib.
Punct. ii. De promissione et dona-
tione. 227
Punct. iii. De commodato preca-
rio et deposito. 229
Punct. iv. De mutuo et usura. 230
Punct. v. De emptione et vendi-
tione. 231
Punct. vi. De negotiatione. 243
Punct. vii. De censu. 241
Punct. viii. De cambio, locatione,
emphyteusi, feudo et libello. 243
Punct. ix. De sponione et ludo. 245
Punct. x. De societate. 247
Punct. xi. De assecuratione, fide-
jussione, pignore, hypotheca,
tutela, et testamentis. 249

TRACT. XI. DE OCTAVO PRÆCEPTO
DECALOGI

- Cap. unic. De iudicio temerario,
contumelia et detractio. 254
Punct. i. De iudicio temerario. ib.
Punct. ii. De contumelia. ib.
Punct. iii. De detractio. 252

TRACT. XII. DE PRÆCEPTIS ECCLESIE.

- Cap. I. De jejuniis ecclesiasticis. 257
Punct. i. De jejuniis obligatione. ib.
Punct. ii. De causis excusantibus
a jejuniis. 266
Cap. II. De præcepto confessionis
et communionis annuæ. 274

TRACT. XIII. DE PRÆCEPTIS PARTICULARIBUS
CERTO HOMINUM STATUI PROPRIIS

- Cap. I. De statu religioso. 276
Punct. i. De obligatione profes-
sionis religiosæ. ib.
Punct. ii. De votorum obligatione. 278
Punct. iii. Cuiam ingredi reli-
gionem vetitum est. 285
Cap. II. De statu clericali. 288
Punct. i. Cuiam conferri pos-
sint et debeant beneficia. ib.
Punct. ii. De qualitate et obliga-
tione beneficiariorum, et quot
modis beneficia amittuntur. 293
Cap. III. De statu, et officiis non-
nullorum sæcularium. 301
Punct. i. De iudiciis et scribis. ib.
Punct. ii. De advocatis, et procu-
ratoribus. 304
Punct. iii. De accusatoribus, testi-
bus et reo. 306

TRACT. XIV. DE SACRAMENTIS IN GENERE

ET PRÆSERTIM DE BAPTISMO ET CON-
FIRMATIONE.

- Cap. I. De sacramentis in genere. 312
Cap. II. De sacramento baptismi. 314
Punct. i. De materia forma et
ministro baptismi. ib.
Punct. ii. De iis qui baptizare
possunt. 320
Punct. iii. De patrinis et eorum
munere. 323
Cap. III. De confirmatione. 326

TRACT. XV. DE SACRAMENTO
EUCCHARISTIÆ

- Cap. I. De essentia eucharistiæ. 332
Cap. II. De administ. eucharistiæ. 334
Cap. III. De perceptione eucharist. 339
Punct. i. De obligatione sumendi
eucharistiam. ib.
Punct. ii. De animæ dispositione. 340
Punct. iii. De dispositione corporis. 345
Cap. IV. De sacrificio missæ. 354

